Anatomia. Dat is ontledinghe van den geestelycken mensch

Frederik de Vry

bron
Frederik de Vry, *Anatomia. Dat is ontledinghe van den geestelycken mensch*. Jan Evertsz Kloppenburg, Amsterdam 1622

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/vry_001anat01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

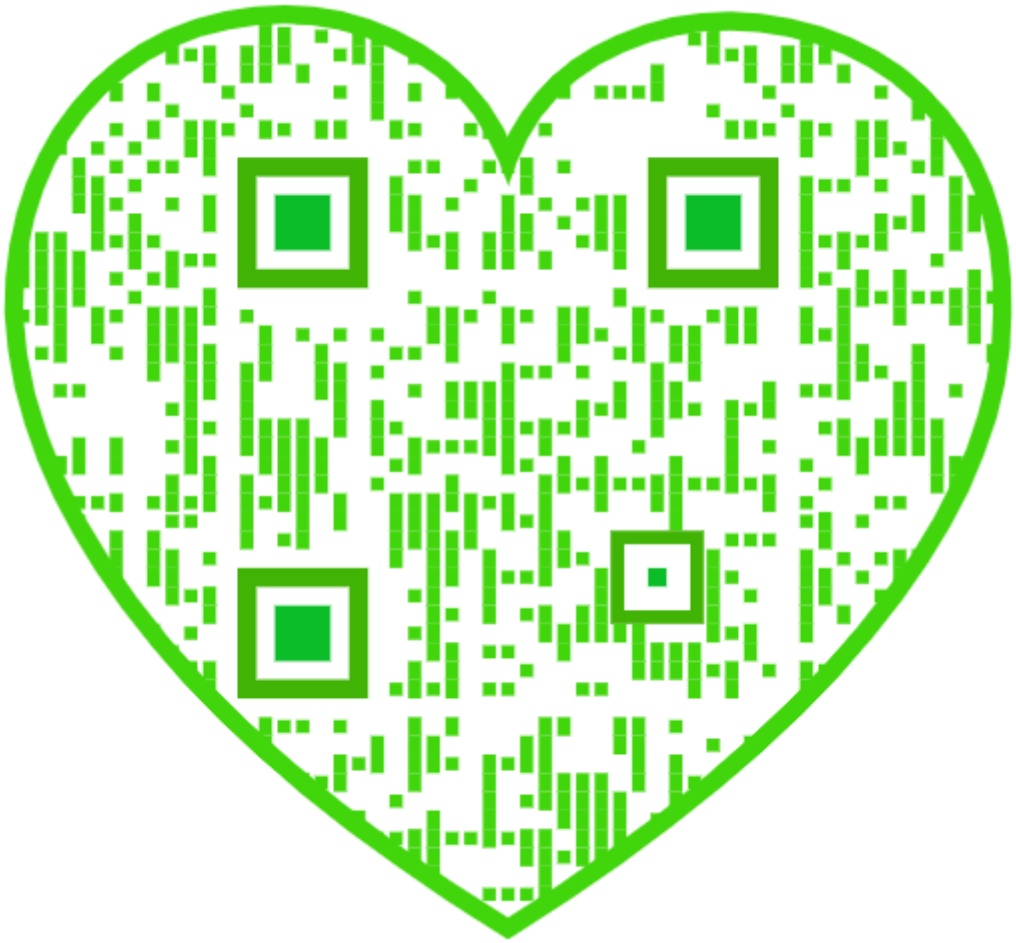

Voor-Reden.

WAerheyd ende Liefde, lievenden Leser, de liefde der waerheyd ende de betrachtinge van oprechte heyligheid, zijn twee dingen die Godt de Heere t'samen gevoeght heeft. Die daer omme waerheid ende liefde[a]; waerheid ende vrede[b]; heyligheid ende gerechtigheyd[c]; Geloove ende liefde[d]; Geloove ende goede wercken[e], ons gesamentlijck in zijn woordt recommandeert, ende vereyscht dat in den Nieuwen Creature, in den Geestelijcken Mensche zijn sullen. Als de welcke van Gode *vernieuwt word tot kennisse*[f], ende *tot waerachtige rechtveerdigheydt ende heyligheydt*[g]. Van d'een en d'ander wordt in dese *Anatomie* des Geestelijcken Mensches gehandeldt: want by gelegenheid van de ont-ledinge der krachten in de ziele, ende der deelen van't Menschelijcke lichaem, wordt daer inne de waerheydt des Geloofs ende de practycke der liefde, (die d'een sonder d'ander niet en kan bestaen) een-voudigh aengewesen. Inde verhandelinge van welcke *Anatomie* de waerheyd ende liefde, lievende Leser, sal gelieven te verstaen, dat

[a] *Ephe. 4:15*
[b] *Zac. 8:19*
[c] *Luc. 1:75*
Rom. 6:19
[d] *Gala. 5:6*
[e] *Tit. 3:8*
Iacob 2:17
[f] *Colo. 3:10*
[g] *Ephes. 4:24*

mijn meeninge niet en is geweest te thoonen, dat de hooft-stucken der leere ende de Christelicke deugden, die daer inne verhandelt worden, alle-sins met alle hare om-standigheden, op de nature ende eygenschappen van die leden en*de* deelen des mensches daer die by gestelt worden, accorderen; ende na de hoedanigheid der selver wel mogen verklaert werden: Maer alleen by gelegenheid der selver aen te wysen de nature van den Geestelijcken Mensch, en*de* hem op te wecken tot betrachtinge van een geestelijck leven: Ende dat over sulcx de allusien ende gelijckenissen die daer inne worden gebruyckt, na dit oogen-wit gesondelijck moeten verstaen ende verder niet getrocken werden. Daer beneven dient gelet dat in dese verhandelinge eenerley sake meermalen voor-valt. ende my niet hebbe laten vervelen een ende deselvige sake, nu op dese wyse, dan in die ordre voor te dragen. Gedenckende dat het meermael her-halen van goede en noodige dinghen, niet on-profytigh, maer seer goed ende dienstigh is, als waer door men te meerder in de waerheydt van de leere des geloofs bevestight, ende tot de Godsaligheid opgeweckt wordt: gelijck d'Apostel Paulus [+] in zynen brief, aen den Philippensen, dat te kennen geeft, seggende, *het selve wederom te schryven en ver-*

[+]*Philip. 3:1*

veelt my niet, want het maeckt u lieden seker.

De oorsake die my beweeght heeft dit aldus in Nederlands maet-gedichte te verhandelen, is geweest, om dat in dese tyden, in welcke het Godt de Heere belieft heeft; dese Landen van de superstitien ende dicke duysternissen des Pausdoms te suyveren, ende de In-gesetenen deser Geunieerde Provincien, door het klaere waere licht des Heyligen Euangeliums, tot het ware saligh-makende geloove, ende de practyke der Godsaligheyd te roepen ende te noodigen: Noch even-wel In-gesetenen gevonden werden, die so verkeert ende qualick beraden zijn, datse de loflijcke ende heerlijcke konste der Poësye misbruycken door onstichtelijcke ende on-Christelijcke gedichten in onse Neder-landsche tale te maken, uyt te gheven, ofte met vermaeck te lesen: In welcke verhandelt worden, of valsche ziel-verderffelijcke leeringen ende God-loose lasteringhen; of schimp, smaet ende spot-redenen; of versierde onstichtelijcke Fabulen ende Kluchten, die den menschen tot ydelheyd ende onkuysheyt op-wecken en*de* kittelen; of in welcke boerdsche wyse, tot vermaeck de sonden voor-gedraghen ende de afgoderye na-ge-aept worden. Ende als het al stichtelijcke Gedichten ende Poësyen willen wesen, in welcke het

schijnt dat men die ydele wereldsche vleeschelijcke dingen wil bestraffen, deselve dan eerst veel te breed en*de* wijdluftig verhaelt; ende gemeenlijck (quansuys tot çieraed) met de namen van de Heydensche afgoden doorspeckt en*de* bekleed worden. Het welcke mis-slagen en*de* fauten zijn, die den genen die God de Heere so over-vloedig met de kennisse zijns H. Euangeliums begenadigt heeft, geensins en betame*n*; Ia sonden die alle Christenen, als een in-etend quaedt, schuldigh zijn te haten en*de* te laten. Want d'Opper-Herder onser zielen Iesus Christus, leert ons, dat wy [+] oock sullen moeten rekenschap geve*n* van eenen yegelicken onnutten woorde dat wy gesproken sullen hebben: hoe veel meer van lasteringe*n*, faem-roovingen, loogen-tael, en*de* ontuchtige redenen, waer door de menschen tot dwaesheyt en*de* sonde opgeweckt en*de* gekittelt worden: hoe grooten oordeel hanght dan den genen over het hooft, die met vermaeck schryven ofte lesen sulcke versierde fabulen, vleesschelicke ydelheden, valsche leeringhen, lasteringen ende Godloose dingen, waer door de menschen van den rechten wegh ter saligheyd, op het breede padt ten verderve verleyd worden. Oock so word de Heylige [+] Geest, door sodanige dingen bedroeft; Als Paulus leert in zijn brief aen de Gemeente van Ephesen:

[+]*Mat. 12:36.*

[+]*Ephes. 4:29.*

want als hy vermaent ende geseyd hadde, *en laet geen [+] vuyle reden uyt uwen monde gaen, maer is't dat daer eenighe goede reden is tot noot-sakelijcke stichtinge, op datse aengenaem zy te hooren:* So voeght hy terstont daer by, *ende en bedroeft den Heyligen Geest niet, met welcke ghy versegelt zijt tot den dagh uwer verloßinge:* te kennen gevende dat de H. Geest door vuyle redene*n*, hoe-danige in de huyden-daeghsche Poësyen vele zijn, bedroeft word. Verde behooren dan die dingen te zijn van alle Christene*n*, en*de* niet alleene daer mede geen gemeenschap hebben, maer oock in hare monden niet nemen, gelijck de selve Apostel toont, die niet alleene en seyd, *hebt [+] geen gemeenschap met de onvruchtbare wercken der duysternisse, maer straftse liever:* Maer seyd oock wel uyt-druckelijck, *hoererije ende alle onreynigheydt en laet die onder u lieden oock niet genaemt worden: Noch oneerlijckheyd, noch sotten klap, [+] noch geckernije, de-welcke niet en betamen.* Indien 't dan den Christenen niet en betaemt gemeenschap te hebbe*n* met alle onreynigheydt, noch in den monde te nemen eenige oneerlijckheyd, sotten-klap of geckernije: hoe veel minder betaemt het haer dan te schryven ofte met vermaeck te lesen, ydele, wereldsche, vleesschelijcke, onkuysche gedichten; in welcke dicwijl de sonden tot vermaeck boertig voorgestelt en*de* kluchtig afgemaelt worden. Daer-en-boven so word

[+] *Ephes. 4:29.*

[+] *Ephes. 5:11*

[+] *Ephes. 5:3 4*

door sulke dingen, de toorne Godes ontsteken: want als d'Apostel de voor-verhaelde vermaninge gedaen hadde, voegt hy dese waerschouwinge daer by, seggende, + *laet u lieden van niemant verleyden met ydel woorden, want om deser dingen wille komt de toorne Godes over de ongehoorsame kimderen, weest dan haer med-gesellen niet.* So dat wy Christenen van soo-danige dingen een af-keer behoorden te hebben, en*de* dat des te meer, om dat self de heydenen, die niet en ware*n* verlicht door het licht der H. Schrifture; oock so verde, door het licht der naturen, tot betrachtinge der deught, gebracht zijn + geweest; *datse* gelijck Augustinus verhaelt, *soo-danige Poëten uyt wel gestelde Steden verdreven hebben, als door de welcke de Goden* (soo zy spraken) *ongelijck gedaen, ende de gemoederen der burgeren vervalschet ende bedorven werden.* Indien wy dan, die boven 't licht der naturen, oock door't licht der heyliger Schrifture soo over-vloedigh verlicht zijn, niet nae en laten so-danige ydele, dwase, wereldsche Poëtische schriften te schryven ofte met vermaeck te lesen, soo sullen die blinde Heydenen, ten jonghsten dage teghen ons opstaen ende ons oordeel en verdoemenisse verswaren. Belanghende voorts de Gedichten of Poësyen dewelcke wel tot stichtinge schynen geschreve*n* te zijn: Der selvige worden sommighe soo-danigh gevon-

+*Ephes. 5:* 6 7

+*August: de civitate Dei. lib, 2. cap. 14*

den dat het schande is voor het Christendom: want door't eerste deel van dit misbruyck worden die onkuyssche vleesschelijcke dingen dickwijl soo breed en*de* wijd-luftigh voor-gesteld, dat eerbare gemoederen ende voor-namentlijck der jonger Ieugt, meerder dwaesheyd, onkuysheyd en*de* geyligheyd voorgedragen word, als zy te voren noyt gehoord of geweten hadden: waer door zy dan worden, ofte ten minsten seer ver-ergerd en ontsticht; ofte so seer verdwaest ende verydeld, datse met meerder vermaeck letten op die ydele dwaesheden, als op de bestraffingen die daer op mogen volgen: want de mensche is so verkeert dat hy het goede seer swaerlick, ende het quade seer licht aen-neemt. Voorder, behalven dat door het tweede deel van dit misbruyck, de lesers van Godes heylige woort worden afgewesen tot d'afgodische ydele schriften der heydensche Poëten: en*de* dat de menschen van naturen verdorven en*de* tot quaet geneyght zijnde, daer door seer licht tot ydelheidt verleydt worden: midtsgaders dat men het heylige met het onheylige niet vermengen en mach, als die geen meer gemeenschap met malkander hebben, als het licht met de duysternisse: so ist oock dat God de Heere sulcx soo verde verbied, dat hy oock niet hebben en wil, dat men de namen der Af-goden

sal gedencken, noch dat die uyt onse monden sullen gehoort worden: welck heylig ende ernstig bevel des [+] Heeren, de Koninglijcke Prophete David, in zyne heylige Poësyen verhaelt dat hy getracht heeft nae te komen. Ist dan dat het sonde is den namen van de heydensche af-goden alleen te gedencken en*de* in den monde te nemen, hoe veel swaerder sonde moet het dan zijn, de namen van de Heydensche af-goden tot een çieraed te gebruycken, tot gedenck-tekenen by geschrifte te stellen, en*de* met heylige dingen te vermenge*n*. In Godes heylige woort worden so veel stichtelicke, leer-same, çierlicke Poëtische manieren van sproken gevonden, dat het gantsch onnoodig is uyt die Heydensche ydele Poëten manieren van spreke*n* te ontleenen, waer door men quansuys tot de deugt soude onderwesen worden. Gemerckt dan ick met droefheid bermercte, dat oock onder ons, die Gereformeerde Christenen willen zijn, gedichten gemaeckt, uyt-gegeven en*de* met vermaeck gelesen worden, die so seer gedeformeert zijn, dat de menschen daer door tot sonde gekittelt en*de* in alle vuyle oncuissche gedachten, woorden en*de* werken gevoed en*de* gestijft worden, die ons den H. Geest ontrecken en*de* den toorne Godes over ons verwecken: Soo ben ick beweegt geworden, desen myne*n* geringen arbeid, door

[+] *Psalm 16:4.*

den druck gemeen te make*n*. Niet alleen om die fauten en*de* mis-slagen aen te wysen; ende ons van die gedeformeerde gedichten een af-keer te doen krygen: maer oock om door mijn exempel andere hoogh-begaefde Christelicke Poëten en*de* geleerde mannen op te wecken, soo-danige wel vloeijende, çierlijcke schrift-matige gedichten aen den dagh te brengen, dat eenmael die gedeformeerde schriften uyt de herten en*de* handen van de Gereformeerde Christenen wegh genomen, en*de* weder in handen gestelt mochten werden, heilige, geestelicke gedichten, waer inne de waerheid des geloofs en*de* de practijcke der liefde, ter eeren Godes en*de* bevorderinge onser saligheyd, verhandelt word. Waer-omme de waerheid en*de* liefde, lievende Leser sal gelieven in dese *Anatomie* zijn oogen te slaen, niet op de çierlickheyd van den stijl, en*de* het wel vloeijen van het gedicht, (waer inne ick mijn on-ervarentheid en*de* defecten gaerne bekenne,) maer alleen op het oogen-wit van dit werck, het welcke is geweest na mijn swackheid en*de* geringe gaven, in Nederlands maet-gedicht, door Godes hulpe, heylige en*de* geestelicke dingen voort te brengen; en*de* in't verhandelen van dien te vermyden alle heydensche verbloemde manieren van spreken, wereldsche ydelheden, ende de namen van de heydensche afgoden: in

welcke veele meenen dat de meeste geleertheydt, çierlijckheyd ende aerdicheyd der Poësije gelegen zy: 't welck by de wereld wel plaetse heeft, doch by den ware*n* Christene*n* geen plaetse behoort te hebben; maer by hun moet gelden de vermaninge des Apostels [+] Pauli, de welcke seyd, *wat waerachtigh is, wat eerlijck is, wat gerechtigh is, wat reyn is, wat lieflijck is, wat wel luyd: is daer eenige deughd, is daer eenighen lof, dat bedenckt.* Na welcken regel ick na myn swackheyd getracht hebbe te gebruycken stichtelijcke ende schriftmatige manieren van spreken: ende alle dingen, ia oock de swaerste saken, so klaer, slecht ende een-voudigh te verhandelen, dat die ooc van de slechtste en*de* eenvoudigste menschen, souden mogen verstaen en*de* gevaet worden. Hopende dat desen mynen geringen arbeyd, den waerheyd ende liefde lievenden Leser niet on-aengenaem zijn en sal. Godt den Heere, in den name Iesu Christi, biddende, dit mijn voornemen so genadelijck te willen zegenen, dat de Christelijcke Leser daer door tot betrachtinghe van't heylige salighmakende gheloove, ende de Godsalicheydt des levens, ter eeren Godes, op geweckt mach werden, *Amen.*

[+] *Philip. 4:8. 9*

Aen den curieusen Onder-soecker.

***S**Oeckt* hier geen gecierde reden
Der Poëten Reden-rijck,
Geen geleert gedicht, besneden
Na de kunst van soet Musijck.
Want het wit van dit Ont-leden
Geensins is te soecken eer,
Door't ghedicht wel te bekleden
Na de kunst der Rymers leer.
Maer het wit is voor te treden
Slecht en recht, eenvoudigh, klaer,
Met een Pen, die na de zeden
Van de liefd en waerheyd waer
Is besneden tot Gods eere.
Komt tot dees *Anatomy,*
Met een lust na waerheyds leere
Brenght daer oock de liefde by:
Haet en Nijt doet van u veere;
't Schalcke oogh, de scherpe tongh
Doet van u: neemt so u keere
Tot dit werck eenvoudigh, iongh.
Leert ghy wat? gheeft God den Heere
d'Eer alleen: maer so ghy siet
Yet dat niet behaeghd so seere,
Dan vergeet de liefde niet;
En ick wensch, ia oock begeere,
Dat ghy na der liefden aerd
Dit wilt duyden, na de leere
Die in dit werck word verklaerd.
Waerheyds sucht heeft dit gegeven,
Liefde heeft dit werck bepaelt,
d'Eere Gods my heeft gedreven,
Willens heb ick niet gedwaeld.
Voor haer is dit werck geschreven
Die na waerheyds leer zijn vroom,
Die den band der liefde weven,
Tot haer handels, wandels toom.
Maer ick al het nydigh seven,
't Byten van den laster-mond,
Niet en acht, God wil hem geven
Een goet hert, een mond gesond.

Fide Datur Vita.

Hier volgen verscheyden Eer-Dichten over d'Ont-ledinge van den Geestelijcken Mensch.

SO wy, gelijck geschiet, met die Poëten brommen,
Haer tillen Hemel-hoogh, haer Lauwer-weerdigh nommen,
Der welcker Poësy bestaet uyt kunst-gedicht,
Vol jock, vol spotterny, vol boerterijen licht.
In dien dat wy daer toe ons hert en sinnen buygen:
En ons vermaeck en lust, ja leeringh hier uyt suygen,
Daer, alsser word, doch schaers, yet stichtelijcks gemelt,
Niet wel dat word naer eysch recht deftigh voor gestelt:
Maer eerder word gelet om het gedicht te çieren,
En op te smucken, na der Heydenen manieren,
Met oude fabelkens, met beuselingen dwaes,
Met droomen valsch erdicht, recht ydel sot geraes.
Hoe sullen wy dan nu van dees' Poëten bogen,
En haren lof en roem na waerde doen verhogen?
Dewelcke sulck gedicht ons brengen aen den dach,
Daer geen ontsticht'lijck veers een plaetse krygen mach.
Met welcken hert, en lust, en innerlijck verblijen,
Be-oogen wy dan best haer gulde Poësijen;
Daer niet een speel-woord in gedult word of gebracht,
Het welck vervoeren mocht het haest vervoert gedacht,
Daer niet en word gestaert op preutsche pronckerijen,
Blancketsel, 't welck beklad meest alle rymerijen:
Maer daer het eenigh wit, het oogh-merck ende wensch
Alleen Gods eer is, en op-bouwingh van den mensch.
Wanneermen over leest het leerelijck *Ont-leden*
Des Geestelijcken Menschs, bekleed met nieuwe zeden.

Hoe dat hy worden moet geboren en ontfaen:
Hoe dat hy leert betreen den geestelijcken baen:
Hoe dat hy hert en sin, oock alle zyne leden,
Wars van het quade, sal ter eeren Gods besteden:
Hoe dat hy swack en teer, word dapperlyck gesterckt
Door Godes Heyl'ge Geest, die krachtigh in hem werckt.
Hoe dat hy word gespijst met sulcken brood te eten,
Het welck hem voor altijd den honger doet vergeten.
Hoe dat hy word gespijst met sulcken brood te eten,
Het welck hem voor altijd den honger doet vergeten.
Hoe dat hy word gelaeft met Nectar over soet,
Die hem in eeuwicheyd vol vreughde blyven doet.
Wat lof-krans sal dan nu het waerde hooft om-vangen
Van dees' *Anatomist?* die met godlijcke sangen,
Met reyne Poësy, gesuyvert, net en schoon,
Den Christen mensch tot leer, dit werck ons stelt ten toon.
Beneffens dat hy staeghs, als een getrouwen hoeder,
Als een besorger, ia als Vader en Voeder
Van't al gemeene best te wesen sich bethoont.
Het windigh volck dat soud' hem achten waert gekroont
Selfs met Apolloos Krans, van bladers uyt gelesen,
En op der Musen bergh voor aen den dans te wesen.
Maer ey! DE VRYen Heer vrijt om geen Helicon,
Hy houd van geen Parnasch, of Susters van de Son.
Syn Musa is de Geest, die d'Heylige Propheten
Dee roemen Godes lof, als kunstige Poëten.
Sijn krans geen Lauwer is, gevlochten na de kunst,
Die haest vermeuselt word: maer Gods al-waerde gunst,
Die zijn ontvonckte Ziel, van d'Heyl'ge Heyl'ge scharen,
Doe voeren door de lucht, by d'oude Yveraren.
Na dat hy eerst tot nut en grooten dienst vol leeft
Van d'Amstels volckeren, de iaren Nestors heeft.

Queramus coelestia.

Een ander.

WAnneer ick, *waerde Heer,* doorsoeck u wyse dichten,
V hoge veersen, die ons op het hooghste stichten,
So word ick steeds geparst, en innerlijck geleyd
Te buygen voor u neer met rechte danckbaerheyd:
Want als wy zyn in nood, en groottelijcks verlegen,
Ghy opent onse quael, en geeft een raet daer tegen,
Ghy gaet van lit tot lit, en waer wy zijn gequest
Daer salft ghy op het soetst, en op het alderbest.
De kruyden die ghy geeft, en mildelijck stelt vooren,
Sijn van de aerde noyt gewonnen, en gebooren,
Maer neerstelijck gequeeckt op *Syons* Heyl'ge grond,
Be-ademt van den dau, en goddelijcken mond,
Besproeyd van de Fonteyn, en water van het leven,
De onvergancklijckheyd van eeuwigheyd gegeven;
Geen schrale noorder buy haer groenigheyd verlept,
Maer uyt het hoge huys de soete wasdom schept.
Ghy leert ons geestlijck HOOFT in eerbaerheyd op-steecken,
En blosen over 't quaet, en werreltsche gebreecken,
En wend ons teer *Gesicht* van sotten ydel-heyd,
En heyligh Christalijn, en spiegel toe bereyd.
Ghy jont ons eenen *reuck,* die ons herschept van binnen,
Die styght tot in het *Breyn,* en menschelijcke zinnen,
En door de soete geur de werelt doet versmaen,
En wijst ons op het heyl, en voert ons hoger aen.
Ghy thoont hoe quaet het is ons naesten te verbyten
Met tanden van de nijt, en 't ongeluck verwyten,
Het prick'len met de *tongh,* het snyden van een woord,
't Welck lasterlijcken brenght veel slinckse grepen voort.

Ghy port ons Christelijck hertneckigheyd te weeren,
En buygen onsen *Hals* onder de Wet des Heeren,
Een dwang-roed voor de sond, een geessel voor het quaed,
En watter uyt den poel des af-gronds meer op gaet:
Daer komt noch voorders by, het goddelijck erbarmen,
't Omhelsen van zijn Soon met geestelijcke *Armen,*
En als ons swacke vleesch komt hincken achter na,
Te slaen op onsen *Borst,* en bidden om gena:
't Welck suyvert onse *Ziel,* en *Hert* van alle quaden,
Van dienstbarheyd des *Buycks,* en goddelose raden,
En wat de wellust steeds beschanst in ons gemoet,
Door een op-recht geloof haer vestingh slechten doet,
En treckt ons van den dienst der wereltsche Afgoden,
En komt ons tot een God, een eenigh Coningh, noden,
Waer voor dat onse *Knien* gebuychsaem zijn bereyd,
Tot heerlijckheyd zyns naems, en groote Majesteyt,
Die (als wy voorder gaen met ware tucht en boeten)
Ons gunt zyn heyligh woord, een fackel onser *Voeten,*
Die geen gevaerlijckheyd des weghs en sullen schaen,
Noch kuylen van de hel, noch op geen doornen gaen.
Dus vind ick in u gift, dus speur ick in u reden,
Al wat ons helpen mach van boven tot beneden,
Ontleder van den Mensch, en als men u door leest,
Ghy wijst ons eerst de pyn, en weer de pyn geneest.
Het loon dat ghy verdiend en kan ick niet waerdeeren,
Noch u met eenen Crans des waerdigheyds vereeren:
Dan so langh als de draet uws VRYe levens duyrd,
Werd u ter eeren noch op't *Cunst-rijck Choor* gevuyrt,
En ghy gelauweriert; maer naer het bleeck af-sterven,
Sult een *onwelckbaer klim* by *Godt* den *Vader* erven.

N. VOOCHT.
Vitam Vitiosam Vita.

Sonnet.

F *undament van de deughd! ô grond-steen van de deughden!*
R *oert niet alleen de Mensch uyt-wendigh, maer de Ziel,*
E *n maeckt dat zy voor God gestadighlijcken kniel,*
D *at zy verkrygen mach de saligheyd, met vreughden.*

E *llick een die dit leest met aendacht, sal verseker*
R *oepen, met yver uyt: lof, lof zy dees Poëet;*
I *n wien de zegen Gods men merckelijck af-meet:*
C *omt laeft u nu, die dorst, van dees genaden Beker.*

K *omt, komt hier, nu, (ô Mensch!) ghy die graeght nae Gods Leer,*
D *rinckt uyt dees goedheyds Born, gestroomt van God den Heer,*
E *n weest danckbaer daer voor, dat hy ons, uyt genaden,*

V *erleent d'*Ont-ledingh van een Geestelijcken Mensch,
R *echt om den rechten wegh te volgen, na zijn wensch,*
Y *der, tot zijn profijt, daer me' hem te versaden.*

Gedenckt het Eeuwigh.

Eer-Rijm.

O*Ut, jonck, rijck, arm, verstandige, en kleyn man weten,*
VVie soeckt, hier vind elck ware vreught, na lichaem ende ziel.
Leest, onthouwet en 't betracht, en of u yets ontviel,
Op nieuws dit Boeck her-leest, vol Hemelsche secreten,
Vol VREDE suldy dan zijn, volght ghy die vrede leert,
RYCK na lichaem ende ziel, vol vrucht, onbekommert,
DE VRY-heyd uws gemoeds gequelt werd noch beslommert
Van d'werelt, duyvel, noch vleesch, al wie hem hier toe keert.

I.P.V.B. In deught verheught.

Een ander.

HEt stervelijcke volck en kent sich selven niet;
Maer de schors voor den boom, 't huys voor den weert aensiet:
Het meynd (ô dwaesheyd groot!) dat dese aerdsche leden
Den waren mensche zijn, vol van verstand en reden.
2. Doch het bedrieght sich selfs, de mensch veel schoonder is,
End' eenen Tempel Gods en Kerck' is voor gewis,
Gemaeckt naer Godes beeld, gantsch geest'lijck sonder smetten,
Een liever van de deughd, nae-volger van Gods Wetten.
3. 't Is waer: de mensche is door Adams droeven val
Verandert end' ontçierd: het is verdorven al:
Daer en is niet in hem (ick segge niet) gebleven
Waer door hy kommen kan tot d'eerste staet verheven.
4. Maer God die heeft in *Christ* verkoren een Gemeent,
Die hy door zynen Geest maeckt heyligh, onverkleent;
So dat de mensch door sond vervallen en mispresen
Word geest'lijck, hemelsch, goed, rechtveerdigh, vroom van wesen.
5. In dien ghy desen Mensch wilt gantsch ontledet sien,
Door-leest dit weerdigh boeck, u wille sal geschien;
Ghy sult van lit tot lit den Geestelijcken Mensche
Doorsien met geestes oogh naer uwes herten wensche.
6. Gaet dan in uwe borst, en wel door-soeckt met my,
Of het daer so gestelt, als dit boeck leeret, zy;
Ick vreese daer sal noch al vele aen ontbreken:
Dies laet ons trachten seer te bet'ren die gebreken.
7. So sullen wy (God geefs!) van Deughd tot Deuget gaen,
Het oude leggen af, het nieuwe nemen aen;
Tot dat wy komen daer het al volmaeckt sal wesen,
In Gods Huys VREDE RYCK, DE VRY, Stad uyt gelesen.

IACOBVS VIVERIVS. Medicijn.

Een ander.

C*Omt herwaerts wie ghy zijt uyt des Galeni schole*
Die u de Chirurgij oft oock d'Anatomy
Verstaet, end' u vermeet, dat ghy in al de holen
Van 's menschen lijf, de handt end' d'ooge brengt daer by:

Hier moet ghy stille staen, hier sult ghy onder-vinden,
[a]Dat Godes vinger meer kan wercken in den Geest,
Dan ghy u in het vleesch soud derren onder-winden,
Om te behouden, niet het leven van een beest.

VVanneer een Cancker heeft door-g'eten al de leden,
End [b] niet gesonts en laet van den hooft-schedel af
Tot de voet-solen toe, hebt ghy dan oyt gesneden
In't vleesch? ick denck wel neen: ghy blijfter dan wel af.

Siet hier dan [c] een doodt vleesch [d] van d'oude slang gebeten,
Door [e] doodelijck vergift end' Cancker uyt-geteert,
[f]Daer niet goeds in en woont; nochtans so sult ghy weten
Gods hand zy niet verkort, zijn handwerck niet geweert.

VVil hy maer snyden end' hier [g] openen de zyde,
End' daer toe met zijn vlijm end' zijn twee-snijdend' sweert
Door-booren hand end' voet, end' [h] 't herte selfs besnyden,
End' [i] dooden soo dees doodt, so werd de dood geweert.

[k]Door al de zeen'wen tot op't scheydsel van de nieren
Door-dringe zijn scherp mes, ontlede yeder lidt;
End' tooge naeckt end' blood, al het veel-voudigh swieren
Van d'aderen, end' wat daer meer verborghen zidt.

De mensch die eerst [l] de dood droegh levend' in zijn leden,
End' dien [m] het eten selfs was doodelijck fenijn,
Als Godt hem gaet also van lidt tot lidt ont-leden,
[n]Af-stervende zijn vleesch, leeft in een beter schijn.

[a] *Mat. 19:26*

[b] *Esai. 1:* 5 6

[c] *Rom: 7:11 12 13 14*

[d] *num. 21:9 3:14*

[e] *Rom. 3:13*

[f] *Rom. 7:18*

[g] *Ioh. 19:34 Galat. 2:19 ende 5:17*

[h] *Deu. 30:6*

[i] *Hos. 13:14 1.Cor. 15:54*

[k] *Hebr. 4:12 13*

[l] *1 tim. 5:6 Rom. 7:5*

[m] *Rom. 14:23*

[n] *Gal. 2:19 20*

Hoe saligh is de man, dien tot dit werck zijn penne
Van God verwisselt werd met [o] *dat twee-snijdend' sweert*
En griffie van stael, op dat zijn hand gewenne
[p]*Dat snood' gekanckert vleesch te snyden onverveert.*

Och of [q] *Gods Heyl'gen al end' zyne gonst-genooten*
Eer-gierigh waren, om dit sweert in hare handt
Te voeren, ende te betrachten onverdroten
[r]*Haer eerst-geboorten recht end' dier-gekochte pandt.*

Het soude niet geacht zijn vryheid vry [s] *te steken*
Nae't herte van Gods Kerck met rijpe Reden-rijck;
Maer yeder soud' zijn eer op-wecken, [t] *om te spreken*
Voor Christi vrije volck end' vrije Vreden rijck.

De Pennen souden niet zijn [u] *Satans swevel-stocken*
Om [x] *'t vuyr t'ontsteken, 't welck in geyle lust het hert*
Ontbranden doet; het Dicht en soud' niet zijn [y] *het rocken*
Van 't warre-garen, daer de ziele in verwert.

Maer [z] *spiessen souden 't zijn, end' nagelen ons reden,*
Om Bacchus, Venus end' Cupido tegen-weer
Te bieden, end' [a] *haer wet te dooden in ons leden:*
[b]*Op dat wy sulck gedrocht niet geven Godes eer.*

[c]*De wereld singe lof* [d] *des werelts God en duchte*
[e]*Zijn Engelen; maer wy vry van die slaverny,*
VVat [f] *Koning hebben wy? wat Meester die wy vruchten?*
Dan hem [g] *wiens waerheyd ons gemaeckt heeft waerlijck* Vry.

[o]*Psa. 149:7*
[p]*1. Cor. 9:27*
Gala. 5:24
[q]*Ps. 149:7*
8
9
10
[r]*Heb. 12:16*
23
[s]*Psa. 69:13*
Iere. 18:12
18
[t]*Psal. 45:2 &c.*
145:10
11
12
13
[u]*Eph. 5:3*
4
[x]*Iacobi 3:5*
6
[y]*Psa. 120:4*
[z]*Ecc. 12:11*
[a]*Gal. 5:24*
Rom. 7:23
Collos. 3:5
[b]*1 cor. 10:19*
20
21
[c]*Mich. 4:5*
[d]*2. cor. 4:4*
[e]*Mat. 25:41*
[f]*Psa. 95:1*
2
3
147:1
[g]*Ioha. 8:36*

Iohannes Cloppenburgh.

[Vol Frede, werd den Mensch, die hem hier naer Ont-lede]

V*Ol* Frede, *werd den Mensch, die hem hier naer Ont-lede,*
Rijck, *in kennis van Gods wil, wie dat dees Leer betracht:*
De *werelt, duyvel, en't vleesch verbreeckt hy al haer kracht.*
Dies Vry, *en veyligh leeft, vol Goddelijcke zeden.*

I.P.V.B. In deught verheught.

Tot den Berisper, uyt name des avthevrs.

VAN menschen soeck ick geenen lof,
Die in de werelt, onbesneden
Van herten, end' van sinnen grof,
't Oor joockt na vuyle reden.
Met mijn Dicht soeck ick geenen prijs
By Reden-rijckers of Poëeten,
Ick trachte niet om werelt-wijs
Door rymers-konst te heeten.
Met *David* wil ick gaerne zijn
In Michols oogh als dwaes, en lyden
Dat Add'ren schieten haer fenijn,
End steken van bezyden.
Alleene wie konst-rijcker is
Om aerdigh met zijn Dicht te quelen,
Die late, soo hy wyser is,
Den sotte-kluyt te spelen.

I. CL.

Ode.

GHY die noch leght versmoord, versopen in de wereld,
Bedolven in het slijck met d'ydelheyd beperelt,
Schout hier een Christen Mensch, ontdaen van lidt tot lidt,
Die al zijn gangen stierd, tot God zijn doel en wit.
Zijn hayren, stellen hem d'eerwaerdigheyd voor oogen.
Zijn voor-hooft ongevalscht, geen rimpels wil gedogen.
Zijn oogen, zien altijd des scheppers wercken aen.
Zijn tonge, wil de harp des Heeren stadigh slaen.
Zijn mond geheylight, spreeckt van Goddelijcke saken,
Waer in sich al't gemoet aen-dachtigh kan vermaken.
Zijn hert is ongevalst: d'oprechtheyd in der daet
Vloeyd uyt zijn vrome borst wat hy ter handen slaet.
Zijn handen reyn en klaer: zijn armen sterck en machtigh
Om stryden voor 't geloof, en voor Gods waerheyd krachtigh.
Zijn voeten vriendelijck, verkonden ons de vree,
Die Gode' is aen genaem en allen vromen mee.
Hy tracht de haet en nijd, de gramschap, sond en schanden
Te dryven uyt zijn ziel, te weeren met zijn handen:
Heeft de' hovaerdy en pracht en wat de wereld vleyd
(Door Godes Geest vernieuwt) geheel en al ontseyd.
Wilt u dan arme Mensch in desen boeck ontkleden,
Aen-schouwen u gebreck, en naecktelijck ontleden:
V puysten, sweeren, ramp vol etters stanck en bloet
Die staen hier dus ten thoon dat yder schricken moet.
Wel aen dan! so ghy wilt van dese sucht genesen,
Dit boeck sal u een artz en Medecyne wesen:
Dit boeck sal u gewis verstrecken over al,
Een leyts-man die u leyd, en licht dat lichten sal,
Ter tijd ghy gantsch herschept, van d'oude Mensch ontbonden,
Een op-recht Christen zijt gesuyvert van de sonden:
Geheylicht, uyt genae, mooght voor Gods aenschijn staen:
Dewijl noch vleesch noch bloet sal in den Hemel gaen.

Disce mori.

Register der Capittelen.

j.	VAn den Geestelijcken Mensche.	Pag. 1.
ij.	Van de geboorte, de principaelste oorsaeck ende Ouders des Geestelicken Mensches.	5.
iij.	Van de tweede oorsake ende uyt-wendighe Ouders des Geestelijcken Mensches.	9.
iv.	Van het Zaet des Geestelijcken Mensches.	10.
v.	Van de eerste ende genadige ontfangenisse des Geestelycken Mensches, in Gode hem lief hebbende ende verkiesende.	11.
vj.	Van't ontfangen van het saligh-makende zaet in't herte des mensches, door de genade der krachtige roepinge.	12.
vij.	Het formeren des Geestelycken Mensches, door de genade der rechtveerdighmakinge.	16.
viij.	Van het formeren des Geestelycken Mensches, door de genade der heyligh-makinge.	18.
ix.	Van de Geestelycke eynden der weder-geboorte.	19.
x.	Van de Tytelen des Geestelycken Mensches.	22.
xj.	Van de heyligheyd des verstandts, ende eerst van de Geestelycke wysheydt. Midtsgaders van de geheylighde gedachten.	27.

xij.	Van de Geestelycke Wysheydt, zijnde het tweede deel van't geestelyck verstand.	31.
xiij.	Van de geheylighde Conscientie des Geestelycken Mensches.	33.
xiiij.	Van de geheylighde wille.	39.
xv.	Van de heyligheyd der Sprake.	43.
xvj.	Van de heyligheyd van't Geestelyck Lachen.	71.

xvij.	Van des Geestelycken Mensches uyt-wendige geheylighde Sinnen in't gemeen.	73.
xviij.	Van de heyligheyd des Gesichts.	76.
xix.	Van't geheylighde Gehoor des Geestelycken Mensches.	80.
xx.	Van de vernieuwde Smaeck.	85.
xxj.	Van de Reuck.	87.
xxxij.	Van't Gevoelen des Geestelycken Mensches.	90.
xxiij.	Van de heyligheyd der inwendige Sinnen.	94.
xxiiij.	Van het waken des Geestelycken Mensches.	100.
xxv.	Van den Slaep des Geestelycken Mensches.	107.
xxvj.	Van't Adem-halen, ende van den Pols des Geestelycken Mensches.	117.
xxvij.	Van de heyligheyd der geneghentheydt en begeerlyckheyd.	121.
xxviij.	Van de begeerlyckheden ende de Affecten van de herboorne Sielen te bedwingen ende te reynigen in't gemeen.	126.
xxix.	Van de affecten en bewegingen van't Herte in't besonder, ende eerst van de Hope.	132.
xxx.	Van de Heylige Vreese.	137.
xxxj.	Van de ware Liefde.	143.
xxxij.	Van den Heyligen Yver.	157.

xxxiij.	Van de Geestlycke Droefheyd ende Blydschap.	160.
xxxiiij.	Van het geest'lyck Gaen ende Voort-gaen.	163.
xxxv.	Van de faculteyt ende kracht der Genereringe.	170.
xxxvj.	Van de heyligheyd der Voedende kracht.	178.
xxxvij.	Van het Lichaem des Geestelycken Mensches.	187.
xxxviij.	Van de Elementen met haer qualiteyten des Lichaems, beweegt door den Geest Gods.	204.
xxxix.	Van't Hooft des Geestelycken Mensches.	214.
xl.	Van de Hern-Schael en het Hayr.	220.

xlj.	Van het aensicht.	222.
xlij.	Van het Voor-hooft.	226.
xliij.	Van de Oogen.	231.
xliiij.	Van de Ooren.	237.
xlv.	Van den Neuse ende de Wangen.	240.
xlvj.	Van de Lippen, Mond ende de Tanden.	244.
xlvij.	Van de Tonge.	249.
xlviij.	Van den Hals ende van den Neck.	254.
xlvix.	Van de Schouderen ende de Armen.	257.
l.	Van de Handen ende de Vingeren.	263.
lj.	Van den Borst.	274.
lij.	Van den Buyck.	279.
liij.	Van den Rugge.	281.
liv.	Van de Diejen, Kniejen, Schenckels en Voeten.	288.
lv.	Van de Herssenen.	298.
lvj.	Van het Herte.	308.
lvij.	Van de Longe.	317.
lviij.	Van de Mage.	331.
lix.	Van den Lever, Galle ende Milt.	335.
lx.	Van de Nieren.	340.
lxj.	Van den Huyt.	343.
lxij.	Van't Vleesch, van't Gebeente, ende van de Zenuwen.	347.
lxiij.	Van de vier Humeuren des Lichaems.	357.
lxiv.	Van het Voedsel des Geestelycken Mensches.	364.

Anatomia,
Dat is: Ontledinghe van den Geestelijcken Mensch.

Het eerste Capittel.
Vande beschryvinghe des Geestelijcken Mensches.

G*ELYCK* hoogh-noodigh is, tot nut, dienst, goef gerijf
Van't menschelijck geslacht, het wonderbaer bedrijf
Der Medicine*n* wijs, die welcke wel ontleden
Des lichaems deelen al, om met verstant en reden,
Te sorghen voor het geen, den mensche is gesondt,
En als een mensch mach zijn, sieck, kranck, of oock gewondt,
Te geven goeden raedt om hem weer te genesen,
Om te besorghen wel wat hem mach noodigh wesen:
Soo is den Christen mensch, meer noodigh, dat hy weet,
Hoe den Geest'lijcken mensch nae Gods woord wordt ontleed,
Meer nut, dienst en profyt, d'ontledingh hem kan geven,
Vanden Geest'lijcken mensch, om in een heyligh leven
Te leeren leven soo, dat Godes gunste goed
Hem altijt blyve by. Want als al word behoed
Door Medicynen kunst, een mensch hier in dit leven,
Dispoos en wel gesont, wat is daer aen bedreven?

Als hy de gunste Gods genieten niet en mach:
Der Medicinen kunst niet verder maeckt gewach,
En verder niet en streckt als tot dienst van dit leven:
Maer tot veel beter eyndt d'ontledingh werd beschreven
Vanden Geest'lijcken mensch: want daer door word geleert,
Dat, als die met der daedt wel wordt gepractiseert,
Den mensch de gunste Gods, met zijn gaef-rijcken zegen,
By blijft, soo wel al-hier in alle zyne wegen,
Als na dit leven oock. Soo dat seer breedt en wijdt
Sich uyt-breyd ende streckt 't geluck, nut en profijt
Der ontledinge goed van't geestelijcke leven:
Want door practyck van dien, die ondeught wordt verdreven,
De deught wel wordt betracht, den wegh recht wordt geleydt
Ten Hemel, dat is, tot d'eeuwighe saligheydt.
De Geestelijcke mensch is hier het zout der aerden,
End' is, om Christi wil, by Godt in grooter waerden.
Waerom, gelijckerwijs de Medicyn met vlijt
Den natuurlijcken mensch ontleed tot goed profijt,
Alsoo is nu mijn wit mijn penne te besteden,
Om den Geest'lijcken mensch eenvoudigh te ontleden,
Om by aenwysingh van des lichaems deelen veel,
Te wysen aen in't kort het een of't ander deel,
Den een of d'ander plicht van't Geestelijcke leven:
Waer toe alsoo ick my nu meene te begeven,
En dat ick my daer toe oock vinde onbequaem,
Soo bidd' ick Godt den Heer aldus in Christi naem.
O almachtighe Godt, al-wijs, al-goede Vader,
Zijt my, om Christi wil, door u Geest, een berader,
Geeft my goed klaer gesicht, verlicht mijn dom verstant,
Stort wijsheyd in mijn hert, regeert mijn swacke hant,
Mijn onbequaemheyt groot neemt wegh en wilt verdryven,
My met bequaemheyt goed begaven en geryven,

De gaven my verleent, nootwendigh tot dit werck,
Maeckt my daer toe, o Heer, voorsichtigh, wijs en sterck,
Wilt my ten eynde toe door uwen Geest by-blyven,
In vloyend' goed Gedicht, my helpen wilt beschryven
Ende ontleden wel den Geestelijcken Mensch,
Verhoort daer toe, o Heer, mijn bidden en mijn wensch,
Op dat ick, door u hulp, tot u lof, prijs en eere,
Verbreydingh van u Woordt, verklaringh vande Leere
Die na de waerheyd is, groot-makingh van u Naem,
Oock tot een onderwijs, en leeringhe bequaem
Den Christen Mensch; en voort, om Christi Kerck te stichten,
Ontleden mach, o Heer, in vloeyende Gedichten
Den Geestelijcken Mensch, die uyt geen vleesch of bloed[+]
Geboren is, noch word door vleesch of bloet gevoed:
Op u hulp, in dit werck, verlaet ick my, o Heere,
Wilt my van uwen Geest ontblooten nimmermeere:
Met een geloove vast, op u Heer, gae ick voort,
Vertrouwende dat ghy mijn bidden hebt verhoort.
Om dees ontledingh dan met ordre te beginnen,
En my in het begin van't werck niet te versinnen,
Soo sal ick nu voor eerst beschryvingh geven van
Den Geestelijcken Mensch: en hem ontleden dan.
De Geestelijcke Mensch Gods kint is uytverkoren,
Door den Heylighen Geest in Christo weer geboren,
Die altijt teghen 't vleesch worstelt, en dapper streeft,
Het leven van Gods Soon, door het gheloof beleeft;
En wordt van dagh tot dagh tot het eeuwighe leven
Meer ende meer vernieuwt: dus wort dees mensch beschreven.
Beschreven wordt die Mensch met meer als eenen naem.
j. De Geestelijcke mensch, om dat die seer bequaem
Door den Heylighen Geest herboren is, en krachtigh[+]
Na Godes even-beelt meer en meer word waerachtigh,

[+] *Ioan. 1:13.*

[+] *1. Cor. 2:15. Galat. 6:1.*

[+]Herstelt door Godes Geest van dagh tot dagh, en leeft
Een leven geestelijck, en sich te doen begeeft — [+]*Rom. 8:1.*
[+]Des geestes wercken goed, en tracht altijd te wandelen
Geestelijck, om voortaen wat heyligh is te handelen. — [+]*Iudic. v. 19.*
[+]De geestelijcke mensch wordt als in tegendeel
Gestelt teghen den mensch, die vleesch is in't geheel, — [+]*Ephes. 4:17.*
Tracht na't geen vleesch'lijck is, is verkeert en bedorven, — *18.*
Veracht wat geest'lijck is, in sonden leyd verstorven.
ij. Dees mensch, word oock geseyt, een nieuwen mensch te zijn,
Een nieuwe creatuur, en dat in sulcken schijn
[+]Soo die wel wordt vernieuwt, en naer Godt wordt herschapen,
Dat hy gerechtigheyt end' heyligheyt soud' rapen: — [+]*Ephes. 4:24.*
Dat is, een nieuwen mensch, een nieuwe creatuur, — *2. Cor. 5:17.*
Om dat tot heyligheyd vernieuwt word zijn natuur, — *Galat. 6:15.*
Wordt nieuw te zijn genaemt, soo die wordt vergeleken
Al met den ouden mensch, aerds, sondigh, vol gebreken,
Die onherboren is, en buyten Christum staet,
Bekleed en aengedaen met het onreyn gewaet
Der sonden, waer in dat hy sondigh is ontfanghen,
Geboren oock, en voort tot boosheyd streckt zijn ganghen.
En volght het blint vernuft, van zijn natuur verkeert:
Het welcke moet in dees vernieuwing zijn verseert,
Gebroken en vernieuwt. Soo dat de vrome moeten
Vertreden meer en meer, geheel onder haer voeten
Den ouden mensch; en die soo voort tot niet doen gaen,
Op dat de nieuwe mensch met blijdschap op mach staen;
En soo van dagh tot dagh meer en meer mach aen-groeijen,
Dat in het leven nieuw gelooves vruchten bloeijen.
[+]iij. Hem d'inwendige mensch benaemt oock de Schriftuur,
Gestelt teghen het vleesch, dat draghet vruchten suur. — [+]*Rom. 7:22.*
Inwendigh als gestelt, teghen den mensch uytwendigh, — *2. Cor. 4:16.*
Die nae-aept 's werelts loop, doet werelds wercken schendigh. — *Ephes. 3:16.*

Dit zijn de namen drie, van dien mensch, die ick hier
Beschryven sal. God geef zijn zegen goedertier,
Dat ick tot zijnder eer, met stichtingh voort mach treden,
En desen nieuwen mensch van lit tot lit ontleden.

Het ij. Capittel.
Vande geboorte, de prinçepale oorsaecke, en de inwendighe Ouders des Geestelijcken Mensches.

O*M* den geest'lijcken mensch dan te ontleden voort,
In ordre sullen wy, besien eerst zijn geboort',
Dan tot de deelen daer die mensch is in bestaende,
En tot zijn onderhoud is dit gedicht voortgaende.
Van desen nieuwen mensch de geboort' wordt gewracht,
Van Godt de Heer alleen, door Goddelijcke kracht:[+]
Die door genade bloot komt ons natuur genesen,
Die heel verdorven was, vernieuwt het oude wesen,
Doodet het sondigh vleesch, verandert ons gemoedt,
En schept den nieuwen mensch na zynen beelde goedt.
Door kracht van zynen geest, ons gaet soo weder-baren,
Tot zijn kind'ren bemint, die toorens kind'ren waren.
Doet ons den ouden mensch af-leggen, en doen aen[+]
Den nieuwen mensch, die Godt gewilligh dient voort aen.
Soo dat Gods beelt in ons besmet door onse sonden,
Herstelt wordt en hermaeckt meer en meer t'allen stonden.
Van dees geboorte nieuw staet ons nu te besien,
Welck daer d'oorsaken zijn, en werckinghen van dien.
Om dan d'oorsaken al van dees geboort' te stellen,
Wy d'Ouders en het zaet, daer toe nu sullen tellen.
De Ouders zijn de geen, door wiens toe-doen en kracht,
Als oorsaeck, dat die mensch is, en wordt voort-gebracht.

[+]*1. Pet. 1:3.*
Ephes. 2:5.

[+]*Ephes. 4:21. 22. 23. 24.*
Coll. 5:9. 10.

[+]En is een principael, die neffens hem een twede
Oorsaeck, als intrument, heeft willen stellen mede. [+]*Iac. 1:17. 18*
Die oorsaeck principael, die d'andere regeert,
[+]Gebruyckt tot zynen dienst, na dat hy dan begeert.
Is hy die eeuwigh is, self-standigh, hoogh verheven, [+]*Ioan. 1:13.*
Rechtveerdigh, wijs en goet, die alles geeft het leven,
Die selfs de Schepper is, her-schepper oock alleen,
Dees God, de Vader is, en Moeder oock met een.
Want het is God, van wien in Hemel en op aerden
Dat Vaderschap komt voort, en al wat is in waerden:
God de Heer is alleen, de Vader principael,
Die teelt, bereydt, formeert, ia doet het al te mael,
Om ons natuur verkeert t'herbaren, te genesen,
En dat de nieuwe mensch gestalte krijght en wesen.
't Is d'een-wesighe God, God Vader, God de Soon,
Met den Heyligen Geest, dryvuldigh in persoon,
De Vader is't begin in desen van hem selven,
Die door zijn Soon en Geest dit werck begint te delven.
Christus de Sone Gods, onsen Immanuel,
Die vanden Vader ons geworden is seer wel
Tot wijsheyt, heyligheyt, gerechtigheyt en vrede,
[+]En tot verlossingh oock aen dit werck wercket mede:
Maer van den Vader, door Godt den Heylighen Geest, [+]*Ephes. 2:14.*
Als die verworven heeft, van't minste tot het meest, *1. Cor. 1:30.*
Al't ghene daer behoort tot dit nieuw heyligh leven. *Collos. 1:20.*
[+]Want in hem, en door hem ons alles is gegheven;
De wegh, waerheyd, de poort, het leven is hy self: [+]*Ioan. 14:6*
Hy ons gheopent heeft het Hemelsche gewelf. *Hebr. 9:8*
Wt, van, en oock door hem veel-vuldigh op ons dalen *1. Pet. 2:22*
Gods goede gaven al, de Geestelijcke stralen. *Ioan. 1:4*
Den Geestelijcken Mensch schept Christus, ende geest *11:25*
[+]Dat door hem, en in hem de nieuwe mensche leeft. *Col. 1:15. 16 17*
2:3
[+]*Galat. 2:20*

En uyt zijn volheyd vol, genadigh gaven vloeijen,[+]
Waer door, tot Godes eer, gelooves vruchten bloeijen.
Van hem, als van het hooft, de nieuwe mensche treckt
Zijn voedsel, en in hem is hy volmaeckt, perfeckt.[+]
Wt zijn volheyt alhier by maten wy ontfangen
't Volkomene, waer van hier na men sal erlangen.
Inden Geest'lijcken Mensch 't beelt [a] Christi is geprint,
Soo dat hy niet meer [b] aerdsch, maer geest'lijck is gesint:
Ja dat hy niet en leeft, [c] maer Christus leeft van binnen
In hem, en oock [d] regeert zijn hert, gemoed en sinnen.
Vanden geest'lijcken doodt, waer door datmen af-sterft
De sonde, die op ons door Adam was ge-erft;[+]
Gelijck als Christi doodt is oorsaeck sterck en krachtigh,
Alsoo is oorsaeck oock zijn opstandingh waerachtigh
Van't geestelijck op-staen, uyt onser sonden slaep,
Tot Hemels leven nieuw, tot een goed Christi schaep.
Is hy dan wegh en licht, levens-Fonteyn gepresen:
Vanden geest'lijcken mensch moet hy oock Vader wesen.
Godt de Heylighe Geest, de-welcke wordt geseyt,[+]
Een Geest genaden-rijck, een geest der heyligheyt,
Die Godt in zijn Verbond belooft heeft uyt te storten
Over zijn volck, om 't vleesch de vlercken te bekorten:
Te senden in ons hart, om leeren ons verstaen
Zijn Wet, en ons daer nae de voeten recht doen gaen.
Desen Heyligen Geest de Vader heeft ghesonden,
Door, en om Christi wil, om ons hert te doorgronden.
Die wonderbaer in ons zijn groot werck openbaert,
Den ouden mensch vernieuwt, herschept, herstelt, herbaert,
Ons blint verstant verlicht door zijn Hemelsche stralen,
Verandert onsen wil, doet die nae 't goede talen,
Doorboort ons ooren doof, ons steenen hart maeckt dweegh,
Dat is, ons steenen hart herscheppet soo te deegh,

[+] *Ioan. 1:16.*
[+] *Coll. 2:10.*
[a] *Col. 3:10.*
[b] *Rom. 8:5.*
[c] *Gal. 2:19. 20.*
[d] *Phil. 2:13.*
[+] *Rom. 6:5. 6 8:11.*
[+] *Ioan. 3:5. Titum 3:5. Rom. 8:11. Ephes. 4:30.*

Dat uyt den ouden mensch de nieuwe wordt herboren,
Die als een geest'lijck mensch, kloeckmoedigh komt herboren,
Leeft heyligh, geeft Godt eer, tracht soo veel als hy kan
Na wasdom, om hier na te zijn volkomen man,
Onse herboorte werckt, de Heyl'ghe Geest wel krachtigh,
Maer van den Vader, en Soon, neffen hem almachtigh.
[+]Dat Godt de Vader is, wy hebben hier gehoort,
Dat hy oock Moeder sy, wy sullen sien nu voort, [+]*Esai. 44:2.*
Vanden Geest'lijcken mensch, want alsmen wil aenmercken *44:24.*
[+]Wat dat een Moeder doet, welck daer zijn hare wercken. *46:3.*
Men sal bevinden dat Godt al het gene doet *66:9.*
Ontrent den nieuwen mensch een moeder daer doen moet. [+]*Ierem. 1:5.*
Een moeder die ontfanght, baert, voed en onderhouwet, *Galat. 1:15.*
[+]Godt aenden nieuwen mensch, dit alles oock ontvouwet.
Godt heeft den nieuwen mensch ontfangen en bereydt, [+]*Esai. 46:4.*
[+]In zijn verkiesing eerst, en raedt van eeuwigheydt, *49:15.*
Alleen uyt liefde reyn, nae zijn goed wel-behaghen, [+]*Ephes. 1:4.*
Sonder aensien op yet, genadigh daer gedragen:
[+]Die hy, als uyt zijn buyck, der liefde breed en wijdt
Baert, en brengt aenden dagh, daer-nae elck op zijn tijdt. [+]*Ephes. 2:4.*
[+]Door't krachtigh roepen sterck, rechtvaerdigh, heyligh maken, *5:6.*
En voed haer door den dienst van zijn woord, en het smaken [+]*Titum 3:4. 5. 6. 7.*
Der Sacramenten goedt, en onderhoudt haer voort
Door den Heylighen Geest, genadigh door zijn woordt.
Aldus is Godt soo wel een Geestelijcke Moeder,
Vanden Geest'lijcken mensch, als Vader en Behoeder.

Het iij. Capittel.
Vande tweede oorsake, en uytwendighe Ouders des Geestelijcken Mensches.

D*E* oorsaeck principael, en Ouders aldermeest
Is nu verclaert, dat syn God Vader, Soon en Geest
Vanden Geest'lijcken Mensch. Wy sullen voort verklaren
Hoe God tot zynen dienst ghebruyckt in't weder-baren,
Als tweede oorsaeck oock veel instrumenten goed,
Die hy uytwendigh hier zijn werck bedienen doet,
En soo als Ouders zijn, daer door dat God wil wercken[+]
Inde geboorte nieuw, en bouwen Christi Kercken.
Hier toe heeft Godt gestelt de Leeraers van zijn Woort,[+]
Herders, Opsienders trouw, en al wat daer behoort
Wtwendigh tot den dienst, in Christi Kerck bequame,
Om aen 't geest'lyck ghebouw te wercken in zijn name.
Wtwendigh dese zijn als Ouders inder daedt,
Om dat zy door het Woordt des Levens, als een zaet[+]
Dat vruchtbaer door zijn cracht de Heyl'ge Geest wil maken,[+]
Aen de geboorte nieuw uytwendigh soo genaken.
Van weghen desen dienst, om dat die wordt alleen
Bedient in Christi Kerck, en geensins vande gheen
Die buyten die Kerck zyn; soo wordt de Kerck geheten
Ons aller Moeder goet: en daerom moetmen weten
Dat wie hier nae wil zijn saligh voor Gods aenschijn,
Hier eerst een lidtmaet moet van Christi Kercke zijn.
Want die hier eerst niet heeft de Kercke tot een Moeder,
Waer van dat Christus is de Heylant en Behoeder,
Sal hebben Godt hier nae tot zynen Vader niet.
In d'algemeyne Kerck Christi het hier gheschiedt,

[+]*1. Cor. 3:9.*

[+]*Ephes. 4:11.*
Galat. 4:19.
1. Cor. 4:15.
Philem. v. 10.
Iacob. 1:18.
1. Pet. 1:22. 23.
[+]*Ioann. 3:6. 8.*
[+]*2. Cor. 3:2.*
2. Thes. 1:5.

Dat door Gods woordt en geest Gods kind'ren uytverkoren,
Die Christus heeft verlost, hem worden als gheboren.
Hier door wordt niet verstaen een Kerck particulier
Alleen, waer die oock sy, veel min het Roomsch getier:
Maer de Kerck algemeen, vergadert door practijcke
Van Gods Woordt, en verstroyt over 't geheel aertrijcke,
Waer van dat yder Kerck besonder is een lidt
Die in den Godes-dienst houdt het recht-sinnigh wit
Van Godes Woordt alleen; waer door dat Godt wil wercken
Onse gheboorte nieu in Christi Heyl'ghe Kercken.
De Kercke algemeen, is een vergaringh goet
[+]Der menschen heyligh veel, die Godt vergaren doet
Door't Euangelij soet over 't gheheel aerdtrijcke,
Wt menschen alderley tot Christi geest'lijck rijcke:
Wel afgesondert van de wereld, en soo voort
Van d'ander Kercken al, door't ghehoor van Gods Woordt,
Een waer geloof, 't gebruyck der Sacramenten waerdigh,
Het vierigh reyn gebedt, en 't heyligh leven aerdigh:
Die vast gegrondet is op Christum den hoeck-steen,
Op dat Godt wone daer, en na de Leere reen
Van de Godtlijcke Schrift, met vierigher aendachte
Gedient zy en ge-eert van geslacht tot geslachte.

[+]*Ephes. 5:25. 26.*
Titum 2:14.
Mat. 28:19.
Act. 20:34.
Thes. 2:12.
1. Cor: 1:9.

Het iiij. Capittel.
Van't zaet des Geestelijcken Mensches.

[+]*NV* staet ons te besien het zaet, als't geen waer uyt
De geestelyke me*n*sch voortko*m*t, en vruchtbaer spruyt.
Het zaet, waer uyt de me*n*sch op nieu als wort gebore*n*,
Is Godes ware woort, daer't niet en valt verloren,
Maer in een hert bequaem geloovigh uyt-gestort,
En door den Heyl'gen Geest vruchtbaer gemaket wordt.

[+]*Luce 8:11.*
1. pet. 1:23.
Iacob. 1:18.
Ioan. 17. 19.

Door kennisse gesont, met hongherigh verlanghen,
In een geloovigh hert dit zaet eerst wordt ontfanghen,
En door't toe-stemmen vast tot vruchtbaerheyd bewaert,
Daer uyt den nieuwen mensch voort-komt en wordt gebaert.
Om dat de Heyl'ge Geest dit woord moet vruchtbaer maken,
Eer 't vruchten brenghet voort in Christo die wel smaken:
Soo wordt de Heyl'ghe Geest genaemt oock Godes zaet[+]
Dat in d'herboor'ne blijft, en nimmermeer vergaet. [+]*1. Ioa. 3:9.*
Dit is het geest'lijck zaet, van vleesch noch bloedt gesproten,
Maer van Godt, door zijn geest, bedauwt en wordt begoten.

Het v. Capittel.
Vande eerste en ghenadighe ontfanckenisse des Geestelijcken Mensches in Gode hem liefhebbende ende verkiesende.

T*OT* dees geest'lijcken menschs wel salighe geboort
Zijn eynd, formeren en ontfanckenis behoort.
Zijn ontfanck'nis is eerst in God de Heer genadigh,
En daer nae inden mensch, door't zaedt krachtigh en dadigh.
In God de nieuwe mensch genadigh is ontfaen,[+]
In zijn verkiesingh eerst van eeuwigheyd gedaen. [+]*Eph. 1:4. 5. 9*
Wat dit ontfanghen zy van den mensch nieu wilt vraghen! *2:4. 5. 6.*
Het is des mensches nieuw na Godes wel-behaghen,
Predestinatij vast van eeuwigheyt bekent,[+]
Eer dat oock was geleyt des werelts fondament, [+]*2. Thes. 2:13*
Sonder voorsien op yet nae't voorneem van Gods wille, *2. Tim. 1:9*
Soo dat al ons vernuft hier op moet swyghen stille: *Rom. 9:11*
Geschied uyt liefd' alleen in't Goddelijck verstant, *2. Cor. 2:7*
In Christo Godes Soon, den genen nader-hant,
Die Godt eerst heeft gekent, te roepen en te maken
Rechtvaerdigh, heyligh, oock verheerlijckt om te smaken

(Als zijn Kind'ren bequaem, heyligh en onbevleckt,
In Christo aengenaem, door zijn kleet wit bedeckt,
Tot glorieusen lof van Gods liefd' en genaden;)
d'Eeuwige salicheydt in vreuchde tot versaden.
Den geestelijcken mensch heeft Godt van eeuwicheydt
In zijn al-wysen raet ontfangen en bereydt,
Om ter bestemder tijdt, door zynen Geest, seer krachtigh
[+]Te roepen, heyligen, rechtvaerdigen waerachtigh.
Ontfangen is hy eerst in den Godlijcken raet — [+]*Rom. 8:29.*
Des Vaders, die hem heeft, alleene na den maet — *30.*
Van zynen wille goet, van zijn goet wel behagen
Alleen uyt liefde reyn, eeuwigh voor tijdt en dagen
Verkoren in zyn Soon, tot Gods lof, prijs en eer,
Om hem ter tijdt bestemt te roepen krachtigh seer:
Te doen tot het geloof Godtsaligh hem begeven,
En na dit leven voort doen erven 't eeuwigh leven.

Het vj. Capittel.
Van het ontfangen van't salichmakende zaet in't herte des Mensches, door de genade der krachtige roepinghe..

NV het ontfangen volcht, van't salighmakend' zaet,
In een geloovich hert, door de krachtighe daet
Der[a] roepinghe; waer door het zaedt Godts, dat te weten,
Is Godes heyligh woort, na waerheydt af gemeten, — [a]*Rom. 8:28*
Door kracht van Godes geest, rechtzinnigh wel verstaen, — *1. Cor. 1:9*
In't herte van den mensch, geloovigh wordt ontfaen. — *1. pet. 3:10*
Door dienst van menschen swack, uytwendig God waerachtich,
Inwendigh door zijn geest, dit roepen wercket krachtich:
Door't krachtigh roepen van geschiet het met der daet,
Dat de sondige mensch de werelt boos verlaet,

En wordt tot Godes kindt in Christo aengenomen,
In Godes Huys-gezin, om so by God te komen.
Dit roepen krachtigh nu, geschiet dan na Gods raet,
Eerst als de sondaer boos de werelt heel verlaet,
Wordt afgesondert van der menschen hoop verloren,[+]
Geroepen tot de geen die God heeft uytverkoren. [+]*1. Thes. 2:12*
Ten tweeden, door een groot geschenck van God de Heer, *4:7*
Om den verloren mensch, te maken saligh weer.[+] *Ephes. 4:1*
Waer door de Vader schenckt Christo, den mensch verloren: [+]*Esa. 55:1. 2. 3.*
En wederom den mensch zijn Sone een-geboren. *Ioan. 3:16.*
Ten derden, door dien dat de mensch wordt ingelijft, *1. Ioa. 4:9.*
In Christum als zijn hooft, en vast gewortelt blijft. *Rom. 5:8.*
Wast in, en met hem op, ia zijn als een lichame, *8:32.*
Daer van hy is een lidt, en Christus 't hooft bequame. *Ioan. 6:37.*
Nu dit ontfangen van't salichmakende zaet, *17:11.*
In't herte vanden mensch gewrocht wordt, dit verstaet. *1. Ioa. 1:3.*
j. Ten eersten, door't gehoor van't ware woordt des Heeren, *1 Cor. 10:17*
Het welck uytwendigh wordt om den mensch te bekeeren[+] *12:13.*
Verkondight, ende dat, als men daer wel op let: *Ephes. 2:20.*
Eerst de geboden strengh van Godes heyl'ghe Wet, *4:4.*
Waer door den mensche wordt zijn sonden voor gedragen, [+]*Rom. 10:17.*
En dat hy heeft verdient, Gods vloeck en sware plagen: *1. Cor. 1:21.*
Daer na verklaert de leer van't Euangelij soet,
Dat Christus al de schuldt en straffe heeft geboet,
Op dat de mensche mocht Christi gehoorsaem lyden,
Door een geloof oprecht aennemen met verblyden.
ij. Waer by de Heyl'ge Geest, inwendigh werckt met kracht,
Verlicht het blindt gesicht, het steenen hert maeckt sacht,[+]
Opent de ooren doof, doet datmen 't woordt heylsame [+]*Ezech. 11:19*
Kan hooren, recht verstaen, gelooven na betame. *Ierem. 24. 7*
En aldus wordt het hert vermorselt en geraeckt, *31:31 32*
Om dit heylsame zaet t'ontfaen, bequaem gemaeckt, *32:39*

Om vruchten des geloofs van liefdes boom te plucken.
Waer toe behoorigh zijn de volgende vier stucken:
1. De kennisse der Wet, rechtvaerdigh, heyligh, goet,
Die yder een verdoemt, wie die niet al en doet.
2. De kennis vande sond', met haer verdiende straffen:
3. En dat die in den mensch verslagenheydt verschaffen,
Om Godes toorne wil, en rechtvaerdigh gericht:
4. Oock het wantrouwen dat ons wercken zijn te licht,
Om voor Gods vierschaer strengh, daer mede te verschynen;
Want al wat sondigh is behaelt daer helsche pynen.

Den derden, het geloof in't herte word[a] ghewracht,
Als een [b] geest'lijcke handt seer wonderbaer van kracht,
Die Christum, van Gods geest door't woord geappliceeret,
Aenneemt, ontfanght, omhelst, so de schriftuur ons leeret.
Door dit geloof de mensch, soo dat zijn[c] hert vernoeght,
Hem in't besond're selfs Christum geheel toevoeght
Met zijn verdiensten al, door een toevoegingh krachtigh
Daer van inwendigh word 't hert overtuyght waerachtigh.
Het welck daer uyt ontstaet, dat de heyl'ge geest doet
Het hert versekert zijn, versegelt het gemoet
Van Godes liefde trouw, gunst, en van zijn genaden
In Christo, dat hy dien ons schenckt met zijn weldaden.
1. Op dat dit geloof in't herte zy verweckt
Is noodigh dan voor eerst, [d] de kennisse perfeckt,
Verstant en goet gesicht van de Hemelsche leere,
Door het verlichten claer des geestes meer en meere.
Waer aen dat is verknocht, in een ootmoedigh hert
Dat met aendacht devoot wel overwoghen wert,
Werdt aengemerckt met vlijt, door een gevoelen grondigh
Van eygen groot gebreck, naecktheyd en herte sondigh,
Het Euangeli soet met haer beloften veel,
Van troost, genade, hulp, en't Hemels erf-deel eel.

[a] *Ioa. 6:29.*
Rom. 12:3.
Philip. 1:29.
[b] *Ioa. 6:35. 47.*
Galat. 2:16.
Rom. 3:28.
4:20.
5:1.
[c] *Rom. 8:38.*
Collos. 2:2.
Ephes. 1:13.
Rom. 4:21.
14:5.
Hebr. 10:22.
1. Thes. 1. 5.
[d] *Ioa. 6:69.*
17:3.
Esa. 53:11.

Waer op't gemeen geloof dan volght, dat met verblijden
Toestaet die leere soet, stelt ongeloof besyden.
Het welck als't meerder wordt en grooter na der hant,
So wordt dat dan ghenaemt de volheyt van verstant.
De rijckdom des verstands van de verborgentheden[+]
Des Vaders, die ons hooft Christus, ons als zijn leden,
Door de heylsame Leer van't Euangeli soet,
In zijn sichtbare Kerck claerlijck verconden doet,
En door den heyl'gen Geest bekrachtight so seer krachtigh,
Dat ons gheloof wort een versekertheyt waerachtigh,
Der dingen die men hoopt, en een bewijs wel claer,[+]
Van't geen men niet en siet, maer noch verwacht hier naer.
2. Waer uyt daer na dan spruyt de[a] hoope van genaden
Over de sonden swaer daer met wy zijn belade.
3. Op welcke hoope volcht, [b] dorst ende hongher groot,
Lust en verlangen sterck na't heylsaem Hemels broot,
Nae den geest'lijcken dranck, na de Godtlijcke gaeven,
In Christo voorghestelt, om eeuwich ons te laeven.
4. Naer welcken appetijt dan volght de[c] toegang vry
Tot der genaden throon, en daer omhelsen wy
Christum ons heyl en troost, en vinden daer genaden
By Godt, en worden voort van't sondich pack ontladen.
Voor dit toe-treden vry, soo gaet het naeckt en bloot,
Devoot belijden van ons sonden veel en groot,
En wordet na gevolght met vierighe gebeden,
Met suchten diep en sterck volherdigh in syn reden,
Om verghevinghe goet der sonden swaer en quaet,
Voor Godt bedreven met gedachten, wil, woort, daet.
5. Allengskens wordt aldus in't herte dan gedrucket,
Door den heylighen Geest die 't ongeloof uytplucket,
Een wijs-makinge sterck, verseeckert in't gemoet,[+]
Met een betrouwen vast, dat het gheloove doet

[+]*Collos. 2:2.*

[+]*Hebr. 11:1.*

[a]*Psal. 27:14. 130. 7. Esa. 40. 30. 1. 1. Pet. 1:3. Rom. 5:2.*

[b]*Matth. 11:28.*

[c]*Ephe. 2:18.*

[+]*Hebr. 6:11.*

Al de beloften van d'Euangelische Leere.
Sich self toe-voeghen vast in Christo onsen Heere.

Het vij. Capittel.
Het formeren des Geestelijcken Mensches, door de ghenade der Rechtveerdighmakinghe.

***D**VS* van d'ontfanckenis, na van't formeren voort,
Waer door de nieuwe mensch geroepen als't behoort,
Die 't geestelijcke zaet ontfaen heeft, word te same
Door den Heylighen Geest, en 't geloof in Gods name
Herstelt, gereformeert nae Godes even-beelt,
Soo tot gherechtigheyt als heyligheyt geheelt.
't Formeren nu geschied door die ghenade waerdigh,
[+]Waer door een sondigh mensch gemaecket wordt rechtvaerdigh;
En door 't genadigh werck der heyligh-makingh goet. [+]*Ephes. 2:8.*
Godt, door dees gaven twee, den mensch nieu worden doet. *Rom. 3:24.*
Door de ghenade dan van het rechtvaerdigh-maken *2. Pet. 1:4.*
[+]Dat de gheroepen mensch tot Godt soo mocht genaken,
[+]Wordt hem door het geloof Christi gehoorsaemheyt [+]*Rom. 3:2.*
Geschoncken, en voor Godt rechtvaerdigh wordt geseydt. [+]*Rom. 5:1.*
[+]Op Christum worden soo geleydt zijn schult, zijn sonden, *Philip. 3:9.*
Christi gerechtigheyd hem wordt weer toe-gevonden. [+]*Gal. 2:16.*
Want door gerechtigheyd Gods Wet moet zijn voldaen,
En die moet of in ons, of buyten ons bestaen.
[+]Nu in ons anders niet als onmacht wordt gevonden
Om de Wet te voldoen; wy begaen t'aller stonden [+]*Iacob. 3:2.*
Veel sonden teghens Godt, ia zijn oock tot het quaet *1. Ioa. 1:8.*
Geneghen van natuur, soo dat door onse daedt *Eccles. 7:21.*
De Wet na eysch en recht ons kan niet als vervloecken. *Rom. 3:7.*
En daerom buyten ons, wy moeten raedt gaen soecken, *Iacob. 1:10.*
psal. 130:3.
6:1.
Rom. 7:23.

En dat in Godes zoon, Gods een-gheboren kint,
In wien de Mensch alleen raedt overvloedigh vint,
Gerechtigheyd oprecht, heyligheyd, daer-beneven
Kindschap by God, en voort het saligh eeuwigh leven.
Want Christus heeft voor ons de Wet geheel volbracht,
+

En oock in't minste deel die 't over-treen volbracht,
Voor ons de helsche pijn, den doodt gesmaeckt, betalet
Al onse schult en straf, dat daer niet aen en falet.
't Formeren dan, waer door rechtvaerdigh word gestelt
De geestelijcke mensch in deelen twee men telt.
Voor eerst, soo word den mensch zijn sonden al vergheven,+
Of van hem die gelooft, word Christo aen-gewreven
De schult en straffe swaer, door sonden veel behaelt,+
Die Christus door zijn doodt geboet heeft en betaelt:
Als smaetheyd, lyden, doodt, en helsche pynen veel,
Verdoemenis, de vloeck van Godes oordeel heel.
Ten tweeden, wordt den mensch als eyghen toe-geleyd
Christi gerechtigheyd, met al zijn heyligheyd,+
Waer door dat Christus was heyligh in alle deelen,
Onnoosel, onbevleckt, en hem niet liet vervelen
Het ghene dat de Wet vereyschte te doen al,
Te leven na de Wet oprecht ons te gheval.
Dees deelen twee den mensch so worden toe-gheschreven,
Of hy die hadde self gheleden en bedreven;
Als hy die door't geloof omhelst en vast aenvaet,
Sich self toe-voeght geheel tot zieles troost en baet;
Daar door wordt dan de mensch, die sondigh was, ghemaket
Rechtvaerdigh voor zijn God, dat hy genade smaket.
Dus geformeert door het rechtvaerdigh-maken wel,
Krijght de mensch met der daed het recht in Israel
Van burgherschap, ia oock van kindschap by den Heere;
Door Christum wordt een kindt Godes tot Godes eere.

+*1. Cor. 5:21.*
Galat. 3:13.
Esa. 53:10.
Rom. 5: *10. 19.*
Hebr. 2:14.
1. Ioa. 2:1.
+*Act. 26:18.*

+*Rom. 4:25.*
Heb. 10:14.
1. Ioa. 1:8.

+*Rom. 5:19.*
Philip. 3:9.
2. Cor. 5:21.
Gal. 4:3.
Phil. 2:8.

En voort in't Hemelsch Huys met Christo erfgenaem,
Soo dat oock lyden, druck, tegen-spoed en misquaem,
Als vaderlijcke tucht, ten besten hem [a] gedijen,
En over [b] alle ding heeft hy de heerschappijen.
Ja heeft tot zynen dienst, als dienaers kloeck bereyd
Gods heyl'ghe [c] Eng'len veel, 't recht [d] om de saligheyd,
Om Christi wil, hier naer aen lijf en ziel te smaken.
Dit zijn de vruchten soet van het rechtveerdigh-maken.

[a] *Rom. 8:29*
[b] *1. Cor. 3:21*
[c] *Heb. 1:14*
[d] *Rom. 8:17*

Het viij. Capittel.
Van het formeren des Geestelijcken Mensches, door de genade der Heyligh-makinghe.

[+]***T****Er* tijd de mensch aldus rechtveerdig wort gemaeckt,
Als een kindt Godts aen 't recht van't Hemels erfdeel raeckt.
Hy door't genadigh werck, oock van het heylig-maken.
Word voort bequaem gemaeckt, om na heylige saken
[+]Te trachten meer en meer, en word gereformeert
Na Godes even-beelt, daer met hy Godt dan eert
En dient in heyligheyd, wandelt de vrome paden
Der deughden, en betracht wat recht is in zijn daden.
De heyligh-making die tot dese plaets behoort,
[+]Is waer door dat de mensch gerechtvaerdight, wort voort
Van het heerschende quaet, en tyranny der sonden
Bevrijt, allengskens wort vernieut van stont tot stonden
Tot heyligheyd en deught, gerechtigheyd oprecht,
Soo dat den nieuwen mensch teghen den ouden vecht,
En dat door kracht van Gods heyligh-makenden geeste
Die in ons wonen komt, verdrijft den helschen beeste:
En scheppet in ons hert, verstant, wil en gemoet,
Heyligheyd; en doet dat de mensch Gods wille doet.

[+] *Rom. 8:1.*
[+] *1. Pet. 1:3.*
2. Pet. 1:4.
Titum 3:5.
Ephes. 4:23.
[+] *Colos. 5:8. 10.*

Die heyligh-making nu geschied door het af-sterven
Van het verdorven vleesch; en doet op nieuw verwerven[+]
Beweging, leven, kracht, den nieuwen mensch verblijdt.
't Af-sterven van het vleesch, is waer door metter tijdt
Allengskens inden mensch de sonde word benomen[+]
Zijn kracht, om als gedoodt geheel tot niet te komen.
't Vernieuwen vande geest, is dat de heyligheyd
Door den Heylighen Geest ontfonckt en wel bereyd[+]
In ons allengskens voort aen-wast, in deughden groeijet,
Dat soo de nieuwe mensch in deughden heyligh bloeijet.
Want eerst is dat de mensch als eerstelingen raept
Van Godes gaven veel, en die by een dan schraept.
En door dien dat aldus de heyligheyd vermeeret,
Soo wordt de nieuwe mensch na Gods beelt geformeeret.

[+]*Rom. 6:1. 2. 3. 11. 7:4.*

[+]*Collos. 3:3.*

[+]*Ephes. 2:4. 5. Ioan. 5:11. Ezec 36:26. Ephes. 4:22. 23. Rom. 8:23.*

Het ix. Capittel.
Vande Geestelijcke eynden der weder-geboorte.

WY hebben nu besien die Ouders en het zaet,
t'Ontfangen, ende oock de formerende daet
Waer door de niewe mensch bestaet, nu zijn te hooren
D'eynden, waer toe de mensch op nieuw weer word geboren.
Welck aen den eenen kant betreffen God den Heer,
Aen d'ander zyde die den mensch betreffen weer.
Het eynde van dees nieuw geestelijcke geboorte
Dat Godt de Heer betreft, dat is van sulcker soorte,
Dat daer in licht en blinckt Gods eer en glori groot[+]
Om dat door Godes kracht de sonde wordt gedoot,
En in den mensche voort Gods even-beelt herstellet.
Want tot Gods lof en eer dit groot werck word vertellet;
Dat Godt den mensch wel eerst uyt niet geschapen heeft,
Maer oock herschapen weer, uyt den doodt leven geeft.

[+]*Mat. 5:16. 1. Pet. 2:12. 1. Cor. 6:20.*

In welck herscheppen nieu Godts eer, lof, glori blincken:
Want doen den mensche most ter hellen sondigh sincken,
En dat Gods beelt in hem, niet alleen was bevleckt,
Maer oock door sonden swaer mismaeckt en heel bedeckt;
Godt na zijn wijsheyd heeft verborghen raedt gevonden,
Waer door dat word verlost de mensch van vloeck en sonden,
Herscheppet en herstelt, vernieuwt Gods even-beelt,
Des geestes gaven veel hem werden uyt-gedeelt.
So dat d'herboren mensch verweckt word God te prysen,
Gods wijsheyd, goetheyd groot, eer, lof, prijs te bewysen
Voor dese weldaed schoon, Gods glori breed en wijd
Met wercken, hert en mond, aenvanck'lijck is dees tijd,
Danckbaerlijck seer verheught te roemen; en naer desen
Gebracht in't Hemels huys, om eeuwigh daer te wesen
Daer Christi glori licht, Gods heerlijckheyt blinckt klaer,
Met den verkoor'nen al, en Engelen Heyrschaer
Eeuwigh, ia sonder eyndt, on-uyt-spreecklijcker wysen
Gods glori, eer, en lof met vreught altijd te prysen.
Het eynde dat den mensch herboren dan siet aen,
Den mensche selver of zijn naesten sal aengaen.
't Geen den herboren mensch self aensiet, is te weten,
Dat in hem werde weer geheelt des Satans beten:
[+]Dat is, gedoodet werdt de sonde, en geweert
De vloeck der Wet, en 't beelt Godes gerepareert. *[+]2. Cor. 4:16.*
Want daer toe wordt de mensch sondigh, onreyn, verloren, *Gal. 5:24.*
Door kracht van Godes geest vernieuwt, herstelt, herboren, *Rom. 7:4.*
Op dat hy mocht voortaen rechtveerdigh, heyligh zijn,
[+]Godsaligh en oprecht leven voor Gods aenschijn.
En soo uyt het geloof der liefde vruchten draghen *[+]Ephes. 4:1.*
Tot Godes eer, die God in Christo dan behaghen. *Rom. 6:4.*
Het eynde nu, dat daer zijn even-mensch aensiet, *1. Ioa. 5:18.*
Is dat door't leven van d'herboren mensch geschiet,

Als hy Godsaligh leeft, door zijn vroom, heyligh leven,[+]
Zijn even-naesten wordt beweeght zich te begeven
Tot Christi Heyl'ghe Kerck, en alsoo wordt gebracht
Tot Christum. want hy die bekeert is, altijd tracht
Zijn even-naesten oock van herten te beminnen,
En hem tot het geloof den Heere te gewinnen,
Door onderwijs gesont, heyligh, ghetrouw vermaen,
Met een exempel goed Godtsaligh voor te gaen.
Aldus de nieuwe mensch zijn pont niet moet begraven,
Maer legghen aen tot winst, om meer geestlijcke gaven.
Als het sondighe vleesch aldus gedoodet wordt,
En levendigh gemaeckt de geest, soo word gestort
Inden mensch nieuw verstant, en 't verstant wordt verklaret
Door kennisse van't Woordt Godes, dat hy bewaret
In een hert fijn en sacht; dat dan Gods wille doet,
Haet ende vliet het quaet, gheneyght word tot het goedt,
Het herte werd vernieuwt, verandert en verwecket
Tot ware liefde Gods, en die oprecht uytstrecket
Over zijn even-mensch, en word soo metter tijt
De boose sinnen en geneghentheden quijt.
En in de plaets van dien, herts-tochten en gedachten
Die goed zijn hy verkrijght, en gaet voortaen verwachten:
En rusten heel gerust, met meerder sekerheyd
Op Gods genade groot, in Christo ons bereyd.
En in hem word verweckt, ia meer en meer ontsteken
Een haet, een afkeer sterck van sonden en gebreken;
Een heyligh, goed, oprecht voornemen, om voortaen
Godsaligh, heyligh, vroom te leven; aen-gedaen
Met yver en opset, om soo wel te beleyden
Zijn doen, dat hy daer door Gods glori mocht verbeyden;
Zijns naestens saligheyd bevorderen oock seer,
En Christi Kercke soo mocht stichten meer en meer.

[+] *2. Cor. 9:11. Titum 3:14. 1. Pet. 2:12.*

Dus wordt de nieuwe mensch bevredight van gewisse,
Zijn conscienti hem heeft goe' getuygenisse.
En so leeft hy voor God, danckbaer, oprecht en stil,
In voorspoet of in kruys hem voecht na Godes wil,
Om hem so wel in kruys, als voorspoet te verblijen,
Want hy weet dat het al tot goet hem moet bedijen.

Het x. Capittel.
Vande tytelen des Geestelijcken Mensches.

NV hebben wy dan van de Geest'lijcke geboort
d'Oorsaken al gesien; nu sullen wy gaen voort
En besien de natuur, de deelen daer beneven
Die den Geestlijcken mensch gestalt en wesen geven.
De natuur sullen ons de tytels doen verstaen,
Dat is de namen die d'herboren mensch aengaen.
De Heylige schriftuur benaemt den mensch herboren
Met namen veel en schoon, als wy ten deel hier horen.
I. Geestlijck [a] werd hy genaemt, om dat hy door de kracht
1. Van den heyligen geest geformeert wordt gebracht
So verde dat hy leyt een heyligh, geest'lijck leven,
Als geestlijck al zijn doen, na Gods wil gaet begeven.
II. Om dat Christus dien mensch oock heylight en bereyt
Door zijn geest, hem tot een [b] Tempel der heyligheydt:
En door den selven geest in den herboren mensche
Oock woont als in een huys, geheylicht na zijn wensche.
3. Om dat hy door't geloof geest'lijcke vruchten draeght,
4. Waer door [c] hy sticht en wint zijn naesten, ende iaeght
Na't geen wat geest'lijck is, en dat veel hoger achtet
Als al des werelds goet, ia boven al betrachtet,
En soeckt wat [d] Hemels is, acht aertsche dingen kleyn,
Zijn hert treckt van het geen hier is in't aerdtsche pleyn:

[a] Gal. 6:1. *1. Cor. 2:15. 6:2.*
[b] *1. Co. 2:16. 1. Cor. 6:19 2. Cor. 6:16 Hebr. 3:6 1. Petr. 2:5*
[c] *Rom. 12:17 1. Petr. 2:12*
[d] *Coll. 3:1.*

Na het geest'lijcke goet streckt al zijn lust en zinnen,
Hanght Christum alleen aen, om't Hemels goet te winnen.
II. Wordt oock een nieuwen mensch genaemt, en dat daerom,
Dat in hem d'oude mensch, verkeert, boos, loos en krom [+]
Gedoodt is, wordt gemaeckt een nieuwe creature, [+]*2. Cor. 5:17.*
Door den heyligen geest, vernieuwet van nature. *Galla. 6:15.*
Want God om Christi wil, door den heyligen geest, *Ephes. 4:24.*
Verandert en vernieuwt wat in hem is geweest.
Nieuw verstant, sinnen nieuw, een heyligh nieuw bewegen,
Geest'lijcke krachten nieu, die tot goet zijn genegen [+]
Schept in hem God de Heer. En so wordt af geleyt [+]*Collo. 2:11.*
Het oude sondigh vleesch, de nieuwe mensch bereyt,
d'Oude mensch wort gedoot, de nieuwe wordt geboren,
Die altijdt wil met vlijt na Gods woordt doen en horen.
III. Wort oock Gods kint genaemt, om dat hem God de Heer
In Christo zynen Soon, heeft aengenomen weer
Tot een kindt; en hem geeft het recht der kindschap waerdigh.[+]
Die vreemt was word een kindt, die van natuur quaet aerdigh [+]*Rom. 8:16.*
Een kindt des toorens was, wordt door genade bloot,
In Christo Godes kindt: want alle kleyn en groot
Die de heylige geest herbaert, en in haer schryvet [+]
Het vruchtbaer waer geloof, die worden ingelyvet [+]*Ioan. 1:12.*
In Christo, als haer hooft, en worden so te saem *Galat. 3:16.*
Geleden seer bequaem, van zijn geest'lijck lichaem. *1. Iob. 5:2.*
Aldus de mensch het recht der kindtschap heeft bekomen,
En is tot Godes kindt voor eeuwigh aen genomen.
IV. Wordt Godes erfgenaem genaemt; want al de geen
Die Godt de Heer neemt aen tot kinders, hy met een
Doet hebben oock het recht zijn ergenaem te wesen; [+]
En tot het vol besit van sijn groot goet gepresen [+]*Rom. 8:17.*
Hun komen laet, gelijck als oock in sulcken schijn
Wettige kinders van haer ouders erven zijn.

Dit goet nu dat by God Gods kinderen bekomen,
Haer kan in eeuwicheydt niet werden weer benomen.
Het is so wonder groot 't geen Godt haer heeft bereydt,
Dat niemandt dat begrijpt, of hier heeft vol bescheydt,
Daer wordt gevonden niet dat mach zijn vergeleken
By dit oneyndigh goet, ia niemandt kan 't uyt spreken.
V. Wort oock geseyt te zijn een Broeder Christi goet,
Om dat hy is met hem van een vleesch en een bloet.
Want Jesus eeuwigh Godt, verklaert ons de Schrifture,
Dat aengenomen heeft menschelijcke nature.
Maer alsmen op het wit van dit gedicht wel ziet,
[+]So is een mensch so seer een broeder Christi niet,
In aensien als hy is een mensch; maer als herboren — [+]*Mat. 12:49. 25:40. 28:10. Mar. 3:33.*
En in hem is gedoodt den ouden mensch verloren,
De nieuwe mensch verweckt, vernieuwt na Christi beelt,
De verdorven natuur door Christi Geest geheelt.
Is dan [a] vleesch van het vleesch, en been van Christi beenen,
In aensien dat de geest [b] Christi hem gaet verleenen — [a]*Eph. 5:30* [b]*1. Co. 12:27 1. Ioa. 4:13*
Een levendigh gheloof, en hem alsoo inlijft,
In Christo, en maeckt dat hy in hem altijd blijft,
En wordt so meer en meer geheylicht om volvaerdigh
Te doen wat Godt behaeght, als Christi broeder waerdigh.
VI. Een mede-erfgenaem Christi wordt hy geseydt,
[+]Om dat hy door en met Christum d'onsterflijckheydt
Het saligh leven en eeuwigh Hemelsche glorie — [+]*Rom. 8:17.*
Besitten sal hier na, bekomen de victorie
Over den helschen draeck, de hel, de sond, de doodt,
Die Christus voor ons heeft van al haer macht ontbloot,
Sal dan zijn onbevleckt, heel reyn, bevrijt van sonden,
[+]Van swackheydt, pijn en smert, ontlast, en daer gevonden
Verkregen en ontfaen eeuwige vryheydt groot, — [+]*Apoc. 7:15.*
Onvergancklijcke vreughd, het rechte Hemels broot,

Na lichaem en na siel, verheerlijckt met de kroone
Der onverderflijckheydt, volmaeckt voor Godes throone;
Genoeghsaemheydt in als, rust, vrede, so groot goet
Dat het begrypen kan gheen menschelijck gemoet;
Geen herte dat verstaen, geen tonghe dat der menschen
Wtspreken kan; ja oock kan niemand soo veel wenschen.

VII. Is oock een erfgenaem der wereld, hem alleyn [+]
Die gelooft, is't ghebruyck van alle dinghen reyn.
Want gelijck als hem Godt zijn zone heeft gegheven,
Soo schenckt hy met zijn Soon hem alle dingh daer neven.

VIII. Rechtvaerdigh wort genaemt, om dat hy word geacht
1. Rechtvaerdigh, niet dat hy self alles heeft volbracht,[+]
Maer alleenlijck om dat Christi gherechtigheden,
Waer door Gods toorne is gestilt, gestelt te vreden,
Hem toe-gerekent zijn voor Godt: want hy aenvaet
Door een geloove waer, Christi reyn wit gewaet;
Dat is, zijn heyligheyd, gehoorsaemheyd weldadigh,
En oock der sonden al vergevinghe genadigh.
2. Oock om dat hy geacht rechtveerdigh voor zijn Godt,
Rechtveerdigheyd betracht, en leeft na Gods gebodt.
Door den Heylighen Geest vernieuwt, en wordt ontsteken[+]
Gerechtigheyd te doen, van onrecht afgeweken.

IX. Word heyligh oock benaemt, om dat d'onnooselheyd
En Christi heyligheyd hem werden toe-geleyd.
Om dat de Heyl'ge Geest hem heylight, en van binnen [+]
Een reyn hert in hem schept, en geeft heylighe sinnen.
Om dat hy vruchten draeght der heyligheyt, en tracht
Dat oock zijn even-mensch daer werde toe-gebracht.
En soo van onbevleckt en reyn den naem hy draghet,
Om dat hy in die staet, door Christum, Godt behaghet.

X. Wordt oock te zijn gegroet een schaepken Christi goed. [+]
Want Christus hem behoed door zijn geest, en hem voed,

[+]*Rom. 4:13.*
Hebr. 1:2.
Rom. [1]: 17.
14:2.
Titum 1:5.
Rom. 8:3.
Ephes. 1:14.
[+]*Rom. 1:17.*
5:19.
Galat. 3:11.
Hebr. 10:38.
Rom. 3:24.
1. pet. 1:18.
Rom. 8:3.
Galat. 3:13.
[+]*1. Ioa. 3:7.*
Apoc 22:11.

[+]*1 Ioa. 1:7.*
Ephes. 5:26.
Titum 3:5.
Hebr. 9:14.
Rom. 8:1.
Philip. 3:12.
[+]*Psal. 79:13.*
100:3.

[+]Door zijn woord, onderwijst, leert, en geleyd te degen,
Dat hy kent Christi stem, hem hoort, en volght zijn wegen. [+]*Ioan. 10:14. 15.*
Hier om is hy gelijck een goedigh schaep, dat niet *Heb. 13:20.*
Beschadighet, stoot of bijt, noch niemandt doet verdriet;
Maer yeder een soo veel als is in zijn vermoghen
Profijt, voordeel en dienst te doen altijd sal poghen.
Want als hy schijnt te zijn in noot, of uyt-gestelt
Den Wolven tot een proy, in der Leeuwen gewelt,
Dan loop hy voort om hulp, en neemt zijn toe-vlucht spoedigh

[+]*XI.* Een Tempel is hy oock van Heyligen Geest,
Een woningh daer in Godt gedient wordt en gevreest. [+]*[1] Cor. 3:16. 6:19.*
Want Godt door zynen Geest in hem woont, en wil wercken *2. Cor. 6:16.*
Dat hy een heyligh lidt werde van Christi Kercke,
En zijnde dus een lidt van Christi Kerck, met een
[+]
Aen 't geestelijck gebouw een levendighe steen. [+]*1. Pet. 2:5.*
Want Christi heyligh huys bestaet uyt vele leden, *Hebr. 3:6.*
Die door een waer geloof, door liefde, goede zeden
Vanden Heylighen Geest op Christi vaste gront
Getimmert zijn, gebouwt, verknocht in een Verbont
Tot een geest'lijck gebouw, daer in dat Godt almachtigh,
Godt Vader, Soon en Geest altijd wil wonden krachtigh.

XII. Word eyndelijck genaemt een uytverkoren vat
[+]Der bermhertigheyt Gods, en der genade, dat
Godt uytverkoren heeft om zijn verderf te heelen, [+]*Rom. 9:21.*
Om onverderflijck goed genadigh toe te deelen: *2 Tim. 2:21.*
Om in hem, die daer lagh onder den vloeck en doot, *Ephes. 1:5.*
Zijn wonderbare macht en bermhertigheyt groot,
Neven, ja boven zijn rechtvaerdigheyt doen blincken,
En soo zijn [a] glori, lof en eer te doen klaer klincken.

[a]*Eph. 1:12.*

Het xj. Capittel.
Vande heyligheyd des verstants, ende eerst vande Geestelijcke wijsheyd. Midtsgaders van de geheylighde gedachten.

VAN den geest'lijcken mensch de deelen dese zijn,
Lichaem en ziele, door Gods geest geheylight fijn.
De geheylighde ziel, is zijn [a] geest, door het wercken
Van Godes Gheest herbaert, die 't vleesch komt soo brant-mercken,
Dat hy de sonden hier te [b] sterven af, begint,
Om God te leven voort, ia geest'lijck zijn gesint,
Om voortaen meer en meer hem geheel te begeven
Tot der Godtsaligheyd, rechtvaerdigh oock te leven.
De faculteyten nu, en krachten wel geplant
In de herboor'ne ziel, oock worden door Gods hant
Allengskens meer vernieuwt, en door zijn geest herboren.
Dese zijn die den mensch, of eyghen toe-behoren,
Of die hy als gemeen met ander dieren heeft
Niet als geheylight, maer als kracht daer door hy leeft.
De faculteyten die den mensch alleen toe-komen,
Waer door hy van het vee heeft onderscheyd genomen,
In ordre sullen wy besien nu al-te-mael.
d'Eerste zijn principael, d'ander min principael.
De principale zijn het verstant en de wille,
Soo die geheylight zijn, vernieuwt, bevredight, stille.
't Herborene verstant, is waer door hy verstaet
Wat geest'lijck zy of niet; en voort gebruycken gaet
Een geheylight vernuft. Gelijck in de nature
Dees' d'edelste wel is in't natuurlijck besture:
Soo is het dat die oock in't geestelijck beleyt
d'Wtnemenste wel is, om wel in heyligheyt

[a] *1. Thes. 5:23*

[b] *Rom. 6:10. 11. 14:7. 8. 2. Cor. 5:15.*

Den geestelijcken mensch, in woorden en manieren,
Nae Godes heyligh woord Godsaligh te bestieren.
[+]Heyligheyd des verstants, is een geest'lijck gesicht,
Dat in kennisse klaer van Gods wil is verlicht. [+]*1 Cor. 12:8.*
Des verstants heyligheyd bestaet, of in het weten, *Ephes. 3:18.*
Of in practijcke goet. 't eerste word afghemeten *Philip. 1:10.*
[+]Door contemplacy sterck, kennis en klaer bescheyd, *C loss. 1:9.*
Waer door men tusschen vals en waer siet onderscheyd. [+]*Syr. 24:36.*
De heyligheyd hier van is kennisse waerachtigh,
Christ'lijcke wijsheyd goet, gestort in het verstant,
En in't besonder wel van Gode ingheplant:
Waer door dat het verstant door nieu licht word omschene
Der kennisse gesont, klaer en waer van het gene
De salighmakende kennis diep aengaet,
Die ons was onbekend, verborgen in Gods raet,
Van God en zijn natuur, zijn wesen en zijn daden,
Van Christo zijn persoon, zijn ampt en zijn weldaden,
En dat om de verdienst' Christi, die ons bereyd
Van God den Vader is, tot salige [a] wijsheyd,
Die ons geopent heeft al de verborgentheden [a]*1: Cor. 1:30*
Des Hemelrijcx; waer heen [b] hy ons is voorgetreden,
En dan word voort de mensch gestuurt en geregeert [b]*Ioan. 14:2.*
Door Christi geest, dat hy Godt recht diend, vreest en eert,
En neemt toe dagh op dagh in het Godsaligh leven,
Soo veel de swackheyd groot, die ons hier blijft aenkleven,
Can lyden, tot dat hy hier namaels voort geraeckt
By God, daer alles dan is eeuwigh en volmaeckt.
Die wijsheyd doet ons nu hier op der aerden weten,
't Geen inden Hemel sal namaels niet zijn vergeten,
Maer blijft, en word soo seer in't Hemelrijck vermeert,
Dat daer volmaeckt sal zijn, 't geen men hier stuckwijs leerdt.

Hier door dan weet de mensch, dat hy Godts wille grondigh
Rechtsinnigh wel verstaet, door dien de dwaesheyd sondigh,
En onwetenheyd groot van d'oude mensch verkeerdt
Allengskens word geweert, en soo wel weer geleerdt,
Die wijsheyd, heyligh goed, dat daer door al zijn handel
Heylighlijck word beleyd, en recht gestuurt zijn wandel.
Dus van't vernieut verstant, van de gedachten voort [+]
Hoe die wel worden soo geheylicht als behoordt.
Geheylight worden wel, in den mensch de gedachten,
Door met aendacht en vlijt, gedachten quaed te wachten
En door gedachten goed, te scheppen in't verstandt.
Men moet gedachten quaet, verdryven allerhandt,
I. Maer voor al vierderley; die ydel zijn en ledigh,
Want soo een ydel woord, dat niet sticht noch is zedigh,
Is sonde voor den Heer; indien God oock begeert
Met een oprecht gemoet gediend zijn en ge-eert
Met een reyn heyligh hert: Soo zijn oock de gedachten,
Die ledigh ydel zijn, als sonden quaed te achten.
Daerom in u verstant, gedenckt en wel opschrijft,
Dat Godt over u ziel en lichaem rechter blijft,
Die u altijd doorsiet van binnen en van buyten.
Ghy u gedachten oock voor hem niet kunt besluyten,
Die al wat in u hert verborgen schijnt te zijn,
Sal straffen is het quaed, en brengen ten voorschijn.
II. Ten tweeden, moetmen die stijf-sinnige gedachten,
Die ons als aenge-erft, de sonde doen betrachten,
Afsnyden; want soo die langh blijven in ons hert,
Soo kan men die niet wel verwerpen sonder smert.
Snijt dan den wortel af, van dit gepeyns quaed-aerdigh,
Het welck behagen heeft in boose lust onwaerdigh.
Dien seer verkeerden lust, en boosen appetijt,
Die quae gedachten baert, wy nimmer zijn heel quijt,

[+] *Van de ghedachten.*

Want dit ons erf-quaet is, en 't vleesch met ons gheboren,
En wasset met ons op, en dickwijl komt hervoren.
En al is't datmen die niet heel kan trecken uyt,
Nochtans moet men met kracht die, eerder quaet uyt-spruyt
Versticken, en soo haest 't begint wat op te komen,
Af-snyden; die oock moet het voedsel zijn benomen.
III. Ten derden, moet de mensch oock de gedachten veel
Die onreyn zijn en vuyl, verwerpen in't geheel.
Want indien dat de mensch zijn hert wil reyn doen blyven,
d'Onreyn gedachten al hy van hem moet verdryven,
Oock eer dat die in hem beginnen op te gaen,
En gaen die te gemoet met dapper teghen-staen,
Zijn ooghen niet doen sien, zijn mond altijt doet swygen
't Geen onreyn is, dat dees gedachten geen plaets krygen.
IV. Gedachten curieus, ten laetsten, men oock moet
Vermyden; want door die word altijd op-gewroet,
Of, 't geen dat ons verstant te boven gaet, of dinghen
Die ons niet aen en gaen door-snoffelt sonderlinghen;
Het welck wel oorsaeck geeft tot groot, swaer ongemack,
Den mensch doet gaen belaen met swaerder sondigh pack:
Als daer is't ondersoeck van die verborghen saken
Die God niet heeft gewilt ons openbaer te maken;
Want God ons door zijn Woord en d'uyt-komst openbaert
Soo veel ons saligh is, en wil dat zy verklaert
Door ons zijn glori groot; daer in wy soo veel vinden
Dat het niet en betaemt ons meerder t'onder-winden.
Soo is oock het gepeyns van't geen ons niet aengaet,
Maer onsen even-mensch: Want ons noch past, noch baet
In onses naestens huy door-snuyven de sekreten,
Veel min te halen op't geen hoort te zijn vergeten.
Zijn oogen moet de mensch bewaren, sien met vlijt
Dat hy die curieus' gedachten werde quijt:

En dencken wat dat hem meest en best mach betamen
Om binnen zijn beroep, 't geen goed is, te beramen.
Want men de sinnen oock en phantasyen moet
Een toom wel leggen sterck, op dat die het gemoet
Vervullen niet met veel in-beeldende gedachten.
Om voor gedachten quaet ons voortaen dan te wachten,
En als die komen op, oock te verwinnen voort,
Daer toe is dat behoort 't gebruyck van Godes Woordt;
Geselschap heyligh, vroom; de wegh der goede zeden,
En boven al tot Godt de vierighe gebeden.

Het xij. Capittel.
Van de Geestelijcke wijsheydt, zijnde het tweede deel van't geheylighde verstant.

NV volg't het tweede deel van't heylige verstant
Dat in practijck bestaet; het welck aen alle kant
Is besigh om ons hert aendachtigh aen te mercken,
Te letten wel op ons particuliere wercken.
De heyligheyd hier van bestaet wel aldermeest
In een Med'-weten goed, herboren door Gods geest,
Geest'lijcke wijsheyd oock. Dees' niet als een bloot weten,
Maer als voorsichtigheyd en wijsheyd diep geseten
In het geest'lijck verstant, word wel geappliceert
Inden mensch, op het geen waer toe dat hy hem keert,
En in't particulier op al zijn doen en laten:
Om met kennisse klaer het onderscheyd te vaten
Tusschen goed ende quaed, om na geleghentheyd
Van tijd, plaets en persoon te voeghen het beleyd,
In laten ende doen, als een nieuw mensch bequame,
Geheylight van verstand, tot lof van Godes name.

I. Der wijsheyds wijs beleyt, in graden drie bestaet.
d'Eerste graed ofte trap is een heylighe raet,
Een heyligh overleg, om yet wel te beginnen,
Of dat te laten staen, nae datmen 't kan versinnen,
Daer by dan komen moet genadigh Godes geest,
Sonder wien desen raed waer vruchteloos geweest.
Dees raedt door reghels vijf word wijslijck wel gedreven,
Den eersten reghel is, de Wet van Godt gegheven,
Daer na men alle raedt, sal die zijn recht en goet,
Opstel en overlegh heel reguleren moet.
Den tweeden reghel is, 't gebed tot Godt almachtigh,
Waer door verkreghen wordt Gods hulpe, om aendachtigh
Te kunnen ons verstant ghebruycken, tot het geen
Dat niet Gods Heyligh Woordt sal komen over een.
Den derden reghel is, een neerstigh wel versinnen,
Goed overlegh van't gheen men wil wel recht beginnen.
Den vierden reghel is, hem selven in dit deel
Kleyn achten, eyghen raedt toe-schryven niet te veel.
Den vijfden reghel is, in gewichtighe saken
Der Wysen wyse raedt en advys oock te smaken.
II. De tweede graed van dees wyse voorsichtigheyd,
Is het oordeelen wel, met bequaem onderscheyd
Van't ghene in die raedt wel ingebracht mach wesen.
Het welcke werdt genaemt, discretie ghepresen,
Waer door men maken kan voorsichtigh onderscheyd
Tusschen goed ende quaet, waerheyd en onwaerheyd;
Tusschen 't gheen seker is, en 't geen is twijffelachtigh,
't Geen onprofytelijck is, of profyt maeckt deelachtigh;
Tusschen 't gheen tydigh is, en 't geen ontydigh sweeft,
't Geen min of meer zy goed, wat pas of geen pas geeft;
Hoe wijd men in het een en 't ander voort mach treden
Na voor-val van persoon, plaets, tijdt, omstandigheyden.

III. De derde graed die is, een gebod of bevel,
Waer door, als met gewelt, 'tgemoed gebied seer wel
Sich self; en het verstant bedwinght zijn eygen wille,
Om te doen nemen aen, en te volbrengen stille
't Geen na't beraetslaen word bequaemst te zijn verstaen:
Op dat de sake mocht wel werden recht gedaen.
Waer toe men noodigh heeft een sterck kloeck-moedich herte,
Om te verwinnen wel, al waer het oock met smerte
Al't gene dat het vleesch, 't vernuft verdorven blint,
(Dat tot het quade meest, en geen goet is ghesint,)
In brenght, en het gemoet op-dringht, om te vertreden
't Geen recht wel wilde doen de voorsichtige reden.
Effecten dese heeft, die heylige wijsheydt,
I. Het overdencken veel, met waer aendachtigheydt
Van Godes heyligh woordt, van Godes wonder wercken.
II. Discretie bequaem, om onderscheyt te mercken,
Tusschen goedt ende quaet in't geen voorvallen mach.
III. Te onderscheyden wel met oordeel van't gewach
Der geesten veelderley. *IV.* En voort in alle saken
Te volgen 't geen is best. *V.* En voor misval te waken.

Het xiij. Capittel.
Vande geheylichde conscientie des Geestelijcken Mensches.

D*E* Conscienti, of Ghewisse word ghetelt
Onder't geest'lijck verstant in de practijck gestelt;
Nie so die van natuur geschent is en bedorven;
Maer so die wort vernieuwt, genadig heeft verworven,
Hoedanigh-heden nieuw; wordt door't geloove waer
In Christum, door zijn bloet voor ons vergoten klaer,
Door Godes woordt en geest, herboren, reyn ghemaket,
En over al ons doen in heyligheydt wel waket.

Het ampt, het doen, de plicht der conscienti goed,
Is sitten in Gods plaets, als Rechter in't gemoed,
Om tegen, ofte voor den mensch oordeel te geven
Na't gene hy, of wel, of qualick heeft bedreven.
Dat is, neemt nau regard, waeckt, merckt en vlytigh let,
Door-siet, bespiet, getuyght, en oordeelt wonder net,
Hoedanigh, niet alleen, uytwendigh moghen wesen
De wercken, woorden al: Maer oock beneffen desen
Hoedanigh wesen mach inwendigh nacht en dagh
Van't herte, van de wil 't bewegen en gewach:
Waer toe geneghen zijn d'affecten met haer krachten:
Hoedanigh moghen zijn oock alle de gedachten.

[+]De heyligheyd hier van, is, dat zy in't geheel
Ontschuldiget den Mensch van al zijn sonden veel, *[+]1 Tim. 1:19.*
Dat die om Christi wil vergeven zijn waerachtigh, *1. Cor. 1:4.*
En Christi heyligheyd geworden is deelachtigh. *Act. 24:16.*
Dat de mensch heeft geleyd een leven vroom, oprecht
Als een herboren mensch, als een Godtsaligh knecht.
Dat Mede-weten goed geheylight; hem soo buyghet
Dat die den nieuwen mensch excuseert of getuyghet.

Let dat dit wordt geseydt van die Gewisse goed.
Die door des Heeren Geest vernieut is in't gemoed.

[+]*I.* Getuyght particulier ons dat wy zijn verkoren
Ter saligheyt, dat wy Gods kind'ren zijn herboren. *[+]Rom. 8:16.*
Getuyght den nieuwen mensch van een by-sonder soort *1. Ioa. 5:10.*
Der gerechtigheyt, die genaemt wordt in Gods Woort *1. Cor. 2:12.*
Gerechtigheyd te zijn van een goed Mede-weten,
Of Conscienti goed, in het gemoed geseten.
Nu dese is een goed voor-nemen en op-stel,
[+]Stantvastigh, onbeveynst, oprecht, om voortaen wel
In laten ende doen, in woorden en gedachten *[+]Heb. 13:18.*
Te sondigen niet meer, met yver te betrachten *2. Cor. 1:12.*

Gods Woordt, Gods Wet en wil, om in oprechtigheyd
Daer na te leven in ware godtsaligheyd,
En soo na heyligheyd altijd met vlijt te jaghen,
Om Godt, in Christo, door't geloove te behaghen.
II. Verontschuldight den mensch herboren voor zijn Godt,
Dat hy met moet-wil niet geschent heeft Gods gebodt.[+]
Verdedight hem met vlijt, om komen uyt de handen
Van't vleesch, der werelt, Wet, des Satans, zijn vyanden.
Staet te noteren dat de mensch hier niet geraeckt
Aen een Gewisse goet, die geheel is volmaeckt:
Want hier het sondig vleesch den mensch noch blijft aen-hangen,
En hier alleen, na't geen volmaeckt is, streckt zijn gangen.
So dat maer in't gemoed de Conscienti goet
Ten deel geheylight wordt: waeromme dat men moet
Wel onderscheyden 't geen inden mensch was te voren
Van't geen dat in hem komt als hy word nieu geboren.
Op u Gewisse dan, o mensche! let met vlijt,
V Mede-weten wel bewaert, sorghvuldigh zijt
Dat u Gewisse niet besmet en zy met sonden.
Die een Gewisse heeft die goed is, heeft gevonden
Een dierbaer schoon Juweel, veel schoonder, meer dierbaer
Als Peerlen in het goud, als Diamanten klaer,
Want die den mensch alleen uytwendigh wat vercieren,
En dat in ydelheyd, na wereltsche manieren:
Maer 't Mede-weten goed verciert den mensch voor Godt,
Het herte maeckt gerust, en geeft een heyligh lot,
Een lot, het welck hem geeft gerustheyt in zijn herte,
Een herte wel getroost in doodt, noot, en in smerte.
Daerom, o Christen Mensch! met vlijt u yver doet,
Dat ghy bekomen mooght een Mede-weten goet.
En als ghy die dan hebt door Godes hulp bekomen,
Sorghvuldigh zijt dat die u werde niet benomen.

[+]*Psal. 26:1. 2*

Bekeert u tot den Heer, beschreyt u sonden swaer,
Bekent u eygen schuldt, gaet tot den Middelaer
Christum de Sone Gods, ootmoedigh door gebeden.
Met een vruchtbaer geloof, wilt u beroep betreden.
Soeckt altijdt boven al het Hemels eeuwigh goet,
Alleen op Godt den Heer rust u hert en gemoet.
Met yver vierigh iaeght om Godes wil te leeren.
Na God, na Gods gebodt voeght en buyght u begeeren,
Te soecken Godes gunst, met yver, vlytigh tracht.
Van met moetwil te doen de sonden u wel wacht.
Gelijck een werelds mensch, geen arbeydt en sal sparen,
Niet sal verdrietigh zijn, met moeyten te vergaren
Vergancklijck werelds goet, en nimmermeer op houdt
Om werden wel versien met rijckdom, zilver, gout:
Arbeyden wilt also, wilt niet verdrietigh wesen
Om oock met moeyten groot, de schatten uyt gelesen
Van een gewisse goet te soecken t'aller tijdt:
En daer toe u begeeft kloeck-moedigh in den strijt,
Tegen u eygen vleesch, u sondige nature;
Tegen den Sathan boos, die u tot aller ure
Soeckt te verslinden heel, gelijck een leeuw verwoet;
De werelt oock bestrijt die u gewisse goet
Oock te besmetten soeckt, door glans van ydel dingen.
Van die vyanden stout u geensins laet bespringen.
Kloeck-moedigh strijd altijd: u wel voorsichtigh wacht
Voor alle loosen schijn: hebt op haer doen wel acht.
Laet u door geenen schijn noch geen bedrogh bedriegen,
Laet vierigh door't gebedt tot God u herte vliegen.
Leest, hoort, en mediteert met aendacht Godes woort,
Van geloof, tot geloof, gaet altijdt vierigh voort.
Laet leven u geloof in liefdes goede wercken,
Op u hert, op u wil, voorsichtigh wel wilt mercken,

Dat die besmetten niet u Mede-weten goet,
Met moetwil, sondes daet: Maer neemt in u gemoet
Een heyligh opstel goet, voor moet-wil u te wachten,
Arbeydt u sondigh vleesch t'ontblooten van haer krachten.
Bidt Godt om zynen Geest, op dat die dagh en nacht
V stercke, en versie met geestelijcke kracht,
Om u gewisse goet, door zijn hulp te bewaren.
De sonden die u hert en u gemoet beswaren
Oprecht voor God bekent, toont dat u die zijn leet,
Vergevingh soeckt by Godt, soeckt Christi heyligh kleet;
Dat is: om Christi wil, om Christi doot en lyden,
Bidt God dat hy wil ontlasten en bevryden
Van al u sonden veel, en u bekleeden weer
Met de gehoorsaemheyd Christi: neemt so u keer
Tot Christum, bidt dat hy door't bloet van zyne wonden
V Mede-weten wil, van al u sware sonden
Af-wasschen: en het kleet van zijn gehoorsaemheydt
V aen doen; door zijn Geest u maken wil bereydt,
Om heyligh, vroom, oprecht voortaen altijd te leven,
Met een gewisse goet, waer uyt dat wordt verdreven
De macht der sonden quaet: om gerust van gemoet
Te leven wel getroost, met een gewisse goet.
Want so langh als de Mensch noch niet en heeft verkregen
Een Mede-weten goet, geheylight door Gods segen,
Door kracht van Godes geest, door Christi dierbaer bloet:
Bereyd en wel geschickt door't Euangeli soet:
So kan een mensch niet zijn gerust t'eeniger tyden,
So kan hy nimmermeer hem wel getroost verblyden:
Maer is altijdt ontrust als eenen wilden zee
Die seer onstuymigh is, vindt geen geruste stee;
Want zijn Gewisse is besoedelt met zijn sonden,
Sijn Mede-weten quaet hem wroeght tot allen stonden;

't Sy dat hy eet of drinckt, op-staet of gaet te bedt,
Zijn handel, wandel al, is onreyn en besmet;
Somma, al wat daer is zijn herte doet ontstellen,
Zijn Mede-weten hem baert duysent sware quellen:
En soo lang als een mensch geen Mede-weten heeft,
Geheylight door Gods Geest, hy soo onrustigh leeft.
Daerom, o Christen Mensch! wilt Godt ootmoedigh vresen,
En weet dat u gemoed eerst moet geheylight wesen,
Eer dat u wil, u woort, of werck kan wesen goet;
Want soo lang is al quaet al't gene dat ghy doet,
Tot u Gewisse is door Christi bloed genesen,
Geheylight door Gods Geest: want 't kan niet anders wesen,
Daer het Gewisse niet geheylight is: of daer
Is geen herboren hert: want dat maeckt openbaer
't Geen uyt het herte spruyt. Den Mensch is t'aller ure,
Zijn Conscienti quaet, een Rechter straf en zure
Die tegen hem getuyght, beschuldight hem seer swaer,
Beklaeght hem nae de Wet, en seyt hem aen wel klaer
Dat om zijn sonden wil hy waerdigh is de banden
Van den eeuwighen doot, jae waerdigh is te branden
In't eeuwigh helsche vier: also is dat beswaert
Een conscienti quaet, angst, schrick en vreese baert.
Daerom, o Christen Mensch! laet ons met yver trachten
Naer een Gewisse goet, ons voor de sonde wachten,
En leven nae Gods woort, nedrigh, ootmoedigh, stil,
En bidden Godt den Heer, dat hy, om Christi wil,
Ons sonden al-te-mael genadigh wil vergeven,
En ons bekleden wil met het kleet wit, geweven
Van Christi liefdes daet; ons door zijn Geest altijdt
Regeeren na zijn woort; in den Geestlijcken strijdt
Ons helpen wil voortaen, door zijn hand sterck in krachten:
Dat ons Gewisse soo ons hert, wil en gedachten

Geheylight en vernieut mach werden door zijn Geest,
En heyligh voort bewaert: om voortaen onbevreest
In den Geest'lijcken strijdt te kunnen dapper stryden,
En ons in noodt en doodt, en kruys groot oock verblyden,
En leven wel getroost met een Gewisse goed,
Met een geloovigh hert, met een verheught gemoed
Tot Godes lof en eer de wille Gods betrachten,
En 't eynde des geloofs de saligheyd verwachten.

Het xiiij. Capittel.
Van de Geheylighde Wille des Geestelijcken Mensches.

D*VS* hebben wy besien 't geheylighde verstand.
Nu sal voort dit gedicht gaen nemen by der hand
Den Geheylighden Wil, om die oock t'over-wegen,
s'Is in d'herboorne ziel een kracht die doet bewegen
Den menschelijcken wil, om heylighlijck voortaen
Te willen 't geen is goed, het goede toe te staen,
Dat te beginnen wel, verkiesen en begeeren;
En van het quade weer den wille doet af-keeren.
Maer in dit leven, dat veel onvolmaecktheyd heeft,
Daer den mensch noch altijdt het sondigh vleesch aenkleeft,
Soo is d'herboren Wil verlost niet in't geheele
Van sondes slavernij, maer is verlost ten deele, [+]
Ten deele blijft verkocht onder de sonde quaet,
En als onder de Wet der sonden die noch staet
Gevanghen; daerom dat de Wil hier word gevonden
Herboren maer ten deel, ten deel belaen met sonden.
Op dat de wille dan mocht werden meer en meer
Geheylight en vernieut, verlosset worden weer
Van't jock der sonden swaer, so moetmen dapper trachten
Om eyghen wille heel tot stinckens te verachten:

[+] *Rom. 7:15. 18.*

Dat is, des vleesches wil verlochenen gheheel.
Des vleesches wille soeckt des vleesches sondigh deel,
En is met eygen liefd op't hooghste ingenomen,
Veracht al wat met haer niet over een kan komen:
Lust en vermaeck alleen zy in haer selven heeft;
En sich tot eygen baet altijdt geheel begeeft:
Soo dat het wonder is wat daer al wordt verkreghen,
Daer 't vleesch en eygen wil verlochent word te degen.
Nu dit versaken of verloch'nen, is een daet
Waer door, tegen haer self, de wille dan op-staet
En oorlogh nemet aen: want wie sal daer versaken
Den wille, die het quaet omhelst, met soet vermaken,
Als oock de wille self, die 't quade haet en laet,
Die 't goede wel bemint, en verkiest met der daet;
Soo dat de wille moet tegens haer self sich keeren,
Sal zy versaken wel, haer self, na Gods begeeren.
Dit is een wonder werck van Gods genade bloot,
Dat Godt eerst wercken moet door zijn kracht over-groot,
Om van zijn eygen lust het herte af te keeren
Tot liefde vande deught, en haer te buygen leeren
Onder Gods heyligh Woordt, niet door noot, dwang, gewelt,
Maer lieflijck, dat de wil gewilligh word gestelt.
Dees lieflijckheyd bequaem is groot deel wel gelegen
Daer in, dat het verstandt verlicht wort. Als verkregen
't Verstant heeft kennis klaer, dat boos is en verkeert,
Zijn eygen wil, dat die zijn selfs bederf begeert;
Soo heeft het herte wel een middel goet verkregen
Om den verkeerden wil ten goeden te bewegen:
Maer aengemerckt de mensch is heel in sonden doodt,
Soo moet daer komen by een meerder kracht seer groot.
Want van God, die 't verstant verlicht, de wil moet wesen
Herschapen en vernieut, verandert en genesen.

Dat is, de quade Wil, die 't salighmakend' goed
Geensins begeeren kan, ja weder-stant oock doet,
Door Goddelijcke kracht gemaeckt moet zijn genegen, [+]
Gewilligh en bereyd, eer dat haer kan bewegen
't Geheylighde verstandt: Maer als de wille weer
Herstelt wordt en vernieut, door kracht van Godt de Heer,
Den Wil, 't verlicht verstant, door Godes Woort waerachtigh,
Door hulp van Godes Geest, wel kan beweghen krachtigh;
Want Godt vernieut de Wil; het weder-staen rebel
Neemt wegh; en maeckt de Wil tot goed geneghen wel.
En soo werckt Godes Geest, dat al het weder-streven,
Het weder-staen rebel van den Wil wordt verdreven,
Dat die gewilligh weer sich tot Gods wille keert,
Gewilligh, om voortaen te [*] doen wat Godt begeert.
Op dat wy dan ons Wil, door Godes hulp, wel mogen
Verlochenen, soo laet ons stellen voor ons oogen
Den seer verdorven stant, daer in wy alle staen,
En 't quaet dat daer uyt spruyt, daer in men most vergaen;
Want tusschen Godt en ons komt dit verschil ter bane,
Wiens Wil, of zijn, of ons, van ons sal zijn gedane.
't Is al in ons verkeert, ons wille die behoort
Gestuurt zijn van't verstant, maer 't gaet al anders voort,
Want het verstant dat wort gedwongen en gebogen
Vanden Wil, en tot quaet, door onsen wil, getogen,
Gelijck als of het paert most vast gebonden staen
Achter den wagen, daer 't paert voor behoort te gaen.
Ons Wil en ons verstant en kunnen niet verdraghen:
Want die als spannen aen het paert achter den waghen.
De natuurlijcke Wil des mensches is tot quaet [+]
Geneghen, is verkeert, hertkneckigh, obstinaet,
Is vleeschelijck gesint, onwilligh om te eeren
Zijn Schepper na zijn wil, gewilligh in't begeeren

[+] *Philip. 2:13.*

[*] *Dat is, willen.*

[+] *Genes. 6:5.*
Rom. 8:7.
7:15. 18.
Syr. 17:16.
1. Cor. 2:14.
2. Cor. 3:5.

Van't geen dat Godt verbied; wil niet zijn onderdaen
Den Goddelijcken Wil: maer derf wel vanghen aen
Te buyghen Godes Wil onder zijn wil quaet-aerdigh.
Denkt eens wat dat de mensch door sulcken wil wort waerdigh?
Want Godt haet niet alleen, maer wil oock met der daet
Zijn gramschap storten uyt over al wat is quaet.
Is Godt dan soo gesint, en ons Wil van naturen
Blijft quaet, wat sullen wy al plaghen dan besuren?
Hier-omme soo behoort onsen seer droeven staet
Ons hert, en ons gemoed beroeren met der daet,
Om ons verdorven Wil in alles te versaken;
Ons dien verkeerden lust dadelijck quijt te maken:
Om onsen wille quaet, naer Godes wille goed
Te buyghen: om te doen, met toe-geneyght gemoed,
Ghewilligh Godes wil; en scheppen goed behagen
Om God te dienen wel, in't goede na te jagen.
Hier toe beweghen moet ons oock 't exempel goet
[+]Christi, die ons alsoo is voor-gegaen seer vroet:
Want hy, die was volmaeckt, heeft even-wel betrachtet
Te doen Gods Heyl'ghe Wil, in alles hem gewachtet
Van't ghene Godt verbied: en ons verworven heeft
De gunste Godes goed, Godes Geest, die Godt geeft
[+]

[+]Ioan. 5:30.

Den nieu herboren mensch, om soo, door hulp van desen,
Ons eyghen wille quaet (die doch vernieut moet wesen,)
Te verlooch'nen geheel, die te herstellen wel
Gewilligh nae Gods Wil, ja onsen Wil rebel
Te neyghen tot de deught, om Gods woord te beminnen,
Te dienen God altijt met hert, gemoed en sinnen.

[+][Ioan.] 3:3. 6:44.

Het xv. Capittel.
Vande Heyligheyd der Sprake.

D*E* faculteyten voort, nu volghen voor dit mael
Der tweede soorte, die zijn minder principael;
En aen de eerste soort van verstandt, wille hangen
Maer komen voort door dienst van mond, tong, lippen, wangen,
Dese de krachten zijn, waer door men spreeckt en lacht,
De heyigheyd, waer door, moet werden oock betracht.
De heyligheyt der Spraeck, lief-talligh, word bevonden
In't heylighe gebruyck der lippen, tong en monden:
Als die de Spraeck doen zijn van heyligh goet gewicht,
Waer door God word ge-eert, en Christi Rijck gesticht.
De mensch die door Gods geest heylighlijck word gedreven
Die sal zijn tong altijd tot woorden goed begeven:
De vleesschelijcke mensch zijn mond op doet tot praet
Van't ghene niet en sticht, ja ydel is of quaet.
So datmen uyt de Spraeck oordeelt, ja oock kan weten
Wat dan in 's menschen hert verborghen zy geseten.
De geestelijcke mensch een slot leyd aen zijn mond,
Om na geleghentheyd van plaets, persoon en stond
In heyligheyd altijd te spreken of te swyghen,
Om 't geestelijcke eynd van zijn Spraeck soo te kryghen.
In't heylighe gebruyck der tonghe, moet-men sien
Op de saeck vande Spraeck, en de manier van dien.
De sake vande Spraeck gemeenlijck een van desen,
Van God, of van ons self, of even-mensch sal wesen.
I. Aengaende Godt, so moet men met voorsichtigheyt
De tytelen van zijn heerlijcke Majesteyt
Niet nemen inden mond, als in heylighe saken,
Waer door men Godes naem en eere groot kan maken.

Want daerom heeft de Heer, in zijn Wet seer bequaem,
Aen het derde gebodt geset, datmen zijn naem
Niet en sal immermeer lichtvaerdelijck gebruycken,
Dat wie zijn naem misbruyckt, zijn straf niet sal ontduycken.
Want soo een aertsche Prins wil lyden nimmermeer
Het misbruyck van zijn naem, of tytels van zijn eer;
Hoe soude Godt de Heer, die heyligh is van wesen,
Rechtvaerdigh, over-al, almachtigh, soo wy lesen,
Verdraghen dat zijn naem, zijn wercken, of zijn woort
Men neme in den mont lichtvaerdigh dat hy 't hoort?
Voorwaer geensins, want Godt dreyght dat hy niet sal blyven
Ontschuldigh, ongestraft, die dat quaet derf bedryven.
II. En wat belangt de spraeck, die d'even-mensch aengaet,
Men over-wegen moet, of die zy goed of quaet,
Goed zijnde, machmen die bly-moedigh wel uyt-spreken;
Quaet zijnde, nimmermeer: want niemant de gebreken,
Swackheyt, of ongeval zijns naestens en behoort,
Als door Godtlijck beroep, of noot groot brengen voort.
Door noot groot, of beroep, in dryderley gevallen
De mensch genootsaeckt word 't geen hy weet uyt te kallen.
Ten eersten, so wanneer een voor de Magistraet
Gedach-vaert wort, en soo geroepen derwaert gaet,
En wettigh wort vesocht de waerheyd te verklaren:
Dan moet hy heel oprecht, 't geen hy weet openbaren.
Ten tweeden, als de mensch uyt liefde reyn beweeght,
Zijn broeder tot berou wel te vermanen pleeght.
Ten derden, soo wanneer door het ontydigh swygen
De Republijck, de Kerck, Gods eer mocht schade krygen.
Indien men van het quaet te spreken nodigh acht,
Datmen van yemant weet dat moet zijn voort-gebracht,
Sonder naem van persoon en van omstandigheden,
Dat men niet kan verstaen van wie men heeft de reden.

't Geen by ons naesten oock bedeckt is en secreet,
En ons niet aen en gaet, dat niemant veel en weet
Men swijgen moet, en daer niet curieus na vragen,
Veel min ons even-mensch vermoeden quaet toe-dragen.
III. Ten derden, wat belangt ons selven, onse spraeck
Moet van ons selven zijn matigh na eysch van saeck,
Het en betaemt geen mensch zijn eygen lof te blasen,
Of sich te laken self: die dat doen dat zijn dwasen.
Hoe-wel dat al-te-met wel voor-valt sulck een daet,
Dat oock een heyligh mensch moet door zijn eygen praet
Ontschuldigen sich self, ja oock wel roem mach dragen:
Maer in sulck een geval, alsmen in smaet siet wagen
De Religie waer, Gods eer, Gods Woort en Leer,
Door dien eenigh persoon gekrenckt wort in zijn eer:
Want dan d'herboren mensch moet voor Gods eere spreken.
Op dat de ware Leer en werde niet versteken.
De manier die men moet wel houden over al
In't spreken, die vervaet drie dingen in't getal:
+ Waer op te letten sy eer dat men sal beginnen
Te spreken: + wat men in het spreken sal versinnen: +*1.*
+Wat men behoort te doen als men gesproken heeft. +*2.*
I. Een mensch, eer dat hy hem tot spreken dan begeeft +*3.*
Moet acht slaen op de saeck en eynde van zijn sprake;
Op dat zijn tong en mont geen reden dwaes en make.
Want die het kleene lidt der tonge wel regeert +
Bewaert zijn ziel, en doet het geen dat Godt begeert. +*Prov. 13:3.*
Iacobus hebben wil de menschen sullen wesen +
In't spreken traegh, maer snel in't hooren, en wy lesen +*Iacob. 3:10.*
By Salomon, dat het is schande, dwaes beleyt, +
Die, eer hy heeft gehoort, geeft antwoort of bescheyt. +*Prov. 18. 13.*
In den mensch is't verstandt een leyts-man van zijn sprake,
Daerom moet het verstant aen-mercken eerst de sake

Eer dat de mensche spreeckt. De tongh moet zyn altijdt
De bode van het hert, daerom als die subijt
Spreeckt sonder overlegh, loopt zy verkeerde gangen,
Als bode die daer heeft bescheyt noch last ontfangen.
De tongh is plat geleydt in't midden van den mont,
Met lippen, tanden veel, bebolwerckt in het rondt.
So dat door de natuur, God ons heeft willen leeren
Datmen niet tot de spraeck moet onbedachtsaem keeren.
Men seyt wel eerst gedaen, en naderhandt bedacht,
Daer door heeft menigh mensch in lyden hem gebracht.
Veel meer dit gelden moet ontrent ons tongh en reden,
Om na bedachten raet, tot spreken eerst te treden.
Men seydt dat Slangen bloedt is schadelijck fenijn,
Maer men vindt tongen ras, die noch veel erger zijn.
't Is dan een goet advijs, datmen moet niet van buyten,
Voor, of oock in den mondt, 's monts sleutel wech gaen sluyten,
Maer binnen in het hert, en halen voor der handt
Niet weer, als met advijs van't hert en van't verstant.
De tongh is wel een lidt dat kleen is, maer 't kan dwingen
Den heelen mensch, ia kan ontsteken sware dingen.
[+]Augustinus seydt wel, gelijckerwijs men maeckt
Onderscheydt tusschen spijs en dranck, hoe dat die smaeckt:
Also behoort men oock keurigh verschil te stellen
Tusschen de woorden veel, eermen die sal optellen.
Hier door wort dan verdoemt al wat de mondt brenght voort,
Van geen of kleen gewicht, ja yder ydel woordt.
Want aen een ydel woort oock so veel is bedreven,
Dat wy daer van voor God rekenschap sullen geven.
II. Als men in't spreken is, twee dingen doen men moet,
Eerst moetmen nemen acht dat onse spraeck zy goet:
Dat is, genaden-rijck: ten tweeden dat ons woorden
Wel werden voort gebracht, met gevoegh'lijcke koorden

[+]*Lib. de natur. & gratia.*

Der waerheyd: Nu ons spraeck genaden-rijc zal sijn, [+]
So wanneer onse spraeck geformeert wort so fijn,
Dat daer in, so 't behoort, zijn af geschildert aerdigh,
Als in een schildery, de rijcke gaven waerdigh
Die Godt heeft in ons hert genadigh uyt gestort;
Dat is, wanneer ons spraeck so geformeeret wort,
De deughden van ons hert, dat daer in blincken klaerlijck
't Verborgen beelt van't hert de Spraeck toont openbaerlijck.
't Contrarie hier van, zijn vuyle reden quaet, [+]
Dat is die ydel zijn, ondurper van gelaet,
Men moet geen sonden dan noemen, als met misprysen, [+]
En dat die God de Heer wil straffen aen te wysen.
Gemerckt het sonde is datmen der sonden naem
Oock neme in den mont: Merckt dan hoe onbequaem
En sondig het moet zijn, en niet kan zijn verschoonet,
Als men de sonden oock sienlijck ten thoon vertoonet:
Als men de sonden veel die meest in swange gaen
Na-aept, en boertigh weet doen komen op de baen:
Gelijck als dat geschiet inde Comedi spelen,
Welck nochtans te gaen sien sal menigh niet vervelen.
De rijcke gaven goet van Gods genade soet,
Die de mensch in zijn Spraeck lieflijck verthoonen moet:
Sijn [1] wijsheyt, [2] waerheydt klaer, [3] eerbiedingh, [4] maticheden, [5] Sachtmoedigheydt bequaem,
en [6] soberheyd der reden, [7] Vreughd of genoeghlijckheydt, [8] getrouwicheyd oprecht, [9] Sorgh
voor den goeden naem des naestens recht en slecht.
Laet ons in ordre nu dees deughden wel aenmercken,
d'Een voor en d'ander na, om ons propoost te stercken.
I. De wijsheyd wordt vertoont als men gebruyckt de spraeck,
Na voorval van persoon, tijdt, plaetse en van saeck. [+]
Die hebben wil zijn spraeck wijs, leersaem, goet gepresen,
Arbeyden moet dat hy eerst selver wijs mach wesen.

[+]*Collos. 4:6.*

[+]*Ephes. 4:29.*

[+]*Ephes. 5:3.*

Psal. 16:4.

[1]*1.*
[2]*2.*
[3]*3.*
[4]*[4.]*
[5]*5.*
[6]*6.*
[7]*7.*
[8]*8.*
[9]*9.*

[+]*Prov. 25. 11*

Die wyse daer de Schrift van meldet, is een man
+Godsaligh, die God vreest en dient so veel hy kan.
+Daer tegen oock de dwaes, daer van wy mogen lesen — *+Prover. 1:7.*
Die is een godloos mensch, die werck maeckt, noch heeft wesen — *+Psal. 14:1.*
De sonden te begaen, en sulck een mensch voorwaer, — *Psal. 14:1.*
Is sinneloos, en staet in wonder groot gevaer. — *53:1.*
De mensch die sonder noot hem veel-tijdt gaet begeven — *Prov. 29:11.*
Ter plaetse, daer in groot perijckel staet zijn leven,
Ontsinnigh is en dwaes: Sodanigh is de geen
Die sondicht sonder acht door zijn goedloose re'en.
Want so veel als hy kan hy daer door gaet ontbloten
Sijn ziel van Godes beelt, en die ter hel gaet stoten.
En als hy met geneucht de sonden veel bedrijft,
Tot eenen vyant Gods hem selve hy op schrijft,
Als hy laet uyt zijn mondt met vreughd de sonden glijen,
In zijn eeuwigh verderf hem selfs hy gaet verblijen.
Maer een godvruchtigh man in zijn hert wel opleyt
Twee dingen: als voor eerst, de volle sekerheyd,
+Dat God is over al; daer na ontsich vrees-achtigh.
Gods tegenwoordigheyd den mensche maeckt indachtigh, — *+Act. 10. 33.*
Dat waer hy gaet of staet, God hem altijdt wel siet,
Dat zijn herts-tochten al Godt zijn verborgen niet.
Ontsich is, dat de mensch hem seer eerbiedigh draget
Voor zijn God, om te doen het geen dat God behaget.
Ontsich waer door de mensch hem voor zijn God ontsiet
De sonde te begaen; en als dit so geschiet
Vyt een godvresend hert, doet hy dat niet so seere,
Om dat hy haet en vreest de straffen van den Heere,
Maer om de sonde self; om dat hy overtreet
't Gebodt van zynen Godt, 't welck hem daerom is leet,
Dat hy daer door bedroeft zijn Godt die hy beminnet,
Die hy tot in den dood te dienen is gesinnet.

Die hy bedroeven wil soo weynigh als hy mach,
Al waerder oock geen Hel, die men te vreesen plach,
Geen Wet, geen Satan loos die konden hem beklagen,
Geen straf, geen pijn, geen doot die hem noch mochten plagen.
Dit kinderlijck ontsich voor God, den mensche doet
Wel vreesen zynen Godt, met een soo vroom gemoet
Dat hy veel liever oock wil sterven, als de sonden
Moet-willigh te begaen, Maer vreest God t'aller stonden.
D|it kinderlijck ontsich in Joseph is geweest, [+]
Die soo vroom en oprecht den Heere heeft gevreest, [+]*Gen. 39:9.*
Dat hy niet heeft gewilt die dwaesheyd quaet aenvangen,
Maer liever heeft gewilt in smaet zijn een gevangen.
Ontsich als Godes hand den mensche vroom kastijt,
Is, als in tegen-spoet hy sich in Godt verblijt,
En is ootmoedigh, stil, gewilligh, seer geduldigh,
Geloovigh, wel getroost in't cruyce menigh-vuldigh.
Wanneer de mensch aldus is wijs, oprecht gemaeckt,
Dat is, als hy God vreest, soo is dat hy geraeckt
Aen dit geest'lijck ontsich, dat hem leert wijslijck spreken,
Dat hy niet onbequaems laet door zijn lippen breken.
Het tegen-deel, waer van is ongeschickte praet, [+]
Dat sonder vreese Gods, dat sonder wijs bedencken [+]*Ephes. 4:5.*
Gesproken word: het welck kan lijf en ziele krencken. *Coll. 3:9.*
II. De waerheyd is een deught, waer door de mensche praet
Oprecht soo als hy denckt, en soo 't is inder daet:
Niet anders met de mond als 't hert getuyght van binnen,
Na waerheyd alles spreeckt, soo veel hy kan versinnen.
Een teken is't, waer door men wel oordeelen kan
Of onbeveynst, oprecht, vroom, trou, wijs zy een man.
Dit word altijt vereyscht in allen onsen wandel,
Leering, antwoort en raed, getuyghenis en handel:

En dat in alle man, insonderheyd in haer
[+]Die Magistraten zijn, of Rechters ter Vierschaer.
Want als in Godes plaets die diensten zy betreden, [+]*Prov. 17:7.*
Godt, die de waerheyd is, is anders heel t'onvreden,
En sal haer straffen straf als zy oprecht niet gaen,
Om dat zy in haer dienst in Godes plaetse staen.
Hier teghen strydigh zijn huych'len, gloseren, lieghen,
Bewimpelen met list, veynsen, door schijn bedrieghen.
Want onse Spraeck moet zijn heel onbeveynst, oprecht,
[+]Vol waerheyd, niet gelijck als Gehasi de knecht
Vanden Propheet, de-welck behendigh lieghen konde, [+]*2. Reg. 5:25.*
Tot welcke treken loos oock menigh wend zijn monde.
Men een exempel grof tot dit propoost vertelt,
Van een die in zijn huys twee koffers had gestelt,
De gantsche werelt d'een, d'ander zijn vriend, hy seyde
Genaemt te zijn; in d'eerst hy niet met al en leyde,
In d'ander sloot hy op zijn gelt, en rijckdom groot;
Nu quam tot desen man een buurman in zijn noot,
En badt dat hy hem doch een weynigh gelt mocht leenen:
Waer op die fyne man, met woorden die wat scheenen,
Maer waren heel beveynst, gaf antwoort, voorwaer siet,
Een penning heb ick in de gantsche werelt niet:
Maer wat mijn vrient vermach ick eens sal gaen besiene.
Door desen loosen treck, poogende meer als thiene
Ten hondert van zijn gelt te trecken, dat daer lach
In den koffer, die hy zijn vriend te noemen plach.
Dit schijnt een fabel wel, maer 't is wel te beklaghen
Dat dit beveynst gebreck gemeen word in ons daghen.
Men mach om beters wil, gewin, of om profijt
Niet lieghen, want de mont die lieght, de ziele snijt
[+]In't eeuwighe verderf: 't is een seer sware sonde
Het geen' geen waerheyd is te spreken met zijn monde. [+]*Sap. 1:11.*

Men spreket logen-tael als men de waerheyd spaert,
En soo voort tot bedroch met wil en weten vaert.
Waerom met onderscheyd tot yemand men sal segghen,
Ghy lieght, en wederom zijn naesten te last legghen
Dat hy de waerheyd niet en spreeckt: want men kan wel
De waerheyd spreken niet, oock sonder boos op-stel.
Als yemant onrecht spreeckt, men dit wel mach gebruycken:
Ghy spreeckt de waerheyd niet; maer den mont te ontluycken
En segghen, vrient ghy lieght, dat mach men so niet doen:
Maer, na der liefden aert, voorsichtigh dat verhoen.
Want wanneer men een man beschuldighet daer mede,
So leyd men hem te last dees' drie-derley booshede:
[1]Dat hy onwaerheyd spreeckt, [2] daer na dat hy dat doet
Moet-willigh, [3] ende voort, met een seer loos gemoet
Dat voor-genomen heeft behendigh te bedrieghen:
Het is een schrick'lijck quaet met op-stel loos te lieghen.
De loose boose mensch het lieghen weynigh acht,
En daerom eenighsins dat te verbloemen tracht:
En meent dat hy wel mach om beters wille lieghen,
Als hy niet soeckt daer door zijn naesten te bedrieghen:
Ja dat het dan wel past, wanneer het word gedaen
Dat zynen even-mensch daer nut mocht van ontfaen:
Of wanneer het geschied tot dienst van goede saken,
Gedaen word om daer door tot een goed eynd te raken.
Ja de verdorven mensch seyd oock wel, onvertsaeght,
Dat dan het lieghen oock den Heere niet mishaeght:
Om dat in de Schriftuur exemp'len zijn beschreven [+]
Der Heylighen, die sich daer hebben toe begheven.
Maer, o heyloose mond, wat zijt ghy onvertsaeght!
De loghen, t'aller tijdt, op't hooghste God mishaeght.
Om beters wil en mach een mensche geensins lieghen:
Die dat meent, ende doet, hem selver sal bedrieghen.

[1] *1.*
[2] *2.*
[3] *3.*

[+] *Lev. 19:11.*
Exo. 23:7.
Iacob. 3:12.
Prov. 6:17.
12:22.
Zach. 8:17.
Apo. 21:27.

Want Godt een grouwel heeft van logen-tael altijt,
Hoe-danigh zy het eynd, al-waer 't tot groot profijt,
Daer toe en mach een mensch geen logen-tael gebruycken:
Tot logen-tael een mensch zijn mond niet mach ontluycken,
[+]Al-waer 't om beters wil: want men mach doen geen quaet,
Op dat daer uyt het goed ontstaen mocht met der daet.
Het quade by der hand en mach niet zijn genomen,
Op dat nut of profijt daer uyt voort soude komen.
Want Godt de Heer verbiet 't misbruyck van alle ding.
De quade middelen, al schynen die gering,
Niemant gebruycken mach; ongeoorlofde saken
Kan niemandt sonder sond ter wereld wijd aenraken.
Een Mensch met midd'len quaet geensins mach komen voort,
Een Christen alle ding moet doen na Godes Woort.
D'exempelen oock van de swackheyd, val, of sonden
Der Heyligen, die in de Schriftuur zijn gevonden;
Geensins beschreven zijn, om onse sonden quaet
Te leeren weghen licht; maer om ons vroegh en laet
Te spiegelen daer aen: en dencken, soo die lieden
Alsoo gevallen zijn: wat sal van my geschieden?
Wat sal het zijn met my, indien ick dagh en nacht
Door't vierige Ghebedt niet houde goeder wacht;
Indien my Godt de Heer niet door zijn Geest verstercke,
En een boet-veerdigh hert genadigh in my wercke:
Soo dat wy door den val der Heyligen, altijt
Op-wecken moeten ons tot meerder ernst en vlijt,
Om heyligh en oprecht den Heer altijd te vresen:
En oock uyt onsen val, gelijck als sy, gepresen,
Zijn op-gestaen; soo oock bekeeren ons tot Godt,
En volghen alsoo na niet hare sonden sot,
Maer haer bekeering wijs. Want haer val word beschreven
Om haer bekeering, wijs, te volghen als wy sneven.

[+]*Rom. 3:8.*
1. thes. 5:22.

Dit quaet om beters wil oock met de liefde strijdt.
In waerheyd t'aller tijdt de liefde sich verblijdt.
De liefde die betracht de waerheyd t'aller tyden.
De ware liefde goet, onwaerheyt niet kan lyden.
III. Gelijck de waerheyd is het herte seer gesont,
Oock d'eerbiedighe spraeck seer wel past onsen mont.
D'eerbiedinghe tot Godt, en den mensch, sich moet strecken.
D'eerbiedinghe tot Godt, die moet in ons verwecken [+]
Dat wy van Godt, zijn naem, zijn tytels, werck en woort, [+]*Ephes. 4:29.*
Met heyligher aendacht, ons sprake brenghen voort, [+]
Rechtsinnigh ende wel, eerbiedigh, met op-mercken [+]*Exo. 20:7.*
Tot Godes lof en eer; om daer door te verstercken *Lev. 19:12.*
Ons geloof; en om hem t'verwecken die het hoort, *Deut. 5:11.*
Dat hy zijn sprake oock doe zijn van sulck een soort. *Colos. 3:17.*
Aldus moet onse tong ront-om wel zijn besteken
Met heyligher aendacht, eerbiedigh in het spreken.
Hier door wort ons geleert, dat men tot aller stond
Gods-laster myden moet te nemen in den mont. [+]
Gods-laster is, waer door men van Godt, van zijn name, [+]*Deu. 28:58.*
Zijn tytels, van Gods woort, zijn wercken na betame
In waerheyt niet en spreeckt, te weynigh of te veel,
Of't geen Godt eyghen is, ontreckt in eenigh deel,
Toe-schrijft 't geen hem niet past, of strijdt met Gods nature,
De regel-maet hier van is d'Heylighe Schrifture.
Dit is een schricklijck quaet, een sonde groot en swaer,
Die men verfoeijen moet: want een Gods-lasteraer
Is snooder in zijn doen als alle creaturen:
Want die in haer geslacht, na eysch van haer naturen,
Godt prysen over luyt, vertoonen oock zijn macht,
Zijn goetheyt, wijsheyt groot; maer een last'raer veracht
En onteert zynen Godt met zijn Godtloosen monde.
Men hem gelijcken mach by eenen dollen honde

Die zynen Meester goed in't aensicht vlieght seer stout,
Die hem doet alle goet, brood geeft, en onderhout.
Een mensch die hem gewent Gods-lasterlijck te spreken,
Die geeft te kennen self, als door een seker teken,
Dat hy niet is Gods kind, maer wel een Duyvels kind.
Die Godes laster kleyn te achten zijn gesint
Zijn Duyvels die met vleesch en bloed zijn over-toghen,
Die al wat Godlijck is godtloos te schenden poghen.
So d'Overheden kloeck wel straffen streng een knecht,
Die haren naem misbruyckt, en dat oock met goed recht.
Hoe veel te meer behoort een Gods-last'raer te draghen,
Na gewicht van dit quaet, tot straf, veel swaerder plaghen?
Hier ons verboden word, oock die gewoonte quaet,
[+]Dat men gemeenlijck sweert inde gemeene praet,
Want 't is een groot misbruyck van't heylighe eedt-sweeren,
Dus ons toe-staet die quae' gewoonte af te leeren.
Hier ons gewaerschout word te myden den Meyn-eedt,
Waer door men yet verklaert voor waer, dat men wel weet
So niet te zijn: dit is een schrickelijcke sonde,
Als het hert anders weet, en anders spreeckt de monde:
Want de Meyn-eedighe hem self alleene niet
Beswaert, en zijn gemoet doet knaghen, maer oock siet,
Pooght Godt, soo veel hy kan, in dat quaet te verstricken,
En met een quaet gemoed de waerheyd te versticken.
Oock alsmen daer op let, word ons ghewaerschout hier,
Om voort, in onse Spraeck te myden die manier,
Waer door men in de mond de boerten dwaes doet komen,
Die uyt den Godes dienst, of Gods woord zijn genomen.
Want al te heyligh is de Gods-dienst en Gods woort
Om die in geckerni te brenghen boertigh voort
In ydelheyd, om vreught en lacchen te verwecken,
Om daer uyt, tot verwijt, schimp-redenen te trecken;

[+]*Math. 5:34.*
Iacob. 5:2.

Of te ghebruycken die in de gemeene kout
Lichtveerdigh onbedacht. Want dat waer al te stout,
Een Kerck-roof die de Heer niet onghestraft sal laten,
Waerom elck dit misbruyck moet laten ende haten.
Hier wordet ons geleert dat geensins de Schriftuur,
Gelijck wan-trouwigh volck, en teghen de natuur,
Ghebruyckt mach wesen tot belesen en besweeren:
Want tot afgoderi is dat het herte keeren.
Het is een Duyvels werck dat Godt onsteelt zijn kracht,
En waer door dat de ziel in't verderf word gebracht:
Want 't is afgoden-dienst de woorden toe te schryven
Kracht, om dat door de koorts of sieckten te verdryven.
Hier wordt verboden oock den quaet-aerdighen vloeck,
Want veel-tijdt is het dat de vloeck blijft in zijn hoeck.
Dat is, als sonder acht, of uyt gramschap de menschen
Malkander vloecken seer, dat is, veel quaet toe wenschen,
Soo geeft Godt menighmael, door zijn almachtigheyd,
Dat de gevloeckte saeck ten toone word geleyd,
Of op hem die daer vloeckt, of wel op den persoone
Die men het quaet toe-wenscht, rechtvaerdigh tot een loone.
Eerbiedigh moet ons Spraeck oock tot den menschen zijn:
Want eerbiedinghe geeft ons Spraeck een goeden schijn.
Dees' eerbiedinghe goed twee-sins is aen te mercken,
1. Om dat een ander mensch, onder Gods groote wercken,
Soo wel na Godes beelt gheschapen is, als wy.
2. Ten tweeden, in respect en aensien, om dat hy
Is boven ons ghestelt in ouderdom, verstande,
Of in authoriteyt, in gaven veler-hande.
D'aen-merckingh hier van moet den menschen zijn een Leer
Te draghen sorge gau, dat zy haer kindert teer
Geen namen ongeschickt en geven; maer leersame
Bekende namen goed toe-voeghen, die bequame

Beduyding hebben in, dat de betekening
Der selver moghen haer vermanen, sonderling
Van de beloften Gods, een spoor zijn tot vroom leven.
Men moet de namen goed tot eynden vier dan geven.
  Eerst, om van eenigh dinck, door den gegheven naem,
Doen blyven voort en voort gedachtenis bequaem.
  Ten tweeden, om daer door de toe-komstige saken
Wel te betekenen, en als bekent te maken.
  Ten derden, om daer door geheugenisse soet
Te houden in't geslacht van Ouders vroom en goet.
  Ten vierden, op dat het geloove, dat beleden
Is in volstandigheyd, en 't leven dat betreden
Is in godsaligheyd, eertijds van menschen goet,
Oock levendigh ghemaeckt mocht werden, als men doet
Vernieuwen haren naem. Als men in sulcker wyse
Ons kinders namen geeft, het Christendom doet pryse.
Maer toe-sien moet men wel dat men geen namen geeft
Die Gode eyghen zijn, of tytels die Godt heeft.
Men mach vernoemen oock geensins godloose luyden,
Noch geven namen vreemt die niet goets en beduyden.
  Oock moeten sy, die daer belydenisse doen
Des Euangeliums, haer scherpelijck verhoen
[+]Dat sy, t'eeniger tijdt, haer niet benamen laten
Na menschen hoogh vermaert, van kleen of hooge staten
Die inde Kercke zijn, of wel eer zijn geweest,
Die Godt de Heere heeft begaeft door zynen geest,
En in zijn Kerck gebruyckt als instrumenten moedigh
Om die van valsche Leer te reformeren spoedigh.
Gelijck als zijn geweest onder die seer vermaert,
Huldricus Zuinglius, Martinus Luter waert,
Johan Calvinus oock: hier van de Calvinisten,
De Zuinglianen oock, Lutersche, Martinisten

[+]*1. Cor. 1:12. 13.*

Met onrecht zijn genaemt: want dese zijn geweest
Dienaers, die Godt de Heer, door den Heylighen Geest,
Met yver had begaeft, om wel te reformeren,
Van't Pausdom, Christi Kerck, en Gods woord reyn te leeren.
Maer niet om na haer naem genaemt te zijn, want siet,
De Heer ons in zijn woort, door Paulum dat verbiet.
So dat het niet en zijn als scheur-makighe namen,
Daer van een Christen-mensch met recht hem wel mach schame*n*:
Waer door de Christenheyd seer droevigh is verdeelt,
Godt geve dat die eens mach werden weer geheelt.
Het Pausdom mach-men wel dit stoute stuck verwyten,
Dat sommighe van haer hun noemen Jesuwijten,
Want 't is een stout bestaen, dat zy haer nemen aen
Een ander naem als Godt gewilt heeft en verstaen
In't Nieuwe Testament, dat zijn volck soude weten
Dat zy na zynen Soon, zijn Christenen geheten.
Men mach zijn eyghen naem veranderen oock niet:
Hoe wel het al-te-met tot een goed eynd geschiet.
Elck een zijn eyghen naem tot onderscheyd moet draghen,
Dat daer door yder mensch bekent zy in zijn daghen.
Verwisselingh van naem veel-tijd niet goets beduyt,
Want daer door word bekent het quaet van een schavuyt,
Die eenen vreemden naem aen-neemt, om te bedriegen.
Dus die verwisseling so qualick past als 't lieghen.
D'eer-bieding tot den mensch, in aensien, voor so veel
Hy meerder is als wy; bestaet daer in geheel,
Dat onsen even-mensch oock ons beleeftheyd smake,
Dat men zy teghen hem eer-biedigh in ons Sprake,
En hem zijn tytels geeft, na de geleghentheyd
Van gaven, ouderdom, beroep, authoriteyt,
Soo veel hem toe-komt wel, doch behoorlijcker wyse,
Want al te veel is quaet, onmaet is te mispryse.

IV. De Matigheyd nu volgt, dewelck is menighfout,
Daermen die als 't behoort, in't spreken onderhout.
Want men die na het geen voorvalt, altijd moet keeren,
En wel op alle ding in't spreecken appliceeren.
Als men hier tot een proef in dit propoost mach sien,
Dat hier verhandeldt wort tot een patroon van dien.
Voor eerst dan, als de mensch zijn eygen lof sal spreken,
[+]Dat moet hy also doen, dat niemant sy gebleken
Dat hy spreeckt van hem self, waerom hy dat moet doen [+]*2. Cor. 12:2.*
In den derden persoon, om op-spraeck te verhoen,
Al of zijn sprake waer van eenen onbekenden:
Aldus de Matigheyd in dit stuck sich moet wenden.
Wederom als den Mensch voor-valt gelegentheyd,
[+]So dat hy spreken moet van zijn verdorventheyd,
Zijn swackheyt, feylen veel, hy dan recht uyt moet spreken, [+]*1. Cor. 15:9.*
Bekennen zijnen schult, zijn feylen en gebreken.
En gelijck als hy moet, so wanneer als zijn woort
Is van zijn eygen lof, het minste brengen voort;
So moet hy in dit deel, hem self het meest toeschryven,
Om Hoogh-moet trots en stout uyt zijn hert te verdryven.
Alsmen verhalen sal 't geen waer door kan ontstaen
Beschaemtheyd, dan men moet oock woorden soecken gaen
So zedigh en beleeft, geschickt als men kan vinden,
En ons Tong met den bandt van Heyligheyd wel binden:
Om zedigh van het geen, beschaemtheyd root verweckt,
Te spreken, en dat door ons sprake sy bedeckt,
En seer bequaem verhaelt, het geen dat eerbaer ooren,
Sonder beschaemtheyd root, niet kunnen wel gehooren.
Op dat door onse Spraeck altijd gestichtet sy
De gene die het hoort: end' aldus sullen wy
In alles onse Spraeck met Matigheyd bekleden,
[+]Want woorden ongeschickt bederven goede zeden.
[+]*1. Cor. 19:33*

V. Oock moet zijn onse Spraeck Sachtmoedig en beleeft,
Want een sachtmoedigh woort altijd veel stichting geeft. +
Sachtmoedigheyd dan moet ons tong altijd ontmoeten,
In het bestraffen, in't antwoorden, in het groeten.
Dees deughd, in't groeten, doet beleeft zijn, geeft bequaem
Elck 't gene dat hem komt, zijn tytels en zijn naem.
Waer door men dan gewint de gunst van alle lieden.
Door een beleefde mont veel-tijd men siet geschieden
Dat onderhouden wert vriendschap en liefde goet.
Den Christenen wel past een vriendelijcke groet.
Maer nu in de manier en forme van het groeten
Elck hem na Godes woort altijt sal schicken moeten.
Niet groeten moet een mensch lichtveerdigh immermeer,
Maer met aendacht tot God, en dat eerbiedigh seer,
Men vindt in Godes woort oock goede formulieren
Daer men ons groeten moet eerbiedigh na bestieren.
Ons antwoort geven moet seer vriendelijck, oock zijn
Met een soet bly gelaet, met geen beveynsden schijn, +
Om 's naestens gunstigh hert daer door tot ons te trecken,
Ja een vyandig hert tot liefde te verwecken,
En een toornigh gemoet te stillen, en so voort
Beschaemt te maken hem, die op ons was verstoort.
Daerom als yemand ons komt qualijck toe te spreken,
So machmen wederom met schelden ons niet wreken.
Maer geven woorden sacht, met een vriend'lijck gelaet,
Ja zegenen hem oock, die ons toewenschet quaet. +
Men moet oock menigmael veel liever stille swygen,
Als spreken, om daer door gunst voor haet te verkrygen.
Want een onvriendlijck woort veel quaet verwecken kan,
Daer swygen, of een woort beleeft, een toornigh man
Besadight en verwint; door een hert woort verswegen
Niemant oyt schade maer wel voordeel heeft verkregen.

+*Tit. 3:2.*

+*Prov. 15:23*

+*Rom. 12:14. 20. 21.*
1. Pet. 3:8. 9
Prov. 15:1

[+]In't straffen moet men oock sachtmoedig zijn voor al,
Want als een Christen mensch bestraffen yemant sal, [+]*Galat. 6:1.*
Soo moet hy dat niet doen om op zijn sier' te treden, *1. Tim. 5:1.*
Wt liefde, maer beweeght, met vriendelijcke reden:
So dat den patient ghevoelen selver moet
Dat men zijn voordeel soeckt, door het bestraffen soet:
Want anders sal het zijn een seer onvruchtbaer straffen,
Dat geen goed, maer wel quaet sal menighmael verschaffen.
Sulck een vriend'lijck vermaen, van wien het word gedaen,
Met een danckbaer gemoet moet zijn genomen aen.
[+]'t Bestraffen van een vriend is beter en heylsamer,
Als ander woorden glad, al schynen die bequamer. [+]*Psa. 141:5.*
VI. De Soberheyd ons mond oock moet gebruycken veel: *Prov 17:10.*
Die Soberheyd bestaet in een bequaem oordeel, *27:5.*
Waer door men van het doen zijns naestens, van zijn reden
Op-schort ons meening, en ontydigh niet wil treden
Tot het oordeel daer van, veel min dat qualijck duydt,
Noch oock daer uyt en maeckt een onbequaem besluyt.
Maer daer van, als men moet zijn meeninghe verhalen,
Dat na der liefden aert doet, en so gaet bepalen,
Dat indien het is quaet, so sober dat dan doet
En weynigh als men kan, met woorden sacht en soet:
Maer als oock eenighsins de saeck is twyfelachtigh,
So doet de Soberheyt den mensche zijn indachtigh,
Dat in den besten vouw' hy dat behoord te slaen,
En duyden dat men dat ten besten sal verstaen.
Om dese Soberheyd in't spreken te betrachten,
Een Christen nimmermeer zijn naesten kleyn mach achten,
Maer dencken dat hy self niet beter is als hy,
Geneyght zy tot het quaet, en oock so sondigh zy,
En dat hy selver noch begaen mach die gebreken,
Ja dickwijl hem vergrijpt in wercken en in't spreken.

Daerom soo ghy niet kund ontschuldighen zijn daet,
Zijn meening, dan beleeft, ontschuldight door u praet,
Gedenckt dat die wel goed geweest kan zijn ten goeden;
Indien zijn doen is quaet, soo wilt altijd vermoeden
Dat door onwetentheyd hy hebbe dat begaen,
Is het dan noch so grof, dat ghy niet kund verstaen
Dat men 't kan eenighsins ontschuldighen, wilt dencken,
Dat door aenvechting swaer, die wel 't gemoed kan krencken,
Hy overvallen sy, en dat ghy selver wel
Soud ergher doen als hy, indien u dat gequel
Of onheyl over-viel, dat hem is over-komen:
Denckt dat oock menigh-mael wel struyckelen de vromen:
En danckt Godt dat hy u in die bekoring niet
Laet vallen, daer in ghy u naesten vallen siet.
Veroordeelt of veracht dan niemant om zijn sonden:
Want hy die heden leeft in sonden ongebonden,
Hem morghen mach misschien, door Gods genade, wel
Bekeeren, daer ghy self blijft sondigh en rebel.
Dus van zijns naestens doen elck moet het beste spreken:
En dencken dat hy self oock valt in veel gebreken.
Met dese Soberheyt de vleijerye strijt:
En vleijende tong glad, behendigh, schendigh bijt,
Verdruckt den eenen mensch om d'ander te behaghen, +
Om eer, gunst, of gewin ter wereld te bejaghen.
De pluym-strijcker sich voeght twee-tongigh, na geval,
Den een zijn sonden hy als deught opsmucken sal,
En doodt alsoo een ziel; den ander sal hy weghen
Een kleen gebreck seer swaer, en so zijn eer wegh veghen.
Een vleijer menigh-mael, als het zijn naesten hoort,
Brenght met een schoonen schijn de beste woorden voort,
Maer achter zynen rugh veel quaet hem gaet na-segghen,
En 't geen hy niet en heeft gedaen, ten laste legghen,

+*Prov. 27:14 29:5*

Ontsteelt hem so zijn eer, en snijt hem af de keel:
So dat de vleijers zijn veel ergher in dit deel,
Veel schadelijcker oock als Kraeijen, want die eten
Der dooder krenghen vleesch, maer de pluymstrijckers vreten
Het vleesch van menschen vroom die noch in leven zijn,
En steken die in't hert met tonghen vol fenijn.
Daerom u wachten wilt voor vleijers loose treken,
Dat door haer gladde tong ghy niet wert deur-gestreken.
VII. Volgt de Genoeghlijckheyt der Sprake, welck bestaet
Daer in, dat men gebruyckt met een lieflijck gelaet,
Redenen gratieus, waer door men vreught doet smaken,
Met stichtinghe bequaem, doet nuttigh vreughde maken.
Die vrolijckheyt de tong wijslijck gebruycken moet,
Eerst, in de vreese Gods, die alles doet zijn goet.
[+]Ten tweeden, met op-sicht op plaets, persoon en tyden.
Ten derden, dat men heeft in't herte mede-lyden, [+]*Eccles. 3:4.*
En even-wel ghedenckt aen haer, de welcke zijn
Ellendigh of verdruckt, of in bedroefden schijn.
Ten vierden, dat die zy gesparigh en met maten,
Om weynigh, niet te veel van vrolickheyd te praten.
Ten vijfden, dat ons kout, oock als wy zijn verblijt,
Van reden ongheschickt, en sonde zy bevrijt.
Dus moeten dan de Spraeck dees dinghen vijf bepalen,
Om 't gene vreught verweckt vruchtbaerlijck te verhalen.
[+]Hier ons verboden word sotten-klap, geckerny,
Jockernij, schertserij, boerterij, waer door wy [+]*Ephes. 5:4.*
Verstoren menigh-mael den een, om te vermaken
Een ander, dit en zijn geen Christelijcke saken:
Want boerterij en is niet meer als ydelheyd,
Die tot veel sonden swaer veel-tijd den wegh bereyd:
[+]Gods Geest, die in ons woont, met droefheyd word verdreven,
Door sotten klap; die haer tot boerterij begheven, [+]*Ephes. 4:30.*

Kind'ren der wereld zijn; geckernij is een daet
Des vleesches; ende God het werck des vleesches haet.
Dus moet men geckernij, en sotten-klap vermyden,
Want Godt dat nimmermeer wil in zijn kind'ren lyden.
VIII. Volght de Getrouwigheyd, die men gebruycken sal
In't spreken; dese is, volstandigheyd in al
Ons woorden, en in ons beloften: want ons Sprake
Twee-tongigh wesen moet in geenderhande sake:
Maer altijd blyven moet volstandigh in waerheyd,
Vertellen heel oprecht 't geen dat ons was geseyd,
Of 't geen men heeft gesien, getrouwelijck verhalen,
En niemand te geval wat van de waerheyd dwalen.
Getrouwigheyd, een mensch oprecht gebruycken moet
In zyn beloften oock. Als hy beloften doet
Moet hy die doen als volgt. 1. Eerst, onder dees voorwaerde,
Indien het God belieft: want hy op deser aerde [+]
So sorgloos niet moet zijn, of so seer onbedacht,
Te meenen wat hy wil zy alles in zijn macht,
En onbedachtsaem soo zijn nietigheyd vergheten,
Want wat morgen sal zijn geen mensch en kan geweten.
De mensch en heeft zijn doen, noch leven in zijn hand, [+]
Want God regeert het al na zijn Godlijck verstand.
De mensch neemt wel wat voor, maer kan dat niet volbrengen,
Ten zy dat God de Heer dat selve wil gehengen.
2. Ten tweeden, moet hy oock altijd wel nemen acht,
Dat 't gene hy belooft, zy schijnbaer in zijn macht;
3. En geen beloften doe lichtvaerdigh. 4. Noch van't gene
Dat ongeoorloft is, het zy dan groot of kleene.
Want als de mensche geeft zijn woord, of wat toe-seyd,
Of wettigh wat belooft, so moet hy zijn bereyd
Dat in getrouwigheyd in alles na te komen.
Want een belofte die wel wettigh is genomen,

[+]*Iacob. 4:15.*

[+]*Prov. 16:1. 9. 20:24. Eccles. 3:6.*

Den mensch soo vast verbint, dat hy die oock geheel
Volbrenghen moet, al waer 't met merckelijck na-deel.
Dus ons in alles moet getrouwigheyd by-blyven,
Om d'ongestadigheyd uyt ons hert te verdryven.
IX. De laetste gave goet die uyt te drucken is
In onse Spraeck, die is, te dragen Sorghe wis,
Oock voor den goeden naem van onsen even-mensche,
Welck hem veel beter is als rijckdom na zijn wensche.
[+]Hier door wort dan verdoemt den achter-klapper stout,
Die met een quaet gemoet nimmermeer op en hout
Yet te vertellen van zijn naesten, om te maken
Dat die kom' in den haet, veracht in alle saken;
En dit uyt eyghen wraeck, of so te komen an
't Geen, daer toe andersins, hy niet geraken kan.
Die achter-klap geschied veel-sins, en is verscheyden:
Waer van is, d'eerste soort, wanneer men gaet verbreyden
't Geen yemant heeft misgaen, daer niemand van en weet,
Daer men we had behoort te gaen, geheel secreet,
Tot den persoon, om hem broederlijck aen te spreken,
En te vermanen hem also van die gebreken.
De tweede soort' dit is, als 't met opset geschiet
Dat een verandert wat, af-doet of toe-doet, yet
Van't geen hem was geseyd, of self gesien mach hebben:
Dit is een quaet, dat weeft, seer schendigh, valsche webben.
De derde soort' die is, verdichten, tot verdriet
Van zynen even-mensch, 't geen noyt en is geschiet.
De vierde soort' die is, ons naesten te beswaren,
Onder een schijn, of wy met hem begaen wel waren:
Van zijn gebreken spreeckt, met een beweeght gemoet,
Vertelt het, als uyt noot, met een voor-reden soet,
Men een soo schoonen schijn, of men 't met hem wel meende,
Of men uyt liefde goed over zijn sonden weende,

[+]*Prov. 18:8. 26:22.*

Verhaelt al wat men weet, en dat oock heel vergroot,
Ontsteelt hem soo zijn eer, en brenget hem in noot.
Dit is het quaetste soort van achterklappers schendigh,
Die een beswaeren seer met schoonen schijn behendigh.
Eylacy dit gebreck is onder ons gemeen,
Want waer van spreecktmen meest wanneer men komt by een,
Ter maeltijt of ter feest, wat zijn doch de disch-reden?
Spreecktmen daer van Gods woort? neen; maer van ydelheden:
De leere des geloofs wort die daer wel verhaelt?
O neen; dat past daer niet, soo wijt zijn wy verdwaelt,
Men seyt, men moet daer van niet spreken op maeltyden,
Dat vereyscht ander tijt, daer moetmen sich verblyden:
Och dit is seer bedroeft, waer past het datmen meer
Sal spreecken van ons God, van zijn wil, van zijn leer,
Als daer, waer men geniet des Heeren groote gaven,
Daer God met vrolijckheyt ons vervult, en gaet laven
Met nootdruft niet alleen, maer met veel overvloet,
En met een soet vermaeck ons door zijn goetheyt voedt.
Nochtans in sulcken schijn spreecktmen van ydel dingen,
Ja oock van achterklap den mont men niet kan dwingen,
Daer wort vertelt het geen wat desen heeft begaen,
Verhaelt 't quaet datmen heeft gehoort, en neemt dat aen,
En sy die willen zijn de vroomste, dat aenhooren
Met een lacchenden mondt, om niemant te verstooren.
Aldus sitmen en relt van zijnen naesten quaedt,
En hy die daer behoort berispen sulck een daedt,
Die swijght, en maeckt dat hy dat quaet self wort deelachtigh,
Elck acht dit quaet seer kleen, en blyven so klapachtigh.
En niemandt overweeght hoe groot noch oock hoe swaer
Het achterklappen sy voor God, die openbaer
Die sonde straffen sal, so wy niet af en laten.
Het achterklappen dan elck laten moet en haten:

Bestraffen oock den geen die d'achter-klap bedrijft,
Dat d'achter-klapper niet zy in zijn quaet gestijft.
Want d'achter-klappers zijn eer-dieven, die behalen
Op haer Gods straffe hand, die haer dat sal betalen.
De banden volghen nu, waer door ons woorden t'saem
Bevestight en betuyght wel werden seer bequaem.
Dese zijn drie, de welck als voeghelijcke koorden
Binden en knoopen t'saem door waerheyd onse woorden.
Den eersten, is alleen een betuyginghe bloot,
Daer ons gemeene tael, in saken kleen en groot,
Door moet bevestight zijn, dat altijd onse reden
Mach aengenomen zijn voor waerheyd t'aller steden:
Waer toe genoeghsaem is, of ja, ja, of neen, neen,
Dat op ons bloote woord betrouwen mach elck een.
[+]Want ons gemeene spraeck niet hooger hoort te loopen,
Ja of neen is genoegh om die wel vast te knoopen. [+]*Math. 5:37.*
Maer als de saken zijn gevalligh, of ten deel
Onseker, dan men moet of 't vast ging in't geheel
Niet spreken: want men moet zijn woort dan so bepalen,
Dat men, of't anders waer, ons niet kan achter-halen:
En segghen, so ick meen, so ick heb wel verstaen,
Misschien, of moghelijck, ick achte, of ick waen:
Op dat men werde niet beschuldight van een loghen,
En niemant door ons woord zy eenighsins bedroghen.
Den tweeden band, die is een betuyginghe sterck
In een gewichtigh ding, of in een seer groot werck;
Waer door een mensch zijn woord tot heftigheyd gaet buygen,
Om 't geen hy segghen wil, als waerheyd te betuygen,
Dees woorden dan gebruyckt, waerlijcks, inder waerheyd,
't Is sonder twijffel soo, of diergelijck bescheyd.
Maer men moet nimmermeer de tong-riem so lang vieren,
Om in gemeene praet gebruycken die manieren:

Want sulcke woorden hoogh, in ons gemeene praet,
Men niet gebruycken moet, want dat lichtvaerdigh staet,
Maer uyt noot in een saeck, daer veel is aen geleghen,
Die men dan moet noch eerst met aendacht over-weghen.
Den derden band, die is een eedt, die niet en moet
Gedaen zijn by ons hooft, ons ziel, of by ons voet,
By Hemel, noch by aerd, by geenderhande saken,
Maer alleen by Gods naem, die openbaer kan maken.
Quaet is dan het gebruyck, wanneer een eed geschied
By manne waerheyd; want tot waerheyd zijn wy niet
Geneghen van natuur: maer wy zijn heel geleghen
In een verdorven staet, en tot het quaed geneghen.
Ja oock d'herboren mensch het sondigh vleesch en bloet
Noch aenhanght; dat hem 't quaet wel teghen wil doen doet.
By manne waerheyd dan een mensch geensins mach sweeren
Wil hy de straffe hand des Heeren van hem weeren.
Als men geen ander raed kan vinden kleen noch groot:
Als alderley bewijs en redenen ontbreken,
Men dan met aendacht mach een eedt wel wettigh spreken:
Op dat de waerheyd niet verduystert werde licht,
In dinghen die daer zijn van een seer groot gewicht.
Dus wordt den eedt gebruyckt daer het so is geleghen,
Of voor de Magistraet publijckelijck te deghen,
Of in't besonder oock, dus na geleghentheyd,
Wt noot, bevestigh word gewichtighe waerheyd:
En dat geschieden moet eerbiedigh en aendachtigh,
Want als men doet een eedt, aen-roept men God almachtigh.
Nu volght de derde saeck, die waer te nemen staet,
Als men gesproken heeft, te weten desen raet:
Een Christen, als oprecht zijn meening heeft verhalet,
Hy dat onthouden moet; en op dat niet verdwalet

Zijn memori daer in, die dat bewaren moet,
Met weynigh woorden klaer hy dat voorsichtigh doet,
Om, als 't de noot vereyscht, oock als't lang is geleden,
Te kunnen geven dan rekenschap van zijn reden.
Want een vernuftigh man selden veel woorden heeft.
Een wijs, voorsichtigh man zijn woorden spaersaem geeft,
En breydelt zynen tong, voorsichtigh is in't spreken.
[+]Want daer in woorden veel geen sonden en ontbreken.
Hy, die veel woorden heeft, kan self onthouden niet, [+]*Prov. 10:19*
Wat hy veel-woordigh praet, brengt hem self in't verdriet. *Eccles. 6:11*
Die veel kalt, veel ontvalt, en spreeckt of valsche dinghen,
Of die onnoodigh zijn: Men moet de tong bedwinghen.
Want gelijck, so wanneer een rivier over-vloeyt,
Veel slijms vergadert wort, dat als dreck wort verfoeyt.
Also oock woorden veel, hoopen te saem veel sonden,
Daer onder wort dan oock veel ydelheyd gevonden.
Als men slaet op een ton en die maeckt groot geluyt,
Dat is een teken dat de Wijn daer al is uyt.
Dat ons hert ydel is van deught, bewijst dit teken,
Dat onse mond altijt veel woorden heeft in't spreken.
God ons gegheven heeft niet meer als eenen mond,
Maer ooren twee, op dat de menschen t'aller stond
Wel souden hooren veel, maer spaersaem zijn in't spreken:
Want daerom is de tong heel in den mond gesteken,
Besloten in het rond. Daer teghen open staen
De ooren aen het hooft, om veerdigh te ontfaen,
Door't ghehoor, het geluyt, en langsaem te ontsluyten
Den mond, om door de spraeck ons geensins gaen te buyten.
[+]Ambrosius vereyscht hier toe drie dinghen gans,
Die daer behoorigh zijn tot een bequaem balans. [+]*Offic. Lib. 1.*
Een jock, en een gewicht, een evenaer daer neven,
Om al 't geen dat de spraeck moet hebben, wel te geven.

Een jock, om wel recht op te houden in't gewicht
Ons woorden teghen al 't gewicht der logen licht.
Een gewicht, 't welcke geeft haer swaerte onse reden,
Een evenaer, die doet de middel-maet betreden.
Dus heb ick hier ten deel verklaert, vermaent, geleert
Hoe dat de tong altijd behoort zijn geregeert:
En nu tot een besluyt, so is mijns herten wenschen
Dat werde dit betracht van alle Christen menschen.
Want is't dat yemant denckt dat hy Gods-dienstigh is, +
En zijn tong niet bedwingt, Jacobus seyd gewis, +*Iacob. 1:26.*
Dat zynen Godes-dienst is ydel en onwaerdigh.
De mensch de welcke heeft een boose tong quaet-aerdigh,
Die is gelijck een beest, in eenes menschen schijn,
Als een Serpentes tong zijn tong is vol fenijn:
Ja heel veel ergher oock als een Serpent kan wesen,
Want een Serpent kan niet beschadighen, als desen
Die by hem is present, hy verder niet en schiet
Zijn fenijn, daer door hy den mensch wil doen verdriet:
Maer een godloose tong, so schendigh is daer teghen,
Dat hy oock even-wel, hoe dat het is geleghen,
Beschadighet den mensch die niet is by der hand,
Al is die over zee, of in een ander land:
En als een open graf, zijn keel geeft stanck onreyne.
Groot quaed een quade tong doet, al is't een lit kleyne.
Gelijck als onse tong de Heyl'ge Geest ontsteeckt
Door zijn kracht, als de mensch heylige dinghen spreeckt:
So oock wanneer ons tong boos, godloos is in't spreken,
Die door het helsche vier de Satan heeft ontsteken.
Chrisostomus die seyd, als men spreeckt dinghen goed, +
Dat onse tong dan is een tonge Christi soet: +*In Matheum Homil. 79.*
Maer als men spreeckt godloos, ydelheyd en boosheden,
Dat onse woorden dan niet zijn als Duyvels reden.

Der tonghe recht gebruyck geacht moet zijn niet licht,
Want 't is een groote saeck van geheel swaer gewicht.
[+]Pambus een ydioot, wel eertijds quam begeeren
Aen een ervaren man, dat hy hem wilde leeren
[+]Eenen Psalm, maer als hy hoorde 't begin alleen,
Luydende, *Ick sal my hoeden, op dat ick geen*
Sonde doe met mijn tong: So wilde hy niet hooren
Dat het volghende vers men lase voor zijn ooren.
En seyde, 't is genoegh aen een vers, kond' ick maer
Dat soo het behoort voort aen wel nemen waer.
En als zijn Meester hem aen-sprack na vele daghen,
Dat hy in maenden ses niet meer was komen vraghen;
Antwoorde hy, dat hy dat eene vers noch niet
Te deghen had gedaen: Het is oock eens geschiet
Veel jaren daer na, dat een die hem eertijts kende,
Hem vraeghde of hy sich daer toe noch niet gewende,
Om dat eenighe vers te kunnen doen wel recht:
Daer op hy antwoord gaf, ick blijf den ouden knecht,
Ick ben out veertigh jaer en kan dat noch niet leeren.
Hy heeft dan veel geleert die zijn tong kan regeeren.
De vreemde straffen Gods, daer men seer veel van leest,
Hoe 't misbruyck van de tong wel is gestraft geweest,
Behoorden ons altijd een schrick groot te doen kryghen
Voor 't misbruyck van de tong, en ons, of, stil doen swyghen,
Of doen gebruycken wel te tong, so als 't behoort.
Oock so word ons geleerd in Godes heyligh woort
Dat Godt de Heer den mensch de Sprake heeft gegheven,
Als een kost'lijck cieraed, om dat hy in dit leven
Boven de dieren al, (de-welcke God de Heer
Geschapen heeft) daer door met vlijt, tot Godes eer,
Soude zijn even-mensch in't goede onderwysen,
En boven al Gods lof hier en hier na-maels prysen.

[+]*Euseb. lib. 6. cap. 8.*

[+]*Psalm 39:1.*

Het xvj. Capittel.
Vande heyligheyd van 't Geestelijck Lachen.

D*E* Schepper aller ding, gegheven heeft de Spraeck.
En geeft vermogen oock om Lachen tot vermaeck.
Men mach dan lachen wel, maer in geen ydel dinge*n*.
De Geestelijcke mensch zijn lachen sal bedwingen
Dat hy niet lache veel, en niet in ydelheyd.
De mensch moet altijd sien op zijn verdorventheyd:
En daer uyt leeren dat hy niet moet zijn gevonden
Daer waer de wereld lacht, want haer Lach is vol sonden. [+]
De sondighe natuur ons tot veel droefheyd treckt,
Waer door het suchten meer als lachen word verweckt.
So dat men matigh moet in't lachen altijd wesen.
Dat Christus heeft gelacht, men nerghens en sal lesen,
So lang hy leefde hier: maer [a] driemael heeft geschreyd,
En [b] leert dat wy tot kruys hier moeten zijn bereyd.
Christus is door het kruys, voor ons, voor [c] heen getreden
In de eeuwighe vreught, om Hemelsche woon-steden
Ons te bereyden daer; en wil dat wy, gelijck
Als hy, oock sullen gaen door kruys in't Hemelrijck.
Dan aengesien den mensch niet kan zijn in dit leven,
Dat nimmermeer tot vreught hy soude hem begeven.
Daerom so moet den Lach ghebruyckt heel anders zijn
Als wel de wereld doet, heel in een ander schijn,
In dinghen die daer zijn geest'lijck, en ons verheughen
In Godes gaven groot, want die alleen ons meughen,
En moeten wecken op tot blijdschap in den Heer,
Dat geestelijcker wijs ons herte lachet seer
By het danckbaer ghebruyck van Godes groote gaven,
Dat God ons met vermaeck gaet voeden, spysen, laven.

[+] *Psalm 1:1.*
[a] *Luc. 19:41*
Ioan. 11:35
Hebr. 5:7
[b] *Mat. 10:38*
16:24
Marc. 8:34
Luce 9:23
[c] *Ioa. 14:*

Want een God-vreesend hert vergeten niet en sal
Het goet dat God hem doet hier in dit aertsche dal.
En dat altijd voor al in geestelijcke saken,
Als hy door het geloof Gods goetheyt groot sal maken:
Om het verlangen groot in zijn hert en verstant
Vreuchdigh te wecken op, na't Hemels vaderlant.
Want die geest'lijcke vreuchd ons hier die vreught doet smaken,
Daer aen wy in't geheel hier namaels sullen raken.
Het Lachen van den Mensch herboren, is bequaem
Met des mondes gebaer, sedigh en aengenaem.
Het Wesen ongeschickt, of geyl, past niet den vromen,
Maer een lieflijck gelaet, uyt vreughde voort gekomen.
Waer door hy hem vermaeckt, en zijn blydschap bewijst
Met een vrolijck gelaet, dat uyt zijn herte rijst
Over Gods goetheyt groot, die zijn hert so ontsteket,
Dat zijn mont vreuchdigh lacht, en danckbaer daer van spreket.
En van dit Lachen goet, en vreughdigh bly gelaet,
Doorgaens in Godes woort seer veel geschreven staet.
[+]En daer toe wort de mensch vermaent, om in het lijden,
Met die geestlijcke Lach, te willen sich verblijden.
Maer 't Lachen ydel veel der wereld, wort aldaer
Verdoemt, en wy vermaent dat niet te volgen naer.
Die met de wereld quaet hem hier verblijd in sonden,
Die sal hier na van God ter hellen zijn gesonden.
Maer die hem hier verblijd in't eewigh hemels goed,
In al die gaven veel, die God met overvloed
Op hem hier dalen doet, tot dien wil God genaken
Door zijn Geest, en zijn hert de ware vreuchd doen smaken,
Die nimmer op en houdt, maer altijt lieflijck vloeyt,
Vyt Christo de Fonteyn, en zijn hert so besproeyt,
Dat die vreuchd altijd wast, en geestelijcker wijse,
Zijn herte Lachen doet met een vrolijck jolijse.

[+]*Rom. 5:3.*
Iacob. 1:2.
1. Pet. 1:6,
Amos 6:6.
Eccles. 2:2.
Luce 6:25.

Dat met een hert gerust hy hem altijd verblijt,
Oock midden in het kruys, en word die vreught niet quijt:
En doet hem alle smert, van't kruyce hert, vergheten.
Maer na-maels, als wy daer in vreughden zijn geseten
Voor Godes hooghe Throon, met Christo onsen Heer,
Aldaer sal zijn volmaeckt die vreught, die dan niet meer
Van ons sal wijcken weer, maer die vreught daer bewysen,
Met een volmaeckten Lach God loven, eeuwigh prysen.

Het xvij. Capittel.
Van des Geestelijcken Mensches uytwendighe geheylighde Sinnen in 't gemeen.

NV sal voort dit Gedicht in't kort besien met een,
De faculteyten, die de mensche niet alleen
Als eygen, maer gemeen heeft met de vreaturen,
Die God geschapen heeft verscheyden van naturen.
End' dat gemeen, of met het onvernuftigh vee,
Of met de planten oock, waer in de mensche mee
De creaturen al niet weynigh gaet te boven,
Om daer door zynen God bequamer soo te loven.
De faculteyten die gemeen de mensche heeft
Met 't onvernuftigh vee; zijn, waer door God hem geeft
Gevoelen: 't welcke is een kracht om aen te vaerden,
Of van beweging, die niet zijn van kleender waerden.
Dees aenvaerdende kracht die word genaemt een Sin,
't Gevoelighe object, waer door men nemet in.
Deses Sins heyligheyt die is daer in geleghen,
Dat die de boosheyd mijd, ydelheyd, quade weghen;
't Gevoelighe, welck is geoorloft, nemet aen,
Door matigheyd bequaem heylighlijck gaet ontfaen.

Nu dese Sin die is inwendigh of uytwendigh,
Waer door dat de natuur haer werck doet seer behendigh.
Dees uytwendighe Sin geheylight, die bestaet
Dat die haer krachten baert met heyligh, bly gelaet,
Door't uyterlijcke deel der leven van't lichame,
Wel matighlijck gebruyckt, voorsichtigh na betame,
In het aennemen van het geoorlofde deel
Der objecten, de-welck zijn buyten ons geheel.
Dees uytwendige Sin twee deelen heeft of graden,
Waer van den eenen graet gaet d'edelste der paden.
De tweede weynigh min. D'eerste is tweederley:
D'ander is driederley; so dat het heel geley
Der Sinnen vyve zijn; uytwendigh ons gegheven,
Op dat den mensch daer door gedient zy in zijn leven.
Maer dese Sinnen vijf staen niet in haer geheel,
Van haer volkomen stant verloren is wel veel.
Want die door Adams Val verandert zijn ten quaden,
En met verkeertheyd quaet soo verde zijn beladen,
Dat die, de-welcke God ons daer toe had gedaen,
Om door behulp van dien bequamer te verstaen
Gods wil, veel lichter oock God recht te leeren kennen,
Ja beter tot zijn dienst ons herte te gewennen:
Ons daer-en-teghen nu wel dwars zijn inde weegh,
En maken dat men God niet dienen kan te deegh.
So dat de mensche self die niet wel kan bedwinghen,
Of die verlocken hem tot veel vleesch'lijcke dinghen.
So dat de mensche nu see selden sonde doet,
En 't Gebodt van zijn God vertredet met de voet:
Of dese Sinnen vijf daer toe dan oorsaeck geven,
En door behulp van dien de sonde word bedreven.
Van dese Sinnen vijf, als poorten vijf, heeft Godt
Ons de Poortier gemaeckt, om het Casteel en Slot

Van ons hert ende ziel voorsichtigh te bewaren;
Dat daer door tot de ziel geen vyand in sou' varen.
Want ons vyanden al dees poorten vallen aen,
Om daer door tot ons ziel als vyand in te gaen.
De Duyvel gaet om ons als een Leeuw loos en machtigh,
De wereld en het vleesch zijn met hem wel eendrachtigh.
Dees vyanden die sterck en veel zijn in getal,
Op dese poorten vijf doen menighen aenval,
Om onse ziel geheel als Leeuwen te verslinden,
En die in't helsche vyer door sonden vast te binden.
Dus moet men toe-sien wel, dat dese poorten vijf
Niet sorghloos op en staen, tot des vyants gerijf.
Maer die gebruycken wel tot gerijf van ons selven,
Om 't Hemelsche Palleys ons door't geloof te welven.
David uyt de Rivier vijf steenen heeft getelt,
Waer mede hy den Reus ter aerden heeft gevelt.
So oock het geyle vleesch arbeyt, door de vijf sinnen,
Den geestelijcken mensch listelijck te verwinnen.
Maer Christus die daer is de ware David kloeck,
Die heeft ons heel verlost van den eeuwighen vloeck,
Ons den Heyligen Geest tot een Leyts-man gekregen,
Die ons, ons Sinnen vijf gebruycken leert te deghen:
En helpt ons weder-staen al ons vyanden sterck,
Waer door vervallen moet onser vyanden werck.
Want Christus, door zijn Geest, herbaert al onse Sinnen,
Dat die na Godes wil te schicken haer beginnen.
Christus heeft wonden vijf gekreghen aen zijn lijf
Doen hy gecruycight wierd; door welcke wonden vijf
Het hooft van het Serpent, de Duyvel, is vertreden,
En wy, om Christi wil, door vierighe gebeden,
Door dienst van Godes woord, en hulp van Godes geest
Bekomen kracht, waer door wy stryden onbevreest

Tegen den Duyvel loos, de wereld en 't vleesch sondigh;
Ja roemen teghen haer, door het geloof, vol-mondigh:
En trachten 't aller tijd om onse Sinnen wel,
Tot Godes lof en eer, stichting in Israël,
En tot bevordering van onse saligheden
Voort te gebruycken wel, heylighlijck te besteden.
Daerom d'herboren mensch, als een nieuw mensche goet,
Zijn sinnen alle vijf verloch'nen sal, en moet,
Vernieuwen die geheel van't oude vleesch der sonden,
Van Satans banden doen, die los zijn en ontbonden,
En keeren die heel af van't ydele gelaet,
Van het onreyn vermaeck der wereld boos en quaet,
Tot een heyligh gebruyck, om in Gods vrees te leeren,
Daer door, na Godes woord, bequamer God te eeren.

Het xviij. Capittel.
Van de Heyligheydt des Gesichts.

D*VS* van de Sinnen vijf gesproken in't gemeen.
Nu in't particulier van desen een voor een.
En eerst tot het Gesicht sal dit Gedicht voort treden.
Doch nu sal so niet zijn van't Gesicht onse reden,
Om te verklaren al wat daer toe wel behoort,
Natuur, bequaemheyd klaer, edelheyd, en soo voort,
Maer alleen wysen aen, waer in dat zy geleghen
Heyligheyt des Gesichts: God geef daer toe zijn zeghen.
Heyligheyd des Gesichts, daer inne nu bestaet
Dat het Gesicht, het welck is door de sonde quaet,
Niet duyster, maer heel blint in Geestelijcke dinghen,
Van d'ydelheyd sich self geensins en kan bedwinghen;
Door den Heylighen Geest weer werde wel verlicht,
Verandert en vernieuwt tot goed geest'lijck Gesicht:

Soo dat dan d'ooghen haer tot ydelheyd niet keeren,
In heyligheyd bequaem 't Gesichte wel regeeren.
Want het Gesichte dat door sonde was verblind,
En tot de ydelheyd der wereld heel gesint,
Door Christi dierbaer bloed genadigh word genesen.
Hy geeft den oogen-salf heylsaem, goed, uytgelesen,
Waer door dat het Gesicht soo helder word en klaer,
Dat het was Geest'lijck is, siet door't gheloove waer.
Dit Geestelijck Gesicht, dat doet ons ooghen stralen
Om hooge en om leegh, door berghen en door dalen,
Ja over al het geen wat sichtbaer is alhier,
En ons daer door beweeght, den Schepper goedertier
Te loven, en zijn eer wijd en breed te verbreyden;
En leert ons ooghen so na Gods wil wel beleyden:
Ja door't aenschouwen van Gods wercken wonderbaer,
De mensch wijsheyd bekomt, wijt-siende ooghen klaer
Die hem zijn herte doen ten Hemel-waert op-styghen,
Om Geestelijck Gesicht meer en meer te verkryghen.
Het Geestelijck Gesicht, in den herboren stant,
Twee klare ooghen heeft, waer door aen d'eene kant
Het eene ooghe siet, aenschouwet en bekennet
Ons verdorven natuur, die haer tot quaet gewennet,
Ons eyghen sonden veel, en groot' ellendigheyt,
En die verdiende straf, den sondaers toe-bereyt:
Waer door d'herboren mensch van herten word verslaghen,
Vreest God met ootmoet groot, en gaet met yver vraghen
Na goeden raed, en soeckt den waren Medicijn,
Om van zijn sonden, van den vloeck verlost te zijn.
En also de natuur noch niets, hoe hoogh verheven,
In dese swarigheyd, gesicht noch raed kan gheven.
So komt het tweede oogh, en opent het Gesicht,
Tot eenen Medicijn, die 't hert benaut verlicht,

En doet hem Christum sien, die voor ons heeft gedraghen
De volle gramschap Gods, den vloeck, de helsche plaghen.
En heyligh heeft geleeft na Godes Wet geheel,
En so voor ons betaelt al onse schulden veel,
Welck alles door't geloof word waerlijck aengenomen,
Om alsoo voor Gods Throon saligheyd te bekomen.
Dit geestelijck Gesicht den mensche voort verweckt
Tot danckbaerheyd bequaem, om altijd soo perfeckt
Te sien op Godes Wet, so veel als kan verdraghen
Zijn swackheyd, om den Heer, door't geloof te behaghen.
Dus wort door het geloof geheylight ons Gesicht,
En onse Oogen blind door Godes Geest verlicht.
So dat wy dingen sien die 't vernuft niet kan vaten,
Die heyligh zijn en groot, wonderbaer boven maten.
Want wy sien eenen God, en in God Godes Soon,
In die twee Godes Geest, als drie in een persoon.
Sien de verborgentheyd van den Heyland weldadigh,
Hoe hy ons saligheyd verkreghen heeft genadigh.
En sien wat danckbaerheyt de Heer van ons begeert,
Dat hy, na dat vermach ons swackheyd, zy ge-eert.
Het ware veel te lang hier alles te verhalen,
Waer over dit Gesicht aenvancklijck streckt haer stralen.
Nochtans soo is alhier dit Gesicht niet volmaeckt,
Maer als lichaem en ziel t'saem sullen zijn geraeckt
Na-maels aen het gesicht, volmaeckt in alle deelen,
Sal dat, van dit, veel meer als dagh en nacht verscheelen.
Wy sien hier in Gods Woort, dat God gematight heeft,
Na ons eng, swack verstand, so lang men hier oock leeft
Verstaen wy dat ten deel, niet geheel, maer alleene
Na dat God, door zijn geest, Gesicht ons wil verleene.
Maer na dit leven brosch, voor Godes Throon aldaer,
Ons oogen sullen zijn volmaeckt, hel-siende klaer.

Want in dit leven soet wy sullen God aenschouwen
So als hy is, en niet onvolmaeckts over houwen.
Sien 't gene dat men hier geensins begrypen kan,
En hebben hier alleen een kleene voor-smaeck van:
Na welcke voor-smaeck soet een Christen hier moet trachten.
Want hoe sal sulck een mensch na het volmaeckte wachten,
Die hier noyt heeft gehadt daer van de voor-smaeck soet?
Soo dat een Christen hier eerst door't geloove moet
Zijn God, en Godes Soon, en Gods verborgentheden
Sien, ende dit Gesicht door vierige gebeden,
Door Godes woord en Geest, verkryghen van den Heer,
Op dat het mach in hem vermeeren meer en meer,
Indien hy na-maels wil verkryghen sulcke Ooghen
Die volmaeckt zijn, en dan geen swackheyd meer gedooghen.
Om dit geestlijck Gesicht dan te bewaren wel,
Dat dese Oogen ons by-blyven klaer en hel;
Om geestelijcker wijs, wat men siet, te bestralen
Tot Gods eer, door't geloof saligheyd te behalen:
So moet zijn ons Gesicht, verlichtet door het geen
Dat onse Ooghen blind verlichten kan alleen.
Want gelijck als de Son, niet kunnen sien ons Ooghen
Sonder licht van de Son, also sal oock niet moghen,
Noch kunnen ons verstand geraken tot het licht
Van God of Godes woord, sonder Godlijck Gesicht,
Van God gekomen voort; dat God alleen wil geven,
Wtwendigh door zijn woord, dat daer toe is beschreven;
Inwendigh door zijn geest, die 't hert verlichten moet:
En soo geeft God den mensch geestlijck Gesichte goet,
Als hy den Heere vreest, in Christo komt getreden,
Door het geloof tot God, door vierige gebeden.
En door dit middel word verkregen en bewaert
Het geestelijck Gesicht, van Goddelijcker aert.

En hier om is't dat die wyse Naturalisten,
Kloeck en scherp van verstand, die nochtans heel veel wisten,
Het Geestelijck Gesicht en konden kryghen niet,
So dat de wereld wijs hier altijd mis in schiet:
Want die van God den Heer is sondigh afgescheyden,
So dat haer, haer verstand tot het verderf moet leyden.
Maer die door het geloof met God gemeenschap heeft,
God hem, om Christi wil, geest'lijcke Ooghen geeft.
Die inde wereld sweeft altijd met zijn gedachten,
Dit geestelijck Gesicht geensins en kan betrachten.
Maer die wat Godlijck is betracht met al zijn hert,
Hem geestelijck Gesicht van God gegheven wert.
Daerom moet ons Gesicht de wereld niet bestralen,
Op dat haer ydelheyd ons Ooghen niet doe dwalen:
Want den wereltschen glans de Duyvel ons aenbied;
En door ons eyghen vleesch het dickwijl oock geschied
Dat onse Ooghen heel na ydelheyd toe vlieghen,
En so siet men den mensch hem selven veel bedrieghen:
Dat hy geen Ooghen krijght die hem doen op-waert sien,
Maer die tot ydelheyd der wereld neer-waert vlien.
Waerom de Christen-mensch moet alle dinghen pooghen,
Geest'lijcker wyse wel t'aenschouwen met zijn Ooghen.

Het xix. Capittel.
Van't gheheylighde Gehoor des Geestelijcken Mensches.

NV volget het Gehoor, Geest'lijck geheylight wel,
Dat ydelheyd verwerpt, en heeft een goed opstel,
Om voor goedloose praet, voor ongeschickte reden,
Voor logen-tael, en voor 't geluyt der ydelheden
Te stoppen het Gehoor: want het geest'lijck Gehoor,
Door Christi vinger, is als een geest'lijcke boor,

Door-boort: en ooren heeft door Godes geest besneden,
So dat die open staen, met seer eerbare zeden,
Alleene tot het geen wat heyligh is en goet,
Stichtelijck, vol profijt, lieflijck, bequaem en soet,
Ja heel geneghen zijn om Godes woord te hooren,
En God, door het Gehoor, te leeren niet verstooren.
Een mensche dit Gehoor niet van naturen heeft,
Maer alleen God de Heer genadelijck dat geeft.
De Heer, Om Christi wil, ons Ooren moet door-booren,
Door kracht van zynen Geest, en maken dat die hooren
Met geestelijck Gehoor. Alleen van God de Heer
't Geheylighde Gehoor een mensch kan kryghen weer.
't Geheylighde Gehoor, de Geestelijcke Ooren
Geeft God de Heer alleen zijn kinders uytverkoren.

Aen 't geestelijck Gehoor een kind Gods word gekent. +

't Gehoor der menschen al is door den Val geschent,
Tot ydelheyd gewent, tot dwaesheyd heel geneghen.
En alleen een kind Gods genadigh heeft verkregen
Van God, om Christi wil, door kracht van Godes geest,
Geheylight goet Gehoor. Want God alleen geneest
't Gehoor van Christi volck: Maer laet de werelt blyven
By haer dick, doof Gehoor, dat geen mensch kan verdryven.
So lang die doofheyd dick verdreven niet en wort,
De mensch word door't Gehoor tot ydelheyd geport.
Maer Christi Schapen goed, die Christus heeft gegheven
Geheylight goed Gehoor, die worden wel gedreven
Met lust, treck, en vermaeck tot God, en Godes woord.
Een Schaepken Christi dan na Christi woorden hoord:
Een werelds-kind geensins: de wereld neyght haer Ooren
Tot sondes ydelheyd, en gaet daer door verloren.
Maer Christus in zijn Kerck, door zijn woord, door zijn Geest
Het Gehoor van zijn volck genadigh weer geneest,

+*Ioan. 8:47. 10:27.*

Geeft geestelijck Gehoor: zijn Schapen maeckt geneghen
Te hooren Godes woord, te loopen op de weghen
Daer Christi stemme klinckt, die haer ten leven leyd,
Daer 't woord klinckt, dat haer wijst den wegh ter saligheyd.
Die van zijn doofheyd dick van wil genesen wesen,
Moet gaen tot Christi Kerck, om werden daer genesen
Van zyner doofheyd dick, om te verkryghen weer
Geheylight goet Gehoor, het welcke Christi Leer
Begeerigh is met vlijt te hooren, om te leeren
God nae zijn heyligh woord te dienen, loven, eeren.
Dit heylige Gehoor, dat is alsoo gestelt
In't hooren van Gods woord, dat het, als met gewelt,
Door-dringet tot het hert, en dat aendachtigh maket,
So dat het tot verstand en kennisse geraket:
En daer door word beweeght, geneghen en gesint,
Dat het God boven al, zijn naesten oock bemint;
Daer door word oock verweckt een heyligh opstel krachtigh,
Om al de Sinnen vijf te schicken seer aendachtigh
Geheel na Godes Woord. Want gelijck door't Gehoor
Gods beeld, door zynen Val, den eersten mensch verloor:
Also oock door't Gehoor verkryght een mensch die dinghen,
Waer door hy 't sondigh vleesch kan toomen en bedwinghen.
Want Gods woort word ontfaen, door't Gehoor, als een zaet,
Waer uyt de nieuwe mensch op-spruyt, en voort ontstaet.
Wy worden door't Gehoor van Godes woord herboren,
En ons geopenbaert, dat wy zijn uytverkoren
Tot Gods kind'ren bequaem. Want die mensch is uyt Godt
Die welck gehoorsaem hoort na Gods Woort en Gebodt.
Want niemant kan Gods woordt door eyghen kracht so hooren,
Als die door Godes Geest daer toe eerst is herboren.
Door kracht van Godes Geest, door het Gehoor, so wort
't Geloof in ons gewracht, de hoop in ons gestort.

't Geloof het welcke aen-nemen en ontfanghen
Christi verdiensten al. Den hoop die met verlanghen
Verwacht, om nae-maels voort 't geloofde goed geheel,
Te hebben met der daet, als 't Hemels erfdeel eel.
In ons des Heeren Geest door het Gehoor wil wercken
Een vruchtbaer waer geloof, en dat oock soo verstercken,
So dat den nieuwen mensch in't hooren houden leert
Een onderscheyd bequaem; als aengenaem begeert
Wat heylich, eerlijck is, en deughden-rijcke reden
Te hooren, na Gods woort is zijn Gehoor te vreden.
Hy na behooren hoort uytwendigh niet alleyn,
Maer hoort inwendigh oock in een fijn herte reyn:
Ja hooret Godes woord met gehoorsame Ooren,
Om nae't gehoorde woord te leven na behooren.
En na't geloofde woord, gerust na Godes wil,
In voorspoet of in kruys te zijn van herten stil:
Siende op Godes woort, op't heylighe regeeren
Van Gods voorsienigheyd, en anders niet begeeren.
Door't Gehoor des geloofs ontfangt men Godes geest,
Die duyvel, dood en hel, maeckt dat men niet en vreest;
En ons de sekerheyd der saligheyd doet smaken,
Dat God, om Christi wil, ons wil rechtvaerdigh maken.
Een die bekomen heeft besneden Ooren goet,
Weet wanneer dat hy die op doen, of stoppen moet;
Op dat de Vyand boos daer door niet in en dringhe,
En hem tot het Gehoor van quade dingen dwinghe.
Want het is niet genoegh dat wel zijn toe-gedaen
Der Sinnen Poorten vier, als dees blijft open staen;
Waer door, tot in het hert, in-varen quade reden,
Daer door't hert word verleyt, verdorven goede zeden.
Maer als hy, by geval, aenhoort een reden quaet,
Ydel, vuyl, of onnut, so is 't dat hy bestaet

Den genen die 't woord doet, met errenst te bestraffen,
Om die gewoonte quaet, daer hy kan, af te schaffen.
En als hy niet en kan vrucht doen met zijn vermaen,
Stopt hy zijn ooren toe, en tracht van daer te gaen:
En met een hert bedroeft, verheft hy zijn gedachten
Tot God, sucht ende bidt om hem daer voor te wachten.
Dit gehoorsaem Gehoor de Ooren opent niet
Tot ydelheyd onnut; die nimmermeer en biedt
Tot de nieus-gierigheyd; is nimmermeer geneghen
Te luysteren na't geen af-leyd van Godes weghen:
Maer sluyt de Ooren toe, daer yet quaets word verhaelt.
Want door de Ooren twee in't herte neder-daelt,
Of't geen, dat op den mensch doet vallen Godes plaghen,
Of't geen, waer door men God in Christo kan behaghen.
So dat het nodigh is, voorsichtigh dach en nacht,
Voor dese Poorten twee te houden goeder wacht:
Dat door't Gehoor van't quaed ons siel geen schade lyde:
Maer door't Gehoor van't goed in God sich mach verblyde.
Want die hier God den Heer gehoorsaem niet en hoord,
Wanneer hy tot hem spreeckt, door zijn Godlijcke woord;
Dien wil God hooren niet zijn suchten en gebeden,
En hem ten jongsten dagh doen hooren sulcke reden,
Als het vervloeckte volck daer dan aenhooren sal;
Ja maken dat hy niet sal hooren het geschal
Van de Hemelsche vreught, welck die aenhooren sullen,
Die na haer swackheyd hier des Heeren Woord vervullen.
Nu Gods Woord word vervult door het Gehoor, wanneer
Men met aendacht en lust aenhoort, eer-biedigh seer
Het Goddelijcke Woord, en dat tracht te bewaren
In een goed leer-saem hert, om wijsheyd te vergaren,
Waer door men Godes Woord recht-sinnigh kan verstaen.
Als men 't gehoorde Woord gehoorsaem nemet aen,

Door een vast waer geloof omhelset; en daer neven
Sich selven appliceert, om daer na wel te leven
Gerust en wel getroost in allerley geval,
En soo uyt het geloof (dat hier in't aerdsche dal
God ons geeft door't Gehoor) godsaligh tracht te draghen
Heylighe vruchten, die in Christo God behaghen.
Een Christen door't Gehoor dan niet alleen verkrijght
Een vruchtbaer vast geloof, dat tot God op-waerts stijght,
En rust door stercke hoop: maer oock bekomt waerachtigh
Het eynde des geloofs, door Gods genade krachtigh,
Het welcke daer bestaet in't eeuwigh hooghste goed,
Dat ons verworven is door Christi dierbaer bloed,
Dat is, de saligheyd der zielen, daer ons Ooren,
't Geen onuytspreeck'lijck is, tot Gods lof sullen hooren.

Het xx. Capittel.
Van de vernieuwde Smaeck des Geestelijcken Mensches.

VAN d'ander Sinnen drie, de-welcke, dat men seyd,
So edel niet en zijn, vint-men hier oock bescheyd.
En voor eerst van de Smaeck: niet so die is verdorve*n*,
Maer heeft door Christi bloed een niewe kracht verworven,
Als een vernieude Smaeck, is afgescheyden heel
Van alle dertelheyd, en ydelheden veel:
Daer in't verdorven vleesch en wereld haer vermaken,
Om daer van met geneught de soetigheyd te smaken,
Van welcke soetigheyd het eynde bitter bijt,
Want die (als sondigh werck) de ziel ter Hellen smijt.
Maer de vernieuwde Smaeck is daer toe niet geneghen:
Door den Heyligen Geest heeft nieuwe lust verkreghen.
En heeft in het vermaeck der wereld gantsch geen smaeck:
Maer heeft in heyligheyd en matigheyd vermaeck.

So dat den nieuwen mensch zijn Smaeck wil reguleren
Alleen na Godes woort, om matigheyd te leeren.
Want als van Godes woort, en Geest heel blijft ontbloot
De Smaeck, die naemaels smaeckt dan den eewigen doot.
Want de Smaeck van het vleesch is onreyn, en sal stincken
Voor God, en met haer stanck ter hellen voort versincken.
Maer de vernieude Smaeck, herboren door Gods Geest,
Door kracht van Christi doodt, dien doot geensins en vreest.
En smaket met den mondt, door't speecksel der genaden
Der wijsheyd, dat niet is met quade lust beladen,
En door de senuwen der liefde seer bequaem,
De soetigheyd van't geen heylsaem en aengenaem
Is nae Gods heyligh woort; proeft en smaeckt Godes gaven,
Die lichaem ende siel eewighlijck sullen laven.
Ja proeft de goedheyt Gods, met een danckbaer vermaeck,
In't gene God behaeght, heeft lust en grooten smaeck.
[+]En roept met David uyt, hoe soet, soet boven maten,
Is my u woort, o Heer, soeter als honich-raten. [+]*Psal. 19:11.*
Hier door wort dan bestraft 't gebruyck der werelt quaet,
[+]Van brasserije groot, dronckenschap, overdaet,
De smaeck treck ende lust van vleeschelijcke dingen, [+]*Esai. 5:11.*
Datmen d'onmatigheyd so weynigh siet bedwingen. *Prov. 23:31.*
Datmen heeft sulck een lust en treck na't aertsche goet, *Luce 21:34.*
Die so brant, dat daer door beswaert wort het gemoet. *Prov. 23:4.*
Datmen door spijs en dranck 't lichaem gaet over-laden, *Math. 6:19.*
En so de ziel beswaert, om 't vleesch boos te versaden. *Luce 12:15.*
Daer dese dingen al, als rijckdom, spijs en wijn, *1 Tim. 6:11.*
God ons gegeven heeft, dat die ons souden zijn *Galat. 5:21.*
Mid'len, om meer bequaem ons beroep te betrachten, *1. Cor. 6:10.*
Te dienen God den Heer, ons saligheyd verwachten: *Ephes. 5:18.*
Dat werde meer bequaem daer door in ons verweckt *1 Thes. 5:7.*
Den Geestelijcken Smaeck, die opwaerts 't herte treckt *1. Pet. 4:3.*

Ten Hemel, om het geen daer boven is te soecken,
En al de lusten quaet des vleesches te vervloecken.
Want het verdorven vleesch men hier eerst dooden moet,
Des werelts lust en smaeck vertreden met de voet:
Eer de geest'lijcke smaeck in ons plaets kan bekomen.
Door vleeschelijcke lust den mensche wort benomen
Den geestelijcken smaeck: door den geest'lijcken smaeck,
De vleeschelijcke lust, verliest haer vuyl vermaeck.
Door vleeschelijcke lust hem niemant dan bedriege,
Maer door geest'lijcke smaeck het herte tot God vliege.
Aldus wort wel gebruyckt de natuurlijcke smaeck,
En krijght so 't recht vermaeck in een tijdlijcke saeck.
De natuurlijcke smaeck, wort oock door dese wegen,
Tot een geest'lijcke smaeck verandert, om te plegen
Vermaeck; waer door de Heer gediendt wort en ge-eert,
Ons even-mensch gesticht, en ons geloof vermeert.
Die geestelijcke Smaeck ons uyt Gods woort doet proeven
So veel troost, als wy hier ter saligheyt behoeven.
Want de geest'lijcke Smaeck, smaeckt hier de soetigheydt,
Van't eewigh Hemels goet, dat Christus heeft bereydt
Door zijn gehoorsaemheyt, zijn dood en bitter lijden:
Heeft hier een voor-smaeck soet van't eewige verblijden.

Het xxj. Capittel.
Van den Reuck des Geestelijcken Mensches.

H*IER* volget voort den Reuk, waer van nu dit gedicht
Aenwysen sal in't kort het geestelijck gewicht.
Dat is, de Heyligheyd der Reuck te kennen geven.
Die daer in dan bestaet, dat die wel is bedreven
Om stanck, of goeden Reuck met onderscheyd t'ontfaen,
Te trachten door den Reuck geen sonde te begaen.

De geestelijcke Reuck en sal haer niet vermaken
In het door-snuyven stout van alderhande saken:
In veel verscheyden Reuck met ydel dwaes gelaet
Te riecken; noch in Reuck die haer niet aen en gaet.
Maer de geestlijcke Reuck daer toe rieckt alle dinghen,
Om daer door Godes lof en eer danckbaer te singhen.
Als die rieckt vuylen stanck, de mensch indachtigh wort
Dat voor God zijn een stanck zijn sonden: word geport
Daer door tot ootmoet, om zijn sonden te bekennen,
Om tot boetveerdigheyd en deught zich te gewennen.
Maer door lieflijcke Reuck de mensch indachtigh wort,
Dat zijn gebeden al, de-welcke hy uyt-stort,
Door het geloof, tot God; en zijn boet-veerdigh leven,
Hoe wel swackheden veel en groot hem noch aenkleven,
In Christo, zijn voor God een Reuck lieflijck en soet.
Dus de geestelijcke Reuck veel onderwijs ons doet.
Daerom de nieuwe mensch niemand en moet verachten:
En zynen even-mensch verdriet te doen wel wachten:
En geensins laten zijn hem als een stanck onreyn
't Suchten der gener die bedruckt zijn, arm of kleyn:
[+]Maer als een goeden Reuck, aen-nemen met ontfermen,
Het kruys, droefheyd, en noot der krancken, en der armen.
De geestelijcke Reuck leerd maken onderscheyd
Tusschen den Reuck der deught, en stanck der vuyligheyd.
Als de vernieuwde mensch rieckt deughdelijcke wercken,
Om die te volgen nae, sal hy die wel aenmercken.
Maer als hy rieckt den stanck van een godloose daet,
Van ongeschickt gebaer, of van onreyn gelaet,
Daer mede sal hy hem niet willen eens bemoeijen,
Maer als een vuylen stanck verwerpen en verfoeijen.
De geestelijcke mensch vermaeckt zich aldermeest
In't riecken van Gods Woort, waer van dat Godes geest

[+]*Psalm 41:1.*

Hem geeft den rechten geur, dat is't verstant rechtsinnigh,
't Welck 't hert rieckt door't geloof, dat is, zich toe-past innigh,
En riecket daer den geur van Christi witte kleed,
Dat den mensch door't geloof moet aen-doen, eer hy treed
Voor Godes Majesteyt; daer de stanck van ons sonden
Geensins verschynen kan: dus moeten Christi wonden
Ons met zijn dierbaer bloed besprenghen, om 't gewaed
Van Christi heyligheyd aen te doen met der daed;
Het welck alleen den geur voor Godes Throon kan geven,
Die ons maeckt aengenaem by Godt, om daer te leven.
Alleen met desen Reuck den mensch verschynen moet
Voor Godes Majesteyt. Want daer geen Reuck is soet
Voor God, als dat den mensch Christi gehoorsaem lyden
Aen doet door het geloof, en hier dat derf belyden
Voor het verkeert geslacht der wereld; dat Gods eer
Door ons so zy verbreyd, en lieflijck riecke seer.
En wy door het geloof seer soeten Reuck verkryghen,
Die aengenaem den Heer ten Hemel hoogh mach styghen.
Daer is ter wereld niet, hoe schoon het staet in fleur,
Dat den mensch by zijn God kan geven goeden geur,
Als de gehoorsaemheyd Christi, in't woort des Heeren
Ons voor-gestelt, waer naer ons Reuck wy moeten keeren.
Want die lieflijcke Reuck van dit wit schoon gewaed,
Verkreghen door't geloof, nimmermeer weer vergaet:
Maer blijft ons altijd by in leven en in sterven,
Waer van de volheyd vol hier na-maels wy be-erven.
Daerom de Christen mensch moet trachten nacht en dagh
Dat hy door het geloof dien Reuck bekomen mach:
En bidden Godt dat die zijn swack geloof vermeere,
Op dat hy wesen mach een soeten Reuck den Heere.

Het xxij. Capittel.
Van't Gevoelen des Geestelijcken Mensches.

T'*Gevoelen* van den mensch geheyligt door Gods geest,
Dat is, veel anders nu, als 't wel eer is geweest.
Want d'onherboren mensch, heeft geen gesont gevoele*n*,
Dat, na't verdorven vleesch gevoelt, altijt wil woelen.
Het vleesch woelt met vermaeck in werelds quaet gelaet.
De wereld met haer doen verdwijnt, en niet bestaet.
Het doen der wereld is Gevoelen ongebonden,
Ydel, onreyn, onnut, vermengt met groote sonden.
Nu dit gevoelen quaet den niewen Mensch verlaet,
't Gevoelige vermaeck der wereld hem vergaet.
En zijn gevoelen wort van ydelheyt gescheyden,
Om dat tot een gebruyck dat goet is te bereyden.
En wort door Godes Geest tot heylicheyt bereyt.
Waer van het fondament nae Gods woort wort geleyt.
Gods woort dat is het snoer om dat te reguleren,
Om alle ydelheyd der wereld af te keeren.
De geestelijcke Mensch misbruyckt 't Gevoelen niet,
Om zijnen even-mensch daer door te doen verdriet.
Misbruyckt 't Gevoelen niet tot geyle dertelheden,
Tot wereldsche wellust, vuyle onreynigheden,
Onkuysche wercken quaet, noch tot pomeuse pracht
Der kleedinge, noch tot onrecht, gewelt onsacht.
Maer inde vreese Gods, heylichlijck alle saken,
Met een beleefde hant voorsichtigh sal genaken.
't Gevoelen dat den mensch dan van naturen heeft,
Moet heyligh zijn gebruyckt, voorsichtigh en beleeft.
En daer toe zijn vernieut door Godes geest gepresen,
Om een Gevoelen goet en geestelijck te wesen.

Door dit Gevoelen goed, gevoelt den mensch geheel
Zijn swackheyd, zijn gebreck, zijn sonden groot en veel:
Bekent zijn eyghen schult, en wenscht oock te gevoelen
Het geen waer door hy mocht zijn droefheyd wel verkoelen.
En aengesien den mensch ter wereld niet en vind
Dat hem verkoelen kan, maer blijft bedroeft en blind.
So heeft hem God de Heer zijn Godlijck woort beschreven,
En daer door, door zijn Geest 't Gevoelen hem wil geven,
Het welck hem nodigh is om te gevoelen wel,
Het geen dat hem bevrijd van't Geestelijck gequel.
Nu dit Gevoelen soet moet door't geloof geschieden,
Waer door men nemet aen 't geen Gods woort ons gaet bieden:
Ja 't is niet anders als gelooven inder daed.
't Gevoelen is't geloof, dat omhelst desen raed.
't Geloove dat een mensch niet en heeft van naturen.
't Geloove dat God geeft op die tijd, in die uren
Als 't hem belieft, en dat niet elck een in't gemeen;[+]
Maer dien hy na zijn wil verkoren heeft alleen
Tot zijn Kind'ren bemint, na zijn goed wel-behaghen,
En op't geen in haer was zijn ooghen niet geslaghen.
Dien Godt, genadigh dit geest'lijck Gevoelen geeft,
Weet daer door dat hem God daer toe verkoren heeft:
En geniet so dien troost met alle zijn vijf Sinnen,
Gevoelen, Reuck en Smaeck, Gehoor, Gesicht van binnen
In zijn hert en gemoed; en word daer door voortaen
Beweeght, om voor den Heer oprecht en vroom te gaen,
Altijd na Godes woord danckbaerheyd te bewysen,
En Godes goetheyd groot te loven en te prysen,
Met zijn Gesicht, Gehoor, Gevoelen, Reuck en Smaeck,
So dat de Sinnen al zijn besigh in die saeck.
Het is seer wonderbaer dat God dit so gaet voeghen,
En hem alleene niet daer mede laet vernoeghen;

[+] *2. Thes. 3:4*
Act. 13:48
Titum 1:1

Dat hy ons door't Gehoor zijn goetheyd doet verstaen,
Maer doet die door't Gesicht ons lieflijck oock sien aen:
En van zijn goetheyd ons de soetigheyd doet Smaken,
Dien aengenamen Reuck oock onsen Reuck genaken.
Ja doet ons oock daer van gevoelen met der daed
Den geestelijcken troost, den waren hulp en raed.
Aldus zijn goetheyd groot, laet ons God goedertieren
Genieten seer bequaem op veelderley manieren.
Ghemerckt 't Gevoelen dan, dat hier verhandelt word
't Geloove selver is, aen dit propoost noch schort
Dat ick verklare klaer, wat het geloof mach wesen,
Daer van dat so seer veel in Godts woord word gelesen.
Een waer geloof oprecht, dat en is niet alleen
Een naeckt blood weten slecht, of kennisse van't geen
Wat Godes Woort vervaet; en dat houd voor waerachtigh:
Maer oock een vast en sterck vertrouwen, dat seer krachtigh
In ons de Heyl'ghe Geest gewrocht heeft, door't gehoor
Van Godes heyligh woord, verkondight na behoor:
Waer door men met der daet zich selven kan toe-voeghen,
En appliceren wel met een vernoeght vernoeghen
De rijcke gaven Gods, Christi weldaden groot,
Door zijn gehoorsaemheyd, zijn lyden en zijn doodt
Verkreghen: So dat het gevoelen van dees dinghen
Ons herte stelt gerust, en doet van vreught op-springhen;
Versekert zijnde dat die dinghen ons aengaen
So seker, of men self dat alles had gedaen
Dat Christus voor ons heeft gedaen, beleeft, geleden,
Ja of men selver noyt tot sonde waer getreden.
So sekerlijck gevoelt men in zijn hert, dat Godt
Ons, om ons Heylants wil, schenckt dit seer heylsaem lot,
Vergevinge van al ons sonden, daer beneven
Christi gerechtigheyd, en voort het eeuwigh leven.

Dit is't Gevoelen soet dat ons 't geloove geeft,
Waer door de mensch voor God gerust en heyligh leeft:
Het welck maeckt dat den mensch 't Gevoelen leert bedwingen,
En dat hy met een reyn Gevoelen alle dinghen
Aenraeckt, en wel gebruyckt. Hem die gelooft alleyn,
Zijn alle dinghen klaer, geheylight, suyver, reyn. +
Die dit Gevoelen niet van Godt en heeft verkreghen,
Is alle ding onreyn, en kan oock niet te deghen
Gebruycken eenigh ding, en alles wat hy doet
Is sondigh voor den Heer, al schijnt het noch so goet.
Soo seer ellendigh is den mensch noch onherboren,
Want hy niet anders kan als Godt den Heer verstoren.
Gelijck het gene door de Sinnen wort geleert,
Hy en kan leeren niet, zijn Sinnen die ontbeert.
Want een die daer is doof, van't accoort der Musijcke
Oordeelen niet en kan: de mensch oock desgelijcke
Die blind is, niet en kan wel spreken met bescheyd
Van de koleuren veel, noch van haer onderscheyd:
Veel minder kan de geen die niet en heeft verkreghen
Geest'lijcke Sinnen goed, begrypen Godes weghen.
Want die dit Geestelijck gevoelen niet en heeft,
Met lust en met vermaeck noch in zijn blintheyd leeft.
Kan oock Gevoelen niet de geestelijcke saken:
Veel min de soetigheyd eenighsins daer van smaken:
Ja geen begeert' en heeft om eens d'uytnementheyd
Van't geen wat geestlijck is te verstaen: want hy leyd
Versopen en verstickt op vleesschelijcke weghen,
En denckt alleen om 't geen zijn vleesch behaeght te pleghen.
Maer de mensch door Gods Geest herboren die verstaet,
Geniet, ziet, rieckt, en smaeckt wat Godes rijck aengaet:
En arbeyd nacht en dagh, meer en meer te genieten
't Gevoelen van dit goed: ja laet hem niet verdrieten

+*Rom. 14:20 24 Titum 1:15*

Te doen al wat hy kan zijn vleesch, al valt het swaer,
Om te bewaren dit geest'lijck Gevoelen waer.
En so gevoelt hy hier die salige genade,
Die hem sal oock hier na in eewigheyd versade.

Het xxiij. Capittel.
Van de heyligheyd der inwendige Sinnen.

W*Twendigh* Sinnen vijf, heeft God de Heer alleen
Den mensch gegeven niet: maer heeft hem oock met een
Gegeven seer bequaem zijn inwendige Sinnen.
D'eerste vijf zijn verklaert; van d'ander wy beginne*n*.
De-welcke datmen seyd te zijn drie in't getal.
Door d'uytwendige vijf, den mensche niet en sal
Ontfangen, als het geen hy by der hand sal vinden.
Door d'inwendige doch den Mensch sal onder-winden
Te vaten dinghen die niet tegenwoordigh zijn,
So dat d'inwendige d'edelste zijn in schijn,
D'uytwendige niet meer en kunnen oock omvaten,
Als elck maer haer object, 't geen hun is toe-gelaten.
't Gehoor en kan niet sien, 't Gesicht hoort, rieckt noch smaeckt,
De Smaeck niet rieckt, den Reuck 't Gevoelen niet en raeckt.
So dat de Sinnen elck by 't hare moeten blyven,
Om elck na haer natuur het lichaem te geryven.
Waer door ons word geleert, dat elck een blyven moet
Gerust in zijn beroep, en laten niet een voet
Daer buyten staen of gaen. Dus worden Christi Kercken
Wel gebout, als elck een recht doet zijn eygen wercken.
De Politie dan word alderbest gerijft,
Als elck het zyne doet, elck zijn beroep by-blijft.
So word oock geregeert een huysgesin ten besten,
Als elck daer doet zijn werck door veel verscheyden gesien.

Gelijck de meeste van den minsten word ge-eert,
Een meester met het doen, bemoeijen hem begeert
Van zijn geheel gesin: So d'inwendige Sinnen
Omhelsen oock bequaem, bemoeijen sich van binnen
Met 't geen wat yder Sin uytwendigh werckt of doet:
Ja elck der Sinnen vijf haer staen ten dienste moet.
So dat, als Dienaers trouw, d'uytwendige vijf dienen
Om d'inwendige drie haer hulpe te verlienen.
De binnen Sinnen zijn, het Gevoelen gemeen,
De Fantasi bequaem, de Memori met een.
't Gemeen Gevoelen nu dat is een kracht inwendigh,
In't voorste deel van't hooft geordineert behendigh:
Het welck voor eerst ontfangt de gedaenten van al
Dat elck der Sinnen vijf daer henen brenghen sal,
En onderscheyd het voort, na dat het is geleghen:
En voert het dan van daer, door behoorlijcke wegen,
Tot in het tweede deel der herssenen; alwaer
Als een gedaente komt, van't geen gebrocht word daer:
Waer uyt dan voort ontstaet de Fantasije krachtigh,
Die alles overweeght, de welck vergaert aendachtigh,
Wat daer van het Gemeen-Gevoelen werd gebracht,
En over-peynst dat daer door in-beeldende kracht.
De Fantasije heeft haer plaetse, wel geleghen,
In het middelste deel der herssenen verkreghen,
Om daer bequamer als 't Gemeen-Gevoelen doet,
Wel te bewaren 't geen wat een mensch weten moet.
Want daer word ingebracht van het Gemeen-Gevoelen,
De gedaenten van't geen de Sinnen vijf bewoelen.
Daer worden dan verhaelt en over-woghen wel,
Geoordeelt en gebracht in ordre op haer stel,
De dinghen die 't verstand soo nu, soo dan voor-komen,
Besorght dat die van daer niet werden wegh genomen,

En daer om die dan voert tot de Memory voort,
Op datse mogen zijn bewaert daer soo't behoort.
Want de Memory heeft heel in d'achterste deelen
Der Herssenen haer plaets, waer als met stercke zeelen
Gebonden, wort bewaert, 't geen dat daer wort vertrout.
Aldus ist dat de mensch 't geen hy verstaet onthout.
Want zijn Memory goet, sal dat getrouw bewaren,
Om als't de noot vereyscht perfect weer t'openbaren.
Der binnen Sinnen drie, inwendig haer beleyt,
Nature, plaets en werck, is dit een cort bescheyt.
Resteert de heyligheyd van die drie te bekijcken.
De binnen sinnen drie haer heyligheyd doen blijcken,
Als sy inwendigh wel, de dingen die tot haer,
Door de vijf Sinnen zijn gebracht, ontfangen daer;
Die in de vreese Gods heylighlijck over wegen,
En tot nutbaer gerijf bewaeren wel te degen.
Dat is, ontfangen 't geen dat tot haer wort gebracht,
Om dat na Godes woort te wegen met aendacht:
En soo na Godes wil geschickt te reguleren,
Om geestelijck verstant te krygen, en te leeren:
Dat te bewaeren wel, om voort te brengen weer,
Dan als het wort vereyscht, tot Godes lof en eer,
Tot stichtinge bequaem ons naestens, en ons eygen
Verstercking des geloofs: dus haer die Sinnen neygen.
't Verlicht gemeen verstant en wil ontfangen niet
Des werelts ydelheyd; 't geen haer het vlees aenbiet
Sy niet wil nemen aen: Maer sal altijd de wercken,
Der Sinnen vijf bequaem in heyligheyd aenmercken:
Om die te nemen aen, wijslijck na Godes woort,
En die voorsichtigh dan van daer te voeren voort
Tot den vernieuwden sin, der Fantasije krachtigh.
Dewelcke t'aller tijd met vlijt wel let aendachtigh,

Om van't ghemeen verstant, geen ydelheyt t'ontfaen:
Om 't geen wat schaed'lijck is geensins te nemen aen:
Om de gedaenten van ongeoorlofde saken
Sich in te beelden niet, ja niet eens aen-te-raken.
Maer van't ghemeen verstandt, ontfanghen wil alleen,
Het geen wat heyligh is, warachtich, goet en reen;
En overwegen dat dan recht na't woort des Heeren,
Om daer door ons gheloof en kennis te vermeeren,
En de Memory dat bevelen dan met vlijt,
Om te bewaren wel, en niet te worden quijt,
Om als het noodich is, we'er veerdich voort te halen,
Om God daer door met vreucht, danckbaerheyt te betalen.
Maer d'onherboren mensch heeft binnen sinnen quaet
Die ydel sijn en dwaes, ja sondigh van beraet.
Want al syn sinnen syn tot ydelheyt gheneghen.
Sijn Alghemeen Verstant, ontfanget aller weghen,
Al wat het vleesch behaegt, en neemt dat aen met vreucht.
Sijn Fantasy begrijpt des vleesches doen, ondeucht,
De ydelheyt bepeynst, en omhelst wel de beelden
Van tijdelijck profijt, en van wereltsche weelden:
Is besich met het geen, wat onnut is, omvaet
Het geen wat sondich is, ongheoorloft en quaet:
En sulcke dinghen al en sal zy niet vergheten.
Maer daer van met vermaeck, al het bescheyt wil weten.
Want de Memory sal die dinghen int gheheel
Vlytich bewaren wel, vergheten niet een deel:
Maer 't ghene wat is goet, sy niet sal kunnen vaten,
En al wat heylich is, hy wech sal vlieghen laten,
Soo haest het tot haer comt, ja wilt niet nemen aen.
Want al wat [a] geest'lijck is, en kan zy niet verstaen.
Soo dom, quaet van begrijp, die mensch noch wort bevonden
In al wat Godlijck is; ja is doot [b] door de sonden.

[a] *Rom. 8:5. 1. Corint. 2. 14. Ephes. 5:8.*
[b] *Ephes. 2:1.*

Nochtans soo moet den mensch aen-nemen Godes woort,
Verstaen wat geest'lijck is, onthouden, soo 't behoort
Het gene God behaeght, en schicken al zijn gangen
Daer nae: eer hy van God kan eenigh heyl erlangen.
So seer ellendigh is den onherboren mensch,
[+]Want na't geen God behaegt, heeft hy noch treck, noch wensch:
Ja sondigh ende quaet het doen is van zijn Sinnen, [+]*1. Cor. 2:14.*
Eer hy herboren is, niet goets hy kan beginnen. *2. Cor. 3:5.*
So dat zijn Sinnen al wat geestlijck is ontbreeckt,
En een in-etent quaed in al zijn Sinnen steeckt,
Waer door zijn Sinnen al, van quaed tot erger loopen,
En door haer sondigh werck Gods plagen op hem hoopen.
Maer den herboren Mensch heel anders is gestelt:
Zijn Sinnen zijn vernieuwt, als hier voor is vertelt:
Ontfanght, verstaet, bewaert met vreught geestlijcke saken:
Het geen dat geestlijck is hem kan alleen vermaken.
So dat den nieuwen mensch heylige Sinnen heeft,
[+]Daer d'herboren mensch onreyn en sondigh leeft.
Den mensch moet dan altijd, wat goed is, recht betrachten: [+]*Titum 1:15.*
Ja d'ydelheyd onnut, en dinghen quaet verachten.
Want de geest'lijcke mensch zijn Sinnen wel bemoeyt
Met dingen heyligh goet, maer gantschelijck verfoeyt
Wereldsche dinghen quaed, vleesch'lijcke ydelheden,
Onwaerheyd, kennis van onbehoorlijcke reden.
Daerom den nieuwen mensch zijn Sinnen tracht met vlijt
De Fantasijen quaed geheel te maken quijt:
Sorghvuldigh sorghe draeght, dat d'inwendige Sinnen
Niet door gedachten quaed worden vervult van binnen:
Oock uyterlijck bedwinght zijn Sinnen alle vijf,
Dat geen gedaenten quaed, die tot zijn ongerijf
Toe-brenghen, ende mijt oock de gelegentheden
Alwaer men ondeught siet, of hoort godloose reden,

Om Fantasijen quaed daer door te kryghen niet,
Die menighmael een mensch aen-doen geen kleen verdriet:
Maer sal tot het gehoor van Gods woord vlytigh treden,
Om dat te lesen oock, zijn tijd met vreught besteden:
En daer-beneffens oock met oordeel lesen wel
Heylighe Schriften goed, die ons verklaren hel
Na waerheyd Godes woord, en leeren goede zeden.
Maer boven al zijn Godt, door vierige gebeden,
Bidden om Sinnen goed, om den Heylighen Geest;
Die heylight door zijn kracht ons Sinnen aldermeest:
Die ons verstant vernieuwt, ons Sinnen maeckt aendachtigh
Tot Godes heyligh woord; werckt daer door in ons krachtigh,
Dat Fantasijen quaed wech vlieghen uyt ons hooft,
En alle d'ydelheyd in ons geheel verdooft:
Ons Sinnen maeckt bequaem om waerheyd recht te kennen,
Om onse Fantasij na Gods woord te gewennen:
Geeft ons de kennis klaer van de verborgentheyd
Van onse saligheyd, door Christum ons bereyd:
Leert onse Sinnen al Godsalighlijck aenmercken
Des Heeren ware woord, en Godes wonder-wercken:
Geeft ons daer neffens oock een Memori so goed,
Die wel onthouden kan 't geen sy bewaren moet,
Om voort te brenghen weer als het wel pas sal geven,
I. Datmen moet Godes eer verbreyden, of daer geven,
II. Als men ons even-mensch sal geven een vermaen
Tot deught, of Godes Leer hem wil doen recht verstaen:
III. Om daer door ons beroep bequamer te betrachten,
En onse saligheyd met hoop vast te verwachten.

Het xxiv. Capittel.
Van het Waken des Geestelijcken Mensches.

H*Ebbende* dan in't kort de Sinnen al-te-saem
Verhandelt, mogen wy nu voort-gaen wel bequaem,
Haer besigheyd in't werck, en ruste te begapen.
Haer doen het Waken is, haer ruste is het Slapen.
Waer in Gods goetheyd licht, dat hy den Sinnen geeft,
Na besigheyd oock rust. Men oock t'aenmercken heeft,
Dat de slaep is een beeld van den dood: want de Sinnen
Zijn in den slaep als dood, van buyten en van binnen:
Wtgeseyd dat alleen de Fantasije sweeft.
De dood, gelijck de slaep, eenderley verwe heeft.
Het lichaem is wel dood, de ziel behoud het leven.
't Ontwaken uyt den slaep, een spieghel ons kan geven
Van de verrysenis der dooden, als de Heer
Het lichaem met de ziel vereenighen sal weer.
Want den mensch na den slaep krijght weder zijn bewegen,
Door de verrysenis word 't leven weer gegheven.
Maer nu word ons Gedicht door ordre aengeport,
Van't heyligh Waken wat te spreken, doch in't kort.
Dat is, te sien welck zy het geestelijcke Waken.
Dit Waken is een werck, waer door seer besigh raken
De Sinnen, die daer zijn herboren door Gods Geest,
Om te doen dat den mensch God recht diend, eert en vreest.
Gelijckerwijs een mensch in't natuurlijcke Waken,
Als door de krachten heen de geesten zich op-maken
En haer verspreyden uyt door de conduyten sacht,
Bearbeyd het gewoel en wercking van zijn kracht.
Also dit Waken oock is een geest'lijck beweghen,
Een geheylighde kracht, en wercking door den zegen

Van den Heylighen Geest, als die ons krachten stijft,
Ons krachtigh tot de deught beweeght, port ende drijft,
Stilt en bedwinght in ons het vleesschelijcke woelen
Van ons Gesicht, Gehoor, Reuck, Smaeck, en ons Gevoelen,
Ja onse Sinnen al tot heyligheyd bereyd,
En door de selve wel bequamelijck uytspreyd,
Godlijcken yver goed, een wacker gau op-mercken,
Sorghvuldigheyd, wijsheyd, voorzichtigheyd in't wercken
Van't heylige beleyd, in't geest'lijck leven vroet,
Waer door bevordert word ons alder-grootste goet.
De Geestelijcke Mensch hieromme word geheten
Een mensch die heyligh is, voorsichtigh, niet geseten,
Maer besigh en besorght over zijn saligheyd,
Tot vordering van dien zijn Sinnen wel beleyd.
Die al zijn krachten groot, zijn Sinnen en zijn leden
Houd besigh al te saem, en doet zijn tijd besteden
Met vlijt, tot al het geen is nodigh en behoort,
Om Godes lof en eer wel te verbreyden voort;
Om zynen even-mensch te stichten aller weghen,
Om werden meer en meer bequaem en heel geneghen
Een heyligh leven goed te leyden, na Gods woort:
Yvrigh te doen al 't geen zijn heyl bevordert voort.
Dit is het Waken van de geestelijcke Sinnen:
't Geen dat haer besich houd van buyten en van binnen.
Ons tot dit Waken gau des Heeren woord vermaent,
Ja Christus heeft ons self daer toe den wegh gebaent,
Door zijn exempel eerst, en daer na door zijn leere.
Hy leert ons dat den mensch altijd moet Waken seere, [+]
En seyd, waeckt alle tijd met vlijt, op dat ghy meught
Ten jongsten dagh bestaen voor mijn aenschijn met vreught.
Na het Hemelsche goed wel wackerlijck wilt waken,
Besorgen boven al de geestelijcke saken.

[+]*Mat. 24:42*
23:13
Luce 21:36.
Apoc. 3:2.

Want ghy weet niet wanneer de Heer noch komen sal.
Waeckt en bidt op dat u dien dach niet overval.
[a]Wel salich is de knecht, dien de Heer dan sal vinden,
Wel wacker Waecken gau, en hem te onderwinden
Te doen wat Godt behaeght. d'Apostel Paulus seyt,
[b]Waeckt, bidt en sondicht niet, en leeft in soberheyt.
D'Apostel Petrus schrijft[c] weest nucht'ren en wilt Waken
Door het Ghebedt tot God, het eynde sal haest naken,
Weest nuchteren en Waeckt, want uwen vyant quaet,
Als een briesschenden Leeu, de Duyvel om u gaet,
Soeckende wien hy mocht verslinden. Van dit Waken,
Doorgaens in Godes woort wy veel ghewach sien maken.
Dit Geest'lijck Waken gau, neemt op drie dinghen acht.
I. Eerst wackerlijck met vlijt om te bekomen tracht
Een oprecht vast geloof, dat oprecht is in't dragen,
Vruchten die God den Heer, in Christo, wel behagen.
Een waer geloof dat op't rechtsinnige verstant,
Van Godes woort alleen gegront is en geplant.
Een vast oprecht geloof, dat ons doet in het Waken,
Van onse saligheyd de sekerheyd soet smaken.
Een sterck gheloof dat ons in den geest'lijcken strijt,
Verwinnen doet en zijn in't lyden oock verblijt.
Een vast geloove goet dat ons wel kan toevoegen
Christi verdiensten al, tot troost en vol vernoegen.
Een levendigh geloof, dat niet stil staet, maer groeyt,
En inde wercken goet der liefde lieflijck bloeyt.
Liefde waer door men God sal boven al beminnen,
Van gantscher herten goet, met al zijn kracht en sinnen;
Zijn even mensch naest God, gelijck sich selfs bemint.
De wereld niet hanght aen, noch vleesch'lijck is gesint.
Want Wacker door't geloof, den nieuwen mensch sal soecken,
Het geen hier boven is, en d'ondeughd voort vervloecken.

[a]*Lu. 12:37.*
Apo. 16. 15.

[b]*2. Cor. 15:34.*
[c]*Ro*m. *13:11.*
1. Pet. 4:7.
5:8.
1. The. 5:6.
Collus. 4:2.
Ephes. 5:14.

Wt liefde tot zijn God, uyt liefde tot de deught,
Hy wacker Waken sal voor Gods aenschijn met vreught.
Om geenderhande saeck, om niemand, om geen winste,
Hy willen sal zijn God vergrammen in het minste.
II. Dit Geest'lijck Waken dan daerom ten tweeden tracht,
Te waken wackerlijck, te houden goeder wacht
Teghen het ongeloof, teghen de valsche Leere,
Teghen de ketters stout, verleyders krachtigh seere,
Teghen den Duyvel loos, teghen den soeten schijn
Der wereld, teghen al wat hier mach lieflijck zijn,
Teghen den ouden mensch met zijn verdorven Sinnen,
Teghen ons eyghen vleesch dat ons verraed van binnen.
III. Ten derden, aengesien den mensch niet kan bestaen
Alleen door eyghen kracht, en so ten stryde gaen:
So leert dit Waken hem, door vierige gebeden,
In Jesu Chrisi naem tot God den Heere treden.
Want de Godtlijcke Schrift dit Waken oock verklaert
In't bidden te bestaen: 't Gebedt is oock vermaert,
Dat alle die tot God daer door aendachtigh Waken,
Om Christi wil, gewis tot de victori raken.
't Geloovighe Gebedt is dan nootwendigh seer,
Ons eygen groot gebreck, en onse swackheyd teer
Ons dat genoeghsaem leert; als men wil over-weghen
't Getal, de groote kracht, en loose listigheden
Van ons vyanden veel: als men oock wel insiet
De perijckelen al, en al het swaer verdriet
Die den mensch over 't hooft tot aller uren hanghen,
Ons dat behoorde wel doen nemen onse ganghen,
Tot het devoot Gebedt; te doen ons dagh en nacht
Wel Waken door't Gebedt met vierigher aendacht.
Want het Ghebedt dat is wel het krachtighste wapen
Datmen gebruycken kan teghen des Duyvels knapen,

Om die te wederstaen wel wacker in den strijdt.
't Geloovige gebedt is onse cracht altijdt
Teghen de werelt boos, met al haer listicheden
Teghen ons eyghen vleesch. De vierighe gebeden
In Christi naem ghedaen, verhoort Godt seer bequaem:
[+]Want Christus heeft belooft, dat wie in synen naem,
Met een vertrouwen vast, God bidden sal aendachtich,
Hem Godt verhooren sal. Nu Christus is almachtich,
Warachtich, eewich, Godt, barmhertich ende goet,
Soo dat syn woort is waer, en syn beloften soet,
Nae syn almachticheyt Godt wil en sal volbrenghen,
Ja nimmermeer en sal toelaten noch ghehenghen
Dat oock het minste deel van syn beloften veel
Vervallen soude; want de werelt int geheel
Vergaen sal, maer het woort des Heeren blijft bestendich.
't Geloovige Ghebedt wordt dan verhoort nootwendich.
Het is een middel goet, waer door ons Godt de Heer,
Wil gheven al het gheen, tot syns naems lof en eer,
Tot onser salicheyt, is noodich om te Waken
Wackerlijck door't gheloof, 't ghebedt Gods hulp doet smaken.
Waerom den nieuwen mensch wel wacker waeckt met vlijt
Teghen het groot ghetal der vyanden altijdt.
En als hy desen strijt door Gods hulp gaet beginnen,
In Christo hy altijdt sal sekerlijck verwinnen.
Verwinnen, en den kroon der heerlijckheyt ontfaen,
Ten eynde van den strijdt, die hy heeft uytghestaen
Als een vroom Campioen, wel wacker in syn saken,
Gheheel victorieus ten Hemel binnen raken.
Tegens dit waken goet, dit heyligh Waken strijdt,
Des werelts Waken gau, de vleeschelijcke vlijt:
Welck is een sorghe swaer, sorchvuldich boven maten,
Becommert, en benaut steets sonder onderlaten.

[+]Ioan. 14:13. 16:23. 1. Ioan. 5:14

't Natuurlijck Waken dat den slaep ons doet vergaen,
Wt al te grooten droocht der herss'nen komt ontstaen,
Ontstaet uyt al het geen de herssenen komt krencken,
En uyt te groote sorgh, die te veel ons gedencken
Ontstelt, quelt, besigh houd. Het werelds Waken quaet
So oock veroorsaeckt word, en met der daed ontstaet
Daer uyt, dat in den Mensch 't verstand, hert, wil en zinnen
Door sondes grooten brand zijn seer verdrooght van binnen,
Van heyligheyd ontblood, berooft zijn van't verstand,
Dat geest'lijck is en goed, so dat het herte brand
In vleessches lusten veel, met honger is geneghen
Tot werelds ydel goed, tot sondes dwase weghen,
Tot eer-sucht, wellust geyl, tot hooghmoed trots en stout,
Tot de begeerlijckheyt des vleessches menighfout,
Tot gierigheyd onreyn, die niet is te versaden,
Tot werelds dwaes vermaeck, en sondes quade daden:
Daer d'onherboren mensch is swaerlijck meed' belaen,
So dat hy niet en is gesint te vanghen aen
Het geestlijck Waken goed, maer is altijd bevanghen
Met vleesschelijcke sorgh, sorghvuldigh streckt zijn ganghen,
Met al te grooten sorgh, na rijckdom, eer en staet,
Met gierigheyd soo groot die niet en word versaet.
Dit vleesch'lijck Waken doet den mensch wel wacker draven
Na profijt en gewin van tydelijcke haven,
En scherpen zijn verstand, ja laet hem rusten niet,
Maer houd zijn zinnen al te seer besigh, hem verdriet
Geen ding, hoe swaer het valt, als hy maer kan bekomen
Aertsch en vergancklijck goed, zijn vreught hem werd benomen
Als na zijn appetijt hy niet genoegh en wint.
Dus doet dit Waken quaet den mensche zijn gesint:
Ja doet zijn hert geheel aen aerdsche dingen hanghen,
Na't geen het herte soeckt het lichaem streckt zijn ganghen.

Soo dat heet aerdsche goed hem als gevanghen houd,
Door Waken over haer, door sorghen menighfout.
So dat hy niet en heeft den rijckdom, maer daer teghen
Het aerdsche goed heeft hem tot haren Slaef gekreghen.
Ja desen aertschen sorg hem oock vergeten doet
Zijn saligheyd, zijn God, en al het Hemelsch goet.
Is dit niet droevigh seer, dat wy, die willen wesen
Christenen, door't geloof, als die den Heere vresen,
Met dien verkeerden sorgh sorghvuldigh zijn belaen!
En sorghen als de geen die Gods woord niet verstaen!
Dat wy, die so het schijnt, van Godes woord veel weten,
Door desen aerdschen sorgh God en zijn woord vergeten!
Elendigh zijn wy seer, so wy tot God den Heer
Wt dese sorge quaed niet op en waken weer.
[+]Want als men al gewaeckt, gesorght heeft, en verkreghen
Veel aertsch vergancklijck goed, wat is daer aen gelegen, *[+]Luce 12:22. &c.*
Als men verliesen moet 't onvergancklijcke goet,
En onse ziel daerom gaen inden helschen gloet.
Dat dit den gierigaert, den aertsch-gesinde dachten,
Soud' hy dien aerdschen sorg niet willen noch verachten?
Laet ons, die Christ'nen zijn, dit dencken dan altijt,
En ons dien aerdschen sorg wel wacker maken quijt.
Ja haten al het geen dat dien sorg mocht verwecken,
Want dese sorg de ziel in't helsche vier sal trecken.
Die sorge word verweckt door ons vleesch, sondigh, quaet,
Door gierigheyd, en door het lieffelijck gelaet
Der wereld, door den schijn van de weeldige daghen
Der godloosen, en door eer-gierigheyd te draghen.
Die dan den aertschen sorgh verwinnen wil, die moet
Al dese singen veel vertreden met de voet.
Als 't lichaem waeckt te lang, verswacken al de krachten:
Den aerdschen sorg alsoo doet zieles kracht versmachten.

De voorsichtigheyd goed geheel verdonckert word,
En het verstand gedomt, als de ziel word geport
Door aerdsche sorghen veel, die het gemoed beswaren,
Om aertsch vergancklijck goed te winnen, te bewaren.
Daerom laet ons met vlijt, sorghvuldigh Waken wel,
Verdryven uyt ons hert dien aerdschen sorg en quel,
En Waken wackerlijck, om God wel te behaghen,
Voor 't onvergancklijck goed heylige sorge draghen.
Den al te grooten sorgh, die sondigh is en quaet, [+]
Die onse ziel beswaert, die Godt de Heere haet,
Verlaten, en ons niet met aerdsche sorghen quellen,
Maer onsen sorg alleen gerust op Gode stellen.
Die 't velt met gras bekleed, en alles onderhoud,
Hoe veel meer dan den mensch die op hem vast vertroud.
Laet ons heel uyt ons hert het ongeloof verdryven,
Dat het oprecht' geloof ons herte mach verstyven,
Laet ons het aerdsche goed gebruycken, als de geen
Die dat van God den Heer hebben allen te leen.
En so den aerdschen sorg wel heylighlijck bedwinghen,
En soecken boven al de geestelijcke dinghen.

[+]*Mat. 5:26. &c.*

Het xxv. Capittel.
Van den Slaep des Geestelijcken Mensches.

D*E* Slaep is eenen rust der Sinnen, en met een
Oock van de krachten al des lichaems in't gemeen.
Wy sullen van den Slaep vier dingen eerst vertellen,
En dan eenvoudigh voort in het Gedichte stellen,
Waer in dat mach bestaen den Geestelijcken rust.
I. De natuurlijcke Slaep, is, om met meerder lust,
Door behoorlijcke rust verquickt zijnde, te draghen
Den last van ons beroep en onlust te verjaghen.

II. Het misbruyck van den Slaep moet daerom zijn vermijd,
De Slaep moet zijn gebruyckt met maten, op haer tijd,
Op behoorlijcke tijd, by nacht, en niet by dage;
Met maet, en niet te lang, te veel den mensch maeckt trage.
Die lang slaept en te veel, maeckt daer door zijn verstand
Plomp, dom, bot, ende word luy, langsaem traeg van hand:
Waer door hy dan versuymt den tijd om te vergaren
[+]Den wel geleghen tijd, die niet weer keert, laet varen.
So dat hem tot een last d'armoede dan verrast,
De kommer op hem past als een gewapent gast.
Hebt dan den Slaep niet lief, wilt luyheyd van u dryven,
V tijd neemt wacker waer, so sult ghy wel beklyven.

[+]*Prov. 6:9. 10. 13:4. 20:13.*

III. Maer voor al so moet zijn verlochent en versaeckt
Den Geestelijcken Slaep der sonden seer mismaeckt:
Waer door de mensche slaept, en sluymert in zijn sonden,
En oock niet eens gevoelt der sonden diepe wonden:
Geen werck van sonden heeft, sorglooslijck Godloos leeft:
En uyt gewoonte quaed tot ondeught zich begeeft,
In sonden leeft gerust, oock sonder eenigh wroeghen,
Denckt niet wat plagen God den sondaers sal toe-voeghen.
Schricklijck is desen Slaep, seer sorglijck, vol gevaer;
Want die brengt op den mensch des Heeren toorne swaer,
En doet hem, met zijn doen, voor God seer eyslijck stincken,
Ja sal hem doen van God in't helsche vier versincken.
Daerom is't droevigh, seer beklaeghlijck, dat dit quaet
Onder ons Christ'nen oock in swang by velen gaet.
Want wie maeckt doch veel werck van sonden veel te pleghen?
Elck een is schier gewoon te gaen Godloose weghen.
Veel sonden gaen in swang, quaet doen is de manier,
Al of daer waer geen God, geen Duyvel, geen helsch vier.
Elck een so seker leeft, so sondigh, sonder vraghen
Na Gods woord, of hem God niet konde daerom plaghen.

Soo dat het uyt dien Slaep hoogh tijd is op te staen,
En laten onder ons in swang geen sonden gaen,
Als in de wereld doen; en van de wereld scheyden.
Want daer de werelt slaept, wy moeten wacker leyden
Een heyligh leven vroom; en ons vleesch met gewelt
Opwecken uyt dien Slaep, als Paulus wel vermelt. [+]
Ontwaecken uyt dien Slaep, opstaen als van den dooden,
Want ons, tot Christi licht, des Heeren woord komt nooden.
Daerom moet zijn versaeckt den verdorven natuur,
Ons eyghen sondigh vleesch, al valt he ons wat suur.
Want de herboren mensch teghen zijn vleesch moeet stryden,
En nimmermeer in hem den Slaep der sonden lyden:
De-welcke tot de deught den mensch maeckt traegh en loom:
Maer leven door't geloof, een wacker leven vroom.
En uyt gewoonte niet veel ydelheyd bedryven,
Die sondigh gaet in swang, om 't vleesch wat te geryven.
Maer met een afkeer groot, de wereld met haer doen
Verlaten, haten heel, als een vroom Campioen:
Die teghen de manier der wereld, sonder vresen,
Kloeckmoedelijck hem stelt; en niet gelijck wil wesen
De wereld, noch het vleesch; maer hem als Christen goed
Van haer afscheyd, en leyd een heyligh leven vroet:
Verfoeyt der sonden slaep, verlaet zijn oude leven,
En bid God dat hy hem zijn sonden wil vergeven.

IV. Ten vierden, aengemerckt, de dood oock word geseyd
Een [a]Slaep te zijn, so sal ick oock met onderscheyd
Een weynigh van den dood hier spreken: Nu wy lesen
Van [b] tweederhande dood, waer van den eerst sal wesen
I. Den Geestelijcken dood; dien ick aenmercken sal,
1. Met opsicht driederley: of op de menschen al,
2. Of met opsien alleen van de godloose lieden;
3. Of ten aensien van haer, die door't geloove vlieden

[+] *Rom. 13:11.*
Ephes. 5:14.
1. thes. 5:6.

[a] *1. Cor. 15:18.*
1. thes. 4:13.
2. Pet. 3:4.
[b] *Heb. 9:27.*
Apoc. 2:11. 14.
20:14.
21:8.

Tot Christum. 1. In't gemeen, die wort te zijn gelooft,
Een doot, waer door de mensch is door den val berooft,
En in't gheheel ontbloodt van Gods gemeynschap goedigh,
Van Godes gunste soet, genaden overvloedigh
Van Godes evenbeelt, Gods evenbeelt ontbloot,
Is sondigh niet alleen, maer oock in sonden doodt.
So dat nu op hem rust Gods toorne t'aller uren:
En sal, so hy niet wort verlost, Gods vloeck besuren
Hier in dit aerdsche dal door veelderley gequel,
Hier namaels in den poel des afgronds, in den Hel,
Eeuwigh in't helsche vier, daer 't wringen is der handen,
Der tanden knarsingh droef door pijn van doodes banden.
Dit is der sonden doodt die veel onheylen geeft,
De welck der sielen doodt daer om den name heeft.
Niet dat die oock de ziel tot niet sal doen verdwynen;
Maer scheydt van God, dat die by Godt niet mach verschynen.
Waer door de mensch dan draegt Godts gramschap schricklijck seer,
En so verlaten leyt verworpen van den Heer,
Soo dat het hoochste goet den mensch is heel benomen,
[+]Dus op den menschen al is desen doodt gekomen.
2. Den geestelijcken doodt, als men aenmerckt en siet, *[+]Rom. 5:12.*
Ten aensien van de geen die daer geloven niet,
Is die, dat niet alleen sy doodt zyn in de sonden;
[+]Maer met lust leven noch in sonden ongebonden,
En Christum door't geloof niet willen nemen aen, *[+]Math. 8:22.*
Maer met vreucht en vermaeck des sondes wegen gaen, *1 Tim. 5:6.*
Verheugen haer in't geen haer sal ter hellen leyden, *Apoc. 3:1.*
Verblijdt doen, 'tgeen, dat haer van God sal eeuwigh scheyden.
So dat den boosen is de Geestelijcke doodt
Ellendigh sonder eyndt, afgryslijck, swaer en groot,
Die haer de sonden quaet met vreuchde doet bedryven,
Waer voor de vloeck der wet haer eeuwigh by sal blyven.

3. Maer als men wil besien den geestelijcken doodt,
Ten aensien van den geen, die God uyt liefde bloot,
Geeft een vruchtbaer geloof, heeft door zijn Geest herboren;
Ten aensien van haer, heeft die doodt haer kracht verloren.
Want Christus heeft den vloeck, en al haer schult betaelt,
En op haer Godes gunst, en Gods Geest weer gehaelt,
Het eeuwigh hoochste goet, hy haer heeft weer verworven.

1. Sy zijn door Christi doot der sonden al gestorven. +
En worden uyt den doodt der sonden weer verweckt, +*Rom. 6. 2. 8:*
Door Gods Geest, die tot deught, haer door't geloove treckt:
So dat zy vangen aen in heyligheydt te leven,
En met vreught na Gods woort, haer hert, wil werck begeven.

2. Sy zijn der Wet gedoodt, en leven Gode voordt, +
De vloeck der Wet en mach haer komen niet aen boordt; +*Rom. 7:4.*
Want hun die Christum vast door het geloof omvangen *Gal. 2:16. 19.*
De vloeck niet quellen kan, want Christus heeft het prangen *1. Cor. 15:55*
Der Wet, haer heel ontset; So dat de Wet niet meer +
Beschuldighen haer kan, maer moet vry spreken weer, +*Rom. 8:1. &c. 34.*
Door dien haer sonden zijn in Christi bloet verdroncken,
En de gehoorsaemheydt Christi haer wort geschoncken.

3. Sy zijn der werelt oock gestorven en gedoodt, +
Dat is, sy hebben geen gemeenschap al te groot +*Rom. 6:6.*
Met dese werelt boos, zy worden niet gevonden *7:5.*
Te doen des werelds werck. Dat is, met vreught de sonden, *6:7.*
En met des werelds werck, en ydelheden veel, *2. Cor. 6:15.*
Noch werelds lusten geyl, en soecken sy geen deel, *Ephes. 4:22.*
Maer al den schoonen schijn der werelt zy verachten, *Gal. 5:24.*
En staen op uyt den slaep der sonden; en betrachten +
Een heyligh leven nieuw; en achten niets so seer +*Rom. 13:11.*
Als de kennisse goet van Christus onsen Heer.
Christus is haer vermaeck, Christi woord haer verblyden, +
En stellen alle dingh om Christi wil besyden. +*Philip. 3:8.*

Om also door de kracht van Christi doodt altijdt,
Als uyt der sonden doodt verresen seer verblijdt,
Te leven door't geloof, meer en meer af te sterven
Des werelts wercken boos, die ziel en lijf bederven:
En trachten altijdt voort in heyligheyd te gaen,
Met vreugt, van deught tot deught, en trecken [a] Christum aen
Door een vruchtbaer gheloof, om door Christum te leven
Voor Godt, en worden so tot heylicheydt gedreven.
Van den Geestlijcken doodt zijn dan Gods Kind'ren al
Door Christum heel bevrijdt, dien het Godloos getal,
Hier, eeuwigh oock hier na, moet sterven en be-erven,
Naer lichaem ende ziel in't helsche vier verderven.
Een Christen door't geloof, die dus tot Christum gaet,
[+]En uyt der sonden doodt verryset met der daet,
Is oock der werelt doodt, dat is, ghelyck hy trachtet,
De [a] werelt niet gelyck te zijn, maer die verachtet,
So wort hy oock veracht, versmaet en seer gehaet
Van al de [b] menschen veel, die dese werelt quaet
[+]Aen hangen. Want so is't, d'Apostel ons vertellet
Dat in [c] dit aerdsche dal, het met hem was gestellet.
Daerom o Christen mensch! in den geest'lijcken doodt,
Toont dat ghy niet en leght, (als hy die is ontbloot
Van een vruchtbaer geloof:) wilt leven door't geloove
Dat ghy den Satan niet, noch werelt wordt ten roove.
[+]Rijst uyt der sonden slaep, staet op uyt sondes doodt,
Verlaet de wereld boos; geen sonde kleyn noch groot
Begaen wilt met vermaeck: Maer wilt de sonde haten;
[+]Al wat een mensch verlockt tot sonde, wilt verlaten.
Toont dat ghy zijt een mensch herboren door Gods Geest,
Leeft heyligh door't geloof, God oprecht dient en vreest,
Dat ghy van Christi doodt, van Christi opstaen krachtigh,
De heylsaem soete vrucht, mooght eeuwigh zijn deelachtigh.

[a] *Gal. 3:27.*

[+] *Rom. 13:11.*

[a] *Rom. 12:2*

[b] *Rom. 8:36*

[+] *1. Cor. 4:9*

[c] *Gal. 614*

[+] *1. Thes. 5:6*

Rom. 13:12

Collos. 4:5

[+] *1. The. 5:22*

II. De tweede soort is, des lichaems droeve doodt,
Die 't lichaem van de ziel seer wreedelijck ontbloot.
Waer door de mensch verliest dit tydelijcke leven,
Die om der sonden wil den menschen al doet sneven.
Maer aengemerckt dat wy uyt Gods genade groot,
Door Christum zijn bevrijt, van den geest'lijcken dood:
Van d'eerste doot, de welck den mensch van God gaet scheyden,
En van den tweeden doodt ter hellen die doet leyden:
Soo en is dese dood, die lichaem en ziel scheydt,
Ons eygentlijck geen doodt; want die den wegh bereyt
Ter salicheyt, wy gaen so door dit tijdlijck sterven
Daer men eeuwige vreughd sal erven en verwerven.
Want so wanneer de ziel van den lichame scheydt,
't Lichaem blijft niet in't stof, maer wort in't graf geleyt
Als in een rust-plaets sacht; de ziel niet gaen verdwynen,
Maer vaert by God in vreught, bevryt van alle pynen;
En worden wel bewaert, alsoo wordt dan verwacht,
Dat op den ionghsten dagh, door Godes groote kracht
Het lichaem uyt het stof der aerden sal op-rysen,
End' werden met haer ziel vereenight om te prysen,
En loven zynen God in alle eeuwigheydt,
En so bekomen dan de volle salicheydt:
De salicheyd vol vreught die so heerlijck sal wesen,
Dat niemandt nu verstaen, de grootte kan van desen.
Waerom d'herboren mensch behoordt te vresen niet
Den lichaem'lijcken doodt: want die van veel verdriet,
Droefheydt, smert, quellingh, pijn, geheel hem sal bevryden,
En maken dat hy Godt voortaen tot geener tyden
Door sonden groot of kleen, en sal bedroeven meer:
Want hy 't verdorven vleesch als dan sal leggen neer.
Verlaten al het kruys dat hy hier moste dragen,
De ziel vaert op tot God, geniet vreughdighe dagen.

Het lichaem rust in't graf, en wacht den ionghsten dach,
Dat lichaem ende ziel vereenight werden mach:
Om t'saem de volle vreughd eeuwighlijck te bekomen,
Die haer dan nimmermeer sal werden weer benomen.
Siet hierom moet den mensch niet Slapen in den doot,
Maer waken door't geloof oock in des doodes noot,
En uyt der sonden Slaep god-salichlijck op-waken,
Om so tegen den doodt sich wel bereydt te maken.
Want hy die door't geloof salichlijck sterven sal,
Die moet god-saligh eerst hier leven in dit dal.
En die god-saligh leeft, sal door't geloove sterven,
In plaets van't aerdsche dal den Hemel schoon beerven.
Om dan na desen doodt te wachten wel gerust,
Om 't scheyden oock van hier te wenschen wel met lust:
So sullen wy nu sien, waer in dat sy gelegen
Den geestelijcken Rust, op alle onse weghen.
Die geestelijcke Rust oock als een Slape soet,
Bevredight door't geloof ons herte en gemoet.
Want dese Rust bestaet in een seer vast betrouwen,
Dat onbeweechlijck gaet op Godes goetheyd bouwen:
En sich door het geloof vol-komentlijck verlaet,
Op Gods voor-sienigheydt in alderhande staet:
In voor-spoet danckbaer is, sich dan doet niet verheffen,
Oock niet te seer verslaen als ons het kruys komt treffen.
Maer God vertrouwen doet door een geloof, dat weet,
[+]Dat God is versoent, dat daer-om alle leet
Dat ons oock over-komt, ten goeden moet gedijen, [+]*Rom. 8:28.*
[+]Dus ons so wel in't kruys als voor-spoet doet verblijen.
So dat de nieuwe mensch die dien rust heeft gevaet [+]*Rom. 5:3.*
Al-tijd wel is getroost, hoe dat het met hem gaet.
Al is aen alle kant de wereld vol onlusten,
Nochtans door het geloof hy wel getroost sal rusten,

En wachten op zijn God, versekert zynde heel,
Dat hy niet van zijn heyl verliesen sal een deel.
Want hy met zynen Godt versoent is sulcker maten,
Dat die hem niet en sal, in noodt, noch doodt verlaten. +
Versoent is met zijn God, door Christi liefdes daedt,
So naeu, so vast, so wel, in so volkomen graet,
Dat Godt al-wijs, al-goet, al-machtigh, God den Vader,
God den Soon, ende God den Heyl'gen Geest te gader
Eeuwigh een-wesigh Godt, voor hem is, hem tot goet
Gods wijsheyt, goetheyd, macht, Gods rijcke schatten soet,
Ten besten zijn voor hem; God self, al Godes gaven
Ten goeden zijn voor hem, om eeuwigh hem te laven,
Om te doen hebben hem al 't geen hy nodigh heeft,
So langh als hy al hier in't dal der tranen leeft,
Tot een gerust gemoet, tot een godsaligh leven,
En tot een saligh eynd; om 't hoochste goet verheven
Te hebben met der daed na Gods beloft' en woordt.
So dat hy so gerust zijn leven tracht te leyden,
Als een die seker weet dat geen dingh hem kan scheyden
Van Godes liefde sterck, van Christi liefde groot,
En weet dat hem geen dingh, noch leven, noch de doodt,
Geen creatuur hoe groot, ia wat men mach bedencken
Aen zynder salicheydt in't minste niet kan krencken:
Want de victori heeft hy nu al in zijn Hooft,
En met een hope vast so krachtigh hy gelooft,
Dat hy versekert is dat Christus al zijn leden,
(Van welcke hy is een,) in aller eeuwigheden
Op-nemen sal tot hem, en de victori schoon
Doen hebben; geven haer d'onverwelcklijcke Croon,
Die haer dan nimmermeer sal werden weer benomen.
Waer-om d'herboren mensch gerust en sonder schromen

+*Rom. 8:35.*

Hier in dit aerdsche dal belydet Christi naem,
En leeft door het geloof in deughden veel bequaem,
Gerust en wel getroost verwacht den dagh des Heeren,
Versekert dat hem niets van't hooghste goed kan weeren:
So dat hy is gewis van zyne saligheyd:
[+]Ja is nu saligh al, door hope op waerheyd
Van Gods beloften trou, die God na't wel-behaghen
Van zijn Godlijcke wil, al van eewige dagen
So gesint, in zijn woord hem seer veel heeft gedaen;
En weet dat Godes wil kan niemant tegen staen.
't Geen god wil, wil God doen, want Gods woord is waerachtigh,
Wat Godt wil kan God doen, als al-wijs en al-machtigh.
En aldus rust den mensch geest'lijcker wyse stil,
Door een vertrouwen vast, getroost in Godes wil.
En seyd hoe God het voeght, my sal altijd genoeghen
In leven, noodt en noodt, na Gods wil my wil voeghen.
Tot voedsel van dien rust, de mensch voort altijd moet,
Door een vruchtbaer geloof, vlijt doen dat zijn gemoed
En Mede-weten hem van wel-doen mach getuyghen;
Af-legghen eygen wil, en die na Gods wil buyghen:
Versaken eygen vleesch, verlaten al het geen
Wat aertsch en Werelds is, en voeghen sich alleen
Na Godes heyligh woord, en dat wel overweghen,
Om inde vreese Gods Godsaligheyd te pleghen:
En zijn gedachten al te houden besich wel,
Voor al met Godes woort, en nemen een opstel,
Daer van te wijcken niet, maer Godes wil t'aenkleven
In laten ende doen, daer nae sich te begeven:
En alle tijd tot God met vieriger aendacht,
Suchten, en bidden hem om geestelijcke kracht.
En so sal dan die rust toenemen en beklyven,
En door een vast geloof den mensch altijd by-blyven.

[+]*Rom. 8:24. 5:5.*

Het xxvj. Capittel.
Van't Adem halen, en van den Pols des Geestelijcken Mensches.

D*Vs* verre van de kracht, waer door den mensch gevoelt,
Resteert de kracht, waer door hy hem beweeght, en woelt.
Gelijck den niewen mensch gevoelt heyligh te degen,
Also oock moet hy hem in heyligheyd bewegen.
De bewegende kracht in soorten twee bestaet,
1. Den eersten is een kracht, waer door de Pols wel slaet.
2. Een kracht waer door de mensch zijn Adem wel kan halen.
Wy sullen nu die twee geest'lijcker wijs afmalen.
Het Adem-halen dan is in den mensch een kracht,
Waer door de koele locht tot in de Longe sacht,
En van daer tot het hert word ingehaelt seer spoedigh:
Om te verkoelen wel de hitten overvloedigh
Die daer van binnen is: en wederom van daer
Oock uytgedreven word die dicke dampen swaer,
Die 't lichaem schade doen, om so den mensch te geven
Bequamer voedsel goed, tot onderhoud van't leven.
Oock Geestelijcker wijs een mensch herboren heeft
Een kracht, die hem de Geest des Heeren schenckt en geeft,
Waer door hy kan ontfaen, en aen kan nemen veerdigh
Den Geestelijcken troost, en Gods genade weerdigh.
De Geest des Heeren werckt in't herte van den Mensch
Een kracht, die zynen wil, verlangen, lust en wensch
Buygt, om na Godes woord God-saligh, vroom te leven,
Ja door Gods Geest, Gods Wet word in zijn hert geschreven,
En so des vleessches lust uyt hem gedreven wert,
Krijght kracht om dampen quaet te dryven uyt zijn hert,

So dat den mensch bekomt een hertelijck verlanghen,
Om so seer als hy kan te gaen Geest'lijcke ganghen,
Die hem den Leyts-man goed, Christus, is voor-gegaen,
Doe hy des Heeren Wet beleeft heeft en gedaen
Voor ons, om onsent wil: waer-om wy moeten trachten
Hem na te volgen met ons hert, ons wil, ons krachten,
Om danckbaerlijck voor Godt, na ons vermogen swack,
Te leven na Gods woord, en 't geen ons dan ontbrack,
Boet-veerdigh en bedroeft van herten te beklaghen,
En na't vol-maeckte voort, sonder stil staen te jaghen:
En daer toe, door't geloof, Christi gehoorsaemheyd
Aen-nemen: dienen God also met danckbaerheyd.
Daer toe ontfangt de*n* mensch den Geest des Heere*n* krachtigh.
Ontfangt, door het geloof, des Heeren woort waerachtigh.
Waer door verdreven werd uyt zijn hert en gemoet
't Bewegen sondigh, quaet, dat Gods wil niet en doet,
En die herts-tochten vuyl, die met Gods wille stryden,
Om so wat God mishaeght met vlijt wel te vermyden.
Ontfangt door dese kracht, met des gelooves mond,
Door't Adem-halen goed, den waren troost gesond
Van Gods beloften trou, om op die vast te bouwen,
En werpt wegh uyt zijn hert 't kleyn-moedig mis-vertrouwen.
Dit Adem-halen dan treckt tot sich, soo 't behoort,
Door hulp van Godes Geest, alleen uyt Godes woort,
Al wat ons nodigh is om ons geloof te stercken,
En om in ons beroep te zijn vol goede wercken:
En werpt wegh uyt het hert wat de God-saligheyd,
De liefde, het geloof daer in den wege leyd;
Op dat den nieuwen mensch, door Godes Geest gedreven,
Bequamer leyden mocht het geestelijcke leven.
Aldus den Nieuwen Mensch zijn Adem heyligh haelt,
Als de heylige Geest in't herte neder-daelt,

En werckt een nieuwe kracht, om Godes woordt t'onthouwen,
Waer uyt dat dan ontstaet 't geloof met vast vertrouwen:
Dat onbeweeghlijck staet, en brengt voort met der tijdt
Der liefde vruchten veel; en uyt het herte smijt
D'ondeught; en uyt het hert doet vierigh op-waert stygen
Heylige suchten veel tot God, om te verkrygen
Geest'lijcke krachten sterck, troost en verquicking soet,
Waer door dat wort verkoelt 't verslagene gemoet.
En alsoo wort den mensch tot het geest'lijcke leven,
Verquicking, nieuwe kracht, door Godes Geest gegeven:
En door den heelen mensch die kracht dan word verspreyd,
Word op den rechten wegh ter saligheyd geleyd.
So dat hy nimmermeer daer van weer heel sal dwalen,
Want wat hem nodigh is, Gods Geest in hem doet dalen.

Volght het slaen van den Pols, de welcke met haer slaen [+]
Aen-wijst hoe dat het met het leven noch mach staen,
Of 't krachtigh is, of slap, so dat het is een teecken
Dat noch niet uyt den mensch het leven is geweecken.

[+] *Van den Pols*

Also oock in den mensch herboren is een kracht,
Door den Heyligen Geest genadelijck gewracht,
Die sich altijd beweeght, daer by men kan af-meten
Hoe den Geest'lijcken mensch gestelt zy: ende weten
Of hy is swack, of sterck, of dood: want dese kracht
Doet dat het leven sich vertoont: word voort gebracht
Door teeckenen bequaem, die uyt het hert oprysen,
Om 't leven des geloofs, door liefde te bewysen.

Want so lang inden mensch blijft wonen Godes Geest,
Den mensche zynen God van herten eert en vreest:
So lang als in hem is het Geestelijcke leven,
Is dat in hem niet stil; maer sal te geven streven
Merck-teeckenen seer veel van't Geestelijck gemoet,
Hoe dat het zy gestelt: ja oock voort-brengen doet

Wt het geloovigh hert: 1. Belydenis vry-moedigh
Van Christi leere waer: 2. Gebeden over-vloedigh,
In Christi naem tot God; 3. Oprechte liefde goet
Tot God en tot den Mensch: 4. En voort in tegen-spoet,
Lijdsaemheydt om het kruys gewilligh wel te dragen.
De geestelijcke pols op dese wijs moet iagen.
Want als een mensch voor Godt geestlijcker wyse leeft,
Dees tekenen bequaem hy uyt zijn herte geeft.
Daerom wordt wel geseydt datmen uyt goede wercken,
Als vruchten des geloofs 't geloove sal bemercken.
Want het [a] geloove dat geen wercken goet en draeght,
Is doodt; en Godt den Heer in't minste niet behaeght.
Ja alle wercken oock, hoe schoon haer schijn mach wesen,
Die uyt een waer geloof niet en zijn op geresen,
Schijn-deughden zijn, die God behagen nimmermeer.
Wat [b] niet is uyt 't geloof is sonde voor den Heer.
Het geest'lijck leven dan vertoont zich door't bewegen
Van een vruchtbaer geloof dat in't hert is gelegen.
Als het geloof is swack, so is dit leven teer.
En als 't geloof is sterck so is het krachtigh seer.
Als uyt het herte dan geen vruchten goet en komen
Oordeelt men dat den mensch dit leven is benomen.
En als de vruchten zijn, swack, weynigh, sober, kleyn,
Dan is dit leven kranck, niet wel gestelt, onreyn:
Maer als die vruchten zijn heyligh en overvloedigh,
Dan is't geloove sterck, en 't herte leeft kloeck-moedigh.
Het leven of de doodt, de swackheydt of de kracht
Van't geest'lijck leven wort altijdt te zijn geacht,
Na dat sich het geloof, in't herte sal bewegen.
Na dat de wercken zijn, het herte is genegen.

[a] *Iaco. 2:26*

[b] *Ro*m. *14:24*
Heb. 11:6

Het xxvij. Capittel.
Van de heylicheyt der Genegentheyt ende der Begeerlijckheyt.

DE tweede soorte van de bewegende kracht
Wt-wendigh is, of is inwendigh oock geacht.
De inwendige kracht, verweckt om te genaken,
Met toe-genegentheyd, de voor-vallende saken
Die 't verstant sijn bekent. En daer van komen voort,
Begeerten, ende het Gaen van d'een tot d'ander oort.
Voor de Genegentheyd van de Begeerlijckheden,
De kennisse van't geen, daer voor-valt, komt getreden,
Met het goet kennen of verwerpen oock van dien.
Waer op men alle tijd voor-sichtigh wel moet sien,
Om die door goeden raet met wijsheyd te bedwingen,
En te regeeren wel dat die tot quaet niet springen.
De heylicheydt bequaem van die Genegentheyd,
Begeerte, treck en lust in't heylige beleydt,
Bedwingen, matigen, besnoeijen en bewegen,
Van dien bestaet: waer in veel moeyten is gelegen.
Want de Genegentheyd van den Mensch na den val
Adams, is tot het quaet Geneghen al end' al.
Want door ervindingh dit elck in hem selfs sal leeren,
Dat wel neyght tot het quaet, niet tot goet zijn begeren:
Ghelijck oock leert de Schrift, dat van der jeuget aen [+]
Het herte van den Mensch is't quade toe gedaen.
En dat tot aller tijdt het dichten ende trachten
Van't menschelijcke hert, ia oock al zijn gedachten
Sijn quaet, tot quaet Geneyght: en dat oock selfs zijn hert
Verkeert is ende boos, ja als een steen so hart.
Want eer door Godes Geest de mensche wort herboren,
Sijn herte hem tot quaet dan prickelt als met sporen.

[+] *Genes. 6:5. 8:21. Ierem. 17. 9. Rom. 1:21. Rom. 3:9. 12. 23. 7:14. 18. Rom. 8:7. 1. Cor. 2:14. 2. Co. 3:5. Ephes. 2:3.*

Hy tot d'ondeughden word gedreven en verweckt,
Al zijn Genegentheyd tot ydelheyd hem treckt.
Hem die verdorven lust hier blijft altijd aen-kleven,
Oock als hy is vernieuwt tot het Geest'lijcke leven.
Waer over Paulus self tot den Romeynen klaeght,
Dat den herboren mensch dit quaed noch in hem draeght:
[+]Dat die Begeerlijckheyd is in zijn vleesch geseten:
Dat de vernieuwde Mensch word vleesschelijck geheten *[+]Rom. 7:*
Van dit in-wonent quaet: dat in zijn vleesch geen goet
En woont; Maer dat in hem de sonde woont, die doet
Het gene hem begaen dat hy wel wilde laten.
Het vleesch begaet het geen dat hem de geest doet haten.
Want Paulus doen hy was herboren door Gods Geest,
Seyt dat hy selver oock so is gestelt geweest.
Dat hy om Godes Wet te doen wel was genegen
Na d'in-wendige mensch; maer vant in hem daer tegen
Dese Begeerte quaet, in zijn vleesch als een Wet,
Onder de sonde quaet, die ons gevanghen set.
Dese Begeerte dan doet in den mensch herboren
Dat het bewegen quaet komt menigh-mael her-voren:
Dat de Begeerlijckheyt des vleessches niet en wort
Gebreydelt so 't behoort; en 't vleesch den mensche port
Te doen het geen hy haet: en aldus t'allen tyden
Wil het verdorven vleesch tegen den Geeste stryden.
Oock vint-men in den mensch Genegentheden veel,
Die na dat de natuur, tot dit of tot dat deel
Geneyght is, haer met vlijt beweghen; veel-tijd plegen
Het quade, waer toe meest de natuur is genegen.
So dat den Christen-mensch met vlijt altijd behoort,
Al zijn Genegentheyd te schicken na Gods woort.
En voort met ijver groot zijn werck daer van te maken,
Om de Begeerlijckheyd des vleessches te versaken.

Daer toe wilt u, o Mensch! begeven tot de deught,
Tot alle wercken goed, so vele als ghy meught.
Gewoonte tot de deught verdrijft het quaet bewegen,
De deught is tot het goed, ondeught tot quaet genegen.
So ghy tot hoovaerdij genegen zijt, betracht
Nedrigheyd met der daet; hout dit in u gedacht,
God [a] weder-staet die zijn met hoovaerdij beladen,
Maer hun, die nedrigh zijn, bewijst hy zijn genaden.
Hebt ghy een gierigh hert, dat niet en word versaed;
Genoeghsaemheyd betracht. Gedenckt hoe grooten quaed
Dat gierigheyd moet zijn, die daer word, so wy lesen,
[b]Af-goderij genaemt, en dat hy word verwesen
Ter Hellen, die daer blijft met gierigheyd belaen.
Een gierigaert en kan geen goed, hoe groot versaen.
Door waen-gebreck is arm; al heeft hy over-tolligh
Veel rijckdom, eer en goed, nochtans hy seer hol-bolligh
Behoeftigh is altijd, gerust is nimmermeer,
Het gene hy besit, ontbreeckt hem oock so seer
Als 't geen' hy niet en heeft, waer voor, om sich te wachten,
Men 't vruchtbaer waer geloof moet heylighlijck betrachten.
Soo ghy tot haet en nijd, of toorn geneghen zijt,
Doet vlijt door liefdes daet, u die te maken quijt,
Wilt die ondeughden quaet, door liefde goed verwinnen, [+]
Met liefde alle ding af-meten en beginnen.
Gedenckt dat haet en nijd en toorne doen veel quaet,
Onheylen baren veel in alder-hande staet:
Dat toorne, haet en nijd het herte doen ontstellen
Den mensch door quelling swaer: den weg doen gaen ter hellen.
So tot wat ondeught meer dat ghy genegen zijt
Daer tegen stelt die deught, die daer dan tegen strijdt.
Door tegen-staende deught moet ondeught zijn genesen,
Om van't bewegen quaet genesen wel te wesen. [+]

[a] *Num. 15:8*
Prov. 6:17
16:5
18
Psa. 147:6
Math. 23:12
Luce 1:52
Iacob. 4:6
[b] *Eph. 5:5*
Collo. 3:5
1. Cor. 6:10
Hebr. 13:10
1. Tim. 6:9
10
Iob 20:20
Prov. 27:10
Eccles. 5:9
[+] *1. Ioh. 2:11.*
3:15.
Pro. 10:12.
Iob 5:2.
Coll. 3:8.
Ephes. 3:31.
Pro. 18:4.
Mat. 5:22.
Galat. 5:21.
[+] *Rom. 12:22.*

Daer-om bemind de deught, bedwingt u quade lust,
Dat de Begeerte quaed mach werden uyt-geblust.
Let tot wat sonden meest u natuur zy geneghen,
En oeffent dan die deught die daer mach stryden teghen.
+Wilt de Begeerlijckheyt des vleessches tegen staen.
Daer 't vleessche meest toe-neyght wilt alle tijd af-slaen. +*Coll. 3:5.*
Verwillight niet in't geen 't sondigh vleesch mach begeeren:
Volght niet u lusten quaet, wilt die den rug toe keeren:
En wend u tot de deught, en vervult u gemoet
Met heylsaem onderwijs van Christi Leere soet.
Denckt dat ghy Christen zijt, door Godes Geest herboren,
+Dat de Begeerten quaet seer swaerlijck God verstoren.
Gebruyckt u nieuwe kracht teghen het vleesch met vlijt, +*Exe. 20:17.*
Om de Begeerten quaed u so te maken quijt. *1. Ioh. 1:16.*
Gehoorsaemt nimmermeer het sondige Begeeren,
+En laet de sonde niet over u ziel regeeren:
Dat die de ziel niet breng in't eeuwige verdriet. +*Rom. 6:12. 14.*
Maer houd over de sond' heerschappy en gebiet.
Ja doodt de sond' in u, dat die u niet en quelle;
Dat den herboren mensch tegen de sond' hem stelle,
Tegen 't sondige vleesch, sonder te zijn bevreest,
En hem sal dan gewis helpen de Heyl'ge Geest:
Want Christus die heeft ons, door zijn verdienst, verkregen
Den Geest die ons versterckt, en maeckt tot deught genegen.
Die ons versekert oock van de victori dan:
+Want hem, die voor ons is, niemand verwinnen kan.
Christus die heeft voor ons den Vader oock gebeden, +*Ioan. 10:29.*
Daer-om hy, die gelooft, vry-moedigh mach toe treden. *Rom. 8:31.*
Zijnde gewis dat God hem helpen sal altijd: *Ioan. 17:*
En daerom moet hy niet beswijcken in den strijd.
Maer met een stercke hoop tegen het vleessche stryden:
Wetende dat hem God in't eynde sal bevryden

Van den verkeerden lust, de Wet der sonden quaet.
Maer in ons, Godt de Heer, het vleesch noch blyven laet,
Om dat wy souden hier ons swackheyd leeren kennen,
En ons te wecken op, om ons hert te gewennen
Heel tot de vreese Gods, en ons Genegentheyd
Te neyghen na Gods Wet, die tot de deught ons leyd.
Daer-om als in ons hert opstaen Begeerlijckheden
Die ydel zijn en quaet, door vierige Gebeden
Wy tot God moeten gaen; en nemen in de hand
Het swaert van Godes woord, en door de hoop geplant
Op Gods genade groot, verwachten, ende trachten
Te dryven uyt ons hert verkeerde quae' gedachten.
Want door gedachten quaed soo word het vleesch gevoed;
En 't vleesch verkeerde lust in ons dan komen doet.
Daer-om so moet den mensch uyt zijn gemoed verdryven
Wat het verdorven vleesch mocht in de sonde styven.
Daer-om so leert, o Mensch! versaken u natuur;
Verbreeckt u lusten quaed, al valt het u wat suur.
Want u natuur die moet van de Begeerlijckheden
Des vleessches zijn bevrijd: daerom ghy toe moet treden
Ten stryde tegen 't vleesch, verbreken al de kracht
Van de Begeerten quaed; en houden goeder wacht,
Dat die den Nieuwen Mensch niet boven 't hooft en wassen,
Noch door haer treecken loos 't gemoed niet en verrassen.
Daer toe, o Christen mensch! indien u hinder doet
V oor, u oog, u neus, u tong, u hand, u voet,
Die van u scheydet af: u aengenaemste sonden
Die moeten niet alleen zijn heftigh in-gebonden;
V alder-liefste vreught, u soetste lust en sin
En moet ghy niet alleen wel heftigh binden in,
Maer setten uyt u hert, verdryven uyt u sinnen;
En tegenstaende deught, niet alleen weer daer binnen

Doen komen; maer met vreught die doen syn u vermaeck,
En trachten dat u hert bekome lust en haeck
Tot deught, tot liefdes werck, en tot gelooves vruchten.
V sondige natuur bestrijdt met droevigh suchten.
Bidt God om zynen Geest dat die het padt der deught
V leyden wil met lust, met soet vermaeck en vreught,
Om den lieflijcken schijn der sonden te vertreden,
En u heylsaem geloof met deughden te bekleden.

Het xxviij. Capittel.
Vande Begeerlijckheden, ende Affecten van de herboorne Ziele te bedwingen ende te reynigen in 't gemeen.

D*E* toe-Genegentheyd des Mensches is verklaert.
Tot de Begeerlijckheyd mijn penne nu voort vaert.
Nu die Begeerlijckheyt, lust en treck, in't bewegen
Van 't menschelijcke hert en wille is gelegen,
De welcke besich is in allerley gheval,
In't geen het hert vermaeckt, of aen-stoot geven sal.
De heyligheyd hier van bestaet in't wel regeeren
Van de Begeerlijckheydt, dat wy hier sullen leeren,
Eerst in't gemeen, daer na oock in't besonder voort,
Hoe dat men die behoort te schicken na Gods woort.
Voor eerst dan in't gemeen so moet de mensch af-snoeijen
Den onrust van zijn hert, dat daer in niet en groeijen
Begeerlijckheden quaet: dewelcke het gemoet
Verwecken tot de sond, en trecken van het goet.
En also 't boose vleesch ons hier noch blijft aen-kleven,
So kan door eygen kracht dit quaet niet zijn verdreven.
Maer ons moet God de Heer door zijn genade groot
Door den Heyligen Geest, helpen in desen noot.

Daer-om so moeten wy by God ons hulpe soecken,
Of het verdorven vleesch ons soude wel verkloecken.
Door het gebedt tot God; het hooren van Gods woort,
't Hanteeren vande deught; de stercke hoop, en voort
't Oprechte vast geloof, daer door geeft God zijn segen,
Te kunnen wederstaen, het vleesch tot sond genegen,
En geeft ons nieuwe kracht, ia den Heyligen Geest
In ons hert dalen laet; die ons doet onbevreest
Tegen ons eygen vleesch vol quade lusten, stryden,
En de Begeerlijckheydt des vleesches leert vermyden.
Daer-om so moeten wy bevreest niet zijn seer haest, +
Al woelt het vleesch in ons: en niet haest zijn verbaest, +*2. The. 2:2.*
Al is dat ons natuur tot sonde sy genegen, *Prov. 2:25.*
Want de victori heeft ons Christus al verkregen.
Maer wy ons moeten hier in de God-salicheyd
Oeffenen door't geloof, en altijd sijn bereydt
De quellingh van het vleesch kloeck-moedelijck te dragen;
En trachten uyt ons hert, die ondeught te verjagen:
En worden wel beweeght, maer sonder sonde quaet: +
Genegen tot de deught, en beweeght door een haet +*Ephes. 4:26.*
Tegen de sonde; want ons moet geensins bewegen
Tot sonde eenigh dingh: maer uyt ons herte vegen
't Geen ons bewegen mocht tot vleeschelijcke lust.
In voor-spoet en in kruys wy moeten sijn gerust.
De tegen-spoet moet het vleesch in't quade niet geryven.
Daer-om een Christen mensch hem neerstigh wachten moet,
Dat niet de tegen-spoet ontstelle sijn gemoet
Tot onverduldicheyd, veel min tot murmureren,
Want hy het kruyce moet gewilligh dragen leren.
Als die door tegen-spoet ten Hemel-waert moet gaen, +
Eer hy hier naer in vreucht, de kroone kan ontfaen. +*Act. 14:22.*
Rom. 8:28.

Want hier een Christen mensch moet lyden ende stryden,
Eer hy met Christo hem hier namaels sal verblyden.
+Ja Christus is ons self alsoo oock voor gegaen,
Daer-om al zijn wy hier rondom alsins omvaen — +*Heb. 12:2.*
Met kruys en tegen-spoet, met veel benaude dagen,
Wy moeten door't geloof nochtans dat lijdsaem dragen,
Want beter kan de knecht niet wesen dan zyn Heer,
Christus die heeft oock selfs geleden noch veel meer.
En souden wy, voor wien Christus dat heeft geleden,
Onwilligh zijn, om zijn voetstappen na te treden,
En dragen hier zijn kruys alleen een korten tijdt?
Dat waer ons groote schand. Daer omme wie ghy sijt,
Weest willigh en bereydt tegen u vleesch te stryden,
En alles, ia den doodt om Christi wil te lyden.
Daer-om ghy Christen mensch ontstelt u niet te seer
+Als ghy getuchticht wordt, genadigh van den Heer:
Ons sonden noch veel meer verdienen; wilt gedencken — +*1. Pet. 4:12.*
Dat aen u salicheydt het kruys u niet kan krencken:
En dat u God de Heer oock dor het kruys bereyt
Tot de deught, en daer door ten Hemel u geleyt.
+Want dien den Heer bemindt die wil hy hier kastyden,
Om hem van het verderf der hellen te bevryden. — +*Heb. 12:6.*
+Laet ons dan zijn bereydt met een getroost gemoet, — *Apoc. 3:19.*
Het kruys, het lyden swaer, en al de tegenspoet — +*Rom. 5:3.*
Die ons hier over komt, gewillighlijck te lyden, — *Heb. 10:36.*
So sullen wy hier na ons eeuwigh weer verblyden. — *Iacob. 1:3. 12.*
De Christen mensche moet in voorspoet, oock veel min — *5:7. 8.*
Door een bewegen quaet, ontstellen zynen sin. — *Apoc. 14:12*
Dat is, door giericheyd zijn herte niet beswaren:
Noch geen hoveerdigh hert in zijn doen openbaren.
Hem tot geen quaden lust, tot pracht noch overdaet
Begeven; leven niet ondanckbaer in zijn staet,

Maer moet in zijn beroep Godt danckbaerheyd bewysen,
Voor zijn weldaden veel de goetheyd Godes prysen.
De gaven die God geeft, gebruycken tot Gods eer,
Tot noodruft, met vermaeck, en daer van dan oock weer
Bly-moedigh deylen uyt met hertelijck ontfarmen,
Na dat den noot vereyscht der noot-druftiger armen.
Hem sal de nieuwe Mensch ontstellen, quellen niet
Met de Begeerlijckheyt des vleessches, vol verdriet,
In voorspoed, noch in kruys: Maer des vleessches begeeren
Versaken, ende hem tot Godes wille keeren.
Daer toe, o Christen mensch! hoort, leest en mediteert
Met aendacht Godes Woord. want daer door word geleert
De ware vreese Gods; en daer door word verkregen
Een oprecht deughtsaem hert tot heyligheyd genegen.
De ware vreese Gods is het beginsel goet [+]
Der wijsheyd, die ons hert, ons wil en ons gemoet
Tot Godes wil beweeght: en leert ons wel regeeren
Ons herte, om alleen wat Godt wil te begeeren:
En wel te weder-staen de quade lusten veel,
Die 't vleesch in ons verweckt in dit, of in dat deel.
Door't Gehoor van Gods woort 't geloof ons werd gegeven.
Door't woord word het geloof versterckt, en daer beneven [+]
Vruchtbaer in wercken goed, en 't herte word geport
Tot der God-saligheyd: waer door bedwongen wort
De Begeerlijckheyd quaet: verwonnen en verslagen
De wercken die het vleesch door lusten quaed mach dragen.
Door oeff'nen van Gods woort, in't herte word gebracht [+]
Een vaste stercke hoop, die ons door Godes kracht
Doet onbeweegh'lijck staen tegen den Wet der sonden,
En houd de lusten quaet gebreydelt en gebonden;
Dat die niet konnen wel te voor-schijn komen weer,
En wacht, door het geloof, na dien tijd dat de Heer

[+] *psa. 111:10. Prov. 1:7. 9:10.*

[+] *Rom. 10:14.*

[+] *Psal. 22:4. 5. Rom. 5:3.*

Ons van't verdorven vleesch al end' al sal bevryden,
Om ons in heyligheyd eeuwigh te doen verblyden.
Het oeff'nen van Gods woord, met aendacht ende vlijt
Is ons dan noodigh seer in den Geest'lijcken strijt:
Daer-om men Godes woord van herten moet betrachten:
En daer na schicken heel ons hert, wil en gedachten:
Op dat de [a] sonde niet en kryge d'over-hant
In ons sterff'lijck lichaem, in will' of in verstant, [a]*Rom. 6:12. 13*
Om in haer lusten quaet gehoorsaem die te wesen,
Dat, als Paulus vermaent, wy, die den Heere vresen,
Ons leden niet tot sond begeven, als bereyd
Om wapenen te zijn der ongerechtigheyd:
Maer ons tot Godt den Heer in heyligheyd begeven,
Als die wy zijn verweckt, uyt den dood, in het leven:
En onse leden wel begeven met der spoet,
Om wapenen te zijn der gerechtigheyd goet:
Want wy zijn vry gemaeckt, door Christum, van de sonden,
Om de gerechtigheyd te dienen t'aller stonden.
Oeffent u dan, o Mensch! so vele als ghy meught
In Gods woort, om voort aen te gaen van deught tot deught.
En wilt in u beroep God-saligheyd wel plegen:
Staet niet stil, maer gaet voort in God-salige wegen.
[+]De dagen die zijn boos, wilt den bequamen tijt
Wt-koopen; tot de deught altijd geneghen zijt: [+]*Eph. 5:16.*
[+]Want ghy geschapen zijt tot deught, tot goede wercken,
Die Godt u heeft bereyd, om op die wel te mercken. [+]*Ephes. 2:10.*
[+]Wat ghy met wercken dan of oock met woorden doet,
Doet dat ter eeren Gods, van sonden u verhoet: [+]*1. cor. 10:31.*
En tracht in heyligheyd te leven al u daghen: *Ephes. 3:21.*
[+]Want sonder heyligheyd kan niemand God behaghen. *1. Tim. 1:17*
Eerlijck u wandel zy, doet goet en haet het quaet: [+]*Hebr. 12:14*
Verkeert met menschen vroom den boosen weder-staet, *Rom. 12:17*

't Geselschap quaet verlaet; wilt u gewennen leeren
Tot een oprecht gemoed, en streckt al u begeeren
Tot vroomheyd, tot de deught, tot Godes woort oprecht: [+]
De leugen-tael verlaet, een-voudigh, recht en slecht
Als een God-vreesend knecht, so sult ghy over-winnen
De Begeerlijckheyd quaet, het vleesch, u quade sinnen.
Als ghy u Oeffent dus, en 't vleesch haer even-wel,
Door haer Begeerlijckheyt, u noch vertoont rebel;
So Oeffent u te meer in alle goede zeden,
En neemt u toe-vlucht dan, door vierige gebeden,
Tot God, in Christi naem, en bidt om hulp en kracht,
't Geloovige gebedt God nimmermeer veracht.
En dan sal Godt de Heer zijn Geest in u hert senden,
Die u sal geven kracht, en helpen van u wenden
De bekoringhen quaet, die 't vleesch in u verweckt;
Verhoeden dat het vleesch u tot geen sonde treckt:
Maer sal u tot de deught bewegen ende trecken,
Door liefde doen u hert tot heyligheyd verwecken.
Daer-om so laet u hert met liefde zijn vervult:
Door liefd' in desen strijd ghy veel vermoghen sult.
De liefde tot de deught, de liefde tot den vromen,
De liefde Gods vermach seer veel, om te bekomen
Over het sondigh vleesch victorie bequaem.
De liefde onbeveynst u zy dan aengenaem.
De ware liefde dan laet in u herte dalen:
En uyt u herte weer laet liefde lieflijck stralen:
Gaet voort van deught tot deugt, vreest God, houd zijn gebodt,
Dat Godes wil te doen, u zy het hooghste lot
Daer ghy om wenst; en wilt daer na alleen begeeren
Om Godes wil te doen, en Godes woord te leeren.
Door sulck een Oeffening, betrachting' en opstel
Sult ghy gewis van God al dat bekomen wel

[+] *Ephes. 4:25*

Wat u mach noodigh zijn, om heel te zijn genegen
Met een god-saligh hert te gaen op Godes wegen:
En om 't verdorven vleesch met haer begeerlijckheyd,
Waer door dat menigh mensch seer schendigh word verleyd,
Te breken al haer kracht, en haer lust te versaken,
Om van haer swaer gequel in't eynd' verlost te raken.

Het xxix. Capittel.
Van de Affecten ende Bewegingen van het herte in't besonder, ende eerst van de Hope.

D'Affecten van het hert, wy sullen nu al-hier
In't korte gaen besien in het perticulier.
De heylicheydt waer van daer inne is gelegen
Dat die door Godes hulp, haer heylighlijck bewegen.
Maer aengesien dat die seer veel zijn in't getal,
Ick sommige van die, alleen beschryven sal.
Nu onder dit getal so worden meest gepresen,
Dese, welck ick alhier in't korte op sal lesen.
Voor eerst dan van de Hoop, dewelck is eenen kracht
Van Godt door zynen geest, in 's menschen hert gewracht,
Waer door men vast verwacht op't toe-komende saken,
Die noch niet zijn vol-bracht, en wenschet die te smaken.
Dat is, niet vande Hoop die men heeft van natuur,
Maer van die Hoop waer van ons verklaert de Schriftuur,
Dat die de mensch niet heeft uyt hem selfs van naturen:
Maer in ons word gewracht, door Goddelijck besturen:
En waer door dat de Hoop die de natuur ons geeft,
Rechtmatigh wordt gemaeckt, dat die niet ydel sweeft.
't Is vande Heyl'ge Hoop, naer eysch van dit gedichte,
Van den geestlijcken Hoop, groot en swaer van gewichte.

Van de salige Hoop die altijd sal bestaen,
Daer van dat wy nu hier in't korte doen vermaen.
Nu dese Hoop die haeckt en verlanght met verlangen
Om Godts weldaden groot ten vollen te ontfangen.
Het welck twee graden heeft, waer van den eersten graet
De salicheyd, die hier begonnen is aengaet.
d'Ander graet siet alleen op't geene voor mach vallen
Den mensch in't aertsche dal. Dit zijn twee stercke wallen
Waer door des mensches hert bebolwerckt is in't ront, +
En roemet in zijn God, gelovigh met den mont.
Want dese doen den mensch op God hem vast verlaten,
Op Gods goetheyd gegrondt, en kracht van groot boven maten.
Den eersten graet verwacht de volle saligheydt,
Eerst na de Ziel als die uyt den Lichame scheyt: +
Daer na in eeuwigheyd na Lichaem en Ziel beyden.
Wy door de Hoop het geen 't geloof om-helst verbeyden.
Den tweeden graet die doet den mensch zijn bereydt,
Om tegen-spoet en kruys, van God hem op geleyt +
Te dragen wel getroost, verwacht na Gods behagen
Versachtingh van het kruys in dees bedroefde dagen;
Of verlossingh van dien, na't God believen sal.
Verheught sich oock in't kruys; want kruys en ongeval,
Om Christi wille sal ter salicheydt gedijen,
Hem die vast Hoopt op God, sal God gewis bevrijen.
Die geestelijcke Hoop sich nimmermeer verlaet
Op eenigh mensch, hoe rijck, hoe sterck, hoe hoogh van staet,
Hoe heyligh die mach zijn, hy leeft of zy gestorven:
Want wy sijn al te saem door Adams val verdorven,
Sondigh, behoeftigh, swack, end' op geen creatuur,
Noch Engelen al zijn sy geest'lijck van natuur,
Want dat waer sonde groot: Maer moet gestellet wesen

+*Rom. 5:2.*

+*1. The. 5:8.*
Titum 3:7.
1. Pet 1:21.
Hebre. 6:19.
+*Habac. 2:3.*
Psal. 25:3.
Actor. 2:26
23:6
24:15
Rom. 5:3.
8:28.

[+]Drievuldigh in persoon, die alles hoort en siet,
Die alle dingh regeert en heeft in zijn gebiedt, [+]*Psal. 27:14*
Is eewigh sonder endt, sonder begin, almachtigh, *Psal. 42:12*
Barmhertigh, heyligh, goet, rechtverdigh, wijs, waerachtigh. *43:5*
Alleen op desen God de ware Hope bout, *130:7*
En sijn beloften trou door het geloof vast hout. *Iesaie 30:18*
En is gegrondet voort, en staet wel vast gestadigh
Op Christum God en Mensch onsen Heyland genadigh.
Die Hope wordt gewracht, en in ons hert gebracht
[+]Van God, door zynen Geest, door Goddelijcke kracht:
Die in ons, door Gods woort, het waer geloove wercket, [+]*1. Pet. 1:3.*
En door't geloof de Hoop, die 's menschen hert verstercket.
Het hooghste ware eyndt van de Hoop, is Gods eer,
En glorie seer groot: Het ander eynde weer
Is onse salicheyd, die men hier moet betrachten,
[+]Besitten door't geloof, en door de Hoop verwachten.
En daerom wort den mensch, die sijn Hoop heeft geleyt [+]*Heb. 11:1.*
[+]Op God den Heer alleen saligh te sijn geseyt.
Het geloof door de Hoop den mensche doet verwerven, [+]*Rom. 8:24.*
Een herte wel getroost in leven en in sterven.
De Hope maeckt den mensch so langh als hy hier leeft
God-saligh meer en meer; en hem gerustheyd geeft
In allerley geval; en leert het herte bouwen
Alleen in Christi naem, op Godt met vast vertrouwen.
Geeft een gevoelen kleyn het welcke weynich hout
Van sich self: en veriaeght vermeten hoochmoet stout,
Laet-dunckenheyd verwaend, en leert ootmoedigh wesen,
Nedrigh gerust en stil, den Heer van herten vresen:
Allerley ydel Hoop, en wan-Hoop oock verdrijft;
God alleen al toe schrijft; en vast gegrondet blijft
Op den hoeck-steen alleen Christum: van Gods genaden,
Verwacht al wat het hert ten vollen kan versaden.

Het geloof door de Hoop geweldigh wort gestijft,
Maeckt dat de mensch altijdt geheel versekert blijft
Van zyner salicheyd, en verwacht seer lanck-moedigh,
Getroost en wel gerust om Christi wille goedigh
Wt alle swarigheydt die in dit aertsche dal
Hem over-komen mach, een uyt-komst die hem sal
Gedijen tot Gods eer, en hem bequamer maken
Om na sijn salicheyd, met al sijn doen te haken.
Die Hope doet den mensch gerust sijn van gemoet,
En in de vreese Gods, na Godes wille goet,
In zijn wettigh beroep wandelen t'allen tyden:
Ja hem in tegen-spoet zijn herte doet verblyden.
Want de Heylige Hoop op Gods beloften siet,
Die ia en amen zijn, en daer-om die oock niet [+]
Den mensch beschamen sal. Den mensch is oock gegeven
In zijn hert Godes Geest, die hem gerust doet leven
Op Hope, boven Hoop, verwachten op den Heer,
Die hem, die op hem Hoopt verlatet nimmermeer;
Maer hem om Christi wil sal alles doen ontfangen,
Wat de Hoop na Gods wil verwachtet met verlangen.
Nu tegens dese Hoop, strijdt de wan-Hope glat, [+]
Die geen kleen quaet en is, een sonde, waer door dat
De mensch sijn sonden acht, en swaerder weeght te wesen
Als Gods barmherticheydt, dat die geensins genesen
En kunnen worden door Christi verdiensten veel;
En misvertrout daer-om aen 't Hemelsch lot en deel,
Aen de beloften die God heeft belooft te geven,
Om Christi wil, die hem door Hope vast aen-kleven,
Vreest, ende beelt hem in, dat hy van Gods aenschijn
Verworpen worden sal, tot in de helsche pijn,
En daerom haet hy God, en acht dat God moet wesen
Een Tyran hert en wreet, dien hy met schrick moet vresen.

[+] *2. Cor. 1:20*
Rom. 5:5

[+] *Genes. 4:13*
1. Thes. 4:13

Oock tegen dese Hoop de twijffelinge strijt,
Die menighmael een mensch niet wel kan worden quijt.
Het welck oock is een quaet dat ons natuur quaet-aerdigh
Voort brengt noch menigh-mael tegens de Hope waerdigh:
Een swackheyt die het vleesch oock al-te-met verweckt
In den herboren mensch, die hem tot twijffel treckt,
Kleyn-moedigh worden doet: Maer door't geloof waerachtigh,
En door de stercke Hoop wort die verwonnen krachtigh.
Ten derden strydet oock hier tegens, als men stelt
Op eenigh creatuur zijn hoop; of oock op't gelt:
Of oock door waen-geloof, op't geen wat is gevonden,
En van den Mensch erdicht, zijn Hoop t'eeniger stonden:
En daer dan op vertrout, als in't Pausdom geschied,
Daer men afgoderijjj en waen-geloove siet.
Waer men toe-schrijft den Mensch verdienstelijcke wercken:
Daer men den Heyligen aenbidt, en bouwet Kercken:
En bewijst sulck een eer die Godt den Heer alleen
Toe-komt; en Beelden diend van hout, goud, zilver, steen.
Een Vage-vier verdicht, den Hemel gaet verkoopen,
Vergevinge van sond om gelt oock koopt; siet loopen
Ter Misse en te Biecht, en Pelgrimagi doet
Tot desen of dien Sant; den Paus erkennen moet
Als 't hooft van Christi Kerck, en 't gene hem toe-schryven
Wat Christo eygen is: en so siet men daer dryven
Veel-derley waen-geloof, afgoderye groot,
Waer door dat Godt de Heer van zijn eer word ontbloot,
Christi verdiensten seer verkreupelt en gestolen,
So dat de Mensch aldaer ter Hellen-waert moet dolen.

Het xxx. Capittel.
Vande Heylige Vreese.

D*E* Vreese is een deught in't herte en gemoet
Van een God-saligh mensch, die hem ten rechten doet
Ontsetten voor Gods woord, zyn herte doet bewegen
Om zyn wil en verstant te buygen wel te degen,
Onder en na Gods wil, en wort also geleyd
Door een vruchtbaer geloof tot Gods gehoorsaemheyd.
So dat de mensch altijdt met sorge wort bevangen,
Met een heylige vrees is altijd als om-hangen,
Om 't geen wat God den Heer mishaeght niet te begaen:
Om wat de goede God verbiedt niet te bestaen:
Om sijn God die hem is een Vader der genaden
Niet te vergrammen meer door sonden en misdaden:
Maer dat vermijdt met vlijt gelijck het hoochste quaet,
En dat dan niet alleen met uyterlijck gelaet,
Maer met een hert oprecht, niet uyt vrees van Gods plagen,
Maer wel uyt liefde reyn om Gode te behagen.

Een kinderlijcke Vrees dees Vreese wordt genaemt, [+]
Als die den Kind'ren Gods is eygen en betaemt.
Door ware liefde Gods de Vreese word verkregen.
Nu dese Vreese is in dingen dry gelegen.

[+] *Prov. 8:13.*
Psal: 5:8.

Ten eersten dat den mensch gevoelt en weet gewis
Dat zijn Godt over al so tegen-woordigh is,
Dat hy hoort, weet en siet zijn woorden al en wercken,
Sijn heymelijckste doen aen-schouwet met op-mercken.

Ten tweeden, dat men God bekenne met ontsach,
Over al wat den mensch doen ofte laten mach,
Met woorden, met gebaer, met wercken, met gedachten
Te sijn een trou getuygh, een wreecker sterck van krachten.

Ten derden, dat daer niet en zy, dat wy so seer,
Of meer en Vreesen als dat wy ons God en Heer,
Die onsen Vader ons, barmhertigh en genadigh,
Die met veel gaven groot ons overschut wel-dadigh,
Vergrammen; door te doen van't geen wat hy ver biet,
Sijn oordeel over ons rechtveerdigh halen niet.
Tot dese Vreese goet, die kinderlijcke Vrese,
Ons eerst bewegen moet, 't vermaen [a] dat ons tot dese
Doet Godes heylig woordt: gelijck ons David leert,
Als Salomon vermaent, als de Propheet begeert
Dat elck een God den Heer sal Vreesen, dienen, eeren,
Goet doen, af staen van't quaet, en sich tot God bekeeren.
Tot dese Vreese goet ons moeten porren voort,
De eygenschappen Gods. 1. Want ons leert Godes woort
Dat [b] God is over al: dat Godes oogen dringen
Door alle plaetsen heen: dat voor den Heer geen dingen
Verborgen zijn: dat God alles weet, hoort en siet;
Dat geen dingh so secreet ter Werelt en geschiet,
Dat Godt niet zy bekent: Dat God oock de gedachten
Der menschen weet: dat God, hert, nieren ende krachten
Der menschen al door-grond: Dat in het aerdsche dal,
Niet is geweest, en oock niet is, noch wesen sal,
Of God weet dat altijd: Dat voor God niet kan wesen
Verborgen: In Gods woord wy oock wel klaerlijck lesen,
Dat God [c] almachtigh is, [d] rechtveerdigh, [e] heyligh, [f] goet:
Het welck' al, als een mensch in zijn hert en gemoet
Met aen-dacht over-denckt; behoort hem dat niet krachtigh
Te porren; om oprecht te Vreesen God almachtigh?
Ja voor waer: want die mensch moet wesen wel ontbloot
Van ware liefde Gods, en zijn in sonden doot,
Die daer door niet en word beweeght om God te Vreesen
Met kinderlijcke Vrees. Daerom laet ons niet wesen

[a] *Psa. 33:8*
Prover: 3:7
Iesaie 8:13
Malac. 1:6

[b] *ps. 139:7*
Iesaie 66:1
Iere. 23:33
Actor. 7:49
17:27
Sapien. 1:7
1. Ioan. 3:20
Acto. 15:18
Ioan. 21:17
Hebre. 4:11
Psal. 94:11
139:1
Rom. 8:27
Iere. 11:20
17:10
20:12
Apoca. 2:23
[c] *Gen. 17:1*
43:14
2. Cor. 6:18
[d] *Psa. 36:6*
7
48:11
119:137
Deut. 32:4
[e] *1 sam. 2:2*
Iesaie 29:23
40:25
41:20
[f] *psa. 33:5*
34:9
103:11
17
119:68
145:9
Titum. 3:4
5

So sonder liefde Gods, maer laet ons God den Heer
Met kinderlijcke Vrees, op-recht, ootmoedigh seer,
Wel Vreesen na zijn woordt. Want God de Heer gepresen
[g]Genadigh haer siet aen, die hem ootmoedigh Vreesen,
En dienen na sijn woord. De Vreese Godes [h] goet
Den menschen t'aller tijdt nut en profijt oock doet:
Die kinderlijck God Vreest verrijckt de Heer seer goedigh
Met veel weldaden schoon, en gaven over-vloedigh.
Hy die den Heere vreest, die wordt van Godt ge-eert,
Hem Godes gunste volght, en van hem word geweert
Ongeval, al het geen sijn salicheyd mocht schaden.
De Vreese Godes is een schat vol veel weldaden.
Want sy is een begin der ware wijsheyd goet, [+]
Voorsichtigh voor het quaet. die God Vreest wort behoet,
Verhoet voor sonden swaer, en leert God-saligh leven.
Dit goet, en noch veel meer, dien God Vreest, God sal geven.
Tegen de Vreese Gods, de quade Vreese strijt,
Als een verkeerde Vrees, die heel moet zijn vermijd;
Waer door God word gevreest, doch niet na sijn begeren.
De ware Vrees haer moet na Gods woord reguleren.
Tegen de ware Vrees strijd oock de ydelheyd,
Van ongegronde Vrees, de welcke wort bereydt
Door't gene dat een mensch niet en behoeft te Vresen;
Door't gene niet en mach oorsaeck van Vreese wesen.
Het welck door waen-geloof ongefondeert geschied,
Als men het gene Vreest dat men moet Vreesen niet.
Gelijck als wordt gedaen in't Pausdom, daer de lieden
Bevreest sijn, als zy niet na-komen het gebieden
Van den Paus; zijn Bevreest de traditien dwaes
Te schenden, welcke zyn verdicht door het geraes
Van den geschoren hoop: aen menschelijcke vonden
's Menschen gemoet met Vrees in't Pausdom wort gebonden.

[g] *Ies. 66:2*
[h] *Psa. 34:10*
Psal. 112:
Iesa. 33:6

[+] *Prov. 1:7*
9:10
15:24
psal. 111:10

Maer daer ontsiet men niet hertneckigh voor te staen
Afgoderyen veel: men vreest daer niet te staen
Met het swaert, water, vier, te dooden, te verjaghen
Onnoos'le menschen die God vreesen, God behaghen.
Desen gewaenden Vrees met vlijt moet zijn vermijd,
De ware Vrees die moet geschickt zijn t'aller tijd
Alleen na Godes woord; alleen na Gods begeeren
Men Godt den Heer oprecht moet vreesen, dienen, eeren.
De knechtelijcke Vrees hier teghen word gestelt,
Die 't herte van een mensch godloos ontstelt en quelt,
Waer door hy is bevreest, van weghen zyne sonden;
Voor het streng oordeel Gods, en vliedet t'allen stonden
Met schrick van God den Heer, zijnde geheel ontbloot
Van liefde teghen God; is met een haet seer groot
Bevangen teghen God; tot wanhoop hem gaet keeren,
En vreeset Godes straf met sondigh murmureren.
Die knechtelijcke Vrees men nimmermeer en vint
In een God-vreesend hert: hoe wel, dit wel versint,
Dat oock uyt swackheyd groot de vrome dickwijl vresen,
Maer die Vrees wordet weer door Godes Geest genesen.
De knechtelijcke Vrees moet dan zijn af-geleyd,
En 't herte van den mensch tot Godes Vrees bereyd.
Die knechtelijcke Vrees verbied God, so wy lesen,
De Geestelijcke Mensch vermijt dat sondigh Vresen:
Want hy by God den Heer in zijn genade staet,
En is versoent met God, door Christi liefdes daet.
[+]De oorsaeck vande Vrees is hem soo wegh genomen,
Dat hy vry onbeschroomt door hem tot God mach komen.
Hier door word oock bestraft de sorgeloosheyd groot
Der boosen, die het hert maeckt ledigh en ontbloot
Van ware Vreese Gods; en doet seer seker leven,
En sonder wroegen voort tot ondeught zich begeven.

[+]*Ephes. 2:18.*

Waer door dan oock de Mensch word werelds, aertsch gesint;
In vleesschelycke lust dat hy vernoeghen vint:
So dat hy God vergeet, en Gods woort niet betrachtet:
Ja Godes oordeel streng en gramschap niet en achtet.
Nu dese, seyt de Schrift, dat zijn dol, dwaes en sot, +
Als die God vreesen niet, versuymen 't hooghste lot.
't Is waer, dat al-te-met de Nieuwe Mensch vertraget,
Wort slap, en seer verkout, en weynigh sorge draget:
Want aengesien het vleesch noch altijd in hem blijft,
Is dat de voor-spoed hem wel tot sorgloosheyt drijft,
Ja menigh-mael verstijft, door veel weeldige daghen,
Dat in hem Godes Vrees geheel schijnt te vertraghen:
En besigh word, gelijck des werelts kind'ren doen,
Om zijn vleesch met gemack in weelde wel te voen:
Vergeet soo zijn beroep; het welck is te beklagen!
Maer Godt, die hem bemint, die komt door Vaders slagen
Hem wecken uyt dien Slaep, om weder op te staen
Wt die sorgloosheyd quaet, om heylighlyck te gaen
Met ijver, boven al, om Godt den Heer te leeren
Na zijn Godlycke woord te vreesen, dienen, eeren.
So dat de tegen-spoed en 't cruyce hem word soet,
Als 't welck hem voor't verderf behoed en groot goet doet:
Want zijnde op-geweckt, gebruyckt hy recht Gods gaven;
En leert met yver groot nae't Hemelsche goet draven:
Dan komt oock Godes Geest, die hem verstercket voort,
Geeft hem den rechten smaeck van Godts Vrees, van Godts woort:
Versekert zijn gemoed dat God by hem wil blyven,
Om de sorgloosheyd quaet te helpen voort verdryven.
En also wort de Mensch God-saligh meer en meer,
En krijght de vreese Gods oprecht in't herte weer.
Voor die sorgloosheyd quaed elck hem dan wel moet wachten.
De ware Vreese Gods groot achten en betrachten.

+ *Prov. 3:7. 23:9.*

[+]Noch word hier door bestraft die Vreese onbedacht,
Waer door men meer den me*n*sch als God vreest, meerder wacht
Te doen het gene dat den menschen mocht mishagen,
Als 't gene God verbied: men vreest meer menschen slagen
Als Godes plagen swaer: 't welck is een sonde groot,
Een dwaesheyt die den mensch rechtveerdigh brengt in noot.
Maer yemant sal misschien dit schynen vreemt te wesen,
Dat yemand meer den mensch als God self soude Vresen;
En seggen dat elck een God Vreeset boven al:
De mond seyd dat altijd, maer als men mercken sal
Op onse wercken al, die uyt het herte komen,
Men sal bevinden dat Gods Vrees ons is benomen.
Want om dat men den Heer met oogen sien niet kan,
Men weynigh denckt op God, so dwaes is alle man.
Aen-merckt ons woorden eens, hoe licht dat men sal lieghen,
Hoe veerdigh dat men is tot loosheyd, tot bedrieghen.
So men eens wil door-sien ons wercken in't gemeen,
Die roepen over-luyd, daer is in't herte geen
Oprechte Vreese Gods: want 't herte sal beweghen
Veel meer het geen men siet voor oogen, op ons weghen,
Als Gods woord, dat ons leert, dat God wel hoort en ziet
Al 't gene wat by ons gedaen word, en geschiet.
Aen-mercket eens waer toe de menschen haer gewennen,
Sy sullen menigh-mael, uyt menschen Vrees, ontkennen
't Geen by haer is gedaen; en dencken niet op Godt,
Die tegen-woordigh is, veel min op Gods gebodt:
Men soeckt niet Godt, maer wel den menschen te behaghen,
Als 't menschen maer behaeght, na God men niet ziet vraghen.
Men buyght des Heeren woord na 's menschen appetijt:
Men acht Gods woord niet veel als 't met ons wille strijt:
Men leeft na eygen wil, na des vleessches begeeren:
Elck hem na Godes Wet niet wel wil reguleren.

[+]*Psal. 10:11.*
14:1.
73:11.
94:7.

De ware Vreese Gods is onder ons seer kleen:
Men eert de Magistraet met oogen-dienst alleen.
Schijn-deught by velen woont, elck een hem wel sal schamen
Voor een eerlijck persoon; maer weynigh, nae't betamen,
Haer schamen voor den Heer de sonden te begaen;
En nochtans weet men dat het Godt de Heer ziet aen.
Elck die sorgloosheyd quaet behoort dan af te snoeyen,
Op dat de Vreese Gods in't herte recht mach groeyen.
Want daer de Vreese Gods woont in een oprecht hert,
De sorgloosheyd quaet daer uyt verdreven wert.
Die Godt den Heere vreest, oprechtigheyd sal pleghen
In al zijn doen, en zijn tot schijn-deught niet geneghen.

Het xxxj. Capittel.
Vande waere Liefde.

DE Liefde is een deught der deughden in't gemeyn;
Die alle ding doet zijn goed, soet, lieflijck en reyn.
Wy hier de liefde Gods eerst sullen gaen verklaren,
En tot de Liefde van ons naesten dan voort-varen.
De Liefde tot God is een deught, alsoo gesint,
Waer door men boven al Godt, om Gods wil, bemint,
Lief heeft en wel bemint, met alle onse krachten, +
Hert, zinnen en gemoed, affecten en gedachten:
Als in het hooghste goed, in Gode sich vernoeght,
Om willigh Godes wil te doen met vlijt sich voeght.
En uyt de Liefde Gods lieff'lijcke Liefde stralen,
Over al wat men wel beminnen moet doet dalen.
In't herte van den Mensch die Liefde word gewracht
Van God, om Christi wil, door zynes Geestes kracht,
Van den Vader, en van Christo: dien van Ephesen +
Paulus de Liefde wenscht: en in zijn brief wy lesen

+*Mat. 22:37.*
Luce 10:27.

+*Ephes. 6:23.*

[+]Tot den Galaten, dat de Liefde is een vrucht
Des Geestes: want uyt ons de Liefde is gevlucht
Door den val; wy zijn nu so verkeerd van naturen,
Dat in ons niet en kan de ware Liefde duren;
Ten sy dat wy door kracht van den Heyligen Geest,
Die door des Heeren woord, ons hert verkeert geneest,
Tot ware Liefde Gods in-wendigh zijn besneden,
En tot de Liefde weer herschapen onse leden.
Maer sijnde so vernieuwt, tot Liefde word verweckt
Het herte; en met lust tot Godes Liefde treckt
Al de genegentheyd die in een mensch mach wesen,
En rust gerust alleen geheel in God gepresen.

[+]Na dese Liefde Gods, als d'alder grootste deught,
Moet ghy, o Christen Mensch! trachten so veel ghy meucht.
Want God het self gebiedt in zijn Wet, en wy lesen
Dat Christus dit gebodt ons hooch heeft aen-gepresen.

Tot dese Liefde Gods leert ons oock de Schriftuur
Dat ons bewegen moet Gods goedige natuur.
Hy is de goetheyd selfs, barmhertigh en genadigh;
Oock aengemerckt dat God is over ons weldadigh,
Die ons altijd verrijckt met zijn weldaden groot,
En met veel gaven soet vervullet onsen schoot
So over-vloedigh veel dat men die niet kan tellen;
Wy wel ondanckbaer zijn, indien wy niet en stellen
Ons Liefde op den Heer: want de Liefde tot Godt
Een teken is dat God, ons is ons hoochste lot,
Dat wy hem kennen recht, en dat ons God almachtigh
Lief heeft, en dat wy sijn Gods Kinderen waerachtigh.

Tot dese Liefde Gods ons oock op-wecken moet
Het geene dat hier volght: als het exempel goet,
Christi God ende mensch, die vol-maeckt was in desen,
Ja God so heeft bemint, dat hy (so als wy lesen)

[+]Gall. 5:22.

[+]Deut. 6:5.
11:1.
30:16.
Mat. 22:37.

Beweeght door Liefde reyn, voor ons oock heeft gesmaeckt
Den heel vervloeckten doodt, en ons so vry gemaeckt.
2. Hier toe behoort ons oock't exempel te bewegen
Der Engelen, die tot Gods Liefde zijn geneghen;
Want Christus heeft ons dat in zijn Gebed geleert:
Waer door een Christen mensch van Godt den Heer begeert
Kracht, om Gods wil so wel te doen met al zijn krachten,
Als Godes wille wel de Engelen betrachten.
3. Bewegen moeten ons d'exempelen seer veel
Der Heyligen, die nu het Hemelsche erf-deel
Verkreghen hebben al, end' eer-tijds hier beneden
De ware Liefde Gods uyt-druckten met haer zeden.
4. Tot dese Liefde Gods, bewegen ons behoort
Het groote schoone loon, dat de Heer in zijn woort
Genadigh heeft belooft, den genen die beminnen
God met haer krachten al, van herten, met haer zinnen.
Dit loon schoon is God self, want in God zich vernoeght
De Liefde; en tot Godt de Liefde zich vervoeght:
Ja soeckt geen ander loon als God self te genieten.
God is het wit alleen daer liefde na moet schieten.
God is der Liefden schat: die God heeft, heeft het al,
En dien Godt recht bemind geen dinck ontbreken sal.
Het eynde, wit en loon kan van de liefde wesen,
Niet anders als [a] God self; 't is al in God gepresen
Wat dat de Liefde wenscht: ja buyten God is niet
Daer Liefde is vernoeght, of daer die Liefd' op siet.
't En is geen Liefde goed die buyten God gaet vliegen,
Die sonder God bemind zich selven sal bedriegen.
Op Godt dan boven al de ware Liefde staet,
En baert, door Godes hulp, uyt Liefde liefdes daet:
Want buyten God soo moet de liefde schendigh dwalen:
Maer uyt de Liefde Gods wel schynen Liefdes stralen:

[a] *1. Ioa. 4:8.*

Om Lief te hebben recht, om Gods wil, onder Godt,
Wat men beminnen moet, na luyt van Gods gebodt.
Want men moet God den Heer boven al, end' alleyne
Om zynen 't wil alleen, met ware Liefde reyne
Lief hebben; want hy is self-standigh en vol-maeckt
In hem, en door hem self: zijn Liefde eeuwigh blaeckt
Als oorsaeck aller goed, 't bestaen, het leven, sweven
Der creaturen al, is alleen God verheven,
En alleen haer fonteyn van alle goedigheyd:
Ja self het hooghste goet, die alle dingh bereydt
Ten besten van den mensch, die hy heeft uyt gelesen
Alleen uyt liefde reyn, sijn Liefde heeft bewesen
[+]In Christo; die ons heeft uyt Liefde, door zijn bloet
Verkregen en verdient het eeuwigh Hemels goet.
En daer-om moet-men God (om sich niet te versinnen,)
Om zynent wil alleen, uyt Liefde reyn beminnen.
Gelijck als niemant recht gelooft in God den Heer,
Als door den Middelaer Christum; also oock weer,
En kan de Liefde niet in ons zyn na behooren,
Wy die van God den Heer vervreemt zijn en verlooren
Door onse sonden quaet; ten sy dat wy op-recht
Wt een vruchtbaer geloof, op Christum vast gehecht,
De Liefde uyt ons hert tot God den Heer vast gehecht,
De Liefde uyt ons hert tot God den Heer doen vloeijen:
Want buyten Christum is ons Liefde te verfoeijen.
Wy moeten dan tot God, alleen door Christum gaen,
Of God ons Liefde sal niet willen nemen aen.
Maer wel om Christi wil; als Christum wy aen-kleven,
Aengenaemheydt by Godt, ons Liefde wort gegeven.
Wy moeten dan voor eerst tot Christum gaen met vlijt,
Om hem door het geloof uyt Liefde t'aller tijdt
Waerlijck te nemen aen, en hem met al ons krachten
Lief hebben, en met lust de Liefde dan betrachten

[+]*Iohan. 3:16.*
Rom. 5:6. 8.
1. Ioh. 4:9.
Ephe. 2:4.

In laten ende doen; door Liefdes vruchten soet,
In Liefde leven wel na Christi wille goet.
Christus de Heere seyd, gelijck als my de Vader +
Heeft Lief gehadt, also ick u oock al te gader — +*Iohan. 15:9.*
Heb Lief gehadt; daer-om in myner Liefde blijft:
Wanneer ghy met het doen van myn woort, my gerijft,
Dan is het dat ghy sult in myne Liefde blyven;
Gelijck ick hebbe oock gaen vierighlijck bedryven
Mijns Vaders wil, en blijf in zyne Liefde vast.
Wie mijn geboden weet, die hout, en daer op past +
Die heeft my waerlijck Lief, en die my Lief heeft vierigh, — +*Ioha. 14:21.*
Dien sal oock wederom myn Vader goedertierigh
Liefhebben; ick hem sal Liefhebben, en hem klaer
My selven tot sijn troost oock maken openbaer.
Ick ben de Herder goet, myn Schapen al ick kenne, +
Mijn Schapen kennen my; ick haer also gewenne — +*Iohan. 10:14*
Dat sy my volgen na; de Vader my bemint — 27
Om dat ick my voor haer te geven ben gesint — 28
Tot in den doodt; ick sal myn Schapen 't leven geven,
Haer niemant nemen kan uyt mijn hant hoogh verheven.
Want Christi Liefde goet is tot den mensch so groot, +
Dat hy sich heeft voor hem gegeven in den doodt: — +*Iohan. 15:9*
Den Wijn-pers van Gods toorn voor ons alleen getreden: — *Galat. 2:20*
Om onser sonden wil den vloeck aen 't kruys geleden. — *Rom. 5:6*
Nu dese Liefde groot die Christus tot ons draeght, — *Ephes. 5:2*
De welcke doet alleen, de mensch dat God behaeght, — *Esai. 63:3*
En sonde die ons hert in Liefde niet doen branden? — *Galat. 3:13*
De Liefde Christi die ontbonden heeft ons banden,
En soude die ons niet ont-steken met der daet,
Met ware Liefde goet tot desen Advocaet? +
Ja desen Advocaet die altijd is genegen — +*Iohan. 8:34.*
Te bidden God voor ons, sal die ons niet bewegen

Om hem met vierigheyd, en met een hert op-recht
Te hebben lief altijdt? dat waer een saeck seer slecht,
Ondanckbaerheyt oock groot, god-loosheyd, sware sonden.
+Daer-om moet den mensch sijn Liefde t'allen stonden
Op Christum hechten vast, en voort door Christum gaen — *+1 Cor. 16:22*
Tot God, die dan wel sal ons Liefde nemen aen. — *1. Ioh. 4:19*
Tot dese Liefde dan den mensch hem moet gewennen,
Want door die Liefde goet so leert men onder-kennen
+De ware Kind'ren Gods. Want dese liefde is
Een teken dat ons Godt de Vader oock gewis — *+1. Ioha. 4:7*
Lief heeft; en alle die door het geloove blyven — *16*
In Christi Liefde reyn, die sal dees Liefde dryven
Tot Gods gehoorsaemheyd: om God na Godes wil
Te dienen trou, oprecht, gewilligh ende stil.
Ja dese Liefde sal de sonden ons doen haten,
End' uyt Liefde tot God, wat God verbiedt doen laten.
En dese Liefde doet het herte en gemoet
+Gerust sijn en vernoeght in God den Heere goet,
End' sal veel vreuchde groot in ons gemoet verwecken — *+Ioh. 14:15.*
Over de goetheyd Gods, en ons tot Gode trecken. — 21. 23.
So langh als hy hier leeft, de mensch toe nemen moet,
Allenghskens meer en meer in dese Liefde soet,
En so uyt Liefde reyn de wille Gods betrachten
Met wercken heyligh, vroom, met woorden en gedachten:
Op dat de Liefde die hier noch is on-volmaeckt,
Als die door het geloof dus toe te nemen haeckt,
Door en om Christi wil in't eynde mach geraken,
Om de vol-maeckte Liefd' eeuwigh by God te smaken.
Tegen de Liefde Gods, der wereld Liefde strijdt,
Die van ons, so als volght, altijd moet sijn vermijdt.
+Ten eersten, dat wy niet die tot een beter leven
Her-schapen sijn, al hier ons herte laten kleven — *+Math. 10:37*
1. Iohan. 2:15
Rom. 12:2
2. petr. 2:4

Aen eenigerley dingh ter wereld breet en wijt,
Eer, vrienden, rijckdom, staet, wellusticheyd verblijdt;
Aen 't gene wat al-hier beneden is op aerden,
Hoe heerlijck het mach sijn, hoe schoon, hoe hoogh van waerden:
Want al wat men hier vint is niet dan ydelheyd
Als men daer op vertrout; men wort daer door verleyt
Als men niet verder siet als op die aerdsche dingen;
En niet na Godes woordt haer misbruyck leert bedwingen.
Want als het herte hanght aen 't aerds en werelds goet,
De mensch verydelt wordt, en god-loos van gemoet,
Vergeet God, Gods gebod, acht geen geest'lijcke saken,
Sich soeckt tot zijn verderf in dwaesheyd te vermaken.
Daer-om so moet den mensch, al wat ter wereld wijt [+]
Gevonden wort, also gebruycken in dees tijdt, [+]*1. Cor. 7:29*
Gelijck een Pelgrom doet, die men niet siet vertragen, *30*
Maer altijdt op zijn wegh voort en voort vlytigh iagen. *31*
Dat is, gebruycken 't so, dat daer niet aen en kleeft
Sijn herte; als de geen die dese dingen heeft
Te leen tot zynen dienst, om sich so te begeven
Bequamer op den wegh, tot het eeuwige leven.
Ten tweeden dat wy geen gemeenschap al te groot [+]
En houden met de geen die god-loos sijn, ontbloot [+]*Rom. 13:12*
Van het op-recht geloof: ons hert niet sy genegen *2. Cor. 6:14*
Om den lief'lijcken schijn van de wereltsche wegen *Ephes. 5:11*
Te volgen; en veel min de wercken sondigh quaet,
De ydelheyd seer groot, de pracht, den over-daet,
Der wereld immermeer in eenich deel na apen,
Aen haer wellusten veel ons oock niet en vergapen:
Want een vroom man en kan niet blyven vroom, als hy
De wereld met haer doen niet stellet aen een zy.
Want wat gemeenschap heeft de deught met quade wercken,
De boose wereld kan met Christi heyl'ge Kercken

[+]Verdragen nimmermeer: want daer en kan, noch sal
Geen vrede wesen met Christo en Belial. [+]*1. Cor. 6:14.*
Een Christen Mensch en mach geen gemeen iock dan trecken *Syr. 13:19. 20. 21.*
Met den wereldschen hoop, die met Gods weghen gecken.
Hier toe soo wordt den mensch vermaent in Godes woord,
[+]Als men in Pauli brief tot den Romeynen hoord,
Ick bid u broeders goed, door Gods barmhertigheden, [+]*Rom. 12:1.*
V lichamen begeeft, met al u lichaems leden,
Den goeden God tot een danck-offer heyligh, soet,
Welck is u Godes-dienst, die heyligh is en goet,
En wordet niet gelijck de werelt; maer wilt leven
In een vernieuwt gemoed, en wilt u voort begeven
Te leeren Godes wil, dat ghy u schicken meught
Na Gods volmaeckte wil, uyt liefde, tot de deught.
[+]Want in den eersten brief Johannis staet geschreven,
Bemint de wereld niet, geen aertsch goed wilt aen-kleven. [+]*1. Ioh. 2:15.*
De werelt wie bemind, of werelds is gesint,
Des Vaders Liefde soet in hem men niet en vint.
Want al het gene hier ter wereld word gevonden,
Als de Begeerlijckheyd des vleessches ongebonden,
En de Begeerlijckheyd der oogen, de grootheyd
Des levens, en is niet uyt Godt; maer haer beleyd
Is uyt de wereld boos: de wereld sal niet blyven
Met haer Begeerlijckheyd, maer vergaen; doch beklyven,
Wel blyven, en bestaen in eeuwigheyd seer vast
Sal hy die heyligh leeft, en op Gods Wet wel past.
Want waerom soude doch een Christen mensch beminnen
Den wereld loos en boos? want als men 't wil versinnen,
Des Werelds Liefde is (gelijck de Schrift ons leert)
[+]Vyandschap by den Heer, en hy die daer begeert
Des werelds vriend te zijn, sal Godes vyand wesen. [+]*Iacob. 4:4.*
De wereld is geheel geleghen (so wy lesen) *1. Ioh. 5:19.*

In't boose; en zy haet Christum en Christi Leer,
Om dat hy klaer getuyght dat werelds wercken seer [+]
Boos zijn; de wereld is ydel, vol ydelheden, [+]
Haer gedaente verdwijnt zy: en heeft noyt geleden
Den vromen, maer gehaet, vervolget en gedoot: [+]
En daer-om is zy oock, al schijnt haer glants wat groot,
De tegenwoordigheyt der vromen gantsch onwaerdigh.
Des werelds wijsheyd is niet goed, maer seer quaet-aerdigh, [+]
Ja dwaesheyd is by Godt, zy kent den Vader niet,
En Christum noch veel min; en al wat men daer siet
Is sondigh, ydel, dwaes. want wat word daer gevonden?
Als [a] Caims herten quaet; bedriegelijcke monden,
[b]Semeïs tongen loos; en [c] Doegs lippen stout:
[d]Joabs groetingen veel; en [e] Judas soenen kout:
[f]Saulsche handen wreed; en [g] Nabals boose zeden:
Den hoogh-moet [h] Rapsaces; [i] Hamans hoovaerdigheden:
[k]Balthasars over-daed; [l] Benadabs dronckenschap:
[m]Dalilaes soeten praet; [n] Jobs huys-vrouws sotten klap:
[o]Rubens over-spel dwaes; hoerdom der [p]
Sichemiten:
[q]Onams onkuysheyd vuyl; [r] Balacs toornigh onthieten:
[s]Balaäms gierigheyd; allerley boosheyd veel,
Het ware veel te lang die op te stellen heel.
Daer-om een Christen-Mensch de wereld moet versaken,
Den wereld immermeer met Liefde niet genaken.
Want waer-om sal een mensch de werelt, die God haet,
Lief hebben, die den wegh tot het verderf in gaet.
Die in de Liefde Gods dan eeuwigh wil beklyven,
Der wereld Liefde quaet hy uyt zijn hert moet dryven.
Nu volght de Liefde voort, de welcke vloeyt en spruyt [e]
Wt Godes Liefde reyn, als een deught en virtuyt:
Waer door men moet naest God, om Godes wil, beginnen,
't Geen lief te hebben is, van herten te beminnen.

[+]*Iohan. 7:7.*
[+]*Rom. 8:28*
1. Cor. 7:31
[+]*Ioan. 15:18*
24:25
Hebr. 11:38
[+]*1. Cor. 3:19*
Iohan. 1:10
16:3

[a]*Gen. 4:5*
[b]*2 sam. 16:2*
[c]*1 sam. 21:9*
[d]*2 sam. 3:27*
[e]*mat. 26:47*
[f]*1. Sam. 20: vers. 23*
[g]*1. sam. 25:*
[h]*2. Reg. 18: vers. 24*
[i]*Ester 3: ende 6:*
[k]*Dan. 5:2*
[l]*1. Reg. 16: vers. 20:*
[m]*Iudi 14:16*
16:16
[n]*Iob 2:9*
10
[o]*Gen. 35:22*
[p]*34:25*
[q]*38:5*
[r]*Num. 24: vers. 10*
[s]*Num. 22:7*
8
[e]*2. Pet. 2:15*

Dat is, ons even mensch, of sonder onderscheyd,
Yeder mensch onbeveynst, in waer' oprechtigheyd
Lief hebben, ende uyt die Liefde doen op-rysen
Wercken der Liefde veel, om Liefde te bewysen
Daer, waer men helpen kan met goeden raed en daedt.
De ware Liefde Gods geen mensch in noot en laet.
Want waer de Liefde kan verwarmen met haer stralen,
Sy den schuldigen plicht der Liefde sal betalen.
Die Liefde doet den mensch lief hebben niet alleen
[+]Zijn trouwe vrienden, maer zijn vyanden met een:
Niet alleen daer hy heeft vergelding te verwachten; [+]*Math. 5:44*
Maer oock daer men hem haet, versmaet, en gaet verachten. *Rom. 12:14*
Die Liefde is een deught, noot-wendiger veel meer *20*
Als ander deughden zijn: waer door men moet so seer *Prov. 25:21*
[+]Zijn even mensch oprecht lief hebben en beminnen, *22*
Als elck hem selven doet. Dit moet ghy wel versinnen, [+]*Levit. 19:18*
Dat ghy, o mensch, van God u even-mensche moet *Mat. 22:39*
Toe-wenschen so veel goed, als ghy u selven doet, *Marc. 12:31*
En hem bewysen dat met al u doen en laten, *Rom. 13:9*
Het zy dat hy u mach lief hebben ofte haten. *Gal. 5:14*
V als u even mensch met smaet of quaet doen quelt, *Iacob. 2:8*
Smaet met versmaetheyd niet, noch quaed met quaed vergelt;
Maer loont dat quaet met goed, geeft voor een vloeck een zegen,
Voor wraeck een Liefdes daed, voor haet wilt Liefde plegen.
Als ghy so Liefde draeght betaelt ghy al u schult,
Waer door het tweede deel van Gods Wet wort vervult:
[+]Waer-om de Liefde word de vervulling geheten
Der Wet: die ghy daerom moet nimmermeer vergeten. [+]*Rom. 13:8*
Want van der Liefden schult en word ghy niet bevrijt, *Galat. 5:14*
Maer ghy, die schuldigh blijft u naesten t'aller tijt: *1. Tim. 1:5*
Daerom moet ghy den nood uws naestens leeren kennen:
End' u uyt Liefde reyn tot Liefdes daed gewennen.

Op dat ghy mooght altijd sijn veerdigh en bereydt
Om alle menschen wel, na u gelegentheyd
Der Liefden schult en plicht, gewilligh te betalen.
Wt Liefde, Liefde sal tot yders hulpe dalen.
  Dees Liefde die bestaet in laten ende doen,
Want men voorsichtigh moet sich t'aller tijd verhoe'n,
Te doen ons even mensch het geen wy niet begeeren
Dat ymandt ons sal doen: en weder-om ons keeren
Om vlytigh oock te doen het geen wy wenschen wel
Dat ons geschieden mocht. 't Is des Liefdes op-stel
Te laten end' te doen, tot dienst van alle menschen
Wat wy tot ons behoef wel van een ander wenschen.
  Daer-om een Christen mensch daer na arbeyden moet
Om [a] schuldigh niets te zijn, als alleen Liefde soet.
Een Christen mensch die heeft, door Christum wel [b] verkregen.
Vryheyd, doch niet om gaen op on-gebonden wegen,
Waer door sijn vryheyd word misbruyckt tot sonden quaet,
Maer hem die vryheyd doet aen-trecken met der daet
Het jock der Liefden soet, end' maeckt hem heel genegen
Tot Liefdes dienst-baer werck, om Liefdes plicht te plegen.
  Sonder de Liefde soet sijn d'ander deughden niet,
't Is vruchteloos al wat uyt liefde niet geschiet.
In alle dingen is de Liefde seer lanck-moedigh, [+]
De Liefde die bedwinght, gramschap en toorne spoedigh.
De Liefde denckt geen quaet, verdryvet haet en nijdt,
En soeckt geen eygen-baet; sich nimmermeer verblijdt
In ongerechticheyd: maer sal sich wel verblyden
In waerheyd; ende sal de leugen-tael vermyden.
De Liefde licht gelooft, ten goeden alles duydt:
Altijdt het beste hoopt. Wt ware Liefde spruyt
Een lijdsaem herte goet, dat liever wil verdragen,
Onrecht, smaedt, haet en nijdt, als vrede te veriagen.

[a] *Rom. 13:8*
[b] *Rom. 6:18*
Galla. 5:13
1. Petr. 2:16

[+] *1. Cor. 13*

De Liefde vrede baert, tweedracht en twist verjaeght,
En is afgunstigh niet, maer een goed herte draeght
Tot elck een in't gemeen: tot goed doen is geneghen:
De volmaecktheyd der deught in Liefde is geleghen.
Die Liefde moet altijd geoeffent zijn met vlijt,
Om dat het God gebied, en om het groot profijt
Dat uyt die Liefde spruyt. De Liefde is geschreven
Van God in 's menschen hert; God heeft oock daer beneven
Gegeven zynen Wet; waer door ons word geleert
Dat God de Heer van ons oprechte Liefde' begeert.
Nu dit gebod van Godt ons moet tot Liefde dryven,
Om onsen even-mensch uyt Liefde te geryven.
De Liefde recht gepleeght, veel groot profijt ons geeft:
Want God, om Christi wil, belooft de Liefde heeft
Een groot twee-voudigh loon: Hier eerst des Heeren zegen,
So veel ons noodigh is, om te gaen op Gods wegen
Wt Liefde tot Gods eer: hier na de zaligheyd,
Waer toe de Liefde reyn ons door't geloof geleyd.
So dat de Liefde ons een teecken is waerachtigh,
Dat wy nu uyt den dood over-gebracht zijn krachtigh,
Ten leven; dat wy zijn gerechtvaerdight voor God;
Dat wy Gods kind'ren zijn, die het Hemelsche lot
Bereyd is: so dat wy vry-moedigh mogen treden
In onsen noot tot God, door vierige gebeden.
Dit profijt, en noch meer, genadigh dan gewind,
Hy die zijn even-mensch als hem self wel bemind.
Tot Liefde moeten ons de banden oock beweghen,
Waer door de menschen t'saem gebonden zijn te deghen.
Den eersten band die is natuurlijck, en siet aen,
1. Dat alle menschen zijn uyt eenen mensch ontstaen.
2. Dat wy zijn al te saem van Godt den Heer gepresen,
Geschapen na zijn beelt: *3.* Dat geen mensch in zijn wesen

Bestaen kan sonder Godt: *4.* En dat geen mensch en leeft
Die zynen even-mensch niet wel van doen en heeft.
Dus is den eersten band van koorden vier geweven.
De tweede band die siet op het geest'lijcke leven:
End' is oock vierderley: *1.* Dat wy zijn uyt een zaet
Geboren, door Gods woord, dat nimmermeer vergaet.
2. Dat wy zijn al te saem als geestelijcke leden
Van een lichaem; waer van in alle eeuwigheden
Christus alleen is't hooft. *3.* Dat wy zijn al te saem,
Door een gemeenen roep, geroepen, in den naem
Christi, tot d'eenigheyt des Geestes, en tot vrede.
4. Dat wy eenderley hoop te samen hebben mede
Van een eeuwige vreught, heyl ende saligheyd,
Door Christum ons verdient, en in Gods huys bereyd.
Die geestelijcke band, laet ons die als een reden
Bewegen, om ons hert met Liefde te bekleden;
Met Liefde onbeveynst, door het geloof geteelt:
End' drucken daer door uyt des Heeren even-beelt.
Ons dan die banden twee behoorden te beweghen,
Om Liefde aen elck een, uyt Liefde recht te pleghen.
Met dese Liefde goet in tegen-deel so strijd
Beveynsde Liefde quaet, twist, tweedracht, haet en nijd,
Afgunst, een toornigh hert, verkeert en quaet na-dencken,
Al 't gene waer door wy ons even-naesten krencken.
Laet ons nu eens besien, hoe onder ons seer veel
Gevonden wordet oock des Liefdes tegen-deel.
Ons Liefde is seer kleen; ja schier geheel verloren:
Om een saeck nietigh, kleyn, gramschap men sal orboren.
Men duyd ten quaden oock 't geen na der Liefden aert,
Wt Liefde, kan en moet ten besten zijn verklaert.
Men wil vergeven niet, elck wil hem selver wreken:
Men sift so nauw men kan, ons naesten zijn gebreken.

Veel quaet baert eygen baet, ja niemand wijckt een voet;
En eygen Liefde soeckt geen dinck als eygen goet.
Door onrust word verjaeght die lieffelijcke vrede,
Getrouwigheyd oprecht door ontrou word vertrede.
Mijn en dijn meester zijn, en maken groot gequel;
Teghen zijn even-mensch, elck een hem stelt rebel.
De noot der armen groot oock veel-tijdt word vergeten:
Goed-gunstigheyt die wort door haet en nijd verbeten.
Is dit niet droevigh seer, dat onder ons so veel
Den over-hand oock heeft des Liefdes tegen-deel?
De Liefde onbeveynst men niet wel wil hanteeren.
End' even-wel nochtans voor Christen goed passeeren.
Dit en mach soo niet zijn, want hy die niet bemint
Zijn even-mensch oprecht; end' hem niet onder-wint
Zijn Liefde met der daed aen elck een te bewysen;
Van dien heeft Godt de Heer oock waerlijck een af-grysen.
Hy die zijn even-mensch oprecht niet lief en heeft,
Tot God geen liefde draeght, hoe schoon hy oock voor-geeft.
[+]Want die zijn even-mensch geen liefde wil toe-draghen
Dien met zijn oogen hier hy aenschouwt alle daghen; [+]*1. Ioh. 4:20*
Wie sal gelooven dat hy Godt den Heer bemint,
Die hy niet sien en kan? die 't meent, hy hem versint.
En die soo is ontbloot van Liefde, sal God plaghen,
Ten zy hy hem alhier bekeere, om te draghen,
Wt een vruchtbaer geloof, der Liefde vruchten soet:
[+]Want daer 't geloove leeft, de Liefde doet veel goet,
Maer daer 't geloof is dood, de Liefde niet kan leven: [+]*Iacob. 2:18*
Daer Liefde niet en leeft, het leven word verdreven:
Waer 't leven niet en is, de dood vertoont haer macht,
Om in het helsche vier te branden dagh en nacht
Hem die niet heeft gedaen, uyt Liefde, liefdes wercken.
Daer-om wy ons geloof door Liefde moeten stercken.

Het xxxij. Capittel.
Van den heylighen Yver.

***D**EN* Yver voor Gods eer, voor Godes glori groot,
Die yder Christen moet betrachten tot der doot,
Is een beweging sterck, waer door dat wort gedreve*n*
Het hert en het gemoet, om Godes eer, verheven,
Met hert, hand ende mond, so veel men kan en mach
Voort te staen, ende die voort-aen door goet gewach,
Met vlijt, tot aller tijd wijd en breed te verbreyden,
En alsoo alle ding tot Gods eer te beleyden.
De Regel-snoer en maet van desen Yver goet,
Is alleen Godes woord; waer na dien Yver moet
Heel zijn gereguleert: dien Yver moet dan wesen
Met kennisse vermengt van Gods woort: neffens desen
Ontstaen uyt een geloof oprecht uyt liefde goed;
Tot Godt en Godes woord; en oock uyt liefde soet
Tot onsen even-mensch: alleen op deser wyse,
Den Yver in het hert der vromen moet oprysen.
Die Yver drijft den mensch seer heftigh altijd voort, [+]
Om Godt den Heer oprecht te dienen na zijn woort: [+]*Rom. 12:11*
Om liefde, hoop, geloof in zijn hert op te hoopen:
Om niet eens stil te staen, maer altijd voort te loopen [+]
In der Godsaligheyd; om altijd voort te gaen [+]*Phil. 3:14.*
In kennisse gesont; om Gods woort te verstaen:
Om tot den Godes dienst zijn even-mensch te trecken,
En hem in het geloof tot Yver op te wecken.
Die Yver weder-staet de ongesonde Leer,
Verdedighet met vlijt Gods waerheyd, tot Gods eer.
Bestraft het leven boos der wereld ongebonden.
Die desen Yver heeft, word nimmermeer gevonden

[+]In het geselschap quaet, van het God-loos geslacht
Dat Godes naem misbruyck, en Godes woort veracht: [+]*Psalm 1:1. 2.*
Maer altijd sich vervoeght by God-salige menschen,
In liefde, hoop, geloof, die toe te nemen wenschen.
Wanneer de eere Gods te korte wort gedaen,
Dien Yver doet het hert met droefheydt sijn bevaen,
Als Godes ware woort versmaet wort of vertreden,
En tegen Godes Wet begaen sondige zeden,
Het Yverige hert daer in sich droevigh quelt,
En wort met gramschap groot daer over seer ontstelt.
Ja met een yver goet seer vierigh wort ontsteken,
Om na gelegentheydt van sijn beroep, te wreken
Dat quaet, tot Godes eer; en daer-om oock met vlijt
Den Sathan, werelt boos, en eygen vleesch bestrijt.
Als de Heylige Wet des Heeren word versmadet,
Door Yver een vroom hert in tranen veel sich badet.
Een Yverigh vroom hert wort met een schrick bevaen,
Als sonde tegen God met moet-wil wort begaen.
Om dat daer door de Heer, de Heere der Heyrscharen
Versmaet wort; en daer-om de vroomen haer beswaren
Te blyven daer men God niet op-recht dient en eert,
Op so-daniger wijs als Godes woort haer leert.
En het geselschap quaet met vlijt altijd vermyden,
Ja haesten haer van daer, men quaet doet met verblyden.
Met desen Yver goet bevangen sijn geweest
De vromen t'aller tijd, die de Heylige Geest
Voor Godes eer, en voor de waerheyd van Gods leere
Met Yver heyligh heeft doen branden vierigh seere.
Dit is den Yver goet die na des Heeren woort,
Ons hert, en ons gemoet ontsteken te behoort,
Om Yverigh met vlijt, gewilligh en bly-moedigh
Met een begeerigh hert, met lust den Heere goedigh

Te dienen na zijn woort: en oock voor Godes eer,
Met Yver heyligh goet te branden vierigh seer.
Maer het is seer bedroeft, eylaes 't is te beklagen
Dat God niet wort gedient met Yver in dees dagen!
Want als men maer aen-merckt den handel, wandel al,
Traegh, laeuw, of kout als ys, elck een men vinden sal.
Men vint geen Yver meer om Gods eer te betrachten,
De wereld wort gedient, men siet Gods woord kleyn achten.
Dit konde men in't langh bewysen wel, maer neen,
Laet ons veel liever dan bekennen nu met een
Elck sijn schult; en voort-aen tot God ons trage handen
Op heffen, en ons hert, dat kout is, weer doen branden, [+]
End' onse slappe knien met Yver buygen weer,
Met vierigh suchten sterck, en bidden so den Heer,
Dat hy ons door sijn geest genadelijck wil trecken
Wt dese traegheyd groot; ons herte wil op-wecken
Tot Yver vierigh seer, om voorts voort aen te gaen,
Als Christen Ridder kloeck, den geestelijcken baen:
Om voor het waer geloof met Yver groot te stryden, [+]
Om alle valsche leer, en ondeught te vermyden:
Om wt een waer geloof Yvrigh te brengen voort
Der liefde wercken veel: en voort na Godes woort,
Met al ons kracht en macht in Yver goet te stygen,
Om 't eynde des gheloofs de saligheyd te krygen,
Om met een Yver goet en vierigheydt bequaem,
Te soecken wat daer streckt tot glori van Gods naem,
Om Godes lof en eer in Yver te betrachten,
Met wille, hert en mondt, met wercken en gedachten.

[+]*Esa. 35:3*
Heb. 12:12
1 Cor. 14:1
Apoca. 3:19

[+]*Iud. vers. 3.*

Het xxxiij. Capittel.
Van de geestelijcke Droefheyt ende Blydschap.

DE Droefheydt is, waer door dat een her-booren hert
Wee-moedigh werd beweegt, met hert-seer ende smert,
Bekommert en beanghst niet als de Heydens plegen,
Die in Droefheydt benaut tot wan-hoop sijn genegen.
Want een geloovigh hert werd wel in tegen-spoet
Wee-moedigh en bedroeft, maer dees Droefheyd die doet
Door de salige hoop, den wan-hoop heel veriagen,
Hout inde Droefheyd maet, haet het mis-trouwigh klagen,
Is alle tijdt gerust, getroost en wel vernoeght,
Hoe dat het God de Heer na syn wil heyligh voeght.
Gelooft dat alles sal ten besten hem gedijen,
Daer-om sich soeckt door hoop [a] in't kruyce te verblijen.
't Is waer hy wordt beweeght, maer dat gevoelen doet
Hem loopen tot zijn God, verslagen van gemoet.
Beklaget seer bedroeft van herten syne sonden,
Om sijn misdaden is wee-moedigh t'allen stonden.
Op-recht sijn eygen schult en nieticheyt bekent:
Tot Christum door't geloof om troost en heyl hem went.
Die Droefheyt doet een mensch sorgh-vuldigh altijdt wesen,
End leert hem zynen God oprecht, ootmoedigh vresen,
En hem die God recht vreest geen dingh so seer beswaert
Als zyne sonden doen: [b] Christus de Heer verklaert,
Dat die so droevigh sijn, wel saligh sijn te achten,
Als die vol-komen troost, hier en hier na verwachten.
Die so met droefheydt groot belast zijn en belaen
[+]Christus de Heere roept met lieffelijck vermaen,
Ghy alle komt tot my die sijt belast beladen
Met droefheyd en berou van wegen u misdaden,

[a] *Rom. 5:3.*

[b] *Mat. 5:14*

[+] *Mat. 11:28*

Coomt door't geloof tot my, met een boet-veerdigh hert,
Want wie so droevigh komt tot my, sijn droefheyd wert
In blydschap bly verkeert, en hy in my sal vinden,
Rust en troost voor sijn Ziel. Christus den so gesinden
Geeft een gevoelen soet van Gods genade groot,
Die haer ter saligheydt doet dijen nood en doodt.
Doet haer de sekerheyd der saligheyd hier smaken,
Aen de volheyd waer van hier na sy sullen raken.
Wt welck gevoelen soet voort in den mensch ontstaet,
Blydschap in God den Heer, die nimmermeer vergaet;
Want hy voelt in sijn hert, dat God hem heeft vergeven
Sijn sonden al te saem; dat hem getroost doet leven
En sterven door't geloof: want de Heylige Geest,
Werckt in hem dat hy God met vreughd van herten vreest:
End' alle dingh veracht om Christum te gewinnen,
Om met sijn heyligh kleet te gaen ten Hemel binnen:
Waer alle droefheydt dan in blijdschap wordt verkeert,
End' God de Heer met vreughd, groot gemaeckt en ge-eert.
In Droefheyd ende Vreughd des mensches, is gelegen
Bekeeringe tot Godt: om gaen op Godes wegen.
Want die hem tot den Heer bekeeren sal, die moet
Sijn sonden al te saem [a] bekennen met ootmoet.
Van herten sijn bedroeft dat hy met syne sonden
Sijn God vertoorent heeft, geleeft heeft ongebonden:
Belyden synen schult wee-moedigh voor den Heer.
De sonden laten heel en vlieden meer en meer:
En daer na wort hy dan met [b] blydschap in genomen,
Om dat hy heeft van God om Christi wil bekomen
Vergevinge van al sijn sonden groot en kleen:
Waer-om hy hem oock maeckt bly-moedigh op de been
Met een bly-moedigh hert, om heylichlijck te leven,
End' wort tot Godes Wet uyt liefde bly gedreven:

[a] *Oseas 5:15*
6:1
Ioel. 2:13
Luce 22:62
2. Cor. 7:9
Ezec. 36:31
32
[b] *Psa. 16:9*
Rom. 5:1
Psal. 51:14
Philip. 4:4
1. The. 5:16
Psal. 64:11

Dat hy geen ding so seer betrachtet en bejaeght,
Als om te doen het geen wat Godt den Heer behaeght.
End' oock geen ding so seer sal vlieden ende laten,
Als 't gene dat hy weet dat Godt den Heer mach haten.
Aldus den nieuwen mensch met Droefheyd is belaen,
En wederom met vreught en Blijdschap aen-gedaen
Als hy hem tot den Heer bekeert van zyne sonden,
En so Droefheyd en Vreught in een mensch word gevonden.
Oock wort den Nieuwen Mensch bedroeft, wanneer hy siet
Dat Christi Kerck gewelt of over-last geschiet:
Bedroeft sich oock altijd over het god-loos leven
Der wereld: is Bedroeft als God niet word gegeven
Zijn behoorlijcke eer, en als des Heeren naem
Licht-vaerdigh word mis-bruyckt, gelastert on-bequaem.
Niet weynigh is Bedroeft, beweeght met mede-lyden
Over 't cruys en den noot der vromen t'allen tyden.
Is met den droeven Droef, en met den blyden Bly,
Is verheught in het cruys: De geest Gods doet dat hy
De geestelijcke vreught van Gods genade goedigh
In een geloovigh hert gevoelt seer over-vloedigh.
Dit sy nu tot een proef in't korte hier verklaert,
Hoe oock d'affecten zijn van Geestelijcker aert
In den herboren mensch: hoe dat die haer beweghen,
In heyligheyd met vlijt: tot Gods Wet zijn geneghen:
End' niet tot ydelheyd en bewegingen quaet.
Want de Heylige Geest die helpt hem met der daet
Tegen zijn vleesch en bloed, den Satan, wereld stryden,
En heyligh nae Gods Wet hem voegen t'allen tyden.
Als dan d'affecten zijn genegen en gesint
Tot heyligheyd en deught, daer uyt een mensch bevint
Dat hy herboren is: en als die meer en meere
Haer neyghen voort en voort nae't geen ons Godt de Heere

Leert in zijn heyligh woord, dat is een teken vast
Dat het vruchtbaer geloof in hem toe-neemt en wast,
Dat in hem groeyt en bloeyt het geestelijcke leven.
Maer als d'affecten haer tot ydelheyd begeven,
Of als d'affecten zijn geneghen en gesint
Met lust te doen het geen wat vleesch en bloed bemint,
Een teken is gewis van een mensch onherboren,
Die so hy niet en word bekeert, sal gaen verloren.
Daer-om, o Christen Mensch! bid God, in Christi naem,
Dat u affecten al hy maken wil bequaem,
Geneghen en gesint tot geestelijcke dinghen;
En u affecten tracht, door Godes hulp, te dwinghen
Tot heyligheyd en deught, op dat ghy door het geen
Daer u affecten dan geneghen loopen heen,
Versekert wesen meught, dat ghy moet waerlijck wesen
Herboren, en van God ten leven uyt-gelesen.

Het xxxiv. Capittel.
Van het Geestelijcke Gaen ende Voort-gaen.

D*E* kracht, waer door een Mensch aengrypet en aenvaert
Wt-wendigh ende oock in-wendigh, is verklaert.
Nu volgt de faculteit en kracht, waer door seer aerdig
Een me*n*sche hem beweegt van plaets tot plaetse vaerdig,
En Voort-gaen seer bequaem na zijn gelegentheyd.
In den herboren mensch is dese faculteyt,
Op geestelijcker wijs geheylight van den Heere
Door den Heyligen Geest, om voort aen na de Leere
Van Gods heylige Wet heylighlijck Voort te gaen
In zijn Wettigh beroep; recht op der deughden baen,
Te loopen altijd voort van deught tot deughde spoedigh:
Door cruys, ja door den doodt, onbevreest, seer kloeck-moedigh

Te wandelen met vlijt voor Godt den Heer oprecht,
Door het vruchtbaer geloof, als een herboren knecht,
In alle heyligheyd, op de seer schoone weghen
Die in de vruchten goed des geloofs zijn geleghen:
Om so te gaen tot hem, die Hemel ende aerd'
Vervult, jae alle ding onderhout en bewaert
Tot lof van synen naem; end' den mensch heeft ghegeven
De Hoop, om tot Gods eer, eewich hier na te leven;
Die heylich, heylich is, jae de heylicheydt self,
Rechtvaerdich, ende woont in sulck een hoog gewelf,
Daer niemant toegang heeft als alleen Christi leden,
[+]Die in Christo, den wech des geloofs heylich treden:
Om also, segge ick, tot desen haren God, [+]*Ioan. 14:6.*
Die haer int hemels Huys, bewaert een hemels lot,
Te gaen, en so tot hem meer en meer te genaken,
Om hier na, voor Gods throon, eewige vreucht te smaken.
Hier om soo wort den mensch geseyt tot God te Gaen,
Als hy hem self versaeckt, end' niet blijft stille staen
Op den sondighen wegh des vleessches, noch de weghen
Der werelt wandelt, die in dwaesheyd zijn geleghen:
Maer uyt sich selven Gaet, verlaet de wereld quaet,
Hem met geen vleesch en bloed in ydelheyd beraed:
Maer uyt den diepen slaep der sonden swaer ontwaket,
Door een vruchtbaer geloof in Christum tot God naket:
Gelooft, hoopt en vertrouwt op God den Heer alleyn,
Wandelt voor God oprecht, leeft heyligh, kuysch en reyn:
Eert, dient God na zijn woord, end komt seer danckbaer treden,
In Christi naem, tot God, door vierige Gebeden:
Ende dat niet uyt vrees, maer met een bly gemoet,
Alleen uyt liefde reyn tot God den Heere goet:
Om Godes glori groot in alles groot te maken,
End' daer toe tot Gods eer eeuwigh by God te raken.

Daerom, o Christen mensch! wilt ghy Gaen tot den Heer,
Gaet uyt u self, verlaet de wereld met af-keer.
Want is dat ghy u self, of wereld wilt aen-mercken,
Wat sult ghy vinden daer als doodelijcke wercken?
De mensch is van natuur in sonden doot geheel,
Geneghen tot het quaed, vervult met dwaesheyd veel;
De wereld is geheel in ydelheyd geleghen,
Verleyt den mensch van God door vleesschelijcke weghen.
Men vind dan in den Mensch de oorsaeck van den dood;
Ter wereld anders niet als ydelheyd seer groot.
Maer als men God aen-siet, men sal in Gode vinden
Al wat den mensche kan van hell' end' doot ontbinden:
Want God de Heere is, so ons leert de Schriftuur,
Al-wijs, genadigh, goed, bermhertigh van natuur:
Die 's menschen heyl bemind, genegen om te geven,
Hem die God-saligh leeft, het saligh eeuwigh leven.
De mensch is dan hem [a] self oorsaeck van zijn verderf,
God is zijn hooghste goed, zijn schat, zijn schoonste erf.
De mensch hem selven oock verhindert, om te komen
By God; maer God die heeft dien scheyd-muur wegh genomen
Door Christum zynen Soon; en roept, in Christi naem,
Wt den verdorven hoop der menschen een Kerck t'saem,
Hem tot een heyligh volck, alwaer hy openbaret
Zijn wil, end' door den dienst der menschen daer verklaret
Zijn heyligh Godlijck woord; waer door hy in ons werckt,
Door kracht van zynen Geest, het geloof; en versterckt
Dat door beloften soet; en door de Sacramenten
Versegelt die den mensch, om in zijn hert te prenten
De faculteyt en kracht, om door Gods hulp te Gaen,
Te loopen sterck met vlijt, sonder eens stil te staen
Naer 't voor-gesteld wit van't saligh eeuwigh leven,
Dat God, tot zijnder eer, zijn kinderen wil geven.

[a] *Hos. 13:9.*

Want hy een Vader is, barmhertigh ende goet,
De levende fonteyn van alle gaven soet,
Die den verloren mensch genesen kan wel-dadigh.
Als die almachtigh is; oock wil, als die genadigh
End' goedertieren is; ia weet daer toe oock raet,
Als een al-wysen God: so dat wie tot hem gaet
Door't levendigh geloof in Christum onsen Heere,
Hy weet, kan ende wil verlossen t'sijnder eere.
   En aengesien hy heeft in zynen Soon bereydt
Sijn uyt-verkooren volck, en haer oock toe geseydt
Eeuwige saligheyd; so sal hy 't sonder sneven
Na sijn waerheyd en trou, gewisselijck oock geven.
So dat de kind'ren Gods, die desen wegh in gaen
Tot den al-goeden God, door sijn almacht bestaen,
Tegen haer eygen vleesch, den Sathan boos en listigh,
Het wereldsche gespuys, verleyders loos en twistigh,
De sonde, hel en doodt; en worden so bevrijdt
Van al het gene haer bespiet, bevecht, bestrijdt,
Om haer van desen wegh der saligheyd doen dwalen:
Want de Heylige Geest komt in haer herte dalen,
Versekert haer gemoet door het Godlijcke woordt,
End' haer op desen wegh geleydt geluckigh voort:
Haer spoedigh loopen doet door't geloof sonder schromen,
Tot dat sy voor Gods Throon, de saligheydt bekomen.
   Die in dit tranen dal, ellendigh, vol verdriet,
Dit vluchtigh leven kort, ten Hemel op-waert siet,
End' wenscht te sijn by Godt, moet desen loop-baen lopen,
Die Christus door sijn doodt den mensch gedaen heeft open.
   Dien loop-baen kan geen Mensch, noch Engel wysen aen,
Maer God heeft dat alleen na sijn wijsheyd gedaen:
Want Godt de Heere leert ons, desen wegh verheven,
In sijn Godtlijcke woordt, end' heeft dat woort gegeven

De Kercke Christi, daer hy dat bedienen doet,
Door aerde vaten swack: maer binnen in't gemoet,
Door't verkondighde woordt wil Godt door sijn Geest wercke,
End' ons geleyden so, tot hem, door Christi Kercke. +
Comt laet ons dan te saem tot Christi Kercke gaen, +*Ierem. 3:18*
Om daer den waren wegh ten leven te verstaen. *Esai. 30:31*
Ons met een hert op-recht tot Christi Kercke voegen, *Ierom. 6:16*
Want daer is Godes woort dat de Ziel kan vernoegen
In leven ende doodt, dat daer verkondight wordt:
Waer door dat het geloof in't herte wordt gestort
Van den Heyligen Geest; die ons wil weder-baren
Door Gods woort, datmen hoort in Christi Kerck verklaren.
Ghy menschen wilt u dan met Christi Kerck al-hier
Vereenigen met vlijt: want God seer goedertier
In Christi ware Kerck, sijn Dienaers heeft gesonden,
Die ons de wille Gods na waerheyd daer verkonden;
En wysen ons den wegh die tot den Hemel leydt;
Hoe men die loopen moet, hoort men daer recht bescheyd:
Want buyten Godes woort dien wegh niet wort gevonden,
End' buyten Christi Kerck ons niemand is gesonden,
Die ons des Heeren woort verkonden kan of mach:
En van geen ander wech maeckt Godes woort gewach,
Als dat God door't gehoor van Godes woort wil wercken
't Geloof door Godes Geest: Wilt daerom hier op mercken:
Is't geloof uyt 't gehoor, 't gehoor uyt Godes woort, +
Waer is dan dit gehoor daer niemant en komt voort +*Rom. 10:14*
Gesonden van den Heer, door wiens woort Godt is krachtigh? *17*
Waer sult ghy krygen dan 't heylsaem geloof waerachtigh?
Nu sonder het geloof niemandt God en behaeght, +
Men na des levens wegh vergeefs soeckt ende vraeght +*Heb. 11:6.*
Buyten des Heeren woort: end' God sijn woort laet leeren
Alleen in Christi Kerck, om den mensch te bekeeren.

Tot Christi Kercke dan elck hem vervoegen moet,
Die niet vervallen wil tot in den helschen gloet:
Want hoe men herder loopt op de verkeerde wegen,
Te verder men verdwaelt: elck let hier op te degen.
Den wegh ten leven heeft de Heer geopenbaert
In sijn Godlijcke woordt: nu dit woordt wort verklaert
Alleen in Christi Kerck; alwaer Gods-woordt wil weven
Door [a] het gehoor van't woordt 't geloove, dat doet leven.
[b]'t Geloof leeft in den mensch door de God-saligheyd,
God-salicheyd den mensch den wegh ten leven leyd.
Als den mensch hier dan heeft het waer geloof verkregen,
Ten leven streckt sijn Gangh door God-salige wegen.
Ten is dan niet genoegh dat de mensch hem alleen
Vervoeght tot Christi Kerck: maer hy moet oock met een,
Daer goeden voort-ganck doen, lopen, niet stil-staen blyven:
Des vleesches traegheydt slap hy wacker moet verdryven.
Belyden Christi naem, door hulp van Christi Geest
Na eysch van sijn beroep, voor elck een onbevreest.
Met yver ende vlijt voor Godes waerheydt spreken,
En weder-leggen kloeck der Ketters valsche treken.
Hy trachten moet altijd om voort te Gaen met vlijt
In kennisse gesont, om sijn geloof altijdt
Te stercken meer en meer: en 't geloof te doen bloeijen
In wercken heyligh goet: dat is, sich te bemoeijen
Om leven na Gods woord in alle heylicheydt,
En so voort-Ganck te doen in der God-salicheyt,
Ja so in alle dingh, op Godes woordt te letten
Dat hy in sijn beroep mach leven na Godts Wetten.
De [a] Liefde onbeveynst met mont en met der daet
Bewysen aen elck een: vermyden nijdt en haet:
De [b] vrede met elck een lanck-moedigh te betrachten;
Voor ongerechticheyd in alle dingh sich wachten.

[a] *Rom. 10:17*
[b] *Gal. 5:6*
Iacobi 2:16
Rom. 1:17
Gala. 3:11
Hebr. 10:38

[a] *Rom. 12:9*
Ephes. 3:17
4:2
32
Philip. 2:2
[b] *Rom. 12:18*
1. Petr. 3:11

Het leven zijns geloofs dus laten lichten klaer,
Inde sichtbare Kerck, gelyck een lidt-maet waer
Van d'algemeyne Kerck: waer van men moet aen-mercken,
Dat ware deelen syn particuliere Kercken;
Die de Godlijcke schrift verkonden na accoort,
Van der Analogy van Godes ware woord,
Gebruycken na't bevel Christi, de Sacramenten,
End' goede Disciplijn offenen inde tenten
Van Christi sichtbaer Kerck. Die dan tot sulck een Kerck
Haer voegen, ende daer van maken al haer werck,
Om wel in haer beroep haer even mensch te stichten,
Ende tot Godes eer haer geloof laten lichten,
Die lopen door't geloof 't padt der Godsalicheydt,
Het welck in Christi Kerck den mensch ten Hemel leydt
By God: waer henen dat [a] Christus is op gevaren,
Om voor sijn leden daer de plaetse te bewaren. [a] *Ioan. 14:3*
Die nu van herten dan sijn salicheyd bemindt
Hier in dit tranen dal, also moet sijn gesindt,
Dat hy tot Christi Kerck hem als een lit gae' voegen,
Om daer den Acker schoon der heyligheyd te ploegen;
End' loopen so den baen na't voor-gestelde wit,
Dat Christus heeft gestelt, yder geloovigh lit [+]
Van sijn geest'lijck lichaem, daer boven voor Gods Throone, [+] *Phil. 3:14.*
Om te bekomen dat genadigh tot een loone.
In Christi ware Kerck dees loop-baen is gestelt,
Bepaelt door Godes woordt; die yder heyligh helt,
Door een oprecht geloof moet lopen sonder wijcken
Aen d'een of d'ander kant: ia sonder omme kijcken.
Dat is, eerst boven al te soecken Godes eer,
En leven door't geloof God-saligh na Gods leer;
Besorgen oock, om niet aen een van beyde syden
Van den loop-baen, bepaelt door Gods woort, af te glijden,

Door ongesonde leer, op waen-geloof gegrondt:
Noch door schijn-deught on-vroom te gaen t'eeniger stondt
Buyten 't bekende spoor van de bebaende paden
Der heyligheyd en deught: Maer sich altijd beraden
Met Christi ware Kerck, Gods woordt daer vragen raedt,
Om den Heyligen Geest, God bidden vroegh en laet.
En om den rechten wegh tot God te loopen veyligh,
Gebruycken oock altijdt Christum den Herder heyligh
Tot een leydts-man getrouw: [a] die ons bewaren sal,
Dat wy niet wijcken af, noch komen heel ten val.
Want hy is [b] voor gegaen om ons plaets te bereyden
In't hemels-hooge hof, en heeft [c] belooft te leyden
Ons derwaert door zijn geest; al-waer hy ons bewaert
Het Hemelsch eeuwigh deel: al-waer dat word vergaert
De algemeene Kerck, die uyt de ware leden
Christi versamelt wordt. Die desen wegh betreden,
En in dit tranen dal, door de strydende Kerck,
[d]Lopen na't geen daer is aen 't eynde van dit perck
Gestellet tot een loon; die sullen dan ontfangen
Aen 't eynde van den loop, daer sy nu na verlangen;
Voor Godes hooge Throon, d'eeuwige salicheydt,
Die haer van eeuwigheyd in Christo was bereydt.
Laet ons dan lopen nu; want wy hier lopen moeten,
Het genadige loon, den arbeyd sal versoeten.

[a] *Iohan. 6:39*
10:28
[b] *Ioh. 14:2*
[c] *Esa. 44:3*
Ezec. 11:19
Ioel 2:28
Zach. 12:10
Iohan. 14:16
26
15:26
16:7
Rom. 8:9
11
[d] *Phil. 3:14.*

Het xxxv. Capittel.
Van de Faculteyt ende kracht der Genereringe.

D*E* Kracht en Faculteyt, die de Ziel, als alleen,
Met 't onvernuftigh Vee, der beesten heeft gemeen,
Is verklaert: volgen nu, de geen die mogen wesen
Gemeen so met het Vee, als planten: welck zyn dese*n*,

De Kracht, waer door een mensch na zijn aert Genereert,
De Kracht waer door hy wert gevoet na zyn begeert.
De almachtige God die en heeft niet alleene [+]
Al wat hier leeft en sweeft geschapen in't gemeene:
Maer onderhoud als noch, door sijn seer groote kracht
De creatueren al, yder in sijn geslacht.
God onderhoud als noch door het werck der naturen
Miraculeuser wijs, alle zijn creaturen.
De creaturen al sijn sterflijck en vergaen,
d'Een vergaet, d'ander sterft, en nochtans zy bestaen,
Bestaen end' niet vergaen, elck sijn bestemde leven,
En als dat is geeyndt, en haer de doodt doet sneven,
Dan noch bestaen altijd en vergaen nimmermeer
Al de geslachten veel geschapen van den Heer.
In het perticulier vergaen wel ende sterven
De Creaturen al: maer geensins en bederven,
Verdwynen of vergaen harer geslachten veel:
Yder soort en geslacht God onder-houdt geheel.
Is dit niet wonderbaer, dat God dit so gaet sturen,
Dat hy wat sterflijck is, door een werck der naturen
In wesen onder-hout? ia dit natuurlijck werck
Is seer miraculeus als ick daer wel op merck.
Godt doet voort-brengen noch in allerley geslachten
De Creaturen veel: wie kan met zijn gedachten
Dit natuurlijcke werck door-gronden hoe 't toe gaet?
Het is so wonderbaer dat niemand dat verstaet,
Hoe wijs hy oock mach zijn: ia de Naturalisten,
De kloeckste van verstant, daer na alleene gisten; [+]
Bekenden dat zy dit begrypen konden niet,
Op hoe-daniger wijs dit wonder-werck geschiet,
Ja hebben in dit deel haer onverstant beleden,
En oock verwondert seer, dat als een vaste reden

[+]*Nehem. 9:9*
Iesaie 45:7
Act. 17:25
Ephes. 1:11

[+]*Galen: de usu part: Lib: 3:11. 15.*

Gebruyckt tot een bewijs, dat dit is Godes werck,
Die na zijn wijsheyd groot dat werckt door zijn hant sterck:
End' zijn also gebracht, door het licht der naturen,
Tot kennisse van God, sonder 't licht der Schrifturen;
En met verwondering, daer van alleen de eer
Gegeven eenen God, den Almachtigen Heer.
Heeft dit natuurlijck werck, den Heydenen gedreven,
Tot kennisse van Godt? om Godt zijn eer te geven
In dit natuurlijck werck: hoe veel meer sal dit licht,
Verklaert door Godes woort, verlichten ons gesicht?
Om Godes wijsheyd groot, macht en Kracht te bemercken,
Met een geloovigh hert in sijn seer wonder-wercken;
Om Godes eer en lof met een danckbaer gebedt
Te loven, leven voort heyligh na Godes Wet.
De Geestelijcke Mensch die moet dan doen twee saken,
Eerst door dit wonder-werck des Heeren naem groot maken;
En roemen Godes Kracht, verkonden Godes eer;
Die door dienst der natuur werckt wercken wonder seer.
En leeren soo de Kracht en wijsheyd Gods recht kennen,
Om door hulp der natuur, en Schriftuur te gewennen,
Gods glori, lof en eer danckbaer te maken kond
By elck een, na den eysch van beroep, plaets en stond.
Ten tweeden, hy daer door oock werden moet ontsteken,
Om in de vreese Gods te myden de gebreken,
Die door de geyligheyt des vleessches word gepleeght
In dit natuurlijck werck; en worden wel beweeght,
Door't gebruyck van dit werck, om Godt den Heer te vresen:
Om daer te zijn altijd kuysch, heyligh, so 't moet wesen.
En door geen geyligheyd de natuur doen gewelt,
Maer sien op't eynd, waer toe God dat werck heeft gestelt.
Het welck is om zijn macht en wijsheyd te bewysen,
In't scheppen van de geen, die zijn naem sullen prysen.

Dus word dan dese Kracht, en Faculteyt altijdt
Geheylight, recht gebruyckt met kuysscher appetijt,
Als een reyn eerbaer hert van onmaet quaet kan rusten,
Ende d'oneerbaerheyd, des vleessches geyle lusten,
De bewegingen quaet, d'onbehoorlijcke min,
Met het gepeyns onreyn, gaet dryven uyt zijn zin;
Van vuyle dertelheyd sich zedigh weet te wachten;
Om d'eerbaer schaemte goed heylighlijck te betrachten.
Door dit heyligh gebruyck, so blijft het echte bed
By den herboren mensch, heyligh en onbesmet.
De vromen in Gods vrees haer kind'ren Genereren,
Doen leven haer geslacht alleen om God te eeren.
Op dat dan yder Mensch in dit werck der natuur
Zy heyligh, kuysch en reyn; so moet hy t'aller uur
De ware vreese Gods hem stellen voor zijn oogen,
Oprecht van gantscher hert zijn leven altijd poogen
Te schicken na Gods Wet, en maken een Verbond
Met zyne oogen twee, dat die tot geener stond
Na ydelheyd en sien; hem met vlijt in het hooren
En lesen van Gods woord oeffenen, om te stooren
Het vuyl onreyn gepeyns; om de begeerlijckheyd
Des vleessches (die den wegh tot onkuysheyd bereyd,)
Te iagen uyt het hert; om daer door te verkrygen
Gedachten heyligh, goed, die het hert op doen stygen
Door het Gebedt tot God; om te bekomen raet
En hulp, om met der daet de begeerlijckheyd quaet
Niet alleen weer te staen, maer oock heel te verdryven,
So dat geen geyle lust in't herte meer kan blyven. [+]
Vermyden moet men dan alle gelegentheyd
Waer door men werden kan tot dwaesheyd dwaes verleyd.
Op deser wyse sal den mensch door Godes zegen
Tot dit natuurlijck werck heylighlijck zijn genegen.

[+] *Coll. 3:5*
1 The. 5:22.

Hier door wort dan verdoemt der minnen geyle brand,
Die menigh mensch, eylaes! berooft van zijn verstand,
Die door onkuyssche lust, en liefde zijn gedreven,
Haer tot den Echten-Staet daer-omme te begeven,
Om haer seer vuylen lust, begeerlijckheden quaet,
Den vollen loop verwoed te geven in die Staet.
Hier worden oock bestraft der gener ydelheden,
Die ledigh al haer tijd in wulpsigheyd besteden;
In vleesschelijcke lust gaen ongebonden heen,
Met onreyn geyl gebaer, en haer seer dertel kle'en,
Als werelds kind'ren doen; tot ydelheyd genegen,
Die alle dertelheyd des vleessches vreughdigh plegen.
Hier word veroordeelt oock de Blijdschap seer verwoet,
Die in hoerdom geschied, met een onkuysche moet:
De mensch mach niet so dwaes en ongebonden sweven
Als 't onvernuftigh wee, maer heyligh altijd leven.
Want hoerdom heeft de Heer verboden [a] in zijn Wet,
En daer toe oock zijn volck die maet daer by geset,
Dat hy geensins [b] en wil dat onder haer sal wesen
Een hoer, hoer-huys veel min. So dat God heeft bewesen
Dat hoerdom over al moet werden af geschaft.
Ons leert oock Godes woort, dat de Heer heeft gestraft
Den hoerdom. Want wanneer [c] als Sichem had bedreven
Hoerdom met Diena schoon, so heeft het swaert doen sneven
Hem, met de mannen al die waren in zijn Stadt.
So oock als [d] Godes volck hoerdom bedreven hadt
Met maeghden Moabs schoon, heeft God dat willen wreken,
Want Godes gramschap werd so schrickelijck ontsteken,
Dat om die hoerdom wil ('t verhael maeckt my vervaert)
Vier-mael ses duysent zijn gevallen door het swaert.
Ja swaerder is veel meer het gene word geschreven
In't Nieuwe Testament, dat niet alleen dit leven,

[a] *Ex. 20:14*

[b] *Deut. 23: vers. 17*

[c] *Gen. 34:25*

[d] *Num. 25:9*

Dit korte leven brosch gedreyght om hoerdom wort,
Maer zijn gramschap de Heer so hert daer over stort,
Dat een die hoerdom doet, [c] verdient het eeuwigh derven
Van't eeuwigh Hemels goed, en eeuwigh oock te sterven.
Is't dan dat Godt de Heer so seer de hoerdom haet,
Wat sal het met ons zijn? so lang in swange gaet
En weynigh word geacht hoerdom onreyn te plegen;
So lang men in ons land, in Steden, op veel wegen,
Niet alleen hoeren vind, maer oock hoer-huysen veel,
Ja oock in't openbaer vind menigh vuyl bordeel,
Waer door veel bloemen iong, van mans en vrouwe beelden
Geraken tot den val, in vuye wulpse weelden;
Des vleessches geyle lust tot hoerdom wert gewet,
En menigh echte-bed seer droevigh word besmet?
't En kan niet anders zijn, soo lang men sulcke saken
Niet wel en reformeert, of daerom moet genaken
Het land Gods slaende hand, om doen daer over wraeck,
Droefheyd vervult mijn hert, mijn tong kleeft aen mijn Raeck
Als daer van is mijn spraeck; dit droefheyd my doet schryven,
Om ons te wecken op, tot yder ons te dryven,
Om hoerdom niet alleen te doen ons wegen swaer,
Maer te waerschuwen oock voor het seer swaer gevaer
Dat ons hert drucken sal, indien wy niet en weeren
Van't midden uyt ons wegh dit quaet, en ons bekeeren.
Daer-om wy al te saem die leven hier in't landt,
Daer de Heer onder ons genadigh heeft geplant
Christi sichbare Kerck, en die van valscher Leere,
Van hoerdom geestelijck, dat is, afgoden eere,
Afgoden-dienst, de-welck in't Pausdom word gepleeght,
Wel heeft gereformeert en uyterlijck geveeght;
Laet ons oock nu het land wel reynigen en vegen
Van hoerdom naer het vleesch; elck vege schoon zijn wegen,

[c] *1. cor. 6:9. 10. Ephes. 5:5. Apol. 21:8.*

Elck doe in sijn beroep het geene hy behoort,
Elck kome dan met vlijt en yver heyligh voort,
Om na gelegentheyd van sijn beroep d'abuysen,
Die Hoer-dom ons verweckt, en alle de Hoer-huysen
Te helpen uyt het Landt, om so te weeren af
Van't lieve Vader-land Gods plagen swaer en straf.
Comt dan ghy Magistraet, ghy Kercken-Dienaers mede,
Elck oock particulier en houdt u niet te vrede
Voor dat d'abuysen veel, het hoer-huys en bordeel
So veel het doenlijck is, geweert sy in't geheel.
En laet ons tot den Heer van herten ons bekeeren,
Op dat beschynen mach het land, het heyl des Heeren.
Hier door wort oock verdoemt het godloos [d] over-spel,
Dat in den Echten-staet, baert onlust, groot gequel.
Hier worden oock berispt de dertel geyle zeden,
Waer door misbruycket wort het houw'lyck, en vertreden
d'Eerbare schaemte root: het houwelijck verkeert
In een sondigen staet, daer men onkuysheyd leert.
Daer anders 't Echte bed, een heyligh bedt sal wesen,
Waer door d'onreyne lust geweert word en genesen.
Door genererens kracht die de Heer heeft gedaen
Den natuurlijcken mensch; wy mogen wel verstaen
In dees' Anatomy, die kracht die God de Heere
[+]Werckt in den Kercken-dienst, door aerde vaetgens teere.
Want het heeft God belieft in Christi sichtbaer Kerck
Door dienst van menschen swack te wercken wonder werck.
Christus heeft in zijn Kerck sijn Dienaers trou gesonden,
Dien hy des levens woord na waerheydt doet verkonden;
End' door den Heyl'gen Geest, dat woort geeft sulck een kracht,
Dat so door menschen swack sulck een werck wort betracht,
Dat de geest'lijcke mensch, (dien Godt heeft uytverkoren/)
Wort door den Kercken-dienst gegenereert geboren.

[d] *Iere. 5:7*
8
Ezec. 22:11

[+] *Ephes. 4:11*
12
1. Cor. 4:15
Galat. 4:19
Philem. vers: 10
Iacob. 1:18
1. Pet. 1:23
Ioan. 3:6
8
Rom. 1:17
10:17

Door dienst van Godes woord, na waerheyd klaer verklaert,
Wort de Geest'lijcke Mensch Gegenereert, gebaert.
De Dienaer Christi leert, verkondight en verbreydet
Wt-wendigh Godes woord: Maer Christi Geest bereydet
In-wendigh 's menschen hert, en wercket door zijn Kracht,
Dat door't gehoor van't woord, 't geloove word gewracht:
Dat door den Kercken-dienst de Mensch doodt en verloren
Word tot een leven nieuw Gegenereert, geboren,
Herboren en vernieuwt, ter saligheyd bereyd,
Door wercken des geloofs des levens wegh geleyd,
Geleyd in heyligheyd den wegh ten eeuw'gen leven,
Ten leven daer de kroon, het loon schoon word gegeven,
Om Christi wil, den geen die hier eerst zijn gebaert,
Door Christi Geest en woord, en door zijn kracht bewaert.
So dat het heeft belieft de goetheyd Gods gepresen,
Dat Mede-hulpers Gods de menschen sullen wesen [+]
In't werck ter zaligheyd. So dat in Christi Kerck,
De Dienaer Christi trou, moet vlytigh doen zijn werck:
En yder Christen mensch oock ledigh niet moet blyven,
Maer elck in zijn beroep zijn plichten al bedryven.
De Dienaer al moet doen het welcke daer behoort
In Christi sichtbaer' Kerck, tot dienst van Godes woort.
En yder Christen moet hem nae Gods wille voegen,
Door liefdes heyligh werck, 't geloove wel beploegen;
Den Ancker van zijn hoop op Christum hechten vast;
Dat Liefde, Hoop, Geloof te samen so gepast,
Door dienst van Godes woort, ten eynde toe volherden,
Op dat zijn even-mensch door hem oock mochte werden
Tot Liefde, Hoop, Geloof verweckt, en so geleyt
Tot Christi Kercke oock: Om werden so bereyt,
Herschapen en herbaert, t'saem door den Geest des Heeren,
Ter saligheyt; en dat de goetheyt Gods ter eeren.

[+] *1. Cor. 3:9.*

Siet hier, o Christen Mensch! het heyligh, wijs beleyd
Dat God de Heere heeft in't werck ter saligheyd,
Om voor dit wonder werck danckbaer u God te prysen:
Want Godt de Heer zijn kracht almachtigh wil bewysen
In swackheyd; Godt zijn kracht almachtigh mede-deelt,
Den Menschen swack en kranck; om Godes even-beelt,
Dat den Mensch had geschend, door hulp van Menschen teere
t'Her-stellen; en den Mensch' t'her-baren krachtigh weere.
Daer-om den Godes-dienst veracht tot geener tijt,
Maer heylighlijck neemt waer met yver ende vlijt.
Weet dat het God belieft u heyl also te wercken,
Soo u 't vruchtbaer geloof te geven, en te stercken.
Daer-om, o Christen Mensch! de Dienaers Christi trou,
Als [a] mede-werckers Gods, die aen 't geestlijck gebou
Van uwe saligheyd arbeyden, houd in [b] eeren;
Tot stercking uw's geloofs van haer Gods wil wilt leeren;
V licht laet lichten oock; so trou betracht u plicht,
Dat door u wercken goed u naesten zy gesticht,
En werden mach beweeght u Vader van hier boven,
Met u in Christi Kerck te dienen, eeren, loven.

[a] *1. Cor. 3:9*
[b] *1 thes. 5:13*

Het xxxvj. Capittel.
Vande heyligheyd der Voedende kracht.

D*E* kracht waer door den Mensch bequaem Gevoedet wort,
Is, die den mensch, na eysch, om te gebruycken port
Voedsame spijs en dranck, tot onderhoud van't leven.
Want God heeft dese kracht in de natuur geschreven,
Op dat, wanneer den mensch ter wereld is gebracht,
Door het werck der natuur, bestuurt door Godes kracht,
Hier zijn bestemden tijd, die hem is af-gemeten,
Gevoed zy door behulp van't drincken ende eten.

In den herboren mensch wort dese faculteyt,
Behoorlijck na den eysch heylighlijck aen-geleyd.
Dat is, danckbaer altijd spijs ende dranck genomen
Na noot-druft, om van God den zegen te bekomen:
Waer door spijs ende dranck wel Voedsaem word gemaeckt,
Als men door het gebedt geheylight Voedsel smaeckt.
Want weten moet de mensch dat sonder Godes zegen
Geenderley spijs of dranck hem Voeden kan te degen.
Ja sonder Godes kracht en kan noch brood, noch wijn
Niet meer als hout en steen ons eenigh voedsel zijn.
Daer-om d'herboren mensch hem op die aerdsche dingen
Geensins verlaten sal: Maer zijn hert altijt dwingen
Te stellen al zijn hoop alleen op Godes kracht,
Waer door in spijs en dranck word Voedsaemheyd gebracht:
En soo van God den Heer door het Gebedt begeeren,
Dat hy zijn zegen wil genadigh tot ons keeren,
Op dat spijs ende dranck, tot noodigh onderhout,
Ons mach gedyen door zijn goetheyd menighfout:
En wort daer door dan voort tot danckbaerheyd ontsteken,
Om danckseggingen goed tot Godes lof te spreken:
Te spreken niet alleen, maer danckbaer oock te zijn
Van herten met der daet in alder-handen schijn;
In voor-spoed of in kruys de goetheyd Gods te prysen.
Daer-om hy trachten sal danckbaerheyd te bewysen,
Oock als hy spijs en dranck gebruyckt tot onderhout, [+]
En toonen door zijn doen dat hy alleen betrout
Op Gods genade groot: en daer-om sal hy soecken
Te leeren wat hem Godt in de Heylige boecken
Van zijn Godtlijcke woord gebied oock in dit deel;
Om hem in het gebruyck van spijs en dranck geheel
Daer na te voegen wel: dat Gods naem sy gepresen.
Nu in des Heeren woord wy worden onder-wesen;

[+] *Deut. 8:10*
1 Cor. 10:31

Dat de Heer spijs en dranck den mensch gegeven heeft
Tot noodigh onder-houd, so langh als hy hier leeft:
Op dat hy mocht daer door bequamer veerdigh wesen
Om God in sijn beroep te dienen, eeren, vresen:
Als het eenige eyndt, waer toe wy leven hier,
Want de lof, prijs en eer van God seer goedertier,
[+]Het eynde is waer toe geschapen zyn de menschen:
Daer-om wy boven al daer na oock moeten wenschen, [+]*Prov. 16:4.*
En trachten na het geen ons maket wel bequaem,
Te dienen onsen God, tot lof van zynen naem.
En daer toe in dit deel verhoeden en vermyden,
Wat tot den Godes-dienst ons mocht t'eeniger tyden
Doen worden onbequaem: want altijd is vernoeght
Met weynigh de natuur, so wie hem daer na voeght,
Voor gulsicheydt hem wacht: de natuur wil niet wesen
[+]Beswaert met spijs of dranck: in Godes woort wy lesen
Dat den mensch wort vermaent tot noodigh onderhoudt, [+]*Luc. 21:34*
Tot nucht're soberheydt, en niet te sijn so stout, *Ephes. 5:18*
Om met spijs ende dranck het lichaem t'over-laden,
Om 't dertel geyle vleesch gulsichlijck te versaden;
Want door die over-daet het herte wordt beswaerdt,
Veel sonden op gehoopt, ongesontheydt vergaert,
De gaven Gods misbruyckt, de tijdt die wort versleten
In ydelheyd; ia Godt en Gods gebodt vergeten.
d'Apostel Paulus seydt, [a] ons wandel eerbaer zy,
Maer niet in dronckenschap, noch oock in brassery. [a]*Rom. 13:13*
[b]Laet ons nuchteren sijn: [c] want sy die droncken drincken
Dat doen by nacht, en dan in sonden veel versincken. [b]*1. Th. 5:8*
[d]Niet droncken drinckt in Wijn, waer in is over-daet. [c]*1. Th. 5:7*
[e]En geen Wijn-suyper sijt, maer houdt in alles maet. [d]*Ephe. 5:18*
[f]Want het sy ons genoegh dat wy den tijd verleden, [e]*Syr. 31:10*
Na der Heydenen wijs so plegen te besteden [f]*1. pet. 4:3*

In wellust, dronckenschap, begeerlijckheden dwaes,
Brassery, suypery, en grouwelijck geraes:
Ons leven laet ons nu na Godes wille voegen,
En met de wereld boos in sonde niet meer ploegen.
[g]Want hy die geerne leeft in wellust sal vergaen,
In kommer: [h] waer is wee? waer wortmen aengedaen
Met leet? waer is gekijf? waer is het seltsaem klagen?
Waer sijn de wonden oock sonder oorsaeck geslagen?
Waer zijn de oogen root, de Wyse-Man dus vraeght?
End tot ons onderwijs, dit antwoordt ons toe draeght,
Het is te weten daer, al-waermen by den Wyne,
By een te samen komt, als in vrolijcken schyne,
Om al te drincken uyt wat in geschoncken wort,
Met volle glasen groot den Wijn in't lichaem stort.
Siet doch den Wijn niet aen, als ghy die dan siet schincken,
Als die root is in't glas, schoon en klaer schijnt te blincken, [+]
Hy gaet wel fijn glad in; Maer na der handt hy steeckt
Gelijck als Slangen doen, en als fenijn op-breeckt.
[i]Wilt ghy u in u ieught, o Jongelingh verheugen!
V hert sy goeder dinghs, en doet na u vermeugen,
Wat dat u herte lust, en u gesicht behaeght:
Maer siet toe, dat ghy dat in't eynde niet beklaeght,
Weet dat u Godt daer-om gewisselijck sal plagen,
En voeren voor 't gericht; dus wel besteet u dagen.
Quaet is dan het gebruyck dat by ons gaet in swangh,
Van met om-gangers groot te brengen in bedwangh,
Te drincken glasen uyt om vreughde te vermeeren;
Te drincken nu op die gesontheydt van de Heeren,
Nu op't wel-varen goet van't lieve Vader-landt,
En die so 't meeste drinckt den kroon van allen spant.
Sijn vrienden die also met drincken kan tracteeren
Door omme-gangers veel (al sietmen dan verkeeren

[g] *Pro. 21:17*
[h] *Pro. 23:29*
[+] *vers. 31.*
[i] *Eccle. 11:9*

't Verstant in raserny) dat is den besten man
Die vrienden wel tracteert, en vreught vermeeren kan.
Dit is een groot misbruyck, dat men behoort te weeren:
Want daer men noodt een vrient om vrientschap te vermeeren,
Daer wort hy so gequelt met dranck, dat het is schant,
Dat door het drincken veel geswackt wordt sijn verstant,
En sijn gesontheydt oock te kort gedaen; beschoncken
Met so veel stercken dranck dat hy daer van wort droncken,
En soo de toorne Gods op hem en op zyn vrient
Gehaelt; is dan die vrient niet wel ge-eert, gedient?
Daer-om dit quaet gebruyck laet ons eens reformeren,
So wy de gunste Gods op onsen Staet begeren.
Wee [k] hun verkondight wort die 's morgens vroegh op zyn,
En suypen tot den nacht, dat hun verhit den Wijn. [k] *Esa. 5:11*
Wee [l] hem die zynen vrient so veel Wijn doet in schencken,
So dat hy droncken wort, om dat hy zijn gedencken [l] *Aba. 2:15*
En secreet weten wil; De [m] Wijn een mensch verdwaest,
De stercke dranck maeckt wilt; wie met lust daer na haest [m] *pro. 20:1*
Niet wijs wort, maer wel dom: Ja [n] sy die haer op vullen
Gulsich met spijs en dranck, den Hemel niet en sullen [n] *Gal. 5:21*
Besitten: Siet aldus den mensche wort geleert, *1. Cor. 6:10*
Hoe dat spijs ende dranck van hem moet sijn begeert
Tot nootdruft: dat hy moet voor overdaet hem schamen,
Sijn lichaem Voeden wel; maer matich na't betamen.
[+]Het vleesch besorgen niet tot lusten; maer doen aen
Christum door het geloof; en alle dingh bestaen [+] *Rom. 13:24*
Te doen tot Godes eer: die vleesschelijcke wercken
Af-leggen, end' zijn hert door matigh Voedtsel stercken,
Op dat hy wesen mach bequamer, om met vlijt
Te doen wat sijn beroep vereyst, en t'aller tijt
[+]Te dienen God den Heer; ia boven al betrachten
De geestelijcke spijs, om geestelijcke krachten [+] *Iohan. 6:27*
Colos. 2:2

Te krygen; want die eens des levens spijs recht eet,
Christum door het geloof; seer lichtelijck vergeet,
En veracht vleesches lust, en soeckt al zyn vermaken
Alleen tot Godes eer in geestelijcke saken.
Hier door wort dan bestraft die leckerny, die prael,
Die overdaet, die pracht, die twee, drie of vier mael
Op een maeltijt gheschiet door twee, drie, vier gherechten,
Elck twee, drie boven een: so dat men schijnt te vechten
Elck om den meesten pracht; al offer eer en prijs
In over-daet en prael van uyt gesochte spijs
En leckernijen veel, waer onder ons gelegen,
Als 't in de wereldt doet. Wy Christenen de wegen
Der wereld volgen na: 't geen noodt-druft en vermaeck
Ter eeren Gods vereyscht is te geringen saeck.
Maer onmaet wordt begeert; men moet de spijs vercieren
Met hoofden, veeren schoon van vogels ende dieren,
Met silver en met gout, dat noch voed, noch wel smaeckt;
Wt suycker en bancket wort tot cieraet gemaeckt
Visschen en vogels veel, beesten en menschen beelden:
Men en kan niet genoegh bedencken om zyn weelden,
Pracht, prael en over-daet te toonen, om ons lust
Te blusschen na ons wensch: ia men en heeft geen rust
Tot dat oock d'onmaet gaet so verd', so onverbolgen,
Dat weynigh Burgers rijck daer in ons kunnen volgen.
Waer door de kosten sijn oock menigh-mael so swaer,
Dat die sulcks volgen wil, daer door komt in gevaer,
Te moeten banckerot, of middelen te soecken
Waer door hy met bedrogh sijn naesten mocht verkloecken,
Om so te blyven staen, om houden sulck een staet.
Tot sulck een pracht en prael onmaet en over-daet,
Met recht of met onrecht, al soud' men 't al verslinden,
Elck middelen en raet genoeghsaem weet te vinden.

Ja als al d'over-daed is over-tolligh groot,
Dan toont men noch semblant, al of het waer van noot
Dat men met woorden veel sich noch most excuseren,
Om sulck een pracht en prael te maken wel ter eeren.
Maer als 't de noot vereyscht dat men een weynigh moet
Wt-deelen van zijn goed, ja van zijn over-vloet
Tot behoef van het land, den Gods-dienst, of den armen,
Daer toe en heeft men niet als klagen ende karmen.
Dit quaet, die over-daed, die onder ons so lang
Geweest is de manier, en heeft gegaen in swang,
Is noodigh, en hoogh tijd dat werde eens te degen
Gereformeert, op dat ons blyve by Gods zegen.

[+]Hoort hoe dat Amos roept op Jacobs Hoogh-moet stout;
Op lede-kanten schoon uyt elpen-been gebout, *[+]Amos 6:4.*
Ghy slapet, en bedrijft over-vloed met u bedden, *5.*
(Ghy schijnt om eer en prijs in pracht en prael te wedden) *6.*
V tafels ghy beswaert met groote leckerny, *7.*
Van het gemeste kalf en lammerkens eet ghy, *8.*
Op psalteren ghy speelt, ghy dichtet u gesanghen *9.*
Als David heeft gedaen, doch met verkeerde ganghen,
Met balssem ghy u salft, ghy drinckt den klaren Wijn
Wt schalen, glasen klaer: maer den bedroefden schijn
Van Josephs schade groot bekommert niet u herte,
Daer-om so sullet ghy nu voor aen gaen met smerte
Onder hun, die 't gewelt der vyand uyt het land
Gevanck'lijck voeret wegh. En dan sal oock met schand
Het slempen houden op der pralers. Met verstoren
De Heere, Heere heeft by zyner ziel gesworen,

[+]De Heere Sebaoth die spreeckt, my seer verdriet
De hoovaerdije die in Israël geschiet, *[+]Amos: 6:7.*
'k Ben haer palleysen gram, ick sal de Stadt verderven *8.*
Met al dat daer is in, ick salse al doen sterven. *Esai. 5:12.*
13.
14.

Daer-omme wy te saem, die de Heer goedertier
Verlicht heeft door zijn woord, laet ons doch die manier
Der werelt volgen niet: laet ons niet prachtigh pralen
Met op-gesmuckte spijs: en laet ons niet meer talen
Na spijs en dranck bereyd op lecker-tands manier;
Beswaren onsen disch niet met twee, drie, of vier
Gerechten twee, drie hoogh; ons tafels niet vercieren
Met vederen vergult, met vogels, visschen, dieren
Van suycker fray gemaeckt, en ander over-daet;
Niet van den middagh af tot in den avond laet,
Of heele nachten lang ter maeltijd bancketeren:
't Misbruyck van spijs en dranck uyt onse huysen weren:
Betrachten tot Gods eer ootmoedigh onsen plicht;
En soecken dat, het welck ons even-naesten sticht,
Met een hand danckbaer, milt, der armen noot groot achten:
Voor over-daed en prael in spijs en dranck ons wachten.
Ons nootdruft en vermaeck, en al ons tafel vreught
Bepalen na Gods woord, met heyligheyd en deught,
Met matigheyd, met al wat stichtelijck mach wesen,
Met danckbaerheyt, waer door Gods goetheyd word gepresen.
Maer geestelijcker wijs door de Voedende kracht,
In dees Anatomi wel wesen mach betracht
Die kracht, die God in ons door zynen Geest wil wercken
Om 't Geest'lijck leven goed te Voeden, te verstercken:
Want God door zynen Geest, en dienst van't Godlijck woort
Herbaert ons niet alleen, maer onderhoud ons voort
Door het beschreven woord van de twee Testamenten,
En 't heylige gebruyck van de twee Sacramenten:
Door welcke Godes Geest seer krachtigh in ons werckt,
Het leven des geloofs in ons Voed en versterckt.
So dat den Nieuwen Mensch een Voedsel word gegeven,
Waer door krijght kracht in hem het geestelijcke leven;

't God-saligh leven groeyt en bloeyt in hem met vreucht;
't Geloof, de liefde, hoop, de heyligheydt, de deught,
In hem meer ende meer verthoonen hare krachten:
De hoop doet hem gerust op Godes goetheydt wachten,
De hoop meer ende meer gerustheydt brenght in't hert,
't Geloof neemt Christum aen, en meer en meer oock werdt
Vermeret en versterckt: Hoop en geloove groeijen,
En doen de liefde reyn in liefdes wercken bloeijen:
De liefde doet de deughd, van deughd tot deughde gaen;
De deught in deughdsaem werck kan en wil stil niet staen;
Der deughden heyligh werck gaet voort in alle dingen,
Om 't hert, wil en verstant tot heyligheydt te dwingen.
Heylicheydt door het werck der liefde wort betracht;
't Geloof, de liefde, hoop, in geestelijcke kracht,
Aldus van dagh tot dagh vermeeren meer en meere,
En so bevordert wordt ons heyl, end' Godes eere.
De geestelycke mensch aldus dan wordt Gevoedt
Door kracht van Godes Geest, die 't heyligh leven goet
In hem toe-nemen doet door geestelijcke krachten,
Dat liefde, hoop, geloof hy heyligh leert betrachten:
En wordet met der tijd so een vol-wassen man,
In liefde, hoop, geloof die krachtigh wercken kan.
God door sijn woordt en geest hem krachtigh oock wil styven,
Om in liefd', hoop, geloof volstandigh hem doen blyven;
Om in hoop boven hoop kloeck-moedigh vast te staen,
Van geloof tot geloof, van deught tot deught te gaen
Met yver heyligh voort in't geestelijcke leven,
Tot dat hem God in't eynd de saligheyd sal geven.
Wtwendigh word gebruyckt Gods woort wel als't behoort,
De Sacramenten oock; maer daer by moet dan voort
In-wendigh Godes Geest door sijn kracht krachtigh wercken,
En dan kan Godes woort ons Voeden en verstercken.

Daer-om o Christen mensch! in dien ghy dan begeert
Te weten of ghy zijt tot God den Heer bekeert;
Besiet of ghy in u bevindt te wesen krachtigh,
De kracht van Godes Geest: dat is, of ghy waerachtigh
Door u geloove leeft: dat is, of ghy gelooft
Met een vast waer geloof op u geestelijcke hooft
Christum Jesum gegrondt: of ghy met vast vertrouwen
Hoopt boven alle hoop; of ghy u vast kunt houwen
Aen 't ancker van u hoop op den hoeck-steen gegrondt
Christum: of u geloof, u hoop van stondt tot stont
Vermeeren meer meer: of in u werd gevonden
Oock onbeveynsde liefd': of ghy tot allen stonden
Oock heylicheydt betracht, u voor de sonden wacht,
En gaet van deught tot deught door geestelijcke kracht;
Of ghy genegen sijt tot een God-saligh leven.
In dien ghy dan bevindt dat ghy so wort gedreven
Door geestelijcke kracht, danckt danckbaer God den Heer,
En bidt dat hy u wil verstercken meer en meer:
Maer so ghy dan bevindt dat in u niet is krachtigh
Die geestelijcke kracht, bidt God den Heer almachtigh
In Jesu Christi naem, dat hy u met de kracht
Van den Heyligen Geest wil aen-doen; en betracht
Dan so veel als ghy meught het geestelijcke leven,
God u genadigh dan geest'lycke kracht sal geven.

Het xxxvij. Capittel.
Van het Lichaem des geestelijcken Mensches.

O*NS* gedicht heeft ons nu de faculteyt en kracht
Van de herboorne ziel des mensches, met aen-dacht,
Een weynig aen-gemerckt: nu sulle*n* wy voort-varen,
Om oock d'ontleding van zyn Lichaem te verklaren.

De Mensche die bestaet uyt ziele niet alleen,
Maer uyt Lichaem end' ziel: So bestaet oock in tween
De geestelijcke Mensch; inwendigh uyt de krachten
Van de herboor'ne ziel, daer op men wel moet achten,
Dat die, als is geseydt, haer krachten tot Gods eer
Heylighlijck t'aller tijdt gebruycke meer en meer.
Wtwendigh hy bestaet uyt 't Lichaem met sijn leden,
Die de Geest'lijcke mensch heylighlijck doet de steden.
De ziel in't Lichaem woont, 't Lichaem is't instrument,
Waer door te wercken wel de ziele is gewent.
Des Lichaems heyligheydt daer inne is gelegen,
Dat die een wooningh sy, geheylicht wel te degen,
Van de herboor'ne ziel; waer in de ziele leeft,
Haer 't Lichaem met de ziel tot heylicheydt begeeft.
Het Lichaem van den mensch is geestelijck (wilt mercken)
Daeromme niet alleen dat de ziele wil wercken
Na den loop der Natuur in't Lichaem: Maer daer-om
[+]Dat de Heylige Geest noch ledigh is, noch stom
In Lichaem ende ziel: dat is, dat in't Lichame — [+]*1. Cor. 6:19*
Godes Geest door de ziel werckt heylich werck bequame. — *2. Cor. 6:16*
So dat den heelen mensch door't geloof heyligh leeft.
[+]De geestelijcke mensch sijn Lichaem so begeeft,
Tot een levendige, heylige offerhande, — [+]*Rom. 12:1.*
Die Gode, tot Gods eer, met yver vierigh brande,
In liefde, hoop, geloof, en met 't gebedt danckbaer
Geoffert, na Gods wil, op Christum den [a] Altaer.
En so behagen God des Lichaems teere leden, — [a]*Apoc. 8:3.*
Die haer in Christi naem tot heylicheydt besteden.
Laet ons nu in't gemeen het Lichaem eerst besien,
End' dan perticulier de deelen oock van dien.
God en heeft niet uyt niet, maer uyt een klomp der aerden,
Wt assche, slijck of stof, het welck schijnt kleyn van waerden,

Geschapen konstich seer het menschelycke beelt:
Het lichaem geformeert en bequaem af gedeelt
In leden nutbaer seer; dat haer daer in onthiele,
En daer door wercken mocht de redelijcke ziele.
Een Lichaem 't welcke is so meesterlijck gemaeckt,
So konsten-rijck in all's volkomelijck geraeckt
Tot een werck heel volmaeckt: Dat al des Lichaems leden
Elck doen haer eygen werck, en nochtans al toe-treden
Met wonderlijck accoort, om elck in't sijn te doen
Het gene dat daer streckt om 't Lichaem te beho'en.
Daer is een-dracht so groot onder die deelen alle,
Dat onder die niet kan eenige twee-spalt valle.
Aen 't Lichaem niet ont-breeckt, daer is oock niets te veel.
't Is een mirakel groot, hoe konstigh yder deel
Te samen sy gevoeght tot een gemeen lichame,
So dat het Lichaem heeft al 't geen daer is bequame
En noodigh tot zijn dienst, goet behulp en gerijf.
Tot hulp, dienst en gerijf streckt alle het bedrijf.
Van yder lidt: ia elck is vaerdigh om 't welvaren
Des Lichaems in't gemeen door haer dienst te bewaren.
Hier door wort dan een mensch op geweckt om de kracht,
End wijsheyd over-groot, des Heeren, met aen-dacht,
In 't wonderlijcke werck sijns Lichaems te aen-schouwen,
Tot Godes lof en eer; om leeren te vertrouwen
Op Godes goetheydt groot, die also heeft bereydt
Het Lichaem voor de ziel; en door seer wijs beleyt
Het Lichaem met de Ziel vereenight, om te wesen
Een Mensch die God den Heer moet eeren, dienen, vresen.
Want is't dat God de Hee so heerlijck heeft verciert
Het Lichaem; so dat oock ter wereld geen gediert
So heerlijck is begaeft, end' nochtans uyt den slijcke
Geschapen is also, dat het is sterffelijcke?

Hoe veel meer sal de Heer de ziel besorgen dan
Dewelcke is een geest die niet weer sterven kan:
En van God is begaeft met wonderlijcke krachten,
Als wille, en verstant, memorije, gedachten?
Maer noch hoe veel te meer sal God den mensch die daer
Wt lichaem ende ziel bestaet seer wonderbaer
Besorgen: want hem Godt tot lof van zynen name
Geschapen heeft, dat hy met zyn siel en lichame
God soude dienen recht, na Gods wil, so 't behoort,
Die God hem openbaerdt in sijn Godlijcke woordt?
Leert hier dan uyt o mensch! alleen op God betrouwen,
Eert, dient hem na sijn woordt, wilt op zyn goetheyd bouwen.
Voorts als de mensch hier hoort, dat uyt een aerden klomp
Sijn lichaem is gemaeckt: moet hy niet sijn so plomp,
Dat hy daer uyt niet yet tot onderwijs souw' leeren:
Maer met op-merckingh goet tot zyn oorsprongh hem keeren,
Sien hoe zijn lichaem sy uyt assche, aerde, slijck
Geschapen en gemaeckt; dat hy daer-om gelijck
Sijn Lichaem is gemaeckt van stoffe kleyn van waerden,
Hem heel verkleenen moet tot in het stof der aerden,
End' alle hoogh-moet stout, verlaten, en voort aen
De hoverdije quaet uyt sijn hert wegh doen gaen.
Wt laet-dunckentheyd quaet sijn herte niet verheffen,
Maer hebben van hem self altijt een kleen beseffen:
En syn voor Godt den Heer verslagen van gemoet,
Ootmoedigh, ende God zijn eere geven vroet:
Want als een aerden vat sijn herte seer hoogh-moedigh
Verheffet teghen Godt, so naeckt zyn val seer spoedigh.
[+]Want waerlijck God de Heer de hovaerdije haet,
Den mensch hovaerdigh stout God altijdt weder-staet,
Maer die ootmoedigh, vroet, van herten nedrigh leven,
Die sullen sijn by God gesegent en verheven.

[+]Prove. 6:17
16:5
Iacob. 4:6
1. Petr. 3:6

Daer-om en moet den mensch sijn herte nimmermeer
Verheffen, want hy is een aerden vat, bros, teer.
Niemant vertrouwen mach op menschen [a] die groot schynen,
[b]De menschen als het gras op't velt seer haest verdwynen.
De [c] wyse mach hem niet beroemen sijn verstant,
De stercke oock geensins op sijn seer stercke handt.
De rijcke mach hem niet op sijn rijckdom verlaten,
Het is al ydelheydt, 't sal schaden en niet baten.
Maer die hem roemen wil, hem roeme in den Heer,
Dat hy sijn Heylandt kent, almachtigh, goedigh seer.
Het is dan dwaesheydt groot dat menigh op geblasen
Hem self veel duncken laet, of vertrout als op dwasen.
Hy doet geen sonde kleen die hovaerdije pleeght,
Sijn wijsheydt, of sijn kracht, rijckdom te hooge weeght.
Die sijn Lichaem bekleet met seer prachtige kleeren,
Dat hy hovaerdigh is sijn klederen ons leeren.
Het gene is in't hert, het herte blycken laet,
Door woort, werck, of gebaer: als het kleet of gewaet
Dan prachtigh is, hoe kan het herte nedrigh wesen?
Daer-om o Christen Mensch! wilt Godt ootmoedigh vresen,
En u ootmoedigh hert verthoont door u habijt,
Bewyset door u kleet dat ghy ootmoedigh zijt.
Gedenckt dat God de Heer geen hoogh-moet kan verdragen; [+]
Dat God de hoogh-moet stout wil straffen ende plagen:
Dat een ootmoedigh hert daer nedrigheyd uyt rijst, [+]
Dat met woort, werck, gebaer sijn nedrigheydt bewijst,
Godt den Heer seer behaeght: en dat oock Christus goedigh
Daer-om seydt, leert van my, hoe dat ick ben sachtmoedigh; [+]
Ootmoedigheydt dan leert van Christo; ende weet
Dat om der sonden wil u Lichaem wort bekleet,
Dat uwe kleed'ren u aenwysen uwe sonden,
Dat om der sonden wil de kleeren sijn gevonden.

[a] *psa. 118:9 146:3. Iere. 17:5*
[b] *psa. 90. 5 Esai. 40:6 1. Pet. 1:24*
[c] *Iere. 9:23 1. Cor. 1:31*
[+] *Iacobi 4:6*
[+] *Esai. 66:2*
[+] *Mat. 11:29 Philip. 2:1*

Indien den eersten mensch geen sonde had begaen,
Hy hadde hem geensins bedeckt met vyge-blaen.
Sult ghy dan hoovaerdy met uwe kleeding plegen,
Die u met schaemte root behoorden te bewegen
Om alle hoovaerdy van u te dryven vert,
En u te kleeden soo, dat u ootmoedig hert
Gesien werd in u kleed? Een Christen moet zijn kleeren
So maken, dat daer door zijn sonden niet vermeeren:
Niet als de wereld doet, hoovaerdigh, prachtigh, stout,
Licht-veerdigh van fatsoen; met cieraed menighfout
Van perlen, silver, goud, en ander kostelheden,
Waer door word de manier, de dertel geyle zeden
Van uyt-heems volck gevolght in haer habyten licht,
En Christi leden vroom ge-ergert en ontsticht.
Maer de herboren mensch sich nedrigh moet bekleden,
Eenvoudigh, eerbaer, slecht, met manierlijcke zeden,
Om zijn eenvoudigh hert, ootmoedigh vroom gemoet
Doen blijcken in zijn kleet; dat werde wel verhoet
Pracht, prael en over-daed, hoovaerdige manieren;
En sich in nedrigheyd, tot stichtinge vercieren,
Met een eerbaer gewaed van zedigh, goed fatsoen,
Waer door men nimmermeer ontstichtinge kan doen,
Om met der deughden kleed altijd verciert te wesen,
En met een nedrigh hert ootmoedigh God te vresen.
Daerom, o Christen Mensch! let wel op u habijt,
[+]De wereld nimmermeer daer in gelijck en zijt:
Maer met een eerbaer kleed onstraff'lijck u wilt dragen,
Niemand met u habijt onsticht in uwe dagen.
Verciert wel u beroep met stichtelijck gewaed,
Hoogh-moet, pracht ende prael, onmaet en over-daed
Toont niet in u habijt. Den wereld wilt niet volgen,
Dat werde over u Gods toorne niet verbolgen,

[+]Phil. 4:2.
Col. 3:12.
Iacob. 1:10.
1. Pet. 5:5.
Rom. 12:2.

Want hovaerdije stout God altijd weder-staet, +
Hoogh-moet en hovaerdy Godt op het hooghste haet. +*Iacobi 4:6*
Ootmoedigh nedrigh zyt, op dat ghy in de dagen + *1. Pet. 5:5*
Des toorens mooght ontgaen des Heeren sware plagen. +*Zepha. 2:3*
Want waer-om heeft de Heer, Sodom, Gomorra met +
Zeboim, Adama, als men daer wel op let, +*Hesec. 16:49*
Door solpher ende vier verbrandt? hoort het verklaren
Van den Propheet, die seydt, dat sy hovaerdigh waren.
Om dat, daer wel op let, sy met haer Dochters daer
De rijcke gaven Gods niet danckbaer namen waer,
Maer hebbende van God in Landen ende Stede
De volheydt aller dingh, voor-spoet en goeden vrede;
Wel waren dertel, geyl, hoogh-moedigh, trots en stout,
En daer en tegen oock het klagen menigh-fout,
Der armen achten niet, so heeft haer God rechtvaerdigh
So schricklijck straf gestraft, na dat sy waren waerdigh.
Hoort wat de Heere seydt, sijn lesse wel onthout, +
Om dat de Dochters sijn, in Syon, dertel, stout, +*Esai. 3:15*
Om datse gaen daer heen met op-geblase zeden,
Met halsen, die sy trots op-rechten en bekleden;
Met aen-ghesichten stout, op-gesmuckt met cieraet,
En trippelen daer heen, met dertel, geyl gelaet,
En aen haer voeten doen seer kostelijcke schoenen;
So wil ick my met haer niet laten nu versoenen,
Maer haer gesmuckte hooft, den schedel maken kael,
En nemen van haer wegh dat cieraet al te mael,
De schoenen geborduert, de hechtselen en spangen,
De ketens daer sy zijn hovaerdigh mee behangen,
d'Arm-spangen, ringen veel, het veelderley cieraet,
De sluijers, huyven schoon, knoppen van muscheljaet,
Vier-kleden, huycken wijt, voor-spansels en hayr-banden,
De schortel-doecken, oock de boorden veeler-handen,

Somma al haer cieraed ick haer benemen sal,
En geven eenen sack die nauw is, eng en smal
Voor eenen wyden huyck: een vuylen stanck onreyne
Voor eenen goeden reuck: een lossen band wel kleyne
Voor eenen schoonen riem: een kalen kop veracht
Voor het gekrulde hayr: mismaecktheyd onverwacht
Voor schoonheyd en cieraed: ja senden sal mijn plagen,
Waer door ick uyt het lant d'inwoonders sal verjagen,
En hare mannen oock doen vallen door het swaert,
So dat dan treuren sal seer jammerlijck de aert,
Dat is, het gantsche land om u hoogh-moed en sonden
Verwoest en desolaet sal werden dan gevonden.
Dit is een dreygement, dat God, door zijn Propheet,
Israël heeft gedaen, als 't prachtigh was bekleet.
En dat heeft God de Heer oock laten so beschryven
Tot onser onderwijs, om van ons te verdryven
Oock alle hoovaerdy. Daer-om wilt nemen aen
Dit dreygement, want dit tot u nu word gedaen.
En denckt, o Christen mensch! so ghy niet laet te dragen
Het hoovaerdige kleed, dat diergelijcke plagen
Ghy geensins sult ontgaen: want God oock nu noch haet
Dat hoovaerdige kleed: daerom wilt het gewaet
Van hoogh-moet niet doen aen: maer wilt u wel bekleden
Met liefde, hoop, geloof: wilt u beroep betreden
Met een ootmoedigh kleed: u Lichaem niet bekleet
Met hooghmoet, pracht en prael: en niet alleen vergeet,
Maer haet, mijd, en verlaet de wereld met haer zeden.
Wilt met der deughden kleed ootmoedigh u bekleden.
't Is u geseyd, o Mensch! wat goed is, wat het zy
[+]Dat de Heer van u eyscht, te weten dit, dat ghy
Sult houden Godes woord; de liefde sult betrachten, [+]*Mich. 6:8.*
Ootmoedigh zijn voor God; en u voor hoogh-moed wachten.

Hier oock veroordeelt word die stoute hoogh-moed quaed,
Waer door een, neffens hem, zijn even-mensch versmaed.
Voor al men hebben moet, met yver, een af-grysen
Van die God-loosheyd stout, die soo hoogh gaet op-rysen,
Dat een Mensch tegen God zijn hert verheffen derf,
Gelijck de gene doen God-looslijck menigh-werf,
Die, 't gene God toe-komt, haer eygen kracht toe-schryven,
In't stuck der saligheyd haer vrije wille dryven.
Oock die in haer beroep, daer in zy zijn gestelt,
Te vreden niet en zijn: maer trachten met gewelt
Na't geen verboden is; en soecken te genieten
Wat God, en de Natuur haer niet en doen toe-schieten.
En boven al die geen, die Gods eeuwigen raed
Berispen, dat die zy een oorsaeck van het quaed:
Om dat de Schriftuur leert, dat alles haer toe-dragen,
Inder tijd, na dat God na zijn goed wel-behagen
In zijn eeuwigen Raed, voor aller eeuwigheyd
Wijslijck besloten heeft; dat alles God beleyd
Om zijn besluyten vast inder tijd te volbrengen:
Dat God het goede werckt, het quade wil gehengen,
Van't goede oorsaeck is: het quade oock toe-laet:
Alles stiert en regeert, bepaelt en stelt een maet
Na zijn heyligen raed, tot lof van zynen name.
Soo dat oock self het geen dat schijnt te zijn seltsame,
God heylighlijck regeert; al is't dat oock daer van
De redenen een mensch [a] geensins begrypen kan.
Rechtveerdigh, heyligh, goed is God in al zijn wercken.
Oock als geen creatuur dat kan verstaen of mercken:
[b]Want Godes wegen zijn ons wegen niet gelijck,
De Mensch geschapen is uyt aerde, stof en slijck:
Eeuwigh is God de Heer, al-wijs, al-goed, al-machtigh,
Heyligh in alle ding, rechtvaerdigh en waerachtigh.

[a]*Esai. 6:3*
4
5
Psalm 119. vers. 137.
Esai. 40:25
[b]*Esa. 55:8*
Deut. 32:4

So dat de mensch zijn mondt met ootmoed altijdt moet
Toe doen, als hy aen-schout 't geen dat de Heere doet;
En leeren God den Heer daer door ootmoedigh vresen.
Die dan Gods raet berispt moet wel heel god-loos wesen.
't Is hoogh-moet, boos, verwaent, dat yemand Godes raet
Af-meet na zijn verstant, van't geen hy niet verstaet
De reden weten wil: ia het sijn Duyvels treken
Wanneer de Ketters stout den raet Gods tegen spreken,
Waer-om dat God de Heer van aller eeuwigheyd
Onder den menschen heeft gestellet onder-scheydt,
Dat God van eeuwigheydt den zynen heeft verkoren,
End d'ander menschen niet, so dat die gaen verloren.
Godt verkiest en verwerpt alleen na zynen wil,
Waer op de mensche moet ootmoedigh swygen stil.
Elck een moet zyn beroep God-salighlijck betrachten,
En buygen onder God sijn krachten en gedachten.
Want de Heer in der tijd sijn woordt verkonden laet,
En roept so inder tijdt dien hy in zynen raet
Voor aller eeuwicheydt na zyn wil heeft verkoren,
Geeft haer het waer geloof, en maeckt dat sy herboren
Werden door zynen geest, door Christum haer geleyt
Tot Godes lof en eer ter warer salicheydt.
Men moet dan Godes raet door-gronde*n* noch Gods werken,
Maer elck in zijn beroep op Godes woort moet mercken,
Besien of hy in hem oock het geloove vindt,
Of hy God vreest op-recht, eert dient en oock bemint.
Die hem so vindt gestelt die mach gewis besluyten
Dat hy verkoren is: Maer hy sal blyven buyten
Als een verworpen vat, die met moet-wil Gods raet
Tegen-spreeckt, ende blijft verstockt en obstinaet,
Sonder geloof, en leeft sonder hem te bekeeren,
En onboetvaerdigh sterft. Daer-om moet elck een leeren

Hem voegen na Gods wil, Gods openbaerde woordt
Hy die verkoren is, gelooft, leeft heyligh voort,
En oordeelt nimmermeer, maer hoopt altijdt ten besten
Dat God sijn even mensch noch roepen sal ten lesten.
Daer-om o aerden vat! o mensche bros en teer!
Vernedert u voor Godt; siet doch ter aerden neer,
Daer van ghy zijt gemaeckt! en leert ootmoedigh leven,
Wilt uwen schepper doch danckbaer zijn eere geven.
Sijn vryheydt ende macht berispet nimmermeer,
En murmureert geensins tegen u God en Heer.
Godes oordeelen diep tracht doch niet te door-gronden,
Maer bidt die liever aen, maeckt dat ghy wort gevonden
Gelovigh, ende leeft op-recht voor Gods aen-schijn,
Want Christi schapen goet daer toe verkoren zijn.
Hem die gevonden wert te leven en te sterven,
Sonder vruchtbaer geloof sal 't helsche vier verderven.
Want al is't dat het al wat in der tijdt geschiet,
De Heer van eeuwicheydt, van stuck tot stuck voor-siet:
Ja oock in zynen raet so heeft verordineret,
Nochtans so wercket Godt so de Schriftuur ons leret
In heylicheydt altijdt: ia wercket in der tijd,
Door instrumenten veel, dewelcke sijn bevrijt
Van noot-dwangh; die dan self vry-willigh haer bewegen
Tot dingen uyt haer self waer toe sy sijn genegen.
Dat dan den eenen mensch gelooft en d'ander niet,
Na Gods eeuwigen raet dat wonderlijck geschiet:
Hy die 't geloove heeft, heeft dat van God verkregen
Genadigh; en Gods Geest maeckt hem tot deught genegen.
Dat d'ander niet gelooft, sijn lusten quaet vervult,
Dat en komt niet van Godt, maer is zijn eygen schult.
Nochtans gelijck als Godt om Christi wil wel-dadigh,
Den eenen treckt tot hem, en schenckt hem seer genadigh

Een levendigh geloof: so dwinght niemandt de Heer
Dat hy niet komen mach, maer moet wech vlieden veer,
Want alle menschen sijn sondaers, sondigh geboren,
En weerdigh al te saem eeuwigh te gaen verloren.
So dat als Godt de Heer uyt het gemeen verderf
Den eenen mensch verlost, en schenckt het Hemels erf:
En in't gemeen verderf een ander mensch laet leggen,
Godt niemant onrecht doet: want niemant kan geseggen
Dat God hem onrecht doet: hy die verloren gaet
Rechtvaerdigh wort gestraft om syne sonden quaet.
Maer hem die saligh wort, genade wort bewesen,
Waer voor de goetheyt Gods moet eeuwigh zijn gepresen.
Want God verthoont in d'een sijn rechtveerdigheyd groot,
In d'ander wederom sijn bermhertigheyd bloot.
Soo dat men God in als die lof en eer moet geven,
Dat hy barmhertigh is, rechvaerdigh daer beneven.
Daer-om o mensche swack! geeft God in als sijn eer,
Leeft door een waer geloof ootmoedigh voor den Heer.
Wilt u met Godes woort wyslijck altijdt beraden,
Want also doen met vlijtj de vaten der genaden.
Als oock de mensch hier hoort dat Godt seer consten-rijck,
Met een seer stercken bant te samen wonderlijck,
Heeft Lichaem ende siel vereenight, om te wesen
Een menschelijck persoon; en aen-merckt oock by desen
Hoe bequaem dat de Heer oock heeft uyt leden veel
Het Lichaem t'saem gevoeght, so dat elck lit en deel
Hebbe besonder plaets, sijn eygen werck; en blyven
Elck by sijn plaets en werck om den mensch te geryven.
Daer door moet dan den mensch op-wecken sijn gemoet
Tot liefde, die elck een wel wil, en oock goet doet,
Om so veel als hy kan te houden goeden vrede
[+]Met elck een in't gemeen: want 't is een stercke rede,

[+]*Rom. 12:18.*
Ephes. 4:3.

Is't dat Lichaem en ziel altijd vereenight staen;
Is't dat de leden al altijd eendrachtigh gaen;
Tot hulp, dienst en gerijf van't Lichaem, elck in't zyne?
So moeten dan te saem altijd, in allen schyne
De menschen onderling in eendracht, liefde goet,
Gedienstigh leven stil in vrede, vriendschap soet:
Die dan in haet en nijt, twist, tweedracht met malkand'ren
Om gaen, dit leer-stuck goed in godloosheyd verand'ren.
Maer voor al moet altijd heylighlijck zijn betracht
In Christi ware Kerck eenigheyd en eendracht:
Want daer is maer een Kerck, een algemeyne Kercke
Ten deel beneden hier; ten deel in't Hemels percke:
Waer van het eene deel in't Hemelsche Palleys
In vreughden triumpheert: het ander deel haer reys
Noch derwaert doet; en heeft ter wereld veel te stryden,
Eer dat die mede sal, verheerlijckt, haer verblyden.
Dees algemeene Kerck een Lichaem is, maer heeft
Veel leden en een hooft; een hooft het welcke geeft
Den leden al te saem het geestelijcke leven.
Dit Hooft, dit eenigh Hooft is mensch en God verheven,
Jesus de Sone Gods, Christus des menschen Soon
Waerachtigh God en mensch te saem in een Persoon.
Van dit geestlijcke hooft die zijn de ware leden,
Die het heylsaem geloof in heyligheyd betreden.
Dat is, Christus is't Hooft als Middelaer alleen,
De geloovige zijn de leden een tot een.
So dat dit Lichaem heeft een hooft en vele leden,
Die haer door een geloof met het kleed wit bekleden
Van de gehoorsaemheyd Christi, haers hoofts alleen:
Die Christus door zijn Geest regeert in't algemeen,
En in't by-sonder oock elck lidt, die al-te-same
So worden met haer hooft een geestelijck lichame,

[+]Christi Lichaem bequaem; een geestlijck Lichaem goet
Dat Christus heeft gekoft, gereynight door zijn bloet: [+]*Rom. 12:4*
En al de leden veel so worden vast verbonden *1. Co. 12:27*
Tot een Lichaem in hem, daer in dan wort gevonden *Ephes. 1:23*
Eenigheydt en accoort; het welck hier namaels sal *4:16*
Te samen met haer hooft, en met haer leden al
By den eenigen God, verheerlijckt en verheven,
Ontfaen een loon, een kroon, een eeuwigh saligh leven.
Dit Lichaem Christi dan, die algemeyne Kerck
Van dese eenigheydt moet maken hier haer werck.
So dat de leden al van Christi Kerck te samen
Hier eenigh moeten zijn, en vredigh naer betamen.
Als die te samen zyn de leden goet bequaem
Van een Lichaem, daer van Christus is't hooft heylsaem,
[+]Die geestelijcker wijs te samen moeten wesen
Een eenigh Lichaem goet van een hooft hoogh gepresen; [+]*Ephes. 4:4*
Eenigh in een geloof, in een geloves leer, *5*
In liefde vredigh oock; alles tot Godes eer, *6*
In leven en geloof wel vredigh; en eendrachtigh *1. Cor. 7:15*
In liefd' en in geloof van Godes woort waerachtigh;
[+]Een-stemmigh in't geloof; eendrachtigh in de leer
Die na der waerheydt is: want vrede nimmer-meer [+]*2. Tim. 2:22*
Daer sonder waerheydt is: de liefde is seer krachtigh *Hebr. 12:14*
[+]Als die verbonden blijft aen Godes woort waerachtigh:
Waerheydt en vrede goet, geloof en liefde soet [+]*Zacha. 8:19*
Altijdt te samen gaen: waerom oock altijdt moet
In Christi Kerck alhier, de waerheydt met de vrede,
De liefde en 't geloof verbonden worden mede;
De waerheydt, het geloof, de liefde, vrede gaen
Te saem: daer d'een niet is kan d'ander niet bestaen.
De waerheydt, Christi Kerck, in vrede moet betrachten.
Door liefde, het geloof, baert wonderlijcke krachten.

Waer liefde niet en is daer is't geloove doot,
't Geloof is nimmermeer van liefde goed ontblood.
Op waerheyd het geloof gebout word t'allen stonden,
Geloof en liefde t'saem door waerheyd zijn verbonden.
De ware leden dan van Christi Lichaem goed,
D'eenicheyt des geloofs, d'eendracht der liefde soet,
De waerheyd en de vreed' zijn schuldigh te betrachten,
Voor twee-spalt in't geloof, en on-min haer te wachten.
Tot dese eendracht goed vermaent ons de Schriftuur,
En seyd, zijt eens gesind: zijt vredigh t'aller uur:
Eenderley liefde goed by u zy: zijt een-moedigh: [+]
Gevoelen eenderley by u zy: vrede goedigh
Betracht: een-stemmigh blijft in een sin en verstand:
De eenigheyt des Geests, oock door des vredens band
Te houden neerstigh zijt: want ghy zijt een Lichame,
Door een geest, door een woord tot eenen hoop heylsame
Geroepen krachtigh seer: want daer is maer een Heer,
Een doop, en een geloof, en een gelooves Leer,
Een God, een Vader goed, een Middelaer heylsame.
In leven en geloof zijt vredigh dan te same,
Want daer toe Godes woord vermaent ons niet alleen,
Maer versoeckt, bidt en smeeckt ons oock dat wy als een,
Een lichaem souden zijn, als Christi ware leden,
In liefde en geloof altijd te zijn in vreden.
Gelijck dan 't eenigh hooft Christus de Heere, geeft
Al wat dat yeder lidt zijns lichaems noodigh heeft;
Also moet yder lidt daer toe zijn doen besteden,
Dat daer van hebbe nut alle des Lichaems leden.
Waer toe het Nachtmael oock, het welck zijn leden heeft,
Christus verordineert, vermaninge ons geeft:
Dat als uyt graenkens veel een brood ontstaet; daer neven
Gelijck uyt druyven veel geperst word en gegeven

[+] *Rom. 15:5*
1. Cor. 1:10
Ephes. 1:4
Philip. 2:1

Een wijn: dat oock alsoo uyt menschen veel, die daer
Oprecht geloovigh zijn in haren Middelaer,
Een geestelijck Lichaem ontstaet: die dan te same
Van't geestelijcke hooft Christus zijn een Lichame.
Dat is, also ontstaet, door Christi krachtigh werck,
Wt al de leden veel een al-gemeyne Kerck:
Vergadert en verknocht, vereenight en verbonden
Tot een hoop, door een Leer die Christus doet verkonden.
Gelijck in't Nachtmael oock de leden al-te-saem
Een brood, eenderley wijn ontfaen in Christi naem;
So oock daer door't geloof, met hongerigh verlangen,
De geestelijcke Spijs der zielen zy ontfangen
Die haer ten leven voed, haer waer geloof versterckt,
In haer een vreedsaem hert en liefde krachtigh werckt:
En worden in't geloof en liefde vast eendrachtigh
Verbonden soo te saem tot een Lichaem waerachtigh.
Ghy-lieden dan die u uyt-geeft voor leden waer,
Van Christi ware Kerck; doet blijcken openbaer
Dat ghy na waerheyd zijt het geen ghy willet wesen:
Beleeft so u geloof, dat daer door zy gepresen
V Heyland en u Hooft; dat daer door zy gesticht
Christi gemeente waer: vereenight u wel dicht
In liefde en geloof met Christi ware leden:
Met liefdes wercken goed wilt u geloof bekleden;
De ware vrede Gods betracht in u gemoed:
Al wat tot vrede dient behertight ende doet.
Met Christi leden goed in Christi Kerck wilt leven
Een-stemmigh in't geloof, na Godes woord beschreven,
In vrede vreedsaem oock de liefde daer betracht,
D'een-stemmigheyt der leer, d'eenigheyd en d'eendracht,
De liefde wilt altijd in vrede wel bewaren,
Van Christi Lichaem u als leden goed verklaren.

Men oock aen-mercken moet dat God den mensche niet
Geschapen heeft als 't vee, dat altijd neer-waert siet:
Die met haer aengesicht haer naer der aerde buygen:
Maer God die heeft den mensch oock willen over-tuygen
Door de gestalte self van zijn aenschijn, dat hy [+]
Moet soecken 't Hemels goed, end' zijn hert maken vry [+]*Ioan. 6:27.*
Van den beswaerden sorg der tydelijcke dinghen:
Om so den aerdschen sorg heylighlijck te beswingen.
Want Godt die heeft den mensch zijn aenschijn so gestelt,
Dat het niet als het vee ter aerden neer-waert helt:
Maer is recht op-gerecht, so dat zijn oogen stralen
Om hooge na de Locht; om na veel meer te talen
Als wel de beesten doen: daer-omme moet den Mensch
Alle zijn treck en lust, verlangen, sucht en wensch
Strecken om Godt den Heer te dienen en te loven,
End' soecken boven al 't gene dat daer is boven, [+]
Al-waer geseten is Christus onsen Heyland [+]*Coll. 3:1. 2.*
In Majesteyt en vreught tot Godes rechter hand.
Laet ons dan nimmermeer met ons hert blyven kleven
Aen aerdsch en tijd'lijck goed: maer ons geheel begeven
Om in God-saligheyd te leven so 't behoort,
En brenghen door't geloof heylige vruchten voort,
Die Godt, om Christi wil, behagen; en op-stygen
Ten Hemel met ons hert, om van God te verkryghen
Het ware Hemels brood, de spijs der zielen goed,
Daer Lichaem ende ziel eeuwigh door wort gevoed,
En hier, tot Godes eer, met vierigheyd so haken
Om van't Hemelsche goet de voor-smaeck soet te smaken.
Die dan den meesten tijd zijns levens altijd wroet,
Om schrapen, rapen t'saem veel aerdsch verganck'lijck goet,
Den verckens is gelijck, in't slijck die altijd wroeten,
Wy daer-om boven al 't Hemelsche soecken moeten.

Het xxxviij. Capittel.
Van de Elementen met haer qualiteyten des Geestelycken Lichaems, beweeght door de Geest Godes.

***D**ES* Menschen Lichaem heeft beginselen, waer uyt,
En Leden waer door dat het bestaet en opspruyt.
D'beginselen waer uyt het menschelijck Lichame
Gemaeckt is, zijn de vier Elementen bequame,
Seer wonderlijck vermengt door Godes groote kracht,
Die daer uyt konstigh seer, het lichaem heeft gewracht
Vyt Elementen vier, verscheyden van nature,
De Heer geschapen heeft een edel creature.
Dees Elementen vier, dewelcke tegens een
Soo strijdigh zijn, geneyght elck tot zijn kracht alleen,
De Heere heeft vermengt, vereenight om te wesen
Een stoffe seer bequaem, waer uyt is opgeresen,
Door Gods wijsheyt en kracht, het menschelijcke beelt,
Het Lichaem vanden Mensch in leden afgedeelt.
So dat de krachten al der Elementen loopen
Om tot een lichaem vast de deelen t'saem te knoopen.
Wy sullen het getal end' de hoedanigheyd,
Der Elementen vier wat daer van wort geseyt,
Verhalen maer in't kort. Op dat ick't dan aenvaerde,
Dees Elementen zijn, Vier, Water, Lucht en Aerde.
Haer qualiteyten zijn, te wesen warm of heet,
Koud', vochtigh ende droogh. Hier werden sal ontleet
Niet haer natuur en kracht; maer hoe die zijn t'aenmercken,
In den Herboren Mensch als geestelijcke wercken.
Het Element des Viers, alsmen neemt goeder acht
Op haer nature warm, end' brandend' heete kracht:

So mach wel seer bequaem daer by zijn vergeleken,
In den geest'lijcken Mensch, de kracht vierigh ontsteken,
Die Liefde wert genaemt: de welcke door haer licht
Verlicht de deuchden al, en geeft een goet gesicht.
De liefde is een Vier het welcke doet verbranden
Twist, tweedracht, haet en nijt, al de godloose banden
Waer door des Mensches hert tot ondeucht wert verleyt.
De Liefde maeckt den mensch gewilligh en bereyt
Tot waere heylicheyt, om God na Gods begeeren,
Met yver vierig seer te dienen, vreesen, eeren;
En oock om Godes wil, zijn even mensche voort
Te hebben lief oprecht, als hem self, soo't behoort.
Door Liefde wort het hert gereynight van veel sonden,
Maeckt dat den mensch tot deughd gewilligh wort gevonden.
De Liefde door't geloof, des menschen hert verwermt,
Met wel gerusten troost. De Liefde sich ontfermt, +
Met mede-lijden goet, als yemant is in lyden: +*Iacob. 1:27*
De liefde doet een mensch verheught zijn met den blyden; *1. Tim. 1:5*
Is tot weldadigheyd genegen en gesint.
De liefde veel vermach: ja alle ding verwint. +
Wie kan der liefden kracht, en brandt geheel vermonden? +*Coll. 3:14*
Daer liefde niet en is, 't geloof niet word gevonden.
En sonder het geloof kan niemand Godt den Heer
Behagen: Daer-om moet elck een tot Godes eer
Door het geloof altijd in liefde vierigh branden:
Wercken der liefde dan zijn soete offerhanden,
Die God, om Christi wil, behagen: hy die leeft
In ware liefde goet, daer door gewisheyd heeft
Dat hy herboren is: Maer wie niet brengt te voren
Der liefde wercken goed, die en is niet herboren.
Het hert daer in den brant der liefde Gods geraeckt,
In liefdes wercken goed altijd so vierigh blaeckt,

Dat het met yver brand, om liefde te bewysen,
En uyt des liefdes vier den vlam te doen oprysen
Die inden mensch ontsteeckt een yver, vierig seer,
Voor Godes woort en leer, voor Godes lof en eer;
Een yver om Gods eer en glory te verbreyden;
Een yver om voort aen een leven vroom te leyden;
Een yver tot de deughd, tot liefdes vruchten soet;
Een yver vierigh seer, tot wercken heylig goet;
Een yver om ons God in Christo te behagen;
Een yver heyligh, heet, om vieriglijck te iagen
Nae't eynde des geloofs, d'eewige saligheyt,
Die Christus Jesus ons uyt liefden heeft bereyt:
So dat der liefden brandt de laeuheyt doet verdwynen,
En inde plaets van dien, doet yver vierig schynen:
De flaeuwe lauheyt traegh, niet blyven kan aldaer,
De liefde vierig blaeckt; want daer vertoont sich klaer
Den yver vierig seer door liefdes brandt ontsteken,
[+]Gelijcker wijs als dat aen Mosen is gebleken,
Aen Phineas, en oock aen Josua den Helt, *[+]Exod. 32:19*
Eliam den Propheet, als de schriftuur vermelt, *20.*
Aen welcker mannen doen het blijckt, dat tot Gods eere, *Num. 25:7.*
Een yver heylig goet haer heeft gedreven seere; *8.*
En dat oock God den Heer haer yver heeft behaeght. *Iosua 7:24.*
[+]Christus in zijnen brief, over zijn Kercke klaeght, *1. Regum 18.*
Dat die noch heet, noch kout, maer laeu was, in die dagen, *[+]Apoc. 3:14.*
En seyt dat hy geensins die laeuheyt kan verdragen. *15.*
Waerom oock de Propheet roept met een stemme sterck,
[+]Vervloecket sy den mensch, die welck des Heeren werck
Doet traeg'lijck laeu en flaeu; waer uyt men kan bemercken *[+]Ierem. 48:10*
Dat God den Heer mishaegt laeuheyt in liefdes wercken.
Daerom, o Christen mensch! u laeuheyt flaeu verlaet;
Ontsteeckt der liefden vier; doet yv'rig liefdes daet;

Sijt vierig in den Geest, en neerstigh in't betrachten, +
Dient God met yver goet; ontsteeckt met al u krachten
In u der liefden brandt, volgt David vierig hier,
Die seyt dat yver groot hem had verslonden schier: +
So oock voor Godes eer u yver wilt bewysen,
En wilt de goetheyt Gods, danckbaer met yver prysen:
Voor 't heylige geloof met yver dapper strijdt; +
V geloof, tot Gods eer, met yver klaer belijdt:
Met yver tot Gods eer laet schynen liefdes stralen:
Met yver wilt altijt der liefden schult betalen:
Met yver vierigh seer u voor de sonden wacht:
Met yver heyligh, goet, u saligheyt betracht:
Den loop-baen des geloofs met yver wilt voltrecken:
Nae al wat Hemels is al u begeerte strecken.
Met yver heylig, goet, moet een geloovigh helt,
Op't Coningrijcke Gods doen heylig, groot gewelt: +
Want sy die met gewelt nae Godes Rijcke talen,
D'eeuwige levens kroon, door Christum sullen halen.
So dat het Element des Viers, den mensche leert,
Dat onbeveynsde liefd' Gods wet van hem begeert.
Dat hy uyt liefde moet tot liefde hem begeven,
Met yver tot Gods eer in liefde vierig leven.
De koele klare Lucht ist tweede Element,
Die al om, over al is met haer kracht omtrent,
Om den mensch t'aller tijt te dienen met haer stralen,
Zijn reuck, gesicht, gehoor, zijn hert in't adem halen.
De lucht, hoe dat die meer is van den Hemel veer,
So is die meerder kout, dick, grof; Maer hoe die meer
Den Hemel naerder is, te meer is sy doorluchtigh:
En also is de lucht veranderlijck end' vluchtigh.
Also is oock den mensch, hoe meerder dat zijn hert
Hier aende aerde kleeft, van God den Heere vert

+*Rom. 12:11*

+*Psal. 79:9.*

+*Iud. vers 3.*

+*Math. 11:12*
Luc. 16:16.

En meerder onbequaem tot geestelijcke saken:
En hoe meer dat den mensch ootmoedigh komt genaken,
Door het Gebed tot God, so word hy so veel meer,
Door Gods genade groot, bequaem, om Godt den Heer
Te dienen na zijn woord: want hem komt dan verschynen
Christus, het ware licht, die uyt hem doet verdwynen
De aerdsche dampen dick van sondigh swaer gewicht,
En maeckt dat in zijn hert op-gaet het ware licht:
Waer door dat word verlicht de blintheyt der naturen,
Om in God-saligheyd het Lichaem te besturen;
En te bewegen wel in alle heyligheyd,
En word alsoo verlicht, verklaert en wel bereyd
Door den Heyligen Geest, die zijn hert doet op-stygen,
Om 't onverganck'lijck licht hier na-maels te verkrygen.
So dat ons door de Lucht seer wel word af-gemaelt
Onser herboorte goed: want Christi licht dat straelt
In ons verduystert hert, dat van't licht ging af-dwalen,
Een nieu licht daer ontsteeckt door geestelijcke stralen,
Waer door den heelen mensch word geestelijck verlicht,
En heylighlijck gebruyckt zijn reuck, gehoor, gesicht,
Ja de Heylige Geest komt in zijn herte dalen,
En doet hem heylighlijck zijn adem luchtigh halen:
Om nae't geest'lijcke licht van Godes heyligh woord
Te dienen God den Heer, en daer door alsoo voort
Te stralen, om oock weer zijn naesten te verlichten,
En soo tot Godes eer de Kercke Christi stichten:
Waer dan dit ware licht doorluchtigh klaer verschijnt,
De Mensch herboren wort, de duysterheyd verdwijnt.
Daer-om, o goede God! u licht laet by ons blyven,
En wilt de duyster nacht der sonden uyt ons dryven.
Het derde Element is't Water koud en nat,
Dat in haer palen blijft, en nochtans vloeyd seer rat.

De zee is als den buyck, waer uyt de water-stromen,
End' de rivieren al oorspronckelijck voort-komen,
En vloeyen weder-om in den zee, elck zijn gang:
Staet hooger als het land, bepaelt als met bedwang.
Nu by dit Water werd seer aerdigh af-gemalet
De ware vreese Gods, gehoorsaem af-gepalet
Door Gods heylige Wet: want gelijck als de Zee
So doet de vreese Gods gehoorsaem altijd mee.
De ware vreese Gods een mensch' so sal doen leven,
Dat hy den Heere sal in all's zijn eere geven,
Bekennen dat hy niets van hem self en vermagh,
Dat hy leeft ende sweeft, door Gods kracht, nacht en dagh:
Dat hy van Godt den Heer heeft alle ding ontfangen,
End' weder-om tot God sal daer-om al zijn gangen
Doen strecken, om den Heer met een danckbaer gemoedt,
Gehoorsaem na zijn Wet, te dienen stil en vroedt.
De groen-blaeu-bracke Zee met wilde stoute baren,
Gelijck-men niet en siet herder en verder varen [+]
Als 't Godt den Heer belieft; de palen haer gestelt,
Door Godes stercke hand, niet breken met gewelt;
Maer inden Ring die God haer heeft gestelt, siet blyven,
Wt dat bepaelde perck tot geener tijd siet dryven.
So oock de vreese Gods den Mensch, herboren, drijft,
Dat hy in zijn beroep gerust, gehoorsaem blijft,
Den moet-wil, wildt, en oock het ongehoorsaem sweven
Met vlijt vermyden doet; gehoorsaem hem leert leven:
Hem oock de vreese Gods een op-set nemen doet
Te leven na Gods Wet gehoorsaem, vroom en vroet,
En binnen zijn beroep danckbaer den Heer te vresen,
Om, hoe het voeght de Heer, gehoorsaem stil te wesen.
De ware vreese Gods gehoorsaem en danckbaer,
Reynight het onreyn hert door hare stralen klaer;

[+] *Prov. 8:29.*
Iob 38:10.
Psalm 33. 7.

Door haer devotig vocht, wort uytgeblust het branden
Van de begeerlijckheyt des vleesches velerhanden.
De vreese Godes dan den mensche maeckt bereyt,
Oprecht na Godes wet, tot alle heyligheyt,
So dat de vreese Gods tot het geest'lijcke leven
Hoog-noodigh is altijd, want daer door wort verdreven
Geveynsdigheyd beveynst, den schijn schoon sonder daet,
Schijn-deughd, den valschen tong, het dubbelde gelaet,
En den herboren mensch doet heyliglijck betrachten
Dat oprecht sy zijn hert, mondt, werck, wil en gedachten.
So dat waer niet en is dit heyligh Element,
Daer is noch niet geleyt eenigh goet fondament
Van een herboren mensch: want waer niet wort gevonden
De waere vreese Gods, daer leeftmen ongebonden.
Daer-om, o Christen mensch! laet ons dit zijn een leer,
[+]Want die gelijckenis gebruyckt oock God de Heer;
Hy heeft zijn volck aldus bestraft en onderwesen:
Wilt ghy u niet voor my verschricken, en my vreesen,
Ick die der zee, het sant, ten oever heb geset,
Daer binnen sy altijt moet blyven, als haer wet,
So dat niet moeten meer daer buyten gaen haer vloeden,
En of wel bruysen seer, of onverbolgen woeden
Haer golven, baeren stout; nochtans vermachse niet,
Maer blyven moet in't perck van mijn Godlijck gebiet:
Doch dit volck is het hert afvalligh, en sy blyven
Afvallig; obstinaet, weer-spannigheyt bedryven,
En spreken in haer hert niet een-mael, laet ons doch
Den Heere onsen God van herten vreesen noch,
Die ons geeft alle dng, den vroeg en spaden regen
Ter wel bequamer tijdt geeft zijn vruchtbaeren zegen,
Dat iaerlijx ons den Oogst bewaert wort en vergaert:
Maer haer moet-wil en quaet so hoogh, so verde vaert,

[+]*Ierem. 5:22.*
23.
24.
25.

Dat door haer sonden veel verhindert wort mijn zegen,
En voor een zeghen rijck, een vloeck swaer wort verkregen.
Daer-om, o Christen mensch! gelijck dit Element,
V tot de vreese Gods gehoorsaem doch gewent,
Wilt God van herten doch recht dienen, vreesen, eeren,
Op dat ghy van u mooght de gramschap Godes weeren;
Vreest God altijd oprecht, gehoorsaemheyt betracht,
Bidt God om zijnen Geest, voor moet-wil u wel wacht,
Met een vruchtbaer geloof bewandelt Godes wegen,
Op dat God geven mach u zijn gaef-rijcken Zegen.
Het vierde Element, is d'aerde, die men niet
Van d'een tot d'ander plaets haer self bewegen siet.
Maer is en blijft seer vast sonder sich te bewegen,
Ende na haer natuur vruchtbaer en vast gelegen.
Nu dese vastigheyd der aerde, wort geseyt
In den herboren mensch te zijn volstandigheyt
In het vruchtbaer geloof: want niet alleen 't beginnen,
Maer de [a] volstandigheyd, den nieuwen mensch doet zijn
Volstandigh in't geloof, in allerhande schijn:
Inden geest'lijcken strijdt volherden sonder vresen,
Hy die ten eynde toe volherdt, sal saligh wesen.
Dese [b] volstandigheyd is een geschenck seer groot,
Die God, om Christi wil, schenckt uyt genade bloot,
Zijn Kind'ren wel bemint, in Christo uytverkoren:
Waer door hy haer bewaert dat sy niet gaen verloren.
Want God door zijnen Geest haer so bewaert altijt,
Dat sy niet in't geheel beswijcken inden strijt.
En als sy altemet gevallen zijn in sonden,
Of met de wereld boos gaen wegen ongebonden:
So weckt en treckt haer God genadigh door zijn kracht,
Tot afstand van het quaet, en worden weer gebracht

[a] *mat. 10:12 2. Tim. 2:5 Hebr. 3:14 Apoc. 2:10*
[b] *Rom. 8:38 39 1. Cor. 1:9 1. Pet. 1:3 4*

Door een vruchtbaer geloof tot een boetveerdigh leven,
En worden dan so voort tot heyligheydt gedreven.
De saligmakende genade Christi, wert
Door den Heyligen Geest, [c] versegelt in haer hert.
En worden so bewaert in sulcke stercke wallen,
Dat sy niet in't geheel noch eyndelijck uyt-vallen.
Ja God door zijnen Geest, om Christi wil, haer doet
Gevoelen in haer hert de [d] sekerheyd seer soet
Van harer saligheyd; en dat gevoelen vreuchdigh
Verweckt haer, om voor God danckbaer te leven deuchdigh.
So dat geen mensch voor God so oprecht heyligh leeft,
Als hy die in zijn hert die weldaet Christi heeft.
Hy is danckbaer gerust in leven ende sterven,
Wetende dat hy sal de Zaligheyd be-erven.
Vyt Elementen vier, aldus dan, als bestaet
De Geestelijcke Mensch. Liefde, afstaen van't quaet,
De ware vreese Gods, 't geloof vruchtbaer volstandigh,
Zijn waer uyt dat bestaet als een kloeck, sterck heldt handigh
De Geestelijcke Mensch. end waer dat niet en zijn
Dees Elementen vier, daer en is oock geen schijn
Van een herboren mensch: end die [a] niet is herboren,
En is in Christo niet, maer sal heel gaen verloren.
Nu sullen wy besien welck sy de qualiteyt
Der Elementen vier, d'eerste hoedanigheyt
Is hitte: also is in den mensch nieuw geboren,
Oock een brant, die in hem de Liefde doet orboren.
Wanneer door het geloof dees hitte vierigh brandt;
Dan baert die seer veel goet, en in den mensche plant
Yver, om God den Heer te dienen en te eeren,
Doet de onwilligheyd, in willigheyd verkeeren:
En maeckt dat inden loop, van de Godsaligheyd,
Geen ding hem swaer en valt: ja maeckt hem oock bereyt

[c] *Ephes. 1:13 4. 30*

[d] *Rom. 8:16*

[a] *Ioan.3:5. Galat. 6:15*

Om als 't den noot vereyst, voor Godes eer te strijden,
Ja oock om Christi wil te sterven en te lijden.
Door dit vier wort de wil van't quaed' tot goed' gekeert:
De genegentheyt quaet des vleesches wort verteert:
Het vleesch gedoodet wort, de traegheyt uytgedreven:
Het hert vermorselt wort, gehoorsaemheyt gegeven:
Het herde herte wort buyghsaem en sacht gemaeckt:
Twist, tweedracht, haet en nijt, als onreyn vier versaeckt:
De krachten vande siel verwarmt, om te verwarmen
Het koude herte stijf, en beweeght tot ontfarmen.
De tweede faculteyt, is koude, welcke doet
Dat lieflijck wort verkoelt het droevige gemoet.
Hier door wort oock den brant vande begeerlijckheden
Des vleesches opgedroocht, met al haer geyle zeden.
Het hert vernedert wort, en meer en meer ontbloot
Van heete hoovaerdy, de vuyle lust gedoot.
Neemt wegh den quaden brant, die het geestlijcke leven
Haer kracht verdrooght, en komt heylige koelte geven.
De derde qualiteyt, is vochte, waer door dat
Het dorr' verdrooghde hert door troost gemaeckt wort nat.
Dit is, dat water klaer, waer door dat wort verdroncken
De sonde, en den mensch bekeeringe geschoncken:
De Geestelijcke mensch gelaeft wort en gevoet,
En lieff'lijck wort verquickt het droevige gemoet.
De hoovaerdije stout dit water wegh doet spoelen,
Het nederige hert, door zedigheyd verkoelen:
De goede vochtigheyt, die de begeerlijckheyt
Des vleesches had verdrooght, wort wederom bereyt,
Door dit soet water klaer, en bewaert, om te wesen
En sap waer door een mensch den Heer oprecht mocht vresen.
De laetste qualiteyt is droochte, hert en goet,
Die een mensch in de deught volstandigh blyven doet.

Waer door dat word versterckt de Mensch op al zijn wegen,
Om door de wereld boos hem laten niet bewegen:
So dat hy niet verschrickt voor 't oordeel, hel noch doodt,
Maer rust altijd getroost op Gods genade bloodt,
En door een vast geloof, verwacht hy met verlangen
Den doodt, om dan den kroon des levens te ontfangen.
Door dese drooghte goed, als door een stercke kracht,
Van Godes Geest, so word verdrooght en heel versmacht
Der weelde wellust quaet, de geyle dertelheden,
En de begeerlijckheyd des vleessches voort vertreden:
Het vleesch gebreydelt word, den mensch gemaeckt bequaem,
Om, door't geloof, te doen 't geen God is aengenaem;
In den geest'lijcken strijd stantvastigh, sonder schromen
Te stryden; om de kroon aen 't eynde te bekomen.
Al-waer dan, datmen vint dees qualiteyten fijn,
Haer Elementen daer oock geest'lijck moeten zijn.
En daer die dan so zijn in den mensch, daer is klaerlijck,
So als het wesen moet, het geest'lijck leven waerlijck.

Het xxxix. Capittel.
Van't Hooft des Geestelijcken Mensches.

O*M* te ontleden dan des Lichaems deelen al,
In deelen drie-derley ick die af-deelen sal.
Het eerste deel vervaet de deelen al, en leden.
[+]Het tweede deel verhaelt, met aendachtige reden,
De Materie daer de leden uyt bestaen. [+]*Capit. 61.*
[+]Daer na, het derde deel alleen sal mercken aen
De deelen die daer zijn besloten inde leden. [+]*Capit. 63.*
Nu sal ick, door Gods hulp, dan tot het eerste treden.
Des lichaems deelen zijn uyt-wendigh, openbaer,
Ofte in-wendigh oock: d'uyt-wendige zijn daer

Het Hooft ende den Romp: aen 't Hooft zyn aen te mercken
De pan of backeneel, het hayr met hare vlercken;
Het heerlijck aengesicht, het voor-hooft glad en rond,
De oogen, ooren, neus, de wangen, lippen, mond,
De tanden scherp en wit, de tonge, van dees deelen,
Ten aen-sien van het Hooft sal dit gedichte speelen.
Aen 't Lichaem is het Hooft een heel noot-wendigh deel,
Het lichaem sonder Hooft is dood, onnut geheel:
Der leden eer is't Hooft, het Hooft regeert de leden:
Een lichaem sonder Hooft vervalt, en word vertreden.
Geheel aen d'eerste plaets is't Hooft om hoogh gestelt:
Onder de deelen al des lichaems word getelt,
Geen deel, het welcke zy, soo heerlijck ende waerdigh
Gelijck daer is het hooft; waer door dat so seer aerdigh
Het lichaem is verciert. Gelijck geen Element
So heerlijck schoon vertoont als wel het Firmament,
Het welcke is verciert met Son, Maen en Sterren,
Waer door de Tyden gaen dat die niet en verwerren.
So aen het lichaem oock het Hooft seer heerlijck staet,
Begaeft met goed verstand, met wijsheyd, goeden raet;
Ja is alsoo gestelt, als men wil daer op mercken,
Dat de Geest'lijcke Ziel meest al daer door wil wercken.
Het Hooft is als een Heer, Regent, en Stuur-man goet
De leden toe-gevoeght: het Hooft oock dalen doet
Wel in de leden al des lichaems, het bewegen.
Het Hooft heeft het beleyd, en is geheel genegen
Tot dienst, nut en profijt des lichaems in't gemeen,
Onder de leden al vergeet het Hooft niet een.
Des lichaems leden dan volmaecktheyd is gelegen
In het Hooft wel gestelt: want dan gaet het te degen
Als yeder lidt van't Hooft hem wel regeeren laet:
Wt leden met het Hooft het lichaem wel bestaet.

So dat het Even-beeld des Scheppers schijnt, met reden,
Veel meerder in het Hooft, als wel in d'ander leden.
Als natuurlijcker wijs het Lichaem moet vergaen,
Sonder Hooft: want dat dan geensins kan blyven staen.
De geestelijcke mensch oock geensins kan beklyven
Sonder een geestlijck Hooft dat hem doet staende blyven.
Dit geestelijcke Hooft, so ons leert de Schriftuur,
Van den Geestlijcken Mensch, end' nieuw creatuur
[+]Is Christus God en Mensch: want wy by Paulum lesen,
Dat gelijck van het wijf de man het Hooft moet wesen, [+]*Ephes. 1:22.*
Also zy Christus oock van zijn Gemeente teer, *Collos. 1:18.*
Die hy verlosset heeft, het Hooft, tot Godes eer, *Ephes. 5:23.*
Die in den Hemel hoogh seer heerlijck zit verheven,
Tot Godes rechter hand, voor wien het al moet beven,
Daer boven alle macht, heerschappy en gewelt,
Ja boven al het geen in waerde word getelt,
Wat naem het hebben mach beneden op der aerde,
Of in den Hemel hoogh hy is van meerder waerde:
God onderworpen heeft onder zijn voeten sterck
Alle ding; hem gestelt tot een Hooft vande Kerck,
De-welcke is zijn Bruydt, zijn Lichaem met veel leden,
[+]Die hy wil, door zijn Geest, met heyligheyt bekleden.
Onder dit heerlijck Hooft ootmoedigh buygen moet [+]*1 Cor. 12:12*
Wat in den Hemel is, of op der aerden wroet,
Of in den afgront oock, hoe-danigh het mach wesen:
Het moet de Majesteyt van dit Hooft altijd vresen.
In hem verborgen zijn alle de schatten goed
Van wijsheyd en verstand: hy is de volle vloed
En de [a] Fonteyn, waer uyt het leven voort komt vloeyen;
So dat zijn leden al door zijn kracht heerlijck bloeyen. [a]*Zac. 13:1*
[b]In hem de volheyd woont van alle gaven groot, *Iohan. 1:16*
En uyt zijn volheyd vol, oock door genade bloot *4:14*
[b]*Coll. 2:3*
9

Zijn leden scheppen veel genaden voor genaden,
En worden so vervult met heerlijcke weldaden.
So dat de leden al van zijn Gemeenten zijn,
In hem, van hem, door hem volmaeckt, volkomen fijn:
So dat de leden al van hem haer kracht ontfangen,
Om in de vreese Gods te gaen heylige gangen.
Dit geestelijcke Hooft zijn leden wel regeert,
Vytwendigh door zijn woort hy die zijn wille leert.
Inwendigh door zijn Geest buyght en neygt hy haer sinnen,
Hert, wille en verstant, so dat sy wel beginnen
Te loopen op den wegh des geloofs en der deught,
Waer van het eynde is des hemelsch soete vreught.
End' voegt also te saem al zynes lichaems leden,
Die hy geleyden wil in d'Hemelsche woonsteden.

Als Christus in zijn Kerck, regeert als 't hooft alleen,
Als alle leden van de Kercke in't gemeen,
Door Christi woort en Geest in eenigheyt verbonden,
Haer leven leyden t'saem, geestelijck, t'allen stonden,
Dan worden sy also haer geest'lijck hooft gelijck
Meer en meer, en hier na volmaeckt in't Hemelrijck.

Geen saeck so wonderbaer is immermeer gevonden, [+]
Als hoe dit lichaem wort met dit Hooft vast gebonden.
Want daer door wort den mensch, vervremt van God den Heer,
Versoent met zijnen God, en vast vereenight weer. [+]
Christus die neemt op hem ons sonden, en daer tegen
Met zijn gerechticheyt bekleet hy ons te degen.
Het beeldt Gods dat den mensch verloor door zijnen val,
Verwerft hem Christus weer, volmaeckt hem al end' al.
Ja de verloren hoop, en 't recht van't eewigh leven,
Christus zijn leden al geheel heeft weer gegeven.

De geestelijcke mensch een lidt van het lichaem,
Daer van dat Christus is het geest'lijck Hooft bequaem,

[+]*Ephes. 5:32*

[+]*Rom. 6:10.*
Galat. 3:13.
Mat. 20:28.
1. Tim. 2:6.
Titum 2:14.
Apoc. 5:9.
2 Cor. 5:21.
Gal. 4:4.
Coll. 5:9.
10.
Ephe. 4:23.

Is wel gheluckigh seer in leven ende sterven,
Alles hem dijdt tot goet, end' sal Gods rijck be-erven.
Ghy geestelijcke mensch, looft hier voor Godt den Heer,
Sijt danckbaer t'aller tijdt, gheeft God alleen de eer,
V nieticheydt bekent, altijdt u hooft verheven
In leven, noodt en doodt, wilt door't geloof aen kleven.
En wilt u scheyden af van't Paepsche vals geloof,
Want in het Pausdom wort begaen een groot kerck-roof,
Waer door Christo de Heer benomen wort die eere,
Die hem toe-komt alleen. Daer wort geleert een leere,
Waer door gedreven wordt dat de Paus sy het hooft
Van Christi sichtbaer Kerck: waer door dan word berooft
Christo de Heer zijn eer, en die den Paus gegeven,
En so het geen den Paus niet toe-komt, toe geschreven.
Want [a] God Christo die eer alleen gegeven heeft:
En sijn sichtbare Kerck [b] Christus de Heere geeft
Bedienaers, Herders trou, om door zijn woordt te weyden
Sijn Schapen; die hy so wil door zijn geest geleyden,
Vergaren tot een Kerck, een Kercke al gemeen,
Waer van hy is het hooft, ia oock het hooft alleen.
De Schrift meld maer alleen van een geest'lijck [c] lichame,
Daer van dat leden sijn al die in Christi name
Op-recht geloovigh zyn; ende dat die persoon,
Die Godt is en Gods Soon, mensch is en menschen soon,
Die opper-herder trou, Christus Jesus de Heere,
Alleene [d] is haer hooft tot Godes lof en eere,
En salicheydt van al, en elck een die gelooft.
So wordt in't Pausdom dan Christo de Heer berooft
Sijn eer, en Christi Kerck (bestaend' uyt Christi leden,)
Ter warer salicheydt het middel af gesneden;
Wanneer daer wort geleert, klaer tegen de natuur,
Niet alleen; maer Godloos oock teghen de Schriftuur,
Dat de Paus sy het hooft van Christi Kerck; daer neven
Dat de Paus heeft de macht de sonden te vergeven,

[a] *Colos. 1:19*
[b] *Eph. 4:10*
[c] *1. Cor. 10 vers. 17*
12:12
Ephes. 4:12
[d] *Ephe. 4:15*
5:23
Colos. 1:18

Te schryven reghels voor oock so swaer van gewicht
Als Godes woort; en dat een Christen is verplicht
Die oock te komen na, al waer het dat die streden
Met Gods beschreven woort. So wort daer dan vertreden
Niet alleen Godes woort, Christo sijn eer verkort;
Maer tegen de natuur, van Christi lichaem wort
Oock een wan-schepsel vreemt, een monster-dier seltsame
Gemaeckt; en hoofden twee gevoeght tot een lichame.
So dat de Paus wel mach sijn d'Anti-Christ genaemt,
Het Anti-Christens rijck het Pausdom oock befaemt.
Waer van elck Christen mensch is schuldigh hem te scheyden,
En door des Pausdoms leer hem laten niet verleyden:
Maer om sijn eenigh heyl, en Godes lof en eer
Te soecken, so als ons verklaert de ware leer
Van Godes heyligh woort, so moet elck hem vervoegen
Tot Christi sichtbaer Kerck, om daer wel te beploegen
Sijn op-recht waer geloof met liefdes wercken goet,
Om so een lidt te sijn, een lidt-maet vroom en vroet
Van Christi lichaem waer, dat is, van die Gemeente,
Die vleesch is van het vleesch, en been van Christi beente,
Daer van Christus de Heer alleene is het Hooft,
Die waerlijck en oprecht, belijdt, bekent, gelooft
Dat Christus is haer [e] Hooft, haer [f] Bruydegom, haer [g] Heere,
Die van haer wordt gedient, gegeven wordt die eere
Die hem toekomt alleen, als 't eenigh Hooft bequaem
Van d'algemeyne Kerck sijn geestelijck lichaem,
Die hy heeft door zijn [h] bloet, sijn lyden en zyn sterven
Verlosset en bevrijt van't eeuwighe bederven,
Door sijn gehoorsaemheydt verkregen en bereydt
d'Eeuwighe salicheyd, en derwaert haer geleydt
Wtwendig [i] door den dienst van't God'lijck woort waerachtig,
Het welck hy door sijn Geest inwendigh doet sijn krachtigh.

[e] *Col. 1:18*
[f] *Esa. 54:5*
Ezec. 16:8
Ioan. 3:29
2. Co. 11:2
Apoc. 19:7
21:2
[g] *1. Co. 8:6*
Ephes. 4:5
[h] *1. Cor. 15*
57
2. Cor. 5:21
Actor. 4:12
15:11
[i] *2. Co. 5:19*

Daer-om, o Christen Mensch! die lief hebt, en bemint
V saligheyd, u heyl, zijt doch niet Paeps gesint,
Het Pausdom doch verlaet, en laet u niet verkloecken
Door't Pausdoms valsche Leer; u saligheyd wilt soecken
By u Heyland alleen, het eenigh ware Hooft;
En voeght u tot die Kerck, daer men leert en gelooft
Dat Christus is alleen het Hooft, dat ons kan geven,
En oock bewaren wel, het eeuwigh saligh leven.

Het xl. Capittel.
Van de Hern-schael, ende het Hayr.

D*E* Pan, of 't Backeneel is het Palleys bequaem,
Waer in de Herssenen, en het verstand leersaem
Wonen: waer mede 't hooft van boven is bedecket,
Het welck een vel of vlies, als oock dun vleesch betrecket:
En met sweet-gaetkens kleyn oock nae den eysch door-speckt,
Waer door de dicke damp der Herssenen uyt-treckt.
Wt welcke dampen dick het Hayr groeyt en op-wasset,
Welck Hayr heet hooft verwarmt, en tot cieraed wel passet.
Dees Hern-Schael heeft de Heer lang-werpigh niet geleyd
Als in het stomme Vee; maer rond-achtigh bereyd,
Gelijck des Werelds kloot: om ons door die Figure
Te leeren, dat wy zijn volmaeckter van nature.
Want de Mensch is begaeft met reden-rijck verstand,
Daer onvernuftigh gaen de dieren op het land.
By eenen Wereld kleen de Mensch word vergeleken,
End in uyt-nementheyd den mensch men siet uyt-steken
In gaven veelderley, seer verde boven al
De creaturen veel hier in dit aerdsche dal.

Maer de Geestlijcke Mensch veel meerder is van waerden [+]
Als ander menschen zijn, hoe groot die zijn op aerden.
   De Mensch wort dan vermaent door zijn rond Backeneel
Te dancken Godt den Heer voor zijn nature eel,
En bidden met aendacht, dat zijn oude nature
In Christo worden mach een nieuwe creature.
   Gelijck als in het hooft de plaetse is geplant,
En met de Pan bedeckt, waer in woont het verstant.
In't Geestelijcke Hooft, Christus, niet om verkloecken,
Het Geestelijck verstand en wijsheyd is te soecken, [+]
Die in den Hemel hoogh zijn woon-plaets eeuwigh heeft,
Van waer hy zynen Geest den Nieuwen Mensche geeft,
Die zijn verstand verlicht, en schenckt een vast vertrouwen,
Een levendigh geloof, waer door hy kan aenschouwen
Oock door de wolcken heen, door't Hemels Firmament
Zijn Heyland: het geloof het decksel dick af-went.
't Natuurlijcke verstant door Adams val bedorven,
Christus, ons geest'lijck Hooft, geest'lijck licht heeft verworven.
   Het herde Backeneel, bekleedt is met een swoort,
Daer op, uyt dampen dick, het Hayr komt wassen voort.
Waer by men vergelijckt, in den Mensch, de gedachten,
Die de geest'lijcke Mensch niet kleyn, maer groot sal achten.
   Gelijck uyt het verstant verdorven, niet komt voort,
Als 't gene dat daer strijdt met God en met zijn woort:
Soo het geestlijcke Hooft, den nieuwen mensch geeft krachten
Om wel te zijn vervult, met heylige gedachten.
   Gelijck het Hayr verwarmt, als oock het hooft verciert,
So wort oock het verstant als dan eerst wel bestiert
Wanneer het besich is met Heylige gedachten:
Na welcke heyligheyd de nieuwe Mensch moet trachten.
   Gelijck als men het Hayr reynight, strijckt ofte kemt,
So de gedachten oock wel moeten zijn getemt.

[+] *Ierem. 5:1.*

[+] *1 Cor. 1:24.*
Colloss. 2:3.

Als het hayr is te lang so word het af-gesneden,
So de gedachten quaet oock moeten zijn vertreden.
Gelijck het hayr verwarmt, so word oock het verstant
Door de gedachten goed verwarmt en wel beplant
Met wijsheyd seer bequaem. De mensch moet dan besorgen
De heyligheyd van zijn gedachten oock verborgen.
Want oock gedachten quaed zijn sonde voor den Heer,
En dat die tol-vry zijn, dat is een valsche Leer.
Gedachten quaet die zijn als lanck hayr met haer vlercken,
Die dwaesheyd brengen voort, en schandelijcke wercken.
't Gedrolde hayr op't hooft, de locken aen de zy',
De kuyf voor op het hooft, of ander hoovaerdy
Is een misbruyck van't hayr, en oock geen kleene sonde:
Maer sonde is't veel meer, als de Mensch word bevonde
Vol van gedachten dwaes, ydel, onnut en quaet.
De geestelijcke mensch dat als een groot quaet haet,
En sal in ootmoet stil zijn hayr altijd gebruycken,
Gelijck als dat betaemt, sonder kuyf, sonder pruycken:
Maer boven al met vlijt, oprecht voor Gods aenschijn
Al zijn gedachten, doen, na Gods wil besigh zijn,
Met heyligh goed gepeyns van Gods woord, om te winnen
Geheylight wijs verstand, en geoeffende sinnen.

Het xlj. Capittel.
Van het Aensicht.

H*ET* Aensicht, is waer door de Mensche wordt bekent,
Daer in de Majesteyt des Mensches excellent
Sich vertoont. De gedaent van't Aensicht die doet weten
Het gene wat in't hert verborgen is geseten.

De geestelijcke Mensch een Aensicht eerbaer heeft,
Vry, vriendelijck en bly, heel zedigh en beleeft,
Daer in dat lichten klaer de geestelijcke gaven
Van de herboorne ziel; daer in als uyt-gegraven
Blinckt het deughtsame hert, de wijsheyd van't verstant,
Het vroom, oprecht gemoed, heerlijck aen alle kant,
Dat altijd is tot God aen-dachtigh op-geheven,
En bidt dat God hem wil vertoonen ende geven
Zijn heylsaem Aengesicht, en op dat nimmermeer
Gods Aenschijn heylsaem seer van hem af-wijcke weer,
So voeght hy zijn Aenschijn na't geen God kan behagen;
Ontreckt zijn Aenschijn niet den armen, noch haer klagen.
Gelijck een spiegel klaer so is het Aengesicht
Van den herboren Mensch; waer in dat helder licht,
De vryheyd wel getroost van zijn Gewisse vredigh, [+]
Als die van alle schult bevrijd is ende ledigh: [+]*Rom. 5:1.*
Waer van hem over-tuyght zijn Conscienti goed,
Want die is reyn gemaeckt in Christi dierbaer bloed:
So dat hy onbevreest zijn Aensicht, met vertrouwen,
Oprechten mach om hoogh Gods Aenschijn te aenschouwen.
Verscheyden dingen goed ons worden voor-gesteld
Door ons Aenschijn: *I.* Voor 't eerst, des Heeren woord vermeld,
Dat den eeuwigen God oneyndigh, hoogh verheven,
Word tot ons onderwijs een Aensicht toe-geschreven.
Want als den [a] eersten Mensch gesondight had, men leest
Dat hy voor Gods Aenschijn gevlucht heeft seer bevreest: [a]*Gen. 3:8*
So dede [b] Caïn oock: die [c] quaet doen altijd vluchten
Voor Godes Aengesicht: de [d] vrome die God vruchten [b]*4:16*
Die soecken zijn Aenschijn, en [e] bidden dat de Heer [c]*Num. 10:35*
Genadigh zijn Aenschijn wil doen verlichten weer. *Psalm 68:2*
Des Heeren Aensicht heeft [f] Israël voor-getreden: [d]*1. Chr. 16: vers. 11*
Israël heeft in nood Gods Aenschijn aen-gebeden. *Psalm 27:8*
[e]*Psal. 27:9*
31:7
102:3
119:58
135
Ierem. 26:9
Zach. 8:21
Dan. 5:17
[f]*Exo. 33:14*

De Heer heeft oock gedreygt, dat hy van [g] Israël
Zijn aensicht wenden wil, als het hem is rebel;
En wederom belooft, als het [h] af-staet van't quade,
Wil lichten over haer zijn aenschijn van genade.
Men leest dat [i] Moyses heeft, als vriendt gemeensaem seer,
Van aensicht tot aensicht gesproken met den Heer:
En dat wy namaels oock, 't is troostelijck en leerlijck,
Gods [k] aenschijn sullen sien, so als het is, seer heerlijck.
Al ist dat God niet heeft een aensicht als wy doen,
Even wel de schriftuur gebruyckt veel dat fatsoen
Van spreken, waer door God den Heer wort toe-gemeten
Een sichtbaer aengesicht; Maer wy wel moeten weten,
Dat om ons swackheyt wil, also spreeckt de schriftuur:
Ons verstant kan geensins begrypen Gods natuur.
Als wy dan in Gods woort van Godes aenschijn lesen,
Daer door wort ons geleert, dat Gods oneyndigh wesen,
Zijn Godlijcke natuur, zijn hooge Majesteyt,
Zijn al-machtige kracht en tegenwoordigheyt,
Zijn rechtveerdigheyt streng, en bermhertigheyt goedigh,
Die God de Heer vertoont door gaven overvloedigh,
Wel-daden veelderley, veel wercken wel gedaen,
En door oordeelen straf, daer door moet zijn verstaen.
So dat zijn aengesicht den Mensch behoort te leeren,
Hem door't geloof tot God boet-veerdigh te bekeeren.
II. Oock van Christo de Heer, ons aensicht, ons vermaent,
[+]Want wanneer de Propheet spreeckt van Christi gedaent,
Seyt, dat zijn aensicht was gelijck een blixem helder,
Die haest verschijnt: dat is, dat hy als een vergelder,
So snel verschijnen sal tot straffe van het quaet.
Dat Christi aengesicht, gelijck een Sonne staet,
[+]Johannes ons vermaent: So wy in sonden steken
En komen met berouw, van wegen ons gebreken,

[g] *Lev. 26:17*
Ezech. 15:6
7
[h] *2. Chr. 30: vers. 9.*
[i] *Exo. 33:14*
[k] *1. Cor. 13: vers. 12*
[+] *Dan. 10:6*
[+] *Apoc. 1:16*
10:1

Tot Christum door't geloof; so sal ons aenschijn
Een Son der heyligheyd, en gerechticheyd sijn.
Sijn wy blind in't verstant, Hy, als een Son sal schynen
Der waerheydt in ons hert, die blindtheydt doen verdwynen.
Sijn wy in doodes noodt, hy is de Son seer klaer
Des levens: het Aenschijn van onsen Middelaer,
Is de Son, die verlicht den mensch benaut van sonden,
Den blinden van verstant, en die den doot wil wonden. +

III. Ten derden wijst ons aen onsen schuldigen plicht
Tot Godt en tot de mensch, dan oock ons Aengesicht,
Want wy voor 't Aenschijn Gods, een leven moeten leyden
Op-recht, danckbaer den lof van Gods aenschijn verbreyden; +
En oock het Aenschijn Gods aenbidden nacht en dagh,
Op dat ons Aenschijn weer den Heer behaghen mach.
God in Christi Aenschijn ons aen-sien wil genadigh.
Hem die God eert op-recht Gods Aenschijn is weldadigh.
Doch wat ons even mensch aen-gaet, elck een men moet
Een Aenschijn toonen bly, vriend'lijck, beleeft en soet.
Een Aensicht stuers en dwars, gestelt of om te gecken
Met yemandt, sal geen goet, maer wel veel quaet verwecken.
Die zijn Aensicht verciert hovaerdigh, of blancket,
Met sonden hy voor Godt sijn Aengesicht besmet.
Hy die zijn Aensicht went tot ondeught, quade wercken, +
Die op der armen nood, sijn Aenschijn niet doet mercken,
En die tot Christi Kerck zijn Aenschijn niet begeert
Te voegen; God van hem sijn heylsaem Aenschijn keert.
Maer die zijn Aenschijn neyght tot deught, en tot den armen,
Godts heylsaem Aenschijn soet, hem zynder sal ontfarmen.
En wie sijn Aenschijn voeght tot Christi Kercke goet
Sal vinden door Gods woordt daer Christi Aenschijn soet,
Die door sijn dierbaer bloet sijn Aensicht sal afwassen
Van alle schult; en voort genadigh hem toe passen

+*2. Cor. 4:6*

+*Gen. 17:1.*

+*Ierem. 5:3.*

Sijn heyligh Aengesicht; en storten door sijn Geest
In hem een waer geloof dat Godes Aenschijn vreest.
Waer door de mensche dan een Aenschijn sal verkrygen,
Geheylight, vry en bly, dat hy mach doen op-stygen
Op-waert voor Gods Aenschijn in allerley geval;
In Christi Aenschijn hem God lieflijck aensien sal.
Het Aengesicht besmet ons Christus heeft benomen,
So dat wy suyver, vry, voor Godes Aenschijn komen.

Het xlij. Capittel.
Van het Voor-hooft.

AEN 't aensicht is gestelt het Voor-hooft boven aen,
Been-achtigh, glad en rond: het welcke doet verstaen
Hoe het hert sy ghestelt: Het wort geacht te wesen
Der schaemte zit-plaets goedt, deughtsaem, eerbaer ghepresen.
Het Voor-hooft is om hoogh naeckt ende bloodt gestelt,
Waer datmen al te met oock rimpelen in telt.
Verthoont haer nu verblijt, nu droevigh, oock wel statigh,
Met graviteyt bekleet, straf, of sacht, oock wel matigh:
Na dat des mensches wil, en gemoet is beweeght,
Het Voor-hooft sich daer na also te voegen pleeght.
So dat het Voor-hooft is van't herte een aen-wyser,
Of het is hert of dweegh, van vleesch, van steen, of yser.
Gelijck het Voor-hooft is been-achtigh, gladt en rondt,
In den herboren mensch sijn Voor-hooft so doet kondt
Dat sijn wil en gemoet is in de deughd volstandigh,
Op-recht, vroom, onbeveynst, noch wrevelich noch bandigh.
De geestelijcke mensch sijn Voor-hooft so doet staen
Dat van sijn gunstigh hert dat schijnt te doen vermaen.

Sijn Voor-hooft is altijdt verciert met schaemte eerlijck,
Stijf-sinnigh nimmermeer, maer buygsaem ende leerlijck:
En sal voor synen God ootmoedigh en verblijt,
En voor sijn even mensch eerbiedigh sijn altijdt,
End' worden sedigh, stil, met schaemte rood om-vangen,
Niet alleen als hy selfs daer struyckelt op zijn gangen,
Maer oock als hy den val sijns even mensches siet.
Hy schaemt sich voor het geen des Heeren wet verbiedt.
Hy pooght sijn Voor-hooft wel voorsichtigh so te voegen,
Dat elck sijn Voor-hooft mach aen-schouwen met genoegen.
Want de Geest'lijcke mensch sijn Voor-hooft lieflijck staet,
Verthoont sijn vroom gemoet met een seer bly gelaet:
Hy heyligh, eerbaer, bly sijn Voor-hooft pooght te dragen,
Om God, en daer na oock den menschen te behagen.
Het Voor-hooft van den mensch, den mensche dan vermaent
Dat hy niet en moet sijn stijf-sinnigh en verwaent.
Men leest in Godes woordt dat God de Heer almachtigh
Is over Israël geweest daer over klachtigh.
Ick wete dat ghy hebt een koper aengesicht, +
Een Voor-hooft onbeschaemt: gelijck een hoer so licht, +*Esa. 48. 4*
Het gantsche Israël heeft hoofden hert, stijf-sinnigh, *Ierem. 3:3*
Daer-om haer dreyghde God te straffen oock seer vinnigh: *Ezech. 3. 7*
En seyd tot den persoon dien hy hadde belast
Te plagen Israël, Jerusalem aen-tast;
Maer tekent my eerst uyt aen 't Voor-hooft al de lieden, +
Die suchten over 't quaet dat sy daer sien geschieden; +*Ezech. 9:4*
End' niemandt dan en spaert: maer door de Stad heen gaet,
Verschoonet niemand daer: verworget ende slaet,
Hy sy dan iongh of out, den Maeghden, Kind'ren, Vrouwen,
Verschoont niet, doodt haer al; maer wilt u hant onthouwen
Van die getekent sijn, wilt die niet roeren aen:
Dan van mijn heylichdom beginnen sult te slaen.

Dit zijn wel klachten groot, gedreyghde sware plagen,
Want God geen Voor-hooft hert als kooper wil verdragen.
  Dit gaet dan aen die geen die hert van Voor-hooft zijn,
Ons oock, die Godt de Heer so menigen termijn
Seer helder vroegh en laet zijn woord heeft doen verkonden,
En noch niet zijn beweeght te doen af-stand van sonden;
Van sonden groot en veel; waer van oock word gemaeckt
Gewoonte; soo dat ons Gods woord aen 't hert niet raeckt.
Soo wy dan na Gods woord voort-aen niet beter hooren,
Soo sal tot ons verderf oock branden Godes tooren.
Maer de Heer sal alleen verschoonen, tot zijn eer,
Dien 't herte word beweeght, en nemen een af-keer
Van al wat sondigh is, die suchten en haer schamen,
Daer over dat zy sien veel grouwelen end' blamen.
  Gelijck de Mensch niet moet in sonden zijn verwert,
End' sonder schaemte zijn met een Voor-hooft seer hert:
Hy aen zijn Voor-hooft oock het teken niet moet dragen
[+]Van't Roomsche Beest verwoed; want God die salse plagen
Die op haer Voor-hooft gaen beschreven met den naem
Van't groote Babylon, de Moeder seer grousaem
Van alle hoererij en grouwelen der aerden:
Dat is, die het geloof en Leere valsch aen-vaerden
Van't Pausdom: want de Paus heeft boven alle macht
Zijn stoel, door tyranni, verheven en gebracht,
Oock boven Godes woord; en laet hem als Godt eeren,
Alleen wat hy begaept, als waerheyd, moet-men leeren.
Hy is die Anti-Christ, wiens val al is voor-seyd,
Hy vrijd sich van't verderf die hem van't Pausdom scheyd.
Want wie dit Beest aen-bidt, dien sal de Heer in-schincken
De wijn zijns gramschap swaer, en hem die doen uyt drincken;
Met solpher ende vier gepynight worden swaer
Voor den Engelen Gods, en voor het Lam, voorwaer,

[+]*Apoc. 14:9.*

De roock van haer torment sal op-gaen ende styghen
Eeuwighlijck en altijd; zy sullen oock verkrygen
Geen ruste dagh noch nacht die dit Beest bidden aen,
Het teken van zijn naem aen haer Voor-hooft ontfaen:
Maer die het teken Gods des Vaders is geschreven
Aen haer Voor-hooft; dat is, die haer oprecht begeven [+]
Tot Christi ware Kerck, om Godt den Heer aldaer [+]*Apoc. 7:3.*
Te dienen na zijn woord met de verkoren schaer;
Dien sal het Lam behoen en voor 't verderf bewaren,
En sullen na-maels oock als trouwe Gods Dienaren [+]
In't Hemels hooge hof voor Gods, en des Lams Throon [+]*Apoc. 22:4.*
Zijn aengesichte zien, oock sal zijn naem seer schoon
Aen haer Voor-hoofden zijn, daer sal geen nacht meer wesen;
Haer keerse is het Lam, de klaerheyd Gods gepresen
Haer sal verlichten klaer in voller heerlijckheyd,
En sullen met het Lam in alle eeuwigheyd
Regneren; want het Lam haer tranen af sal veghen,
En stellen in het Rijck dat hy haer heeft verkreghen.
Gelijck als David heeft den Goliath gevelt
Aen 't Voor-hooft met een steen, so heeft oock met gewelt
Van duyvel, dood en hel verbroken, door zijn krachten, [+]
Het Lam Gods, welcke was van des Davids geslachten, [+]*1. Cor. 15:57*
Die daer den ouden slang vermorseld heeft het hooft
Den doot, haer prickel scherp, de sonde oock berooft,
En heeft ons so bevrijd van den vloeck, van't verderven, [+]
Van den eeuwigen dood, die ons toe-quam te sterven. [+]*Gala. 3:13.*
Op dat wy Godt den Heer, het Lam ons Middelaer,
Met den Heylighen Geest gewilligh en danckbaer
Souden daer voor altijd dienen, na zijn begeeren,
In ware heyligheyd, en ons tot hem bekeeren
Van alle sonden boos, waen-geloof obstinaet,
Vander afgoderij, en superstici quaet

Af-staen; en ons geloof op Christum alleen bouwen,
En ons geloove waer belyden in't aen-schouwen
[+]Van het verkeert geslacht der wereld openbaer,
Vrymoedigh, sonder schaemt, of vreese van't beswaer;
Het welck de werelt dreyght, haer die Gods naem belyden:
Ja ons verblyden als men daer-om komt in lyden.
Daer-om, o Christen Mensch! geen koper Voor-hooft draegt,
Bekent u schult voor God, u dwaesheyd self beklaegt:
Dat men aen de gedaent' van u Voor-hooft mach speuren
Hoe dat u hert bedroeft daer over is vol treuren,
Dat ghy hebt uwen God, ja uwen Vader goet,
En uwen Heyland trouw, met uwen Trooster soet
Bedroeft door sonden veel, verstoort door u misdaden;
Bekeert u, en voort-aen u wyser wilt beraden:
En neemt een opset vast geen dwaesheyd meer te doen,
Maer u voor sond en schand, voor ondeught wilt verhoen;
Godsaligheyd betracht, wilt tot u Heyland vlieden
Door een vruchtbaer geloof; en dan sal het geschieden
Dat de Heylige Geest in u hert en gemoed
Sal scheppen door zijn kracht een waer gevoelen soet
Van de vergiffenis van alle uwe sonden;
Waer voor ghy Godes lof dan danckbaer sult verkonden:
Waer door u Voor-hooft sal verthoonen, seer verblijt,
Den troost en vreughde groot, daer-mede dat ghy zijt
Vervult in u gemoed: daer-om wilt u begeven
Met vreught tot alle deught, met een Voor-hooft verheven
Belyden Christi naem vry-moedigh, na zijn woort.
Maer u Voor-hooft voor al wild glad en rond bewaren,
En door gewoonte quaed geen rimpelen vergaren:
Dat is, u niet gewent tot sonde en ondeught,
Maer die gewoonte boos verwerpt soo veel ghy meught.

[+]*Mat. 8:38.*
Luce 9:28.

En laet de oude haet u Voor-hooft niet doen ployen,
Maer toorne, haet en nijd wilt uyt u herte royen.
Want wie hem daer toe went, of uyt gewoonte pleeght
De ondeught; alle deught hy uyt zijn herte veeght.
Daer-om, o Christen Mensch! laet die gewoonte varen,
Want die verhert het hert, in sonden doet beswaren
Den Mensch in zijn gemoed wanneer hy is in noot,
Ja den mensch self verdoemt ter ure van zijn doot:
Want een God-saligh hert het Voor-hooft staet bly-moedigh,
En leeft, door het geloof, in deughden over-vloedigh.

Het xliij. Capittel.
Van de Ooghen.

D*E* Oogen rad en glad, klaer, helder van gesicht,
Beneden 't Voor-hooft rond in't aensicht syn gesticht
Als wachters trouw en gauw, om 't lichaem te geleyden.
God heeft der Oogen plaets soo weten te bereyden,
Dat die in kuylen hol rondsomme zijn beset,
Van boven seer bequaem, met de wijn-brauwen net,
Onder met wangen weeck, ende van een gescheyden,
In't midden met de Neus, van buyten alle beyden
Beset met beenen van den slape, en bekleedt
Met ooge-doppen sacht; op dat voor alle leed
't Gesichte zy bewaert. De onderste oogh-teylen
Haer en bewegen niet, de bovenste die seylen,
Dat is, bewegen haer seer veerdigh op en neer
Besluyten het gesicht, of Oogen-appel teer.
Der Oogen-teylen rand gestijft is met kraeck-beenen,
Waer aen oock hayrkens staen die oock haer dienst verleenen,

Den Oogen als een scherm: dus sijn aen alle kant
De Ooghen wel versorght: Het menschelijck verstant
Kan geen Stadt so bequaem bewaren en besetten
Als God de Oogen doet, om schade te beletten.
So nodigh, tot gerijf, aen 't lichaem is geen deel
Dat so veel dienst kan doen als wel de Oogen eel.
De Oogen door't gesicht, geleyden al de leden,
En sonder het Gesicht, den lichame en deden
De leden weynigh nuts: want sonder het Gesicht
Is de mensch onbequaem tot sijn schuldige plicht,
Tot dienst, de handen dan, en voeten, weynigh doghen.
Wat kan de sterckte doen sonder 't gesicht der Ooghen?
Want 't lichaem is als dan gelijck een donck're nacht.
De Oogen helder, klaer aen 't lichaem sijn geacht
Als Son en Maen die aen den Hemel helder schynen,
So doen de Oogen oock de blindtheyd heel verdwynen.
Gelijck als in een Stadt de Wyse Majestraet
Op thoorens hoogh gebout, stelt wachters vroegh en laet;
Om wacker dagh en nacht de Stadt te doen bewaren,
Die vlytigh rond-om sien, of sich mocht open-baren
Van desen of dien kant, op-roer, gewelt of brant,
Of oock van verde komt eenigerley vyandt.
Also heeft God de Heer om redenen gewichtigh
Aen 't hooft, om hoogh gestelt de Oogen twee voorsichtigh,
Op dat de mensch daer door van verde mocht voor-sien
Alle perijck'len quaet, en wachten sich voor dien:
Maer boven al om dat de mensch daer door mocht leeren,
Het Hemelsche voor al te soecken en begeeren:
Dat is, met Oogen reyn altijdt te zien om hoogh,
En als een schaed'lijck lidt verwerpen het quaet Oogh,
Want een quaet Oogh en kan den Heere niet behagen.
Nu een quaet Oogh is dat na ydelheydt gaet iagen,

Na waen-geloof om-siet, of na Afgodery,
Gierigheydt onversaet, grootsheydt of hovaerdy,
Begeerlijckheydt onreyn, pracht, prael, of is genegen
Tot schalckheydt en bedrogh, lichtveerdigh in't bewegen.
Dit quade schalcke Oogh de mensch wegh werpen moet, [+]
Want uyt het Hemel-rijck den mensch dat blyven doet. [+]*Mat. 5:29.*
De Geestelijcke mensch met vlijt daer na moet haken
Om met sijn Oogen twee een goet verbondt te maken;
Op dat die curieus nimmermeer souden sijn,
Om te besien het geen de Ziele is fenijn.
God de Heer heeft den mensch gegeven sijn twee Oogen
Om door behulp van dien na't hemelsche te poogen.
Laet ons dan soecken raet en goeden Medicijn,
Op dat noch blindt, noch scheel, ons Oogen mogen zijn.
Een geestelijck Recept ick daer toe voor sal schryven,
Om blindtheydt, quaet gesicht, en scheelheydt te verdryven.
Die raet, die medicijn wort in Gods woort beschreven,
Waer uyt in Christi Kerck, raet heylsaem wordt gegeven:
Gaet tot dien Apoteeck, en koopt daer Oogen-salf
Van Myrrhe, Wieroock t'saem, van yder half en half.
I. Dat is, u sonden al, dewelcke ghy soud mogen
Hebben gedaen, begaen, met het gesicht der Oogen,
Met herten-leet beschreyt, als [a] David heeft gedaen:
Aen-merckt met aen-dacht oock, hoe qualijck 't is vergaen. [a]*Psal. 6. 7.*
Het eerste [b] Vrouwen-beelt, als hare Oogen straelden,
Na den verboden vrucht: Oock hoe de oogen dwaelden [b]*Gen. 3 6.*
Der [c] Kinderen Gods, de welck' omsagen met vermaeck
Na werelds Kind'ren schoon: let wat een droeven saeck [c]*Gen. 6:2.*
Dat [d] Diena weder-voer, hoe dat haer Sichem schende,
Als sy haer Oogen twee tot ydelheydt afwende: [d]*Gen. 34:1.*
Besiet hoe 't Wijf [e] van Loth, in eenen sout Pilaer
Verandert wert, als sy om-sach na Sodom daer: [e]*Gen. 19:26*

Met aen-dacht oock besiet hoe dat des [f] Davids oogen,
Hem hebben tot den val seer schrickelijck getogen:
Maer weder-om besiet hoe David heeft [g] beschreydt
Sijn sonden: maeckt also u Oogen oock bereydt
Om te beschreijen wel u sonden; en wilt leeren
V Ooghen t'aller tijdt van ydelheydt af keeren.
V tot een Oogen-salf, u Ooghen niet verveelt
Te spiegelen wel sacht aen 't eerste Vrouwen beeldt,
Oock aen de Kind'ren Godts, aen Loths Wijf, aen 't verkrachten
Van Jacobs Dochter schoon; aendachtig te betrachten.
't Geen David heeft gedaen: dat is, de sonden quaet
Die ghy met u Gesicht begaen hebt vroegh of laet
Beweent met tranen veel. Boetveerdigh wilt de leden
II. Van uwe Oogen twee, op-heffen in gebeden,
Door Wie-roock des geloofs, in Christi Jesu naem:
Dat is, maeckt Oogen-salf van Myrrhe, Wie-roock t'saem.
1. Van droeve tranen veel, met hertelijck leet-wesen
Om uwer sonden wil: *2.* Van het gebedt geresen
Wt een gelovigh hert. End' dat u desen raedt
Voor uwe Oogen twee mach geven goeden baet.
So wilt een vast verbondt met uwe Oogen maken,
[+]Dat ghy niet meer sult sien na ydel, dwase saken.
En op dat dit verbondt mach wesen vast en goet,
Dat voor Notaris doet met veel getuygen vroet.
In de Gemeynte Gods laet u Notaris wesen
De Dienaer Christi trouw; getuygen uyt gelesen
Laet zijn; eerst God de Heer, die alles siet en hoort,
Die 't goede wel beloont, en 't quade straft verstoort:
Ten tweeden u gemoet, u eygen mede-weten:
Ten derden oock de Schaer daer neven u geseten
In Christi sichtbaer Kerck, om hooren Godes woort,
En doen gebeden veel die Godt de Heer verhoort.

[f] *2. Sa. 11:2*

[g] *Psalm 51.*

[+] *Iob 31:1.*

End' sijnde dus bedroeft, boet-veerdigh, besigh seere
Met yver vierigh vraeght, en soeckt met groot begeere
Na het baed-water dat Bethesda was genaemt, +
't Welck tot Jerusalem seer wonder is befaemt. +*Iohan. 5:2.*
En wast u dan daer in: dat is, wilt vragen vierigh,
Wilt soecken door't geloof met dorst en honger gierigh
Na de heylsame leer van't Euangeli soet,
Om u boetveerdigh hert, om u bedroeft gemoet
Te troosten met die leer; om u betraende Oogen
Van uwe tranen veel aen-vancklijck hier te droogen.
Bidt Godt om Christi Geest dat die u helpen mach,
V Oogen, heyligh, wel bewaren nacht en dach,
Dat ghy van't quaet Gesicht so meught genesen werden,
En in't vruchtbaer geloof met Oogen goet volherden.
Dit is der Oogen salf die Christus mede deelt +
In sijn sichtbare Kerck; waer mede wert geheelt +*Apoc. 3:18.*
Het sondigh quaet Gesicht: Daerom wilt u verkloecken,
En gaen in Christi Kerck na dese salve soecken.
Leert daer uyt Godes woort hoe dat die salve moet
Gebruyckt zijn so 't behoort; Aldus u beste doet
Te besigen dien salf: het sal gewis geschieden
Dat al u quaet gesicht en scheelheydt wech sal vlieden.
En sult verkrygen weer seer goede Oogen klaer,
So suyver, helder, schoon, klaer van gesicht voorwaer,
Dat ghy sult kunnen zien in Zyon God gepresen
Dryvuldigh in persoon, en eenigh in sijn wesen.
Dit is een Oogen-salf seer wonderlijck van kracht,
Die de wereltsche mensch niet verstaet, maer veracht:
Die nergens wordt gemaeckt als in den Appoteke
Van Christi sichtbaer Kerck, daer dickwijl in een weke
Dees balsem wordt bereydt, en dat door Godes Wet
En Euangelij soet, die daer wordt voor geset

Den boet-veerdighen mensch; die men aldaer siet poogen
Na heyligh, goet gesicht, en geestelijcke Oogen.
Daer-om, o Christen Mensch! tot Christi Kercke gaet,
Om daer die Oogen-salf te koopen tot u baet;
Want daer is Godes woort, door Christi Geest, seer krachtigh,
Waer door dat het geloof verkreghen word waerachtigh,
Dat heylighlijck altijd in liefde vruchtbaer bloeyd.
Aldaer is't oock alleen dat het Bad-water vloeyd,
Het welck is Christi bloed dat ons af-wast de sonden:
So dat in Christi Kerck alleene word gevonden
Den rechten Oogen-salf: aldaer word oock geleert
Hoe dat die, soo 't behoort, moet zijn geappliceert.
Laet ons dan derwaert gaen om die salf te bekomen,
Op dat het quaed Gesicht ons werde daer benomen:
En Oogen helder, geheylight kryghen weer,
Waer door wy mogen zien en verstaen meer en meer
Gods woord, door Christi Geest, om heyligh hier te leyden
Ons leven, door't geloof; en door hoop te verbeyden
Het Gesicht heel volmaeckt, verheerlijckt voor Gods Throon;
Waer door wy sullen zien de heerlijckheyd seer schoon
Van Godes Majesteyt, en daer dan klaer aenschouwen
Dat hier geen Oog kan zien, noch verstand kan ontvouwen.
Dus van de Oogen twee gesproken in't gemeen,
Nu in't besonder noch staet te bezien met een
Wat in den Nieuwen Mensch het geest'lijck Oog mach wesen.
Het geestelijcke Oog, in haer die den Heer vresen,
Is't heylige Geloof, in haer hert door de kracht
Van Gods Geest, door't gehoor, van Godes woord gewracht.
Door dit Oog word gesien het geen dat in dit leven
Geen natuurlijck verstand, noch Oog en is gegeven
Te kunnen zien: dat is, het Oog-wit van Gods woord,
Al wat tot Godes eer, en tot ons heyl behoort.

De Geestelijcke Mensch die dit Oog heeft verkreghen,
Dat seer voorsichtigh moet bewaren wel te deghen,
Dat het door valsche Leer en werde niet besmet,
Of dat het klaer Gezicht en werde niet belet
Door dampen van't vernuft des vleessches voort-gekomen;
Door waen-geloof onreyn en werde niet benomen
Het heldere Gesicht; noch door het stof of zant
Der dolingen gequetst aen d'een of d'ander kant:
Oock werde nimmermeer verhindert door den reghen
Der ondeught; want dit Oog is tot de deught geneghen:
Waer door de waerheyd klaer van Gods woord wort verklaert
Door den Heyligen Geest klaer, helder reyn bewaert.
Door dit Oog kan-men zien al de verborgentheden
Des Heeren, Christum self, de salighe woonsteden,
Den wegh ter saligheyd, de schoonheyd van de deught;
Geleyt den mensch bequaem tot de Hemelsche vreught.
Daer-om, o Christen mensch, bid God met vast vertrouwen,
Verlicht Heer mijn Gesicht, en doet my klaer aenschouwen
Het Oog-wit van u woord, op dat ick na u Wet
In heyligheyd oprecht mach leven: Mijn gebedt
Verhooren wilt, o Heer; wilt mijn geloof vermeeren,
Wilt u heylsaem Gesicht genadigh t'my-waert keeren.

Het xliv. Capittel.
Van de Ooren.

DE Ooren zijn gemaeckt niet alleen tot cieraet,
Maer principael tot dienst van den mensch en bestaet
Daer in, dat die 't geluyt in-laten en ontfangen
Door haer gedreyt gewelf der kromme omme-gangen.
De Ooren staen altijd wel open; Maer op dat
Als met een groot gedruys 't geluyt komt vliegen rat,

De herssenen daer door geen hinder krygen souwen,
Der Ooren in-gang heeft Godt willen wel bebouwen
Met een gedraeyt gewelf, een omme-gang in't rond,
Van buyten oock gemaeckt met bochten, end den mond
Met een kleen scherm beset; om die soo te bevryen,
Dat niet licht onverhoets daer in en soude glyen
Ongemack; end daer toe door kraeck-been stijf gemaeckt,
En staen soo tot cieraed aen 't hooft recht op end' naeckt:
Maer konnen haer van selfs noch roeren, noch bewegen:
En zijn tot het gehoor gestadigh heel genegen.
Door het gehoor de Mensch, met oordeel, onderscheyd
Het Musicael geluyt, of 't konstigh sy bereyd:
End' oock of het gedicht wel vloeyd in alle deelen,
Van spel, gesang, gedicht de Ooren scherp oordeelen.
Waer van de Ooren twee doen dalen het vermaeck
In't herte, dat de Mensch daer in krijght soeten smaeck.
Des wijsheyds onderwijs ontfangen oock de Ooren.
De Mensch word wijs of dwaes door't goed' of 't quaed t'aenhooren:
[+]So dat, gelijckerwijs, Lactantius vermelt,
Veel meer gelegen is aen Ooren wel gestelt,
Als aen de oogen klaer: want wijsheyd kan-men leeren
Alleen door het Gehoor: maer door het speculeeren
Der Oogen niet alleen: men kan door het gesicht
Der Oogen leeren wel het natuurlijcke licht.
Maer het geest'lijcke licht wort door't Gehoor verkreghen:
Want de Heylige Geest genadigh geeft zijn zeghen,
Daer het Godlijcke woord aen-dachtigh word gehoort,
End' wercket het geloof door't Gehoor van Gods woort.
Door d'Ooren leert men God, en Godes wil recht kennen,
Zijn laten ende doen na Godes wet gewennen.
De Mensch die dan bemint zijn heyl end' hooghste goet,
Tot het Godlijcke woort zijn Ooren voegen moet:

[+]*Divin. Inst. lib. 3. cap. 9.*

Zijn Ooren voor 't geluyt van valsche leere sluyten:
Het ydele geschal daer in niet laten tuyten:
End' doen de Ooren toe voor vuyl en dwaes gepraet,
Want dat onreyn geluyt het herte doet groot quaet.
Maer bidden Godt dat hy hem d'Ooren wil door-boren,
Om zijn Godlijcke woord vruchtbaerlijck aen te hooren: +
Dat God hem geven wil besneden Ooren goed,
Dat de voor-huyt onreyn van't sondigh vleesch verwoed,
't Gehoor van Godes woord niet eenighsins en schade:
Want die Godt daer-om bidt verhoort hy uyt genade.
Gelijck als aen het hooft de Ooren open staen:
So is de Nieuwe Mensch bereyd om te ontfaen
Gewilligh Godes woord; om Godes wil te leeren,
End' daer door zijn geloof en wijsheyd te vermeeren.
De Ooren aen het hooft haer self bewegen niet,
So oock de Nieuwe Mensch word niet licht, als het riedt,
Door allerhande leer beweeght; maer is voorsichtigh,
Laet vliegen 't kaf end' stroo, end' 't goede zaet gewichtigh
In een reyn hert bewaert; het waen-geloof verdrijft;
En by de waerheyd reyn altijd volstandigh blijft.
Gelijckerwijs als zijn de Ooren so geschapen,
Dat die geen ongeval onverhoeds licht bedrapen.
De Geestelijcke Mensch zijn Ooren so bewaert,
Dat daer noch quaet geluyt noch dwaesheyd in en vaert:
Dat die geen logen-tael, achter-klap, ydelheden
En hooren: maer hy sal zijn Ooren wel bekleden
Met heyligh onderwijs, uyt Godes woord gehaelt:
Waer mede hy met vlijt zijn Ooren twee bepaelt.
De Geestelijcke Mensch laet in zijn Ooren dalen
Gods woord, om op den wegh des levens niet te dwalen.
Zijn Ooren hooren hier, door't geloof, met vermaeck,
Door hulp van Godes Geest, de wonder soeten smaeck

+ *Deut. 29:4.*

Van Gods woort; dat hem doet met wijsheyd onderscheyden
Het goede van het quaet; hem leert een leven leyden
Godt-saligh voor den Heer. Dit is de heyligheydt
Der Ooren, door Gods Geest besneden en bereydt:
Om hier, door het geloof aenvanck'lijck, te verwerven,
De soetheydt van het geen men namaels sal be-erven.

Het xlv. Capittel.
Van den Neus ende de Wangen.

D*E* Neus, een nodig lit, aen 't aensicht steeckt voor uyt,
En is het decksel dat bedecket en besluyt
Den weg, dewelcke heeft twee Neus-gaten,
Verordineert bequaem, om daer door in te laten
Den Reuck; en uyt het hooft daer te loosen weer
Het snotterighe nat; en om, op ende neer,
In en uyt, oock de lucht te halen en te leyden,
Is met een middel-schot van binnen af gescheyden.
Het hooft wordt door de Neus gereynight en gevoet,
Laet loopen 't quade nat, drijft uyt de lucht onsoet;
Den aengenamen Reuck, en goede lucht in halet.
Ons wordet door de Neus eenichsins af gemalet
In den geest'lijcken mensch, de Discretie wijs,
Die onder het getal der deughden heeft dien prijs,
Dat daer door wordt bequaem voorsichtich onderscheyden
Het goede van het quaet, end wyslijck kan beleyden
Het gene dat den mensch voor-valt, om sijn profijt
Te soecken, hem het geen kan schaden, maken quijt.
Ghelijck de Neuse heeft, Neus-gaten twee, wilt mercken,
So de Discretij wijs doet tweeder-hande wercken.
Het eene dat behoort tot dat deel van't verstant,
Waer door men weet en kent: maer aen de ander kant

Gevonden wort het werck, der wijsheyt wel voorsichtich,
Al ist dat dan een saeck sy swaer, groot of gewichtich,
De Discretie wijs kan wel door het beleyt [+]
Van wetenschap en van voorsichtige wijsheyt
Een oordeel geven goet, na waerheyt recht genomen,
Die dees Discrety heeft, een groot goet heeft bekomen.
Want sonder dese deught geen dingh wel wort gedaen;
En sonder dese deucht wort faut op faut begaen;
Geen deucht geoeffent wel, gheen dingh recht wort verkregen,
Geen dingh wel wort bewaert, Men geen ding kan wel wege*n*.
Want waer de middel-maet en wort gehouden niet,
Men een uytkomste goet daer nimmermeer en siet.
Maer staet, onmaet vergaet; de middel-maet gepresen,
Wort door Discrety wijs alleen wel aengewesen.
Het is genoechsaem niet dat men het goede doet,
Want wel-doen moet men dat met een oprecht gemoet.
Het goede wel te doen daer in ist al gelegen.
Goet doen en dat niet wel, is schijn-deucht op onwegen.
Schijn-deucht misbruyckt de deucht: want hy die doet niet wel:
Waer wel-doen niet en is, daer ist verdorven spel.
Wel doen, dat is de maet, wel doen van't doen gescheyden,
Doet van den middel-wech, den mensch altijt afleyden.
De Discretie wijs den middel-wech wijst aen,
En leert het pad der deught, oprecht, recht uyt wel gaen:
Leert de bywegen krom, omwegen quaet vermijden:
't Geselschap dat den mensch licht verleyt leert afsnyden:
Een oordeel geeft gesont, waer door men 't goet van't quaet
Kan onderscheyden wel; baert altijt goeden raet
In alderley geval, om 't beste te verkiesen,
Hoemen sal de manier van weldoen niet verliesen.
Om dan een dingh te doen so wel als 't wel behoort,
Soo moet eerst de persoon door dienst van Godes woort,

[+] *Heb. 5. 14.*

Door kracht van Godes Geest op nieu herboren wesen:
1. En dan moet die persoon wel horen, vlytigh lesen
De Goddelijcke schrift, om werden wel geleert,
Of 't gene hy wil doen daer mee' wel accordeert:
Ten tweeden moet hy wel voorsichtigh sien met reden
Op tijd, op uyr, op plaets, op all' om-standigheden;
Op saeck en op persoon; op nut, op dienst, op baet
Van het gemeene best; op de besonder staet
Van elck een, van sich selfs; op sijn en anders plichten
Om zynen even-mensch, en Christi Kerck te stichten:
2. In alles oock moet zijn het oogen-merck, de eer,
De glorije, de prijs, de lof van God de Heer.
D'herboren mensch die moet voorsichtigh over-wegen
Dees dingen, om altijdt te laten of te plegen,
So wel als 't wel behoort wat hem voor vallen mach:
En om dat wel te doen met heyligh wijs gewach,
1. So moet hy Godes woord gestadigh onder-soecken,
Door't hooren van de leer die uyt de heyl'ge boecken
Van de God'lijcke schrift, in Cristi sichtbaer Kerck
Verkondight wort; *2.* En oock aendachtigh met op-merck
Self lesen Godes woort: *3.* Oock wijslijck sich beraden
Met hun, die God de Heer begaeft heeft met genaden
Der wijsheyd en verstant. *4.* Dat werde so gewet
Tot wijsheydt zijn verstant, so moet oock het gebedt
Met aen-dacht sijn gedaen om Gods Geest te begeeren,
En so door Godes hulp, hy 't wel-doen wel sal leeren.
[+]De Wangen hangen gladt, tot cieraet naeckt en bloot,
Sijn lieflijck van coleur, blanck, wit, in't midden roodt, [+]*De VVange*n.
Weeck en sacht van natuur; het kaeckement bedecken
Voor koude; seer bequaem den Mondt in't rond betrecken,
Om te bewaren wel de warmte; zijn gestelt
Als wysers waer op dat 't bewegen wel op welt

Van't menschelijck gemoet; men kan daer aen bespeuren
De schaemte van't gemoet, de vreughde, of het treuren.
In den Geestlijcken mensch door Wangen word verstaen
Inwendigh het gemoet, heylichlijck aen gedaen
Met lanck-moedigheyd sacht, met liefde root gepresen,
Met eerbaer schaemte blanck, een wit bly-moedigh wesen:
Waer in't op-rechte hert, de deughtsaemheyd verschijnt,
Waer van de bleecke vrees de stoutheydt swert verdwijnt;
Waer door dat wort verthoont de blijdschap uyt gelesen
Die na God is, en oock de droefheydt op geresen
Wt een boetveerdigh hert; waer door de mensch verheught
Is in Gods goetheydt groot, en danckbaer leeft in deught;
Is heylighlijck bedroeft om syn begane sonden,
Wordt na gelegentheydt aldus beweeght gevonden.
Gelijck de Wangen dan bewimpelt niet en zijn,
De geestelijcke mensch is oock in allen schijn
Op-recht en onbeveynst: werpt op Godt al zijn sorgen,
Heeft geestelijcke troost in zijn gemoet verborgen.
Daer-om o Christen Mensch! u Wangen also draeght,
Dat die zijn af gemaelt so als het God behaeght,
Met eerbare coleur, met geheylighde seden:
Op dat de schaemte roodt en werde niet vertreden;
De eenvoudigheyd blanck, het deughdsaem wesen wit
Verlooren werde niet. dat elcke Wangh een lit
Der heylicheydt u zy: u liefde wilt verthoonen,
V oprecht vroom gemoet doet blincken aen u Koonen.
Tot lieflijckheyd bequaem u Wangen wel gewent,
Want de geestlijcke mensch wort daer aen recht bekent.
Heyligh in deughden gladt u Wangen twee wilt dragen,
Om eerst God, ende dan den Menschen te behagen.

Het xlvj. Capittel.
Van de Lippen, Mondt en Tanden.

DE mensch heeft Lippen twee, buygh-saem, wel sacht en weeck,
Vleeschachtig ende roodt, hoogh van coleur, niet bleeck,
Aen den Mondt tot gerijf, als deuren twee gehangen;
Die oock de Tanden wit bedecken en om-vangen;
En door den dienst van dien voor koude sijn bewaert:
Door haer behulp de spijs en dranck wort aengevaert:
De stem oock geformeert om wel bequaem te spreken,
Daerom so moet een Mensch vermyden die gebreken,
Waer door de Lippen twee men veel misbruycken ziet,
Want door misbruyck van dien veel sonden sijn geschiet.
De geestelijcke mensch zijn Lippen moet regeren
Voorsichtich, om zijn stem heylichlijck te formeren.
Om op of toe te doen den mondt met wijsheydt goet,
Vriendelijck, soet en bly zyn Lippen voegen moet.
Sijn Lippen stijf noch stout, noch ongeschickt en klappen,
Sijn zedigh gemaniert, bedwingen 't quade snappen.
De geestelijcke mensch stout-moedigh niet en seydt,
De Lippen myne zijn, sy zyn voor my bereydt;
Daerom ick oock wel mach na mijn lust en begeeren
So als ick selver wil mijn stemme dan formeeren:
Maer heylichlijck altijdt sijn Lippen wel beleydt
Voorsichtich na Gods woordt, met wijsheydt toe bereydt.
Die so regeeren kan zijn Lippen wordt gepresen
Te sijn wijs, wel geleert, deughtsaem, en goet van wesen.
Daer-om o Christen mensch! u Lippen wel bewaert,
En door behulp van dien, u liefde openbaert.
Met Lippen heyligh soet u mondt also wilt sluyten,
Dat daer niet ongesonts en kome in van buyten.

Maer boven al wel let dat daer niet kome uyt
Het gene dat de Ziel buyten den Hemel sluyt,
Waerom dat Lijf en Ziel in't Helsche vier moet treuren.
De Lippen aen u Mondt als wel gestelde deuren,
Ontsluyt, tot Godes eer: tot nut, dienst en profijt
Van uwen even mensch: u Lippen twee altijdt
Met wijsheydt soet bekleet; u Lippen laet bedecken
De ondeughd die de Tongh mocht uyt u herte trecken.
V Lippen laet zijn roodt door liefde vierigh seer
Tot uwen even-mensch; maer eerst tot God den Heer:
Lieflijck, beleeft en soet u Lippen wilt bewegen,
Tot achterklappen stout laet die niet sijn genegen.
Van uwe Lippen twee de loghen-tael af leght,
Maeckt die wel schoon en reyn, door waerheyd, trou, op-recht.
V Lippen wel bewaert; wilt die bequaem bekleden
Met heyligheydt; u stem formeert met wyse reden.

Wat dat nu zy de Mondt en behoeft niet verklaert. +
Wel saligh is de mensch die zijn mondt wel bewaert. +*Prov. 13:3*
Gelijck de oogen zijn als vensters den lichame,
Also is oock den Mondt als een poort seer bequame.
Gelijck dan aen een Stadt belegert, als de poort
Niet wel en wordt bewaert, perijckel komt aen boordt,
Word overwonnen haest: also is't oock gelegen
Met een mensch, die zijn Mondt niet en bewaert te degen.
Want al hier is de mensch met vyanden beset,
De Duyvel hem bespiet, de wereld op hem let,
Sijn eygen vleesch hem quelt, die drie, als zijn vyanden
Arbeyden om den mensch te doen vergaen met schanden.
Daer-om voorsichtigh seer zijn Mondt moet zijn bewaert, +
Dat geen onheyl, noch quaet, daer in, noch uyt en vaert. +*Prov. 4:24.*

De Mondt moet zijn bewaert, in't eten, drincken, spreken, +
Want daer in veel bestaen de quade Monds gebreken; +*Deut. 8:10.*

+Geheylicht door't gebed met een danckbaer gemoet,
De mond spijs ende dranck tot nootdruft nemen moet. +*Ephes. 5:18*
End' geensins gulsich sijn in eten ofte drincken,
+Want dat beswaert het hert, en sondich doet versincken:
End' daer door wort de poort van't herte opgedaen +*Luc. 21:34.*
Den Duyvel: dan de mensch wort door syn vleesch verraen. *36.*
De Werelt hem verleyt, vervalt in sware sonden,
En wort tot sijn beroep geheel onnut gevonden.
Int spreecken wort de mond, geheylicht door Gods Geest,
End' Gods woort, als de mensch zijn God van herten vreest.
De Mond moet Godes naem groot maken en verkonden,
+Maer geen Godloose praet voortbrengen ongebonden.
Maer moet aen Godes woort altijt gebonden zijn, +*Ephes. 4:29.*
End' alle valsche leer uytwerpen als fenijn.
Door de gesonde leer van Gods woort wort verkregen
Het alleen waer geloof, tot heylicheyt genegen.
+Het herte wel gelooft tot der rechtveerdicheyt,
Maer de Mond seer bequaem belijdt ter salicheyt. +*Rom. 10:10.*
+En wederom de Mond die lieght die doot de siele.
Van allerley misbruyck, die dan sijn Mond onthiele +*Sap. 1. 11.*
En die na Godes woort altijt gebruyckte wel,
Wel salich soude zijn, bevrijt van groot gequel.
Wilt dan o mensch! u Mond tot Godes eer gebruycken,
End' om u even mensch te stichten wel ontluycken.
O mensch wilt doch u Mond altijt bewaren wel,
Dat die niet brenge voort dwaesheyt in Israël.
Aen 'tgebruyc van den Mond leert men een mensch recht kenne*n*,
Tot stichtelijcke praet de vrome haer gewennen.
+Tot ongeschickt gesnap een quaet mensch hem begeeft,
Waer van het hert is vol den Mond de spraecke heeft. +*Math. 11. 34*
Daerom o Christen-mensch voorsichtich sijt in't spreken, *Luc. 6. 45.*
En brenght geen loosheyt voort, noch geen geveynsde treken.

Hanght een slot aen u Mond, en die rondom beset
Met heylich onderwijs; stort tot God u gebet,
Dat hy door sijn Geest wil helpen wel regeeren
V Mond, om uwen God in u beroep te eeren.
Geheylicht door't gebed, wort danckbaer na Gods Wet, [+]
Spijs en dranck wel gebruyckt: de mensch wort niet besmet
Door't geen zijn mont in-gaet; maer besmet door die dingen
Die de Mond uyt het hert Godlooslijck gaet voortbringen. [+]
De Mond is in het rond, met tanden scherp en wit
Beset: de tanden sijn bequaem tot het gebit:
Om tot seer goet gerijf van al des lichaems leden
De spijs te malen kleyn: alsoo met goede zeden
De Geestelijcke mensch bekleet is en begaeft
Met liefde vierich seer: waer door hy vlytich draeft
Om aen een yeder mensch zyn liefde te betoonen,
Al ist dat hy wel weet, sy 't hem niet sullen loonen.
De Tanden in het vleesch gewortelt zijn seer vast:
En nochtans yder tand verd uyt het vleesche wast.
Alsoo de nieuwe mensch, al is hy noch omhangen [+]
Met zijn vleesch, is nochtans begaeft met een verlangen
Na't geestelijcke goet, en is geensins gesint
Te laten of te doen het geen het vleesch bemint:
Leeft na den vleesche niet, maer is geheel genegen [+]
Om heylichlijck te gaen op geestelijcke wegen.
De Tanden in de mond staen wel geschickt by een,
Alsoo in Christi Kerck de Christenen gemeen,
Vereenight door't geloof oock onderlingh betrachten [+]
De vrede; haer voor twist en tweedracht vlijtich wachten.
De Tanden die daer staen beneden in den mond,
De geen die boven staen behulpich zijn terstont.
De Tanden al te saem malkander helpen wercken:
De Christenen alsoo malkander oock verstercken,

[+]*1. Tim. 4:5.*
1. Cor. 10. 31.
[+]*Math. 15. 11*
[+]*Rom. 7:18.*
[+]*Gal. 5:24. 25.*
[+]*Rom. 14:19.*
Ephe. 4. 3.
Heb. 12. 14.

[+]Den een, den ander biedt, syn hulp, en dienst verblijt,
Te samen sijn geneyght te dienen God altijt,
Nae sijn woort; om te saem een leven vroom te leyden,
En soecken Godes lof eendrachtich te verbreyden.
De Tanden sijn seer wit en scherp, van been seer hert;
Alsoo de nieuwe mensch, is niet in sonden swart,
Maer met het witte kleet vande gerechticheden
Christi Jesu bekleedt; en arbeyt te besteden,
Sijn leven na Gods woort: want hy tot deuchden wit
Door kracht van Godes Geest als Christi heylich lit
Herboren is: so dat hy hert is als een been,
En op de Hoeck-steen vast, Christum Jesum alleen
Gegrond en wel gebout: waer-om hy niet wil wijcken
Een stroo breet van Gods woort; maer hy doet klaerlijc blijcken
Met een oordeel seer scherp, dat hy met goet bescheyt
De ware Leer neemt aen, de valsche wederleyt.
De Tanden in den mont dickwijl veel pyne lyden;
Also den nieuwen mensch dickwils als haer verlijden,
De menschen aerds gesint [a] met lijden sit belaen,
Want de herboren mensch rondsomme is omvaen
Met veel vyanden quaet, die nacht en dagh hem quellen
Door macht, gewelt, bedroch, bevechten en ontstellen.
De [b] Satan listich loos hem te verslinden soeckt,
[c]Sijn eygen vlees en bloet hem dickwil wel verkloeckt;
De [d] Werelt hem bestrijt, of door haer schoonen schijne,
Of door haet, smaet, gewelt. Soo dat t'aller termijne
Den geestelijcken mensch oorsaeck gegeven wort
Tot droefheyt, ende wort [e] met lyden swaer omgort:
Want als de werelt loopt in weelde met verblyden
Den [f] breeden wech; dan is den nieuwen mensch vol lyden
[g]En gaet den smallen wech. Maer de wech breet of smal
Elck een besonder eyndt ten laetsten hebben sal.

[+]*Rom. 15:17.*
Gal. 6:2.
Ephes. 4:32.
Collos. 3:13.

[a]*Ioa. 16. 20*

[b]*1. Pet. 5:8.*
[c]*Rom. 7:13.*
[d]*Ioa. 15. 18*

[e]*Ps. 34:19.*

[f]*Mat. 7:13.*
[g]*Luc. 13:14*

Den breeden [h] wegh geleyd tot den afgrond der Hellen
Den Duyvelen bereyt met al haer med'-gesellen.
Den smallen wech geleyd ten Hemel; die bereyt [i]
Door Christi lyden swaer en zijn gehoorsaemheyt,
Is voor hun alle die gelooven in sijn name.
Al ist dan dat dit dal der tranen schijnt grousame,
En dat den nieuwen mensch in lijden sit bedroeft,
Nochtans hy wel getroost van God den Heer vertoeft, [k]
Het salich eynde goet, en weet dat hem kan scheyden [l]
Geen cruys van God de Heer, [m] dat Godt hem wil geleyden
Door lyden, cruys, noot, doot, in't Hemels hoge Hof,
Om daer [n] sijn tranen al geheel te drogen of,
En voor dit tranen dal genadigh tot een loone
Hem geven [o] eeuwich vreught, [p] d'onverwelck'lijcke kroone.

[h] *Mat. 7. 13 14*
[i] *2. Tim. 1:10. 1. Ioa. 5:11.*
[k] *Heb. 10:35 36 37*
[l] *Rom. 8:17. 8. 35.*
[m] *Apoc. 14:22*
[n] *Apoc. 7:17 21. 4.*
[o] *Ps. 16. 21.*
[p] *Iac. 1:12.*

Het xlvij. Capittel.
Van de Tonghe.

D*E* Tong' langwerpich, scherp, sacht, buygsaem, rad en glat,
Is in't hol van den mont geleyt plat; alwaer dat
Die seer wel is bewaert, met tweederhande dingen,
Want die Hamaijen twee der tanden dicht omringe*n*;
Daer na de lippen twee als deuren aen de mont
De Tongh besluyten wel: so dat tot aller stont
De Tongh is wel besorcht, om soo bequaem te wesen
Het herte en gemoet, een goeden tolck gepresen.
De Tongh is in de mont een instrument bequaem,
Oock tot de smaeck en spraeck lieflijck en aengenaem.
De Tongh al is die kleyn kan doen seer groote saecken: [+]
Beweeght, troost, onderwijst, kan vreught of droefheyt maken.
De nieuwe mensch zijn tongh is door beleeftheyt sacht,
Door lieflijckheyt wel weeck, is buygsaem door de kracht

[+] *Iac. 3:5. 9.*

Der wijsheyd; radt en gladt in deughdelijcke reden:
Wel scherp door wijs vermaen; geheylicht en besneden
Door den Heyligen Geest; gesouten door Gods woordt:
Langh-werpigh plat, dat is, op-recht, vroom so 't behoort,
End' in't hol van den mondt door lippen ende tanden
Besloten en bewaert, dat is, wort door de banden
Der heylicheyd op-recht, en voorsichtigheydt goet
Gebonden en bewaert; so dat die het gemoet
Een tolck is, vroom, op-recht, lichtvaerdigh tot geen stonden;
Maer altijdt langhsaem, traegh in't spreken wel bevonden.

[+]Dus o mensch! wie ghy zijt die wenschet en begeert
Een goet langh leven hier, u Tongh bedwingen leert. *[+]1. Pet. 3:10*
Onthoudt u Tongh met vlijt van alle quade dingen, *Psal. 34:16*
Wilt met een heyligh toom u Tongh wel recht bedwingen.

[+]Het leven of de doodt, de Tongh den Mensche baert.
Gheluckigh is de mensch die sijn Tongh wel bewaert *[+]Pro. 18:21*
Voor valscheyd en bedrogh, voor achter-klap en liegen,
Tot lasteringe quaet zijn Tonge niet laet vliegen:
Maer blijft in zijn beroep by stichtelijcke praet,
En laet af van het geen zyn even-mensch aen gaet.
Een geheylighde Tongh sal schimpen noch bedillen,
Maer swygen liever stil als praten dwase grillen.

So ghy door Godes Geest o mensch! herboren zijt,
Wilt dat doch met u Tongh wel blijcken doen altijdt:
Want de Tongh is een tolck der innerlijcke zinnen;
Het gene dat in't hert verborgen is van binnen
Dat openbaert de Tongh: Is deughtsaem het gemoet,
Is het hert vroom, op-recht, zijn de gedachten goet,
Of is het herte dwaes, zijn ydel de gedachten,
Sijn tot quaet of tot goed genegen zieles krachten,
Of is't gemoet ontstelt, de Tongh dat openbaerdt.

[+]In den sesthienden Psalm wordt ons daer-om verklaert *[+]Psal. 16:19*

Dat de Tongh is de eer van een vroom mensch, te weten,
Al waer de vreese Gods in't herte is geseten,
Aldaer so is de Tongh een bequaem instrument,
Dat de vroomheydt van't hert vertaelt en maeckt bekent:
Een instrument waer door Godt de Heer wort gepresen,
Gebeden wort in noodt, in voor-spoet danck bewesen.
't Gelovige gebedt verhoordt God, hem behaeght
Dat van de goetheyd Gods de Tonge danckbaer waeght.
En also word de mensch ge-eert, Godt wil haer eeren
Die haer Tongh na Gods woordt om God te eeren keeren.
Waer tegen weer de Heer een valsche Tonge haet; +
Door een god-lose Tongh, die Godes woord versmaet; +*Prov. 6:17*
Die lastert, liegt, bedriegt, vloeckt, en sweert seer lichtvaerdigh,
Of ydel dingen spreeckt, de mensche wordt onwaerdigh, +
Onteert en heel veracht; ia brenght de ziel in noodt. +*Pro. 15:4*
De Tongh baert schand of eer, of leven, ofte doodt. *18:21*
Als heyligh is het hert, de Tongh sal heyligh spreken:
Maer ydel, als het hert met dwaesheydt is besteken.
De Tongh is als een pen eens goeden schryvers snel, +
Die dapper veerdigh schrijft, en perfect tekent wel: +*psalm 45:2*
Als de pen in de hand van een ervaren schryver
De letters maeckt perfect, en schrijft met grooten yver:
Also doet oock de Tongh van een herboren hert,
Dat door des Heeren Geest begaeft met wijsheydt; werdt
Geroepen tot den dienst om Gods woord te verbreyden,
Om Christi Schapen goet in Christi Kerck te weyden:
Die schrijft oock met zijn Tongh, als een pen nadt gemaeckt,
Niet met jnckt, maer door kracht van Gods geest aen geraeckt.
Schrijft segh ick, met zijn Tongh, in't herte van de menschen,
Die na der zielen spijs verlangen ende wenschen,
Het levendige woordt, het Euangeli soet:
En druckt den goeden smaeck van dien in haer gemoet.

Want God wil door den dienst van menschen Tongen wercken,
't Geloove door sijn Geest, en dat daer door verstercken.
Soo oock de Christen mensch herbooren door Gods Geest,
Geleert uyt Godes woort, moet syn tongh onbevreest
+Gebruycken tot Gods eer, om oprecht te belyden
Vrymoedich Christi naem, en om tot allen tijden — +*Mat. 8:38.*
Sijn naesten door sijn Tongh met heylich onderwijs — *Rom. 10. 10.*
Te stichten na Gods woort, tot Godes lof en prijs:
+Want hy moet met zijn Tong, sijn even-mensche stichten,
End sijn geloof oprecht met yver laten lichten. — +*Ephes. 4:29.*
Door de Tongh maeckt een mensch bescheyden goet gheluyt,
Waer mede hy sijn wil sijn even-mensch beduyt,
Hem openbaert sijn hert en binnenste gedachten.
Een kleen lit is de Tongh, maer van seer groote krachten;
+Dat als niet wel en wort gebruyckt, Jacobus seyt:
Is als een werelt quaet vol ongerechticheyt, — +*Iacob. 3:6.*
Als een quaet vier onreyn ontsteecken van der Helle,
Dat alle deucht verteert en baert seer groot gequelle.
De visschen van de zee, de dieren van het wout,
De vogelen der lucht, de wilde beesten stout
Hoe woest en wilt die sijn in't loopen, vliegen, swemmen,
Haer laten van den mensch besturen ende temmen.
Maer eenen quaden tongh, is soo woest, wilt en wreet,
Dat die te maken tam geen mensche kan noch weet;
Want sy is vol fenijn dat doodelijck kan wonden:
+Een onbedwingh'lijck quaet dees tonge wort bevonden.
+Maer eenen goeden tongh is heylsaem, is gelijck — +*Iacob. 3:8.*
Een boom des levens goet, vol vruchten deuchden-rijck. — +*Prov. 15:4.*
Die als wel wort gebruyckt, soo isser daer en tegen
Aen 't lichaem oock geen lit, waer dat het is gelegen
Dat nutter is als dit; want door de Tongh bequaem
Wort groot gemaeckt, gedanckt, gepresen Godes naem,

God aen geroepen wordt, des Heeren wonder wercken
Verkondight, met gesangh gesongen met op-mercken
Van Godes goetheyd groot, en Godt de Heer ge-eert.
De Mensch wordt door de Tong getroost, vermaent, geleert.
De mensch kan door zijn Tongh sijn even-mensch bewegen,
Beweeght oock God den Heer dat hy hem geeft zijn segen.
Daer-om betaemt het wel dat men de Tongh altijdt
Gebruycke recht, en voor misbruyck met grooter vlijt
Verhoede: want de Tongh ons daer toe is gegeven
Dat wy des Heeren naem hier souden in dit leven
Groot maken, Godt den Heer door't Gebedt roepen aen. +
End' om in Christi naem vergevingh' te ontfaen
Van onse sonden swaer, so moeten wy ootmoedigh
Ons sonden met de Tongh belyden voor Godt goedigh.
De Tongh gegeven is om wel te brengen voort +
Wat lieflijck, eerlijck is, wat tot de deught behoordt,
Om het nut en profijt ons naestens te betrachten.
Waer-om de Christen mensch voorsichtigh wel moet wachten
Dat zijn Tongh niet en zy, god-loos, noch vol fenijn,
Maer trachten dat zijn Tongh, geheylight sy wel sijn
Door den Heylighen Geest; om die te reguleeren
Na Godes Wet alleen, maer niet na het begeeren
Van het verdorven vleesch; op dat niet door't vermaeck
En wellust van de Tongh, de Ziele en geraeck
In't eeuwigh helsche vier: waerom het ydel praten
En wellust vande Tongh heel end' al men moet laten.
En als 't verdorven vleesch den Tong tot dwaesheyd treckt,
Moet den herbooren mensch daer tegen sijn verweckt,
Om in't hol van den Mondt den Tong dicht te besluyten,
Dat die geen dwase praet daer uyt en late spruyten.

+Psalm 32:5 6
Prov. 28:13
1. Iohan. 1:8 9
+Ephes. 4:29
Phil. 4:8

Het xlviij. Capittel.
Van den Hals ende den Neck.

Van 't lichae*m* dat God heeft geschapen uyt een clomp
Der aerden, is verclaert het hooft, resteert de romp.
De romp nu is dat deel des lichaems, dat beneden
Het hooft gestellet is, verciert met vele leden.
Waer van het eerste is de Hals, als een pylaer,
En steunsel daer het hooft op steunt en draeyt aldaer.
Door den Hals het geloof en hoop wert vergeleken;
Want de mensch van zijn God, door sonden en gebreken
Gescheyden en vervreemt, kan salich leven niet,
Maer moet vereenicht zijn met God: nu dit geschiet
Door Christum God en mensch, het hooft van grooter waerden,
Van den geest'lijcken mensch, dien hy niet kan aenvaerden
Als alleen door't geloof, noch kan het vol besit
Daer van verwachten niet als door de Hope wit.
Soo dat wort door de Hals verstaen 't geloof waerachtich,
En oock de stercke hoop, volstandich, vast en krachtich.
Want de herboren mensch wort door't geloof alleen
Met het geest'lijcke hooft vereenicht; en met een
Van dat geest'lijcke hooft op hem als neder dalen
De schatten Christi groot, die hy niet kan behalen
Als alleen door't geloof: soo dat hem seer bequaem
[+]'t Geloof is als een Hals: want Gode aengenaem
Is de mensch door't geloof in Christum; daer beneven
Alleen door het geloof het leven wort gegeven.
[+]En sonder het geloof wort met de Hel geplaeght.
Maer de mensch door't geloof in Christum Godt en mensche
[+]Vereenicht wort met God, en bekomt na zijn wensche

[+]Rom. 3:21.
28
4:5
6.
16
[+]Gal. 3:12.
Heb. 10:38.
Heb. 11:6.
[+]Eph 2:16. 17
3. 17.

Al 't gene hy behoeft tot synder saligheyt. +
Waer van hy door de hoop het vol besit verbeyt.
Soo dat de hoop gevoegt by 't geloof, doet op heven
Den geestelijcken Hals tot God na't Hemels leven.
Die recht staet, en is niet gebogen na der aert,
Is wit en rond, dat is, Godsalich vroom vermaert,
Staet vast, dat is, den mensch 't geloof en hoop doen blyven +
Volstandich tot het eynd: 't mistrouwen doen verdryven.
So dat de Helsche Geest, noch het vleesch sondich quaet,
Dien hals oock door geen strick kan doen zijn desperaet.
Want de heylige Geest, door Christum ons verkregen, +
't Geloof de stercke hoop in ons bewaert te degen.
Hier by komt oock de Neck; daer by na het vermaen +
Ambrosij de deucht, der sterckte wort verstaen,
Het manhaftich gemoet; het welcke is kloeckmoedich,
Sterck in hoop door't geloof, in deuchden overvloedich.
Op welcke Neck de mensch het jock des Heeren draecht,
Van kints been aen met vreugd, stantvastich, onvertsaecht. +
Want de herboren mensch heeft geestelijcke krachten,
Om op zijn Neck het jock des Heeren sonder klachten
Te dragen: Sal oock niet zijn Neck door overdaet
Vet maken, en geensins verherden obstinaet:
Maer die door maticheyt wel temmen en besnoeyen,
En die te maecken sacht, door ootmoet hem bemoeijen
Om Christi lieflijck jock te leeren dragen wel, +
En gehoorsaem te zijn Gods heylige bevel.
Soo dat de nieuwe mensch gehoorsaem sonder klagen
Het jock van Christi Wet gewillich wel wil dragen.
Daerom o Christen mensch, laet doch u hals niet sijn
Door hoochmoet uyt gereckt, in geenderhande schijn
V Neck hert-neckich zy; die oock niet vet doet wesen
Door ongehoorsaemheyt; maer God oprecht wil vresen;

+*Heb. 11. 1.*
Gal. 5:5.
Tit. 2:13.
+*Ioan. 11:26.*
Hebr. 3:6.
+*1. Pet. 1:5.*
+*Van den Neck.*
+*Tremor Iere. 3:27.*
+*Mat. 11:29. 30.*

En bidt God dat hy u om Christi wil, doen wil
Een Hals van vast geloof, en stercke hope stil:
Op dat ghy mooght met God en Christo u hooft werden
Vereenight door't geloof; ten eynde toe volherden
In de salige hoop door een geloove vast,
Dat ghy niet door den strick der wan-hoop wort verrast:
Maer mooght in u gemoet door Godes Geest herboren
Geheel versekert sijn, dat ghy sijt uyt verkoren
In Christo: om u hoop door u geloof vruchtbaer,
In liefdes wercken goet te maken openbaer
Tot Godes lof en eer, om namaels te ontfangen
Het geen ghy hier gelooft, en hoopt met vast verlangen.
Der wan-hoop valsche strick door des gelooves kracht
Verbreeckt; en door de hoop vast op Godts goetheyd wacht.
Het mis-vertrouwen quaet wilt door't geloof vertreden,
Met Christi heyligh kleet u door't geloof bekleden:
Op de verdiensten groot Christi u hope stelt:
Want tegen dat u hooft, en vermach geen gewelt.
Het aengename iock van dit u hooft wilt dragen
Kloeckmoedigh op u Neck, oock in u ionge dagen.
Het lastigh sware iock van alle valsche leer,
Het iock der wereld quaet, des vleessches lastigh seer
Verbreeckt, en van u Neck wilt werpen; u begeven
Gehoorsaem Christi jock te dragen al u leven.
V Neck ootmoedigh buyght, wat dat u God op-leydt,
Want dat om Christi wil, u dient ter salicheyd.
Allerley jock is swaer, en lastigh; daer en tegen
Is alleen Christi jock seer licht, ia so gelegen
Dat het een hert beswaert, verlicht, ontlast, versacht:
En al is dat het vleesch en wereld dat veracht,
Nochtans de nieuwe mensch zijn Neck sal vlytigh voegen
Om dragen Christi jock gewilligh met vernoegen:

Want hy weet dat dit jock hem aenbrenght groot profijt,
Hem geleydt op den wegh der deughd; en hem bevrijt
Van den verkeerden wegh die tot den hel af-leydet,
Ja hem oock door het kruys tot Christi rijck bereydet.

Het xlix. Capittel.
Van de Schouderen ende de Armen.

H*ET* eerste aen den hals de Schouders sijn gestelt,
En achter naest den neck twee Schouders-blaen men telt,
Waer mede sijn bewaert d'inwendige partijen:
Waer aen de Armen twee vast zyn aen beyde zijen:
De hals oock met het hooft tusschen de schouders staen;
Sijn om te dragen last bequaem de Schouder-blaen.
Maer geestelijcker wijs wort hier door wel bequame
Verstaen de band, waer door de Christenen te same
Sijn onderlingh verplicht, vereenight en verknocht,
Als leden van een Kerck, daer altijdt wort gesocht
Voor eerst de eere Godts, dan een gedienstigh leven.
Waer door elck een met vlijt uyt liefde word gedreven
Te soecken het profijt zijns naestens, is bereydt
Te helpen hem zijn last met alle lijdsaemheydt [+]
Op-nemen; en beleeft broederlijck te verdragen
Sijn fauten: soeckt naest God zijn naesten te behagen.
Op dat Godt wederom ons op de Schoud'ren goet
Van zijn langh-moedigheydt en barmhertigheyd soet
Genadigh neme op, en dragen mach langh-moedigh
Om de verdiensten wil van Christi wonden bloedigh.
Daer-om de nieuwe Mensch draeght op de Schouder-blaen
Der lijdt-saemheyd, den last, waer mede is belaen
Sijn even-mensch; en op de Schouderen verheven
Der liefde, hy wel draeght de swackheydt van het leven

[+] *Phil. 2:4.*

Zijns broeders; nemet op Schoud'ren der lijdsaemheyd
Het sware last van't kruys, hem van God op-geleyd:
End' op die Schoud'ren sterck, geheylight na Gods wille,
Hy draghet Christi jock gerust, gewilligh, stille.
V Schouders dan, o Mensch! wel toe-siet, dat die niet
Verschieten, worden los; want dat baert groot verdriet.
Alsoo oock niet verlaet het broederlijcke leven,
Op d'ongebonden wegh u niet en wilt begeven.
Begeeft u tot u Hooft Christum, voeght u bequaem
Tot de Heylige Kerck Christi Jesu lichaem:
Als Christi lidt al-daer de vrede wilt na-jaghen,
Leert op u Schoud'ren twee het cruyce Christi draghen.
Leert lijdsaem, wel getroost verdraghen schand en smaet,
Als men, om Christi wil, u vervolght, haet of slaet,
Draeght geerne Christi kruys; wilt nimmermeer vertsaghen:
Want in verduldigheyd heeft Godt de Heer behaghen.
V even-naestens last te draghen u oock keert,
Misdoet hy teghens u, dat stil verdraghen leert:
Zijn swackheyd siet verby, zijn fauten wilt vergeten:
Al zijn doen door de maet der liefde wilt af-meten,
V Schouderen doch voeght onder de Disciplijn
Van Christi jock, en wilt Gods Wet gehoorsaem zijn.
[+]Wel saligh is de Mensch die van zijn kindsche daghen
Gedraghen heeft het jock des Heeren, sonder klagen.
Gehoorsaem daer-om draeght den last van Godes woort,
Op dat Godt weder-om u drage voort en voort
Met zijn bermhertigheyt door al u kruys en lyden,
Tot dat u Christus draeght in't Hemelsche verblyden.
V even-mensche draeght uyt liefde soo 't behoort:
Met liefde onbeveynst hem altijd komt aen boort.
Want is u liefde groot, u Schouder-blaen wel sullen
[+]Sterck dragen: want de Wet de liefde moet vervullen.

[+]*Tre. Ier. 3:27*

[+]*Rom. 13:8.*
Gal. 5:14.

Verlaet de lasten swaer des Duyvels; leggen laet
't Geweldigh sware pack des vleessches obstinaet.
Der Hypocriten last verlaet en wilt versmaden,
Met valsheyd laet niet zijn u Schouderen beladen.
Het lastigh sware pack, van menschen in-gestelt,
Waer mede dat het volck in't Pausdm word gequelt,
Het pack van valsche leer, van menschelijcke vonden,
Den last van het gespuys der wereld ongebonden,
Daer mede laet geensins u Schouders zijn beswaert:
Want die u drucken neer, niet alleen tot de aert,
Maer door veel sonden boos tot in den poel der Hellen,
Al-waer het helsche vier lichaem en ziel sal quellen.
Dees lasten dan geensins u Schouders dragen laet,
Maer die daer van met vlijt wilt werpen, die versmaet:
Op dat ghy onbeswaert ten Hemel mooght op-styghen.
Die Christi pack wel draeght genadigh sal verkrygen
Verlossing van het geen zijn Schouders hier beswaert,
En gaen ten Hemel in die voor hem word bewaert.
Ghy die hier naemaels van ontlasting wilt bekomen,
Hier altijd Christi pack wilt draghen sonder schromen.

De Armen zijn gehecht naest aen de Schouder-blaen, [+]
Als leden die daer zijn met sterckte aengedaen:
Bequaem om werck te doen, te tillen, heffen, draghen,
T'om-helsen 't geen waer in het herte heeft behaghen.

[+] *Van de Armen.*

De Geestelijcke Mensch hem die gevallen leyd, [+]
Tilt met zijn armen op; te draghen is bereyd
Den swacken; en beschermt, door behulp van zijn Armen,
Den mensch t'onrecht verdruckt; om-helset met ontfarmen,
Zijn armen broeder swack; zijn vyanden verjaeght;
En met zijn Armen twee hy doet wat Godt behaeght;
En wercket heyligh werck; zijn vleesch soeckt te bedwinghen,
En grypt met yver groot na de Hemelsche dinghen.

[+] *Gal. 6. 1.*
Rom. 15:1.

Maer figuerlijcker wijs, men oock wel seggen mach,
Dat by de Armen twee, het tweederley gewach
Der liefde wort verstaen: waer door men moet beminnen,
[+]God eerst, en boven al, van gantscher hert en zinnen,
Godt Vader, Soon en Geest, die ons eerst heeft gemaeckt,
[+]Geschapen na zijn beelt, en als dat was geraeckt,
Verdorven door de sond', herschapen uyt genaden.
Der liefden eerste deel den mensch maeckt so beraden,
Alleen om Godes wil dat hy zyn Godt bemindt,
En oock om Godes wil word wederom gesindt
Der liefde tweede deel naest God te laten stralen,
[+]Om oock der liefden schult sijn naesten te betalen.
Dat is, om Godes wil te hebben lief so seer
[a]Ons naesten als ons self: dat daer van dale neer
Op elck een wie hy zy, gedienstelijcke wercken:
[b]Dat wy zyn Kind'ren Gods daer aen men kan bemercken.
Waer toe God door syn Geest den zynen sterckte geeft;
En daer-om oock die kracht, den naem van Gods [c] Arm heeft.
Want sonder desen Arm, van Gods kracht, geen vermoghen
Den mensch in't goede heeft; maer als God heeft gebogen
Sijn Arm, dat is, zijn kracht, om ons in Christi naem
Te stercken door zijn Geest, dan worden seer bequaem
Ons Armen aen gedaen met geestelijcke krachten,
Om deze deelen tweederley der liefde, zijn 't cieraet
Die onse armen twee vercieren met haer daet,
Veel meer als peerlen schoon, als van fijn gout Arm-ringen,
Als Diamanten klaer, en diergelijcke dingen.
Want Braseletten schoon van liefdes gout gemaeckt,
Wt liefdes deelen twee gevlochten, end' geschaeckt
Met schakels veelderley van liefdes wercken schoone,
Ons Armen heerlijck seer vercieren als een kroone.

[+]*Deut. 6:5*
Mat. 22:37
[+]*2. Pet. 1:4*
Col. 5:9
10
[+]*Rom. 13:8.*
[a]*mat. 19:19*
Mar. 12:31
[b]*Ioh. 13:35*
1. Ioh. 3:14
[c]*Esa. 53:1*
Luce 1:51
Iohan. 12:58.

Want liefde met haer werck, in Christo, God behaeght:
Dat is, als het geloof der liefde wercken draeght,
Godt dan, om Christi wil, aen-nemen wil genadigh,
Als aengenaem dien Mensch, en geven hem weldadigh
Zijn zegen veelderley; ja hem doen trecken aen
Christi lief-talligh kleed; en doen hem hier ontfaen
Oock aengenaemheyd goed en gunste by den Menschen.
So dat der liefden band, geeft cieraet schoon na wenschen.
Daerom, o Christen mensch! dees les doch niet vergeet,
Dat uwe armen twee niet mogen syn bekleet
Met braseletten stout, gesmeedt van't goudt der aerden,
Van Diamanten klaer, van Peerlen groot van waerden,
Om daer door uwen glans, en heerlijckheyt seer schoon
Met een hoovaerdich hert te stellen als ter toon.
Want dat is ydelheyt en sonde voor den Heere,
Waer door dat voor zijn Godt de mensch mismaeckt wort seere,
Verliest de gunste Gods; en door die armen treckt
Hy tot hem Godes straf, de gramschap Gods verweckt,
Die hem, so hy niet laet hoovaerdelijck te dragen
Dat sondige cieraet, ter Hellen sal verjagen.
Daerom, o Christen mensch! wilt de pompeuse pracht
De hoovaerdy (waer door een ander wort veracht)
De trotsheyt, grootsheyt groot, de hoochmoedige mouwen,
Met die arm-ringen stout, het wereldsche vertrouwen
Op rijckdom, eer en staet, gelijck de werelt doet,
Nae volgen nimmermeer: maer u hert en gemoet
Met Diamanten klaer, der seer heerlijcke vruchten
Van het geloof verciert, wilt arm-ringen vluchten
Van liefdes peerlen schoon; maeckt van der liefden gout
V cieraed; wilt also met deughden menighfout
Bekleden, door't geloof, u armen voor den Heere:
En wilt u even-mensch ontstichten nimmermeere.

Maer vruchten des geloofs altijdt ootmoedigh draeght.
Soeckt alleen dat cieraet het welcke God behaeght.
V even-naesten sticht met Liefde te betrachten,
Geensins u even-mensch wilt neven u verachten.
Maer met een nedrigh hert deughtsaem in liefde leeft,
Door een hovaerdigh kleet geen ergernisse geeft.
Maer wilt wijt uyt u hert de hovaerdy verjagen,
Met een heyligh cieraet soeckt God wel te behagen:
Dat is, door het geloof in liefde heyligh leeft,
Want geen cieraet so schoon ter werelt yemand heeft
[+]Als het vruchtbaer geloof, daer-om staet oock geschreven,
De rechtveerdige sal uyt zijn geloove leven. [+]*Haba 2:4*
Leeft dan, o Christen mensch! in dit cieraet bequaem, *Rom. 1:7*
Want dat maeckt u by Godt in Christo aen-genaem. *Gal. 3:11*
Leeft heyligh, u geloof door liefde wilt bewysen, *Heb. 10:38*
Van onmin, haet en nijdt toont dat ghy hebt af-grysen.
V waer geloof verciert met liefdes vruchten veel,
De wys' noch de manier der wereld in geen deel
Wilt volgen, maer verlaet des werelds quade wegen,
En wilt uyt liefde reyn, der liefde wercken plegen.
En het exempel goet, Christi wilt volgen naer
Die liefde heeft betracht; zijn lesse neemt wel waer
Van oot-moedigh te syn, sachtmoedigh daer beneven,
Van nedrigh door't geloof in liefde vroom te leven.
Daer-om, o Christen mensch! u Armen twee bekleet
[+]Met Braseletten twee van liefden-goudt gesmeedt.
En wilt de mouwen twee der liefde reyn aentrecken, [+]*Phil. 1:9*
V krachten al te mael der liefde wilt verwecken, *1. Iohan. 4:7*
Bidt Godt in Christi naem om geestelijcke kracht, *1. Thes. 3:12*
Want sonder Godes hulp en hebt ghy gantsch geen macht.
De Armen van het vleesch zijn swack, van geen vermogen,
Die op den Arm van't vleesch vertrout, die wort bedrogen.

Want vervloeckt is de mensch die vertrout op het vleesch. +
Daer-om roept sterck tot Godt, (al word u keele heesch)
Dat hy om Christi wil u Armen sterck wil maken,
Dat ghy mocht krygen kracht in geestelijcke saken.

+ *Ier. 17:5.*

Het L. Capittel.
Van de Handen ende de Vingeren.

D*E* Handen twee bequaem, de instrumenten zijn,
Waer door men geeft, ontfangt, en werckt in allen schijn.
Maer geestelijcker wijs verstaen wort door de Handen,
Dat die den Heere zijn als soete offer-handen.
Dat is, geest'lijcker wijs, door Handen wordt verstaen
Het doen, het wercken wel, het geven en ontfaen
Dat God de Heer behaeght: Dees geestelijcke Handen
Sijn aen de armen vast als aen seer stercke banden:
Dat is, sijn aen den Arm van Godes kracht gehecht,
Want sonder Godes hulp der Handen werck valt slecht.
Bestaen uyt beenkens veel door senuwen verbonden,
Dat is, tot deughden veel bequaem en kloeck bevonden
Het gantsche lichaem zijn tot behulp en gerijf,
Met Vingeren verciert aen elcke Handt wel vijf.
De geestelijcke mensch heeft Handen wit, te weten
Geheylight: daer-om zijn zijn Vingers oock geheten
Herboren krachten nieuw, tot heyligh werck bequaem;
En zijn door ootmoet dun; door neerstigheyd buyghsaem;
Door de rechtveerdigheydt wel recht; zijn onderscheyden,
Dat is, discreet, beleeft; en haer tot deught bereyden.
Sijn oock begaeft met kracht der deughden: zyn geset
Aen de twee Handen thien; om na des Heeren Wet
Die thien geboden heeft, haer doen te reguleeren.
En yder Vinger heeft drie leden om te leeren,

De dry hooft deuchden recht betrachten soo 't behoort;
Als geloof, liefde, hoop, naer den maet van Gods woort.
't Geloof, de liefde, hoop, de Vingers meer vercieren
Als Diamanten schoon, of goude Lauwerieren.
Oock worden wel beduyt door de vingeren vijf,
Des lichaems sinnen vijf: waer aen al het bedrijf
Van d'inwendige Hand des verstands is gelegen.
Als d'inwendige Hand sijn Vingers doet bewegen
Om heylichlijck te doen een werck na Gods Wet,
Aen yder Vinger moet een gebod sijn geset,
En moet oock na Gods woort der Vingers dry geleden,
Met de hooft-deuchden dry, geloof, liefd', hoop bekleden.
Vierderley is het werck der handen, door de kracht
Van den heyligen Geest geheylicht, (hier op acht.)
I. Der handen eerste werck bestaet in het ontfanghen:
De Geestelijcke mensch ontfangt, met groot verlanghen,
[+]Door den geestlijcken Hand, Christum met al zijn goed,
Dat is, door het geloof de mensch ontfangen moet,
En neemt aen met der daet, Christi gerechtigheden,
Om zijn ziel naeckt en bloot, daer mede te bekleden.
Ontfanget, tot zijn troost, Christi verdiensten groot,
En al wat Christus heeft verworven door zijn doot.
Der zielen spijs en dranck ontfangt hy door de Handen
Des geloofs: ende doet God goede offerhanden.
Dat is, de gaven Gods met een danckbaer gemoet
Ontfanget; om den Heer voor zijn weldaden soet,
Waer van dat het getal gaet zijn verstand te boven,
Met laten ende doen danckbaer altijd te loven.
II. Der Handen tweede werck is die, reyn, klaer en net,
In Christi naem tot God op-heffen in't gebedt.
[+]Want de herboren mensch dat weet, en kan bemercken,
Dat sonder Godes hulp vergeefs is al zijn wercken.

[+]*Rom. 1:25.*
Heb. 10:38.
Acto. 13:39.
Gal. 2:16.
Iohan. 3:15.
5:24.
6:35.
47.
7:38.
Gal. 5:6.
Iacob. 2:26.
Psa. 50:15.
Collos. 3:17.

[+]*Exo. 17. 11.*
1 Reg. 8:22.

En daer-om al zyn doen met Godt al-tijd begint.
Te maken hem een kleet als Adam onderwindt [+] *[+]Gen. 3:7*
Sonder God, hy bevind dat het niet kan bedecken
Sijn naecktheydt. Jonas oock als hy wech wilde trecken *Ionas 1:3*
Na Tharssis sonder Godt, 't geluckte hem niet wel.
Door een verkeerden wegh oock sochte Rachaël [+] *[+]Gen. 10:1*
Kinderen; maer vergeefs, tot zy 't van God begeerde.
Dat Petrus al den nacht geen Visch en vingh, ons leerde [+] *[+]Ioan. 21:3*
Christi woord; waer op als het het net dalen liet,
Dat hy vanght Visschen veel, door Christi kracht geschiet.
Josaphat wierdt benaut, by Ahab in den stryde, [+] *[+]2. pa. 18:31*
Tot dat hy riep tot God, die hem dan eerst bevryde.
Maer die met Godt begint, dat is, zyn Handen wast
Van sonden; Godes Wet bindt aen zijn Vingers vast;
End' dan door het gebedt tot God den Heer almachtigh
Sijn Handen heffet op, in Christi naem aendachtigh:
Op zijnder Handen werck doet dalen God de Heer
Zijn segen, die dat maeckt voor-spoedigh, vruchtbaer seer.
Want krachtigh is het werck der Handen, op geheven [+] *[+]Mar. 11:24*
Tot Godt door het gebedt. De Duyvel wordt verdreven
Door't vierige gebedt; Israël over-windt, [+] *[+]Exo. 17:11*
Als men in het gebedt Mosen verheffen vindt
Sijn Handen op den Bergh tot Godt; maer daer en tegen
Israël in den strijft den neerlaegh heeft gekregen,
Doen Moses Handen slap besweken. Daer-om seyd
Salomon, die in noot zijn Handen t'samen leydt, [+] *[+]1. Reg. 8:38*
End' heffet op tot God word verhoordt: David seyde, *psal. 143. 6*
Verhoort my doch o Heer! mijn Handen ick uyt breyde
Tot u, en laet u zijn een avondt offer soet, [+] *[+]psa. 141. 2*
Als ick mijn Handen twee op-heffe, ende doet
Dat mijn gebedt u zy een offer aen-gename.
Godt verhoord het gebedt gedaen in Christi name.

[+]Des Heeren knechten al, de Psalmist doet vermaen,
Dat die in heyligheydt haer Handen sullen gaen [+]*Psal. 134:2*
Op-heffen in Gods huys. Het gebedt is seer krachtigh,
Want het dringht door de lucht, en beweeght God almachtigh.
De Handen onbesmet verheven door't gebedt
Vermogen wonder veel: want daer door wort belet
Des Duyvels op-stel quaet, en daer door wort verkregen
Verlossinge in noodt; daer neffens Godes segen
Over der Handen werck. Door Handen uyt gebreydt
Tot Godt in het gebedt, de mensche wordt bereydt
Om aen zijn Vingers wel den gouden ringh te dragen,
Wt de hooft-deughden drie gesmeet: want God behagen
't Geloof, de liefde, hoop, so seer in Christi naem,
Dat de herboren mensch, die eenen ringh bequaem
Van die hooft-deughden drie gesmeet, draeght aen zijn Handen,
Syn Vingeren verciert met de heerlijcke banden
Van liefde, hoop, geloof, in Christo God behaeght.
En als hy desen ringh also Godtsaligh draeght,
En dan zijn Handen twee tot God den Heer almachtigh
In Christi naem alleen op-heffet seer aendachtigh;
Dan doen die Vingers reyn, die Handen wel bequaem
Een offer-hande goet, die God is aen genaem:
En God die Handen dan genadigh wil vereeren,
En doen dien mensch zijn wensch, zijn bidden en begeeren.
Dat is, de Vingers reyn verciert met sulck een ringh,
By God, om Christi wil, vermogen wonder dingh:
En God de Heer verhoort sodanige gebeden.
God geeft dees Handen kracht, en maeckt bequaem de leden
Van dese Vingers vijf, om tegen het gewelt
Des Duyvels, van het vleesch, der wereld, als een helt
[+]Te stryden; om door kracht van geestelijcke Handen,
Te krygen d'over-handt van alle zijn vyanden. [+]*1. Tim. 4:5*
Mat. 17:21

Aldus wort al het doen der Handen wit en klaer
Geheylight door't gebedt, geluckigh en vruchtbaer. +
Wy moeten Handen reyn tot Godt dan doen op-stygen, +*1. Ioh. 5:14*
Om Godes segen rijck over ons werck te krygen.
III. Der Handen derde werck, in werck te doen bestaet,
Dat yder doe met vlijt, 't geen zijn beroep aen gaet. +
Sijn wettelijck beroep een yder moet betrachten. +*1. Cor. 7:24*
Elck een wel toe zien moet, en vlytigh daer op achten, *Ephes. 4:1*
Waer toe dat hy van God beroepen is: want God *1. The. 4:11*
Geeft yder zijn beroep, en deelt bysonder lot.
Want de beroepingen heeft de Heer onderscheyden,
Godt wil den een tot dit, d'ander dat werck bereyden. +
Hy deelt zijn gaven uyt, elck zijn bescheyden deel: +*1. Co. 12:5*
En nimmermeer aen een Godt alles geeft geheel. *Rom. 12:6*
Maer na zijn wijsheydt groot een yder heeft gegeven, *1. Pet. 4:10*
Sijn deel; dat door behulp zijns naestens elck moet leven.
De Religie dan neemt niet wech, noch verbiedt,
De hanteringe goet, die wettigh wel geschiet;
En noch veel min verwerpt de onderscheyden graden,
Der beroepingen veel: maer leert, en helpet raden
Hoe elck in zijn beroep zijn eygen werck sal doen,
En 't geen tot zijn beroep niet behoort moet verhoen.
Als Jan Baptista wierdt gevraeght van den kryghs-luyden +
Wat dat zy souden doen, hy die wel gingh beduyden, +*Luc. 3:14.*
Dat zy in haer beroep trou souden blyven vast,
Niemandt in haer beroep doen souden over-last;
Met Handen reyn en vroom haer beroep wel bekleden,
En altijdt souden zijn met haer Soldy te vreden.
Cornelis de Hooft-man, na dat hy was bekeert, +
En heeft oock zijn beroep te laten niet begeert. +*Actor. 10:*
Verbied Gods woort dan niet een Christen den krijghs-handel?
Maer den krijghs-lieden leert een goeden vromen wandel:

Veel min den Christen mensch verbied Gods woort, den Staet,
Het wettige beroep, van Christen Magistraet.
Maer 't is een weldaed groot, die God geeft Landen, Steden,
Als 't ampt der Overheyd de Christenen bekleden.
In allerley beroep verbetert Godes woort
Het misbruyck; ende leert hoe in een yder soort
Der beroepingen veel, de Handen t'allen tyden
Oprecht, vroom moeten zijn; leert al het geen vermyden
Wat ongeoorloft is; gelijck als valsche maet,
Of tweederley gewicht, vervalste waren quaet.
Wanneer een Koopman doet onbehoorlijcke dingen,
De rijcke met gewelt die arme lieden dringen.
Dus allerley misbruyck verbetert de Schriftuur,
Dat andersints een mensch verby siet van natuur.
Daer-omme moet elck een in zijn beroeping blyven,
En met zijn handen trouw zijn handelinge dryven:
En om dat wel te doen altijd soo als het past,
Hy aen zijn Vingers moet de Wet Gods binden vast.
En nemen in zijn hand de Schriftuur tot een regel,
En laten in zijn doen de liefde zijn de pegel.
IV. Der Handen vierde werck, is met een milde Hand
[+]Te geven, na den eysch, aelmissen abondant.
Want de herboren Mensch, na dat hy heeft ontfanghen
Van God, den armen Mensch aelmissen sal uyt-langhen:
Zijn kindren geeft de Heer elck zijn bescheyden deel.
God geeft van werelds goed d'een weynigh, d'ander veel.
Den eenen maeckt hy rijck, een ander arm laet blyven:
Op dat den eenen mensch den ander sou' geryven:
Op dat den eenen mensch mocht een exempel zijn
Der barmhertigheyd soet: end' in den armen schijn
Een ander hem oock mocht een exemplaer bewysen
Der lijdsaemheyd bequaem, om beyde God te prysen.

[+]*Heb. 13:6.*
Ezec. 18. 7.

De Heer heeft Israël voor-seyt, dat onder haer [+]
Den armen souden zijn altijd: Christus daer naer — [+]*Deut. 15:11.*
Dat ons oock heeft geseyd: en daer-om staet geschreven — *Mat. 26:11.*
On-trecket niet u Hand van die in armoed' leven.
Derhalven oock de Heer doet in zijn Wet vermaen, [+]
Dat in den Oogst elck een wat soude laten staen — [+]*Lev. 19:9.*
Van zijn gewas op't velt; op dat de arme scharen — *Deu. 24:10.*
Dat selve in haer noot dan mochten gaen vergaren:
Waer door ons word geleert dat wy altijd gelijck
Ons Handen veerdigh zijn om Godes gaven rijck
T'ontfangen; alsoo oock aelmissen aen den armen
Wel souden deelen uyt, mildelijck met ontfarmen.
Want ons de mildigheyt word gerecommandeert [+]
Self door't exempel Gods: end dit word ons geleert — [+]*Luce 6:36.*
Door het exempel oock van Godes creaturen:
Want God is milt en goed, de goetheyd van naturen.
De goetheyd Godes groot haer streckt uyt breed en wijt
Over zijn wercken al: zijn Sonne schijnt altijt, [+]
Zijn regen vruchtbaer valt, so wel tot nut der quaden — [+]*Math. 5:45.*
Als van den vromen man; oock is met Gods weldaden
De wereld heel vervult, waer men hem keert of wend
Daer is een teken schoon van Gods goetheyd omtrent:
Waer door ons word geleert de mildheyd te betrachten,
En om d'armoede wil geen menschen te verachten.
Al waer 't oock dat zy ons om haer gebreken quaet
Mishaeghden; ja ons self met dees of gene daet
Bejegent hadden, niet gelijck het wel behoorde,
Waer over andersins men sich met recht verstoorde,
Na Gods exempel schoon men dat verby moet sien,
En onse milde hand noch even-wel haer bien; [+]
Op dat wy mogen zijn alsoo van onsen Vader, — [+]*Math. 5:48.*
Die in den Hemel is, kinderen al te gader.

De schepselen van God geschapen, wat belangt,
Wy sien dat die zijn goed; de goetheyd haer aen-hangt;
Maer voor haer niet alleen; want dit en kan niet feylen,
Dat die haer goetheyd oock een ander mede deylen.
De Sonne geeft haer licht voor haer self niet alleen,
Maer schiet haer stralen uyt over al in't gemeen,
Verwarmet en verlicht ter wereld alle saken.
De wolcken met haer nat die aerde vochtigh maken.
Die Engelen Gods self oock hebben haer vermaeck
Daer in dat zy den Mensch bedienen. Want als braeck
De aerde eertijds was, heeft God zijn volck doen eten
Het Manna, dat een broodt der Eng'len word geheten;
Om dat God heeft zijn volck in de Woestijn al-daer
[+]Door Engelen gedient; der Engelen heyrschaer
Eliam heeft om-ringt. Gods Engelen gepresen, *[+]Exod. 14:19*
[+]Dienstbare geesten zijn. wat moeten wy dan wesen *1. Reg. 19:5*
Vol-veerdigh en bereyd, oock sonder onderscheyd *[+]Hebr. 1:14*
Tot de gedienstigheyd, en alle mildigheyd:
Want daer in moeten wy Godt den Heer, en daer neven
Zijn creaturen oock, na volghen in dit leven.
Maer het is vreemt te sien, ja te beklaghen seer,
Dat menigh Christen mensch niet betracht dese Leer.
Veel menschen zijn gelijck als Monsters op der aerden,
Die met een vrecke hand wel alle ding aen-vaerden,
En alles voor haer self alleen vergaren: maer
[+]Met Nabal nimmermeer aen Davids arme schaer
Wt-deelen willen; want den armen zy versmaden; *[+]1 sam. 25:10*
Ja met haer overschot zy willen niet versaden
Den hongerighen buyck der Armen. Het verdriet
[+]Of schade Josephs groot bekommert haer gantsch niet.
Zy zijn gelijck de Meyr daer Sodom heeft geleghen, *[+]Amos 6:6*
Die om haer overdaet vergaen is, door een reghen

Van solpher ende vier; waer na als men nu soeckt,
Vind men daer in haer plaets een doode-zee vervloeckt:
Een souten afgront diep men huyden daer vind stane,
Die in haer boesem slockt den Rivier der Jordane:
Oock daer van voor haer self verbetert en is niet,
Waer uyt oock weder-om geen water-stroom en vliet.
By dien vervloeckten zee ick die gierighe vrecken
Wel vergelijcken mach, die alles tot haer trecken, +
End' daer van voor haer self geensins verbetert zijn; +*Prov. 15:27*
Den armen deelen uyt daer van tot geen termijn:
End' als zy al-te-met uyt-deelen van haer have, +
Is't of haer rechter-hand den slincker-hand wat gave: +*Math. 6:3*
Dat is, zy deelen uyt alleen aen haers gelijck: +
Gelijckerwijs als doen de wolcken water-rijck, +*Math. 5:46*
Gedreven door den wind; die dickwijl laten dalen
Haer water in de zee, daer zy self water halen.
So oock een gierigh mensch, hy geeft wel al-te-met,
Maer gelijck inde zee een visscher werpt het net
Op hoop van wederom veel meerder te ontfanghen,
Dit is de gierigaert in't geven zijn verlanghen.
Om te bewegen dan den Mensch tot desen plicht
Der mildigheyd; so laet ons slaen eens het gesicht
Wat schade daer ontstaet uyt gierigheyd, daer teghen +
Wat voordeel door de hand, die mild is, word verkreghen. +*Prov. 15:27*
Dees schade is seer groot, want hy die niet en geeft *Habac. 2:9*
't Geen dat hem God gebiedt, sal 't gene dat hy heeft
Verliesen: Want gelijck die Manna meer vergaerden +
Als God bevolen had, al is't dat zy dat spaerden, +*Exod. 16:19*
Haer 't konde helpen niet; want dat verdorf terstond, *20*
En werde haest verkeert in wormen ongesond:
Alsoo die rijckdom meer vergaren en bewaren
Als de Heer toe-laet wel, 't en streckt niet voor den haren,

Ja den besitter self tot schade groot gedijt:
Want daer de menschen Godt betalen niet verblijt
't Geen hy van hun begeert, daer sendt God syne plagen,
De roovers met gewelt, de dieven dat wech dragen;
De rupsen eten 't op, sprinck-hanen, ia de mot
Verteren 't, al te met een loosen banckerot
Daer mede speelt haes op; ja 't quaetste noch van allen,
De gierigheydt den mensch in't helsche vier doet vallen.
Aen d'ander syde weer te nuttigheydt is groot
Van de mildadicheydt, gedaen uyt liefde bloot.
+David seydt, hy die deelt den armen milde gaven,
Sal syn gerechticheydt in eeren altijdt draven: +*psal. 112:9*
+Wat men den minsten geeft, de Heere so hoogh acht,
Al of het met der daet in zijn handt waer gebracht. +*Mat. 25:40*
Mild-dadigh die alhier uyt liefden is bewogen *10:42*
+Sijn tydelijcke goet, na dat streckt zyn vermogen,
Den armen in haer noot te geven met der daet: +*Luce 16:9*
Een schat by Godt vergaert, die nimmermeer vergaet; *2. Cor. 9:6*
Verganck'lijck is het geen ons handt hier geeft mild-dadigh, *8*
Maer eeuwigh dat ons hand van God ontfanght genadigh: *9*
Aldus de milde Handt veel meer ontfanget weer *10*
Als die hadt uyt gedeelt; veel grooter goet de Heer *Math. 5:7*
Genadigh weder geeft, als hier aen Christi leden *Psal. 41. 2*
Was uyt gedeeldt: Ghelijck als in den tijdt verleden *Pro. 14:21*
+Abraham ende Loth verganckelijcke spijs,
Van haer Vee en gewas uyt deelden op haer wijs, +*Gen. 18. ende 19.*
Waer voor, door Gods beleydt, zy Engelen ontfingen,
De welcke quamen haer verborgen wonder dingen
Condt doen, tot haer profijt: so word ons oock geleerdt
+Dat Christus van een Vrouw, bloot water heeft begeert:
Maer wilde haer weer om des levens water geven, +*Iohan. 4:*
Het welcke waerlijck vloeyt tot in het eeuwigh leven.

Die dan den armen deelt, zijn gelt seer wel besteet.
Den armen die bedeckt met een verganck'lijck kleet,
Wort wederom bekleet met de gerechtigheden
Christi. Men kan geen gelt so vruchtbaerlijck besteden
Als datmen door't geloof uyt liefde geeft verblijt.
Want het waerachtigh is dat wy dat niet zijn quijt,
Maer dat wy dat aen Godt op grooten woeker langen,
En duysent teghen een, ia eeuwigh goet ontfangen.
So wie een vreemdelingh herberget, en bereydt
Hier in zijn Huys een plaets, God in zijn heerlijckheyd,
In't Hemelsch hooge Hof een plaetse sal bereyden,
En namaels in de vreughd die eeuwigh is, geleyden.
De dienst dan die men doet den armen in haer noot,
Aen-brenght veel meer profijt als eenigh dingh hoe groot,
Den gever meer profyt sal die aelmisse wesen;
Als die hem hier ontfanght daer vruchten van kan lesen.
Dit is der Handen werck geheylight met der daet.
Wel dien mensch die zijn Handt houdt dat die doet geen quaet. +
Derhalven heylight nu den Heere uwe Handen,
Dat ghy in alle plaets als soete offer-handen, +
V Handen mooght tot God op-heffen, om zyn naem
Te prysen: doet van u d'ondeughden onbequaem.
Want zyn u Handen reyn u sterckte sal vermeeren.
De wyle in ons landt veel armen dan verkeeren,
So en wilt doch u Handt ontrecken nimmermeer,
V Broeder in zijn noodt. En laet u Handen teer,
Niet swack zijn in de deughd; en doet u eygen dingen.
V Vingeren altijd tot trouwigheyd wilt dwingen.
Oock die gestolen heeft voort aen dat laten moet, +
En wercken wacker, kloeck, met Handen trouw en goet,
Op dat hy hebben mach den armen wat te geven.
Der Handen werck altijdt moet heyligh zyn gedreven.

+Esai. 56:2
Exod. 32:29
+1. Tim. 2:8
Tren. 3:41
Psa. 134:2
Iob 11:14
17:9
Deut. 15:11
1. Cor. 4:12
1. Thes. 4:4
Acto. 20:34
+Ephes. 4:28

+Waer-om de nieuwe mensch wast in onnoselheydt
Sijn Handen, en tot deughd zijn Vingeren bereydt.
Ontfanght van Godes Handt wel danckbaer zijn wel-daden.
Eer hy zijn werck begint met Godt hem gaet beraden.
Hem wel te vreden houd met zijn bescheyden lot.
Sijn Handen heft om hoogh door het gebedt tot God;
En heyliget also wat dat hy neemt in Handen.
Sijn Hand is trou en vroom, altijdt in alle Landen.
In weldoen is zijn Handt man-haftigh, kloeck en sterck.
En van de vruchten goet van sijnder Handen werck
Hy deelt den armen uyt: Om hier na eenen kroone
Die Christus heeft verdient te krygen tot een loone.

+*Psal. 26:6*
Esa. 33:15
Iob 31:7

Het Lj. Capittel.
Van de Borst.

***A**EN* 't lichaem is de Borst, het voorste deel dat streckt
Van den hals tot de buyck; waer onder wort bedeckt,
Om-vangen en bewaert, het herte, met de longen:
Waer door daer wordt verkoelt, ghetempert en bedwongen
De natuerlijcke brandt, of hitte van het hert,
De woon-plaets van het hert de Borst geheeten werd.
Maer geestelijcker wijs wy door den Borst uyt drucken
Het geestelijck verstant; dat sich niet laet verrucken,
Door passyen die 't vleesch perikuleus verweckt,
En van de wereld boos zyn herte heel af-treckt:
Voor-sichtigh seer, versorght dat het geestlijcke leven
Verstickt en werde niet door giericheydt; daer neven
Door hovaerdije niet versworen seer onsacht,
Door toorne, haet noch nijt, niet verbrant, noch versmacht.
Maer door wijsheyd bewaert, lieflijck door liefde goedigh
Verwarmet, en verkoeldt door mildicheydt blymoedigh.

Dit geestelijck verstant bestaet in wijsheyd waer,
Waer door de nieuwe mensch de kennisse heeft klaer
Geleert uyt Godes woordt. *1*. Van God eenigh in't wesen,
Dryvuldigh in persoon, almachtigh, hoogh gepresen:
2. Van 's menschen grootste quaet, en van zijn hooghste goet:
3. Van Gods wil, die hem leert danckbaer zijn van gemoet.
Dit geestelijck verstant, geleyd den mensche veyligh,
Door voor-spoet, noodt en doodt, en leert hem leven heyligh.
Gelijck onder den Borst het herte wort bewaert,
Verwarmet en verkoelt, blymoedigh, onbeswaert:
So dit geest'lijck verstant, oock het geestlijcke leven,
Door wijsheydt, die ons is in Godes woordt beschreven,
Bekrachtight door Gods Geest, bewaert en wel geleydt,
Verwarmet en versterckt voor-sichtigh met bescheydt,
Verkoelet en verquickt door de troostlijcke reden,
Van Gods beloften trouw, van zijn bermhertigheden,
Vertroostet door de leer van't Euangelij soet:
Het welck ons leert dat God door Christi dierbaer [a] bloet
Met ons weer is versoent, dat hy voor onse sonden
Ten vollen heeft betaelt, ons van den doodt ontbonden;
[b]Oock den Heyligen Geest voor ons verworven heeft,
En ons door hem regeert, hem in ons herte geeft:
Om 't vleeschelijck verstant uyt ons hert te verdryven,
En door des Geestes kracht volstandigh te doen blyven
In't geloof, liefd en hoop, en daer in meer en meer
Toe nemen doen, en dat tot Godes lof en eer:
Tot dat wy namaels dan blymoedigh mogen krygen
Volmaeckte wijsheyd goet, daer na wy nu op-stygen.
Dit is de wijsheydt waer van't geestelijck verstant,
Die Gods Geest door zijn woordt den nieuwen mensch in plant:
Waer door d'herboren mensch in't geestelijcke leven
Voor-sichtigh, heyligh, moet geleyd zijn en gedreven.

[a] *Rom. 5:10*
Eph. 2:5
1. Pet. 3:18
Heb. 10:14
[b] *Ioh. 14:16*

Hier toe word oock de Borst geleken wel bequaem
By de Cloeck-moedigheyd, die men, in Christi naem,
In't Geest'lijck leven vroom, gebruycken moet kloeck-moedig;
Op dat men nimmermeer door Satans listen spoedigh,
Noch door den schoonen schijn van 's werelds lieflijckheyd,
Noch door't verdorven vleesch en werde niet verleyd:
Maer wijslijck met verstand, kloeck-moedigh t'allen tyden,
Tegen Satan, het vleesch, en wereld dapper stryden.

De Geestelijcke Mensch, kloeck-moedigh met verstant
Den Geestelijcken strijt verwacht aen alle kant:

[+]Doet aen de waep'nen Gods, om-gordet zyne lenden
Met waerheyd, als een riem, om hem ten strijd te wenden — *[+]Ephes. 6:13.*
Met een oprecht gemoed, Gewisse onbeswaert, — *14.*
Waer door de kloecke moed word onvertsaeght bewaert.

Doet aen het harnasch goed, om zijn Borst te bekleden
Met rechtveerdigheyd vroom, die hem ten strijd doet treden
In heyligheyd en deughd, so dat noch vrouw noch man
Zijn wandel uyterlijck beschuldighen en kan.

[+]Zijn voeten hy beschoeyt, met ware vrede veerdigh
Des Euangeliums van Christi leere weerdigh; — *[+]Ephe. 6:15.*
Om wel getroost te zijn in alle tegen-spoed,
En in den strijd te staen met een gerust gemoed,
Versekert niet alleen dat zijn doen Godt behaghen,
Maer oock dat hy gewis victori sal bejagen.

[+]En neemt dan in den Hand den schilt van het Geloof,
Van het geloof, het welck en is noch doot, noch doof: — *[+]Ephe. 6:16.*
Maer is alleen de hand, om Christum te ontfanghen
Met zijn gerechtigheyd, door hongerigh verlanghen,
Het welcke vruchtbaer is in wercken heyligh goet.
En hier, door het geloof, so seer men niet en moet
Verstaen 't geloof, als wel Christum met zijn weldaden,
Die alleen helpen kan, en troosten tot versaden.

Soo dat hier Christus self, door het geloof om-vaen,
Door den Geest'lijcken schilt alleen moet zijn verstaen.
Waer door de Christen Mensch, kloeck-moedig in't verweeren,
De pylen vierigh quaet des Satans kan af-keeren.
De Christen oock zijn hooft met eenen helm bevrijd, +
Den helm der saligheyd, in den Geest'lijcken strijd, +*Ephe. 6:17.*
Dat is, met ware hoop zijn herte heeft om-vanghen,
Waer door hy wel gerust verwacht, met groot verlanghen, +
Op Gods beloften trouw, na de wel-daden schoon +*Heb. 10:36.*
Die God, om Christi wil, als een genadigh loon,
Den Christen Ridder vroom, die in't geest'lijcke leven
Vol-standigh blijft, en gaet van deught tot deughd, wil geven.
Dat is, door dese hoop hy wel gerust verwacht,
't Zy dat hy voor-spoed heeft, of teghen-spoed onsacht,
Met een hert wel vernoeght, het gene van den Heere
Dat tot zijn saligheyd dient, en tot Godes eere;
En eyndelijck het eynd van't geen hy hier om-vecht,
Dat is, het ware eynd van zijn geloof oprecht,
't Welck is de saligheyt der zielen, ons verworven
Door Christum, die voor ons gehoorsaem is gestorven.
Nu met dit wapen-tuygh bekleedt de Christen Helt,
Het Geestelijcke swaert teghen zijn vyand velt, +
Het welcke is Gods woord, dat Paulus seyd te wesen +*6:17.*
Een twee-snydende swaert, het welcke door de pesen +
Der senuwen door-dringt door ziel en lichaem heen, +*Heb. 4:12.*
Ja de gedachten veel oock onderscheyd met een.
Door dit Geest'lijcke swaert, met des gelooves handen,
Hy zijn vyanden al verslaet en maeckt tot schanden.
De Christen oock gebruyckt in den strijt, grof geschut,
Waer door hy niet alleen 't gewelt des vyants stut, +
Maer maeckt dat hy by hem geen plaets meer mach behouwe*n*: +*Eph. 6:18.*
Het vierige gebedt verstaet door dees kartouwen.

Door't vierighe gebedt, in Christi naem gedaen,
Verkrijght de Christen kracht zijn vyand te verslaen.
Al is de Christen Mensch gewapent en om-hangen
Met al dit wapen-tuyg, en niet en neemt zijn gangen
Door het gebedt tot God, alleen in Christi naem,
Soo kan hy dit getuygh gebruycken niet bequaem:
Maer als hy, door't gebedt, ten Hemel op gaet styghen,
Sal hy, in Christi naem, van Godt den Heer verkrygen
Niet alleen dat hy kan gebruycken, soo 't behoort,
Dit geest'lijck wapen-tuygh; maer God sal hem oock voort
In den geest'lijcken strijd victorie verleenen,
Hier, en hier namaels oock bevryden van het weenen.
De Christen Mensch aldus gewapent, gaet ten strijd
Kloeck-moedigh, onvertsaeght, volstandigh staet altijd:
Bevecht zijn eyghen vleesch, met al zijn quade lusten,
Teghen de wereld boos ten stryde hem gaet rusten:
Bestrijdt den Satan boos, zijn listen loos veracht,
Tot dat hy die tot niet sal hebben al gebracht.
Door toorne, haet noch nijt, noch door begeerlijckheden,
Door eer-gierigheyd quaet, door hoovaerdighe zeden,
Door geen onkuysschen brand, noch vleesschelijcke lust
Hem laet verleyden niet; maer die geheel uyt-blust.
Hy laet hem door den schijn des werelds niet verleyden,
Van't wereldsche gespuys de Christen af sal scheyden.
Door rijckdom, eer noch staet hem niet bekooren laet,
In kruys groot, noot en dood altijd stantvastigh staet.
Oock door den Satan loos laet hy hem niet verrassen,
Door hulp van Godes Geest leert hy daer op wel passen.
Daer toe hy oock altijd kloeck-moedigh, onvertsaeght
Veracht en tegen-spreeckt al wat zijn God mishaeght,
Bedwingt zijn gram gemoed, laet dat geen plaetse grypen,
En laet door haet noch nijt zijn herte sondigh nypen.

Verwind zijn lusten quaed, veracht pracht, over-daet,
En blusschet uyt den brand van het onkuysche zaet.
Het wereldsche gespuys en wil hy niet genaken:
Hy valscheyd noch bedroch noch vuyl gewin wil smaken:
Zijn Godt hy niet vergeet als hy in voor-spoed leeft,
Maer danckbaer lof en prijs voor zijn wel-daden geeft.
In kruys groot, noodt en dood en word hy niet mis-moedigh,
Maer is altijd gerust, en leeft alsoo kloeck-moedigh.
Hy is oock voor 't gewelt des Satans niet versaeght,
Noch als de wereld woed, en Christi Kerck verjaeght,
Laet hem uyt vreese dan tot dit noch dat verleyden, [+]
Maer Christi naem belijdt, soeckt Gods eer te verbreyden.
Staet Christi Kercke voor kloeck-moedigh, openbaer,
Is verschrickt noch bevreest voor dit of dat gevaer,
Den laster-mond veracht van d'Antichrist vyandigh,
En blijft in't waer geloof ten eynde toe vol-standigh.
Dese kloeck-moedigheyd met wijsheyd wel beleyd,
Aldus wort door de Borst verstaen, als is geseyd,
Waer door den Nieuwen Mensch, met den Hoofde verheven,
Wijslijck leeft onvertsaeght in't geestelijcke leven.

[+] *Rom. 8:38. 39.*

Het Lij. Capittel.
Van de Buyck.

NV volget na de Borst, aen 't voorste deel van't lijf
De Buyck; de welcke dient tot sonderling gerijf:
Waer in besloten zijn het net, de darmen alle,
De nieren, milte, maeg, blaes, lever, met de galle:
Somma hier zijn bewaert alle de deelen goed,
Waer door seer aerdigh word ontlast, geteelt, gevoed.
't Gereetschap is hier al bequaem tot genereeren,
Om voeden seer gesond, en onboen uyt te keeren.

Maer by de buyck verstaen wy figuurlijcker wijs
De memorie sterck, die als een buyck propijs
Den geestelijcken spijs ontfanget en bewaret,
Die oock het suerdeegh quaet, het welck den geest beswaret,
Wt suyvert, en omvanght het geestelijcke saet,
Het welcke vruchtbaer is, en nimmermeer vergaet.
Want de memory goet ontfanght het woordt des Heeren,
Bewaret wel het geen ons Godes woort gaet leeren.
[+]Door't gehoor van dit woort, 't geloove wort gebaert,
Door't geloof wordt omhelst Christus de Heer vermaert. [+]*Rom. 10:17*
Door wien de nieuwe mensch in't geestelijcke leven
Gespijst wordt en gelaeft, gevoet en kracht gegeven.
Dat dees memory goet oock suyvert wilt verstaen,
Als Gods heylige wet, die daer in wort ontfaen,
Verwecket in den mensch de kennisse der sonden,
Boetveerdigheyd, afkeer van't leven ongebonden.
Dat de memory oock sy vruchtbaer dit verstaet,
Gods woort dat zy bewaert, is het geest'lijcke saet,
Want Godes woort bewaert in een fijn herte goedigh,
Brenght goede vruchten voort der deughden overvloedigh.
[+]Hier toe dient 't geen men leest, dat Christus heeft geseyt,
So wie in my gelooft gelijck de schrift verbreyd, [+]*Iohan. 7:38*
Wt zyn buyck sullen voort de stroomen overvloedigh
Van't levend' water klaer vloeijen en springen spoedigh.
Want de Heylige Geest door't gehoor van Gods woort,
Maeckt dat 't geloove brengt veel goede vruchten voort,
Aldus is dese Buyck in de herboren menschen
Een levende fonteyn, springende na haer wenschen.
Die tot haer troost al hier aen-vanght in't aertsche dal
Te vloeijen, maer die voort seer lieflijck vloeyen sal,
Met volle stroomen klaer tot in het eeuwigh leven,
Dat Christus heeft belooft den nieuwen mensch te geven.

Wilt dan o Christen mensch! hier maken van u werck,
Dat ghy bekomen mooght dese memory sterck.
Daer toe u dienen sal het hooren, vlytigh lesen
Van Gods beschreven woort: waer by dan oock moet wesen
Het vierige gebed, in Christi naem gedaen,
Waer door ghy bidt en smeeckt, om van Godt te ontfaen,
In u den heyl'gen Geest, die in u wercke krachtigh,
Niet alleen recht verstaen Gods wil en woord waerachtigh,
Maer oock in een fijn hert u dat bewaren doet,
So dat het vruchten baert die heyligh zijn en goet:
Dat is, werckt in den mensch een waer geloove krachtigh,
Een recht boetveerdigh hert dat bidden kan aendachtigh.
So dat men krachten krijght waer door dat wordt bewaert
Gods woordt; het welcke doet dat het gelove baert
Heylige vruchten veel; *1.* Tot Godes lof en eere:
2. Als oock de ware Kerck van Christo onsen Heere
Tot stichtinge bequaem: *3.* Tot vorderinge voort
Van onse saligheyd; die wy na Godes woort
Als des geloves eynd dan krygen tot victorie,
Die ons in hoop bewaert dees salige memorie.

Het liij. Capittel.
Van de Rugge.

NV volget voort de Rug, die aen 't achterste deel
Des lichaems is so langh als 't Rugge-been geheel.
Heeft ribben driemael acht, een weynigh rond gebogen,
Is met een dicker huyt als elders overtogen.
So dat de Rugh is sterck, die al is toe gepast
Het geen hem noodigh is, om dragen swaren last.
Maer figuerlijcker wijs wy door den Rugh uyt drucken
De Christen lijdsaemheydt, die onder 't kruys moet bucken:

Waer door de Christen mensch gewilligh t'aller tijdt
+Het kruyce dat hem Godt op-leydt verduldigh lijdt.
Aen 't dragen van dit kruys kan men een Christen kennen, +*Mat. 5:38*
Waer-om een Christen mensch hem daer toe moet gewennen: *Luce. 14:27*
+Want saligh is de mensch dien God de Heer castijt.
Het Kindt dat Godt bemindt, hy met zijn roeden smijt. +*Iob 5:17*
So wie my volgen wil en mijn Discipel wesen, *Prov. 3:11*
Hem selfs versaecken moet, seyt Christus, so wy lesen, *Hebr. 12:6*
En dragen so zijn kruys: want hier eens Christens deel *Iacobi 1:12*
Is kruys en tegen-spoet, met swarigheden veel. *Mat. 16:24*
De wegh de welcke leydt ten Hemel, wort bevonden *Marc. 8:34*
Beset met doornen scherp, met steenen swaer veel ponden: *Luce 9:23*
Oock is de poort seer naeuw; so dat een Christen moet *2. Tim. 3:12*
In gaen in't Rijcke Gods door kruys en tegen-spoet: *Acto. 14:12*
Want hier het lot en deel eens Christens is te lyden,
Veel druck, kruys en verdriet, lijdsamigh met verblyden.
Want als men over-denckt den seer bedroefden stant,
Hoe God de Heer zijn volck besocht heeft en gewandt.
In't oude Testament met veel verscheyden plagen:
Daer na oock Christi Kerck met seer beswaerde dagen:
't Is wonder hoe seer veel Gods volck geleden heeft:
Hoe dat het eene kruys het ander niet begeeft.
Gelijck de baren veel in zee malkander volgen,
So oock het eene kruys het ander volght verbolgen.
+In den naem van de Kerck aldus de Psalmist klaeght,
Sy hebben van der ieught mijn gequelt en geplaeght, +*Psalm 129.*
Van Kinds-been heeft men my, mach Israël wel seggen,
Benaut, maer konden my noyt heel ter neder leggen;
Sy hebben met een ploegh mijn Rugge hert gedruckt,
En vooren diep en langh, so op mijn Rugh geruckt,
Gelijck als met een ploegh den Rugh schier door gesneden
En my so met veel strijdt gequelt en af gereden.

Veel lieve Kind'ren God, ellendigh zijn gedoodt, +
Door water, swaerd en vier, door veel tormenten groot.
Soud' ick verhalen al de boose wreede treken
Waer door zy zijn versocht, de tijdt sou' my ontbreken.
Aen-siet oock Christum self, die geen sond heeft gekent, +
Hoe dat hy werd geplaeght met veel en swaer ellendt,
En dat om onsent wil; gemartert en geslagen,
Gekruyst, gedoot, en heeft den toorne Godts gedragen;
Nochtans hoort eens de stem van God die hem bemint;
Dit is mijn lieve Soon daer toe ick ben gesint. +
De Christen Christum moet, als wy by Paulum lesen,
In tegen-spoet en kruys hier gelijckformich wesen,
In dien hy wil hier nae van't kruyce zijn bevrijdt, +
En in den Hemel hoogh met Christo zijn verblijdt.
Want hier de Christen mensch met Christo eerst moet lyden,
In dien hy wil hier na met Christo hem verblyden. +
Als de Heylige Geest getuyget van de schaer
Der zielen voor Gods throon staende, bekleed aldaer
Met een wit suyver kleet, Palm-tacken in haer handen,
Als nu victorieus over al haer vyanden:
Dit zijnse, seyd de Geest, die hier gekomen zijn, +
Wt groot kruys en verdriet, verdruckingen en pijn,
Die in het bloet van't Lam gewasschen zijn haer kleeren,
En staen voor Godes Throon om God den Heer te eeren,
En dienen dach en nacht in zynen Tempel schoon,
Met Christo 't reyne Lam, Gods een-geboren Soon:
So dat zy geen meer dorst, noch honger zullen lyden,
De hitte noch de Son hun quellen t'gener tyden,
Want het Lam 't welcke is in't midden voor den throon,
Haer hoeden sal, en voort tot de fonteynen schoon
Van't levend water klaer geleyden; van haer oogen
Sal God de tranen al, af-wasschen en af drogen:

+*Hebr. 11:*

+*Hebr. 4:15*
12:2

+*Mat. 3:17*
Rom. 8:17
8:29
+*2. Cor. 1. 5*

+*1. Pet. 4. 13*
Apoc. 7. 9

+*Apo. 7. 14.*
15
16
17

't Is dan een woort getrouw dat ons d'Apostel leert,
Godt ons van eeuwigheyd heeft gepredestineert
+Om den beelde zijns Soons gelijckformigh te wesen,
Hier eerst in lyden swaer, hier naer by God gepresen — +*Rom. 8:29.*
In vreughde: want wy hier met Christum in den doodt
Eerst moeten gaen, daer na, zijnde van't kruys ontbloodt,
In vreughde voor Gods Throon met hem weer triumpheren,
Om God eeuwigh in vreughd te dienen, loven, eeren.
+Daerom, o Christen Mensch, als Petrus ons wel leert,
Als ghy wort door het vier beproeft en schier verteert, — +*1. Pet. 4:12.*
Of als ghy wort met cruys besocht, en wilt niet dencken
Dat u wat vreemds geschiet, want ten kan u niet krencken
Aen uwe saligheyt: Maer sijt daer in verheught,
Dat Christi lyden ghy deelachtich hier sijn meught,
Op dat ghy in sijn komst, hier namaels weer soud meugen
V in zijn heerlijckheyt verblyden en verheugen.
Daerom, o Christen mensch! gaet doch stantvastich voort,
+Weest niet te seer verbaest als 't cruys u komt aenboort,
Van een bemind kind Gods, denckt dat het is een teecken; — +*Apoc. 3:19.*
+Dat God oock in het cruys niet van u is geweecken, — *Heb. 12:6.*
Maer by u blyven wil, en u door synen Geest — +*Psal. 90:15.*
Verstercken, dat ghy 't cruys als een Heldt onbevreest
Gewillich dragen sult; in't midden van't benouwen
Wel getroost u op God vast bouwen en vertrouwen.
Sijn kind'ren God de Heer nimmermeer en verlaet.
Ist dat ghy door het vyer, seyt God, of water gaet,
+Soo sal ick by u zijn, als ghy schier schijnt te sincken
Door water-stroomen diep, daer in ghy most verdrincken, — +*Esai. 43:2.*
Of dat ghy door het vyer vergaet en schier verbrant,
Ick u verlossen sal dan door een stercken hant.
Daerom, o Christen mensch! u cruys, u sware plagen,
+Met blijdschap wel getroost lydsamich leert doch dragen. — +*Rom. 5:3.*

Want ghy bevinden sult dat u het kruyce baert
Lijdsaemheyd, die u geeft bevindinge vermaert:
Dat de bevinding werckt de hope sterck en krachtigh,
Die nimmermeer bedrieght, maer rust op God al-machtigh:
Die den Heyligen Geest sal senden in u hert,
Waer door een Christen Mensch waerlijck versekert wert
Van Godes gunste goed en liefde, ons bewesen
In Christo, Godes Soon, ons Heyland hoogh gepresen.
Want dese Geest en is geen Geest tot vreese weer, +
Maer is een Trooster soet, de Geest van God den Heer
Die een geloovigh mensch versekeringe gevet
Te zijn een kind, bemind van God, die eeuwigh levet;
En hem vry-moedigh maeckt om God te roepen aen,
Om door't gebed tot God, in alle noot te gaen,
Met een vertrouwen vast, dat, gelijck God genadigh,
Ons doen wy waren dood, zijn vyanden mis-dadigh,
Gesonden heeft zijn Soon, zijn wel-beminde kind,
En ons in hem gemaeckt zijn kind'ren wel bemind,
Dat wie in hem gelooft, door zijn Geest is herboren,
Oock eeuwigh leven sal, en geensins gaen verloren.
Ons alsoo in het kruys oock sal verlaten niet,
Maer redden sal altijd uyt allerley verdriet,
Met Christo geven voort den waren Christen Menschen
Wat zy ter saligheyd behoeven ende wenschen.
't Is wel waer dat het kruys, daer med' ons God kastijd,
Ons lastigh valt en swaer, en ons doet zijn in strijd,
So lang als 't kruyce duurt, daer onser wy wel suchten, +
Maer daer na baert het ons salighe soete vruchten.
Daerom, o Christen Mensch! aen-merckt doch met aendacht
Van wien het kruyce komt, en tot u word gebracht.
Het komt niet by geval, het hangt niet aen den menschen,
Noch aen den Satan quaed, die 't verderf u wel wenschen.

+*Rom. 8:15*
1. tim. 2:7.

+*Heb. 12:11.*

Het komt alleen van Godt, alleen door Gods beleyt,
Gematight en bepaelt door zijn voor-sienigheyd.
Het komt dan van dien God, die tot ons is geneghen,
Die ons met liefde groot, hert-grondigh met beweghen
Om-helset en bemind; die ons niet wil dan goed,
Met wien wy zyn versoent, door Christi dierbaer bloed,
Die ons wel helpen kan, als onsen God al-machtigh,
En ons als Vader goed oock helpen wil waerachtigh.
Van desen goeden God het cruyce op ons daelt,
Die 't niet alleen ons send, maer matight en bepaelt:
[+]Soo dat het cruyce gaet niet boven ons vermoghen,
Hy laet ons worden niet in onse hoop bedroghen:
Maer ons genadigh seer, ja vaderlijck kastijd,
En geeft ons uyt het kruys een saligh eynd altijd.
Laet ons dan in het kruys tot God, door Christum, vlieden,
Hy sal genadigh wel zijn hulp ons altijd bieden.
Aen-merckt oock eens het eynd, waer-om dat het geschied
Dat God ons soo versoeckt met kruys en veel verdriet:
Wt liefde, niet uyt haet ons Godt de Heere goedigh
Besoeckt, druckt en kastijd met het kruys tegen-spoedigh.
Want godt die kent den mensch dat hem noch vleesch en bloet
Aen-hanght; dat menigh-mael noch quaet en sonde doet:
Dat met de wereld niet zy souden gaen verloren,
Kastijd God en besoeckt zijn kind'ren uytverkoren.
Tot onsen besten dan is't dat ons God de Heer
Kastijd; op dat ons hert mocht kryghen een af-keer
Van sonde, van het quaet, van ydelheyd te pleghen;
Maer heyligh leeren gaen in Godes Wet, en weghen:
Dat wy ons aen het geen ter wereld heerlijck schijnt
Vergapen souden niet; want dat seer haest verdwijnt;
Maer ons hert en gemoed geheel daer van af trecken,
En tot het Hemels goet ons herte so op-wecken:

[+]1 Cor. 10. 13
Rom. 5. 5

Dat wy eerst en voor al met hert, wil en gemoed,
Niet wellust, eer en staet, rijckdom en werelds goed,
Maer Gods wil boven al betrachten, en daer neven,
Ons eynde van't geloof het saligh eeuwigh leven.
Laet ons voort mercken aen, op dat wy niet den moed
Verliesen immermeer in kruys en tegen-spoed,
Godes beloften trou: Dat hy ons wil verhooren, +
Dat hy ons laten sal in't kruys niet gaen verloren,
Dat hy ons helpen wil, in't kruyce by ons zijn,
Genadigh door zijn hand versachten wil ons pijn,
Door den heyligen Geest vertroosten en verstercken,
En een uyt-komen goed ter saligheyd wil wercken.
God de Heer is getrouw, die zijn beloften al,
Na zijn goetheyd en macht waerlijck vervullen sal,
So dat wy wel getroost in kruys en groot benouwen
Ons mogen wel op Godt verlaten en vertrouwen.
Hy is al-wijs, al-goed, zijn macht is oock soo groot,
Dat ons geen creatuur, geen kruys, geen noot noch doot,
Hooghte, noch diepte groot, Engelen, Overheden, +
Geen dinck wat dat het zy, hier boven noch beneden
Ons van de liefde Gods, van Gods goet-gunstigheyd,
Van zijn genade soet, van't geen ons is bereydt
Door Christi dierbaer bloet, zijn lyden ende sterven
Ons scheyden kunnen niet, maer sullen dat be-erven.
Daer-om o Christen mensch! toont dat ghy zijt een kindt
Van God den Heer bemindt, dat niet is aerdtsch gesint.
Gewilligh wel getroost wilt op u Rugge dragen
't Kruys dat u Godt op leydt, voeght u na Gods behagen.

+*Esai. 54:7.*
57:16.
Threnor. Ierem. 3:22.
Hosea 6:1.
2.
3.
Luce 21:18.
1 cor. 10:13.

+*Rom. 8:37.*
38.
39.

Het Liv. Capittel.
Van de Diejen, Kniejen, Schinckels ende Voeten.

D*E* deelen volghen voort, uytwendigh aen het lijf,
Onder den buyck gestelt, het lichaem tot gerijf.
De Dieje, Kniejen twee; de Schenckels, welcker leden
Voor Schenen, achter zijn de Kniejen, daer beneden
De Voeten zijn gestelt: dees leden zijn gepast,
Aen 't lichaem, om daer op te staen en rusten vast:
Oock om daer op te gaen, tot gerijf naer behagen.
Soo dat dees deelen vier het lichaem moeten dragen.
[+]Hier figuerlijcker wijs de Dieje ons bediedt
Stantvastigheyd bequaem, waer door dat het geschiedt, [+]*Foemur.*
Dat de geest'lijcke mensch volstandigh loopt de gangen
Der liefde, hoop, geloof, die hy heeft aen gevangen.
Die stantvastigheyd dan, en volherdinge goet
Een weldaet Godes [a] is, waer door Godt in't gemoet
Der uyt verkoor'nen werckt, dat zy volstandigh blyven [a]*Ro*m. *11:29*
In't geloof, liefde, hoop, in Christum vast beklyven. *16:25*
Want God door zynen Geest, door den dienst van zijn woord *1. Cor. 1:9*
Doet op ons oogen blindt, ons ooren dick door-boort; *2. Cor. 1:21*
Verlichtet ons verstant, vernieuwt onse gedachten; *22*
Maeckt goet ons quaden wil, en geeft ons nieuwe krachten: *Ephes. 4:30*
Om met een opset goet, den wech, het padt, den baen *1. Iohan. 2:27*
Ter salicheyd, met lust, stantvastelijck te gaen: *Mat. 24:24*
Dit niet alleen, maer geeft oock door zyn kracht almachtigh *Iohan. 10:28*
Dat wy ten eynde toe volstandigh zijn waerachtigh. *Rom. 8:31*
Dese volstandicheydt en volherdende daet, *Philip. 2:13*
Die is gegrondt, en rust, vast gefondeert bestaet, *Zach. 10:12*
Niet op ons eygen kracht, niet op ons goeden wandel,
Niet op ons hoop, geloof, noch op ons vromen handel;

Maer [b] op de liefde Gods, op Godes [c] goetheydt soet,
Op Gods [d] genaed' alleen, op Godes [e] wille goet,
Op d'almachtige [f] kracht van den Heer der Heyrscharen,
Op [g] Gods beloften trou, dat hy ons wil bewaren;
Op de [h] verdiensten al, op't [i] vierige gebed
Van Christus Godes Soon, die voor ons heeft de wet
Vol-daen, en door zijn doodt betaelt voor onse sonden;
Op den [k] Heyligen Geest die hy ons heeft gesonden.
Op dese gronden vast een Christen hem verlaet,
Versekert dat hy sal volherden met der daet.
Doch en veracht geensins de middelen en wegen
Daer toe verordineert; maer die door Godes segen
Sorghvuldelijck gebruyckt: Godts woordt hy hoort en leest,
Bidt God in Christi naem om den Heyligen Geest:
Oock en vergeet hy niet 't gebruyck der Sacramenten,
Hy hem wel wacht te gaen in der god-looser tenten;
Hy oeffent zijn geloof, zijn liefde hy bewijst:
God voor zijn gaven al hy danckbaer looft en prijst.
Hy gaet volstandigh voort in een Godsaligh leven,
Wetende dat hem Gjod 't volherden oock sal geven.
Daer-om o Christen mensch! wilt hier op letten wel,
Op dese gronden rust; maer neemt een goet op-stel,
Betracht des Heeren wil, de wereld wilt verlaten,
Met vlijt Godsaligh leeft; wilt 't sondigh leven haten.
Den loop-baen des geloofs volherdigh lopen wilt.
De ydelheyd veracht, u boose lusten stilt.
Blijft op den goeden wegh, treed daer van niet besyden.
In den geest'lijcken strijdt wilt doch volstandigh stryden.
Leest, hoort en mediteert dagh en nacht Godes woort,
Volherd in het gebedt, van deught tot deught gaet voort.
Den Godes dienst neemt waer, de traegheydt wilt verdryven,
God u dan geven sal volstandigh voort te blyven.

[b] *Iere. 31:3*
Iohan. 3:16
Rom. 8:33
Ephes. 2:4
2. Thes. 2:16
1. Iohan. 4:9
10
19
[c] *Psa. 34:9*
103:11
17
Nahum. 1:7
Ierem. 3:11
Titum 3:4
5
[d] *Neh. 9:17*
Exod. 34:6
Rom. 3:23
24
Ephe. 1:6
2. Tim. 1:9
1. Pet. 5:10
[e] *Psa. 33:11*
Iesaie 46:10
11
Iohan. 6:39
40
[f] *1. Pe. 1:5*
[g] *Ies. 55:10*
11
Ierem. 31:33
2. Cor. 1:20
[h] *Rom. 3. 25*
5. 10
1 Tim. 2:6
Hebr. 9:26
10. 14
1. Iohan. 1:7
2:2
[i] *Ioh. 17:24*
Hebr. 5. 7
[k] *Ioh. 14. 16*
2. Cor. 1. 21
Ephes: 1. 13

[+]De Kniejen volghen voordt, waer door wy hier verstaen
Het vierige gebedt door, het geloof ghedaen: [+]*Genu.*
[+]Dat door de hoop verwacht, 't geen waer-om is gebeden:
Want men kan in't gebedt niet so 't behoort voort treden, [+]*Iasa. 45:23*
Sonder geloof en hoop, waer sonder, een 't gebedt *Rom. 14:11*
Niet doet na Godes wil, noch leeft na Godes Wet. *Phil. 2:10*
Wie twijffelmoedigh bidt met vliegende gedachten,
En met een vaste hoop op God niet kan verwachten,
't Gebedt van sulck een mensch een grouwel is voor Godt,
Met den herboren mensch en heeft hy deel noch lot.
Hy ongestadigh is als der zee wilde baren,
Waer voor zijn toorne swaer hem Godt sal openbaren.
Laet ons dan leeren nu wel recht doen ons ghebedt
In Christi naem tot Godt, na Godts wil, met op-set
Van een boet-veerdigh hert tot God ons te bekeeren.
Na't voor-schrift van Gods woordt wilt u gebedt formeeren,
Wt een ootmoedigh hert, met een geloof op-recht;
Met aendacht in't gebedt op uwe Kniejen lecht:
En met een vaste hoop op God niet kan verwachten,
't Gebedt van sulck een mensch een grouwel is voor Godt,
Met den herboren mensch en heeft hy deel noch lot.
Hy ongestadigh is als der zee wilde baren,
Waer voor zijn toorne swaer hem Godt sal openbaren.
Laet ons dan leeren nu wel recht doen ons ghebedt
In Christi naem tot Godt, na Godts wil, met op-set
Van een boet-veerdigh hert tot God ons te bekeeren.
Na't voor-schrift van Gods woordt wilt u gebedt formeeren,
Wt een ootmoedigh hert, met een geloof op-recht;
Met aendacht in't gebedt op uwe Kniejen lecht:
En met een vaste hoop wilt na verhooringh wachten:
Dan sal Godt u gebedt aen-nemen, niet verachten.
Want door't vruchtbaer geloof, en door de hope vast
Als door Knie-schyven twee 't gebedt wordt so gepast,
Dat het in Christi naem ten Hemel op kan stygen,
En het gewenste goet ter salicheydt verkrygen.
[+]De Schenckels seer bequaem uyt deelen twee bestaen.
De Scheenen staen voor aen, de Kuyten achter aen. [+]*Crus.*
't Sijn Beenen langh en gladt, met vleesch-achtige spieren,
En span-ad'ren beset, die 't lichaem wel vercieren.
[+]Waer door men mach verstaen de veerdicheyd in't gaen:
Waer meed' een Christen mensch moet wesen aen gedaen. [+]*Rom. 12:11*
Dees veerdicheydt is die, waer door men is genegen,
Spoedigh met goeden vlijt te gaen in Godes wegen;

En veerdigh ras en snel te loopen even koen,
Om de geboden Gods gewilligh wel te doen.
Dees' Schenckels langh en gladt, vast en sterck moeten wesen,
Beset met spieren goet, gebonden met de pesen,
Van span-ad'ren bequaem: dat is, de mensche moet
Sterck zijn in het geloof, manhaftigh van gemoet,
Gewilligh wel bereydt, volveerdigh en seer handigh,
Om den geest'lijcken strijdt te stryden oock volstandigh.
Op dat de Christen mensch in't leven na Gods Wet,
In't doen van Godes wil, en werde niet belet.
Wie hem in desen wech tot stil-staen gaet begeven,
Sijn veerdicheydt verliest, en wordt te rugh gedreven.
Vergeefs hy veerdigh loopt, al loopt hy noch so hert,
Die niet tot aen het eyndt kloeckmoedigh en volherdt. +
Maer wie tot aen het eynd kloeckmoedigh loopt wel veerdigh;
In Christo wordt gemaeckt des levens kroone weerdigh.
Daer-om o Christen mensch! de wereld weder-staet,
Loopt met de wereld niet, haer ydelheydt verlaet.
En zijt noch slap noch traegh, maer wilt den geest op-wecken,
De veerdicheydt met vlijt des geestes wilt aentrecken. +
Loopt veerdigh in den wech des Heeren altijdt voort;
Gewilligh uwen wegh meet af na Godes woordt.
Wilt u tot het gehoor van Godes woort begeven,
Daer lopen leert den wegh die ons geleyt ten leven.
Gods saligh-makend woordt na waerheyd leert verstaen,
In kennis en verstant leert altijdt voor-waert gaen,
Verstercket u geloof, en doet dat vruchtbaer wassen,
Gaet so van deughd tot deughd, en laet u niet verrassen
Van u vyanden stout, die u altijdt bespien;
Maer gaet kloeckmoedigh voort, het hooft haer vry wilt bien. +
Bidt Godt dat hy u wil in u geloof verstercken,
En maken dat het zy vruchtbaer in goede wercken.

+*Mat. 10:22 24:10 2 Tim. 2:5 Apoc. 2:10 1. cor. 15:58*

+*1. Cor 14:1*

+*Iud. vers. 3:*

[+]D'onderste leden zijn de Voeten lang en plat,
Met zenuwen beset, met beenen vast en glad: [+]*Pedes.*
Zijn als pilaren vast, en standers seer bequame
Waer rusten op, en staen de leden van't lichame:
Waer door de leden al van het geheele lijf
Wel hebben na haer wil, gemack en groot gerijf:
Want 't lichaem wort daer door gedient wel alle daghen,
Van d'een tot d'ander plaets gevoert en voort-gedraghen.
De Voeten zijn aen 't lijf de leegste leden wel,
Maer konstigh zijn gemaeckt, bekleed met vleesch en vel:
Wt beenkens vier-mael elf, seer wonderlijck bestaende
Met spierkens seer bequaem, en senuwen radt gaende:
So dat, indien den Mensch met aendacht daer op sagh,
Hy sou, tot Godes lof, daer maken van gewach,
En met een danckbaer hert, tot Gods lof, roepen klaerlijck
Wat hebt ghy my, o Heer, geschapen wonderbaerlijck!
Maer wat doet doch den mensch al is dat hy dit weet?
Die groote weldaed Gods hy niet alleen vergeet,
Maer is van God den Heer, zijn Schepper, af-geweken,
En heeft hem self mismaeckt met sondige gebreken.
So dat zijn Voeten twee niet zijn bequaem te gaen
Den rechten wegh tot God, of in Gods Wet te staen:
Maer loopen op den wegh der wereld ongebonden,
Ja met lust en vermaeck gaen zy den wegh der sonden:
Van welcken wegh, indien hy tydigh niet af keert,
En loopt den rechten wegh, so Godes woord ons leert;
Gelijck hy nu ontbind zijn Voeten tot de sonden,
Sullen in't helsche vyer die worden vast gebonden.
Maer het Godlijcke woord leert recht ons Voeten gaen,
Wijst ons den rechten wegh, leert ons Gods wil verstaen,
En worden, door Gods Geest, genadigh weder-boren
Om af te wijcken voort van't breede padt verloren,

En op des Heeren wegh te wandelen oprecht:
Als op zijn meester trouw zijn oogen slaet een knecht
Die zijn Heer volghen wil, alsoo is't dat wy moeten
Ons ooghen slaen op Godt, en volghen Christi Voeten.
Want hy is onsen wegh die tot den Hemel leyd, +
Hy is ons Leyds-man oock die ons den wegh bereyd.
Daer-om een Christen-Mensch moet volghen de Voet-paden
Christi; alleen met Godt en Gods woord hem beraden:
Als Enoch heeft gedaen, die wandelde met God; +
Waer-om hem God op nam, en gaf een Hemels lot:
So moet een Christen Mensch oock gaen in Christi weghen,
Die voor hem, en voor ons den Hemel heeft verkreghen.
Ghemerckt dan Christus is in't Hemels hof om hoogh,
En op ons neder siet met een genadigh oogh:
So laet ons sien om hoogh, al zijn wy op der aerden,
Gaen verby al het geen de wereld houd in waerden,
En met ons Voeten gaen daer God sich openbaert,
Dat is, in Christi Kerck, daer Gods woord word verklaert.
Want Godt wil, door zijn woord, in ons 't geloove wercken,
En ons, door zynen Geest, geleyden en verstercken.
Want hier en is geen plaets op't gantsche aerden-rijck
Die soo, als Christi Kerck, den Hemel is gelijck.
Al is't oock dat een mensch, ter wereld hier beneden,
Met zyne Voeten twee de aerde moet betreden;
Soo is hy nochtans oock van Godt alsoo gemaelt,
Zijn aengesichte dat niet na der aerden straelt,
Maer op-waert siet om hoogh; waer uyt wy menschen leeren
Dat wy altijd voor al zijn schuldigh te begeeren +
Het ware Hemels goed, het genadighe loon
Dat Christus ons bewaert, om hoogh voor Godes Throon.
Soo dat, al zijn wy hier, nochtans is't dat wy moeten
Op den geest'lijcken wegh doen loopen onse Voeten.

+*Ioa. 14:6.*
Heb. 12:2.
Mat. 16:24.
Luce 4:23.
+*Genes. 5:24.*
Hebr. 11:5.

+*Collos. 3:1.*
2.

Wilt ghy op desen wech dan loopen recht en wel,
Hebt acht op dingen twee, het een is Gods bevel,
Het ander is het recht of vryheyt ons verkregen
Door Christum. Soo ghy sijt tot eenich dinck genegen,
Of wilt doen sulck een daet die ghy versekert syt
Dat in als accordeert; met Gods woort dan verblijt
Daer toe vrymoedich gaet, u Voeten laet dan loopen
[+]Om den gelegen tijt oock daer toe uyt te koopen.
Maer soo u Voeten gaen tot middelmatich werck,
De liefd' en Godes eer laet sijn u oogen merck.
Betracht ghy niet gods eer, u Voeten moeten swichten:
Acht ghy op liefde niet ghy sulter veel ontstichten.
Daerom, o Christen mensch, wilt ghy voorsichtich gaen,
Leert vlytich Godes wil, en let op sijn vermaen.
Gods eere boven al wilt vlytich wel betrachten,
De broederlijcke liefd druckt uyt met al u krachten.
Daer nae in het gebed u twee Knie-schyven buyght,
Want u ootmoedich hert daer door wel wort betuyght.
Door het gebed tot God, in Christi naem, wilt vlieden,
Want hy ons heeft belooft zijn hulpe dan te bieden.
't Gebedt in Christi naem is van soo grooten kracht,
Dat daer door Godes hulp wordt tot ons afgebracht:
Dat daer door wort verjaeght den Satan, en verkregen
Troost in noot, in ons doen genadich Godes zegen.
Daerom, o Christen mensch! u self doch niet onteert,
Maer u tot God den Heer van herten doch bekeert.
Wilt den verkeerden wech der werelt doch verlaten:
De dwaesheyt van u vleesch, en sonden boos wilt haten:
Gedenckt dat ghy al-hier altijt niet blyven sult,
Daer-om u lusten quaet nimmermeer en vervult.
V Voeten soecken laet onvergancklijcke dingen,
Denckt dat de Christ'nen hier niet zijn als vreemdelingen.

[+]*Ephes. 5:16. Collos. 4:5.*

Loopt vierich na die stadt die fondamenten heeft, [+]
Die God self heeft geleyt, daer in men eeuwich leeft.
Loopt na het Hemels broot, soeckt de Hemelsche saken,
Nae al wat God behaegt loopt vlytich met vermaken.
Wilt op den goeden wech u voeten setten recht,
Gaet voort in het geloof, denckt dat ghy syt Gods knecht,
Wiens Voeten God alleen gewillich dienen moeten.
Daerom wilt in u hert het vier der liefde boeten;
En laet u Voeten gaen uyt liefde om Gods eer
Te dragen over al, leert loopen nae syn leer,
Wilt oock u even mensch tot Godes woort geleyden,
Om God te dienen t'saem en zijn lof te verbreyden.
Godsalich en oprecht u wandel sy altijt,
Stantvastich in't geloof en hope staet verblijt,
V Voeten laet doch niet van't waer geloove dwalen,
Noch op der liefden padt geen mislach wilt behalen.
Maer het is seer bedroeft, oock te beklagen seer,
Dat vanden rechten wech wijckt menich mensch soo veer:
Haer Voeten laten gaen den Duyvel te behagen,
Het ydel werelts goet met vreughde sy nae jagen.
Men loopt soo Godloos heen al of daer waer geen Godt,
Met Gods woort en gebod heeft menich mensch zijn spot.
Daer sijnder die 't verderf van Christi Kercke soecken,
Jae met een bitter hert vervolgen en vervloecken.
Daer gaender veel verleyt door ongesonde leer,
Men pleegt Afgodery, men ontsteelt God syn eer:
Men meent 't en is geen sond in plaetsen te verschynen
Daermen den Afgod dient: men toont seer quade mynen.
Men seyt 't is even veel wat dat het lichaem doet,
Soo lange als het hert noch blijft van binnen goet.
Maer arme blinde mensch, ghy moet Godt anders vresen,
Met lichaem en met ziel God recht gedient wil wesen.

[+] *Hebr. 11:10.*

Men neemt des Heeren naem lichtveerdigh in den mondt.
Men lastert, vloeckt en sweert, en misbruyckt Gods verbondt.
Den Gods-dienst achtmen kleyn, men sal die licht versuymen.
Men op den Sabbath volght een weynigh de coustuymen,
Om 't wel staens wil men komt eens tot 't gehoor van't woordt,
Maer den geheelen dach playsiert het vleesch dan voort.
Een yder onderlaet zijn huys-gesin te leeren
Den wegh ter salicheyd; als men na zijn begeeren
Elck laet ter Kercken gaen, dat is al veel gedaen.
Men hoordt daer tot geen deughd particulier vermaen.
Ja self de Herders oock haer Schapen laten dwalen,
't Huys soecken is te veel, om die so weer te halen.
De ongehoorsaemheydt oock neemt den over-handt,
Men van de Magistraet, o spreeckt, dat het is schandt.
De ionge ieught niet eert haer ouders na behooren,
Haer meesters onderwijs klinckt niet wel in haer ooren.
De liefd' is heel verkout, twist, tweedracht, haet en nijt,
En gramschap gaet in swangh: men doet malkander spijt.
Als men eens is vergramt men wil niet weer vergeven,
Onversoenlijcke haet doet menigh mensche sneven.
Onkuysheyd isser veel, men geen hoer-huysen weert.
Door hoerdom, overspel, wort menigh mensch onteert.
In dertelheyd men leeft, zijn lusten moetmen volgen,
Begeerlijckheden quaet al zijnse zeer verbolgen.
Het hoveerdige kleet en is geen sonde meer,
Als by de wereld boos daer van men maer heeft eer.
Voort aen men niet meer let op 't stichtelijcke leven,
Men mach sich onberispt tot pracht en prael begeven.
Het droncken drincken boos en wort niet veel geacht.
Men zit en bancketteert wel den geheelen nacht.
Het ydel dansen geyl men niet meer mach bestraffen.
Des werelds ydelheyd men niet meer wil af-schaffen.

De teerling word gerolt, dat is, den dobbel-steen;
Het tick-tack-bert, en oock het schaeck-bert werd gemeen,
Het troef-spel met de kaert, de kaets-baen word gevonden,
En quade spelen veel, men seyt die zijn geen sonden:
Ja oock wel, 't is bedroeft! lidtmaten van de Kerck
Daer van met groot playsier en vermaeck, maken werck,
Den kostelijcken tijd haer self zy so ontstelen,
Verquisten gelt en goed door ydel dwase spelen.
Men lieght ende bedrieght, men gebruyckt valsch gewicht,
Oock valsche maet: men leeft ontrouw, lichtveerdigh, licht,
Men rooft en schendigh steelt, men gebruyckt valsche brieven.
Daer zijn veel banck'rottiers, men straft geen groote dieven.
Practijck van valsche munt en woecker gaet in swang.
De gierigheyd seer quaed by velen heeft zijn gang.
Gods gaven men misbruyckt, daer is een quaden wandel:
Den armen men vergeet, men is on-vroom van handel:
Men gaet om met bedroch; de achter-klapper leeft:
Den laster-mond men vind; men geen recht oordeel geeft:
Elck voed zijn lusten wilt; men mach nu wel begeeren:
Al waer 't dat Godes Wet ons anders soude leeren.
De tijd waer my te kort soud' ick verhalen al,
Werwaert ons Voeten gaen hier in dit aerdsche dal,
't Is droevigh dat de noot my dit also doet spreken:
Hoe dat de Voeten veel snel loopen tot gebreken:
Het welck de wrake Gods tot onswaert loopen doet:
't En zy wy boete doen, en vallen God te voet.
Die met de wereld quaet dan niet wil gaen verloren,
Met een boet-veerdigh hert na Gods woord moet gaen hooren:
En loopen op den wegh, als boven is geseyd,
Die ons tot God de Heer ter saligheyd geleyd.
Die dan zijn Voeten past op die heylsame weghen:
En loopt den rechten wegh met yver, door Gods zeghen;

Die sal zijn eygen vleesch de geyle wereld quaet,
Den helschen Leeuw en Draeck, zijn vyandt obstinaet
Door Christi raet en hulp, door het Gebed verwinnen,
En gaen victorieus also ten Hemel binnen.

Het lv. Capittel.
Van de Herssenen.

***D**'Ontleding'* van den Mensch dus verde is geschiedt,
Der deelen al te saem, uytwendigh die men ziet.
De deelen volgen voort inwendigh te vertalen;
Die wy van stuck tot stuck niet sullen al verhalen:
Maer de voornaemst' alleen een weynigh wysen aen,
Om 't geestelijck profijt der selven te verstaen.
De Herssenen voor eerst, die Godt so wonderbaerlijck
Geschapen heeft, dat oock wy niet en kunnen klaerlijck
Daer van noch de natuur, noch werckingen bequaem
Begrypen noch verstaen: maer moeten Godes naem,
Gods wijsheydt, goetheydt groot, en kracht daer in bekennen:
Dees' plaets van ons verstandt tot heyligheyd gewennen.
Dees Herss'nen heeft de Heer bequamelijck bereyd,
Ten plaetse waer in daer der wijsheyd winckel leyt;
De woningh van't verstant, daer oordeel en memorie
Sich wonderlijck verthoont tot Godes lof en glorie.
't Is waer, aen 't lichaem wort gevonden niet een deel,
Waer van men de natuur begrypen kan geheel.
Maer d'Herssenen die zijn noch veel meer wonderbaerlijck,
Want wie kan haer natuur of werckingh mercken klaerlijck.
So dat de mensch door't werck dat in dees' plaets geschiet,
Door't gene dat men hem daer uyt voort brengen siet,
Sijn heerlijckheyd verthoont; en schijnt also door desen
Meer als door eenigh dingh zijn Godt gelijck te wesen.

Want in dees' winckel schoon, der Herssenen, vergaert,
Den Mensche wijsheydt groot, die hy met oordeel baert;
Om tusschen goet en quaet recht onderscheydt te maken:
En brenght de wijsheydt voort, waer naer hy alle saken
Wijss'lijck tot zijn profijt, en Godes eer beleydt:
Tot sulck een plaets heeft Godt ons Herssenen bereydt.
Als in den Hemel heeft zijn wooningh God gepresen,
En van daer wel regeert alles wat is in wesen:
Also heeft God de Heer oock gewilt niet alleen
Dat d'Herss'nen souden zijn als een fonteyn gemeen
Der Zenuwen, die zich door't lichaem heel verspreyden:
Maer heeft ons Hers'nen oock wel willen so bereyden,
Dat die een winckel schoon en woningh souden zijn
Van't menschelijck verstandt: waer uyt t'aller termijn
De mensch tot zijn gerijf de wijsheydt soud' voort halen,
Om niet tot zijn verderf onwijss'lijck dwaes te dwalen.
Wonderlijck heeft de Heer ons Herss'nen dan bereydt,
Dat daer in is de grondt, de wortel is geleydt,
Der Zenuwen die sich verspreyden door de leden,
So dat de mensch daer van niet kan verstaen de reden.
Maer daer en boven oock dat die zijn als het hof
Der wijsheyd en verstant in ons, tot Godes lof.
Ick segh tot Godes lof, want 't zijn Gods wonder wercken,
Die wy in ons natuur der Herssenen aen-mercken.
Is't dat ghy mensche dwaes begrijpt en niet verstaet
Hoe dat in u verstant de werckinge toegaet!
Ja kunt ghy de natuer niet van de plaets recht weten
Daer in u wijsheyd werckt! wat zijt ghy doch vermeten?
Kunt ghy met u verstant begrypen noch verstaen
V eygen herss'nen niet hoe dat die zijn gedaen?
Daer ghy niet tot verstant van u self kunt geraken,
Wilt ghy met u verstant door-snuyven hooger saken,

De dingen niet alleen die u niet aen en gaen,
Die hier op aerden zijn? Maer derft ghy oock bestaen!
Met u kleyn blind verstant te zien en te bemercken
Gods wijsheyd, Godes raed, en Godes wonder wercken,
Met uwen stouten mondt vraeght ghy na het bescheyt
En reden van Gods raed, van zijn al-wijs beleydt!
Wilt ghy met u verstant door-gronden Godes wegen,
[+]Ghy, om Gods wysen raed berispen zijt genegen?
Om dat Godt na zijn wil, die heyligh is, en goet, *[+]Luce 12:32*
Na zijn wijsheyd en raed, door zijn genade soet, *Ephe. 1:4*
Na zijn vryheyd en macht; ia na zijn wel behagen, *5*
Voor 't begin aller dingh eeuwigh voor tijdt en dagen, *11*
Wt den gemeenen hoop der menschen kleen en groot, *Rom. 11:5*
[+]Die even sondigh zijn in sonden alle doodt, *9:18*
Die alle even diep onder den vloeck Gods lagen, *2. Tim. 1:9*
En na Gods oordeel recht verdienden helsche plagen; *1. Petr. 1:2*
[+]Sonder aen-sien op yet, sonder aen-sien op 't geen, *[+]Rom. 5:18*
Hy door zijn voorsien scherp, meer voorsach in den een *19*
Als in een ander mensch, (zy waren al verdorven, *[+]Rom. 9:11*
Den geestelijcken doodt der sonden boos gestorven:)
Wt dien verdorven hoop der menschen na zijn raet,
Den eenen mensch verkiest, den ander leggen laet
In het gemeen verderf. Dat Godt na zijn ontfarmen
[+]Over den eenen mensch sich goedigh wil erbarmen.
Den ander om zijn schult, om zijn verdiensten quaet *[+]Rom. 9:18*
Rechtveerdelijck verlaet, en met zijn straffe slaet. *11. 22*
Om dat Godt in der tijd zijn kind'ren uyt verkooren.
Wt den gemeenen hoop, so krachtigh dat zy 't hooren,
In, en om Christi wil, door Christi geest en raet
Roept en rechtveerdigh-maeckt: ja heylight met der daet:
Versekert door't geloof, en in haer hert doet smaken
Dat hy haer namaels oock sal eeuwigh saligh maken.

En weder-om dat deel van't menschelijck geslacht [+]
Dat niet verkoren is, door zynes Geestes kracht
Niet krachtelijck en roept, maer na lust en beweghen,
Self van haer eyghen hert hun laet gaen hare weghen
Vry-willigh sonder dwang; so dat zy het verderf
Verkryghen na verdienst, rechtveerdigh tot haer erf.
Dit Godlijck heyligh werck van Godes wel behaghen,
Derf de heyl-loose mensch god-looselijck beknaghen.
Want veel dwael-geesten stout, Papist, Pelagiaen,
De Godloos Libertijn, en and're dit bestaen.
Maer ghy, o Christen Mensch! wilt u ootmoedigh draghen,
Vreest Godt, u onderwerpt Gods heyligh wel behaghen.
En so ghy wilt verstaen wat Godt ons openbaert,
Leest en hoort Godes woord, siet wat ons dat verklaert:
Eer-biedigh ondersoeckt de waerheyt der Schrifture,
Maer geensins het secreet van Gods raed en nature.
Wilt niet vermeten zijn, en wilt niet weten meer
Als in't beschreven woord ons openbaert de Heer.
Geeft onder Godes woord al u verstant gevanghen,
En leersaem met geloof wilt Godes woord ontfanghen:
Aen-dachtigh daer aen-hoort met een leersaem gemoed,
Den oorspronck en fonteyn van u heyl, al u goed,
Leert daer wat ghy moet doen, weet dat alleen 't beschreven
Woort Gods de regel is van u geloof en leven.
Alleen na Godes woord u geloof reguleert,
Leert daer dat God van u gehoorsaemheyd begeert.
V laten dan en doen na Gods woord wilt af-meten.
En wat u God daer leert te doen, voort niet vergeten.
Godt heeft ons in zijn woord volkomentlijck verklaert,
In zijn beschreven woord klaerlijck geopenbaert
Al wat ons nodigh is: ja al wat men mach wenschen,
Tot Godes lof en eer, en saligheyd der menschen.

[+]*Rom. 9:22. 23.*

Met een geloovich hert hoort wat het doch mach sijn
Dat de Pelagiaen, Papist en Libertijn
Te lasteren bestaen met haer Godloose monden.
Het is de [a] liefde Gods en wijsheyt niet om gronden.
Waer tegen [b] Paulus leert, en vraeght wie dat ghy sijt,
Die antwoort tegen God, sal 't maecksel in der tijt
Oock seggen tot syn God sijn Schepper, en hem vragen,
Waerom hebt ghy my sulck gemaeckt nae u behagen?
O laster-mond Godloos! o mensch dwaes onbedacht!
Heeft God die vryheyt niet, en heeft God niet die macht,
Die een Pot-backer heeft, om uyt een klomp der aerden
Te maecken eenen vat, van groot of kleynder waerden?
O arm katyvich dier! hoe sijt ghy doch soo stout,
Dat ghy van Godes werck de reeckeninge hout?
Sal u God van zijn doen bescheyt of reden geven?
Hoe wort ghy dus verkeert met dwaesheyt groot gedreven?
Wilt ghy den grooten God voor-schryven eenen Wet,
Hem die self alle wet en regel heeft geset?
Heeft de mensch meerder macht of vryheyt als de Heere,
Die alles heeft gemaeckt tot sijn lof prijs en eere?
En mach de werck-man wijs, die alles heeft gemaeckt,
Niet schicken van den mensch, soo dat sijn wijsheyt smaeckt?
Maer ghy o Christen mensch! ootmoedich wilt aenmercken
Met een geloovich hert, Gods wijsheyt, Godes wercken:
[+]En roept met Godes woord, o diepe rijckdom rijck!
Van Godes wijsheyt groot, wie is u Heer gelijck!
Hoe onbegrijp'lijck is o Heer al uwen handel!
En u oordeelen diep, u wegen wijs, en wandel!
Wie is het die den Heer eerst wat gegeven heeft?
En hy sal loon ontfaen: maer God eerst alles geeft:
Want alles is van God, 't geschiedt al na sijn wille,
Daerom ick door't geloof ootmoedich swijg' heel stille.

[a] *1. Ioh. 4:10*
[b] *Rom. 9:20*
[+] *Rom. 11:33*

Ons de Schrifture leert na dat God door sijn kracht
De scheppingh aller dingh int begin had volbracht:
Hy oock geschapen heeft, uyt eenen klomp van aerde,
Den mensche na sijn beelt, sijn beelt seer groot van waerde. +
Dat is, heeft in den mensch sijn gaven schoon geplant,
Dat is, heeft hem begaeft met wijsheyt en verstant,
Gerechticheyt oprecht, met heylige gedachten,
Een goeden vrijen wil en seer heerlijcke krachten:
Gemaeckt een Heer van al, verrijckt met gaven veel:
Gestelt in het besit van een wel saligh deel.
Soo dat hy niet alleen had kennisse volkomen
Van Godes heyl'ge wil: maer hy had oock bekomen
Den goeden vrijen wil, de genoeghsame kracht,
Waer door hy niet alleen en konde nemen acht
Op Gods gebot en wil: maer had oock het vermogen
Om met een hert oprecht, en onbesmette oogen
Te doen wat God begeert, te doen al Gods gebod,
En krygen soo tot loon het Hemels eeuwich lot.
Dus was de mensch verciert, met gaven schoon omhangen,
En met de gunste Gods aen alle kant omvangen.
Maer ach! in desen staet de mensch niet langh en was,
Maer door des Satans list is hy verleyt wel ras, +
Want synen vrijen wil heeft hy gebruyckt ten quaden,
Geluystert na't serpent het welck hem quam verraden;
Het heylige gebod van sijnen God veracht,
Moetwillich sonder dwangh, de sonde quaet volbracht,
En hem self soo berooft van die heerlijcke gaven;
Hem self met sijn geslacht gemaeckt tot Duyvels slaven.
Soo dat nu na den val als getuyght de Schriftuur, +
Geneyght tot alle quaet de mensch is van natuur:
Van Godes beelt berooft, en in hem self verloren:
De doot wort in den mensch en met den mensch geboren:

+*Gen. 1:16*
9. 6
Coll. 3:10
Ephes. 4:24
Psal. 8:5

+*Gen. 3:1*
3

+*Rom. 3:9*
12
23
8:7
Ephes. 2:3
1. Ioh. 1:9
Sap. 1:23

Pijn, kruys en groot verdriet zijn lijf en ziele bijt,
[+]De gunste van zijn God is hy geworden quijt.
Vyanden Godes zijn zy, niemandt uyt genomen;
De sond', der sonden straf is haer all' over komen.
[+]Gods toorne op haer rust, en vloeck vermaledijt,
Die eeuwigh altijd duurt, geen eynd heeft noch respijt:
[+]So dat de menschen al zijn onder het verderven,
Den eerst' en tweeden doodt bitterlijck moeten sterven.
De mensch van desen vloeck, van dit eeuwige quaet,
Daer in hy om zijn sond is, blijft, en deerlijck staet;
Niet worden kan verlost door eenigh Creature,
't Sy Engel, Mensch en Geest, hoe heyligh van nature,
Als alleen door de daet en verdienst' van het saet
Der Vrouwen, dat de Heer daer toe in zynen raet,
Van aller eeuwigheydt, na zijn goet wel behagen
Verkoren heeft; om ter bestemder tijdt en dagen
Sijn een geboren Soon, dat saet doen nemen aen,
En uyt een reyne Maeght door zyn Geest te ontfaen.
Te worden ware mensch; en so in een persoone
Een mensch [b] ons heel gelijck, en oock [c] God Godes Soone.
En hem verordineert [d] tot Middelaer bequaem,
Die in ons plaetse tradt, [e] en onse saeck aen-naem,
Om den vyandt den kop te breken, te vernielen,
Den Vader van den doodt, den moorder van de zielen:
Om de verdiende straf van onse sonden quaet,
d'Eeuwige toorne Gods d'helsche pijn desolaet
Te dragen; onse schult volkomen te betalen,
En t'onswaert Godes [f] gunst en liefde weer te halen.
Dese weldaden groot, Christi verdiensten veel,
Geen mensche worden kan deelachtigh voor zijn deel,
Als door een waer geloof in Christum onsen Heere:
Buyten wien niemandt God en kan behagen weere.

[+]*Deut. 18:12*
Psal. 51:7
Gal. 3:22
[+]*Deut. 27:8*
[+]*Rom. 5:12*
14
[b]*Ioh. 1:14*
Gala. 4:4
Hebr. 2:17
[c]*Rom. 9:5*
Titum 2:13
Acto. 20:28
[d]*2. Co. 5:21*
[e]*mat. 20:28*
Galat. 3:13
14
1. Tim. 2:5
Hebr. 2:9
Esai. 53:5
Rom. 4:23
2. Tim. 1:10
[f]*Rom. 5:10*

Nu niemandt uyt hem self dit waer geloof en heeft,
Want 't is een [a] gave Gods, die God genadigh geeft,
Die God werckt in den mensch, door de groote genade
Van't krachtige beroep; en God deelt die weldade
Niet [b] alle menschen; want dan souden in't gemeen
De menschen al te saem gelooven een tot een,
Bekeeren sich tot God, en 't eeuwigh heyl ber-erven.
Godt deeld die gaven uyt, noch laet die niet verwerven,
Na loon, noch na verdienst, van eenigh heyligh werck,
Noch vroomheyd van de*n* mensch, 't zy Pastoor, Leeck of Klerck:
Maer na zijn liefd' alleen, na zijn goet wel behagen
In Christo so gemaeckt, eeuwigh voor tijdt en dagen;
Alleenlijck aen die geen die hy [c] verkoren heeft:
En in hun het geloof oock krachtigh werckt en geeft
Door midd'len die hy heeft, daer toe bereydt te voren,
En in zijn wysen raed daer toe had so verkoren.
  Dit wel behagen Gods, dien raedt, dit vast besluyt,
Menigh mensch blind en stout seer lasterlijck misduyt,
En helpt den Libertijn, en den Papisten dryven
Om Christi Kerck een blaem, of kladde aen te wryven.
  Maer ghy o Christen mensch! veracht dat quaet geluyt,
Door't swaert van Godes woort haer lasteringen stuyt.
Wilt onder Godes woort u herte leersaem buygen,
De waerheyd van de leer uyt Gods woordt suyver suygen.
Het geen God in zijn woord ons niet en heeft verklaert
Dat geensins ondersoeckt: Maer dat hy openbaerdt
In zijn beschreven woord, arbeydt dat ghy mooght wesen
Daer van wel onder-recht, door hooren, vlytigh lesen,
En door't gebedt tot God: want wie den Heere vreest,
En so Gods woord door-soeckt, verlicht God door zijn Geest.
  Ootmoedigh zijt; en leert, dat als de mensch wil weten
Of hy verkoren is, dan niet moet zijn vermeten;

[a] *Ioan. 6:29 65.*
Eph. 2:8.
Phil. 1:29.
Heb. 12:2.
[b] *2. Th. 3:2.*
[c] *Act. 13:48*
Titum 1:1.

En vraghen den waer-om van Godes raed en daed,
Of treden in't secreet van Gods verborghen raed;
Om met een stout gemoed te willen onder-soecken
Wat God besloten heeft: maer soecken in Gods boecken
Wat daer ons word geleert: want daer ons word geleert,
Dat hy, die in zijn Hert versekering begeert
Of hy verkoren is, de vruchten moet aen-mercken,
Waer door God zijn besluyt uyt-voeren wil en wercken.
Dese zijn het beroep, krachtigh door Godes woort,
Waer door des Heeren Geest ons ooren dick door-boort,
Ons blind verstant verlicht, versacht ons Hert steen-achtigh,
Herbaert ons, ende werckt in ons 't geloof waerachtigh.
Door welck geloof de Mensch Christi verdiensten groot
Ontfangt, aen-neemt, om-helst: welck geloof niet is doot,
Maer vruchten heyligh draeght die God, in Christi name,
Behagen, en hy leeft so door't geloof heylsame.
Daer-om, o Christen Mensch! u selven onder-soeckt,
1. Of ghy den quaden wegh der wereld dwaes vervloeckt.
2. Of ghy staet in't geloof. *3.* Na Gods woort u wilt buygen.
4. Of ghy voelt in u Hert des Heeren Geest getuygen
Dat ghy zijt Godes kind. *5.* Of ghy voelt dat Gods geest
In u Hert Abba roept: *6.* En maeckt dat ghy God vreest
Met kinderlijcke vrees. *7.* En doet dat ghy van Herten,
Met een bedroeft gemoed, in u gevoelt de smerten
Om dat ghy uwen God, door uwe sonden quaet,
Vergramt hebt en verstoort. *8.* En of ghy met der daet
Teghen u eyghen vleesch, u sondigh quaed beweghen
Kampt, worstelt, vecht en strijd. *9.* En of ghy zijt geneghen
Te gaen stantvastigh voort in den geest'lijcken strijd,
Om u de lusten quaed van't vleesch te maken quijt.
10. Of ghy in u gevoelt een hertelijck begeeren,
Verlanghen, hongher, dorst, niet alleen om te leeren

Verstaen het goede woord van't Euangelij soet,
Maer dat ghy wesen mocht in u Hert, en gemoed
Versekert van de gunst des Heeren, t'uwaert waerlijck;
Dat de weldaden al, die Jesus Christus klaerlijck
Verdient, verkreghen heeft, voor u zijn toe-bereyd,
En door hem kryghen sult d'eeuwighe saligheyd;
En soo, door het geloof, gaen, door den dood, ten leven,
Dat Christus heeft verdient, en u belooft te geven.
11. Of ghy als God de Heer, u door des Geestes cracht
Dien troost gevoelen doet, die oock veel meerder acht,
Als al het geen alhier beneden is op aerden,
Als al wat ghy besit, hoe groot het is van waerden;
En daerom altijt tracht met een yv'rich gemoet,
Te soecken boven al, dat Hemels eeuwich goet.
12. Ja daerom Christi komst ten oordeel met verlangen
Verwacht, om dan den Croon des levens voort t'ontfangen.
Tot dese vruchten soet, als men oprecht bevint,
Dat honger, lust, treck, smaeck t'ontstaen in ons begint,
Daer door versekert wort, de nieuwe mensch herboren,
Dat hy in Christo is van God den Heer verkoren.
Dit is den soeten troost, den spoor tot alle deucht,
Die de Geest'lijcke mensch soeckt en betracht met vreucht:
Die het Wereldsche kint, de Libertijnsche lieden,
Pelagiaen, Papist, bespotten en bespieden,
Verlaten Christi Kerck, en maecken groot geraes,
Met wijsheyd van het vleesch, Gods wijsheyt is haer dwaes.
Het menschelijck vernuft, de mensch noch onherboren,
En kan dit niet verstaen, moetwillich blijft verloren.
Maer ghy o Christen mensch, neemt dese leering' aen,
Want God u door zijn Geest die klaerlijck leert verstaen,
Soeckt wasdom in't geloof, wilt danckbaer vruchten dragen,
Die God den Heer alleen om Christi wil behagen.

Leert dat u salicheyt, u groot, u hoochste goet,
Vloeyt uyt de liefde Gods, uyt Gods genade soet,
Wt Gods eeuwigen raet, die niet is om door-gronden,
Wt Gods verkiesing' vast, aen Gods wil vast gebonden:
Dat al u heyl en troost, uyt Gods eeuwich besluyt
Dat niet verandert wort voort-comt, afdaelt en spruyt.
En dat ghy wort bewaert, en sult volstandich blyven,
Niet door u eygen kracht; noch dat u doen beklyven
V deughden kleyn of groot; dat ghy niet wort bewaert
Door waerde van't geloof, al ist noch soo vermaert;
Geen mensch verdient by God. Maer wilt dit wel betrachten,
Dat ghy om Christi wil, door Goddelijcke krachten,
Ter salicheyt bewaert wort in het waer geloof,
Dat ghy den Satan niet kunt worden tot een roof,
En dat u salicheyt vast staet op God almachtich,
Sijn onveranderlijck besluyt, raet, woord waerachtich.
Godes verkiesing' dan voor 't vaste fondament,
Van onse saligheyt alleen moet syn bekent;
Dat Christus volgens dien, dat heyl ons doet bekomen,
't Welck van ons nimmermeer kan worden weer benomen.

Het lvj. Capittel.
Van het Herte.

GElijck de klare Son aen 't Hemels firmament,
Onder de lichten al 't voornaemste wort bekent.
Als op der aerden kloot, de wereldt wijd int ronde,
De creaturen al, al wat daer wort gevonde,
Door toe doen van de Son, der Sonnen loop en kracht
Het groeijen, bloeijen soet, en wasdom wort gebracht.
Door den heerlijcken glans der Sonne sich verblyden,
Door warmte van de Son sijn vruchtbaer op haer tyden.

Alsoo oock in den mensch, die als een wereldt kleyn,
Gestelt is als een Heer in't groote werelds pleyn,
Is het Hert als een Son 't voornaemste van zijn leden:
Is het Hert als een Heer, die door sijn vierich treden
Bewegingh, levens kracht, warmte natuerlijck soet,
Des lichaems leden al gesont wel leven doet.
Soo de herboren mensch (die van ons wort beschreven,)
In't menschelijck geslacht is boven all' verheven.
Want God uyt het geslacht der menschen die al t'saem
Verloren sijn, vergaert zijn Kerck in Christi naem,
Wt het gemeen verderf der menschen al verloren,
De Heere krachtich treckt sijn kind'ren uytverkoren,
En alle dingen hier tot haer heyl dijen doet,
Jae oock om harent wil genadich gaven goet
Den menschen deelet uyt, geeft zijn gaef-rijcken zegen
Den menschen en het vee, d'aerde vruchtbaren regen.
Het Herte van den mensch gemaeckt is, t'saem getast
Van zenuachtich vleesch, bloedachtich, hert, dick, vast,
Van ander soort van vleesch als is aen d'ander leden:
Alsoo de nieuwe mensch oock heeft, (verstaet de reden)
Een Herte niet van steen, maer van vleesch vast en goet,
Van ander vleesch als't hert in ander menschen doet.
Want in de menschen [a] al het Hert is heel bedorven,
Van vlees geworden steen, in sonden ligt verstorven.
Maer in den nieuwen [b] Mensch verandert God het Hert,
Dat het in plaets van steen, een Hert van vleesche wert.
Want niet uyt [c] vlees en bloet, wort Gods kindt uytverkoren,
Noch na wil van den Man, maer door Gods Geest herboren.
Dat het Hert in haer hitt', en warmte mocht bestaen,
En oock verdraghen kost het gestadighe slaen,
Door Zenukens het Hert, door vlieskens, als met pesen
Door-trocken is en vast, door-knocht, om sterck te wesen.

[a] *Gen. 6:5. Ierem. 17:9. Ephes. 2:1.*
[b] *Ezech. 11:19 36:26*
[c] *Ioan. 1:13. 3. 5.*

De geestelijcke mensch also wort oock versterckt
[+]Door den Heyligen Geest, die door't woord in hem werckt,
Dat hy in noodt en doodt zyn vyandt kan verdryven, [+]*Rom. 8:14*
En in het waer geloof altijdt volstandigh blyven. *26*
Wt het subtijlste deel, edelste deel van't saet *Ioan. 14:16*
Het Herte wordt gemaeckt, en geformeert bestaet. *2. Cor. 1:21*
[+]Also de nieuwe mensch, door't geen is grootst' van waerden, *22*
Door't kostelijcke pand in Hemel en op aerden. *Eph. 1:13*
(Dat is, door Godes Soon, Gods alder-liefste kindt, [+]*Act. 20:28*
Die God en mensch in een persoon is, dit versint,) *1. Cor. 6:20*
Verlost is van den doot, en wordt herboren krachtigh, *7. 23*
Door kracht van Godes Gheest, door Godes woordt waerachtigh. *Heb. 9:12*
De forme, de gedaent, het maecksel, de figuur, *1. Pet. 1:18*
Na de gelegentheyd en eysch van de natuur *Ioan. 3:5*
Van't Herte, seer bequaem geschapen heeft de Heere,
Rond, of langh-werpigh rond, by na gelijck een Peere,
Of een pijn-Appel is, aen het een eynde breedt,
Aen 't ander eynde smal toe-lopende gereedt:
Om dat de ronde form bequamer is figure
Als ander formen zijn, hoedanigh van posture,
Om te begrypen veel, en wel t'omvangen fijn,
Tot het gevoeghlijck, ras bewegen sonder pijn:
Want in geen hoeckigh dingh so veel ruymt' is gelegen,
't En kan oock sich so wel, noch veerdigh niet bewegen.
Also de nieuwe mensch is oock langh-werpigh rondt,
Dat is, geloovigh, vroom, op-recht van Hert en mondt.
Want een [a] geloovich Hert tot weldoen is genegen,
En sal de leden doen sich heylighlijck bewegen. [a]*Rom. 6:8*
Daer eerst in 's menschen hert 't verderven is geweest, *1. Pet. 4:1. 2*
Comt in den nieuwen mensch nu woonen [b] Godes Geest; *Rom. 6:13*
En maket dat zijn Hert geloovigh met verlangen, *Gal. 2:20*
Christi weldaden veel, ja Christum kan ontfangen; [b]*Rom. 8:15*
Gal. 4:6
Ephes. 1:13

En derf in Christi naem tot God [c] vry-moedich gaen,
Hem bidden, dancken oock, en soo God roepen aen.
Maeckt hem lang-werpich rond, so dat syn mond een-drachtich
Is met het Hert, en spreeckt 't geen 't Herte wil waerachtich: [+]
Soo dat het nimmermeer den nieuwen mensch verveelt,
Te toonen dat hy is herboren nae Gods beelt.
Want alleen desen mensch is na Gods beelt herboren,
En God self in hem woont, daer d'and're gaen verloren.
   God de Heer heeft het Hert in't midden afgedeelt,
Met holligheden twee, waer inne wort geteelt,
Wt het subtijlste bloet, geschapen en bereydet,
De levendige Geest, die sich van daer uyt-breydet
Door al de leden heen; en weder om de locht
Wort uyt de Longen daer tot verkoelingh gebrocht.
   Alsoo de nieuwe mensch is hol, dat is, demoedich,
Ledich van sin en wil des vleesches boos en bloedich. [+]
Gelaten en bereyt om Godes Geest en woord
Te laten in zijn hert heylighlijck wercken voort,
Het gene daer behoort tot het geest'lijcke leven,
Omal zijn sin en wil, na Gods woord te begeven.
   De Schepper aller dingh heeft dus het herte reyn
Geschapen in den mensch, op dat het de fonteyn
Des levens soude zijn; de plaets om te bewaren
De levendige warmt: van waer sich openbaren
Des levens Geesten goet: van waer met goet accoort
Door 's lichaems leden al, die sich verspreyden voort.
Soo dat het Herte is van't roeren en bewegen
Het voornaemst' instrument, tot kloppigh steeds genegen.
Dat nimmermeer en rust, maer altijt klopt en slaet:
Is oorspronck van den pols die niet eens stil en staet;
Maer die roerende kracht, dit kloppen, dat bewegen
Van't Herte dat niet rust; geensins en is gelegen

[c] *Eph. 1:18*

[+] *1. Par. 29:17*
Psal. 101:2
Eph. 6:5
Coll. 3:22

[+] *1. Petr. 3:4*
Esa. 57:15

In 's menschen wil; so dat het Herte klopt en slaet,
Naer het believen niet van 's menschen wil of raet:
Maer door de wet en kracht, die God in de nature
Van't Hert geschapen heeft, werckt de natuur die kure.
  Also het eynd waer toe de mensch herboren wordt,
En den Heyligen Geest God in syn Hert uyt-stort:
Is dat de nieuwe mensch in't geestelijcke leven
Boven de menschen al, in [a] heyligheydt sou' sweven;
Tot Godes lof en eer: dat is, dat God den Heer
Wil dat d'herboren mensch verbreyden sal zijn eer
Door een geloof op-recht, door een heyligen wandel,
Door een hoop sterck en vast, door liefde trou van handel.
So dat d'herboren mensch in't menschelijck geslacht
Is het geest'lijcke [b] sout, van sonderlinge kracht,
Het geestelijcke [c] licht het welcke doet beschamen
Der wereld wercken quaet, die den mensch niet betamen.
Want de vernieuwde mensch nimmermeer [d] stil en staet,
Maer op 't padt des geloofs altijd voort, voort-waert gaet,
  Gelijck 't Hert staet niet stil voor 't den dood is gestorven;
Geen voortganck in't geloof door stil-staen word verworven.
Als men niet voor-waert gaet, en meent men staet noch stil,
Men achter-waert al gaet tot eenen quaden wil,
Van ondeughd tot ondeughd: Het stil-staen mach niet wesen
In den Geest'lijcken loop. God word gediend, ghepresen
Door [e] yver vierigh groot, door voortganck altijd voordt
Van geloof tot geloof, en kennis na Gods woordt:
Door voort-ganck in de deugd, van deughd tot deughd gepresen,
Want uyt den eenen deughd komt d'ander op geresen.
  De Christen heft zijn Hert ootmoedigh op tot God,
En soeckt [a] voor alle dingh het Hemels eeuwigh lot.
[b]'t Geloovige gebedt hy vierigh op doet stygen,
Om al wat hy behoeft in Christi naem te krygen.

[a] *Eph. 1:4.*
1 The. 4:4.
5. 23.
1. Pet. 2. 9.
Heb. 12:14.

[b] *Matt. 5:13*
[c] *Mat. 5:14.*
16
Prov. 4:18.
Ephes. 5:9.
1. Ioh. 1:7.
[d] *Phil. 3 13.*
14.
16.
17.

[e] *1. Cor. 12:12*

[a] *Col. 3:1.*
Eph. 3:20.
[b] *1. Th. 5:17.*
Rom. 12:12.
Coll. 4:2.

De warmte nimmermeer in't Hert oock op en hout:
Maer als het Herte sterft, dan eerst het Hert wordt kout.
Also 't herboren Hert in liefde veler-handen,
Tot God en tot den mensch vierigh altijdt moet branden.
Die vierigheydt en brandt, der liefde menichfout [+]
In het herboren hert nimmermeer op en houdt:
Maer altijd vierigh blaeckt om liefde te bewysen,
Der liefde vruchten veel doet uyt het hert oprysen.
Want so wanneer het Hert van liefden is ontbloodt,
Dan is de mensch verkout, en 't Hert in sonden doodt.
Maer daer der liefden brandt in't herte wordt gevonden,
De stralen van dat vier, de mondt dan sal verkonden.
En gaen in liefde voort, eerst tot God boven al,
Daer na tot yder mensch hier in dit aerdsche dal:
En liefde door'tgeloof alsins also bewysen,
Om God hier, en hier naer met vierigheyd te prysen.
So dat de nieuwe mensch, onder 't geslacht verkeert
Der wereld, God alleen op-recht dient, vreest en eert:
Is't alleen die Gods woort in een fijn Hert bewaret,
En voor Gods gaven veel sich danckbaer oock verklaret.
Die door't exempel goet van zijn vroom leven tracht,
Dat oock zijn even mensch werde tot Godt gebracht.
1. Op dat de menschen al God op-recht souden vresen,
2. En dat so Godes naem al om mocht zijn gepresen:
3. Op dat de nieuwe mensch als hy met vreughden draeght
Dien goeden vrucht, die God, in Jesu Christ, behaeght,
Daer door versekert zy, als door een seker teken,
Dat hem door Godes hulp, in zijn Hert is gebleken,
Dat hy in Christum is, uyt het mensch'lijck geslacht
Verkoren; en daer-om in Christi Kerck gebracht,
Om na dit leven voort dat leven dan t'ontfangen
Dat eeuwigh altijd duurt, dat hy wacht met verlangen.

[+] *Colos. 3:14*
1. pet. 1. 22
1. Ioh. 3. 18
5:1
2

+Gelijck de mensch niet heeft de bewegende kracht
Van zijn Hert in zijn handt; maer dat die wort volbracht
Door de Wet, die God heeft gestelt in de nature:
Soo heeft de mensch oock niet (als getuyght de schrifture)
In zynen vrijen wil, of natuurlijcke kracht
't Vermogen; waer door dat d'herboorte wort betracht.
Want heeft den mensche niet het natuurlijck bewegen
Van zijn Hert in zyn handt? veel minder is gelegen
In zijnder handt die kracht, die God genadigh deelt
Den genen die hy wil, herbaren na zijn beelt.
Want God om Christi wil herbaert alleen zijn kind'ren
Door almachtige kracht, die niemand kan verhind'ren.
So dat de Libertij, Papist, Pelagiaen,
Den wech ter salicheydt in desen niet en gaen.
Waer-om de Christen mensch verlaten moet haer wegen,
En leeren uyt Gods woordt den rechten wegh te degen.
Daer 's lichaems leden al, haer wesen eerst ontfaen,
Het hert krijght alder-eerst zyn wesen en bestaen;
Als het lit dat eerst leeft, en 't lit dat lest sal sterven.
Als 't Hert is slap en flaeu de leden al verderven.
Is't Herte wel gestelt, het lichaem is gesondt,
Is't zieck, der leden kracht vervallet voort terstondt:
Des lichaems leden al, na de gelegentheden
Van't Herte zijn gestelt; als 't krachtichste der leden.
Also ter wereldt wijdt, onder de menschen al,
+ Alleen de nieuwe mensch van God ontfangen sal
Genadigh Godes Geest, die hem sal voort geleyden
Den rechten wegh, en hem oock van de wereld scheyden.
Den Geestelijcken mensch God die genade geeft,
Dat hy hier door't geloof een heyligh leven leeft:
Dat hy om Christi wil sal gaen in't eeuwigh leven,
Door den tydlijcken doodt ten Hemel hoogh verheven.

+Gene. 8:21
Deu. 29:4
Iere. 13:23
17. 9
30. 21
31. 18
Hose. 13:9
Iohan. 3:28
6:44
15:4
5
Rom. 8. 6
7
9. 16
1. Cor. 2:14
4:7
12:3
1. Co. 15:10
2. Cor. 3:5
Ephes. 2:5
8
10
Phil. 2:13
Titu. 3:5
Iacob. 1:17
Ephes. 1:19
+Rom. 8:15

So [a] langh in Christi kerck den nieuwen mensche leeft,
Den wereld God de Heer zyn segen goedigh geeft.
Maer alsser die niet is, sal God de tijdt verkorten,
En op de wereld boos zijn plagen swaer uyt storten.
Daer-om o Christen mensch! let doch wel [b] op u Hert,
Dat het niet in de sond verstockt, verherdt en werdt;
Bidt Godt dat hy u wil door zynen Geest regeren,
En u Hert na zijn beeldt heylighlijck reformeren.
Bewaert u Herte reyn dat het niet zy besmet,
Met moet-wil obstinaet tegen des Heeren Wet:
Der wereld wercken boos u Hert niet laet beswaren.
Het misvertrouwen quaet laet in u Hert niet varen.
Met waen-geloof u Hert sich niet bemoeijen laet.
Vervult u Herte niet met ydel quaet gelaet:
Maer bidt Godt dat hy doch u Herte wel beware,
Dat daer 't bewegen quaet der sonden niet in vare:
Om Chrisi wil, door kracht van zijn geest en zijn woordt
Vernieuwen wil u Hert, en geven dat ghy voort
Mooght door zijn hulpe trou u Herte reyn bewaren,
Om daer geloove, hoop, en liefde te vergaren:
Want sonder en reyn Hert, herboren door Gods Geest,
Geen mensche God sal zien: Maer saligh so men leest [+]
Is de mensch die van God een reyn Hert heeft bekomen,
Want hy zijn God sal sien ten Hemel op genomen.
Bidt Godt in Christi naem dat hy u steenen Hert [+]
Verand'ren wil in vleesch, en maken dat het werdt
Leersaem, verstandigh, wijs, en dat het zy genegen,
Sich na Gods wet en wil heylighlijck te bewegen:
Omin de wegen Gods te wandelen op-recht,
Als eertijds heeft gedaen Abraham Godes Knecht,
Die door't geloof op-recht geleeft heeft voor den Heere,
En in de vreese Gods gewandelt na Gods leere.

[a] *Ge. 18:26 32*
Ierem. 5:1
Mat. 24:22
Mar. 13:20
[b] *1. Pet. 15*
Psalm 95:8
Hebr. 3:7

[+] *Psalm 24:4*
Math. 5. 8

[+] *Ierem. 31. 18 33*

Bidt God, dat door syn Geest, hy in u herte plant
Sijn woord, syn wil en wet, met wijsheyt en verstant,
Om in de wereld hier voorsichtelijck te leven,
Dat ghy door Satans list niet wert gebracht tot sneven:
Maer u geloof oprecht beleven na Gods woord,
En gaen van deucht tot deucht, met yver vierich voort,
Om vleessches lusten geyl en sonden te verfoeijen,
En u Hert int geloof, hoop, liefde, te doen bloeijen.
Dan sal u Herte zijn des lichaems sonne klaer,
Der leden helder licht, doorluchtich openbaer,
Dan sal 't de leden al, tot heylicheyt bewegen,
En doen tot wercken goet met yver syn genegen:
[+]Dan sal u Herte zijn, een huys, een Tempel schoon,
Een wel verciert Palleys, een heerlijck hof en throon,
Daer in de groote God, die eenich is in wesen,
Dryvuldich in persoon, al-wijs, al-goet gepresen,
Die God, die eeuwich leeft, oneyndich, over al,
Al-machtich na syn wil, genadich woonen sal:
Die God, wiens Majesteyt geen plaetse kan omvangen,
Die sal dan tot zijn huys nochtans u Hert ontfangen:
Om daer, om Christi wil, door den heyligen Geest
Te woonen: daer wel eer u Herte is geweest,
Een vuyl onreyne poel daer quade geesten waren,
Daer vloeyden met gedruys der sonden vuyle baren.
Dan sal God door syn Geest, door dienst van Godes woord,
In u Hert wercken voort al 't gene daer behoord,
Tot een nieu heylich Hert, en soo u Hert doen wesen
Gelijck als een Fonteyn, daer uyt veel uytgelesen
Gedachten, heylich, vroom; wijsheyt en wercken goet
Gestadich vloeijen voort: waer door in u gemoet
Ontstaen sal soeten troost, een recht geloof waerachtich,
Een vasten stercken hoop, en ware liefde krachtich.

[+]*1. Cor. 3:16 6:19*
2. Cor. 6:16

Soo dat het Herte sal de leden al doen gaen
Den waren rechten wech, den wel bereyden baen
Die, door Christum, geleyd ons tot het eeuwigh leven,
Daer men God sal in vreught, zijn lof en eere geven.

Het Lvij. Capittel.
Van de Longe.

W*Aerom* dat God de Heer de Longen heeft geset
By 't herte, tot gerijf van't herte, hier op let:
Het is het instrument om in en uyt te halen
Den aessem en de lucht; die van daer neder dalen:
In't herte, waer door daer de warmte der natuur
Seer lieflijck word verkoelt; en voort tot aller uur
De levendige Geest gevoed word tot het leven.
De Longen is bequaem het instrument, daer neven,
Dat met de leden oock, daer toe gestelt, formeert
Den Stem; waer door de tong seyd wat het Hert begeert.
Het Hert zijn noodigh seer dees diensten van den Longen:
Door d'eene word verkoelt, gematight en bedwongen
De hitte der natuur; daer door word oock gevoed
De levendige geest die 't lichaem leven doet.
Door d'ander dienst, de welck aen 't herte doet de Longhen,
Word Godes lof en eer verbreyd, danckbaer gesonghen
Het herte, door de Stem, niet alleen wel regeert
De leden; datse doen wat dat het Hert begeert:
Maer vordert en bewaert daer door oock alle saecken,
Die daer den Kercken-dienst en Politije raecken.
Dees diensten beyde, die de Longen brenget voort:
In den mensch wercket oock des Heeren heylich woort.
Want Godes woort verkoelt den mensch benaut, verslagen,
Leert hem hoe hy hem moet regeeren en wel dragen.

Want wat het eerst' belangt, als de mensch in zijn hert
Over zijn sonden swaer gevoelt droefheyd en smert,
Als 't hert hem over-tuyght dat hy om zyne sonden
Natuur verdorven quaed, en daden ongebonden,
Rechtvaerdigh is vervloeckt, rechtvaerdigh dragen moet
Gods toorne groot en swaer, den brand der helschen gloet:
Dat hy de straffen Gods rechtvaerdigh moet besuren,
Die hebben wel begin, maer eeuwigh altijd duren;
En als hy geenen raed, noch uyt-komst ergens siet,
Ten hooghsten is benaut in zijn seer swaer verdriet,
Vergaet schier door den brand der droefheyd, light verslagen,
Dan komt des Heeren woord ons Godes Wet voor-dragen,
Vertoont ons onsen schult, de grootte van ons quaet,
Ons wel-verdiende straf der hellen desolaet:
Hoe Godes Wet volmaeckt, en heyligh word bevonden,
Als God den mensche straft rechtvaerdigh om zijn sonden.
Op dat den mensche oprecht van herten al zijn schult
Bekenne met berouw, en dat hy met gedult
Gods toorne dragen moet: en even-wel belyden
Dat God rechtvaerdigh is die hem zijn straf doet lyden.
Als aldus, door de Wet, het hert verslaghen leyd,
Bekommert en benaut, bedroeft, als is geseyd,
De Wet het hert bereyd, verweckt in hem verlanghen,
Tot troost hy Christum soeckt, om van hem troost t'ontfangen:
Dan komt voort de Schriftuur, en hem oock openbaert
Het Euangelij soet: Het welcke ons verklaert;
Als nergens raed en was, dat God raed heeft gevonden,
Dat hy uyt liefde reyn zijn Sone heeft gesonden:
Zijn een-geboren Soon, die, door zijn Geest ontfaen
Vyt eenen Maget heeft ons vleesch genomen aen,
Ons vleesch, doch sonder sond. Dat is, dat Godes Sone
Die Godt is, en oock mensch te saem in een persone:

Is tusschen Godt en ons tot Middelaer gestelt,
Om staen in onse plaets, en breken het gewelt
Des Satans, dat hem gaf de Wet door onse sonden:
En dat hy God en mensch, in wien niet is gevonden:
Sonde, noch kleyn noch groot, voor ons heeft heel vervult
De wet, voor ons betaelt ten vollen al ons schult,
Gedragen Godes vloeck, voor ons den doot gestorven,
En ons de gunste Gods verkreghen en verworven;
Der hellen pijn voor ons, de toorne Gods gesmaeckt:
Door zijn dood, lyden swaer, gehoorsaemheyd volmaeckt,
Verdient de liefde Gods, het eeuwigh saligh leven:
Gemaeckt tot kind'ren Gods; verworven, daer beneven,
Ons zijn Geest, die hy send in ons hert, die altijd
Sal by ons blyven voort, ons helpen in den strijd;
Ons geven het geloof, een hope met verlanghen,
Om Christi gaven al daer mede dan t'ontfangen:
En maken ons geloof vruchtbaer in wercken goed,
Ons doen versekert zijn in ons hert en gemoed
Dat hy ons in't geloof, na Gods beloft waerachtigh,
Ter saligheyd oock sal altijd bewaren krachtigh.
Als dus des Heeren woord het herte heeft verkoeld
Door seer lieflijcken troost, dat men de hulpe voelt:
Dan leert weer Godes woord, hoe wy ons sullen draghen
Danckbaer, om God den Heer, in Christo, te behaghen.
Wijst ons hoe men den wegh, die tot het leven leyd,
Godsalighlijck sal gaen, en daer toe zijn bereyd.
Den rechten wegh, daer op den mensch hem moet begeven,
Is in des Heeren Wet ons kortelijck beschreven:
Die door Geboden tien den Christen mensche leert,
I. Dat Godt wil na zijn woord gedient zijn en ge-eert,
Dat men den Vader, Soon, Geest, eenigh in het wesen,
Dry-vuldigh in persoon, alleen voor God gepresen

+

Moet kennen: ende hem beminnen boven al. +*Ioha. 20:29*
Datmen alleen in hem waerlijck gelooven sal, *Act. 11:23*
Voor zijn weldaden al hem altijdt danckbaer wesen, *2. Ch. 20:20*
Met kinderlijck ontsach, oprecht hem alleen vresen. *Psal. 27:1*
Dat men geen ander God dan desen kennen moet, *37:5*
Op niemandt wie hy zy vast stellen zijn gemoet. *Psa. 130:5*
Sijn Hert oock op geen dingh, verlaten, noch vertrouwen, *6*
Maer op dien Godt alleen vertrouwen en vast bouwen. *Deut. 6:5*
Ootmoedigh door't gebedt hem altijd roepen aen, *Haba. 3:18*
Gehoorsaem na zijn wil in ons beroep te gaen. *1. Cor. 1:31*
In lyden, noodt en dood sich wel geduldigh dragen, *1. Ch. 29:10*
Godt soecken boven al in alles te behagen. *1. Petr. 5:6*
+*II.* Dat God alleen het Hert wil hebben ongedeelt, *Rom. 4:18*
En dat men niet en moet gelijckenis noch beeldt, *5:4*
Wt hout, gout, zilver, steen, doen schilderen noch snyden +*1. Cor. 6. 20*
Noch maken na de kunst, nu noch tot geener tyden, *Iohan. 4:24*
Van't geene datter is in Hemel en op Aerd': *Deutr. 4:15*
Hoe-danigh dat het zy, hoe groot het zy van waerd'; *Haba. 2:18*
Om dat met woordt of daet te dienen, te vereeren *Iere. 10:8*
Met uyterlijck gelaet, met buygen festoyeeren. *Esai. 40. 18*
Want onsen Heere God oneyndigh is in macht, *46:5*
Is yv'righ en jalours; en dat so swaer oock acht, *Act. 17:29*
Dat die d'afgodery niet willigh af en schaffen,
Hy tot in't vierde lidt sal ongenadigh straffen:
Maer bermhertigheydt doen aen 't duysentste geslacht
Der gener, daer zijn wil uyt liefde wordt betracht.
Leert dat men moet met vlijt d'Afgodery verlaten,
+Dat men niet met vermaeck mach van den Afgod praten:
Van der Afgoden naem mach maken geen gewach: +*Hose. 13. 2*
Dat men Godt door een Beeldt geensins verthoonen mach. *Exod. 23:13*
Dat met dien d'Afgodt dient oock Maeghtschap is verboden. *Esaie 30:22*
Dat men uyt-roeijen moet de tekens der Afgoden. *Psalm 16. 4*
1. Co. 10. 7
Math. 2:11
Apoc. 14. 9

Waer-om de Christen mensch het Pausdom, 't welcke doet
Afgoderije veel, verlaten, haten moet.
Aen 't werelds dwaes tonneel, noch in Comedi-speelen,
Die aen d'afgodery oock trecken met haer zeelen,
Dat is, daer men vertoont d'Afgoden met vermaeck,
Daer men haer namen noemt, en spelet van haer saeck,
En oock des Heeren naem hoort ydelijck vermonden,
Daer moet de Christen-mensch niet worden eens gevonden.
III. Leert dat men Godes naem, noch woord tot geener stont
Ydelijck, noch vergeefs mach nemen in den mont:
Dat men niet liegen moet, lichtvaeridgh niet mach sweeren, +
Dat men niet sweeren mach by Princen of by Heeren; +*Zach. 5:4*
By geen ding, wat het zy, mach sweeren eenen eedt.
Al is't dat men een saeck noch soo volkomen weet, +
So mach men die nochtans met eede niet verklaren, +*Math. 5:37*
't Een zy 't de noot vereyst, om waerheyd t'openbaren;
Tot voordeel van Gods eer, of van ons even mensch.
Hier word verboden oock de vloeck, den quaden wensch.
De geestelijcke mensch den meyneedt oock moet haten, +
Want God dees dinghen al niet ongestraft sal laten. +*Liv. 24:16*
Als Wettigh het vereyscht den noot, dan mach men wel
Alleen by Godes naem eedt doen, met goed op-stel; +
Om waerheyd, na den eysch, oprecht'lijck te verklaren, +*Ierom. 4. 2*
Het geen een word vertrouwt, getrouw'lijck te bewaren, *Esa. 48:1*
't Geen hy met eedt belooft oock heylighlijck te doen,
Om niemand door zijn eedt met ydel hoop te voen.
Hier oock geboden wort dat men God van hier boven +
Voor zijn weldaden al altijd sal danckbaer loven. +*Phil. 4. 6*
IV. Dat men den Sabbath-dagh sal vlytigh nemen waer, *1. Thes. 5:18*
Dat elck een dan met vlijt sich moet in't openbaer *Deut. 8:10*
En in't particulier onthouden van de wercken +
Der sonde boven al: en daer na met op-mercken +*Lev. 19:30*

Van't ordinare werck zijns beroeps; om dan voort
Met heyligher aendacht gaen hooren Godes woordt:
[+]Sich laten vinden oock by de gemeen' gebeden,
Geloovigh aen 't gebruyck der Sacramenten treden.
Den Sabbath-dagh geheel besteden heyligh voort,
Met overleg van't geen uyt Gods woord is gehoort,
En ander Godes dienst, met lesen in Gods boecken,
Met aelmis deelen uyt, en krancken gaen besoecken.
En dit Gebod gebied dat men den Sabbath-dagh
In't geheel, noch in deel geensins besteden magh
In werelds dwaes playsier, in vleessches ydel saken,
Noch het vleesch, met versuym, van den dienst Gods vermaken.
V. Oock word ons hier geleert, dat God de Heer begeert
[+]Dat met hert, wil, woord, werck recht moeten zijn ge-eert,
Gehoorsaemt, trouw gedient, naest God, ons Overheden,
Als Vader, Moeder zijn, of Mombaers in haer steden,
[+]School-Meesters, Heer en Vrouw, en oock de Magistraet,
Of and're die daer zijn oock boven ons in staet;
Want den mensch die dat doet, en daer toe is genegen,
Heeft God de Heer belooft te geven zynen zegen.
VI. Ons word bevolen oock dat den mensch haet en nijt
Moet werpen uyt zijn hert, en hem die maken quijt:
Tegen zijn even-mensch niet bitter zijn in't spreken,
Dat niemand oock zijn leet moet trachten self te wreken,
Dat men zijn even-mensch geen quaet doen mach, noch slaen,
Bespotten, en veel min met een boos hert om-gaen:
Overlast en gewelt, oock teghen niemand pleghen
Een quaed en haestigh hooft; oock d'onstuymige wegen
Van een toornigh gemoed, dat regel houd noch maet,
Elck een vermyden moet: want God die wercken haet,
Het [a] dood-slaen boven al hier klaerlijck word verboden:
Want hem die 't swaert misbruyckt, de Wet door't swaert doet

[+]Acto. 2:46
Act. 13:14
17:11
20:7
1. Tim. 2:1
2
3
[+]Rom. 13:1
Collos. 3:23
Titum 2:9
[+]VI.
1. Petr. 2:1
Iacob. 3:14
1. Ioh. 3:15
Iacobi 1:20
Ephes. 4:26
27
Gal. 5:20
1. Ioha. 2:9
10
11
Rom. 12:10
Ephes. 4:1
2
3
Gala. 6:1
2
Psa 5:6
Prov. 12:18
Ephes. 4:31
32
Eccles. 7:9
[a]Gen. 9:6
Exod. 21:14

VII. Dus word verboden oock des herten lusten stout, +
De begeerlijckheyd quaet des vleessches menighfout, +*1. Pet. 2:11*
Des vleessches geyle brand, onkuysheyd, dertelheden, *Math. 5:28*d
Oneerbaer quaet gelaet, des werelds ydelheden, *Collo. 3:5*
Het vreemt hoovaerdigh kleed, 't lichtvaerdige gewaed, + *Rom. 13:13*
Al 't gene wat ontsteeckt, verweckt de lusten quaed, +*1. Tim. 2:9*
Onkuysche schildery: de spelen gaen aenschouwen, *Iesaie 3:17*
Daer men de mannen kleed met het habijt de vrouwen, + *Galat. 5:19*
Daer men op het tonneel voort-brenget tot vermaeck +*Deu. 22:5*
De sonden, en verhaelt menigh ondurper saeck, *Ephes. 5:3*
Daer men vertelt met vreught onkuysche geyle daden, *1. Thes. 5:21*
Om so de geyle lust des vleessches te versaden. *Iud. vers. 23*
Te lesen met vermaeck die boecken welcke zijn
Met ydelheydt vervuld, der zielen boos fenijn;
Daer in met leughens groot, onreyn, onkuyssche daden,
Veel woorden ongeschickt, bekladdet word veel bladen +
Met fabelkens verciert van meenigh boose saeck; +*1. Cor. 15:33*
En van veel sonden swaer geschreven met vermaeck:
Verhaelt de namen veel der Heydenscher Afgoden, +
Gepresen wordt de sond dat Godt ons heeft verboden, +*Exod. 23:13*
Het dertel dansen mal; pracht, prael en overdaet +
In huys-raet, spijs en dranck: het droncken drincken quaet; +*Marc. 6:22*
Overspel, hoerery, onnatuurlijck vermengen *Ephes. 5:15*
Des zaets, de lusten quaet des vleessches te volbrengen. *Prov. 2:17*
VIII. Ons het achtste Gebodt verbiedt dat men niet sal + *Deut. 22:22*
Te kort doen eenigh mensch hier in dit aerdsche dal. *1. Cor. 6:18*
Het ledigh leven luy, den wandel ongebonden, +*1. Cor. 6:10*
Dat is, sonder beroep moet niemand zyn gevonden. *Math. 15:19*
Niemandt in zijn beroep, zyn levens, tijdt en goed, + *Ephes. 5:5*
Als een onaerdigh Kindt qualijck besteden moet. *1. Cor. 7:24*
Gierigheyd die daer is den wortel van veel sonden, +*Genes. 3:19*
Een hert daer in bedrogh en valscheydt word gevonden, *1. Tim. 5:8*
2. The. 2:11
Levi. 25:14

[+]Een ander door practijck ontrecken met een schijn
Sijn neeringh, welvaert al, en seggen het is mijn.
Onrechtvaerdigheydt quaet, den woecker scherp, het liegen,
Het spelen banckerot: het schendigh loos bedriegen
Door valsche munt of maet; en veelderley pracktijck,
Daer mede menigh man hem Heyl-loos maket rijck.
Allerley dievery, verboden handel dryven,
En so zijn gierich Hert met vuyl gewin geryven.
[+]Hier tegen word geleerdt dat elck een blyven moet
In zijn beroep getrouw, en doen zijn wercken goet,
Waerachtigh in zijn woort, rechtveerdigh in zijn handel,
Met een vernoeght gemoet, vroom, op-recht in zijn wandel:
[+]Getrouw in al zijn doen, gespaersaem so 't behoort:
Gebruycken wat Godt geeft, danckbaer, na Godes woordt,
[+]Al zijn doen door't gebedt in Godes vrees t'aenvangen,
Om als van Godes Hand den segen te ontfangen.
[+]*IX.* In't negende Gebodt verboden wort den nijdt,
Wt wan-gunst listigh doen het geen ons naesten spijt;
Het achterdencken erch, oordeelen en gevoelen
Niet na der liefden aert; door eer-sucht besich woelen;
[+]Pluym-strycerkije gladt; geckerny, sotten klap,
Versieren eenigh dingh, achterklap, vuyl gesnap;
Aen-nemen het gesnap dat achterklappers dryven;
Yemandt een valsch gerucht of blaem t'onrecht aenwryven;
Schimp-redens veelderley; allerley bitter woordt;
Vertellen heel verkeert het geen men heeft gehoordt;
Des naestens woordt of werck verkeerdelijck verklaren;
Het secreet sich vertrout, lichtveerdigh openbaren;
Verhalen eenigh dingh dat men niet wel en weet;
[+]Een tongh vol treken loos met schoonen schijn bekleed;
Een valsch getuyge boos of lasteraer te wesen;
Te schenden eenigh mensch zijn goeden naem gepresen.

[+]*Amos 8:4*
Ezec. 18:8
Prov. 20:10
23
Prov. 16. 11
Deut. 25:13
Ezec. 45:10
Ephe. 4:28
Marc. 10:19
[+]*1. Cor. 7. 24*
1. Petr. 4. 10
Gal. 5:13
Psal. 15:2
Prov. 15:14
[+]*prov. 13:11*
[+]*Collos. 3:17*
[+]*1. Tim. 6. 4*
1. petri 2. 1
Matth. 7. 1

[+]*Rom. 1. 30*
Levi. 19. 16
prov. 26. 20
27. 6
Ephes. 5. 4
Ephes. 4. 31
psalm 15:3
prov. 10:18
18:8
26:22
20:19
[+]*prov. 12:22*
13:5
prov. 19:5
9

Hier wordt geboden weer dat men bewaren moet [+]
Den goeden naem en faem des even-naestens goet;
Sich in den goeden naem des naestens te verblyden;
Ja voor zijn goeden naem, en faem uyt liefde stryden;
Ten [a] besten duyden wel het gene dat men hoort;
Den achterklapper stout, het logenachtigh woort
Bestraffen so 't behoort; den [b] logentael vermyden;
Te gaen met waerheyd om uyt liefde t'allen tyden.

X. V wort, o mensch! geleert dat in u hert geblust [+]
Moet zijn, of niet ontstaen, de minste treck of lust,
Gedachten of begeert tot alle stoudt der tyden
Die tegen eenigh deel van Gods wet mochte stryden.
Hebt acht op u gedacht, op wil, op werck, op woordt,
V oogh, hert, sin, en zy door schijn-deughd niet bekoort:
Lust, treck, begeerte, sucht, hebt niet tot sulck en sake,
Die na der liefden aert sy sonder reuck of smake.
Dus wel des Heeren woordt den mensche klaerlijck leert,
Wat God de Heer van hem tot danckbaerheyd begeert;
En leert hem gaen den wech die hem geleydt ten leven:

1. Maer also van natuur den mensche word gedreven
Te doen des vleessches lust, hy alleen door zijn kracht
Niet gaen kan desen wegh; en als hy al betracht
Op-recht des Heeren Wet; so word hy door't bewegen
Van zijn bedorven vleesch, menighmael op de wegen
Der wereld noch verruckt, en so ten val gebracht:

2. En dat de Sathan loos ooc listigh daer op acht, [+]
Hem als een brullend' Leeuw omgaet, en soeckt te vinden
Gelegentheydt om hem doen vallen, en verslinden.
So heeft oock God de Heer beneffen zynen Wet,
Daer tegen ons geleert het vierige gebedt
In Christi naem te doen; en daer toe voort gegeven:
Beloften die ons zijn in Godes woord beschreven.

[+] *Eccles. 7. 1*
prov. 22. 1
phillip. 4. 8

[a] *1. Co. 13. 5*

[b] *Collo. 3:9*
Ephes. 4:25
[+] *Gal. 5:16*
1. The. 5:23
Rom. 7:7
8
14.
22
23
Iac. 2:10
1. Iohan. 3:18
1. tim. 1:5
Hebr. 13:1

[+] *1. petr. 5. 8.*

[a]Roept my aen in der noodt, ick u verhoren sal,
[b]Want eer dat ghy noch roept, of spreeckt, ick hoor u al.
[c]Bidt, en ghy sult ontfaen; wilt 't kloppen onderwinden
V sal zijn op gedaen; soeckt ende ghy sult vinden:
[d]Wat ghy den Vader bidt, seydt Christus, in mijn naem,
Sal waerlijck God de Heer u geven wel bequaem,
[e]Wat ghy bidt door't gebed, gelooft ghy sult 't verkryghen:
In mijn naem u gebed doet vierigh opwaerts stygen,
God dat verhoren sal: [f] Want so ghy die zijt quaet
Genegen zijt, en weet u kind'ren met der daet
Te geven gaven goet, hoe veel meer God almachtigh
Sal geven gaven veel, ia zynen Geest warachtigh,
Dien geest die ons oock leert recht bidden na Gods woordt,
Wie God in Christi naem, recht bidt, die wordt verhoort.
[+]Want wie in Christum blijft, en by zyn woordt wil blyven,
Wil Christus met het geen, waer om hy bidt geryven.
Christus de Heere heeft een gebedt geformeert,
[+]Daer na ons bidden al moet zijn gereguleert.
'Als ghy bidt, Christus seyd, so spreeckt aldus aen-dachtigh:
O onse Vader goet, o Heere God almachtigh!
Die in den Hemel zijt, geheylight werd' u naem:
Toe-komen moet u Rijck: u wil geschie bequaem
Op aerden, so gelijck als in den Hemel veerdigh:
Ons dagelijckse Broodt, geeft ons; wy zijn 't onweerdigh:
Daer-om vergevet al ons sonden, onse schult,
Als wy die ons misdoen vergeven met gedult:
Ons met bekoringh quaet en laet niet zijn beladen,
Bewaert ons voor den val, verlost ons van den quaden:
Want u komt toe o Heer! het Aerd en Hemel-rijck,
In wijsheyd en in macht is niemandt u gelijck;
V komt toe lof en eer, en alle heerlijckheden,
Sonder begin en eynd in aller eeuwicheden.'

[a]*Psa. 91:15*
[b]*Esa. 65:24*
[c]*Mat. 7. 7*
Luc. 11:9
[d]*Ioh. 16:23*
[e]*Mat. 21:22*
[f]*Luc. 11:13*
[+]*Ioha. 15:7*
[+]*Matt. 6:9*
Luc. 11:2

De ware Kind'ren Gods, oock hebben, daer op let
Altijdt bevonden dat God verhoordt haer gebedt.
[a]Als Abraham den Heer badt voor de Sodomieten,
Godt klaerlijck heeft verthoondt dat 't hem niet sal verdrieten
Te doen naer het gebed van een geloovigh Hert.
Soo menighmael als God oock aen geroepen werdt
[b]Van Mosen, heeft de Heer terstondt zijn sware plagen
Geschortet: Wederom als [c] Moses in die dagen
Sijn handen in't gebedt op hief tot Godt den Heer,
Won Israël den strijdt; maer so haest Moses weer
Sijn handen dalen liet, heeft Israël verloren,
So toont God dat hy wil 't gebedt zijn volcks verhoren.
Als het volck was geplaeght met [d] Slangen vierigh quaet,
En Moses voor hun badt, hulp God haer met der daet.
[e]Hanna heeft door't gebedt een Kindt van God verkregen.
Israël door't gebedt verkrijght des Heeren segen.
Godt [f] Ezechias badt als hy was zieck ter doodt,
De Heer hem niet alleen en hulp uyt doodes nood,
Maer heeft hem oock verlanght wel vijfthien iaer zijn leven.
Als tot den Heer zijn stem [g] Elias had verheven,
Is van den Hemel vier gevallen, dat terstondt
Sijn Offerhanden al seer haestelijck verstondt:
[h]Het leven van een Kindt, door bidden, heeft verkregen:
[i]Oock datter in dry iaer op 't Land en viel geen regen:
[k]Doet dat het Hemels vier wel hondert Man verslindt.
[l]Elisa door't gebedt doet leven een doodt Kindt.
[m]Manasses als hy was in Babylon gevangen,
Sijn sonden quaet bekendt, en neemt tot God zijn gangen
Ootmoedigh door't gebedt; waer op hem God den Heer
Verhoordt, en als voor heen, hem maeckt tot Coningh weer.
[n]Als heet Joodsche volck soud' worden doodt geslagen,
Heeft Hester door't gebedt dat verlost van die plagen.

[a]*Ge. 18:23 &c.*
[b]*Exod. 7:8. 9. ende 10. cap.*
[c]*Exo. 17:11*
[d]*Nu. 21. 7*
8
[e]*1. Sam. 1. 9*
[f]*2. Reg. 20.*
Esaie 38.
[g]*1. Re. 18. 36*
[h]*1. Re. 17. 21*
[i]*1. Re. 17. 1*
Luce 4. 25
Iacobi 5. 13
[k]*2. Re. 1.*
[l]*2. Re. 4. 33*
[m]*2. pa. 33. 12*
[n]*Ester 4. 16*

[+]Als Valens Kesyer was, was daer ontstaen een twist
Om de publijcke Kerck: de Keyser niet en wist
Voor wien hy sou' den wegh daer toe wel veyligh banen;
Den Christenen gesont, dan of den Arrianen.
Maer een vroom Predikant, Basilius genaemt,
Sprack met een vast geloof, o Keyser! u betaemt
Dat ghy sult dit verschil in Gods hand over-geven,
En letten wiens Gebedt sal hooren God verheven:
Den Arrianen eerst sluyt in den Tempel dicht,
En wacht of haer Gebedt zy van soo goed gewicht
Dat den gesloten Kerck, sonder toe-doen van menschen,
Door Godes kracht alleen sal op-gaen, na haer wenschen:
En daer-na dat beproeft met Christenen gesont;
En wien dat Godt verhoort, dien laet daer in terstont.
Daer op de Keyser dan heeft in den Kerck gesloten
Der Arrianen hoop; daer grendels voor geschoten:
En als zy waren daer besloten in de Kerck,
Van bidden met gedruys zy maeckten al haer werck,
En hadden groot getier (als Baäls Priesters plegen,
Die prickelden haer lijf, en niet met al verkregen:)
Maer om dat zy den Heer niet kenden soo 't behoort,
Noch dienden door't geloof, naer zijn beschreven woort,
So heeft God haer Gebedt verhoort noch aen-genomen:
Waer-om de Keyser hun liet uyt den Tempel komen,
En sloot daer weder in der Christen vrome schaer,
En sloot de deuren dicht met sloten, grendels swaer:
Als nu der Christen schaer daer inne was gevanghen,
So namen zy tot God, in Christi naem, haer ganghen,
En baden, door't geloof, met vierigher aen-dacht;
Doen toonde Godt den Heer dat haer Gebedt had kracht,
Heeft haer Gebedt verhoort, geopent, na haer wenschen,
De deuren van de Kerck, sonder toe-doen van menschen.

[+]*Zon. Tom. 3. de Imper. Valentis cent. 4. cap. 13.*

Marcus Aurelius, als met zijn leger groot [+]
Door dorst schier was versmacht, by-na benaut ter doot,
Door noot voort in de hand zijns vyands moste vallen,
En datter tot zijn hulp niet ov-righ scheen met allen:
Soo heeft het Christen-volck, dat in zijn leger was,
Haer toe-vlucht, door't gebedt, tot Godt genomen ras;
Die haer gebedt, gedaen in Christi naem, genadigh
Verhoort heeft; en gestort van boven af, wel-dadigh,
Een grooten regen nat, een blixem wonder seer,
En door den reghen nat gelaeft het leger weer,
Maer door des blixems-kracht den vyand wegh gedreven,
So dat de Keyser self, die Heydens was, most geven
Christo den lof alleen, en heeft daer-om gewilt
Dat in het Roomsche rijck soud' worden heel gestilt
De vervolginge wreet, waer mede datse pleghen
Den Christenen ter dood vervolghen aller weghen.

[+]*Euseb. lib. 5. cap. 5. Phil. in Chr. cari. part. 2. lib. 3. Math. Martin. in Christi. piet. & aquit. disput. 14. pag. 267 refert ex Apologia 2. Iustini ad Antonium pium*

Als Theodosius benaut was in den strijt, [+]
Riep hy, in Christi naem, alsoo tot God met vlijt,
Ghy weet eeuwige God, dat ick dees oorlogh bloedigh,
Om Christi wil, u Soon, uyt goeden yver, moedigh,
Wel aen-gevanghen heb; indien 't oock is so niet,
V gramschap, wraeck en straf rechtvaerdigh op my schiet;
Maer indien ick, o Heer! daer toe oock ben gedreven
Door een rechtvaerdigh wit, heb my ten strijd begeven
Met een vertrouwen vast op u goetheyd en macht,
Daer op ick in den strijd victorie verwacht;
So helpet my, mijn God, en laet doch mijn Vyanden
Niet segghen, tot u smaet, siet nu komt hy tot schanden,
Zijn God en helpt hem niet, waer is zijn stercke Godt
Daer op hy hem verlaet, en houden so haer spot;
En also, door't geloof, versoent met Godt den Heere,
Door Christum, in den strijd hy stelde hem ter weere,

[+]*paul. Orosius lib. 7. c. 35. Sozomen. lib. 7. c. 24.*

En God de Heere goed verhoorde zijn Gebedt,
Soo dat des vyands macht tot schande wierd verplet,
Want God door zynen wind den vyand hielde teghen,
Waer door de Keyser heeft victorie verkreghen.
Dus ons d'ervinding leert, dat God de Heer verhoort
't Gebed, in Christi naem, gedaen na Godes woord:
En Godes woord ons leert, dat God oock wil geleyden
Zijn kind'ren, door zijn Geest, dat haer niet sal verleyden
Noch wereld, Satan, vleesch; want God hun, door zijn hand
In Christo, door zijn Geest, krachtigh doet onderstand,
So dat 't geloovigh hert, door Christi Geest herboren,
Word door Gods kracht bewaert, en niet sal gaen verloren.
't Blijckt dan dat Godes woord den mensch bekennen moet
Te zijn een Instrument, gelijck de Longen doet,
Waer door des menschen hert verkoeling word gegeven,
Als 't om zijn sonden wil met droefheyd word gedreven:
Waer door dat oock den mensch den wegh gewesen word
Die hem ten leven leyd, waer door hy word geport,
Door hulp van Godes geest, gehoorsaem hem te draghen
In leven, noot en dood, na Godes wel-behaghen.
So lang het lichaem leeft, de Longe wel bedeckt
Bekleed den heelen borst: maer weder t'samen treckt
En krimpt als 't lichaem sterft: Maer Godes woord is krachtigh,
In leven ende dood blijft eeuwigh en waerachtigh.
Soo dat in desen deel de Longe wijt verscheelt
Van Gods woord, dat altijd den mensch zijn kracht uyt-deelt.
Want de Siel die gelooft in leven en in sterven,
Door kracht van Godes Geest, uyt Godts woord kan verwerven,
Een troost die eeuwigh blijft, die nimmermeer vergaet,
Een Leere die de Siel eeuwighlijck niet verlaet,
Raed en troost die de Siel eeuwige hulp kan geven;
Die zijn volkomen kracht eerst heeft in't eeuwigh leven.

Het Lviij. Capittel.
Van de Mage.

DE Maeg is tot de plaets bequaem geordineert,
Daer in de spijs en dranck ontfaen word en verteert.
De leden die daer zijn omtrent den Maeg gelegen,
Tot hulpe van den Maeg zijn veerdigh wel genegen:
En wederom de Maeg den spijs en dranck bereyd
Tot nut der leden al: want wat daer word geleyd,
Ontfangen in de Maeg; de Maeg niet wil behouden
Voor sich alleen; maer wil daer door doen onderhouden
En voeden seer bequaem des lichaems leden al:
Want de gekoockte spijs de Maegh niet houden sal,
Maer zijnde wel gekoockt de Maeg die gaet uyt-geven
Voor 't lichaem in't gemeen, om dat gesont doen leven.
Waer door de Maeg vertoont der warer liefdens aert
Die 't menschelijck geslacht in eenigheyd bewaert.
Der liefdes Regels twee zijn dees, eerst dit wilt leeren,
Een ander niet en doet dat ghy niet soud begeeren
Dat men u soude doen: De tweede Regel seyd,
V even-mensch te doen zijt veerdigh en bereyd,
De dingen die ghy wilt dat u doen ander menschen;
Wat ghy u selver wenscht, een ander wilt toe wenschen.
Want gelijck de Natuur den Mage heeft geleert
Dat die niet voor sich selfs de spijs en dranck verteert:
Soo heeft God liefdes aert geplant in de nature,
Die ons tot liefdes daed verplicht tot aller ure:
Verplicht tot liefde reyn, om liefdes wercken veel
In alle ding oprecht doen practiseren heel.
Hoe nu der liefden aert in't geestelijcke leven
Moet zijn gepractiseert, hier boven is beschreven. [+]

[+]*Sup. cap. 31. pag. 143.*

Maer hier o Christen mensch! op dees' twee deelen let
Wat u hier wordt geleerdt door der naturen Wet:
Om dat ghy Christen zijt, u dat meer moet betamen,
Op dat de Heyd'nen blindt u namaels niet beschamen.
Het goed dat God u heeft door de natuur gedaen,
Denckt dat ghy 't voor u selfs alleen niet hebt ontfaen:
Denckt dat ghy niet en zijt voor u alleen geboren,
So ghy dat meent, ghy sult met dat goet gaen verloren:
Maer denckt dat ghy het hebt ontfaen tot goet gerijf,
Oock van u even mensch: Daer-om u ziel en lijf,
Dat is, al wat ghy hebt u niet en laet verdrieten,
V even-mensch daer van raet en hulp doen genieten:
Denckt als ghy siet een mensch met swaricheydt omvaen,
Wat ghy wel wenschen soud als ghy so waert belaen
Dat men u soude doen? dat selfde wilt oock geven
V naesten: door't geloof in liefde tracht te leven.

Ghelijck by winter tijdt de natuurlijcke Maegh
Is meer tot spijs en dranck te nuttigen wel graegh:
Om dat by winter tijdt door koude scherp en sure,
Inwendigh wordt vergaert de warmte der nature;
Daer door de Maegh wordt graegh en meerder spijs begeert,
Door d'opgesloten warmt veel lichter die verteert.
Maer wederom de Maegh by Somerlijcke tyden
Als der naturen warmt sich verspreyt met verblyden,
So veel warmt niet en heeft; en daer-om dan begeert
Soo veel niet, en so licht, noch spoedigh niet verteert.

[+]Also d'herboren mensch by winterlijcke dagen
Van vervolgh; als hem druckt des kruyces harde plagen,
Dan is zijn honger groot, zijn liefde vierigh brand,
Dan loopt hy na Gods woordt van't een in't ander land:
De tegen-spoet hem doet dat hy heeft meer vermaken
In't horen van Gods woordt, als in all' and're saken:

[+]Num. 21. 7
Deut. 4. 29
30. 2
1. Sam. 7. 8
1. Reg. 8. 33
34
35
37
2. Pa. 33. 12
Nehe. 9. 27

De geestelijcke spijs hy vierigh dan begeert, +
En met een vierigh hert hy God dan dient en eert,
Alleen na Godes woordt, op-recht in al zijn leden:
Dan loopt hy oock tot God met vierige gebeden;
Dan kan hy zijn gebedt met aendacht doen tot God;
Dan schickt hy al zijn doen na Gods wil en gebodt. +
Dan is zijn liefde groot, en doet zijn liefde blaken
Met yver vierigh goet in geestelijcke saken,
Sijn liefde boven al tot God dan vierigh streckt,
En tot zijn even mensch zijn liefde dan oock treckt:
Sijn liefde dan so brandt Godt alleen te behagen,
Dat hy om Godes woort wel alles wil verdragen:
En tot zijn even mensch zijn liefde dan oock brandt
So vierigh, dat hy soeckt oock met al zijn verstandt
Hem tot het waer geloof door Godes hulp te leyden,
Om also Godes eer wijdt en breedt te verbreyden.
Wt liefde sal hy dan aen Christi minste lidt
Geen argernisse doen, noch om dat, noch om dit;
Sijn liefde dan so wijdt van on-min is geweken,
Dat hy ten goeden oock kan duyden de gebreken.
Maer so haest als de Heer, ons God genadigh goet
Den tijdt verandert weer, en de vervolgingh doet
Op-houden; en vertroont zijn aenschijn goet, genadigh,
En zynen seghen geeft in voor-spoet seer weldadigh:
Dan hanght die mensch noch aen een so verkeerden aerd
Dat hy God wel vergeet, zijn woort niet reyn bewaert,
Dan wordt zijn liefde koudt, zijn yver laet verdwynen:
Sijn honger die vergaet; hy selden sal verschynen +
Daer Gods woordt wordt geleert; om yet van kleyn gewicht
Sal hy den Godes dienst dan wel versuymen licht:
Heeft dingen dan so veel der wereld te beginnen,
Dat hy niet eens en denckt zijn naesten te gewinnen.

+*psal. 107. 6*
13
Esa. 17. 7
26. 16
33. 2
37. 1
2
+*Hos. 6. 1*
Actor. 8. 4
14. 22
Rom. 5. 3
1. Cor. 4. 16
1. petr. 1. 7

+*Mat. 19. 23*
Marc. 4. 19
10. 24
Luce 8. 14
18. 24
25

Sijn wasdom in't geloof hy dan niet veel betracht,
Der liefden wercken goet hy dan seer weynigh acht:
Van honger en van dorst zijn ziel dan laet versmachten,
En dan seer besich woelt met wereldsche gedachten.
Daer-om o Christen mensch! laet ons betrachten hier,
[+]Dat als sich God de Heer ons verthoont goedertier,
Dat wy dan ons so boos en verkeert niet en tieren
Als 't onvernuftigh vee, stijfsinnigh als de stieren:
Maer liever onsen schult bekennen voor den Heer,
Bekeeren ons tot God van gantscher herten weer,
Danckbaer voor God den Heer bekennen Gods genaden,
En ons met Godes woordt wijslijck voort aen beraden;
En weten als ons God gaef-rijcken zegen doet,
Dat wy dan moeten zijn te vromer van gemoet.
Dat God de Heere geeft ons zijn gaef-rijcken segen,
Op dat wy met meer vlijt gaen souden op zijn wegen:
En dat zijn gaven veel ons daer toe zijn gedaen,
Om door behulp van dien te veerdiger voor t'aen
Te gaen in ons beroep, den wech ons aen gewesen
In Gods woordt, en also God dienen, danckbaer vresen.
Want Gods weldaden goet, zijn rijcke gaven soet,
Behoorden al ons kracht, ons hert, wil en gemoet
Te perssen tot de deughd, gelegentheyd te geven,
Om tot der liefden werck te worden aen gedreven;
t'Ontsteken in ons hert een yver vierigh seer
Tot Godt, tot Godes woord, tot Godes lof en eer,
De reyne liefde goet in ons hert te verwecken,
Ons laten al, en doen tot danckbaerheydt te trecken.
[+]En als dit niet geschiet o Mensche! dit verstaet,
In plaets van zegen rijck Godt ongenadigh slaet;
Sijn gaven hy ontreckt; de voor-spoet sal veriagen;
En daer voor senden voor rechtvaerdigh swarer plagen:

[+]*Psal. 95, 8*
Hebr. 3, 8
13

[+]*Deut. 30, 18*
1. Sa. 15, 23
Esai. 45, 24
Hebr. 2, 2
Ierem. 19, 15

Maer weet dat Godes straf, zijn gramschap, slaende hand
Dan swaerder, herder valt, zijn toorne heeter brand,
En van zijn toorne swaer het grond-sop geeft te drincken,
Om die niet word bekeert te doen ter Hellen sincken.
Daer-om bekeert u noch van dien verkeerden aert!
O mensch! u herte doch voor die boosheyd bewaerd;
Bidt God dat hy u wil door zynen Geest regeeren,
V liefde, hoop, geloof, wil meer en meer vermeeren.

Het Lix. Capittel.
Vande Lever, Galle en de Milte.

O*Nder* het middel-rift, een vinger breed omtrent,
Leyd aen de rechter syd' de Lever; is bekend
Des voedsels principael werck-winckel wel te wesen;
Om dat de Lever maeckt het roode bloet gepresen.
In den geest'lijcken mensch de Lever ons beduyd
Die bewegende kracht die van het herte spruyt,
Devotie genaemt; 't Godsalige bewegen,
Vol liefdes heete bloet, dat verwe rood gekregen
Heeft door het over-legh, van Christi lyden swaer;
Ootmoedigh, vierigh seer tot bidden voor en naer;
Gelegen aen die zy daer zijn d'eeuwige gaven,
Die de devote Ziel geest'lijcker wyse laven.
Dewelcke door de Maegh van't geestelijck verstand,
(Daer in het Hemels brood ontfaen is abondant,
Daer in gevonden word het water dat ten leven,
Ten eeuwigh leven springht,) wort hulpe veel gegeven.
Die devotie goet, het hert devotigh doet
De plaetse zijn van vreughd, geest'lijcke blijdschap soet,
Want uyt het hert devoot vol heyligh goet bewegen
De ware vreught ontstaet, geest'lijck tot vreughd genegen,

Als den mensch in zijn hert van schult is over-tuyght,
En onder Godes wil zijn hert ootmoedigh buyght,
Tot God naeckt niet alleen met d'uytwendige leden,
Maer nedrigh met zijn hert, boet-veerdigh door gebeden.
Het devotige hert, door liefde, vierigh, goed,
Ootmoedigh, door't geloof, erkaut in zijn gemoed
Hoe groot de Majesteyt van God den Heer moet wesen,
Hoe zijn oordeelen diep rechtvaerdigh zijn gepresen:
Hoe nietigh weder-om, onwaerdigh in't geheel
Den mensch' is, die by God alsoo en heeft geen deel:
En weder-om gedenckt de goetheyd, de genaden
Des Heeren, die zijn Siel ten vollen kan versaden:
Waer door dan in zijn hert ootmoedigheyd ontslaet,
Eer-biedinge devoot, een danckbaer bly gelaet,
Vierigheyd om den Heer te bidden wel aen-dachtigh:
En dat devoot gebedt word door't geloove krachtigh.
Want God, in Christi naem, dat devoot bidden hoort,
En wercket door zijn Geest, en door dienst van zijn woort
Als door een Lever goed, het geestelijck beweghen,
Dat den mensch maeckt devoot eer-biedigh en geneghen,
Vyt liefde, God den Heer te dienen na zijn Wet,
En hem te roepen aen, door het devoot gebedt,
Met geestelijcke vreught te dienen en te loven,
Danckbaer met yver goed ons God groot van hier boven.
[+]Onder den Lever hangt de Galle-blaes, begort
Vol bitter galligh nat, waer van de Lever wordt
Gesuyvert; dat het bloet door quade vochtigheden
Niet zy besmet, tot nut van al des lichaems leden.
Als by de Lever hanght de Galle-blaes met gal,
By het devoot gemoed, dat blijdschap baren sal,
Gevoeght is oock een hert vermorselt en verslaghen,
Dat niet soo seer bedroeft is over Godes plaghen,

[+]*Galle.*

Als wel benaeut, bedroeft, als een gebroken steen
Vermorseld in't geheel, niet alleen in't gemeen
Dat God vertorent is; maer dat hy door zijn sonden
Heeft in't particulier tot veel verscheyden stonden
Sijn lieve Godt en Heer, zijn Heyland, Vader goet,
Verstoort, bedroeft, vergramt; so dat hem sulckes doet
Veel meerder zijn benauwt, bekommert en verslagen,
Als eenigh groot verlies, als zijn benaeude dagen:
Ja dat ter wereld wijt geen dingh gevonden werdt
Dat hem so seer als dit bedroeft, noch druckt so hert,
So dat hy nimmermeer geen dingh so swaer sal achten
Als 't misdoen tegen God, al waer 't maer met gedachten.
En dit gebroken hert, doet het devoot gemoed +
Behagen Godt den Heer, door het geloove goet; +*Psal. 51:19*
Want het devoot gemoed, dat niet en heeft verkregen *Esaie 66:2*
't Geselschap van dit hert, gebroken en verslegen
Onnut is, niet vermach tot geestelijcke vreughd:
Maer daer die twee te saem toe-brenghen elck haer deughd,
Daer de geest'lijcke vreughd ontstaet, en sal beklyven,
Want dan danckbaer de mensch kan vreughd in God bedryven.
Want God behaeght het hert verslagen en benaud,
En het devoot gemoet hy door zijn Geest bedaud,
Door dienst van't Godlijck woord met velerhande deughden,
Die hem doen door't geloof zijn vol geest'lijcke vreughden.
Voorts aen de lincker zijd, onder de Lever staet +
De Milt; die 't dickste slijm, swert-galligh van gelaet, +*Milt.*
't Melancolijcke nat, de sware vochtigheden
Van den Lever ontfanght in hare hollicheden.
't Geen niet komt tot de Gal, de Milte tot haer treckt,
Den honger door de Milt word in de Maegh verweckt.
Hier figuerlijcker wijs wy door de Milte leeren
Hoe het bewegen quaet, word door de vrees des Heeren

Bedwongen; dat het bloet door galligh nat besmet,
Geen krachten geve meer des vleessches quade Wet;
Te heersschen weder-om in de verdorven leden,
Door ondeughd hert en swert, quade begeerlijckheden:
Maer dat ghelijck de Milt de vochticheden quaed
Die de Gal niet ontfanght, tot sich treckt met der daed,
Op dat Hert, Lever, Maegh, door dick' en swaer' humeuren
Bedorven werden niet, en 't lichaem deden treuren;
So door de vreese Gods, den mensch in droefheyd swert
Mocht werden oock de sond' verdreven uyt het hert,
En wederom verweckt een honger tot de deughden,
Tot geestelijcke troost die 't hert vervult met vreughden.
Want 't is de vreese Gods die daer is het begin
[+]Der wijsheyd; die het hert, gedachten, wil en zin,
Wat Godt den Heer behaeght, in ons doet wel betrachten,
En weer verdrijft de sond, de sondige gedachten;
En om der sonden wil den mensch wel droevigh maeckt,
Maer dat hy oock na troost met honger vierigh haeckt,
Want hem de vreese Gods baerd een vermorseld herte,
Dat om zijn sonden wil vol droefheyds is en smerte,
En dit vermorseld hert, devoot maeckt zijn gemoet,
Het welck hem dan op-recht tot God bekeeren doet;
Hem leert in Christi naem door het geloove treden,
Vrymoedigh tot zijn God door vierige gebeden;
Die God de Heer verhoord, en doet hem door zijn geest,
In kinderlijcke vrees vertroost zijn onbevreest;
In droefheyd syn verheughd, en dat zijn hert verslagen
Roem-gierigh is in God, en in benaeude dagen
Gerust en wel gemoed; in voor-spoed nimmermeer
Hoveerdigh; maer altijd ootmoedigh, danckbaer seer;
In voor-spoed en in kruys, verheught en danckbaer wesen,
Met een devoot gemoet God eeren, dienen vresen.

[+]*Prov. 1:7*
9:10
psal. 111:10

De Milt als is onstelt door dampen dick en swert
De Herssenen ontsteld, baerd droefheyd, quellingh, smert,
Ja oock wel heel berooft den mensch van zyne sinnen;
So groot een quaed, de Mild ontsteld, wel baerd van binnen.
Maer als die is gesond en doet haer plicht perfeckt,
Vreughd, blijdschap in den mensch, ia 't lacchen wel verweckt.
De Milt door swerten Gal verwecken kan veel qualen,
Maer zynde wel gesteld na lacchen bly doet talen.
So oock de vreese Gods, als die in 's menschen hert
Sijn zidt-plaets niet en heeft, so werd het hert verherdt,
En swert in sonden swaer, die den mensch van God [a] scheyden,
En hem den breeden wech tot het verderf geleyden.
Maer als de vreese Gods woond in des menschen hert,
De mensch voor zynen God op-recht, boetveerdigh werd.
De vreese Godes leerd den mensch Godsaligh leven,
Word door de vreese Gods van [a] deughd tot deughd gedreven.
Waer door den mensch dan [b] word versekert van gemoed
Dat hy heeft het geloof, het welck de Heere doet,
En uyt genaden schenckt, om Christi wil gepresen,
Sijn [c] kind'ren, die hy heeft in Christo uyt gelesen:
En so versekerd werd in zijn hert, dat de Heer
Steeds voor hem [d] sorgen sal, verlaten nimmermeer,
Ja dat God in't geloof hem so wel sal bewaren
Ter salicheyd, dat hem geen dingh sal weder-varen,
Dat hem kan [e] scheyden af van Godes liefde groot,
Maer hem beschermen sal in lyden, kruys, noodt, dood,
En door den Heyl'gen Geest hem helpen sal [f] verwinnen
Den wereld, duyvel, dood, zijn vleesch en quade zinnen;
So dat hy niet en sal hun werden tot een roof,
Maer tot den [g] eynde toe volherden in't geloof,
En so geloovigh gaen door [h] den dood in het leven
Daer vreughd is sonder eynd' voor Godes Throon verheven.

[a] *Esa. 59:2*

[a] *prov. 3, 7*
Hebr. 12, 28
[b] *Ro. 14, 22*
1. Cor. 2, 12
2. Tim. 1, 12
[c] *Act. 13, 48*
Titum 1, 1
phillip. 1, 29
[d] *1. pet. 1, 5*
[e] *Rom. 8, 38*
39
[f] *Ro. 16:2*
1. Co. 15:28
1. Co. 15:57
2. Tim. 4:18
[g] *phil. 1:6*
1. pet. 5:10
[h] *philli. 1, 21*
2. Cor. 5, 1

Door welck gevoelen soet uyt het god-saligh hert
Verdreven werd het slijm der wan-hoop herd en swert,
Der droefheyds dampen dick, met het mis-trouwigh klagen;
En weder-om verweckt in dees bedroefde dagen,
Door wel-gerusten troost een Lachen heyligh, soet,
Dat het hert seer verheught, en blyde wesen doet,
En geeft een voor-smaeck soet van't eeuwige verblyden.
[+]Daer-om, o Christen mensch! tot yder stond der tyden
Vreest God den Heer oprecht. Let hoe een mensch wel quelt — *[+]Psal. 34:10*
Een ongesonde Milt, door swarte gal ontstelt.
Maer let dat noch veel meer den mensch komt in't beswaren,
[+]Wanneer de vreese Gods is uyt zijn hert gevaren:
Want een Mensch stout, verwaent, die God niet vrees oprecht — *[+]Esaie 1:13*
Ontbeert de gunste gods, is geen herboren knecht, — *15*
[+]Maer is noch vleesch en bloed, dat niet en kan be-erven — *Psal. 66:18*
D'eeuwige vreught, maer sal in droefheyd eeuwigh sterven — *[+]1. Co. 15:50*
So hy hem niet bekeert. Daer-om den Heere vreest,
En bidt God dat hy u regeere door zijn Geest;
Op dat ghy mooght in God gelooven, en hem vreesen:
En tracht soo uwen God gehorsaem wel te wesen,
Op dat soo u geloof in liefde vruchtbaer zy:
Wilt so in u beroep in vreughde leven bly,
Op dat daer door u hert wel mach versekert wesen
Dat ghy in Christo zijt ten leven uyt-gelesen.

Het Lx. Capittel.
Van de Nieren.

T*Wee* Nieren heeft de*n* mensch, waer door ons word geleert
Te breydelen het geen het quade vleesch begeert:
Dat men gedachten quaed, vleessches begeerlickhede*n*
Moet door een heyligh hert te niet doen en vertreden.

Leert dan u Nieren twee, met vlijt, voor alle saeck
Bewaren, dat daer in zy geen onreyn vermaeck;
De Nieren, door het swaert van Gods woord, soo besnoeyen,
Dat daer geen lusten quaed, die sondigh zijn, in groeyen,
Waer mede dat het hert mocht werden, vuyl; besmet
Door veel begeerten quaed, weeld'righ door onreyn vet.
Voorsichtigh dan, o Mensch! u Nieren leert bewaren
Dat geen begeerten quaet daer in, noch uyt en varen:
En dencket, alsoo God de Nieren heeft gemaeckt
Reyn en goed in den mensch, dat daer in is geraeckt,
Door onsen eygen schult, 't onreyn en quaet bewegen
Dat tot onkuysheyd quaed en sonden is genegen:
Dat God rechtvaerdigh is, die dat niet en vergeet,
Maer straffen sal als 't ons niet is van herten leet:
[a]Want al is dat het hert der menschen word bevonden
Een trotsigh dinck te zijn, [b] nochtans kan God door-gronden
De Nieren en het Hert, die heeft in zijn gewelt,
Die door-soeckt en beproeft hoe dat die zijn gestelt,
Om den mensch door zijn hand rechtveerdigh en almachtigh
Te straffen, als hy hem niet en bekeert waerachtigh.
Daerom, o Christen Mensch! niet langer en vertoeft
Eer Godes straffe komt, u Nieren self beproeft:
Maeckt reyn u Nieren twee van't sondigh quaet bewegen,
En wilt d'onreyne lust te degen daer uyt vegen:
Het welcke God de Heer in't oude Testament
Zijn volck al heeft beduyd, geleert, gemaeckt bekent, [+]
Als hy haer heeft belast in't doen der offerhanden,
De Nieren met haer vet tot pulver te verbranden:
Waer door hy heeft geleert dat de verdorven lust,
En de begeert' onreyn moet werden uyt-geblust.
Gemerckt door eyghen kracht, dat niemand kan bedryven,
So most de toorne Gods op den Mensch eeuwigh blyven;

[a] *Iere. 17:9*
[b] *1. pa. 28:9*
29:17
Psalm 7:10
139:13
Iere. 11:20
17:10
20:12
Apoc. 2:23

[+] *Exod. 29:13*
22
Leviti. 3:4
10
8:25

Maer de Heer is beweeght geweest, uyt liefde goet,
Alleen uyt liefde reyn, door zijn genade soet,
+Te maken met den mensch een nieuw verbond waerachtigh,
Het welck hy self volbrengt door zijn hand sterck en krachtigh. *+Iere. 31:31*
In welck verbond de Heer beloften heeft gedaen, *Hebr. 8:8*
Niet alleen dat hy wil tot kind'ren nemen aen *9*
Sijn uytverkoren volck, haer sonden hun vergeven; *10*
Maer dat hy door zijn Geest, en kracht wil, daer beneven, *11*
+Veranderen haer hert; in plaets van't hert van steen,
Een heyligh hert van vleesch wil geven, en met een *+Iere. 31, 33*
Doen leven na zijn woord, hun door zijn geest geleyden, *32, 39*
Om hier, en oock hier nae zijn eere te verbreyden. *40*
Vyt kracht van dit Verbond, om Christi wil alleyn, *Ezec. 11, 19*
De menschen van lusten quaed gemaeckt kan worden reyn. *36, 26*
Daer-om, o Christen Mensch! wilt ghy het quaed bewegen *27*
Der Nieren uyt u hert uyt-veghen eens te degen,
Vyt kracht van dit Verbond u hert tot Christum wend,
Want hy van dit Verbond is't eenigh fondament,
Die voor ons heeft betaelt, die voor ons is gestorven,
Al wat ons noodigh is verdient heeft en verworven.
Bid God, in Christi naem, met yver en aendacht,
Dat hy, om Christi wil, door zynes Geestes kracht,
V Nieren, door zijn woord, wil reyn en suyver maken
Door kracht van zynen Geest u Nieren so wil raken,
Dat het beweghen quaed, der sond' onreyne lust
In u hert meer en meer mach werden uytgeblust,
Vernietight en gedood; u hert doen syn genegen
Tot lusten heylich, goet, tot geestelijck bewegen;
En als d'onreyne lust aldus gedoodet wort,
Dan in u Nieren twee mach werden uytgestort
Geest'lijcke stercke kracht, daer door't hert wort gedreven
Volstandich door't geloof in heylicheyt te leven.

Gelooft, de goede God sulck een gebed verhoort.
Neemt dan het scherpe sweert van't Goddelijcke woort,
Om uwe Nieren twee daer mede te besnyden,
Vervult met Godes woort u herte t'allen tyden,
Door heylich goet gepeyns de boose lusten blust,
Tracht u gemoet in God te maken wel gerust:
Van God, van Godes wil hout besich u gedachten,
En tracht u soo altijt voor lusten quaet te wachten:
Soo sult ghy krygen kracht, om de begeerten quaet
Te haten niet alleen, maer dempen mettet daet,
V hert dan worden sal oock meer en meer genegen
In liefde, hoop, geloof, te gaen op Godes wegen.

Het lxj. Capittel.
Van de Huyt.

*D'*Onledings eerste deel van't lichaem is verklaert,
Dat is, de leden die aen 't lichaem zijn vergaert,
Verhandelt sijn in't kort; resteert nu noch t'ontleden,
Het tweede deel, alwaer met aendachtige reden,
Van de matery goet aenwysingh wort gedaen,
Waer door ofte waer uyt de leden al bestaen.
Waer van niet de natuur en eygenschappen vele,
Naer Medicinen wijs' ontleed wort in't geheele:
Maer Geestelijcker wijs', na vereysch van dit werck
Eenvoudich word in't kort bepaelt, als in een perck
Wat de herboren mensch tot leeringh moet onthouwen,
Om den Huyt, vlees en been, en zenuwen t'ontvouwen,
Als deelen, uyt de welck de leden alle fijn,
Bestaen en oock te saem verknocht verbonden zijn.
Op welcker elck in't kort alleenlijck wort gegeven
Een leer point ofte twee, tot nut van't Christen leven.

Dees lichaems leden al, des mensches lichaem heel
Heeft God door de natuur vergeten niet een deel
Te decken met een Huyt; een Huyt die niet alleene
Het lichaem tot cieraet en dienet in't gemeene;
Maer die den leden oock verstrecket tot een kleed,
Waer door de leden al rond-om, in't langh en breed
Bekledet worden wel, beschutsel word gegeven,
En niet die deelen sluyt die open zijn gebleven:
Een Huyd de welcke word gevonden over al
Niet even weeck, dick, dun, maer diemen vinden sal
Te zijn hert, weeck, dick, dun, op d'eene plaets wat minder,
Op d'ander plaets wat meer; doch alles sonder hinder,
Elck lit na de natuur vereyschet tot gerijf
Beschermingh en gemaeck van het geheele lijf.
Nu door der leden Huyd in't geestelijcke leven
De liefde word beduyd, en liefdes vrucht beschreven,
Want door de [a] liefde word des Heeren Wet vervuld,
Door liefd' een Christen mensch vercierd word en gehuld;
Vercierd word en gehuld met liefde tot een [b] teken,
Dat hy is als een ranck gegriffet en gesteken
Vast aen den Wijn-stock, waer Christum ons God en Heer;
Die ons in liefde doet alsins zijn vruchtbaer seer,
Doet thoonen liefdes aerd, waer door ons heele leven'
Word by God en den mensch aengenaemheyd gegeven.
In alles, over al, de liefde lieflijck streckt,
En in ons even mensch [a] gebreken veel bedeckt.
De gaven veelderley die den mensch heeft verkregen,
Is [b] sonder liefdes aerd, geen cieraed in gelegen,
Want alles liefde geeft een aengenaem cieraed,
Niets God, noch menschen smaeckt, sonder des liefdes daed:
[c]Den aerd der liefde moet in doen en laten schynen;
d'Ondeughden veelderley de liefde doet verdwynen:

[a] *Ro. 13:8*
Gala. 5:14
1. Tim. 1:5
[b] *1. Ioh. 3:18 19*
Iohan. 13:35

[a] *Pro. 10 12*
1. pet. 4:8
[b] *Collo. 3:14*

[c] *1. co. 16:14*
1. petr. 1:22

Den gramschap liefde stilt, [d] is vriendelijck altijt,
Afgunstich nimmermeer, in weldoen sich verblijt;
Lijdsaem de liefd' haer draegt, sich selven niet sal wreken;
De liefde [e] geeft den mensch een wel beweeght gemoet;
De liefde maeckt het hert langhmoedich en sachtmoedich;
De liefd' in alle dinck weldadich is en goedich;
De liefde die verdrijft twist, tweedracht, haet en nijt;
De liefde maekt het hert de hoovaerdije quijt;
De ware liefde is moetwillich noch vermeten,
Des naestens fauten veel de liefde sal vergeten;
De liefde houd in als den gouden middelmaet,
De liefde niet verdriet de veelderhande daet
Der deucht; de liefde goet geen giericheyt betrachtet,
Sorchvuldicheden quaet en eersucht oock verachtet;
De liefd' op woort, op werck, op wil en op gedacht,
Dat die betrachten wel, wat Godt wil, nemet acht;
De liefd' is trou oprecht, en niemant sal flatteren,
Eens anders eere of goet sal liefde niet begeeren;
Eenvoudich is de liefd' gelijck een duyfken doet,
Voorsichtich is de liefd, is wijss'lijck op haer hoet;
De liefd' is oock beleeft, te kort sal niemant spreken,
Ten besten liefde duyd alle dingh, oock gebreken:
Elck een de liefde toont goetgunsticheyt verblijt:
De liefde nimmermeer vergaet, maer blijft altijt.
De liefd' alhier begint in deuchden wel te groeijen,
Maer namaels sal volmaeckt de liefd' in liefde bloeijen.
Des lichaems leden al gelijck de huyt bedeckt,
De liefde oock over al het Christen leven streckt.
De liefde door't geloof doet wel Godsalich leven,
Door liefde het geloof een luyster wort gegeven.

[d] *1 Cor. 13:4*

[e] *1. pet. 4:8*

Want hier door Godes woord, word door des Geestes kracht,
Vyt een oprecht geloof de liefde voort-gebracht,
De liefde, deur 't geloof, begint hier deughd te dryven,
Maer eeuwigh liefd hier na, om Christi wil, sal blyven.
Daer-om, o Christen Mensch! de liefde doch betracht,
De liefde, door't geloof, doet in u hebben kracht,
Al isset dat u vleesch, de wereld, daer beneven,
De Satan, alle drie ten stryde haer begeven,
Om te doen u geloof zijn een onvruchtbaer boom,
Op dat niet soude zijn de liefd' u levens toom;
Daer-om u liefde doch geensins en laet verslappen,
Maer volghet vierigh na uws Middelaers voet-stappen:
Want hy zijnd' eeuwigh God, is in ons vleesch gedaelt,
Ons vleesch genomen aen, in zijn vleesch heeft betaelt
Ons, zijn vyanden schult; voor ons uyt liefd gestorven,
Heeft ons den Heyl'gen Geest, uyt liefd', alleen verworven;
Dien Geest, die door Gods woord, door Goddelijcke kracht
't Geloof soo in ons werckt, dat het oock liefd betracht,
En doet ons, door't geloof, der liefde vruchten draghen,
Bewaert ons, door zijn kracht, voor Satans loose laghen,
En doet ons, door't geloof, volstandigh gaen en staen
In liefde, soo dat wy na het getrouw vermaen
Van Gods woord, door't geloof, de liefde dan betrachten,
Niet steunend' op ons werck, op ons gelooves krachten,
Want al is ons geloof swack, onse liefde flaeuw,
En dat de Satan tracht ons kryghen in zijn klaeuw,
So rust ons swack geloof nochtans op God waerachtigh,
Die ons belooft heeft dat hy door zijn kracht al-machtigh
Ons helpen in den strijd, en wel bewaren sal,
Dat liefde niet in ons verga, of worde mal.
Daer-om, o Christen! wilt, door't geloof, liefd' betrachten,
Toont liefd' in woord en werck, met wil en met gedachten.

Een baken van u liefd' laet Christi liefde zijn,
Altijd in liefde bloeyt, en toont geen liefdes schijn,
Maer liefde met der daed, oock tegen u vyanden,
In liefde besigh zijt met oogen, voeten, handen,
Met al u leden kloeck; maer laet des liefdes brant
Doch spruyten uyt u hert, toont liefd aen alle kant
V vriend'oock tegen hem die 't niet verdient; wilt maken
Dat blijcke met der daed u liefd' in alle saken:
Want als 't geloove rust op de verdiensten groot
Christi, kan het geloof niet zijn van liefde bloot:
Want het oprecht geloof baert altijd liefdes wercken,
En de Heylige Geest dat door Gods woort wil stercken.

Het Lxij. Capittel.
Van het Vleesch, van't Gebeente, en van de Zenuwen.

NV volget voort het Vleesch, waer mede dat geheel
Wat onder den Huyd zy aen 't lijf, van deel tot deel
Vervult is wat Vleesch zy behoeftmen niet te vrage*n*,
Tot yders kunde wy ons willen dies gedragen.
Door't Vleesch word menighmael verstaen in de Schriftuur [+]
Den onherboren Mensch, de sondighe Natuur, [+]*Rom. 8:3*
De Natuur, soo die is door Adams val verdorven, *1. Ioha. 2:16*
En heeft tot alle quaed genegentheyd verworven:
Dit is der sonden aert, die niet aert na Gods Wet,
't Verdorven Vleesch is oock der sonden voedsel vet.
Des Vleessches vruchten veel zijn sonden niet om tellen:
Het eynde van dit vleesch sal zijn d'afgront der Hellen.
Maer in den nieuwen Mensch wy hier door't Vleesch verstaen
D'erf-sonde niet alleen, daer in dat zijn ontfaen,

Geboren en geteeld de menschen al te samen:
+Maer de verdorventheyd der nature met namen,
Niet so die sondigh maeckt den menschen al te gaer; +*Rom. 7:14 &c.*
Maer so als die noch is, en sich maeckt openbaer
In den herboren mensch, de welck in al zyn leden
Noch is, en werckt om die tot quaet te doen besteden,
Die in zyn leden leyd als eenen swaren last,
Als een inwonend quaet, een wortel waer uyt wast
Onsmakelijcke vrucht; als een lichaem der sonden,
Een Wet der sonden die in hem noch word gevonden;
Als een oud suur-deegh quaet der boosheyd, listigh suur;
Als eenen ouden mensch noch sondigh van natuur;
Als een verborgen vier van ydel quade lusten,
Begeerlijckheden quaet die nimmermeer en rusten.
In somma, 't sondigh Vleesch, 't sondige Vleesch en bloed
Dat den herboren mensch veel strijd en moeyte doet;
't Verdorven Vleesch en bloed dat in den mensch herboren,
Den Geest te bieden strijd, onstuymich komt hervoren;
Het sondigh Vleesch en bloed dat altijd bijt en queld
Den Geest, den nieuwen mensch bestrijd met groot geweld:
+So dat de Geest en 't Vleesch altijd te samen stryden,
En de Geest tegen 't Vleesch moet kampen t'allen tyden; +*Rom. 7:23*
So langh de nieuwe mensch hier leeft, heeft desen strijd, *Gala. 5:17*
Want hy en wordt het Vleesch (so langh hy leeft) niet quijt.
Hem 't aengeboren quaed, de sondige nature
Aen-kleeft so langh hy leeft; als getuyghd de Schrifture.
Het Vleesch, stout als een Reus, een wreed gewapend Held,
In den herboren mensch tegen den Geest hem steld.
Het Vleesch bestrijd den Geest met werck, woordt, wil, gedachten,
Self van den mensch, en met des mensches eygen krachten:
So dat de Sathan boos, door't Vleesch, veel voordeel heeft,
En doet dat door zijn Vleesch den mensch, of valt, of sneeft;

Met wil, of tegen wil, d'herboren mensch tot sonden
Word menigh-mael verruckt, door't Vleesch boos ongebonden.
So dat d'Apostel self, d'Apostel Paulus klaeghd
Dat het Vleesch tegens hem de kans oock heeft gewaeghd:
En seyd, tot Godes Wet na d'inwendighen mensche, +
Door hulp van Godes Geest mijn lust streckt en myn wensche; +*Rom. 7:22*
Maer ick een ander Wet vind' in mijn leden daer,
Die den Wet mijns gemoeds bestrijd in't openbaer, +
En my gevangen maeckt onder den Wet der sonden, +*13*
Die in myn leden is; en in my word gevonden:
So dat ick niet en doe het goede dat ick wil, +
En tusschen Vleesch en Geest in my heb groot verschil, +*Rom. 7:15*
En doe wel tegen danck, en tegen wil het quade,
Of ick al 't goede wil, ick ben met quaed belade, +
Ick hebbe wel de wil tot goed, maer niet de macht +*17*
Dat te vol-brengen voort; want my het Vleesch verkracht; *18*
Ick arm ellendigh mensch! wie sal my doch bevryden +
Van dit lichaem des doods? die strijd my helpen stryden. +*Rom. 7:24*
Daer-om o Christen Mensch! is dat d'Apostel self,
Die op genomen was geweest in het gewelf
Des Hemels, droevigh klaeghd, en uyt-roept so vol-mondigh,
Dat hem so swaren strijd gedaen heeft 't Vleesche sondigh:
En denckt niet dat ghy zijt van desen strijd bevrijdt,
Maer so ghy door Gods Geest en woord herboren zijt,
Dat u 't verdorven Vleesch met swaren strijd sal quellen,
Dat Satan door u Vleesch u oock wel sal ontstellen,
En u doen, door u Vleesch, begaen veel sonden groot,
En trachten u also, doen vallen in den doodt.
Het is hoogh noodigh dan, om niet te gaen verloren,
Dat wy die door Gods Geest, en Gods woord zijn herboren,
Door hulp van Godes Geest, door dienst van Godes woord,
Door't vierige gebed, door't gaen in deughen voord,

En door't op-recht geloof kloeckmoedigh altijd stryden
Tegen ons eygen vleesch, om sonden te vermyden.
Laet ons dan door behulp van Godes woord en Geest
't Verdorven sondigh vleesch bestryden onbevreest,
En trachten die fonteyn, die sondigh vloeyd, te stempen,
d'Onreyne baren wild, der sonden zee, te dempen;
Laet ons 't verdorven vleesch doen wederstand met kracht,
Op dat so worden mach in ons tot niet gebracht
Des vleessches geyle lust, het sondigh quaet bewegen,
Gedachten quaet, ons wil tot sondigh werck genegen;
Want hier moet zijn gemerckt, dat men moet in't gemeen
't Wtwendigh sondigh werck, niet wederstaen alleen;
Maer dat ghelijck de Wet word geestelijck bevonden,
Men wederstaen oock moet 't inwendigh quaed der sonden;
Als zijn gedachten quaet, treck tot de minste saeck
Die Godes Wet verbiedt, het werelds dwaes vermaeck,
Bewegingh tot de sond', het sondige begeeren,
Als oock onreyne lust, en 't schijn van quaed niet weeren:
[+]Want geest'lijck is de Wet, God door de Wet begeerd
Wtwendigh, ende oock inwendigh zijn ge-eert: [+]*Rom. 7:14*
Niet alleen woord en werck, maer oock wil en gedachten,
Vereyst God in syn Wet, met al des mensches krachten:
Met lichaem ende ziel o mensche! hier op let
Wil de Heer zijn gediend, alleen na zynen Wet:
[+]En na geen meeningh goet van menschen, want de Heere
Gehoorsaemheyd op-recht begeert, na zijns wets leere, [+]*Deut. 12:8*
Al is dan dat het vleesch heel anders is gesint, *Prov. 14:12*
En 't geene God mishaeghd te doen zich onderwind; *Iesaia 66:3*
So moet nochtans de mensch zijn eygen vleesch verwinnen, *4*
En gehoorsaem te zijn voortaen op-recht beginnen, *Colo. 2:8*
En gaen gehoorsaem voort alleen na Godes Wet; *23*
En bidden God de Heer, door't vierige gebed, *1. Sa. 15:15*

Dat hy hem door zijn geest wil stercken en bereyden
Tot den geest'lijcken strijd, en in den strijd geleyden,
Op dat hy onbevreest, kloeckmoedigh moge gaen
In den geestlijcken strijd, en door't geloof bestaen.
Laet ons dan in den strijdt ons met Gods woord beraden,
Vermyden al het geen een mensch verlockt ten quaden;
Ons wachten voor het geen gelegentheden geeft,
Tot sonde: die 't gevaer licht acht, licht valt en sneeft.
Want het verdorven vleesch ons so seer vast aen klevet,
Dat so haest als het vleesch gelegentheyd ons gevet
Wy daer door worden licht, tot sondigen verleyd,
't Vleesch neemt d'occasy waer, en so ons val bereyd.
Daer-om behooren wy d'occasij te betrachten,
Die dingen nemen waer die 't quaet ons doen verachten;
Ons oeff'nen in het woord des Heeren t'aller tijd,
Heylichlijck nemen waer den Godes-dienst met vlijt:
Beleven ons geloof, godsalighlijck besteden
Ons tijd; in Christi naem tot God gaen door gebeden:
Betrachten Godes Wet met werck, woord, wil, gedacht,
Om doen wat God behaeghd aen-leggen al ons kracht;
Oock tot de minste sond' d'occasie vermyden,
Om te verwinnen so ons eygen vleesch in't stryden.
Dewijl die strijdt dan is so swaer, en vol gevaer,
Is't droevigh dat men die so qualijck nemet waer.
Het is een seltsaem saeck die seer is te beklagen,
Dat tegen desen strijd so weynige raed vragen.
Want siet eens hoe het Vleesch met lusten word gedient,
Des Vleessches wil gedaen; oock van hun die men miend
Dat goede Christ'nen zijn, en haer daer voor uyt geven,
Die nochtans na den vleesch in dwaesheyd ydel leven.
't Is waer d'Afgoden-dienst by ons niet is in swangh,
Maer menichmael hoe veel zijnder die haren gangh

Gaen nemen naer een plaets daer zy des Pausdoms Papen,
D'afgoden-dienst, de Miss' uyt playsier gaen begapen;
Gaen in een batement daer men den af-God prijst,
Daer men d'afgoden-dienst, hoe die toe-gaet, aen-wijst;
Daer men Gods naem misbruyckt, al-waer men hoort vermonden
Onkuysheyd, en met vreught vertoont of speelt de sonden.
Hoe menigh godloos boeck men met vermaken leest,
Met wercken word getoont dat men God niet en vreest.
Aen staet, aen gelt, aen goed zijn hert sal menigh hangen,
Naer geld, meer als naer God, heeft menig mensch verlangen.
Men misbruyckt Godes naem in den gemeenen praet;
Lichtvaerdig men gebruykt Gods naem, of 't waer geen quaet,
De Sabbath word geviert met vleessches ydel wercken,
Om 't playsier van het vleesch versuymt men 't gaen ter kercke*n*.
Gehoorsaemheyd voort'-aen seer weynigh word betracht,
Die God heeft over ons gestelt, men licht veracht.
Twist, tweedracht, haet en nijt by velen word gevonden,
Ontrou, bedroch en list, onkuyscheyt ongebonden,
Eer-sucht en hoovaerdij, gierigheyd, prael en pracht,
En 't geyle danssen dwaes seer weynigh word geacht,
Over-daet, en misbruyck van Godes goede gaven,
Dronckenschap, en met lust tot veel ondeught te draven,
Veel ydel dwaes vermaeck, en oock onkuysch gesang,
Begeerlijckheden quaed by velen gaen in swang;
Laet staen dat men sich voor d'occasi quaed soud' wachten,
En 't geen tot deught geleyd van herten soud' betrachten.
Daer-om, o Christen mensch! bewysen wilt met vlijt,
Dat ghy door Godes Geest, en woord herboren zijt,
Want een herboren mensch de sonden sal vermyden,
Door hulp van Godes Geest zijn eygen vleesch bestryden.
In den herboren mensch, als men by Paulum leest,
Den Geest staet tegen 't vleesch, en 't vleesch tegen den Geest,

En dese twee altijd malkander soo bestryden,
Dat oock d'herboren mensch wel schade komt te lyden.
Waerom dat Godes woort d'herboren mensch vermaent,
In den geest'lijcken strijt geensins te zijn verwaent;
Dat is, 't perijckel swaer van dien niet kleyn te achten;
Sich oock verlaten niet op eygen deucht of krachten:
Maer dat hy tegen 't Vleesch den strijt sal vangen aen,
En door't geloof in Godt kloeckmoedich staen en gaen,
Arbeyden om sijn Vleesch, zijn vleeschelijcke sinnen,
De lusten van zijn Vleesch meer en meer te verwinnen,
Te haten, laten oock 't quaet dat het Vleesche raed;
Te dooden 't boose vleesch, met haer begeert en quaet;
Begeerlijckheyt des Vleeschs, begeerlijckheyt der oogen
Vertreden, en soo voort nae d'overwinningh poogen.
Daerom, o Christen mensch! hebt acht op desen strijd,
Van u verdorven Vleesch geen overlast en lijd.
Laet in u 't boose Vleesch de heerschappy niet hebben;
Want het verdorven Vleesch spint doodelijcke webben:
Want waerlijck vleesch noch bloet, noch geen onreyn gemoet, [+]
En sullen sien hier nae het Hemels eeuwich goet. [+]*1. Co. 15. 50*
Daerom den ouden mensch doch arbeyt uyt te trecken,
En wilt den nieuwen mensch in u doch eens verwecken;
Temt, cruycight ende dood u sondigh Vleesch geheel,
Want aen het rijcke Gods heeft 't sondigh Vleesch geen deel:
Vertreed des Vleessches wil, verbreeckt des Vleessches krachten,
Buygt u wil na Gods woord, door heylige gedachten,
Door't swaert van Godes woord u Vleesch bestrijd met macht,
Bidt Godt, in Christi naem, om geestelijcke kracht,
Dat hy een heylich hert, bewegingh goet wil wercken
In u; en u geloof wil door sijn Geest verstercken;
En u geloof doen syn vruchtbaer in wercken goet,
V geven in den strijt een hop' vast, goeden moet:

Vertrout dan op Gods woordt, beloften Gods waerachtich,
Op hulp van Godes Geest, op Godes hant almachtich,
En weet dat Christus heeft verwonnen in den strijd,
Verwonnen heeft voor u, en daer-om oock altijt
V helpen sal, als ghy den strijd so gaet beginnen,
Dat ghy sult in den strijd u eygen vleesch verwinnen.
Daerom kloeckmoedich strijd, al ist dat ghy niet doet
Wat ghy wel wilt, en dat ghy wel met u gemoet
V God dient nae syn Wet; maer dat ghy wort gevonden
Te dienen met u Vleesch, den Wet van't Vleesch der sonden:
Soo gaet doch evenwel altijt kloeckmoedigh voort
Bestrijd u eygen Vleesch, vertrout op Godes woordt:
Door kracht van Godes Geest 't Vleesch wort syn macht benomen,
En ghy om Christi wil sult d'overhandt bekomen.

[+]De Beenen volgen voort als fondamenten vast,
Als steunsels stijf en sterck het lichaem toegepast: [+]*Oßa.*
Daer op het lichaem rust; waer door des lichaems leden
Bekomen steunsels stijf, en stercke vastigheden.
Dees' beenkens zijn omtrent twee hondert veertich acht,
Die aen het lichaem zijn, den leden geven kracht,
Die al te samen sijn aen een gehecht, gebonden,
Door Zenuwen bequaem, dewelcke zijn bevonden
Wel boven twintich paer, negen paer in't getal.
Der Zenuwen is oock, gelijck der beenen al
Begin of oorspronck van het rugge-been bequame,
Waer van de beenen al, en Zenuwen al t'same
Sich door al 't lichaem heen uytbreyden, soo aen een
Gehecht, dat worden vast de leden in't gemeen:
De beenen dan gehecht door Zenuwen als zeelen,
Doen stijf en vast bestaen, aen 't lichaem al de deelen.
In den herboren mensch hier door ons wort beduyd,
De Geestelijcke kracht, die door het soet geluyd

Van't vierige gebed, wort sterck en vast gebonden,
Om door een vast geloof te strijden t'aller stonden.
Als sonder beenen niet het lichaem kan bestaen;
Soo met den nieuwen mensch ist oock geheel gedaen,
Hy kan bestryden niet 't verdorven vleesch der sonden,
Als geestelijcke kracht in hem niet wort gevonden.
Die geestelijcke kracht is een seer groote deucht,
Die ons soo wel in kruys als voorspoet maeckt verheucht.
Een deucht waer door men staet in het geloof kloeckmoedich,
Volherdich altijt voort Godsalich gaet en spoedich,
Van deucht tot deucht; en wort stantvastich van gemoet,
Om altijt en voor al te doen Gods wille goet.
Waer door den mensch bemint, en arbeyt te behagen,
God boven al, en sal nae Gods wil vierigh vragen:
Met yver gaen den wech die hem tot God geleyd,
Alles om Christi wil te lyden zijn bereyd;
Waer door hy is bereyt Gods waerheyt te belyden,
Voor Godes woort en leer kloeck-moedich oock te stryden;
Gewillich voor Gods eer te lyden kruys en noot,
Berooving' van zijn goet, en bloet, oock totter doot.
En sal om Godes woort en waerheyt te betrachten,
Perijck'len veel en swaer wel myden, maer kleyn achten:
En dese deucht hem doet dat hy geen dingh en heeft
Soo lief, soo waert als God, als God die alles geeft,
En doet hem voor Gods eer, en Gods woort t'allen tyden,
Met Satan, wereld, Vleesch, vroom en kloeckmoedich strijden:
Want hem geeft dese deucht in alle deuchden kracht,
Geeft sterckheyt in't geloof, de liefde sterck betracht,
En maeckt de hoop wel vast, versterckt de deuchden alle,
Die geestelijcke kracht bewaert ons voor den valle.
Die deucht, die stercke kracht is Godes gave goet,
Die Gods Geest door den dienst van't Euangeli soet

Werckt in den nieuwen mensch; geeft hem geest'lijcke krachten,
Om liefde, hoop, geloof met yver te betrachten.
Om te bekomen dan die geestelijcke kracht,
Ghebruyckt de nieuwe mensch met vieriger aendacht,
't Gebedt in Christi naem: want dat gebed is krachtigh,
Als zijnde vast gegrond op Gods beloft' waerachachtigh:
Want de gebeden veel gedaen in Christi naem,
In't Christen leven zijn als Senuwen bequaem,
Waer door de deughden al wel worden vast gebonden,
So dat waer d'eene deughd is d'ander word gevonden:
So dat dan d'eene deughd altijd den ander treckt,
En d'eene deughd het hert tot d'ander deughd verweckt:
Want door't gebed tot God, den mensch geeft God verheven
Kracht, om het waer geloof, in deughden te beleven.
Daer-om o Christen mensch! so ghy wilt in den strijd,
In den geest'lijcken strijd, zijn voor den val bevrijd,
V oeffend in Gods woord, doet vierige gebeden
Tot God in Christi naem; en Godt sal dan u leden
Doen instrumenten zijn, waer door dat word betracht,
Geloove, liefde, hoop, en ondeughd word veracht;
Door den Heyligen Geest u kleyn geloof verstercken,
V waer geloof doen zijn vruchtbaer in goede wercken;
In Christelijcke hoop vast maken u gemoed,
Ontsteken in u hert het vier der liefde soet.
Vyt u des vleessches lust voort meer en meer verdryven,
En tot den eynde toe Godsaligh u doen blyven.
Aldus o Mensch! tracht het bidden met aendacht,
Op Gods beloften vast vertrout; wilt dach en nacht
V geestelijcke kracht in't werck man-haftigh stellen,
Om u verdorven vleesch ter aerden neer te vellen:
V eygen vleesch bestrijd, u eygen vleesch verslindt,
Siet dat ghy nieet zyt aerds, maer geestelijck gesind.

Der wereld liefd' onreyn wilt uyt u hert veriagen,
Den wereld nimmermeer, maer Godt soeckt te behagen,
Oock alle schijn van quaet vermyden wilt met vlijt,
Al wat tot sonde lockt in Godes vrees vermijd.
Sijt niet swack in't geloof, maer sterck, gebruyckt u krachten
In den geest'lijcken strijd, voor ondeughd u wild wachten,
't Verdorven vleessches werck verbreeckt, treed met de voet;
Staet vast in hope sterck, gerust zijt van gemoed,
Staet vast in u beroep op geestelijcke beenen,
Bidt God dat hy u wil geest'lijcke kracht verleenen,
Door Senuwen bequaem van't vierige gebed
V deughden t'samen knoopt, en bind aen Godes Wet.
Wilt so met macht en kracht u eygen vleesch bestryden,
Om u so van't verderf des vleessches te bevryden.

Het Lxiij. Capittel.
Van de vier Humeuren des Lichaems.

D'Ontledinghs tweede deel, der dingen, is gedaen,
Waer uyt de leden t'saem aen 't lichaem vast bestaen.
Nu tot het derde deel, ick meene voort te treden,
Der dingen, die daer zijn besloten in de leden.
Humeuren vierderley, men meend, in't lichaem zijn,
Van d'Elementen vier, die hebben elck een schijn.
Het bloet heeft met de Locht gemeen, dat het is vochtigh
En warm. Cholera, heeft van't heete vier doorlochtigh,
Dat die warm is en droogh. Melancolije swaer,
Dat die koud is en swaer, van d'aerde hevet. Maer
De Phlegma, heeft gemeen met het nat water koude,
Dat die koud is en vocht. Ick dan wel seggen soude,
Ja seggen mach met recht, dat daer en is geen lidt
Aen 't lichaem van den mensch, waer dat het zy, of sit,

Daer in men niet en siet, of tot nut kan bemercken
Van dees' Humeuren vier, de wonderlijcke wercken.
[+]Wy dees' Humeuren vier, hier aldus mercken aen,
En in den nieuwen mensch figuurlijck die verstaen. [+]*Sanguis.*
Eerst door het bloet verstaen wy hier de liefde krachtigh,
Die in het herte heet met vierigheyd aendachtigh,
Oock in het nieuw verstandt bevocht door Godes woordt,
Door kracht van Godes Geest, gebaerd is, vloeijet voord
Door al de leden heen, om die so te verwarmen,
Dat alsins liefdes brand sich toone met ontfarmen,
Want door der liefden brand het hert in deughden leeft,
Bevochticht door Gods woordt; zijn even mensche geeft
Der liefde vruchten goet, die heylsaem zijn te smaken;
Doet vloeijen liefdes daet, lieflijck in alle saken.
Want als het bloet verdrooghd, of met Gal word besmet,
Het lichaem van haer kracht, en leven word ontset.
Also wanneer verdrooghd de springende fonteyne
Der liefden; of wanneer verkoud de liefde reyne,
In't menschelijck geslacht de vrede word verjaeghd,
d'Eendracht zijn kracht verliest, de wereld word geplaeghd
Met onlust, mijn en dijn, haet, nijdt, twist aller wegen,
En God de Heer ontreckt een yder dan zijn zegen.
So nodigh als het bloet in't lichaem is geacht,
In't Christen leven moet de liefde zijn betracht.
Als 't bloet doet in den mensch gesond de leden groeijen,
So doet in deughden veel, den mensch, de liefde bloeijen.
[+]Door Phlegma word verstaen 't beweghen raeu en nat,
Dat door de kleyne warmt, der liefd' is koud en glat. [+]*Phlegma.*
Die met dit slymigh nat, brack-rauwe vochtigheden
Vervuld zijn, zijn besmet met de begeerlijckheden
Des vleessches vet en traegh; door luyheyd plomp en dom;
Door onwetentheyd grof; door waen van wijsheyd stom:

En door beveynstheyd glad; ondanckbaerheyd vergetel;
Door nydicheyd seer slap; door hooghmoed stout, vermetel;
Sijn door manieren quaet, onguur, raeu, onbeleeft;
Door onbeleeftheyd stout; en aen haer herte kleeft
Bewegingh quaet, die baert begeerten die haer pramen
d'Ondeughden te begaen, oock sonder haer te schamen:
Sijn ongestadigh door gebreck van wijsheyd goed,
Oock door sorgh-loos heyd traegh, en slaep'righ van gemoed.
Vervuld met 't sondigh nat van 's vleessches quaet bewegen,
Tot geestelijcke spijs, daer-om te min genegen;
Maer met het gladde slijm der wereld zijn belaen,
Met ydel droomen veel oock worden licht bevaen.
So dat den nieuwen mensch daer op moet vlytigh achten,
Dat dit slijm raeu en koud bederve niet zijn krachten;
Maer dat het koude slijm, het slijm'righ raeuwe nat
Dat tot ondeughden raeu het hert maeckt rad en glad,
Door liefdes soeten brand, door liefdes lief'lijck wercken
Mocht werden wel verwarmt, om 't herte te verstercken,
Herkoockt, veranderd oock in wel gesond goed bloet,
En 't overtolligh slijm, het nat, koud, raeu, onsoet,
Geworpen uyt met kracht, op dat hy mochte smaken
Met lieflijck soet vermaeck de geestelijcke saken;
Op dat hy Godes woord met honger mocht ontfaen,
En in de wegen Gods met yver heyligh gaen,
En so der liefden wegh van deughd tot deughd betreden,
Geloovigh gaen tot God door vierige gebeden,
Op dat des Heeren Geest, door liefdes soeten brand,
't Godsalighleven doe hem wand'len met verstand,
Het ydel geyl gelaet der wereld doe verlaten,
En al wat God verbied, voord laten doe, en haten.
Door Cholera word hier geest'lijcker wijs verstaen,
De toorne, waer door dat een Christen wort bevaen

Tegen hem self, en dat van wegen syne sonden;
Dat hy of door gedacht, wil, woort, werck ongebonden,
Vertorent heeft sijn God, waer door in hem ontstaet
[+]Anghst en benautheyt swaer, een seer bedroeft gelaet,
Bekommeringe groot, verslagentheyt en smerte,
Leetwesen en berou, met een boetveerdich herte:
Want een herboren mensch geen dinck soo seer verdriet,
Als dat hy doet of laet, wat God hiet of verbiet;
Hem selven geeft de schult, bekent hem self straf-waerdich,
En hem in Christi naem met yver toont boetvaerdich.
Gemerckt d'herboren mensch, daer aen dan wort bekent,
En dat de menschen veel heel anders sijn gewent,
Soo schijnt wel datter veel noch niet en zijn herboren,
Die so sy soo gaen voort, oock sullen gaen verloren:
Want in plaets dat die mensch om zyner sonden wil
Vergramt word op hem self; elck sich gerust en stil
Ontschuldight van zijn quaed; en tegens zijns gelijcken,
Die 't minste hem misdoet, hy doet zijn Toorne blijcken.
So verkeert is de mensch, dat daer hy met der daed
Liefde bewysen moet, toont een vergramt gelaet:
En daer hy op hem self vergramt behoort te wesen,
Lief-koost hy zijn gemoed, en sal God weynigh vresen;
Daer hy de liefde Gods moet soecken boven al,
Niet God, maer 't sondigh Vleesch hy wel lief-koosen sal:
Daer hy voor Godt zijn schult behoorde te belyden,
Hem in zijn sondigh werck sal menighmael verblyden:
Daer hy de gramschap Gods t'ontsteken niet behoort,
En als hy heeft misdaen zijn schult bekennen voort,
Daer luystert hy na't Vleesch, verweckt den toorn des Heeren,
Stelt uyt van tijd tot tijd tot God hem te bekeeren.
Daer-om, o Christen Mensch! volght niet den meesten hoop,
Die op den breeden wegh der hellen neemt haer loop:

[+]*Ezec. 36:31*
32
2. Cor. 7:9
10
11

Maer op den smallen wegh die daer geleyd ten leven, +
Wilt u in Christi Kerck met vierigheyd begeven.
V eygen vleesch bedwinght, u selven over-wint,
Den geestelijcken strijd door Godes hulp begint.
V vleesch, de wereld boos, den Satan, t'allen tyden
Door hulp van Godes Geest, wilt door't geloof bestryden.
De toorne van u vleesch geeft plaetse t'geener tijdt.
Den brand der lusten quaet uytblusschen wilt met vlijt.
Niet op u even mensch u toorne wilt doen blijcken,
Maer door der liefden kracht het zeyl der toorne strijcken:
Want toornicheyd die rust in't herte van een sot,
Geen heyl en werckt by God, maer strijd met Gods gebod. +
Een steen en 't zand zijn swaer, maer swaerder wordt bevonden
De toorne van een dwaes, belaen met last der sonden;
Waer uyt veel quaed ontstaet, dat God rechtveerdigh haet,
En door zijn toorne swaer, met sware plagen slaet.
V naesten, noch u selfs, door toorne, wilt niet schenden,
En op de sond' alleen u toorne heyligh wenden.
Met toorne heyligh goet, met yver na Gods woord,
Het misdoen tegens God bestraffet so 't behoord.
Behertight Godes eer, den laster-mond wilt straffen,
En waer ghy wat vermeught, d'ondeughden doen af-schaffen;
En voor al in u self: voor al u eygen hert
Na Gods woord reformeert, en toond dat ghy hebt smert,
Met yver toornich zijt, van wegen uwe sonden,
Als ghy met werck of woord, wil of gedacht bevonden
Word, in het geen de Wet des Heeren u verbied,
En toond dan dat ghy zijt in toorne heyligh, hiet,
Wel ontstelt op u self; en wilt u schuld bekennen,
Boetveerdigh zijn voor God; en u voord aen gewennen,
Met werck, wil, woord, gedacht, te doen wat God behaeghd;
En dat ghy 't niet geheel kunt doen, u self beklaeght;

+*Math. 7:13*
Luce 13:24

+*Prov. 27:3*

Doet vierigh u gebed tot God, in Christi name,
Bid dat hy maken wil u meer en meer bequame
Om voort te gaen met vlijt van deucht tot deucht, altijd
Te stryden door't geloof in den geest'lijcken strijd;
En na't volmaeckte soo te strecken al u gangen,
Dat ghy, om Christi wil, hier na dat meught ontfangen.
[+]Ons de Melancoly natuurlijck eerst beduyt,
Het dicke swaer humeur dat uyt de Milte spruyt: [+]*Melancolia.*
Waer door dat in den mensch wel oorsaeck word gegeven,
Tot een beswaert gemoed, tot vreesen ende beven.
Waer door hier word verstaen de swackheyd van't gemoet,
Die den herboren mensch wel droevigh vresen doet.
Want de herboren mensch, als hy herdenckt zijn sonden,
Wort niet alleen bedroeft, maer wel bevreest gevonden,
Bevreest voor Godes straf, bevreeset voor den dood,
Bevreest van Godes gunst te worden heel ontblood.
Die vrees den nieuwen mensch wel doet kleyn-hertigh wesen,
En leerd hem synen God oprecht, ootmoedigh vreesen.
Maer doet hem nimmermeer voort worden desperaet;
Want God hem door zijn Geest bewaert, en niet verlaet:
Leerd hem door't Godlijck woord dat hy wel mach beklagen
Met recht zijn sonden swaer, dat hy wel leet mach dragen,
Bekennen mach syn schult, en daerom syn bedroeft,
Als hy tot God den Heer 't bekeeren niet vertoeft.
Want een boet-veerdich hert, door Godes sware plagen,
Wel word bedroefd, en oock te meerder leet sal dragen
Over syn sonden swaer, om dat men word berooft
Door sond' van Godes gunst, maer weet, dat wie gelooft
Met een oprecht geloof in Godt, in Christi name,
Is, en oock blijft altijt in Godes gunst heylsame.
Want de herboren mensch word door den heyl'gen Geest
Verstercket en vertroost, als hy bedroeft, bevreest

Sijn sonden overdenckt, en door Gods woord waerachtigh
Hem leert en appliceert, tot eenen troost seer krachtigh,
Dat Christus al zijn schuld volkomen heeft betaelt;
Dat Christus is voor hem tot in den dood gedaelt;
Dat Christus heeft de Wet voldaen voor al zijn sonden;
Dat Christus heeft aen 't kruys syn handschrift vast gebonden;
Dat Christus heeft voor hem verkregen synen Geest;
Dat Christus heeft verdiend, van't minste tot het meest,
Al wat daer noodigh is om saligh hem te maken,
Om hem de gunste Godts eeuwich in vreughd doen smaken:
Dat Christus door zijn woord, door synes Geestes kracht
In hem werckt een geloof, dat heylicheyt betracht,
Waer door, als met een hant, hy ontfanght al de gaven,
Die Christus heeft verdiend voor hem, om hem te laven.
Aldus de nieuwe mensch van vreese word ontblood,
Vertroost, gemaeckt gerust, in leven noot en dood.
En in hem word verweckt een honger en verlangen,
Om wasdom des geloofs voort meer en meer t'ontfangen,
Om vruchten des geloofs te dragen meer en meer;
In kinderlijcke vrees te dienen God den Heer.
Soo dat de nieuwe mensch eenvoudigh en voorsichtich
Gaet in de vreese Gods, en geen dingh soo gewichtich
By hem is als de sond; en daerom die vermijd
Altijd soo veel hy kan: en met zijn vleesche strijd
Om in de vreese Gods ootmoedigh te beleven
Met vreughde zijn geloof, als door Gods Geest gedreven.
Waer uyt dan blijckt hoe wijt de Wereld is verdwaelt,
Die nae de vreese Gods oprecht niet eens en taelt:
De sonde tegen God niet of seer weynich achtet,
Die oock het waer geloof vruchtbaer niet eens betrachtet.
Want int gemeen daer heen de menschen leven voort,
Al of daer waer geen God, geen Wet, geen Godes woord.

Elck een in voorspoet leeft seer weeldrig en vermeten,
Gods gaven men misbruyckt, en God wort self vergeten.
De Goddeloosen zijn in tegenspoet ontstelt,
En tot wanhopens toe haer hert de droefheyt quelt:
In voorspoet nae haer wil, hier vreuchde wel be-erven,
Maer desperaet daer naer, rampsalich den dood sterven.
Daerom, o Christen mensch! uyt dees Humeuren vier
Die in u leden zijn, wilt nu noch leeren hier,
De liefde boven al in alles te betrachten,
Te dempen in u hert de rauwe qua' gedachten,
V sonden achten groot, u schuld te wegen swaer,
Te vreesen God den Heer, Gods woord te nemen waer,
Belyden al u schult voor het aenschijn des Heeren,
En vierigh, door't geloof, tot God u te bekeeren.
Door liefde word vervult de Wet; 't bewegen quaed
Door boete word gestilt; 't hoovaerdige gelaet
Word door de vreese Gods uyt den mensch wegh gedreven:
Die hier 't geloof beleeft, sal na-maels eeuwigh leven.

Het Lxiv. Capittel.
Van het Voedsel des Geestelijcken Mensches.

D*E* deelen principael van't lichaem zijn verhaelt,
So die inwendigh als uytwendigh zijn bepaelt:
En eenigsins in't kort d'oorspronck, geboort' en 't leve*n*
Van den Herboren Mensch tot hier toe zijn beschreve*n*.
Nu resteert te besien, wat dat het Voedsel zy
Van den Geest'lijcken Mensch, in't geest'lijck leven bly.
Want gelijck als den mensch in't natuurlijcke leven,
Tot Voedsel en vermaeck is spijs en dranck gegeven:
In't geest'lijck leven oock goed Voedsel is bereyd,
Waer door den nieuwen mensch gevoed word met bescheyd.

De Geestelijcke mensch word geestelijcker wyse
Gevoed, verquickt, versterckt met geestelijcke spyse.
Want gelijck als de mensch, door Gods genade bloot,
Om Christi Jesu wil, om zijn verdiensten groot,
Door kracht van Godes Geest, door Godes woord waerachtig
Tot eenen nieuwen mensch herboren is seer krachtigh;
Also den nieuwen mensch in't geestlijck leven goed
Versterckt word en verquickt, gespijst, gelaeft, gevoed,
Om Christi Jesu wil, alleenlijck uyt genade,
Door kracht van Godes Geest, door d'heerlijcke weldade
Van Godes heyligh woord: soo dat het Voedsel soet
Van den Geest'lijcken Mensch, is Christus Jesus goet,
Met zijn verdiensten veel, die in't geest'lijcke leven,
Door Gods geest, door Gods woord, den mensche word gegeven.
Want Jesus eeuwigh God, en Christus mensche waer,
Die daer is tusschen ons en God den Middelaer,
So als hy heeft beleeft ghehoorsaem Godes wille,
Aen 't kruys voor ons den dood oock is gestorven stille,
En so hy heeft betaelt de schuld van onse sond'
Is hy de ware spijs, der zielen spijs gesond.
Want Christus selve seyd, en werckt niet om de spyse [+]
Die vergaet, maer de spijs die geestelijcker wyse
V voed, en eeuwigh blijft met vlijt wilt soecken al,
Den welcken u de Soon des menschen geven sal;
Den welcken daer toe heeft versegelt God de Vader.
Welck woord de selve mond der waerheyd uyt-leyd nader, [+]
En seyd, ick ben het brood des levens krachtigh seer,
Want so wie tot mijn komt, sal hongeren niet meer,
En wie in my gelooft, die sal geen dorst meer krygen.
Ick segge u voor-waer, voor-waer (ick kan 't niet swygen) [+]
So wie in my gelooft, het eeuwigh leven heeft.
Ick ben des levens brood, die 't eeuwigh leven geeft. [+]

[+]*Iohan. 6:27*

[+]*Iohan. 6 35*

[+]*vers. 47*

[+]*48*

+Dit is het ware Brood dat van den Hemel dalet,
Op dat wie daer van eet den dood niet en behalet. *+Ioh. 6, 50*
+Het levendige Brood ben ick; ick, welcke daer
Nu van den Hemel hoogh, my make openbaer. *+51*
Ick selver ware God, en Gods Soon, ben gekomen,
En hebbe vleesch en bloet der menschen aen genomen.
Ben wel geworden mensch, doch heyligh onbesmet;
Sy yemand etet dan van dit Brood, (hier op let)
Door kracht groot van dit Brood, in eeuwigheyd sal leven.
Het ware Brood dat ick als middelaer sal geven
Is mijn Vleesch; dat ick oock sal geven tot der dood
Voor 't leven van mijn volck, als 't ware Hemels brood.
+Ick segh, voorwaer, voorwaer, ten zy dat ghy sult eten
't Vleesch van des Menschen Soon, en drincken sonder meten *+Ioha. 6:53*
Sijn bloet: so hebbet ghy in u geen leven goet.
+Want wie mijn vleesche eet, en wie daer drinckt mijn bloet,
Het eeuwigh leven heeft, dat hy uyt my sal trecken, *+54*
Ten ionghsten dage dan sal ick hem oock verwecken.
+Mijn Vleesch is waerlijck spijs, mijn bloet is waerlijck dranck.
Wie mijn Vleesch eet, en drinckt mijn Bloet, als ee*n* Wijn-ranck *+55*
In mijn gegriffijt blijft, en ick in hem sal blyven, *56*
Om hem wat hy behoeft ten leven te geryven.
Dit Hemels ware Brood, waerachtigh Mensch en God,
In Hemel en op Aerd alleen is't hooghste lot,
Ons kostelijckste schat, het juweel der juweelen,
Ons heylsaem hooghste goet dat God ons wil toe deelen,
Dat uyt genaed' alleen God ons geschoncken heeft,
Waer door hy al het geen zijn uyt verkoornen geeft
Wat dat hun noodigh is, om waerlijck te bekomen
Die saligheyd, die niet kan worden weer benomen.

Nu dees heylsame spijs, ons Hemels ware Brood [+]
Dit onse hooghste goet, als Christi gaven groot
In Christi ware Kerck, word na Gods wel behagen
Vytwendigh door Gods woord bediend, en voor gedragen: [+]
Welck woord inwendigh wordt bekracht door Godes Geest,
En so bekomt het woord een kracht die wel geneest.
Waer van dat Godes woord dan oock bekomt den name
Van geestelijcke spijs, der zielen spijs heylsame.
Want daer-om God de Heer, door Amos den Propheet [+]
Onder zijn straffen swaer te tellen niet vergeet,
Den honger na Gods woordt: en laet zijn volck verkonden,
Dat hy haer senden sal, om haer quaet doen en sonden
Een honger, niet na brood, een dorst, na water niet,
Maer na des Heeren woord; als een seer swaer verdriet.
En Moses ons betuyghd, als hy had voor gedragen [+]
Den volcke Gods bevel, op 't eynde van zijn dagen,
En seyd, dit heyligh woord dat ghy nu hebt gehoort
Vyt mijn mond, dat u leerd wat ghy van nu aen voort
Behoord te doen, is geen vergeefs woord, tot u lieden,
Maer een sodanigh woord u kome ick aenbieden,
Het welck u leven is, 't welck sal verlangen seer,
V leven in dit Land. waer-om oock God de Heer
Door zijn Propheet so spreeckt, wel-aen, wilt herwaert draven [+]
Alle ghy die daer dorst, ten water komt u laven,
Ghy die geen gelt en hebt, komt her-waert koopt en eet,
Te komen sonder gelt u maket vry gereet,
Koopt sonder gelt, om niet, Wijn en Melck tot versaden.
Daer-om oock Petrus leerd, ons wijslijck te beraden, [+]
Om d'onvervalste Melck te soecken so 't behoord:
De Wyse man waer-om getuyghd van Godes woord,
Al waer des Heeren woord op-houd het sal geschieden, [+]
Dat sullen worden daer, wilt ende woeste lieden.

[+]*Van Godes VVoord.*

[+]*Psal. 78, 5*

[+]*Amos 8, 11*

[+]*Deut. 32, 47*

[+]*Esa. 55:1*

[+]*1. Pet. 2, 2*

[+]*Pro. 29, 18*

Waer-omme de schriftuur, 't verkonden van Gods woord
By weyden vergelijckt: men daer een Leeraer hoord
Een Herder noemen oock. So dat Christus de Heere
Sijn Schapen weyden doet, en voeden door zijn leere.
Waer toe des Heeren woordt, vervaet volkomen al
Wat ons ter salicheyd is nodigh: 't welck ick sal
Bewysen uyt Gods woord: want dit wil Paulus dryven,
[+]Wanneer dat hy belast Timotheum, te blyven
By 't geen hy had geleert, uyt Gods woord; dat u dan — *[+]2. Tim. 2, 15*
In Christum, door't geloof, seyd hy, wijs maken kan — *16*
Ter salicheyd: de schrift van God is in-gegeven — *17*
Tot leeringh, oorbaer tot bestraffingh, daer beneven
Tot de verbeteringh, tot onderwijs bequaem,
Op dat de mensche Gods, daer door, in Christi naem,
Tot alle wercken goet, volmaeckt zy onderwesen.
Hier toe diend oock het geen, wy by Johannem lesen,
[+]Dees dingen zijn aldus geschreven, op dat ghy,
Dat Jesus Christus zy, wel soud gelooven vry: — *[+]Iohan. 20:31*
Oock dat hy is Gods Soon, dat door't geloof heylsame,
Ghy 't eeuwigh leven soud verkryghen in zyn name.
[+]Daer-om heeft God de Heer, en Christus Jesus weer,
Verboden straf en scherp, dat niemand van zijn leer, — *[+]Deut. 4:2*
Noch af, noch toe sal doen, en dreughd zijn sware plagen — *Apoc. 22:19*
Den genen die dat quaet eens souden derven wagen.
Gemerckt oock God de Heer, al-wijs is, en al-goet,
Die alles wat hy wil vermach, volmaeckt oock doet.
Soo moet oock de Schriftuur, (de welcke is beschreven
Van Godes Dienaers trouw, door Godes Geest gedreven)
Volmaeckt zijn: dat daer aen in't minste niet en schort,
In't minste niet ontbreeckt van't gene dat daer word
Vereyscht, op dat den mensch bekome 't eeuwigh leven,
Of 't is in Godes woord volmaeckte lijck beschreven.

Om dan te leven hier Godsaligh van nu voort,
Te sterven saligh oock, so leerd ons Godes woord
Al wat daer toe behoort, en doet ons lieflijck smaken
Den geestelijcken spijs, tot nut in alle saken.
Ons leerd des Heeren woord, dat al ons eeuwigh goed,
Ons opperst' hooghste goed, al wat ons herte doet
Gerust zijn en vernoeght; geheelijck is geleghen
In't gene Christus heeft gehoorsaem ons verkreghen.
En om met desen schat, dit heylsaem groote goed
In leven, nood en dood met een getroost gemoed
Te zijn: so leert de Schrift, om daer toe te geraken,
Dat ons van nooden zijn, behoeftigh zijn vier saken.
Eerst kennisse van God; daer naer oock kennis klaer [+]
Van ons self: kennis oock van onsen Middelaer:
Ten vierden onsen plicht om danckbaerheyt te plegen.
In deser dingen vier betrachtingh ist gelegen.
In gemeenschap met God ons saligheyd bestaet;
Waer toe te komen dan is dit alleen den raet,
1. Datmen God kenne soo als hy ons is beschreven,
2. In Gods woord: en ons selfs recht kenne daer beneven;
3. Datmen het middel weet, waer door datmen geraeckt
Tot de gemeenschap goet, met God de Heer volmaeckt:
4. Ten laetsten dat een mensch sich danckbaer leere dragen
Om God hier en hier naer in Christum te behagen.

[+]*1, 2*
3
4

Van Godt den Heere leert de heylige Schriftuur, [+]
Van God en Godes werck, zijn persoon en natuur.
Daer is [a] een [b] eeuwigh God, die eeuwigh is in wesen,
[c]Drievuldigh in persoon, met onderscheyd gepresen.
God Vader, God de Soon, en God de Heyl'ge Geest.
[d]De Vader is't begin: uyt hem (so als men leest:)

[+]*I.*
Van de Kennisse Godes.
[a]*Deut 4. 35*
[b]*Psa. 90, 2*
Apoca. 1, 8
[c]*Mat. 3, 16*
17
Esa. 61, 1
Matt. 28, 19
1. Ioh. 5, 7
[d]*Hebr. 1, 3*
9
Esa. 48, 16
59:20
21

Van eeuwigheyd den Soon [e] gegenereert is waerlijck,
Van [f] Vader en van Soon gaet uyt seer wonderbaerlijck,
God de Heylige Geest; so dat met onderscheyd
d'Een d'ander niet en is: 't is een verborgentheyd
Die geen mensch kan verstaen; een eenigh eeuwigh wesen,
Drie eenigh in persoon, die elck een heeft te vresen.
Die drie-eenige Godt, een [g] geestelijck wesen heeft,
Dat [h] geen begin, geen eynd en heeft, en eeuwigh leeft.
[i]Eenvoudigh is [k] volmaeckt, [l] oneyndigh, wonderbaerlijck,
Vervullet alle dingh, en over al waerlijck;
Oock in geen dingh hoe groot besloten worden kan,
Is [m] onveranderlijck: en van dit wesen dan
Leert de Schriftuur dat God, [n] al-wijs, en [o] al-machtigh,
[p]Rechtveerdigh, [q] heyligh, [r] goet, [s] barmhertigh, en [t] waerachtig,
Die 't goet [u] doet, en gebied, [w] die 't quaet haet en verbied,
Sonder [x] wiens heyligh wil geen dingh is, noch geschied,
Die [y] alles hoord en siet, voor wien niet is verborgen,
Die alle dingen weet, verleden, heden, morgen;
Die oock geen dingh vergeet, voor wien is alles bloot;
Sijn hooge Majesteyt is onbegryp'lijck groot,
Sijn glory heeft geen eynd, zijn heerlijckheyd doet beven,
Den hemel, d'aerd, de zee, alles wat heeft leven;
By zynen hogen Throon geen Creatuur en raeckt,
Als die in alles is, in heylicheyd volmaeckt:
Geen quaet hoe kleyn het is en kan voor hem verschynen;
Voor hem, als was voor 't vier moet alle quaet verdwynen.

[e] *Psal. 2:7*
1. Ioh. 1:13
Ion. 1:1
3:16
Psal. 110:1
Esaie 9:6
Rom. 9:5
Hebr. 1:5
Collos. 1:15
[f] *Ioh. 15:26*
Galat. 4:6
[g] *Ioha. 4:24*
[h] *Esa. 44:1*
Psa. 102:25
26
Gen. 21:33
[i] *Deu. 6:4*
Iohan. 5:26
[k] *Exod. 3:14*
Apoc. 22:13
[l] *1. Re. 8:27*
Acto. 17:27
28
Iere. 23:23
[m] *Iaco. 1:17*
Malac. 3:6
[n] *Iob 11: v. 6*
7. 8. 9
12:13
1. Sam. 2:3
Psa. 147:5
Esa. 40:14
Rom. 11:33
[o] *Gen. 17:1*
28:3
35:11
Luce 1:37
[p] *Ps. 145, 17*
[q] *Lev. 19, 2*
Esaie 6, 3
Apoca. 4, 8
[r] *psal. 28, 8*
119, 68
[s] *Luce 6, 36*
Exod. 34, 6

t *Tit. 1, 2.*
Iere. 10, 10.
u *psal. 104, 24.*
w *psal. 5, 5*
1. Pet. 3, 12.
x *Esa. 42, 5. 6. 7 cap. 66. vers. 2.*
y *1. Reg. 28, 9.*
psalm 139, 1. 2.

*De wercken Godes zijn van eeuwigheyd gedaen,
Of gedaen in der tijd; laet ons dit wel vestaen.
d'Eeuwige Wercken Gods, elck worden op haer tyden
Vyt gevoerd na Gods wil; wy moeten dan belyden,

*Van de Voorsienigheyd Godes.

Dat God in al zijn doen is onbegrijplijck wijs,
Volmaeckt in al zijn Werck, tot zijns naems lof en prijs.
d'Euwige wercken Gods, wy stellen tweeder-hande,
Die verr' te boven gaen het menschelijck verstande.

‡Het eerste is het werck van Gods voorsienigheyd,
Waer door hy all' besluyt, en daer na [z] all' beleyd.
[z] Het eerste deel hier van is een besluyt inwendigh,
[a]Eeuwigh, [b] wijs, [c] heyligh, [d] goet, in alles vast, [e] bestendigh,
Waer door d'al-wyse God in zijn al-wysen raet,
Daer van zijn heyl'ge [f] wil en wijsheyd is de maet;
Van eeuwigheden af besloten heeft te maken,
En voort te brengen oock in der tijd alle saken,
Elck tot het eynde goet, dat zijn wijsheyd behaeghd.
Het tweede deel nu is waer door hy sorge draeght,
Regeerd, stierd, en beleyd vry onbedwongen, krachtigh,
Dat [g] alles in der tijd na zynen wil waerachtigh,
Bereycken elck het eynd dat hy haer heeft bestemt:
Want al wat God besluyt so vast gaet dat het klemt.

‡*Vande Voorsienigheyd Godes.*
[z]*Ephe. 1, 11*
[z]*Ephe. 1, 11*
[a]*psa. 33, 11*
102, 13
Esaie 41 4
prover. 8, 22
[b]*Iere. 51, 15*
Dan. 2, 20
21
Rom. 16, 17
[c]*psa. 111, 7*
8
Esaie 6, 3
Apoc. 4, 8
[d]*ps. 119, 68*
Ion. 4, 2
Rom. 4, 2
[e]*Esa. 14, 27*
46, 9
10
[f]*psa. 33, 11*
psa. 145. 14
Esa. 14, 24
27
Apoc. 4, 11
[g]*Neh. 9, 6*
Esa. 45, 7
Hebr. 1, 3

Waer toe [h] God onderhoud, alle dingh in zijn wesen,
Regeerd, stierd, en beleyd naer zynen raet gepresen
Alle dingh, wat het zy, alles wat wesen heeft,
Al wat bewegen heeft, al wat is, leeft en sweeft,
Het goede en het quaet; Somma de dingen alle,
In Hemel en op d'Aerd, in der Zee, al 't getalle,
Hoe groot dat die oock zijn, hoe menichvuldigh veel,
Hoe kleyn dat die oock zijn, oock 't alderminste deel
Der dingen die veracht, geringh, en nietigh schynen,
Godt al in als regierd; tot geener tijds termynen,
De regierige Gods op-houd, of stille staet;
Maer zijn al-wijs beleyd over al, altijd gaet,

[h] *Sapi. 8, 1*
psalm 33, 13
14
36, 7
104, 27
28
145, 15
prov. 16, 1
33
Esa. 45, 7
Amos 3, 6
Threnor. Iermie 3, 37. 38
Acto. 17, 25
28
Iob 5, 10
Mat. 10, 29
Rom. 11, 35
Mat. 6, 26
2. Thes. 3:5
Iesaie 41:22
23
42:8
9
Ephes. 1:12
Hoseas 2 20
Act. 17:25
26
Gen. 45:8
50:20
Exod. 4:11
Ierem. 32:10
psa. 114:9
113:5
6
7
8

Is besich t'aller tijd, gaet voord in alle dinghen;
En gebruyckt in den tijd, na zijn raet, sonder dwingen,
Oock instrumenten goet en quaet; maer sorge draeght
Dat alles tot het eynd gedijd, dat hem behaeghd.
Als instrumenten goet Godt gebruyckt, die regeeret,
En 't goede in haer werckt, haer al wat hy begeeret,
Door zijn geest, helpet doen: maer instrumenten quaet,
Als hy gebruyckt, de Heer aen haer sondige daed,
Geen schuld in't minst en heeft, want haer quaet-doen en sonden
God na verdiensten straft; Maer heeft haer so gebonden
Door zijn al-wijs beleyd, haer woeden tegen houd
Dat zy niet konnen doen wat zy wel willen stout:
[a]En brenght haer woeden quaet heylighlijck door zijn krachten
Heel tot een ander eynd, als zy wel selver dachten.
God na zijn wijs beleyd, treckt uyt het quaet, het goed
Ten besten alles wend, het suere maeckt hy soet;
Dit heyligh wijs beleyd gebruyckt God t'allen stonden,
So dat hy geensins is een oorsaeck van de sonden.
Al is dat sonder God, en Gods wil niet geschied,
Nochtans door noodt bedwangh, en doen de menschen niet,
God elck behouden laet zijn vryheyd en nature,
Want heyligh is en wijs al Gods werck en besture.
Gelijck als de fortuyn is een quaet aerdigh kind,
Van't menschelijck vernuft, dat verkeerd is en blind;
Also den nood-dwangh oock de Sathan heeft gevonden,
En die door Ketters stout doet lasterlijck verkonden.
Hoe wel God alles heeft besloten, en regeerd,
Nochtans het recht gebruyck der mid'len hy begeerd,
En wil dat yder mensch in zijn beroep sal trachten
Te leven na Gods woord, met werck, woord, wil, gedachten;
Dat elck in zijn beroep de mid'len sal bequaem,
Die God de Heer hem geeft, gebruycken in Gods naem;

[a]*Ier. 34:22*
1. Re. 22:23
Acto. 7:42
Rom. 1:24
26
Acto. 2:23
4:28
Esa. 10:5
Psal. 36:6
7
Rom. 11:33
Gen. 45:7
Gene. 50:20
Psal. 34:21
Prov. 21:1
Ierem. 10:23
1. Co. 12:6
Hebr. 1:3
Ezech. 18:
Hosea 13

In't Geestelijck so wel als lichaem'lijcke dingen,
Want door dat recht gebruyck wil God zijn raet volbringen.

Het tweed' inwendigh werck, is Gods eeuwige raed, [+]
Die 't menschelijck geslacht bysonderlijck aen-gaet:
Dit is een vast besluyt, genaemt predestineeren,
Gedaen van eeuwigheyd, Gods Majesteyt ter eeren.
Waer door dat God de Heer naer zynen wil alleen, [+]
Waer door dat God de Heer naer zynen wil alleen,
Na zijn behagen goet, uyt het geslacht gemeen
Der menschen; dat geheel gevallen was in sonden,
Verdorven, even quaet, moet-willigh, ongebonden,
Genadelijck verkiest zijn uytverkooren Schaer;
En d'ander gaet verby, laet in haer sonden daer.
Sijn uytverkoren volck, Verkiest in zynen Sone,
In zijn Soon, God en mensch te saem in een persone.
Om door hem, haer also uyt het gemeen verderf
Te trecken; en haer doen verwerven 't Hemels erf,
Door Christi bitter dood, verdiensten over-vloedigh,
Tot glory, lof en prijs van Gods genade goedigh.
In dit genadigh werck met onderscheyd men moet
1. Aensien; eerst Gods besluyt, waer nae hy alles doet,
En weten dat dit gaet oock voor d'oorsaken alle.
2. Daer na, als in den tijd uyt het gemeen getalle
Der Menschen, die al t'saem oock waren even quaet,
God in't gemeen verderf de wereld boos verlaet,
Hun dan geen onrecht doet, geen onrecht leydt voor oogen,
Want al de menschen zijn heel sondigh, niet en dogen,
En God aen niemand is wat schuldigh, God de Heer
Heylighlijck alles doet, wan-gunst is van hem veer:
Want die hy niet verkiest in zijn verderf laet leggen,
En niemand kan met recht daer tegen yet wat seggen;

[+]*Vande eeuwige Verkiesinge Godes.*

[+]*Ephes. 1, 6*
Rom. 9, 23
Titum 3, 5
Rom. 9, 21
Ephe. 1, 9
11
2. Tim. 1, 9
1. Ioha. 4. 19
Rom. 11, 32
Gal. 3, 22
Rom. 9, 11
12
13
14
15
16
17
18
19
21
33
Ephe. 1, 5
2, 20
2. Cor. 5, 19
7, 25
Ephes. 1, *6*
Rom. 9, 23

God laet de wereld dan haer lusten volgen vry,
En om haer sonden wil rechtvaerdigh gaet voor-by.
En hun haer sonden schuld wil selver doen betalen:
Dat is, rechtveerdigh laet daer-om ter hellen dalen.
3. Ten derden, dat de Heer, door zijn ontfermen goedt,
Naer zynen wil alleen, door zijn genade soet,
In, en om Christi wil alleen wil saligh maken,
Niet die noch met vermaeck de sonden doen en smaken:
Maer hun die Christus eerst rechtveerdigh heeft gemaeckt,
Door het geloof in hem, en dien hy heeft geraeckt
Haer hert soo, door zijn Geest, dat zy Godsaligh leven.
Alleen den desen God de saligheyd wil geven.

[+]Gods wercken in der tijd, zijn, waer door God de Heer
Geschapen heeft, en oock 't verderf her-stellet weer.

[+]Van de Scheppinghe.

[+]Eerst heeft de goede God, in het begin der dagen,
Geschapen alle ding uyt niet, na zijn behagen:
God Vader, door den Soon, met den Heyligen Geest,
Alleene door zijn woord (als men by Mosen leest)
Geschapen en gemaeckt heeft door zijn kracht al-machtigh,
Ter sulcker tijd en stond als 't hem behaeghd', aen-dachtigh,
Den Hemel, d'aerd, de zee, met al wat wesen heeft,
Met alles wat daer is, bestaet, leeft ende sweeft.
Regeert en onderhoud altijd elck in zijn wesen.
Gods goetheyd, wijsheyd, macht in alles schijnt gepresen.

[+]Genes. 1:
Exod. 20:11
Psa. 148:5
Iohan. 1:3
Ierem. 51:15
Hebr. 1:10
Colloss. 1:16
Iob 26:13
33:4

[+]God heeft oock in't begin geschapen en gemaeckt
Den mensche na zijn beelt, zijn even-beeld volmaeckt.
[+]Dat is, heeft hem begaeft met gaven velerhande,
Met eenen goeden wil, met wijsheyd en verstande

[+]Van de scheppinghe des Mensches.
[+]Genes. 1:26
27
9:6
Psalm 8:5

Met waerheyd, heyligheyd, gerechtigheyd, met al [+]
't Vermogen om te doen, wat dat hem God beval:
Soo dat hy konde self hem wachten voor het dwalen,
D'eeuwige saligheyd door eygen kracht behalen.

Nu volght het tweede deel, waer in de Schrift ons leert, [+]
Indien de mensch met God gemeynschap goed begeert,
De kennisse zijns selfs, dat hy eerst recht moet leeren:
Want wie niet kend hem self, zijn heyl niet sal begeeren.
Hier boven is verhaelt, dat de Heer na zijn beelt
Den Mensch geschapen heeft, hem hadde toe-gedeelt
Die gaven, kracht en wil, waer door hy krygen konde
Zijn eeuwigh heyl en goed, en blyven sonder sonde:
So dat hy Godes Wet volbrengen konde heel,
Door zijn gehoorsaemheyd bekomen 's Hemels deel.

Maer helaes! d'arme mensch, (so ons leert de Schriftuer) [+]
Niet lang behouden heeft die heylige nature. [+]
Maer van Gods even-beeld, heeft van Gods gaven veel
Moet-willigh, door zijn sond, hem self ontblood geheel:
Want hy is zynen God gehoorsaem niet gebleven.
De mensch moet-willigh heeft tot sonde hem begeven.
De Satan blies hem in vermaeck, treck, lust en sucht
Na den verboden boom, na den verboden vrucht.
En also heeft den mensch hem self geheel vergeten, [+]
Van den verboden vrucht moet-willigh willen eten;
En heeft soo door dien daed die sonde swaer begaen,
Waer door dat hy op hem Gods hand straff heeft gelaen;
Waer door hy heeft behaelt Gods gramschap, Godes plagen; [+]
So dat hy nu den vloeck van zynen God moet dragen.

[+]*1. Cor. 11:7*
Colloss. 3:10
Ephes. 4:24
Eccles. 7:30
August. lib. de correpт. & grat. cap. II
[+]*II.*
Van de Kennisse onses selfs.

[+]*Van den Val des Menſches.*
[+]*Genes. 1:17*
3:1
4
5:3
Eccles. 7:30
Iacob. 1:14
15
Iohan. 1:2
16
[+]*Ephes. 2:2*

[+]*Rom. 5:12*
14
15
19

Waer door hy heeft behaelt den eerst en tweeden doodt.
Waer door hy heeft verdient de helsche plagen groot.
Waer door hy, ende oock al zijn geslacht geheele
+Den vyand Godes is geworden tot een deele.
Dat is, onder 't gewelt des Satans heeft gebracht, +*Ephes. 2:3*
Hem self na lijf en ziel, en oock al zijn geslacht,
Hem en al zijn geslacht berooft van wil en krachten,
Waer door hy konde doen Gods wil, en sonde wachten.
En zijn so van Gods beeld, Gods even-beeld ontblood,
En leggen al-te-saem onder den vloeck en dood.
+So dat nu worden voort ontfangen en geboren
De menschen al te saem in sonden, als verloren. +*Psal. 51:7*
Zijn tot het quaed geneyght, en onnut tot het goed, *Iob 14:4*
En sondigh is haer hert, verstand, wil, en gemoed. *15:14*
Haer wille is verkeert, haer hart tot quaed geneghen, *Genes. 6:5*
Blind is al haer verstand, zy gaen verkeerde weghen; *8:21*
Haer wille niet en wil, haer verstand niet verstaet, *1. Cor. 2:14*
Haer herte niet begeert, zy kunnen doen geen daed *Psal. 14:3*
Dat haer ter eeren Gods, ter saligheyd mocht leyden. *Rom. 8:5*
Haer hert, wil en verstant 't verderf haer self bereyden. *6*
Somma, Gods even-beeld is so in hun niet meer, *7*
Sy zijn van God den Heer geweken wel so veer, *Psal. 53:3*
Dat zy tot God, so lang, so blyven staen haer saken *Ephes. 4:18*
In eeuwigheyd niet eens en kunnen weer genaken. *Rom. 3:12*
+De sond is tusschen God, en hun een middel-muur: *6:19*
Waer-om sich God vertoond een richter straf en suur. *1. Cor. 12:3*
So dat den menschen is haer heyl geheel benomen, *2. Cor. 3:5*
Indien zy geenen raed daer tegen weer bekomen. *Iohan. 8:14*
Want God rechtveerdigh is, en heyligh van natuur, +*Esai. 59:2*
+By wien dat sondigh is, kan komen 't geener uur, *Rom. 6:21*
Ja so rechtveerdigh is en heyligh God de Heere, *2. Thes. 1:9*
Dat hy heeft van de sond soo-danigh een af-keere, +*Habac. 1:13*
Rom. 1:18
2:6

Dat hy geen sonde wil vergeven, voor al eer +
Dat zijn rechtveerdigheyd voldaen, betaelt zy weer.
Want God so heyligh is, rechtveerdigh en so waerlijck,
Dat hy geen sond vergeeft, die hy niet eerst straft swaerlijck. +
So dat de mensch of self, of door een ander moet
Betalen al zijn schuld: want al is God seer goet,
Hy is rechtveerdigh oock, ende vereyscht rechtveerdigh,
Een rechtveerdige straf, na dat de sond is weerdigh.
Doch Godes straffe swaer de mensch niet dragen kan,
Dat hy t'eeniger tijd hem redden sou' daer van:
Maer onder Godes straf in eeuwigheyd moet blyven,
Waer-om de sond' een mensch ter hellen moet verdryven.

+*Ps. 119, 173*
Gen. 2, 17

+*Deut. 4, 24*
32, 22
2. Sa. 22, 8

Nu volght het derde deel, om te gaen soecken raet +
Voor den verloren mensch, in zijn staet desolaet.
De mensch moet hebben raet om zijn schuld te betalen,
Om tot hem Godes heyl, en gunste weer te halen.
Den mensch kan zynen schuld betalen selver niet, +
Want hy die noch vergroot, verdubbeld zijn verdriet.
Geen bloote Creatuur hem raet en kan verschaffen,
Want God en wil zijn schuld niet in een ander straffen;
Daer is geen Creatuur, so heyligh, noch so sterck, +
Die macht heeft voor den mensch te treden in het perck:
Gods gramschap is so swaer, so veel zijn Godes plagen,
Dat geen bloot Creatuur die last sou' konnen dragen.
So dat op aerden niet, noch in den Hemel daer,
Geen schepsel is bequaem te zijn; zijn Middelaer. +
Want dien last dragen kan geen bloote Creature,
Het moet wel zijn een mensch, maer stercker van nature.
Geen Engel mach het zijn, want die zijn oock niet meer
Als Creaturen bloot, oock kan het God de Heer

+*III.*
Van de Verloßinghe des Mensches.

+*Iob 9, 2*
3
15, 15
1. Ioha. 1, 9
Rom. 8, 3
+*Exod. 32, 33*
Deut. 24, 16
Ezech. 18, 20

+*Iesaie 6, 2*

Naer zijn gerechtigheyd in't minste niet verstane,
[+]Dat een bloot creatuur, die geen quaed heeft gedane
Betalen sal de straf die den mensch heeft verdiend. [+]*Apocal. 5:3*
So dat gevonden word, noch vyand, noch oock vriend,
Geen bloote creatuur, in Hemel, noch op aerden,
Die kan, noch mach, noch wil der menschen schult aen-vaerden.
So dat de mensche self kan vinden raed noch baet,
Maer blyvet in zijn schuld verlaten desolaet.
Als aldus sonder raed den mensch lagh in zijn sonden,
Heeft uyt genaed' alleen God de Heer raed gevonden:
Als den mensch wist geen raed, ia op geen raed en dacht,
En liep na zijn verderf met eygen wil en kracht:
Als zijnder sonden straf hy eeuwigh hadde moeten
In den hel, wijd van God, met pijn afgrijs'lijck boeten:
Als hy zijn sondens schuld betalen most alleen,
En eeuwigh sonder eynd so blyven in't geween:
[+]Ja als hy vyand was van zynen God wel-dadigh,
Doen heeft de goede God geopenbaert, genadigh, [+]*Rom. 5, 10*
Eenen heylsamen raed, die hy van eeuwigheyd *Genes. 3, 15*
In zijn Godlijck besluyt genadigh had bereyd: *22, 18*
Eenen raed die noch mensch, noch Engel had gevonden, *Hebr. 9, 15*
Die oock geen creatuur kost weten, noch door-gronden. *2. Cor. 5, 21*
Dat is, in't Paradijs God maeckte openbaer, *1. petr. 3, 18*
Dat hy der Vrouwen zaet ons gaf tot Middelaer.
Dat soude 't Vrouwen zaet des Satans loose treken,
Het kop van het Serpent te niet doen en verbreken.

[+]Nu van dit Vrouwen zaet, wy sullen leeren voort,
Wat daer van openbaert de Heer ons in zijn woord. [+]*Vanden Middelaer.*
Om dan met ordre dit te doen, staen aen te mercken
Zijn persoon, en zijn ampt, met zynes amptes wercken.

Ons de Schrifture leert, dat desen Middelaer [+]
Met God den Vader, met den Heyl'gen Geest voorwaer
Is een self-standigh God, een eeuwigh God in wesen:
Om te betuygen dit, dient het geen dat wy lesen,
Dat hem het Godlijck woord met ronde woorden klaer
Vytdruckelijck noemt [a] God: gelijck als [b] Paulus daer
Seyd, dat hy over al is God eeuwigh te prysen;
Noemt hem de [c] groote Godt. Dit kunnen oock bewysen
De plaetsen daer de Schrift hem noemet Godes [d] Soon,
Gods uyt-gedruckte [e] beeld; dit leeren ons oock schoon
De plaetsen daer de Schrift hem toe-schrijft Godes [f] wercken,
De eygenschappn [g] Gods; waer by staet aen te mercken
Dat toe-ge-eygent word hem in't Godlijcke woord,
Den [h] Godes-dienst die God alleene toe-behoort.
Waer uyt dan klaerlijck blijckt, en klaerlijck word bewesen
Dat Christus Jesus is de ware God gepresen.
Nu dese Middelaer waerachtigh, eeuwigh Godt
Most wesen; op dat hy het sware quade lot
Dat op den menschen lach, en dede hun vertsagen,
Door zijn Godlijcke kracht, wel soude kunnen dragen.
Want in dit quade lot het swaer gewichte leyd
Der sonden; waer door dat d'eeuwige Majesteyt
Oneyndigh is gequetst; waer door oock is ontsteken
D'eeuwige toorne Gods, die dat geheel wil wreken.
Hier op word oock des doodts afgrys'lijckheyd getast;
Daer by de tyranni des Duyvels druckt dien last.
Ten tweeden most hy zijn daer-om de God gepresen, [+]
Dat zijn verdiensten en betaling mochten wesen
Genoeghsaem van waerdij, om den mensch in't geheel
Te redden van't verderf, te geven weer 't juweel
Dat hy verloren had, dat is, Gods beelt waerachtigh,
Het eeuwigh leven, oock de gunste Gods al-machtigh.

[+] *Vande Goddelijcke Natuere des Middelaers.*

[a] *Esai. 9, 5*
1. Tim. 3, 16
[b] *Rom. 9, 5*
[c] *Tit. 2, 13*
[d] *1. Ioa. 5, 20*
psalm 1, 7
Actor. 13, 33
Hebr. 1, 5
[e] *2. cor. 4, 4*
philip. 2, 6
Colloss. 1, 15
2, 9
[f] *Ioha. 1, 3*
Colloss. 1, 16
Hebr. 1, 2
3
[g] *Matt. 9, 9*
18, 20
Marc. 1, 9
Luce 5, 20
1. Ioha. 1, 1
Apoc. 1, 27
[h] *Ioa. 28, 16*
Iohan. 5, 23
6, 29
17, 3
2. Cor. 1, 2
Rom. 15, 12
philip. 2, 10
Acto. 21, 16
Hebr. 1, 6
[+] *Acto. 20, 28*
Apocal. 5, 5
12

[+]Dat oock de Sone Gods, uyt de Schriftuur men hoord,
Is een waerachtigh mensch: en dat Gods eeuwigh woord,
Dat is, de Sone Gods, is ter bestemder dagen,
[+]Niet door verandering, als Menno gaet gewagen
Geworden een waer mensch: want Godes woord verklaert
Dat Jesus is en blijft waerachtigh God vermaert,
Maer dat hy uyt een Maeght, die was van Davids zade,
Die als de menschen al, met sond' wel was belade,
Geworden is een mensch, een mensche klaer en waer,
Sonder toe-doen en wil van den man gantsch en gaer,
Alleen door't krachtigh werck van Godes Geest, al-machtigh,
Heeft aen-genomen ons vlees ende bloed waerachtigh:
Waerachtigh vlees en bloed, volkomen door de daed
En wercking van Gods Geest, gereynight van het quaed,
Hy aengenomen heeft: is en blijft t'allen stonden
In alles ons gelijck, doch [a] geheel sonder sonden.
So dat Gods [b] even-beeld, het welck vervallen leyd
In ons; in hem is weer herstelt in heyligheyd,
Wijsheyd, rechtveerdigheyd en waerheyd heel volkomen,
En krygen weer in hem het geen ons was benomen.
Op dat hy [c] onse dood, op dat hy onse schuld
Betalen konde, dat oock werden mocht vervuld,
[d] Door hem voor ons de Wet: want een die self is sondigh,
En kan betalen niet voor ander menschen bondigh.
Hy is dan heyligh mensch, om onse naecktheyd quaed,
Door zijn heyligheyd goed, door zijn reyn wit gewaed
Te decken: op dat oock ons mensch'lijcke nature,
[+]De welck gesondight heeft, betale en besure,
In hem ons schuld en straf, als dat eyscht en begeert
Godes gerechtigheyd, so de Schriftuur ons leert.

[+]*van de Menschelijcke nature des middelaers.*

[+]*Galat. 4, 4*
philip. 2, 6
Rom. 1, 3
9, 5
Esai. 7. 14
Hebr. 2, 14
15
Luce 1, 15

[a]*Heb. 4, 15*
7, 26
1. petr. 1, 19
2, 22
[b]*1. Cor. 1,30*
[c]*1. cor. 15, 54*
Hebr. 2, 14
[d]*Rom. 8, 3*
5, 19
Iohan. 1, 29
Esai. 53, 5
6
Rom. 4, 25
2. Cor. 5, 21
Galat. 3, 13
[+]*Matt. 20, 28*
1. Tim. 2, 5
1. petr. 3, 18

So dat in een persoon vereenight zijn waerachtigh [+]
God en de mensch te saem: want dese twee deelachtigh
Die persoon wesen most, die wesen soude daer,
Tusschen ons ende God den waren Middelaer. [+]
En so in een persoon, vereenight wonderbaerlijck
God ende mensch te saem, is desen persoon waerlijck
Ons Middelaer alleen: en so vereenight vast
God ende mensch te saem, hy alle onse last
Als Middelaer bequaem most dragen: want ons plagen
Kost anders geen persoon voor ons uytstaen en dragen.

[+]*Vande vereeniginghe der twee naturen inden Middelaer.*
[+]*1. Tim. 2, 5*
6
philip 2, 6
Rom. 1, 3

En Godes woord ons leert dat Jesus, Godes Soon,
En Christus menschen Soon, te saem in een persoon,
Is ware God en mensch, en dat in hem gepresen; [+]
Al wat daer noodigh is om Middelaer te wesen
Tusschen God en den mensch gevonden word geheel.
En dat hy God en mensch is, die ons schulden veel
Betaelt heeft, die ons kan ons sonden al vergeven,
Vercieren met Gods beeld, en schencken 't eeuwigh leven.

[+]*Iohan. 14, 6*
Galat. 3, 19
1. Tim. 2, 5
Hebr. 9, 15
1. Tim. 3, 16

Nu volget dan het Ampt dat Christus dragen moet; [+]
Daer in dat hy voor ons lijd, sterft, Gods wille doet.
Christus God ende mensch, voor ons, als Mid'laer draget,
Driederley ampten goed, en doet wat God behaget.
Christus dees Ampten drie als God en mensch bedient,
Verkrijght soo Godes gunst voor ons, en so verdient
Wat dat ons noodigh is, om ons schuld te betalen,
Om eeuwighlijck in vreughd het leven te behalen.

[+]*van het Ampt des Middelaers.*

[+]Het Prophetische ampt is waer door Christus waert,
Eerst sonder middel heeft den mensch geopenbaerd
Den wegh ter saligheyd, het middel tot het leven;
[+]Het welck door zijn bevel daer naer is klaer beschreven,
In Gods beschreven woord, het welcke word bediend
Door Leeraers, Herders trouw, die hy zijn Kerck verliend.
Heeft oock den Kercken-dienst daer toe verordineret,
Waer door hy leert zijn Kerck, in ord're goet regeret.
Versamelt al het volck door zynes geestes kracht,
Dat God wil na zijn raet, dat werde so gebracht
Ter salicheyd; en so doet Christus in zijn name
Tot aen der wereld eynd', 't geloovigh volck versame.
Dat is, Christus de Heer uyt het mensch'lijck geslacht,
[+]Door den dienst van zijn woord, door zynes Geestes kracht,
Vergadert al de geen die God heeft uyt verkoren,
Hun leerd, regeerd, bewaerd, dat die niet gaen verloren.
Waer uyt hier Christi Kerck ontstaet, die niet vergaet,
Maer altijd blyven sal, so langh de werelt staet.
[+]Waer van de leden waer, in liefde vredigh leven;
Waer onder haer door-gaens de huychelaers begeven,
Die Christus of alhier, of namaels openbaerd,
En datse niet en zijn, zijn Schapen, klaer verklaerd.
By welcke Kerck al hier elck een hem moet begeven,
[+]Die namaels komen wil in't Hemelsch eeuwigh leven.
Want alleen in zijn Kerck Christus zijn Hemels goet
Vyt deeld, zijn Schapen daer, alleen, ten leven voet,
Ten eeuwigh leven daer hy spysen wil en laven,
So dat de leden al van zijn Kerck, aen de gaven
[+]Die hy haer heeft verdiend, gemeenschap hebben t'saem;
En in de wereld boos belyden Christi naem,
En soecken Christi naem en leere te verbreyden,
Om so tot Christi Kerck haer even mensch te leyden.

[+]Van het Prophetische Ampt Christi.

[+]Deut. 18:19
Math. 11:27
Iohan. 1:18
8:26
1. Cor. 2:7
Ephes. 3:9
1. petr. 1:12
Hebr. 1:1
Luce 24:25
21:15
Ephe. 4:11
12
[+]Gala. 1:16
1. petr. 5:10
Math. 28:19
Iohan. 10:28
[+]Titum 2:14
1. Cor. 1:9
Ioha. 10, 27
28
1. Ioh. 2:19
[+]Ioha. 15, 4
Ephes. 4, 4
1. Tim. 3, 15
[+]1. Cor. 1, 9
10, 17
12, 12
14

Het Priesterlijcke Ampt Christi, twee deelen heeft, [+]
Eerst waer door dat hy hem, om te voldoen begeeft.
Het tweede waer door hy by God voor ons wil treden, [+]
Als voorspraeck voor ons bid, en kracht geeft ons gebeden.
Het eerst is waer door hy als Mid'laer heeft volbracht,
Volkomen heeft voldaen voor 't menschelijck geslacht.
Waer door hy, hy alleen, als God en mensch waerachtigh,
Vol-komen heeft vol-daen al 't gene Godt al-machtigh
Na zyn gerechtigheyd vereyste voor ons sond,
Bekrachtight tusschen God en ons het nieuw verbond, [+]
En so verworven heeft voor Godes uyt verkoren
Kind'ren, al 't gene door de sonde was verloren.
Dese voldoeningh dan in deelen twee bestaet,
Eerst dat hy is geweest gehoorsaem metter daet,
Daer na dat hy oock heeft betaeld de straf der sonden.
Voor eerst is dan by hem geen sond in't minst gevonden, [+]
Heeft so voor ons gedaen alle gerechticheyd,
Een heyligh leven vroom voor ons volmaeckt geleyd, [+]
Geheel gedaen al 't geen de Wet van ons begeerde,
Dat wy niet konden doen, en ons van't leven weerde.
So dat hy na de Wet gehoorsaem heeft geleeft,
Al wat wy mosten doen na de Wet, gedaen heeft.
En heeft de Wet voor ons beleeft in allen deelen,
Welck zijn gehoorsaemheyd hy ons wil mede deelen.
Dewijl dat hy dan heeft voor ons vol-daen so net,
So zijn wy oock in [a] hem rechtveerdigh na de Wet.
Het tweede deel nu is dat hy voor onse sonden [+]
Betaeld heeft, ende die voor ons aen 't kruys gebonden.
Want hy de schuld en straf die door ons was behaeld, [+]
In alles heeft voor ons volkomentlijck betaeld.
Die schuld en straf bestaet in't geen wy mosten lyden,
Dat wy in eeuwigheyd en konden niet onryden.

[+]*Het Priesterlijcke Ampt Christi.*
[+]*Psa. 110, 4*
Hebr. 5, 1
10, 12
Iesaie 53. 10
1. Ioha. 2, 1
2
1. Tim. 2, 6
Hebr, 7, 24
25
[+]*Math. 20, 28*
Collo. 1, 14
19
Hebr. 8, 10
10, 16
[+]*Van de gehoorsaemheyt Christi.*
[+]*Iohan. 8, 46*
Iohan. 17, 19
Math. 3, 15
Rom. 8, 2
2. Cor. 5, 21
1. pet. 1, 19
2, 22
23
Hebr. 4, 15
Rom. 5, 19
Ioha. 13, 1
[a]*2. cor. 5, 21*
Rom. 8, 4
[+]*Van het lyden Christi.*
[+]*1. Ioha. 2, 2*
Hebr. 10, 10
Rom. 3, 25

+Door Christi lyden swaer verstaen wy al het geen
Wat hy geleden heeft, door al zijn leven heen;
Voornamentlijck het geen aen 't eynde van zijn leven
Hem wedervaren is; de pijn, den anghst, het beven,
Wanneer hy heeft de straf van onser sonden swaer
Geleden aen het kruys, met smaetheyd openbaer,
Als hy de gramschap Gods, die schricklijck was ontsteken,
Gevoeld heeft, dat de Heer voor ons in hem gingh wreken.
Als onser sonden last hy op hem heeft gevoeld,
Als hy met het geweld des Sathans heeft gewoelt,
Gestreden en gekampt: als hy voor ons die plagen,
Die wy hadden verdiend, gewilligh heeft gedragen:
Als hy in angst en nood voor ons seer diep verviel,
+Wanneer hy sterf den dood, voor ons, na lijf en ziel:
Naer lichaem dat men 't sach uytwendigh seer ellendigh,
Na ziele, doen hy bloet gesweet heeft; als inwendigh,
Hy heeft in onse plaets den helschen pijn gesmaeckt,
Voor ons onder den last van Gods vloeck was geraeckt,
En so den swaren last des lydens heeft geleden,
Als lyden mosten wy in aller eeuwigheden;
Christus dan voor ons heeft geleden met geduld,
Volkomentlijck voldaen al onse straf en schuld.
Heeft ons met God versoent, ons van het eeuwigh lyden
Verlost; en ons verdiend het eeuwige verblyden:
En ons verkregen weer heeft de gerechticheyd,
Die voor God kan bestaen: en heeft voor ons bereyd
Een toe-gangh vry tot God; de gunste Gods verkregen;
Gemaeckt dat God tot ons als Vader is genegen.
Want Christus heeft verdiend vergevingh van ons sond,
Van onse sonden al: en maeckt ons weer gesond
Van onse qualen al: verworven 't eeuwigh leven
Dat God, hem die gelooft, om Christi wil, wil geven.

+Esa. 53, 3
6
8
Rom. 8, 1
33
2. Cor. 5, 21
8, 9
Hebr. 9, 26
28
10, 14
1. petr. 2, 24
Gala. 3, 13
18
philip. 2, 8
Math. 27, 46
Luce 22, 42
Apoc. 19, 15
+1. Petr. 2, 24
psalm 69, 3
Luce 22, 44
Math. 26, 38
27, 46
50
psal. 116, 3
Galat. 3, 13
Rom. 3, 24
25
1. Ioha. 2, 1
Rom. 8. 1
3
5, 10
Colloss. 1, 13
Ephes. 2, 18
3, 12
Heb. 10, 19
Iohan. 3, 16
Rom, 5, 19
1. Ioh. 2, 12
2. Cor. 5, 19
21
Rom. 4, 25
1. Ioha. 1, 7
9
Ioha. 10, 28

Op dat dan blijcken mocht, dat Gods gerechtigheyd [+]
Ten vollen was voldaen, is Christus oock geleyd
In't graf: want hy die was waerlijck den dood gestorven, [+]
Begraven is; maer niet verrot, in't graf bedorven.
Op dat wy oock met hem, de sonden met der daet
Af-sterven souden, en met een getroost gelaet
Gelooven, dat al is't wy tijd'lijck moeten sterven,
Dat wy so door die dood het leven gaen be-erven.

[+]*Vande begravinghe Christi.*

[+]*Esa. 43:9*
Mat. 12:40
27:60
Colloss. 2:12
Rom. 6:4
2. Cor. 5:1

Van Christi Priester-Ampt, het tweede deel bestaet, [+]
Dat Christus voor ons bid, als onsen Advocaet.
Als voor-spraeck Christus dan besorget, dat zy krachtigh [+]
Die prijs, die hy voor ons betalet heeft waerachtigh:
En ons deelachtigh maeckt zijnder gerechtigheyd,
En maeckt ons aengenaem by God, en so bereyd
Hy ons den wegh tot God; so dat wy mogen treden, [+]
In zynen naem, tot God, door vierige gebeden;
Als eenen soeten reuck doet ons gebeden zijn,
Geeft ons gebeden kracht by God t'aller termijn,
En maeckt dat wy door ons gebeden God beweghen,
Dat God ons bidden hoord, verhoord, en geeft geneghen.

[+]*Van de voorbiddinghe Christi.*

[+]*Rom. 8:34*
Hebr. 9:24
1. Ioh. 2:1

[+]*Apocal. 8:3*
4

Zijn Koninckklijcke Ampt, Christus ons Middelaer [+]
Voor ons heeft, en als noch bediend in't openbaer:
Want hy daer door bediend de salige genaden [+]
Die hy ons heeft verdient; en door heerlijcke daden
Beschickt dat alle ding, dood, leven, kruys en strijd
Den uytverkoor'nen Gods ter saligheyd gedijd.

[+]*Van het Coninckklijcke Ampt Christi.*

[+]*Psalm 2:6*
Luce 1:33
Apoc. 19:16
Rom. 8:28

Dit Koninclijcke Ampt daer inne is geleghen,
[+]Dat Christus is verhooght, en alles heeft verkreghen
Wat dat hy had verdiend, om dat te deelen uyt,
Aen d'uytverkoor'nen Gods, na Godes vast besluyt.
Want na dat Christus hadd' zijn Priesterlijcke wercken
[+]Volbracht, so most hy weer hem heerlijck gaen verstercken,
En toonen dat hy was den Duyvel tot geen buyt:
Maer 't geen hy had verdiend, wel konde deelen uyt.

[+]*Ephes. 4:11*
16
Ioan. 10:28
17:2
[+]*Rom. 1:4*
Actor. 2:36

[+]Want daer toe is hy oock ten derden dagh verresen,
Want hy van hel en dood Verwinner moste wesen.
Hy is Victorieus verresen [a] van den doodt;
Gekomen uyt het graf, als eenen Koninck groot:
Die duyvel, dood en hel, en alles had verwonnen;
So dat dood, duyvel hem in't graf niet houden konnen.
Waer door de Christen mensch versekert is geheel,
1. Dat hy aen Christi goed [b] recht heeft, oock part en deel:
2. Dat [c] Christus hem sal doen zijn schatten zijn deelachtigh:
3. [d]Dat hy hem sal voor God rechtveerdigen waerachtigh:
4. En [e] hem herbaren sal door zynes Geestes kracht.
5. Dat hy niet blyven sal eeuwigh verrot in't gracht,
Maer dat hem Christus [f] sal ten jongsten dagh verwecken:
En in d'eeuwige vreught ten Hemel by hem trecken.

[+]*Van de verrijssenisse Christi.*
[a]*Mat. 28*
Marc. 16,
Luce 24,
Iohan. 20,
1. cor. 15, 17
[b]*1. pet. 1, 3*
[c]*Heb. 7, 25*
[d]*Rom. 5, 10*
Rom. 4, 25
8, 34
[e]*Collo. 2, 12*
13
3, 1
2
3
[f]*1. co. 15, 20*
21
22
1. Th. 4, 14
Ioha. 10, 28

[+]Voort, veertigh dagen na dat hy was op-gestaen
[+]Voer hy ten Hemel op, en is voor heen gegaen
Om ons te maken plaets, ons plaetse te bereyden
In Godes eeuwigh huys; om derwaerts ons te leyden.

[+]*Van het Opvaren Christi ten Hemel.*
[+]*Luce 24, 51*
Actor. 1, 9
Ioha. 14, 2
Heb. 10, 19
20

Al-waer dat Christus zit, als Koningh triumphant, [+]
Op den heerlijcken Throon, tot Godes [a] rechter-hand.
Al-waer hem God de Heer [b] heeft alle macht gegeven,
En boven alle naem eenen naem hoogh verheven.
So dat oock alle knie voor zijn Throon buygen moet,
De creaturen al hem moeten dienen vroet.
Van daer [c] is dat hy wil zijn Kercke voort regeren,
In zijn Kerck, door zijn Geest, zijn volck tot Godt bekeren.
Waer toe hy in zijn Kerck zijn woord bedienen laet,
En wil dat na zijn woord elck een (dit wel verstaet)
Zijn leven en geloof geheel sal reguleren,
Van daer is dat hy [d] send, om zijn Kerck te regeren,
Bedienaers driederley, als Leeraers van zijn woord,
Die oock zijn tweederley, Doctoren, Herders: voort
Hy [e] Ouderlingen send, [f] Diakonen daer neven,
Die [g] elck in haer beroep, na Godes woord beschreven,
Het hare moeten doen; tot stichtinge bequaem
Van Christi Kerck, tot lof en prijs van Godes naem.
Van waer hy, door [h] zijn Geest, zijn Schapen wil geleyden,
[i]Beschermen dat haer niets van God sal konnen scheyden.

Zijn Geestelijcke Rijck Christus de Heer beleyd [+]
Door zijn Godlijcke woord, en Geest der heyligheyd.
Vyt der menschen geslacht in sonden dood, verloren,
Roept Christus door zijn woord en Geest zijn uytverkoren. [+]
[a]Vyt-wendigh door zijn woord, het welcke hy bekracht
[b]In-wendigh met zijn Geest; so dat het word betracht,
Leert haer so Gods natuur en Majesteyt recht kennen,
En tot de [c] vreese Gods oot-moedigh haer gewennen,
Haer herten over-tuyght, en haer gevoelen doet
Dat zy in [d] sonden dood zijn, en quaed [e] van gemoedt,

[+]*Van't sitten Christi ter rechter-hand Godes.*
[a]*Hebr. 1, 13*
Eph. 1, 20
[b]*Ephes. 1, 22*
phili. 2, 9
10
11
[c]*Ephes. 4, 8*
Ioha. 14, 16
26
2. Cor. 6, 1
Mat. 28, 18
19
[d]*Ephe. 4, 11*
12
1. cor. 12, 28
[e]*1. Ti. 5, 17*
[f]*Act. 6, 1*
2
3
4
[g]*Ro. 12, 8*
[h]*Ioh. 14, 16*
26
[i]*Ioh. 10. 28*
1. pet. 1, 5
[+]*Van de krachtige roepinge der Kinderen Godes.*
[+]*Rom. 10, 15*
16
1 petr. 5, 10
[a]*Hebr. 4, 2*
[b]*Eph. 3, 5*
2. Tim. 1, 9
[c]*Ier. 32, 40*
[d]*Ephe. 2, 1*
[e]*Gene. 6, 5*
8, 21
Ezec. 16:6

Dat zy zijn van natuur tot sonden quaet genegen,
Dat haer, haer herte drijft tot de God-loose wegen;
En [f] wercket in haer hert berouw, leet-wesen waer,
Met een boet-veerdigh hert: en doet [g] bekennen haer,
Dat zy daer-om den dood en helsche pijn zijn waerdigh,
Dat God hier en hier na de sonden straft rechtvaerdigh.
En als zy schynen so in droefheyd te vergaen
Het Euangely soet, hy haer dan wyset aen,
Leert haer recht tot hem gaen door het geloof ootmoedigh,
En zijn verdiensten veel haer dan vertoonet goedigh,
Werckt in haer het [h] geloof, uytwendigh door zijn woord,
Inwendigh door [i] zijn Geest, haer ooren dick door-boord.

[†]Welck geloof is een gaef, waer door zy niet alleene
Met kennis nemen aen, als waerheyd in't gemeene
Gods woord; maer het is oock een starck vertrouwen [k] vast,
[k]Versekert van gemoet; waer door word, *1.* toe gepast
Sich selven al het geen dat Christus [l] heeft verkregen,
En voor ons heeft verdiend; (als is des Heeren segen,
Na lichaem en na ziel: Christi gerechticheyd,
Vergevinge van sond, d'eeuwige saligheyd.)
2. Als met een hand ontfaen den Middelaer geheele,
Met zijn verdiensten al, zijn schoone gaven veele.

[*]Also word dan den mensch verdorven van natuur,
Rechtveerdigh voor zijn God, als ons leerd de Schriftuur.
Om zijn [a] verdiensten niet, noch om zijn goede wercken:
Maer [b] uyt genaed alleen (wilt dit verstaen en mercken.)

[f]*Eze. 11:19*
Actor. 2:37
38
[g]*Ps. 106:6*
Dan. 9:5
Esaie 45:23
Rom. 3:23

[h]*Ro. 10:17*
[i]*Ioha. 6:29*
Acto. 16:14
Phillip. 1:29
2. Cor. 1:22
[†]*Van het Geloove.*
[k]*He. 11, 1*
6, 11
Rom. 4, 16
21
8, 38
9, 33
14, 5
2. Tim. 1, 12
Act. 10, 43
[k]*He. 11, 1*
6, 11
Rom. 4, 16
21
8, 38
9, 33
14, 5
2. Tim. 1, 12
Act. 10, 43
[l]*Ioha. 3, 16*
6, 69
17, 3
Dan. 9, 24
Rom. 6, 23
[*]*Van de Rechtvaerdichmakinge des Mensches voor Godt.*
[a]*Rom. 3, 20*
28
Galat. 2, 16
Rom. 9, 31
[b]*Rom. 3, 24*
4, 16
11, 6
Ephes. 2, 5
8

Want den mensch in hem self is heel in [c] sonden dood,
Geen salichmakend goet is in hem kleyn noch groot;

[c] *Eph. 2, 1*
Rom. 2, 10
Ephes 2, 8

Als hy dan in hem self gerechtigheyd wil soecken,
God anders niet en kan als eeuwigh hem [d] vervloecken.
De wercken die den Mensch herboren zijnde doet,
Naer eysch van Godes Wet, en zijn oock niet [e] so goet,
Dat die hem voor zijn God rechtveerdigh kunnen maken;
Want die noch naer het vleesch en naer de sonde smaken;
Dat is, zijn noch besmet, met sonde, zijn onreyn,
Sijn hier noch onvolmaeckt, besoedelt groot en kleyn:
En 't gene eenigh-zins daer inne goet mach wesen,
Dat komt van Godes geest, [f] zijn gaven Gods gepresen.
't Geloof oock als een werck de*n* mensch rechtveerdight niet,
Want het geloof is oock een gave [g] Godes ziet.
't Geloof oock als een werck in het rechtveerdigh maken,
Niet aen-gemerckt en word: want dan de Heer 't sou laken;
Maer word dan aen gemerckt gelijck een instrument,
End is daer anders niet als eenen hand bekent:
Een hand, een instrument, waer mede word ontfangen
Christi verdiensten al, met hongerigh verlangen.
So dat niet het geloof, noch des gelooves daet,
Maer 't gene het geloof als eenen hand aen-vaet,
Den mensch rechtveerdig maeckt. Want wy by [h] Paulum lesen,
Dat uyt genaed' alleen de mensch sal saligh wesen;
Door't geloof, niet uyt hem, want 't is een gave goet, [+]
Dat God om Christi wil den mensche geven moet;
Niet uyt den wercken oock, op dat hem niemand roeme.
Al is dan het geloof oock noch so schoonen bloeme,
So kan het als een werck rechtveerdigh maken niet.
Oock de deughd die van een herboren mensch geschied
Daer toe kan helpen niet. [i] want 't zijn heyloose saken,
Dat voor de vierschaer Gods rechtveerdigh soude maken,
Der menschen wercken goet die God hun selver geeft:
Die zy oock schuldigh zijn: [k] want als de mensch al leeft

[d] *Gal. 3, 10*
[e] *Esa. 64, 6*
Philip. 3, 12
13
Rom. 7, 16
Iacob. 2, 10
Psa. 143, 2
1. Ioh. 1, 8
prove. 20, 9
[f] *phil. 2, 13*
[g] *Ioha. 6, 29*
Acto. 16, 14
Rom. 12, 3
philip. 1, 29
Rom. 3, 22
25
4, 9
[h] *Ephe. 2, 8*
[+] *Rom. 11, 6*
[i] *Gala. 3, 10*
5, 4
[k] *Lu. 17, 10*
1. Ioha. 1, 8
phili. 3, 11

So heyligh als hy kan, so kan hy niet betalen
Daer door zijn schuld voor God: want hoe hy meer wil talen
Door zyne wercken, na gerechticheyd voor God,
Hoe dat hy herder loopt naer 't helsche vier en lot:
En sal voor zynen God als 't was voor 't vier verdwynen;
Hoe heerlijck dat dan oock der menschen wercken schynen.
+Sy konnen dan daer door ten deel, noch in't geheel
Rechtveerdigh worden niet, noch krygen 't Hemels deel. +*Rom. 3, 28*
Maer uyt genaed alleen, een mensche word rechtveerdigh
+In Christo, om Christi verdiensten wille weerdigh.
Want uyt genaed alleen, God eerst gesonden heeft +*Ephe. 1, 3*
Den Middelaer; en ons nu uyt genade geeft, *4*
En send zijn heyligh woord, het welck hy doet zijn krachtigh *9*
In ons; oock uyt genaed door zynen geest almachtigh. *Rom. 5, 8*
En daer door uyt genaed ons het geloove geeft, *Rom. 11, 5*
Ons door't geloof alleen, Christum die eeuwigh leeft *6*
Aen nemen doet, met zijn verdiensten al en gaven: *Hebr. 2, 9*
Ons uyt genaed alleen wil door't geloove laven: *2, Tim. 1, 9*
Ons uyt genade deeld Christi verdiensten veel; *Titum 3, 4*
Ons uyt genaden schenckt het Hemels eeuwigh deel. *5*
't Is dan genaed' alleen, genade aller wegen, *6*
Genade voor en naer; genadigh word verkregen *Ephe. 2, 7*
Den oorsprongh, het begin, het midden en het end, *philip. 1, 29*
Genade is't al om, waer men sich keerd of wend. *Rom. 6, 14*
't Is de genade Gods, des Vaders; 't zijn genaden *4, 4*
Van God den Soon, van God den Heyligen Geest beraden. *Rom. 3, 24*
+De mensch dan door't geloof als door een hand geraeckt, *6, 23*
Daer toe, dat hy voor God rechtveerdigh word gemaeckt. +*Rom. 1, 16*
Godt uyt barmhertigheyd, alleen uyt zijn genaden *17*
Den mensch zijn sonden al, daer meed hy is beladen, *4, 9*
Om Christi wil vergeeft; hem schenckt en appliceert *3, 28*
Christi gerechtigheyd. Want de Schriftuur ons leerd, *Philip. 3:9*
Rom. 4, 25
5, 19
1. Ioh. 1:2
2. Cor. 5, 19
21

Dat, uyt genade, God d'oorspronckelijcke sonden,
De sonden al, begaen door daden ongebonden,
[a]Quijtscheld en al vergeeft om Christi lyden groot,
Om Christi dierbaer bloet, om Christi Jesu dood:
En den mensch appliceert [b] Christi gerechtigheden,
Waer door dat Christus heeft in heylicheyd betreden,
Gehoorsaem heeft beleeft, Gods heyl'ge wet geheel.
Om de voldoeningh dan, om de verdiensten veel
Christi, schenckt God den mensch [a] recht tot het eeuwigh leven,
d'Eeuwige saligheyd voor Godes Throon verheven.
Somma, Christum geheel met zijn verdiensten al,
Met al zijn gaven schoon, die veel zijn in't getal,
God uyt genaden schenckt; den mensch die doet ontfangen,
Alleene door't geloof, met hongerigh verlangen.
So waerlijck hem de Heer, Christi verdiensten geeft, [+]
Al of hy self de Wet gedaen had en beleeft:
Al of hy selver had voldaen, en had gedragen
Om zijnder sonden wil d'afgryselijcke plagen,
Die Christus voor hem heeft gedragen en betaelt.
Also in Christum hy waerlijck vind, en oock haelt, [+]
Ter saligheyd, wat hem is noodigh: word rechtveerdigh
Door het geloof alleen, in Christum Jesum weerdigh.

[a]*Mat. 9, 6*
Esa. 43:25
53, 11
[b]*1. Ioh. 2, 2*

[a]*Rom. 6, 23*
2. Tim. 1, 19
2. Tim, 4, 8
1. Ioha. 4, 9
5, 11
13
[+]*Philip. 3, 8*
9
Rom. 5, 19
Galat. 3, 13

[+]*Rom. 3:24*

Den mensch die dus voor God rechtvaerdig word gemaeckt, [+]
Christus oock door zijn Geest het hert besnijdt en raeckt,
So dat hy voort begint hem vlytigh te begeven, [+]
Tot deughd, tot wercken goet, tot een God-saligh leven,
Want de Heylige geest verandert zijn gemoed,
Geeft hem een goeden wil, geeft oock bewegingh goet;
So dat de mensch begint de wercken quaet te haten,
Begint het goet te doen, begint het quaet te laten.

[+]*Van de Heylich makinge des Mensches,*
[+]*Colloss. 2:11*
1. Petr. 1, 3
4
Titum 3, 5
Galat. 4:6
Ephes. 4, 23
Colloss. 2, 12
Rom. 8, 9
1. Ioh. 3, 24
4, 13

Want God, om Christi wil, regeert hem door zijn Geest,
En maeckt dat hy oprecht den Heer van herten vreest,
Leert hem des Heeren woord met vierigheyd betrachten,
En om so voort te gaen hem geeft Geest'lijcke krachten.
Een mensch dit heyligh werck niet uyt hem self en heeft,
Want God dat door zijn Geest, om Christi wille, geeft:
Want God die moet den mensch, door zijn Geest, heylig maken,
[+]Sal hy Gods wille doen, en tegen 't quade waken.
Om Christi wil zijn Geest God in het hert uyt-stort, *[+]Ezec. 36:26*
En d'heyligh-making so hier aen-gevangen word, *Ephes. 2:10*
[+]'t Rechtveerdigh-makende geloof en kan niet wesen,
Of het draeght vruchten goed, daer door God word gepresen. *[+]Iacob. 2:21*
Gelijck, door het geloof, de mensche voor God den Heer *22*
Word aengenaem gemaeckt; so oock, tot Godes eer, *Galat, 5:6*
[+]Zijn aen-vang en begin, om heylighlijck te leven,
Word aengenaemheyd oock, door het geloof, gegeven. *[+]Hebr. 11. 6*
Waer-om hy oock te meer de heyligheyd betracht, *Rom. 14:24*
En voor d'ondeughden veel te vlytiger hem wacht. *Titum 1:15*
Als een mensch met Gods woord moet zijn geloof verstercken,
So oock door Godes woord 't geloof tot goede wercken
Word vruchtbaer meer en meer. Door welcke wel-daed groot
Den mensch nieuw word verweckt, den ouden mensch gedoot,
De sonde word gedood, en ondeught word verdreven,
Met vreught, een mensch tot deught hem heyligh gaet begeven.

[+]Op dat een Christen zy den Satan niet tot roof,
In wercken goed moet zijn wel vruchtbaer zijn geloof: *[+]Van de volherdinge der*
Op dat d'herboren mensch ten eynde mocht volherden, *Heyligen.*
En van't vruchtbaer geloof verleyd niet soude werden,
So is't dat God de Heer, als [a] Petrus ons verklaert,
Hem door Godlijcke kracht in het geloof bewaert *[a]pet. 1:5*

Ter saligheyd: waer-om ons [b] Paulus gaet ontvouwen
Dat men op Godes macht en goetheyd moet vertrouwen,
Dat hy, die 't goede werck heeft aen-gevangen al
In ons, ten eynde toe oock wel volbrengen sal.
Want [c] Christus Jesus self, seyd, niemand myne schapen
Vyt mijn hand trecken kan, noch Satan, noch zijn knapen;
Niemand en kan dat doen, mijn Vader is te sterck,
Die door zijn hand bewaert de leden van mijn Kerck,
Zy sullen niet vergaen, en ick wil haer oock geven,
Naer dit haer tranen dal, het saligh eeuwigh leven.
Al is't dan datse hier noch struyck'len al-te-met
Door Satan, wereld, vleesch, verruckt van Godes Wet;
So is't nochtans dat God, door zynen Geest, al-machtigh
Haer op-helpt en bekeert, vernieuwt, en geeft waerachtigh
Leet-wesen en berouw, so dat zy uyt den val
Op-staen, en gaen voort-aen so door dit tranen-dal
Met meer voor-sichtigheyd, en yver in Gods wegen,
Betrachten Godes wil, en zijn te doen geneghen
Wat God de Heer begeert; gebruycken alle vlijt
Om niet te vallen weer in den Geest'lijcken strijd.
En om met meerder kracht haer beroep te betreden,
In Christi naem, tot God aendachtigh doen gebeden,
Die God de Heer verhoord; en so volstandigh gaen;
Altijd door Godes hulp uyt haren val op-staen,
Haer in de vreese Gods met Godes woord beraden,
Om met voort-gang te gaen Godsalige voet-paden.
En hoe wel dat haer is bekend dat God de Heer
Haer sal, om Christi wil, verlaten nimmermeer,
Daer-om is't nochtans niet dat zy sorglooser leven:
Maer met te meerder vlijt tot goet-doen haer begeven;
Versekert, dat die God die eeuwigh altijd leeft,
Die voor haer, in den dood, zijn Soon gegeven heeft,

[b] *phil. 1:6*
1. Thes. 1:5
2. Thes. 3:3
1. Cor. 1:8
9
1. Tim. 2:19
4:18
[c] *Ioh. 10:28*
29

Haer met hem geven sal al wat mach nodigh wesen
Tot haerder saligheyd: want also God gepresen
[+]Is voor haer, so en kan haer niemand tegen zijn,
Beschuldight yemand haer, beklaeght voor het aenschijn — *[+]Rom. 8, 33*
Des Heeren; God de Heer, in Christo Jesu, waerlijck — *34*
Haer self rechtveerdig maeckt: verdoemt haer yemant swaerlick:
Christus voor haer aen 't kruys gestorven is den doodt,
Ja veel meer, hy is oock door eygen kracht, seer groot,
Verresen van den doodt, en zit seer hoogh, verheven,
Tot Godes rechter-hand, als Paulus heeft beschreven,
En bid voor haer al-daer, als Mid'laer triumphant,
Bewaert haer door de kracht van zijn Godlijcke hand,
Wil haer so, door zijn Geest, bereyden en geleyden,
Dat haer geen ding en sal van Christi liefde scheyden.
So dat, in Christo, zy oock over-winnen al
Wat haer af-treckt van God, hier in dit tranen-dal;
En Christus, door zijn Geest, versekert haer van binnen,
Dat, door zijn hulp, in't eynd zy sullen noch verwinnen:
Verstercket haer geloof, versekert haer gemoed,
Dat van de liefde Gods, in Christo Jesu soet,
Haer scheyden sal geen ding, en dat haer God al-machtigh
D'eeuwige saligheyd oock maken sal deelachtigh.

[+]Dit saligh-makend werck, in't Nieuwe Testament,
Versegelt Christus door tweederley Sacrament. — *[+]Van de Sacramenten.*
In yder Sacrament, twee dingen zijn t'aen-mercken,
't Vyt-wendigh teken eerst, met haer sichtbare wercken:
Het tweede is de saeck die daer door word verstaen,
Betekent en beduyd, die 't geloof nemet aen.
Door't teken wy verstaen die uyt-wendige dingen
Tot yder Sacrament, die Christus sonderlingen

Verordineert heeft; dat elck daer door bequaem
Sal worden in zijn Kerck bediend, in zynen naem.
De betekende saeck is Christus Jesus waerlijck,
Die met zijn gaven al so word versegeld klaerlijck.
Door Sacramenten ons word klaerlijck aen-gedient,
Versegelt Christus, met al wat hy heeft verdient;
Wy Christum met zijn goed aen-nemen en ontfanghen,
Danckbaer daer, door't geloof, met hongerigh verlanghen.
Christus met zijn verdienst, in yder Sacrament,
Voor 't geen betekend word alleen moet zijn bekent.
De Sacramenten zijn heylige, en wel klare
Waer-tekenen bequaem, en zegelen sichtbare,
Van Christo in-gesteld, en wel bequaem bekleedt
Met Ceremonien, so-danigh als hy weet
Dat best zijn, om daer door bedient te woorden leerlijck,
In't Nieuwe Testament, zijn Sacramenten heerlijck;
Om zijn geloovigh volck, door het gebruyck van dien,
Het Euangelium te klaerder laten sien;
Om de beloften soet, van't Euangeli krachtigh,
Wel te versegelen, hem die gelooft aen-dachtigh.
Te weten, dat God ons, om de gehoorsaemheyd
Die Christus heeft voor ons gedaen in heyligheyd,
Tot aen het kruys, als een slacht-offer voor de sonden,
Ons aen-geboren sond', ons sonden ongebonden,
Sondige daden quaed vergeeft en schellet quijt;
Ons, uyt genaden, schenckt de saligheyd verblijt.
Het eerste Sacrament is de doop Christi krachtigh,
Waer door men Christi Kerck word in-gelijft waerachtigh.
Het tweede Sacrament is Christi Nachtmael soet,
Waer door men in zijn Kerck versterckt werd en gevoed.

[+]De Doop is't Sacrament, waer door dat in den name
Van God, den Vader, Soon, en Heylige Geest heylsame,
[+]Gedoopt word yder een, die ons der liefden aert,
Dat tot het verbond Gods behorigh is verklaert:
Dat is, de menschen al gekomen tot haer iaren,
Van Christi sichtbaer Kerck die haer te zijn verklaren,
Betuygen dat zy zijn geloovigh, nemen aen
Het salighmakend' woord dat zy aldaer verstaen:
[+]Den desen met haer zaet, en kinderen te same
Daer worden al gedoopt, van't hou'lijcks bed bequame.
Daer den Man of de Vrou geloovigh is alleen,
Den Kind'ren, al het zaet, den Doop toe-kompt gemeen.
Den Kind'ren zijnde van geloovige gebooren,
Waerlijck tot Gods verbond, en Christi Rijck behooren:
Want de beloften Gods, haer en al haer geslacht
Gedaen zijn: voor haer zaet heeft Christi bloet oock kracht;
[+]Want Christus heeft oock haer verlosset van de sonden,
En voor haer heeft hy oock den Heyl'gen Geest gesonden,
Die 't geloof in haer werckt: haer is oock toe geseyd,
So wel als d'oude lien, d'eeuwige saligheyd:
Waer-om dat men die oock moet met den Doop geryven,
En also door den Doop oock Christi Kerck inlyven;
Want haer die toe behoord, de saeck de welcke daer
Word in den Heyl'gen Doop betekent, mach voorwaer
Onthouden worden niet het teken: want het teken
[+]Is als een segel aen 't beloofde goet gesteken.
En also door den Doop men onderscheyden moet,
De kind'ren en het zaet, der leden Christi goet,
Van kind'ren welcke zijn van Heydenen geboren,
Die niet gelooven; want [a] die lopen als verloren.
In de [b] sichtbare Kerck Christi, na zijn bevel
Vytwendigh word gedoopt alleen met water wel,

[+]Van den H. Doop.

[+]Math. 28:19
3, 6
Actor. 8, 36
37
Marc. 16, 16
Acto. 10, 47
2, 41
[+]Gala. 3:16
1. Cor. 7, 14
Rom. 11, 16
Genes. 17, 7
Actor. 2, 39
Deut. 30, 6

[+]Math. 19:13

[+]Acto. 16, 31
32
32

[a]Ioh. 14, 6
Ephe. 2:12
Actor. 4:12
[b]Mat. 3:11
Ephes. 5:26

Maer de Heylige Geest inwendigh Doopt daer neven.
De dienaer Christi Doopt uytwendigh; maer gegeven [+]
Word door den Heylgen Geest den Doop inwendigh kracht, [+]*Titum 3, 5*
En so wat Christus wil daer door dan word volbracht. *2. cor. 12:13*
De Christen Doop is dan een water-bad waerachtigh, *6:11*
Waer door versegelt word Christi voldoeningh krachtigh: [+]
Waer door versegelt word, dat oock so waer en klaer, [+]*1. Ioh. 1:7*
Als een met water word gedoopt in't openbaer; *1. petr. 1:18*
De Sone Godes heeft zijn dierbaer bloet vergoten,
Om zijnder sonden wil; en daerom heeft genoten, [+]
Van zyne sonden al vergevinge geheel, [+]*Marc. 1:4*
En dat hy waerlijck oock gemeenschap heeft en deel *Rom. 6:3*
Aen Christum selfs, aen al zijn seer heerlijcke gaven;
Dat Christus door zijn Geest daer mede hem sal laven;
Dat hy is in-gelijft, in Christum oock gewis,
Met hem der sonden dood waerlijck gestorven is.
En daer-om door zijn Geest hem sal tot een nieuw leven [+]
Herscheppen, hem hier na sal 't eeuwigh leven geven: [+]*Titum 3:5*
En weder in den Doop belooft een mensch zijn God,
Dat hy God dienen sal, betrachten Gods gebod,
Dat hy oock Christi naem sal opentlijck belyden,
En neempt voor, door Gods hulp, de sonden te vermyden.
So dat dan door den Doop versegelt word wel klaer,
Dat God de Vader wil ons God zijn openbaer,
Ons tot zijn kind'ren oock aen-nemen in genaden;
Dat Christus, Godes Zoon, oock alle zijn weldaden
Ons mede deelen wil; ons onse sonden al;
Ons aengeboren sond, ons sonden groot getal,
Om zijn seer dierbaer bloet (dat vloeyde uyt syn wonden,
Aen het vervloeckte kruys, vergoten om ons sonden,)
Vergeven wil geheel, verlossen van den dood;
Dat God de Heyl'ge Geest ons door genade bloot

Herscheppen wil, en ons door Godes woord regeeren,
Bewaren in't geloof, en ons geloof vermeeren.
En wederom dat wy belooven God den Heer,
Dat wy geen ander God en sullen kennen meer,
Als Vader, Soon en Geest, hem alleen sullen eeren,
De sonden sterven af, ons van de Weerelt keeren,
Te sullen God alleen voort dienen na zijn Wet,
Alleen in Christi naem hem bidden door't gebed,
Op zijn goetheyd alleen te sullen vast vertrouwen,
Voor den maet ons geloofs, en levens, zijn woord houwen.

[+]Voor 't tweede Sacrament, in't Nieuwe Testament,
Het Nachtmael Christi soet alleen moet zijn bekent. [+]*Van't H. Nachtmael des Heeren.*
[+]Want in zijn laetste nacht, in welck hy wert verraden, [+]*Luce 22:19*
Dat in gestellet heeft, Christus wyslijck beraden. *2. cor. 11:23*
Want Christus door zijn woord, 't geloof niet alleen werckt:
Maer door het Nachtmael oock, dat door zijn Geest versterckt.
Niet alleen door den Doop zijn Kerck ons wil in-lyven:
Maer door zijn Nachtmael oock, ons voeden, doen beklyven.
Bediend dit Nachtmael word, na Christi in-stel fijn,
[+]Door breken, eten Brood, en met te drincken Wijn.
De Dienaer Christi leerd Christi verborgentheden, [+]*Mat. 26:26*
Roept God aen, breeckt het Brood, en deeld dat Christi leden; *Mar. 14:22*
Daer na geeft hy haer oock den beker met den Wijn, *1. cor. 11:23*
Daer van zy drincken dan: uyt-wendigh dese zijn *24*
De teeck'nen, de manier die Christus heeft bevolen *25*
Dat men gebruycken sal, daer van men niet moet dolen. *26*
Als in dit Sacrament, wy nutten Wijn en Brood, *27*
[+]So worden ons daer door verborgentheden groot
Versegeld en verthoond, te weten, so waerachtigh, [+]*1. cor. 10:16*
Als wy gebroken Brood, geschoncken Wijn aendachtigh, *Ioha. 6:55*
Luce 22:20
1. cor. 11:25
Mat. 26:28

Nuttigen met den mond, tot een gedachtenis,
Dat Christi lichaem oock aen 't kruyce so gewis,
Als een slacht-offer is gebroken, heeft geleden +
Voor ons, en so de pers van Godes Throon getreden,
En oock vergoten heeft, voor ons, zijn dierbaer bloet:
Waer door versekert word oock waerlijck ons gemoed,
Dat so waerlijck als wy des Heeren dood verkonden,
Wterlijck Wijn en Brood genieten met ons monden;
Dat wy so seker oock met Christi lichaem goet,
Dat voor ons is gekruyst met zijn seer dierbaer bloet, +
Dat Christus voor ons heeft uyt-gestort en gegeven,
Worden gespijst, gelaeft tot den eeuwigen leven:
Dat is, so sekerlijck, om Christi lyden groot,
Om zijn vergoten bloet, om zijn vervloeckte dood,
Ons werden niet alleen de sonden al vergeven, +
Wy 't eeuwigh leven oock verkrygen: maer daer neven
Wy door den Heyl'gen Geest oock worden langhs hoe meer,
Met Christi lichaem vast vereenight; al is't veer +
Van hier ten Hemel hoogh; en wy zijn hier op aerden;
Wy mochtans worden vleesch, van zijn vleesch hoogh van waerden,
En van zijn beenen been, vereenight wel so vast, +
Als aen een lichaem zijn de leden t'saem gepast,
En worden door een Geest, gelijck eens lichaems leden
Van een ziel, geregeert voort-aen in eeuwigheden.
So dat het Nachtmael is van Christo in gestelt,
Dat zijn gedachtenis werde daer in gemeld;
Om tot waerteeck'nen daer Wijn en Brood te ontfangen; +
Waer door Christus de Heer, my, en wie met verlangen
Geloovigh is; beloofd, verklaerd, bevestight, leerd,
My, en elck wie gelooft bysonder appliceert;
1. Soo waerlijck als ick my, sie voor mijn oogen breken
Het Brood, en my de Wijn, sie geven tot een teken; +

+*Ephe. 3:16*
Rom. 8:32
Iesaie 53:10
Galat. 3, 13
2. Cor. 5, 14
21
Ioha. 10:15
+*Iohan. 6:50*
53
54
55
+*Luce 22:20*
Mat. 26:28
+*1. Cor. 1:9*
+*Ioha. 17:21*
Ephes. 5:30
32
1. cor. 12:12
13
27
Rom. 12:4
5
+*Luce 22:19*
1. cor. 11:23
24
26
27
+*Mar. 14:24*
1. cor. 11:24

Dat so waerlijck voor my oock Christi lichaem is
Geoffert aen het kruys; dat voor my soo gewis
Zijn bloet vergoten is. *2.* Ende dat oock so waerlijck,
Als die waer-teeck'nen my gegeven worden klaerlijck,
+Christus de Heere oock, als mijn Verlosser goed,
Met zijn lichaem gekruyst, my spijst; end met zijn bloed *+Iohan. 6, 35*
Dat hy vergoten heeft, my laeft; en so waerachtigh *47*
My onderhoud en voed, ten eeuwigh leven krachtigh. *51*
3. Dat so waerlijck met hem, met zijn verdiensten veel, *53*
+Ick oock ter saligheyd gemeenschap heb geheel;
So dat Christus met al zijn gaven my toe-komen, *+1. Cor. 6, 15*
En dat die konnen my niet werden weer benomen. *17*
Wijn en brood worden wel genuttight met den mond; *19*
Maer de saeck, die daer word betekend, tot geen stond *10, 16*
Word vleeschlijck met den mond gegeten; word gevonden *17*
Noch in, noch onder 't brood; (als sommige verkonden)
Oock word brood ende wijn veranderd nimmermeer
In't lichaem ende bloed Christi, na't Pausdoms leer:
Want de Schriftuur gebruyckt sulck een manier van spreken,
Waer door dat word geseyd, dat gene van het teken,
't Welck eygentlijck toe-komt de betekende saeck.
Want in een Sacrament, het teken is een baeck,
Waer door beduydet word, voor oogen word gedragen
De betekende saeck, na bevel en behagen
Van hem die 't Sacrament heeft ingestelt: So voort
Sacramentlijcker-wijs behoort oock Christi woort
Verstaen te worden hier, gelijck dat de nature
Leert van een Sacrament, en aen-wijst de Schrifture.
De betekende saeck niet vleeslijck met den mond
+Gegeten word; maer wel met het geloof gesond.
Want 't geen betekend word, alleene word ontfangen *+Iohan. 6, 35*
Door een oprecht geloof, en door't geloof om-vangen.

Want 't geloof, als een hand, ontfangt en appliceert
Christi verdiensten al, als de Schrifture leert.
Want Christus die daer is ten Hemel hoogh geseten,
Word Geestelijcker wijs, door het geloof, gegeten.
1. Dit Sacrament is dan daer toe verordineert,
Op dat daer door't geloof versterckt zy en vermeert.
Dat is, dit Sacrament versekert ons seer krachtigh,
Dat wy met Christum vast vereenight zijn waerachtigh.
Dat wy met Christo self, en met zijn Hemels goed
2. Gemeenschap hebben oock; waer voor men daer oock doet,
En danckbaerheyd bewijst; betuyght, belooft daer klaerlijck
Te sullen god altijd groot maken seer danckbaerlijck.
3. Gelijck uyt granen veel gebacken word een brood,
Een wijn uyt druyven veel ontstaet: dat so oock groot
De bant der liefden moet zijn onder Christi leden,
Die, als een lichaem goed, vereenight zijn in vreden.
Dit Nachtmael heeft de Heer voor hun geordineert, [+]
Die recht geloovigh zijn, en tot God zijn bekeert. *[+]1. cor. 11, 28*
So wie hem dan begeeft ten Nachtmael, sal behoeven *2. cor. 13, 5*
Eer hy ten Nachtmael gaet, recht-matigh hem beproeven;
1. Of hy zijn eygen schuld bekend, en sonden weet,
En daer-om is bedroeft, of hem die zijn heel leet:
2. Of hy van herten soeckt daer van te zijn ontslaghen,
En daer toe in Gods woord na raet en troost gaet vragen:
3. Of hy Geest'lijcker wijs dorst en honger heeft
Na de gerechtigheyd Christi (die eeuwigh leeft.)
4. Of hy waerlijck gelooft, dat hem, in Christi name,
Van God vergeven zijn, zijn sonden al te same;
Dat hy gemeenschap heeft aen Christi Hemels goed:
5. Of hy genomen heeft, op-stel in zijn gemoed,
Om voor de sonden hem voort-aen met vlijt te wachten,
En Godes Heyligh woord boet-veerdigh te betrachten.

Op dese wyse dan een yder Christen moet
Hem tot het Nachtmael soet begeven: wie dat doet
[+]Eer hy hem so beproeft, die eet en drinckt onweerdigh,
En op hem selven haelt des Heeren straf rechtveerdigh. [+]*1. cor. 11, 29*
Nochtans daer-om en moet niemand van't Nachtmael soet
Af-blyven, want daer toe zijn geen excusen goedt:
Want so lang God de Heer geeft de gelegentheden,
Met een danckbaer geloof ten Nachtmael moet men treden.
So wie dat dan versuymt, zijn eygen heyl vergeet,
So wie 't Nachtmael veracht, loopt na der hellen heet;
't Versuymen is dan quaed, noch erger is't verachten,
Wie saligh wesen wil hem moet voor beyde wachten.

[+]Op dat het Nachtmael oock ontheylight werde niet
En God op de Gemeent' zijn toorne niet en schiet: [+]*Van de Sleutelen des*
[+]So heeft Christus de Heer daer toe zijn Kerck gegeven *Hemel-rijcks.*
De Sleutelen, daer van't gebruyck oock is beschreven. [+]*Apoca. 3, 17*
Nu dese Sleutelen des Hemelrijcx bestaen
[+]In deelen twee: voor eerst, in't Christelijck vermaen
Des Euangeliums: den Christen Ban daer-neven, [+]*Mat. 16, 19*
Die alle twee den mensch ten besten zijn gegeven.
[+]Voor eerst verkondight word het Euangeli soet,
[+]En daer door word betuyght, na Christi Leere goedt, [+]*Van de vercondinge des*
Dat al, en yder een die de beloften krachtigh *Euangeliums*
Des Euangeliums, door een geloof waerachtigh, [+]*Iohan. 3, 16*
Aen-nemen, om Christi verdiensten groot en veel, *Actor. 2, 36*
De sonden al-te-mael vergeven zijn geheel; *Rom. 4, 7*
Dat God, in Christo, haer aen-neemt tot zyne kind'ren, *23*
Besorget dat geen ding haer saligheyd sal hind'ren. *Ierem. 32, 38*
39
40
Esaie 55, 3
Esaie 43, 25
1. Petr. 1, 18
Rom. 5, 10
Gala. 3, 13
Rom. 10, 9

*Daer tegen wederom verkondight word wel klaer,
Dat die gelooven niet, of niet bekeeren haer,
God hun, (in-dien zy haer niet door't geloof bekeeren)
Als verdoemt na der hel vergramt van hem sal weeren.

De Christelijcke Ban, is waer door naer 't bevel +
Christi, een yder die niet gelooft, leeft rebel,
Of onder eenen schijn der Christelijcken name, +
Een ongesonde leer aen-nemen onbequame,
Of onboetveerdigh zijn, een leven voeren quaed;
Naer dat hun menigh-mael ‡ een broederlijcken raed
Gegeven is, en zijn vermaend verscheyden male,
Haer voegen willen niet na die heylsame tale,
Noch van haer valsche leer, noch van haer leven quaed
Af-staen en willen niet, maer blyven obstinaet;
Voor eerst het Nachtmael word ontseyd; en als zy blyven
Dan even obstinaet, en voort on-Christ'lijck dryven
Haer leer of leven quaed, en daer niet willen van,
Word teghen hun gebruyckt de Christelijcke Ban,
Als leden vuyl, onreyn van de Gemeent' gesneden, +
Nochtans soo, dat men moet voor hun noch doen gebeden.
En wederom wanneer zy dan van herten weer +
Haer leer of leven quaed verlaten; tot den Heer
Bekeeren haer oprecht; weer worden op-genomen,
En zijnde soo bekeert, tot Christi Kerck weer komen.

Zijn Koninckklijcke Ampt Christus also betracht, +
Dat hy ter laetster tijd noch komen sal met macht, +
Ten oordeel; om zijn volck van Satans volck te scheyden.
Om dees ter Hel, en die ten Hemel te geleyden.

*Esa. 59, 2
Ephes. 5, 5
Iohan. 3, 18
36

+Van den Christelyken Ban.

+Mat. 18, 15
Titum 3, 10
2 Ioha. 1, 10
2. Thes. 3, 6
14
1. Cor. 5, 5
2. Tim. 3, 5
‡Mat. 18, 16
1. Tim. 1, 20

+1. cor. 5. 12
13
+2. Cor. 2, 6
7

+Van't laetste Oordeel.
+Iudic. vers. 14, 15
Daniel 7, 9
13

Want God de Heere heeft besloten in zijn raet,
Dat hy bewysen wil, door Christum, met der daet,
[+]Hoe hy rechtveerdigh is, barmhertigh oock daer neven,
De sonden straffen wil, de sonden wil vergeven. [+]*Iohan. 5, 27*
En daer toe Christum self als een kloeck-moedigh Helt, *Acto. 17, 31*
Tot Coningh over al, en Rechter heeft gestelt. *2. Tim. 4:1*
Om ter bestemder tijd, door hem te openbaren, *Rom. 2, 16*
Sijn goetheyd, liefde groot, aen zijn verkoren scharen,
Die in dit tranendal, door het verkeerd geslacht
Verdruckt, gequelt, vervolght, geweest zijn seer veracht,
Door zijn barmhertigheyt een-mael daer van bevryden,
Ten Hemel nemen op, verlost van alle lyden.
Maer wederom dan oock aen den verkeerden schaer;
De boose werelt die nu blinckt seer wonderbaer;
Die op het breede pad van weelde lustigh bloeijen;
Die volgen vleessches lust, en hier seer dertel groeijen;
Die met den meesten hoop, der wereld groot getal,
Doen wat het vleesch behaeghd hier in dit aerdsche dal;
Die hebben hier haer lust en al haer wil verworven;
Die onboetveerdigh voort in sonden zyn gestorven;
Aen desen maken kond, bewysen openbaer
Sijn rechtveerdigheyd strengh, zijn gramschap thoonen klaer,
Doen blijcken met der daet van't quade zijn afgrysen,
Haer doen naer 't helsche vier met lijf en ziel verwysen.
[+]Tot dit laetste gericht, dit heyligh oordeel klaer,
Sal in de wolcken hoogh openbaer ter vierschaer [+]*Actor. 1:11*
Christus in Majesteyt, en heerlijckheyd verheven, *Apoca. 1:7*
Verschynen, dat het sien, die dood zijn, en die leven; *Iudic. 14:*
Verselschapt met de schaer, der Engelen seer veel; *Psal. 9:8*
Die, eer gehouden word dat heylige oordeel, *Math. 25:31*
Door basuynen geklangh, ten oordeel sullen dagen *1. Thes. 4:16*
Al die gestorven zijn: want God na zijn behagen,

(Hoe wel den Atheïst god-loos, die leer veracht)
Door zijn al-mogentheyd, en goddelijcke kracht
Sal alle die daer zijn gestorven weer doen leven, +
Den Elementen al, haer dooden weer doen geven: +*Apoc. 20, 13*
Den dooden al te saem verwecken uyt den dood, *Esai. 26, 19*
Vergeten in den dood niet een, noch kleyn noch groot; *Ezech. 37, 11*
Doen komen voor den dagh, waer dat die zijn verdorven. *13*
God dan lichamen nieuw niet en sal scheppen weer, *Dan. 12, 2*
God sal oock zielen nieuw, niet maken; Maer de Heer + *Iohan. 5, 28*
Sal dan verwecken weer, en elck een weder geven *Apoc. 20, 12*
Sijn selfde lijf en ziel, en geven die weer 't leven. *13*
Het selfde lichaem dan, de selfde ziel voorwaer, +*1. cor. 15, 12*
Vereenigen te saem, en so doen leven daer: *42*
Het selfde lichaem dan verwecken sal de Heere, *Iob 19, 25*
En met zijn eygen ziel vereenigen dan weere:
De selfde menschen al die hebben hier geleeft,
Op wat wijs dat die oock zijn door den doodt gesneeft,
Sal Christus al te saem uyt den dood weer verwecken, +
En voor zijn oordeel waer in't openbaer betrecken. +*Acto. 24, 15*
Also de menschen al hier in dit aerdsche dal
Gestorven sullen zijn, niet al, als komen sal +
Christus ten oordeel klaer; die dan noch sullen wesen; +*1. cor. 15, 51*
Als alle dooden zijn op geweckt en verresen; *52*
En sullen sterven niet; maer sullen dan subijt, *53*
In plaets van sterven, al in een moment der tijd, *1. Thes. 4, 15*
Door Goddelijcke kracht verandert worden waerlijck,
En sullen so te saem ten oordeel komen klaerlijck.
Christus de Heere door zijn Engelen doen sal,
Wt al de hoecken vier der wereld, al 't getal
Der uyt verkoornen Gods, en der God-loose volcken
Vergaderen te saem, voor hem die in de wolcken

Ten oordeel zitten al, ten oordeel stellen daer,
Hy elck uytspreken sal zijn oordeel recht en waer.
Den eenen sal die dach een tijd seer vrolijck wesen.
Een ander voor dien dach verschrickt sal zijn, en vresen.
Want de God-loosen al dan sullen zijn bevreest,
[+]Verschrickt en seer ontsteld, en sullen (so men leest)
Wtroepen seer verbaest, ghy Bergen wilt bedecken, *[+]Zeph. 1, 15*
Ons voor hem, die ons wil, voor zijn oordeel betrecken. *Luce 23, 30*
Maer den verkoren schaer, verlost door Christi bloet, *Apoc. 6, 16*
[+]Dien dach, sal zijn een dach, seer vrolijck, lieflijck, goet: *17*
Want haer verlossingh dan ten vollen sal genaken, *[+]Luce 21, 28*
Want Christus komen sal haer eeuwigh te vermaken: *Titum 2, 13*
Want Christus die haer heeft door zijn gehoorsaemheyd *Rom. 8, 24*
Verlost, en voor haer plaets, by God in vreughd, bereyd: *Iohan. 14, 2*
Die sal dan Rechter zijn, het oordeel sal rechtveerdigh
Wt-spreken, dat zy zijn, door hem den Hemel weerdigh.
Dan als in Majesteyd, met heerlijckheyd seer klaer,
Met macht seer triumphant, Christus de Middelaer
Sal zitten openbaer ten oordeel in de wolcken,
Om uyt te spreken recht, het oordeel aller volcken:
[+]De Boecken sullen dan geopend worden daer,
Wat yder heeft gedaen sal worden openbaer. *[+]Apoc. 20, 12*
God door zijn wijsheyd groot, door Goddelijcke krachten,
Sal dan een yder doen versch komen in gedachten
Al wat hy heeft gedaen, so dat elck sal verstaen,
En sal zijn over-tuyghd dan 't geen hy heeft begaen:
Elck, wat zijn leven langh, hy heeft gedaen, sal weten,
Daer van sal worden dan in't minste niet vergeten.
Gedachten, wil, woord, werck, hoedanigh zijn geweest,
Sal worden ondersocht, van't minste tot het meest.
[+]Waer over Christus dan het oordeel uyt sal spreken,
Wat quaet bevonden wort, met helsche plagen wreken. *[+]Rom. 2, 16*

In zijn oordeel de Heer over 't geheel getal [+]
Der menschen, tweederley vonnis uyt spreken sal, [+]*Mat. 25, 32*
Rechtveerdigh na syn Wet; in beyde klaer bewysen, *2. Cor. 5, 10*
Dat hy heeft van de sond', van't quaet-doen groot af-grysen. *Act. 24, 15*
Door't eene sal hy klaer, vry spreken het geslacht
Dat God verkoren heeft, (en hier nu word veracht,) [+]
En seggen kompt tot my, ghy gesegende menschen [+]*Mat. 25, 34*
Mijns Vaders, kompt besit, eeuwighlijck naer u wenschen,
Het Hemels Coninck-rijck, het welck u was bereyd
Al voor des werelds grond, van alle eeuwigheyd.
En al is't datse niet geweest zijn sonder sonden,
En oock na Godes Wet volmaeckt niet zijn bevonden, [+]
So is't nochtans dat zy, om de gehoorsaemheyd, [+]*Rom. 2, 16*
Die Christus heeft voor haer in alle heyligheyd [+]
Gedaen na Godes Wet; die voor haer is gestorven, [+]*Rom. 8, 31*
d'Eeuwige salicheyd voor haer so heeft verworven: *Philip. 3, 20*
Om dees voldoeningh wil, genadigh is't dat zy,
In't oordeel, door Christum, gesproken worden vry.
Waerom de Heere sal in zijn oordeel verhalen
De vruchten haers geloofs, (de vruchten die daer dalen
Wt een op-recht geloof, die zy alleen door kracht,
En hulp van Godes Geest hier hebben so betracht:)
En seggen, als ick was hongerigh tot dier stonden, [+]
So hebt ghy my gespijst; en als ick wierd gevonden [+]*Mat. 25, 35*
Dorstigh, hebt my gelaeft: als ick was naeckt en bloot,
So hebt ghy my gekleed: als ick was kranck ter doodt,
So hebt ghy my besocht: als ick by u quam swerven,
Als vreemdelingh, hebt ghy my herbergh doen verwerven:
Als ick gevangen was, so hebt ghy my besocht:
En liefde hebt aen my na eysch van saeck vol-brocht.
Om zijn vol-doeningh wil haer Christus vry sal spreken,
Want haer op-recht geloof door vruchten is gebleken.

Door't tweede vonnis recht, verwysen Christus sal,
Rechtveerdigh, na de Wet, der god-loosen getal:
Verdoemen haer met recht om haer quaet-doen, en sonden,
Verklaren dat zy zijn den vloeck waerdigh gevonden:
+En seggen, gaet van my, gaet wegh vervloeckte schaer
In't eeuwigh helsche vier, het welck bereyd is daer — +*Mat. 25:41*
Den duyvelen, met al zijn engelen quaet-aerdigh,
Ontfangt al-daer het geen ghy verdient hebt rechtvaerdigh.
En sal verhalen voort van hare sonden veel,
Begaen tegen de Wet, een kleyn uyt-wendigh deel.
+En seggen, als ick was hongerigh tot dier stonden,
Hebt ghy my niet gespijst: en als ick was gevonden — +*Mat. 25:42*
Dorstigh, my niet gelaeft: als ick was naeckt en blood
Hebt ghy my niet gekleed: als ick was kranck ter dood
Hebt ghy my niet besocht, liet my geen troost verwerven:
Als ick, als vreemdeling, oock onder u quam swerven,
Hebt my geherberght niet: als ick gevangen lach,
Om te besoecken my, ghy maeckte geen gewach:
De liefde ghy aen my geensins en hebt bewesen:
So dat ghy nu met recht het helsche vier moet vresen.
+Door der Engelen dienst, de Heere scheyden sal
Zijn schapen, van't getal der bocken Satans al: — +*Mat. 25:32*
Tot zijnder rechter-hand de schapen sal doen stellen, — *33*
Tot zijnder slincker-hand de bocken; end' so vellen
Het oordeel, voor verhaeld, en seggen openbaer
+Tot de God-loose schaer, gaet wegh ter hellen daer,
In die eeuwige pijn, daer knersing is der tanden, — +*Apoc. 21, 8*
Daer 't gemoed altijd knaeght, en 't wringen is der handen. — *2. Thes. 1, 8*
En wederom de Heer sal lieflijck spreken aen — *Esaie 66, 24*
+Zijn gerechtveerdight volck, komt met my, wilt in-gaen
In't Hemels eeuwigh Huys, voor Godes Throon daer boven, — +*Mat. 25, 46*
+Daer Godes Eng'len schoon God eeuwigh altijd loven, — +*Esaie 25, 8*

Daer vreughde is seer groot, en blijdschap sonder maet, +
Die 't menschelijck verstant seer wijt te boven gaet,
Die geen oor heeft gehoord, gesien en heeft geen oogen,
Geen mensch begrypen kan: daer God u sal af-droogen
De tranen al te mael; en geven u die vreughd,
Daer in ghy eeuwigh sult met blijdschap zijn verheughd,
Verheughd, verblijd in vreughd, met lieflijck soet vermaken,
En leven eeuwigh daer: waer naer wy nu noch haken.

Hebbende dan verklaerd, wat ons leerd de schriftuur, +
Van God, van Godes raet, zijn werck, en zijn natuur;
Van den mensch, hoe hy is, verdorven, word geboren
Sondigh, in sonden dood, in sonden leyd verloren:
En wederom hoe God hem uyt genade groot,
Ja uyt genaed' alleen, verlost heeft van den dood.
Verlost heeft van't verderf, het leven heeft gegeven,
Tot lieve kind'ren Gods in Christo heeft verheven.
So volght het vierde deel, om te verklaren voord,
Wat danckbaerheyd de mensch daer voor te doen behoord.
Hoe dat hy schuldigh is hem danckbaer te bewysen,
Verplicht is, zynen God, danckbaer daer voor te prysen.
Want waerlijck als de mensch herdenckt en over leyd,
Als hy most in den dood vergaen in eeuwigheyd;
Als hy was vyand Gods, lagh dood in zyne sonden,
Als hy was Sathans slaef; was aen den vloeck gebonden;
Een kind des toorens was, die door zijn wercken quaet,
Den dood, den helschen pijn, verdiend had metter daet,
En onder het gewelt des Sathans lagh gevangen;
Na zijn verlossingh selfs, en hadde geen verlangen.
Dat doe de goede God genadigh is ontfarmt,
Hem uyt genaed alleen, daer over heeft erbarmt:

+*Apoc. 21:3*
4
23
22, 2
4
7, 15
16
17
Philip. 3, 20
21
Philip. 4, 7
1. Cor. 2, 9
2. Tim. 4, 8
+*IV.*
Vande danckbaerheydt.

+Gesonden heeft zijn Soon, zijn eenigh kind en Sone;
Zijn alder-waertste pand heeft willen niet verschone: +*Iohan. 3, 16*
Maer voor hem heeft den dood doen sterven aen het houd:
+Dat Christus, God en Mensch met silver noch met goud,
Maer met zijn dierbaer bloed, zijn lyden, bitter sterven +*philip. 2, 8*
Van den vloeck, dood en hel van't eeuwige verderven *1. Petr. 1, 18*
Hem heeft geheel verlost: hem van de slaverny *19*
Des Duyvels heeft gemaeckt ontslagen los en vry, *Rom. 3, 25*
Hem uyt het groot geweld van Satans wreede handen *Gala. 3, 13*
Heeft vry gekocht: en voort ontbonden al zijn banden: *Colo. 1, 13*
Hem heeft verkregen weer de gunste Godes soet: *Hebr. 8, 13*
Een kind Gods weer gemaeckt: verworven 't Hemels goedt: *14*
Hem wederom tot God een toe-gang vry gegeven. *Rom. 7, 6*
Door zijn gehoorsaemheyd verdient het eeuwigh leven. *Gala. 3, 26*
Als den mensch dan gedenckt aen dees wel-daden groot, *Rom. 8, 15*
Die God, door Christum, schenckt hem uyt genade bloot: *Ephe. 2, 18*
En sal den mensch dan niet in danckbaerheyd ontspringhen? *Iohan. 3, 16*
Danckbaer, so lang hy leeft, de seer heerlijcke dinghen
Die God hem heeft gedaen erkennen so 't behoort?
Bekennen dat hy is God schuldigh daer voor, voort,
Danckbaerheyd, seer verblijd, van herten te bewysen
Met gelaet, woord en daed de goedheyd Gods te prysen?
Ja voorwaer 't is also, dat als een mensch gedenckt
Aen 't geen, om Christi wil, God hem genadigh schenckt
+In een waer Christen mensch het anders niet kan wesen,
Of danckbaer sal van hem God worden hoogh gepresen: +*psa. 10:116*
Bekennen dat hy is verbonden aen zijn Godt: *11*
Bekennen dat hy is verplicht na Gods gebodt,
Na Godes wil alleen geheel te reguleren,
Zijn leven; dat alleen wat God wil te begeren:
Bekennen 't niet alleen, belyden 't met de mond,
Maer sal 't oock metter-daed bewysen t'aller stond,

Sal met al zijn verstant, met alle zyn gedachten,
Met wercken, woorden, wil, met alle zijne krachten,
Met zijn bewegingh al betrachten Godes woord;
Arbeyden om daer na danckbaer te leven voord,
Om met al wat hy heeft danckbaerheyd te bewysen,
Om de genade Gods danckbaer altijd te prysen.
Heyloos is dan de mond van sulcke menschen stout,
Die om dat God ons is wel-dadigh menighfout:
Dat is, om dat zy klaer van ons uyt Gods woord hooren
Dat God genadigh heeft van eeuwigheyd verkoren,
In Christo, die alleen, die 't hem behaget heeft:
Om dat wy leeren oock, dat God genadigh geeft
't Geloof dien 't hem belieft; en dat de mensch word waerdigh
In, en om Christi wil; en voor God word rechtvaerdigh,
Alleen om 't gene hy, door't geloof, nemet aen,
Dat is, om Christi wil, om 't geen hy heeft gedaen,
Geleden heeft voor ons; en geensins om ons wercken:
Dat God ons wercken goed niet eens en wil aen-mercken
Om ons, uyt kracht van dien, ter saligheyd t'ontfaen,
Dat om zijn wercken wil God niemand nemet aen,
Dat door zijn wercken goed geen mensche wort rechtveerdigh:
Dat hem geen wercken goed by God wat maken weerdigh:
Daer-om besluyten voort, dat daer uyt volghen moet
Dat men niet en behoeft te doen de wercken goed:
Dat het niet noodigh is dat men betracht de deughden,
Want men komt even-wel by God eeuwigh in vreughden.
O laster-mond seer stout! met onrecht ghy beswaert
Christi Kerck; ghy verwerpt 't geen Gods woord self verklaert
Gelijck hier is verhaelt: u lasteren laet varen,
Met onrecht Christi Kerck, noch Gods woord wilt beswaren:
Want uyt die selve Leer, als ghy hier hooret aen,
Tot de Godsaligheyd ons word gedaen vermaen:

Om dat God ons om niet verkiest, en maeckt rechtveerdigh,
Dat men daer-om te meer tot deughden moet zijn veerdigh.
De danckbaerheyd is dan het principaelste end
Waer toe wy zijn verlost; waer toe de mensch bekend,
Verkondight, en belijd d'on-verdiende genaden
Door Christum ons verdient, de heerlijcke wel-daden,
Die God ons mede deelt, Christi verdiensten groot,
Waer door hy ons verlost van sonde, hel en doodt:
Waer voor de mensche danckt danckbaer zijn God en Heere:
Waer van hy God alleen toe-schrijft lof, prijs en eere:
Waer voor hy op-stel neemt om voorts de wercken quaed
Te haten niet alleen, maer met al zijn vermoghen
Te laten; en Gods wil te doen wel vlytigh poghen:
Te myden al het geen waer door God word verstoord,
Te rechten zijn geloof, en leven na Gods woord:
Op Gods goetheyd alleen altijd vast te vertrouwen:
Op God, in Christi naem, gelooven en vast bouwen:
God, met een vast geloof, te bidden in den naem
Christi: al wat ons is ter saligheyd heylsaem,
Alleen, om Christi wil, van God den Heer verwachten;
En danckbaerheyd also met yver te betrachten.
Tot dese danckbaerheyd verhandelen men moet
D'Bekeeringe tot God: dan van de wercken goed,
Van Godes Heyl'ghe Wet: en van't Gebedt aen-dachtigh.

[+]De bekeeringe nu tot God den Heer Al-machtigh,
Is dat den ouden mensch gedood werd meer en meer,
[+]En dat den nieuwen mensch dan word verwecket weer:
Als dan den ouden mensch gedood werd, word ontsteken
In den mensch over al zijn sonden en gebreken,

[+]Van de bekeeringhe des Mensches.
[+]Ephes. 4, 22
23
24

Leet-wesen en berou; oock droefheyd dat hy heeft, +
Vergramt zijn God die hem so veel wel-daden geeft; +*psalm 51, 5*
Betrachting om voort-aen de sonden al te haten; *Luce 22:62*
Yver om meer en meer de wercken quaed te laten. *2. Cor. 7, 9*
Maer als den nieuwen mensch word opgeweckt; na wensch,
Een hertelijcke vreught ontstaet dan in den mensch,
Door Christum in zijn God; een liefde met op-mercken, +
Een errenstige lust in alle goede wercken, +*psalm 16, 7*
Te leven na Gods wil: ja wercken goed verblijd,
Met werck, woord, wil, gedacht te nemen waer met vlijt: +
In dese deelen twee bekeeringe te deghen +*psalm 51, 14*
(Om in de wercken goed te leven) is geleghen. *11*
Want so lang als den mensch tot God niet is bekeert, *Galat. 2, 19*
Van hem God na zijn wil niet worden kan ge-eert. *20*
En dan zijn wercken goed (na Godes woords gewagen:) *Rom. 6, 10*
Schijn-deughden zijn alleen, die God dan niet behagen: *Ephes. 2, 1*
De Mensch en kan hem self door eygen krachten niet + *Rom. 14, 24*
Bekeeren tot den Heer: want dit werck dat geschied +*2. Cor. 3 5*
Bekeeren tot den Heer: want dit werck dat geschied *Deut. 29, 4*
Door den Heyligen Geest, door dienst van't woord des Heeren. *Ezec. 36, 26*
Want de Heylige Geest, door Godes woord, moet weeren
De blintheyd des verstands; ons hert besnyden moet;
En ons verdorven wil van quaed moet maken goed;
Moet scheppen in den mensch een heyligh nieuw bewegen,
Tot wercken goed, en tot gehoorsaemheyd genegen.
1. Want God de Heer eerst door den donder van zijn Wet,
Als met een hamer hert, ons herde hert verplet:
En geeft ons kennis met droefheyd over ons sonden.
2. Door't Euangeli soet, verbind dan onse wonden;
In God, om Christi wil, blijdschap in ons verweckt;
Tot danckbaerheyd ons hert genegen maeckt en treckt.
3. Ons dan weer door de Wet leert danckbaerheyd recht plegen,
Maeckt tot gehoorsaemheyd, en wercken goed genegen.

Het levende geloof ons God de Heere geeft,
En doet dat door't geloof een mensch wel danckbaer leeft.
Want sonder het geloof, waer door de mensch waerachtigh
Versekert is, dat hy met God de Heer almachtigh
Door Christum is versoent, een mensch niet danckbaer word,
Maer 't levende geloof tot danckbaerheyd hem port.

[+]Een mensch sonder 't geloof en kan God niet behagen,
Hem 't levende geloof doet goede vruchten dragen; [+]*Hebr. 11, 6*
Als de mensch door't geloof, versekert is, dat hy
Versoent is met zijn God, dan tracht hy danckbaer bly,
Met een hert recht bekeert, gehoorsaemheyd te plegen,
Met vierigheyd en vreughd te wandelen Gods wegen.
So dat sonder 't geloof een mensch niet word bekeert,
God de Heer wil oock niet gedient zyn en ge-eert
Door wercken die daer niet uyt het geloove vloeijen.

[+]Het levende geloof doet de bekeeringh bloeijen
In goede wercken veel, gehoorsaemheyd bequaem, [+]*Rom. 14, 24*
Die God om Christi wil alleen zijn aen genaem. *Titum 1, 15*
En gemerckt dat een mensch, so langh hy leeft dit leven,
De sondige natuur, en sonden noch aenkleven,
So is dat God de Heer, den mensch nalatigh seer,

[+]Door tegen-spoet en kruys menighmael op-weckt weer,
Om hem met meerder lust en ernst wel te bekeeren, [+]*Hebr. 12, 6*
Hem met meer yver naer Gods wil te reguleeren. *Psal. 119, 67*
71

[+]Gemerckt schijn-deughden zijn, de deughden die betracht
Een on-herboren mensch; en dat God die niet acht: [+]*Van de goede VVercken.*
Staet dan te sien, welck zijn de wercken, die boetveerdigh
Een mensch moet doen, die der bekeeringe zijn weerdigh.
Dit zijn de wercken goet gedaen na Godes Wet,
Wt een op-recht geloof met heyliger op-set

Alleen tot Godes eer: so dat men wel moet mercken
Op dese dingen drie, om te doen goede wercken.
I. Op dat dan eenigh werck goet zy, so moet het zijn
Geboden van den Heer; en onder geenen schijn
Van menschen zijn verdicht, in gestelt, noch gevonden; +
Want alleen aen Gods Wet de menschen zijn verbonden. +*Ezec. 20, 18*
Waer uyt dan blijckt, dat oock sulck een werck goet zy niet, *Math. 15, 6*
Dat buyten Godes woord uyt meeningh goet geschiet; *Deut. 4, 2*
Want geen mensch macht en heeft den dienst te ordineeren, *1. Sa. 13, 13*
Waer door God word gediend; oock machmen God niet eeren *15, 22*
Na 's menschen meeningh goet; want God wil zijn ge-eert, *Deut. 12, 8*
Alleen so als hy dat heeft in zijn woord geleert. *14*
So dat Gods woord en Wet den regel-maet moet wesen, *11, 32*
Waer naer alleen men moet, God eeren, dienen, vresen. *29, 19*
II. Daer na dat zy een werck, so danigh als 't behoord, *Math. 15, 9*
Wt een op-recht geloof dat oock moet komen voord.
Dat is, de Christen mensch moet niet alleene weten,
Dat zyn doen na Gods woord wel recht is af gemeten, +
Maer moet oock door't geloof, (gegrond op 't lyden swaer, +*Rom. 14, 24*
Op de gehoorsaemheyd van zynen Middelaer) *Hebr. 11, 6*
Versekert wesen wel, dat zijn persoon den Heere,
En oock zijn wercken goet, zijn aen genaem, so seere,
Dat God de Heere oock voor zijn Godlijck aenschijn,
Al de gebreken veel die als noch in hem zijn,
Met de gehoorsaemheyd Christi wil heel bedecken,
En van hem nimmermeer zijn gunste heel af trecken.
III. Ten derden word vereyscht, op dat een werck zy goet,
Dat men 't tot lof en eer van God den Heere doet,
En niet om eygen eer of profijt te beiagen, +
Maer alleen om te doen wat God wel mach behagen. +*1. cor. 1013,*
So dat de wercken al, de welcke niet bestaen
Wt dese deelen drie, niet worden wel gedaen,

En daer-om oock den naem geensins en mogen dragen
Van goede wercken; want die God niet en behagen.
Na dese regels drie een Christen mensche tracht
Te doen de wercken goet, doch niet door eygen kracht,
+Maer door behulp en kracht, oock van den Geest des Heeren,
Die hem eerst weder baert, en daer na moet regeeren, *+philip. 2, 13*
Geleyden door Gods woord, en maken hem bequaem *Ioha. 15, 5*
Om te doen wercken goet, die God zijn aen genaem *psalm 51, 12*
Om Christi wille: want de mensch kan van naturen *Ezec. 36, 26*
Na dese regels drie zijn doen selfs niet besturen.
+Een quade Boom en kan niet dragen vruchten goet:
Een die dood is, hem self, niet weder leven doet. *+Math. 7, 18*
Nu wy zijn Boomen quaet; en zijn dood door de sonden. *Ephes. 2, 5*
Geen saligh-makend goet in ons en word gevonden, *Deut. 29, 4*
So dat ons God de Heer door zijn genade groot *Ierem. 31, 18*
Moet maken Bomen goet, op-wecken uyt den dood; *Tren. Ier. 5,*
Vytwendigh door zijn woord zijn goede wille leeren, *21*
Inwendigh door zijn Geest ons daer na reformeeren:
Ja wercken door zijn Geest in ons een wille goet,
En maken tot Gods Wet genegen ons gemoet,
't Volbrengen geven oock: want sonder Gods genaden
Een mensch niets en vermach, maer qualijck is beraden.
So wanneer als een mensch, die tot God is bekeert,
Na dese regels drie zijn doen al reguleert:
En tracht door Godes hulp dat zyn geloof mocht dragen,
Tot Gods eer, na Gods woord, wercken goet, al zijn dagen:
So blyven even wel, so langh als hy hier leeft
Sijn wercken on-volmaeckt: want hem hier noch aen-kleeft
De sondige natuur. Dat men daer aen kan mercken
Dat een herboren mensch niet doen kan sulcke wercken
+Als hy wel wenschte self: want hem het vleesch belet,
Dat hy niet, als hy wenscht, kan leven na Gods Wet. *+Rom. 7, 14*
1. Ioh. 1, 8

So dat zijn wercken al besmet zijn in dit leven, +
En wordt noch menighmael tot sondigen gedreven.
   Waer uyt dan blijckt dat oock de beste wercken goet,
Die een herboren mensch, door Gods genade, doet
Bestaen en konnen niet voor God den Heer rechtveerdigh, +
En gantsch verdienen niet, geen Hemelsch loon zijn weerdigh.
Maer die om Christi wil, om zijn verdiensten schoon,
Wt genaeden alleen van God ontfangen loon,
En worden so bekroont genadight, uyt genaden,
Om Christi wil alleen, met eeuwige weldaden.
   So dat de wercken zijn een wegh der danckbaerheyd,
Waer op den Heylgen Geest ten Hemel ons geleyd.
So dat die nodigh zijn tot het eeuwige leven,
Doch als verdiensten niet; maer zijn ons voor geschreven,
Gegeven als een pad, dat men moet danckbaer gaen
Om op 't eynd van dien wegh de kroone te ontfaen
Die Christus heeft verdiend voor ons: aldus de wercken
In't stuck der salicheyd, als noodigh zijn t'aenmercken.
   Gemerckt door wercken goet, een mensch doen blijcken moet
Sijn danckbaerheyd op-recht, en gehoorsaemheyd goet.
Also hoogh-nodigh oock in't Christelijcke leven
De goede wercken zijn; so sullen wy nu geven,
Of brengen voort in't kort, de argumenten vast,
Waerom dat ons het doen der wercken goet wel past,
De redenen die ons behooren te bewegen,
Altijdt, met vlijt, verblijt, de wercken goet te plegen;
   Dees redenen die zijn van drieder-ley gewicht,
Op God, en op ons self, die hebben haer gesicht,
End' op ons even mensch. Aen-gaende God den Heere
Ons meest bewegen moet, de glory Gods en eere. +
Want tot dat eynd de mensch geschapen is geweest,
En word herschapen weer daer toe, door Godes Geest.

+*Esaie 64, 6*

+*Psal 130, 1*
143, 2

+*1. Cor. 6, 20*
Rom. 6, 4
Ephe. 1, 4
2, 20

So dat de mensch voor al behoord steeds te betrachten
Gods glory, lof en eer, met werck, woord, wil, gedachten.
+Want dat is het bevel Christi, laet lichten klaer,
Oock voor den menschen al u licht in't openbaer, +*Math. 5, 16*
Op datse mogen sien u wercken goet; en loven,
Groot-maken uwen God, en Vader van hier boven.
+Ons Paulus dit oock leerd, (en seyd) wat dat ghy doet,
't Sy dat ghy eet of drinckt, ghy alle dingh doen moet +*1. cor. 10, 31*
Tot Godes lof en eer: so dat men groot moet maken
Gods naem voor alle dingh, altijd, in alle saken.
Ten tweeden moet een mensch uyt liefde tot zijn God,
Betrachten ende doen gewilligh Gods gebod.
+Een op-recht Christen mensch in't herte draeght van binnen
Gods liefde: en sal God voor alle dingh beminnen: +*Deut. 10, 12*
God die hem, als hy was Gods vyand, heeft bemind, *Math. 22, 37*
Die hem door gaven veel aen sich verplicht, verbind,
Een Christen weder-om met al zijn hert, zijn krachten,
Liefhebben sal altijd, uyt liefde sal betrachten
't Bevel van zynen God: so dat hem dat beweeght,
Dat hy na Gods bevel de goede wercken pleeght;
So dat een Christen oock geen dingh so hoogh sal achten,
Als Gods gehoorsaemheyd, gewilligh te betrachten;
Om dat hy weet dat God wil, dat hy zy bereyd
t'Aenvangen hier op-recht, tot God, gehoorsaemheyd,
Die hier is onvolmaeckt, en dat hem God sal geven
Gehoorsaemheyd volmaeckt, te doen in't eeuwigh leven.
Gewilligh hy begint nu in dit leven kort,
Te doen wat God begeert: en oock hem selven port,
Om so veel als hy kan, de wercken goet te plegen,
En in gehoorsaemheyd te gaen op Godes wegen.
Ten derden word een mensch door Godes gaven goet,
Door Gods weldaden groot, door Gods genaden soet,

Die hy ter salicheyd geniet door Godes zegen,
Beweeght tot danckbaerheyd, tot wercken goet te plegen: +
Want de weldaden Gods zyn van so groot gewicht, +*Rom. 11, 1*
Dat een mensch daer door word verbonden en verplicht, *Iesaie 1, 2*
Om God oock weder-om van herten te beminnen, *3*
Te geven eer en lof; gewilligh te beginnen, *Titum 3, 14*
Te zijn gehoorsaem: want al is het dat ons plicht, *1. Pet. 3, 5*
Ons beste wercken oock, te licht zijn van gewicht,
Om te verdienen yet, nochtans die ons verbinden,
Om met ons krachten al altijd te onderwinden,
Om danckbaerheyd tot God te thoonen met der daet,
Om gehoorsaem te zijn, gewilligh vroegh en laet.
So dat wy schuldigh zijn danckbaer altijd te wesen,
Dat door ons wercken goet, God werde hoogh gepresen.
Ten op-sien van ons self doen moet men wercken goet,
Want door de wercken goet een mensch bewysen moet,
Betuygen dat hy heeft een waer geloove krachtigh, +
Want uyt ons wercken goet, so weten wy, waerachtigh +*Math. 7, 17*
Dat wy staen in't geloof: want het geloove leeft, *1. Ioh. 1, 7*
En vruchtbaer vruchten goet 't geloove word bewesen, *2. Pet. 1, 10*
Als eenen goeden boom door vruchten uyt gelesen. *Iacobi 2, 17*
So dat een Christen mensch dan doen moet wercken goet; *20*
Op dat hy weten mach daer door in zijn gemoet,
Dat hy heeft het geloof, dat hy oock is herboren,
Dat hy van God den Heer in Christo is verkoren.
Want God zijn kind'ren heeft van alle eeuwigheyd
Verkoren, ende haer de wercken goet bereyd +
In Christo, om daer in door het geloof te leven: +*Ephes. 2, 10*
En word versekert oock, daer door, dat hem vergeven *4, 1*
God heeft zijn sonden al; want ons word toe gepast
Christi gerechticheyd, door een geloove vast.

Aen welcke wel-daed Gods van het rechtveerdigh-maken
Seer vast oock is verknocht de wel-daed, die wy smaken,
Als Christus door zijn Geest ons heyligh maket weer;
Dat is, ons hert besnijd, ons bekeert tot den Heer
Om wercken goed te doen, om door't geloof te leven
Gehoorsaem: so dat ons dees wel-daed daer-beneven
Bewegen moet tot deught, als een seer schoon cieraed,
Daer mede ons beroep vercierd word vroegh en laet,
Want geen cieraed so wel een Christen-mensch mach passen,
Als dat uyt zijn geloof de goede wercken wassen.
Ten laetsten ons profijt ons oock beweghen moet
[+]Tot gehoorsaemheyd Gods, en tot de wercken goed.
Want als wy wercken goed, door den geloove, draghen, *[+]1. Tim. 4:8*
Na Gods beloften wy ontgaen seer sware plaghen. *Titum 3:8*
God uyt genaden oock ons wercken goed beloont,
En die hier, en hier na, om Christi wil, bekroont
Met gaven veellerley, tijdlijcke gaven schoone,
Eeuwige gaven veel, genadigh tot een loone.
Oock om ons naestens wil, wy moeten doen altijd
[+]De wercken goed; om haer te geven dat profijt;
Dat door ons wercken goed ons even-menschen mogen *[+]Luce 22:32*
Wel werden op-geweckt, om voort-aen oock te pogen *Math. 5:15*
De wercken goed te doen: dat door ons goeden plicht *1. Petr. 2:12*
Oock werde Christi Kerck gebout en wel gesticht: *2. Cor. 4:15*
Op dat die buyten zijn, fenijn niet souden suygen, *Rom. 2:24*
Met recht uyt onse doen: maer mogen self betuygen *Mat. 18:7*
Dat in de Kercke Gods so eerlijck word geleeft,
Dat van het waer geloof getuygenisse geeft,
Ons vrome wandel goed: dat vyandige menschen
Daer werden door beweeght, ons wel-vaert wel te wenschen.
Gemerckt de wercken goed dan eere en profijt
Ons geven: Soo laet ons betrachten die met vlijt:

Want wie Gods eere soeckt dien wil God weder eeren,
Wie Godes wille doet sal God zijn goed vermeeren.
Wie danckbaerheyd bewijst voor Godes gaven veel,
God uyt genaden sal doen hebben 't schoonste deel.
Door wercken goed men doet 't geloove heerlijck schynen,
't Geloof, door wercken goed, d'ondeughden doet verdwynen,
't Geloof, door wercken goed, niet weynigh word versterckt,
't Geloof, door wercken goed, versekeringe werckt,
Van ons verkiesing, van vergeving onser sonden.
't Geloof, door wercken goed, sich oeffent t'aller stonden,
Door wercken goed een mensch veel plagen swaer ontgaet,
't Geloof, door wercken goed, het vriendelijck gelaet
Van God den Heere krijght, genadigh sal verwerven
Het Hemels eeuwigh goed dat niet en kan bederven:
Een mensch, door wercken goed, zijn naesten doet profijt;
Een mensch, door wercken goed, zijn naesten sticht, verblijdt;
Een mensch, door wercken goed, sal ergernis vermyden;
Een mensch, door wercken goed, treckt tot verscheyden tyden
Zijn naesten het geloof oock wel aen-nemen doet:
Aldus geeft God den Heer den wercken goed zijn segen,
Het welck tot wercken goed ons moet te meer bewegen.

Als dan tot wercken goed een mensch wel word beweeght, [+]
Hy weten moet waer naer die worden recht gepleeght:
Te weten Godes woord, de regel is heylsame,
Waer van is Godes Wet een kort begrijp bequame,
So dat des Heeren Wet de recht-snoer is, waer naer
Men doen moet wercken goed: so dat Gods Wet is klaer
Den regel om daer naer ons leven te bestieren,
Den maet der wercken goed, die het geloof vercieren.

[+]*Van de VVet des Heeren.*

De Wet des Heeren is een heyligh goet bevel,
Waer naer een Christen moet sijn leven rechten wel.
Een heyligh goet bevel waer aen dat syn verbonden
De menschen om daer naer te leven t'aller stonden:
Die belooft eeuwigh goet hun die gehoorsaem zijn,
En d'ongehoorsaemheyt dreyght met den Helschen pijn.
Een regel en bevel door Mosen wel gegeven,
Maer die in de natuur der menschen is geschreven.
Waer door wy niet verstaen de Politijcke Wet,
Noch Ceremoniael; want alsmen daer op let,
Soo waren die precijs den Joden toegesonden;
Maer die Wet, waer aen dat verplicht syn en verbonden
De menschen al te saem, is de Morale Wet,
Die tot een regel goet, van God is ingeset,
Van der gerechtigheyt, waer door wort onderscheyden
Het goede van het quaet, om den mensch te geleyden
In waerheyd, heylicheyd, gerechtigheyd bequaem,
In alle wercken goet en deughden na betaem.
En dit is dese Wet, die voor den val ten leven
De Heer in den natuur der menschen had geschreven;
En daerom is bekent den menschen van natuur,
Die tot gehoorsaemheyd den menschen t'aller uur
Verbindt inwendigh, en uytwendigh die te plegen.
Waer by beloften goet, en vloeck swaer sijn gelegen:
Den genen die volmaeckt doen, wat de Wet ons seyd,
Belooft de gunste Gods, d'eeuwige saligheyd:
Maer hun die nae de Wet niet heel volmaeckt en leven,
Vervloeckt de Wet dat die ter Hellen sullen sneven:
Ten sy hun Godes Soon, als Middelaer seer kloeck,
Door syn gehoorsaemheyd bevryde van dien vloeck.
Aen dees, der zeden Wet, de menschen t'aller tyden
Verbonden zijn, te zijn gehoorsaem met verblyden.

Door Mosen God de Heer vernieut heeft desen Wet
En doen bevelen veel, daer neffen oock geset:
Maer die bevelen veel, of Ceremoniale,
Of wetten Poletijck, op dat niet soude dwale
Het Joodsche volck van God, daer neffen syn geset. +
Maer die door Christi komst (alsmen daer wel oplet)
Te niete zijn gedaen: want die of alleen waren
Voor dien tijt ingestelt, tot nut der Joodsche scharen:
Of Ceremoniael, voor beelden seer bequaem
Op Christum sijn geweest, die daerom altsaem
Als Christus quam in't vleesch, betalen voor de sonden
Te niete syn gedaen, en doen niet meer verbonden.
Soo dat wy van het jock der selven sijn bevrijd,
Om alleen in den Geest, en waerheyd t'aller tijd, +
Te dienen God den Heer sonder te sijn verbonden,
Aen 't jock van Moses Wet, maer om God t'aller stonden
Te dienen over al, met een danckbaer gemoet,
Met lichaem ende ziel, om te doen wercken goet,
Door hulpe van Gods Geest, doch na de Wet der zeden,
Maer geensins om soo door onse gerechticheden
Voor Gode te bestaen, of te verdienen yet,
Want onse wercken al, ons beste wercken niet
Volmaeckt zijn, maer besmet, en daerom zijn dood waerdigh,
Soo dat daer door voor God wy geensins zijn rechtvaerdigh.
De wet, het leven dan belooft als wort volbracht
De wet, en dat alleen door s'menschen eygen kracht.
Maer 't Euangeli soet belooft het eeuwich leven
Den genen, die belooft om Christi wil te geven.
Gehoorsaemheyd volmaeckt, de Wet precijs begeert;
Maer 't geloof door de Wet, de danckbaerheyt ons leert
Soo dat d'herboren mensch de Wet is voorgeschreven,
Om voor Gods gaven veel, danckbaer daer naer te leven.

+*Rom. 6:14*
Genes. 49:10
Dan. 9:27
Mat. 11:13
Iohan. 1:17
Collos. 2:13
14
27
Gall. 3:13
24
4. 4
+*Act. 15:10*

[+]De somma van de Wet, als de schriftuur verhaeld,
Is liefde, liefdes werck; dat liefde liefd' bepaeld.
Eerst is de liefde Gods, waer door een mensch beminnet
God boven alle dingh, tot liefde Gods gesinnet,
In al, en boven al, voor al, en t'aller tijdt,
God, om Gods wil alleen, lief heeft, bemind, verblijd,
Met ziel, hert en gemoet, vermogen al, en krachten,
Met zijn verstandt geheel, met alle zijn gedachten.
Dit gebod, niet alleen het eerste is, maer moet
Het grootste altijd zijn. Desen gelijck oock doet
Het anderde gebod, bevel der liefde krachtigh,
Tot onsen even mensch; waer van de maet waerachtigh
Ons eygen liefde is: So seer gelijck men doet
Sich self, zijn even mensch elck wel lief hebben moet.
So groot de liefde is die wy ons self toe dragen,
So groot de liefde moet met minnelijck behagen
Sijn tot ons even mensch: Des naesten liefde moet
Gereguleert zijn naer ons eygen liefde soet.
In dees geboden twee, de Wet en de Propheten
Begrepen zijn geheel; (als Christus ons doet weten.)
Door liefde word de Wet vervult; des liefdes daet
Is van de wercken goet alleen de regel-maet.
De liefde is't begin, uyt liefde liefden vloeijen.
De liefde het geloof, door wercken goet doet groeijen.
Wt ware liefde Gods, kompt voort de liefde waer
Tot onsen even mensch: De liefde Godes klaer,
Der liefden oorsprongh is: de liefde Gods doet dragen
Der liefden vruchten veel: de liefde doet veriagen
Twist, tweedracht, haet en nijd: de liefde die bemindt
De deughd: de liefde is tot wercken goet gesint:
De liefde Godes leert ons naesten recht beminnen:
De liefde alle dingh door liefde doet verwinnen:

[+]1. Tim. 1, 5
Colos. 3, 14
Rom. 13, 8
Gala. 5, 14
Math. 22, 37

De liefde Godes moet voor alle dinghen gaen:
De liefde Godes moet voor 's naestens liefde staen.
Des naestens liefde moet voor Godes liefde wijcken.
De liefde, door't geloof, doet liefdes vruchten blijcken.
Nu dese Wet, de welck in liefde goet bestaet,
Is in Geboden tien van God den Heer vervaet:
Die God door Mosen heeft vernieuwet en gegeven,
Op steenen tafels twee eerst selver heeft geschreven.
'*I.* Ick ben de Heer u God, die hebbe u geleyd
Vyt het Egypten land, uyt uwe dienstbaerheyd.
Geen ander Goden ghy sult hebben noch vertrouwen:
Voor mijn aenschijn geen ding geloof noch hoop op bouwen.
II. Geen beeld ghy maken sult noch oock gelijckenis
Van eenigerley ding, hoe-danigh dat het is:
Van't gene dat daer is in't Hemel-rijck hier boven,
Beneden op der aerd; of inder zee verschoven.
Onder der aerden diep: en buyght u voor die niet,
Noch dientse niet: want ick de Heer u Godt ben, siet;
Sterck ende yverigh, de welcke wil besoecken
Der Vaderen misdaet, om die oock te vervloecken,
Aen hare kind'ren veel, tot in het derde lit
End in het vierde lidt (in welcker herte zit
Oock die afgodery) der gener die my haten:
En doe barmhertigheyd veel-voudigh, sonder maten
Aen duysenden seer veel, der gener die my wel
Lief hebben; en met vlijt betrachten mijn bevel.
III. Ghy sult den name goed van uwen God en Heere,
Gebruycken niet vergeefs, of lichtveerdelijck seere:
Want God de Heer hem sal ontschuldigh houden niet
Die zynen naem misbruyckt: het welck hy hier verbied.
IV. Zijt in de vreese Gods den Sabbathdagh gedachtigh,
Dat ghy dien heyliget, tot den dienst Gods waerachtigh.

Ses dagen sult ghy vry arbeyden, doen u werck;
Maer den sevenden dagh des Heeren, dijns Gods sterck,
Sabbath is: u dan sult tot arbeyd niet begeven,
V knecht, dienstmaegt, noch vee, noch vreemdelinck daer neven,
Die in u poorten is: want in ses daghen heeft
De Heer Hemel en d'aerd, de zee, en wat daer leeft,
Geschapen en gemaeckt: maer so haest als gekomen
Was den sevenden dagh, hy ruste heeft genomen:
Daer-om den Sabbath-dagh gesegend heeft de Heer,
En die geheylight oock tot zynen dienst en eer.
V. Ghy sult u Vader en u Moeder eerbaer eeren,
Op dat ghy lange leeft, en u wel mooght geneeren
In't land, daer van de Heer dijn Godt u geeft 't geniet.
VI. Ghy en sult dooden niet. *VII.* Ghy sult echt-breken niet.
VIII. Ghy en sult stelen niet. (wacht u van loose treken.)
IX. Ghy en sult oock geen valsch getuyghenisse spreken
Tegens u even-mensch, (de waerheyd spreeckt oprecht.)
X. Ghy sult begeeren niet het huys, het wijf, de knecht,
De dienst-maeght, noch den os, den esel, noch geen dingen
Die uwes naestes zijn, (u lusten wilt bedwingen.)'
Dit vander zeden Wet zijn de geboden thien,
Die ghy in slecht gedicht aldus vertaelt mooght sien.
Nu dese Wet die is geest'lijck in allen deelen,
Is een volmaeckte Wet, haer deelen al, zijn zeelen
Der waerheyd, heyligheyd, en der gerechtigheyd:
Gehoorsaemheyd begeert, gewilligh en bereyd,
Van al de menschen veel, ja niemand uyt-genomen
Gehoorsaemheyd perfect, volmaeckt en heel volkomen
Vyt-wendigh niet alleen, in-wendigh maer daer by
Met lichaem ende ziel, en dat van herten bly.
Gehoorsaemheyd geheel, so lang geduurt dit leven,
Voor aller stonden tijd, verleden tijd, daer neven

Den tijd die nu noch is, en die noch komen sal,
Alsins waer dat het zy, oock in de plaetsen al.
Als de Wet wat gebied, dan is het so geleghen,
Dat die dan oock verbied het quaed, dat daer strijd teghen.
En als de Wet verbied het quade, boos en krom,
De tegen-staende deught beveelt dan weder-om.
De menschen aen de Wet so seer nau zijn verbonden,
Dat als zy immermeer na-latigh zijn gevonden,
Oock in het minste deel, al had haer oock vervloeckt.
De Satan, zy nochtans daer-om dan zijn vervloeckt.
Want de heer aen zijn Wet rechtveerdigh heeft gehangen
Beloften rijck en goed, en den vloeck, om te pranghen
Tot der gehoorsaem. want God belofte doet [+]
Hem die gehoorsaem is, tijdlijck en eeuwigh goedt
Te geven, dat is, hier zijn seer gaef-rijcken zeghen,
En na-maels Hemels goed dat eeuwigh is: waer teghen
De Heer, hem, die niet leeft gehoorsaem, heeft bereyd
Zijn vloeck, hier en hier naer, in aller eeuwigheyd.
Nu staet dan te besien of oock een mensch, herboren,
In desen leven kan (om niet te gaen verloren)
Volbrengen Godes Wet, met werck, woord, wil, gedacht,
So dat hy niet een deel in't minst en over-trede,
Maer houde Godes Wet, volmaeckt in heylighede.
Om dit recht te verstaen, is't dat men weten moet
Dat God geschapen heeft den mensche eerst so goedt
Naer zynen even-beeld, begaeft met sulcke krachten
Dat hy de Wet volmaeckt doen konde, en betrachten.
Maer dat de mensch daer na, voor hem en zijn geslacht,
Door zynen val geheel verloren heeft die kracht.
So dat nu, na den val, de menschen al te same
Om volmaeckt Godes Wet te doen niet zijn bequame.

[+]*Deut. 27, 26*
Deut. 28,
Rom. 10, 5
Galat. 3, 12

Sy hebben geen verstant, gedachten, wil, noch kracht,
Waer door des Heeren Wet mocht werden wel betracht:
Ja zijn oock onbequaem, gehoorsaemheyd t'aenvangen,
Want tot boosheydt gheneyght, nu strecken al haer gangen.
End een herboren mensch, so verde noch aen-kleeft
+De verdorven natuur, dat hy noch niet en heeft,
So langh als hy hier leeft, de kracht noch het vermogen, +*Rom. 7, 14*
Om Godes Wet volmaeckt te doen, voor Godes oogen: *21*
So langh als hy hier leeft, hy geensins en geraeckt *8, 3*
+Aen de gehoorsaemheyd, van Godes Wet, volmaeckt. *7*
En daer-om kan hy niet, uytwendigh en inwendigh, *Psalm 53, 3*
+Volbrengen Godes Wet, door eygen kracht bestendigh. +*2. Cor. 3, 5*
Ja oock de wercken al, de beste wercken goet, +*Gala. 3, 21*
Die een herboren mensch hier in dit leven doet,
En worden niet volmaeckt, noch heyligh heel bevonden,
+Maer zijn altijd besmet noch met onreyne sonden:
Behalven Godes woord, ons d'ondervindingh leert, +*Esaie 64, 6*
Dat oock de menschen vroom, die tot God zijn bekeert *Philip. 3, 12*
Niet alleen on-volmaeckt en zijn, maer oock gevonden
Noch worden menighmael, in veel verscheyden sonden:
Gelijck Loths sonden groot, en Davids sonden swaer,
Petri mislagen oock, aen-wysen openbaer.
+Waer-om oock David self heeft God den Heer gebeden,
En wilt met mijn o Heer! in u gerecht niet treden: +*Psal. 130, 3*
Want so ghy wilt o Heer! toe rekenen voort aen, *143, 2*
De sonden na verdienst, wie sal voor u bestaen?
Want geen mensch die hier leeft voor u t'eeniger stonden,
Is sonder sonden, noch rechtveerdigh word bevonden.
Waer-om oock Paulus klaeght, dat hy, niet in hem vind
De kracht, om doen het geen waer toe hy is gesint,
+Ick weet dat in mijn vleesch niet goets en woond waerachtigh:
Het goede dat ick wil, en doe ick niet; maer krachtigh +*Rom. 7, 14 &c.*

Het quade is in my; oock tegen mynen danck
Het vleesch noch menighmael my houd in quaet bedwanck:
Ick ellendige mensch hoe moet ick altijd stryden:
Van dit lichaem des doods, wie sal my doch bevryden.
Waer-om oock Christus self ons bidden leert devoot, +
Om de vergevingh van ons sonden kleyn en groot. +*Math. 6, 12*
Waer-om Johannes seydt, in dien wy zijn vermeten, +
En seggen dat in ons geen sonden zijn geseten, +*1. Ioha. 1, 8*
So is't dat wy ons self bedriegen; oock is niet
De waerheyd dan in ons. So wy ons sonden (siet)
Belyden; God de Heer is getrou en rechtveerdigh,
Dat hy om Christi wil, Christi verdiensten weerdigh,
Ons sonden al te mael vergeve, dat hy sal
Ons reynigen van ons onreynigheden al:
Maer so wy seggen, dat wy hebben geene sonden,
Hem logenachtigh dan wy maken: word gevonden
Sijn woord dan in ons niet. So dat in Israel +
De heyligen altijd, haer sonden hebben wel +*Levi. 16, 21*
Beleden voor den Heer, en God den Heer gebeden *Esra. 9, 6*
Om de vergevingh van haer ongerechtigheden. *7*
Waer uyt blijckt, dat een mensch herboren, die hier leeft, *1. par. 21, 8*
Om volmaeckt Godes Wet te doen, geen kracht en heeft, *Psal. 41, 5*
En dat noch vleesch en bloet, swackheden en gebreken, *51, 6*
So langh als hy hier leeft, noch in zijn herte steken. *Ierem. 14, 20*
En al is't dat in hem de sonde woont altijd,
So is't nochtans dat hy daer tegen so wel strijd,
Dat d'over-hand in hem niet hebben t'aller stonden
De sonden; en dat die niet worden oock bevonden
Te heerschen in zijn hert: want hy van herten seer
Een-voudigh, onbeveynst, op-recht, slecht en smeer,
Door hulp van Godes Geest, betracht met al zijn krachten
De wille Gods; en soeckt van sonden hem te wachten.

En al is't dat alhier de heylighste alleen,
In haer niet hebben meer als een beginsel kleen
[+]Van die gehoorsaemheyd: So is't nochtans waerachtigh,
Dat zy met ernst en vlijt, ongeveynst en aendachtigh, [+]*Psalm 1:2*
Arbeyden niet alleen, van Gods geboden veel, *26, 3*
Een deel of twee te doen; maer trachten in't geheel *Rom. 7, 23*
Na de geboden al, van Godes Wet, t'aenvangen, *Ioha. 21:17*
Te rechten al haer doen, gedachten al, en gangen.
Hoe wel d'herboren mensch in hem self heeft geen kracht
Te houden Godes Wet, nochtans voor hem vol-bracht,
[+]Heeft Christus Godes Wet: So dat hy heeft de krachten
In Christo als zijn hooft: in wien hem God gaet achten, [+]*1. Cor. 1:30*
Als of hy self de Wet gehouden had geheel: *2. Cor. 5:21*
Want hy gemeenschap heeft aen de verdiensten veel, *Math. 5:17*
Aen de gehoorsaemheyd Christi, die hem ten leven *Rom. 8:3*
Van God den Heere word genadigh toe geschreven. *4*
En so om Christi wil, hy zynen God behaeghd, *Gala. 4:5*
Als hy hem onbeveynst, op-recht, een-voudigh draeght, *Colos. 2:10*
Om na de Wet met vlyt gehoorsaemheyd t'aenvangen,
En na't volmaeckte voord te lopen met verlangen.
Hoe wel d'herboren mensch, so langh als hy hier leeft
Te houden Godes Wet, de krachten niet en heeft:
[+]So laet nochtans de Heer zijn Wet met ernst verkonden,
Om ons te doen verstaen, hoe dat wy tot de sonden [+]*Rom. 7:7*
Sijn van natuur geneyght: en wat zy onse plicht, *Galat. 3:19*
En dat een Christen mensch geensins moet achten licht *24*
De sonden: Maer om dat wy daer toe zijn genegen,
Dat wy daer-om te meer zijn schuldigh te bewegen
[+]Ons hert, om onse schuld, ons sonden groot en swaer
Op-recht voor God den Heer, wel te belyden klaer: [+]*Psalm 51:5*
Ons tot droefheyd na God, tot waer berou te trecken, *Luce 22:61*
End' in ons honger, dorst, verlangen te verwecken *2. Cor. 7:9*

Om met te meerder lust tot hem alleen te gaen,
Die voor ons Godes Wet in alles heeft voldaen; [+]
Dat is, tot Christum gaen, die voor ons is gestorven,
Die wat ons noodigh is, heeft voor ons al verworven:
Om van God te ontfaen uyt genaden alleen
Vergevinge van al ons sonden; met al 't geen
Ons noodigh is, om hier gehoorsaemheyd t'aenvangen;
Om Christi wil alleen, voord door't geloof t'ontfangen,
Al 't gene daer behoord tot onser salicheyd,
Die Christus heeft verdiend, en voor ons heeft bereyd.
Ten laetsten op dat wy te meer ons on-vermogen
Gevoelen souden wel; 't welck siende voor ons oogen, [+]
Oock souden des te meer met meerder yver gaen,
Door't vierige gebed tot God, om te ontfaen
Van den Heyligen Geest, meer ende meer vermogen,
Om na gehoorsaemheyd, hoe langhs hoe meer te pogen.
Op dat des Heeren Wet door d'on-volmaecktheyd [a] quaet
Die in ons is; ons voorts aendryve vroegh en laet,
Te bidden God den Heer, dat hy ons wil regeeren
Met zynen Heyl'gen Geest, om in ons te vermeeren
Ons geloof, en ons kracht, om door zijn hulp voortaen, [+]
Van geloof, tot geloof, van deughd, tot deughd te gaen.
Om na't volmaeckte so te strecken al ons gangen,
't Welck na dit leven eerst wy sullen heel ontfangen.

Nu volght het vierde deel, van onse danckbaerheyd, [+]
Bestaende in't Gebed, als vooren is geseyd [a].
Het Gebed is waer door den waren God almachtigh
Word aen geroepen wel, met vierigheyd aendachtigh.
't Welck spruyt uyt kennis waer, en uyt gevoelen van
Eygen behoeftigheyd, en uyt verlangen dan

[+] *Galat. 3:24*
Rom. 4:23
5:9
10
19

[+] *Iohan. 15:5*
1. cor. 12:3
Iohan. 14:26
16, 13
Rom. 8, 13
14
1. Cor. 6, 11
[a] *Rom. 8, 26*

[+] *2. Cor. 3, 5*
Philip. 3, 12
Rom. 7, 24
8, 23

[+] *Van het Gebedt.*
[a] *Su. pag. 369*

Naer Gods barmhertigheyd. Het welck word aen-gevangen
Met een boet-veerdigh hert, door't geloof, met verlangen
Alleen in Christi naem. end' is gegrond geheel
Op de beloften Gods, op de verdiensten veel
Christi des Middelaers. So worden wel gebeden
Van Godt den Heer alleen alle behoeftigheden
Naer Lichaem en naer Siel: en daer naer danckbaer weer
Gedanckt word en gelooft, door't gebedt, God de Heer
Voor zijn goetheyd seer groot, voor alle zijn genaden,
Voor zijn barmhertigheyd, voor alle zijn wel-daden.
Dit Gebedt God de Heer, door zynes Geestes kracht
Werckt in den nieuwen Mensch: dat dan de mensch betracht.
Dat dan tot het gebedt de mensche zy genegen,
1. Daer toe hem het bevel des Heeren moet bewegen,
2. En Gods beloften goed. *3.* Gods dreygingen daer by.
*4.*1. De nootwendigheyd en 't gebreck, het welcke hy
In hem gevoelt, hem doet zijn in't gebedt aen-dachtigh.
5. Hem oock beweghen wel d'éxempelen waerachtigh
Der Heyligen. Het eynd van't gebedt wel bereyd,
Is Godes lof en eer, en onse saligheyd.
Wy moeten bidden dan, alleen om 't geen, waer mede
Bevordert word Gods eer, en onse salighede.
't Gebedt kan dan een mensch niet doen door eygen kracht,
[+]'t Gebedt door het behulp van Gods Geest word betracht,
Als ons leert Godes woord, want daer-om God Al-machtigh — [+]*Ioel 2:8*
Belooft, dat hy den Geest des gebedts in ons krachtigh
Vyt-storten sal, op dat behouden werde voort
[+]Wie Godes naem roept aen. Oock seyd ons Godes woord
Dat de herboren mensch den Geest Gods heeft ontfangen, — [+]*Rom. 8, 15*
Die in hem Abba roept, met hertelijck verlangen. — *26*
Hoe meerder dat een mensch dan is van God den Heer — *Gala. 4, 6*
Begaeft met zynen Geest; hoe dat hy oock te meer

En beter bidden sal. So dat die wel wil spreken
't Gebedt, die moet zijn tong door Gods Geest zijn ontsteken.
't Gebodt van onsen Godt ons in het bidden stijft: [+]
Tot bidden Gods bevel, beweeght, port ende drijft.
Want God de Heer beveelt, dat men sal zynen name
Aen-roepen in der noot, door het gebedt bequame.
Paulus ons oock vermaent tot bidden t'aller tijdt,
Volherd in het gebed, de traegheyd maeckt u quijt:
Om alle dingen wilt God bidden ende smeken;
Danckseggingen veel doet, tot God wilt dickwil spreken.
So dat het niet en is den mensch gelaten vry
Te bidden, ofte niet te bidden: waer-om hy
Gehouden is so lang als hy is in dit leven,
Dickwijl en menighmael te bidden God verheven.
Oock de [a] belofte Gods den mensch tot bidden treckt:
God, door beloften trou, tot bidden ons verweckt.
Belooft dat ons gebedt niet wesen sal verloren,
Maer dat hy 't waerlijck wil, om Christi wil, verhoren.
Gods [b] dreygen oock een mensch tot bidden seer beweeght;
Door zijn Propheten veel God wel te dreygen pleeght,
Dat hy uyt-storten wil zijn groot en sware plaghen
Over haer die 't gebedt na-laten tijd of daghen.
[c]Een mensch tot het gebedt beweeght zijn eygen noot,
Want de mensch in hem self van't gene is ontbloot,
Het welck hem noodigh is om salighlijck te leven;
En daer-om moet hy hem tot het gebedt begeven.
Want Godes woord ons leert, dat Gods volck in haer noot
God altijd roepet aen, en dat dan oock so groot
Gods goetheyd is, dat hy haer waerlijck wil verhooren,
In geender-handen noot wil laten gaen verloren.
D'exempelen ons oock der Heyligen bequaem
Bewegen moeten seer t'aen-roepen Godes naem.

[+] *Psalm 50:15*
Iohan. 16:14
Psalm 81:11
1. Thes. 5:17
Rom. 12:12
Philip. 4:6
Ephes. 6:18
Colos. 4:2

[a] *psa. 91, 15*
Esaie 65:24
Iohan. 14:13
15, 17
16, 13

[b] *Dan. 9:13*
18
Ezec. 22:30
psalm. 79, 6
Zephan. 3:1
2

[c] *Hose. 6:1*
2
Baru. 3:7
psal. 107:6
Thre. Ier. 5:1
Iesaie 26:16
psalm 18:6
77:2
116:3
118:5
120:1

Dat door't gebed devoot, de Heyligen aen-dachtigh
Gebeden hebben veel, sulcx is geheel waerachtigh;
Als ons 't exempel leert van David de Propheet,
Die in gebeden veel seer veel tijd heeft besteet.
Het ware veel te lang d'exemp'len te verhalen
Der Heyligen seer veel; maer ick sal dit bepalen
Met het exempel goed van Jesus Christus self,
Die voor ons heeft geklopt aen 't Hemelsche gewelf:
[+]Dat is, is door't gebedt, voor ons, tot God getreden,
Heeft God den Heer, voor ons, seer vierighlijck gebeden: [+]*Iohan. 17,*
Gebeden niet alleen, maer heeft ons oock geleert
[+]Hoe ons gebeden wel zijn moeten geformeert:
Ja door hem, so is ons, (als Paulus heeft geschreven) [+]*Math. 6,*
[+]Tot God, door het gebedt, de toe-gang vry gegeven.
So dat wy nu, door hem, vry-moedigh mogen gaen, [+]*Ephes. 3, 12*
Door het gebedt, tot God: want God wil nemen aen
t'Gebedt in zynen naem gedaen. Laet ons beweghen
Dees redenen, om tot 't Gebedt te zijn geneghen.
En dat oock des te meer, om dat van het gebedt
[+]De ware eynden zijn (als men daer wel op let)
De glori, lof en eer van God de Heer Al-machtigh. [+]*Ioha. 14, 13*
Want wy, door het gebedt, bewysen wel aen-dachtigh *2. Cor. 1, 11*
Gehoorsaemheyd tot God: verklaren dat de Heer *psal. 116, 13*
Een God is over al, die niet is van ons veer,
Maer na by, die ons hoord; dat zijn hand is Al-machtigh,
Die alles geven kan; en daer by oock waerachtigh,
Genadigh is en goed, die zijn beloften veel
Naer komen wil, dat het ontbreke aen geen deel;
Dat hy verhooren wil, ons geven wil seer veerdigh
Al wat ons saligh is, om Christi wille weerdigh.
[+]Oock dat het tweede eynd is eyghen groot profijt,
Dat wy, door het gebedt, bekomen t'aller tijdt; [+]*Hebr. 4:16*
Iacobi 5:16

Want Godt, door het gebedt, ons alle ding wil geven
Wat dat ons noodigh is tot dit, en 't eeuwigh leven.
Een mensch aen-bidden moet, den waren God alleen,
Godt Vader, Soon en Geest, drie eenigh, ende een,
Dat is, in wesen een, drie-vuldigh in persoone,
So hy in Christi doop hem heeft gestelt ten toone; +
Al-waer de Vader sprack uyt zynen hoogen Throon; +*Math. 3, 16*
Met water werd gedoopt des menschen, en Gods Soon, *17*
En de Heylige Geest op den Soon neder daelde:
Gelijck als Christus dit oock na-derhand vertaelde,
Ter tijd als hy beval te doopen in den naem +
Des Vaders en des Soons, des Heyl'gen Geest bequaem. +*Math. 28, 19*
Men moet dien God alleen aen-bidden, in wiens name
Wy zijn gedoopt, en oock gelooven seer heylsame. +
Somma den waren God, die eewig altijt leeft, +*psa. 81, 10*
So hy hem in zijn woord geopenbaert ons heeft, *psal. 50:15*
Die al-goed, en al-wijs is, over al, al-machtigh *Luce 11, 2*
Die oock genadigh is, wel-dadigh en waerachtigh. *Iohan. 4, 23*
Waer-om ons oock gebied, de Heylige Schriftuur, *24*
Dat men aen-bidden sal geenerley [a] creatuur, *Apoca. 4, 9*
Geen Heyl'ge Engl'en goed, geen af-gestorven menschen, *10*
Want die ons hooren niet, oock weten niet ons wenschen, *22*
En die en konnen niet verhooren ons gebedt, *Esa. 55, 6*
En God de Heer verbied sulck bidden in zijn Wet, *29*
En als afgoderij sulck bidden oock wil plagen, *12*
So dat men moet die eer alleenlijck God toe-dragen. [a]*psa. 81, 10*
Men moet dan God alleen aen-bidden, en men moet + *Exod. 20, 4*
Vyt-storten ons gebedt, na zynen wille goed; *5*
Noch voor hun, noch om 't geen daer van men kan bevinden *Deut. 32, 19*
Dat God verboden heeft het bidden t'onderwinden. *Iesaie 42, 8*
In zijn gebedt geen ding een Christen roeren mach *63*
Dat God niet en beveelt, of waer van geen gewach *16*
+*1. Ioha. 3, 22*
5
14
Math. 21, 22
Iacobi 1, 6
7
4, 3
Math. 20, 22
Rom. 8, 26

En is in Godes woord. Men moet voor [a] alle menschen
God bidden; door't gebedt hun alle goet toe wenschen,
Voor alle menschen die hier noch in leven zijn,
Of in dit aerdsche dal, tot eeniger termijn,
Noch sullen leven hier; voor allerley geslachten
Der menschen; maer voor al 't gebed doen, en betrachten,
Voor d'huys-genoten al des geloofs: wy met haer,
In Christo, als ons hooft, gemeenschap hebben waer.
Hier uyt dan blycket klaer, dat het ons is verboden.
Verboden, segh ick weer, te bidden voor den dooden.
Een mensch mach bidden wel, en oock God bidden moet
[+]Om al wat hy behoeft; om aerds en hemels goet,
Om van allerley quaet geheel bevrijt te wesen,
Maer alles moet hy doen met onderscheyd gepresen.
De dingen die Gods eer betreffen, alles voord,
Wat om ons salicheyd te vorderen behoord;
Die mach-men absoluyt sonder bedingh begeeren,
Want die heeft God belooft zijn kind'ren te vereeren.
Maer al de dingen veel dewelcke nodigh zijn,
Ons tot dit leven hier in desen aerdschen schijn:
Wy moeten met bedingh begeeren van den Heere,
Te weten, in dien ons die strecken tot Gods eere,
Of tot bevorderingh van onser salicheyd.
Dus moeten wy daer-om God bidden met bescheyd.
Want God heeft ons belooft die dingen al te geven,
Die vorderen zijn eer, en ons eeuwige leven.
Om dese dingen al een Christen bidden moet,
Eerbiedigh, vierigh seer, met een vertrouwen goet.
[a]Eerbiedigh; want 't gebed vereyst een hert ootmoedigh,
Ontstaen, uyt overlegh van Gods nature goedigh,
Van Gods rechtveerdigheyd, en heyl'ge Majesteyd;
Wt het gevoelen oock van de onweerdigheyd

[a] *1. Tim. 2, 1*

[+] *Math. 6, 33*
Ephes. 6, 18
philip. 4, 6

[a] *Ioha. 4, 23*
Iesaie 66, 2
57, 15
Baruc. 2, 5
3, 1
psa. 115, 11
34, 18

Die een mensch in hem vindt: want God heeft een behagen
In een verbroken hert, in eenen Geest verslagen.
[b]Oock moet een waer gebed seer vierigh zijn, niet flaeu,
Want God geensins behaeghd het bidden flaeu en laeu.
Maer 't vierige gebed, met yverigh verlangen,
Wil God, in Christi naem, als aen genaem ontfangen.
[c]Voor al uyt het geloof 't gebed moet zijn gedaen:
Dat is, hy die daer bid, moet weten en verstaen
Dat zijn Persoon by God, is aen genaem, daer neven,
Dat hy bid na Gods wil: en dat hem God sal geven
Het geen waer-om hy bid, hy moet vertrouwen: want
Op een vertrouwen vast, 't gebed moet zijn geplant.
Het ware fondament [d] van dit vertrouwen krachtigh
Is onse Middelaer, Christus de Heer almachtigh.
Christum, God ende mensch, heeft God verordineert,
Op dat een Christen mensch, al wat hy wel begeert,
In Christi naem alleen sal bidden en begeeren;
Dit fondament men siet in't Pausdom omme-keeren.
Want daer zijn noch verdight, versiert voor-bidders veel,
Waer door sy gaen tot God; en geven so ten deel,
Of geheel, Christi eer, den menschen; daer de Heere
Christum Jesum alleen gegeven heeft de eere,
Dat men God bidden sal, alleen in zynen naem,
Want zijn verdiensten en voor-biddinge heylsaem,
God maken aen genaem ons bidden en begeeren. [+]
Daer-om in Christi naem laet ons God bidden leeren,
Door een geloove vast, met een bekeert gemoet.
Want als in Christi naem 't gebed een Christen doet,
Sijn bidden nimmermeer vergeefs is, noch verlooren,
Want God, om Christi wil, dat altijd wil verhooren.
Op dat onseker niet, in't wilde als de wind
En dwale ons gebed, heeft ons Gods Soon bemind,

[b]*Dan. 9, 4*
Colos. 4, 2
Ephes. 6, 18
Rom. 12, 12
1. Thes. 5, 17
Math. 26, 41
Luce 18, 1
[c]*Iacobi 1, 6*
Rom. 10, 14
1. Ioha. 5, 14
Marc. 11, 24
[d]*2. cor. 1, 10*
Ephes. 3, 12
Iohan. 14, 6
1. Tim. 2, 5
1. Ioha. 2, 1
Iohan. 14, 13

[+]*Hebr. 4, 16*
10, 12

[+]Een perfect formelier des gebeds willen leeren;
Dat ons gebeden al wy souden reguleren
Na dat voor-schrift bequaem. Het welcke wy te meer
Sorchvuldigh moeten doen, om dat Christus de Heer
Sijnde de wijsheyd Gods, daer in niet heeft vergeten
Van't geen ons noodigh is; op dat wy souden weten,
Wat dingen, en waer-om, wy bidden moeten wel,
Om ons gebeden recht te doen na zyn bevel,
Want hy weet best het geen wat God zy aen gename,
Wat dat ons noodigh zy, wat dat ons zy heylsame.
Na dien dan dit gebed volmaecktelijck vervaet
Al wat ons noodigh is, te bidden vroegh en laet:
So mogen wy gerust in onse swaricheden
Met dit volmaeckt gebed voor God den Heere treden:
En moeten oock altijd na dit volmaeckt gebed
Onse gebeden al wel reguleren net.
Dat is, wy moeten geen gebeden gaen formeren
Als die met dit gebed van in-houd accorderen.
Een Christen tot Gods eer, tot zijn nut en profijt
Niet moet na-latigh zijn, maer bidden moet [a] altijd,
Gestadigh, t'aller stond, geen tijd oock uyt genomen,
En dat in alle plaets daer in een mensch mach komen.
Altijd in alle plaets, [b] een Christen bidden moet;
Gestadigh door't gebed zijn God vallen te voet;
En daer ootmoedigh by zijn knien devotigh buygen,
Sijn handen en zijn spraeck oock laten wel betuygen,
Dat hy van herten bid, en so met al zijn kracht,
Met gelaet, handen, tongh op-wecken zijn aendacht.
't Geloovige gebed aendachtigh en gestadigh,
Tot alle tijd en plaets verhoord de Heer genadigh.
Een Christen het gebed altijd moet nemen waer,
In het perticulier, oock in het openbaer.

[+]*Math. 6, 9*
Luce 11, 2

[a]*Eph. 6, 18*
Luce 18, 1
Rom. 12, 12
1. Thes. 5, 17
Colos. 4, 2
Philip. 4, 6
[b]*Ioha. 4, 21*
1. Tim. 2, 8

Alleen in het secreet met zijn gesin bequame:
In de gemeynte Gods genaemt na Christi name.
De tyden en de plaets, in Christi Kerck beraemt,
Tot het [a] gemeen gebed, geen Christen en betaemt
Dat hy versuyme die: Daer neven is hy schuldigh
Te stellen tijd en plaets, om te doen menighvuldigh
Gebeden tot den Heer, 't zy in't [b] perticulier
Of met zijn huys-gesin. Want [c] God is goedertier
Den genen die met vlijt alle gelegentheden
Waer nemen, om tot God te gaen door de gebeden.
Daer [d] tegen God de Heer zijn toorne swaerlijck dreyght,
Hun die tot het gebed niet wel en zijn geneyght;
Den genen die 't gebed na laten of verachten
Sal God de Heere slaen met schrickelijcke krachten.
Het Christelijck gebed, gedaen so als 't behoord,
Gelijcker-wijs als hier verhaelt is uyt Gods woord,
Heeft [e] God de Heer belooft, om Christi wil waerachtigh,
Dat hy verhooren sal: so dat het is seer krachtigh.
Crachtigh dan is't gebed, dat door de wolcken dringht,
Want dat oock God den Heer d'almachtige [†] bedwinght,
Bedwinght God met zijn wil, God wil gedwongen wesen
Door't vierige gebed, in Christi naem gepresen.
Want door Christum de Heer, van Conincklijck geslacht,
Die tot Gods rechter-hand verheerlijckt sit in macht; [+]
Dien God gegeven heeft in Hemel en op aerden
Alle gewelt en macht; by God in grooter waerden
Voor ons; en is by God als onsen Advocaet,
Die voor ons krachtigh bid, en maeckt dat vroegh en laet
Onse gebeden al macht en kracht groot gekrygen
Als die in zynen naem geloovigh tot God stygen.
Om de verdiensten wil van desen kloecken helt,
God ons gebeden geeft, die macht, kracht, dat gewelt.

[a] *Esa. 56, 7*
Matt. 18, 19
Psalm 65, 2
Ioel 2, 15
Zach. 8, 21
[b] *Psa 88, 14*
119, 147
Math. 6, 5
6
Acto. 10, 9
13
Dan. 6, 10
Psal. 55, 18
[c] *Luce 11, 9*
13, 13
[d] *Zeph. 3, 12*
Dan. 9:13
[e] *1. Ioh. 5, 14*
Iohan. 14, 13
[†] Dat is: beweeght.
[+] *Rom. 8, 34*
Math. 28, 18
1. Ioha. 2, 1

So dat een Christen, door't gebedt doet groote dinghen,
Kan door de wolcken heen tot in den Hemel dringhen;
En daer by zynen God hulp en genade vind:
Een Christen, door't gebedt, zijn vyanden verwind:
Verwind zijn eygen vleesch, verwind des werelts wesen,
Verwind des Satans macht; en al wat is te vresen
Verwind hy door't gebedt: so dat d'herboren mensch
Verkrijght, door het gebedt, van God de Heer zijn wensch:
Zijn wensch gereguleert na het gebedt des Heeren:
Al wat hy, door't geloof, God bidt, of mach begeeren
Verkrijght hy van den Heer: de dingen al te saem,
Die ons tot Godes eer, na ziel en na lichaem
Zijn noodigh, tot behoef van dit tijdlijcke leven,
Van't eeuwigh leven oock, God door't gebed wil geven.

Aldus beschreven is het voedsel, heylsaem, goed,
De spijs en dranck, waer door, ten leven, word gevoed
De Geestelijcke mensch ten eeuwigh leven waerlijck.
Dat Christus, God en mensch te samen, wonderbaerlijck,
Als Mid'laer, so als hy gehoorsaem tot der doot
Geleden heeft voor ons, alleen is't Hemels broot,
En so als hy zijn bloed heeft uyt-gestort daer neven
Is de Geest'lijcke dranck: waer door ten eeuwigh leven
Gespijst word en gelaeft, geest'lijcker wijs gevoed
D'herboren mensch: en dat God ons bedienen doet
Dit voedsel door zijn woord. En hebben voort beschreven
De dingen, die Gods woord, om dese spijs verheven,
Ons te doen voeden wel, dat noodigh zijn verklaert:
Het welcke is de leer van het geloof vermaert.
Het Christelijck geloof, het Christelijcke leven
Eenvoudigh, recht en slecht ick daer dan heb beschreven.

Per Oratio.

O goede groote God! God Vader, Soon en Geest,
Wat zijt ghy my o Heer! genadigh seer geweest:
Dat ghy my tot dit werck gegeven hebt u zegen,
Verlicht hebt mijn verstant, geopend hebt u wegen,
Gegeven hebt den tijd, gesontheyd ende kracht,
Waer door ick heb dit werck, eenvoudigh dus vol-bracht,
d'Ontledingh heb gedaen, d'ontledingh heb gegeven,
Van den Geest'lijcken Mensch, van't geestelijcke leven,
Waer door ick heb gebracht, dit dus in slecht gedicht;
Al is, 't geen ick daer toe gedaen heb, van gewicht
Niet swaer, so is nochtans wel swaer 't gewicht der dingen,
Die ghy my door u hulp hebt helpen dus vol-bringen.
V goetheyd Heere goet, en u genade soet
Daer voor gedanckt, gelooft op 't hooghste wesen moet.
Vwe weldadigheyd, die ghy my hebt bewesen
Daer ick on-machtigh was, moet altijd zijn gepresen.
O goede groote God! geeft dat dit slecht gedicht,
Tot u lof prijs en eer, mach komen aen het licht.
En dat door het gewicht van de verhaelde saken,
Mijn naesten zy gesticht, dat die met my groot maken
V glory, eer en naem, en met my werden voord
Verweckt, en wel beweeght, om naer u heyligh woord
Ons leven en geloof, altijd te reguleren,
Om u hier en hier na te dienen, loven, eeren.
Want niet mijn eygen eer, was, is, sal zijn, mijn wit,
Maer alleen tot u eer, hebt ick beschreven dit,

Voor my en mijn geslacht, en alle die dit lesen,
Geeft dat daer door u naem en eere zy gepresen;
Gepresen en verbreyd, van geslacht tot geslacht,
V waerheyd heyligh seer, u leere hoogh geacht:
Geacht en wel betracht u wille in dit leven:
En dat de geene die haer plegen te begeven,
Te lasteren wel stout u heyligh woord en leer,
Daer werden door beweeght, haer te bekeeren weer,
Om so met ons te saem, Gods eere te verbreyden,
En al ons leven voorts, Godsaligh te geleyden.

Fide Datur Vita.

FINIS.
Soli Deo Gloria.

Register der Saken.

A.

*A*Chtste Ghebodt der thien Gheboden.	Pag: 323 324.
Achterklap word berispt.	64. 65.
Adem halen.	1. 7.
Aelmissen.	268 etc.
Aengesicht des Mensches.	222.
Aenschijn Godes.	223. 224.
't Aensicht te blancketten is sonde.	225.
Aerdsche sorge word bestraft.	203.
d'Aerde.	211.
Aerd der liefde.	331. 334. 345. 346. 347. 358.
Aerd der sonde.	347.
Van de affecten.	126.
Afgodery.	310.
Afgoden te begapen.	295. 352.
Ambr: vereyscht drie dingen tot de sprake.	68.
Ampt des Middelaers.	381.
Ampt der Overheyd.	268.
Anatomie.	1.
Anti-Christ.	219.
Van de armen.	259
Arm-ringen.	260. 261.

B.

*B*Anckerottiers.	297, 324.
Banden der sprake.	66.
Van den Ban.	403.
De Beenen of 't gebeente.	354.
Begeerlijckheyd.	121.
Begravinge Christi.	385.

Bekeeringe des Mensches.	412.
Beleyd der wijsheyd.	32.
Beloften.	63.
Beloften Godes van't verhooren der Ghebeden.	326.
Beroepingen.	267. 324.
Beveynsdheyd.	50.
Bidden.	103. 264. 265.
Binnen-sinnen.	97. 98.
In blijdschap en droefheydt bestaet de bekeeringe van den Mensch.	161. 162.
Blyven in zijn beroep.	94.
Bloed.	358.
Boerten genomen uyt Gods woord.	54.
Boertery.	62. 63.
Bordeelen uyt te roeyen.	175. 176.
Van den borst.	275.
Braseletten.	260. 261.
Broeder Christi is de Christen.	25.
't Brood des levens.	365. 366.
Van den Buyck.	279.

C.

*C*Alvinisten moeten de Christenen haer niet benamen laten.	56.
Cholera.	359.
Christi aengesicht.	225.
Christus heeft driemael geschreyd.	71.
Christus is't hooft der Kercke.	216, etc.
Christus is de ware spijs.	365. 366.
Christus leest men dat niet gelacht heeft.	71.
Cloeck-moedigheyd.	276.
Comedien misbruyck.	47. 321. 323. 352.
Coninckliycke ampt Christi.	385.

Conscientie.	33.
Cracht des Gebedts.	327, etc.
Cracht vant gepredickte woord Godes.	176. 177. 251.

D.

*D*Anckbaerheyd des mensches.	319 409.
Derde gebod der thien Geboden.	321.
Devotie.	335. 336.
Discretie.	240, etc.
Dobbelen.	297.
Van den doodt.	109.
Den geestelijcken doodt.	110.
Den geestelijcken doodt ten aensien der godtloosen.	111. 112.
Den lichamelijcken doodt.	113.
Van den Doop.	396. 397.
Droefheyd na God.	161.
In droefheyt en blijtschap bestaet de bekeeringe van den mensch.	161. 162.
Een dwaes.	48.

E.

*E*Edt-sweeren wanneer geoorloft.	67. 321.
Eenigheyd des geloofs.	201.
Eendracht word vereyscht.	201.
Eer-biedigheyd in't spreken.	53.

Eerbiedinge tot Godt.	53.
Eerbiedinge tot den Menschen.	55. 57.
't Eerste Gebod der thien geboden.	319. 320.
Erf-sonde.	376.
Eygenschappen der vier Elementen.	212.
Eynden der wedergeboorte.	19.
Elementen vier.	204.
Elende des Mensches.	318.
Enoch.	293.
Een erfgenaem Godes, ende een mede-erfgenaem Christi is de geloovige.	23. 24.

F.

*F*Antasije is een van de drie inwendige zinnen.	95.
't Formeren des Geestelijke*n* mensches.	16.

G.

*G*Aen, voort gaen.	163.
Galle.	336.
Gebedt des Auteurs.	2. 441.
Van het Gebed.	103. 104. 264. 265. 266. 290. 315. 431.
't Gebed des Heeren in gedicht gestelt.	326.
't Gebeente des lichaems.	354.
De geboorte des Geestelijcken mensches.	50.
Geckerny.	62. 63.
't Gebruyck van Godes naem.	43.
Gedachten.	29.
Geestelijcke kracht.	354. 355.
't Geestelijck gehoor is een gave Godes.	81.

't Geestelijck gesicht heeft twee oogen.	77.
Geestelijcken mensches beschryvinge.	3.
't Geestelijcke Oogh.	236.
Gheestelijck waerom een Christen ghenaemt word.	22.
Van't gehoor.	80.
Van de gehoorsaemheyd Christi.	383.
Gelegentheyd tot sonde moet men myde*n*.	351.
't Geloof, hoe gewracht word.	14. 82. 83.
Van't Geloove.	388.
Geloofs beschryvinge.	92.
't Geloof is een gave Godes.	305.
Geloofs werckingen.	254. 262. 264.
Geloof en liefde gaen altijd t'samen.	200. 201.
Den geloovigen is alle dingen reyn.	93.
't Gemeen gevoelen is d'eerste der drie inwendige sinnen.	95.
Genegentheyd.	121.
Genererens kracht.	170. etc.
Genererens kracht, geestelijcker wyse.	176. etc.
Genoechlijckheyd der sprake.	62.
't Getal der beenen ende zenuwen.	354.
Getrouwicheyd in't spreken.	63.
Van't gesichte.	76.
't Gevoelen.	90.
Gevoelen word genomen voor geloven.	91.
't Gevoelen onser elende.	318.
Gierigheyd word bestraft.	123. 270. 271.
Godes kennisse.	369.
Godes voorsienigheyd.	371.
Godes verkiesinge.	373.
Godes wercken.	370.
Godtheydt, of Godlijcke nature des Middelaers.	379.
Gods laster word bestraft.	53.
Gods woords werckinge.	317.

Gods woord.	367.
Gods woord word ghenaemt een Geestelijcke spijs.	367.
God wil niet na onse goede meeninge gediend zijn.	350 415.
Van de goede wercken.	414.
Het grof geschut des Christen Ridders.	277. 287.
Gouden ringh der drie hooft-deughden.	266.

H.

*V*An het Hayr.	221.
Haet.	123.
Van den Hals.	254.
Van de Handen.	263.
Het harnasch des geestelijcken Mensches.	276
Heylichmakinge.	18. 391. 392.
Heylicheyd eens Christens, waer inne bestaet.	25.
Heylicheyd der drie inwendige zinnen.	96.
De Helm des Christen Ridders.	277.
't Hemelsch brood is Christus.	365. 366.
Hemelvaert Christi.	386.
Herdicheyd des herten.	308.
Hern-schael.	220.
De Herssenen.	298.
Het herte.	308.
Hoerdom.	174. 175. 176.
Hoer-huysen uyt te roeijen.	174. 176.
Het hooft.	214.
Het geestelijcke hooft.	216.
Hooft-deughden.	264.
Hoope.	132. 254.
Hovaerdije.	123. 190.

Huychelen.	50.
Van de Huyt.	543.
Humeuren des lichaems.	357.

I.

*I*A, ja, neen, neen.	66.
Der Jesuwyten naem.	57.
Inwendige sinnen.	94.
't Jock des Heeren.	225. 256.
Jockernij.	94.

K.

*K*En-tekenen der Kercke.	169.
Ken-tekenen der verkiesinge.	306. 307.
Van de kennisse Godes.	369.
Kennisse onses selfs.	375.
Kercke Christi.	10.
Keurigheyd in't spreken.	46.
Kinderen moet men bequame namen geven.	55. 56.
Kinderlijcke vreese.	137.
Kleedings onderrechtingh.	191, etc.
Knechtelijcke vreese.	140.
Kniejen.	290.
Koninckliijcke ampt Christi.	385.
Krachtige roepinge.	387.
Kuyten.	290.

L.

*L*Achen.	71. 72. 73.
Laersen des Christen Ridders.	276.
't Laetste Oordeel.	403.
Ledigheyd.	174. 323.
Leeraers des woords by-sonder aensien.	9.
Lever.	355.
Lijdsaemheyd.	281.
't Lyden Christi.	383.
Lijdens troost.	127. 128. 282. 284. 285. 286. 287.
Van't lichaem des mensches int gemeen.	187.
't Lichtveerdigh sweeren word bestraft.	54.
Liefde vermach veel.	131.
Liefde.	143. 205. 260. 313. 344. 345. 346. 347. 358.
Liefde Godes.	143. etc.
Liefde en geloof gaen altijd t'samen.	201. 205.
Liefde des naestens.	151. etc.
Liefde der wereld.	148, etc.
Liefdes tegen-deel.	155. 358. 359.
't Liegen word bestraft.	50. 51.
Liegen om beters wil is ongeoorloft.	54.
Van de lippen.	244.
De Locht.	207.
Logen-tael.	51.
De Longe.	317.
Loop-baen des geloofs.	166. 167. 168.
Lutersche, moghen de Christenen haer niet benamen laten.	56.

M.

*M*Age.	331.
Maeltydens misbruyck.	183. 184. 185. 296.

Matigheyd in't spreken.	58.
Mannen waerheyd.	67.
Marcus Aurelius.	329.
Martinisten moeten de Christenen haer niet benamen laten.	56.
Mede-hulpers Godes.	177.
Meyneedigheyd.	54.
Melancolye.	362.
Memorie.	95. 96. 280.
's Menschen scheppinge.	303. 374.
Menschelijcke nature des Middelaers.	380.
's Menschen verlossinge.	377.
Menschen vreese.	142.
Merck-tekenen der verkiesinge.	306. 307.
Middelaer.	378.
Middel-maet.	241.
Middel-matige dinghen hoe men doen moet.	294.
Middel tot verwinninge van quade begheerlijckheden.	129. 130. 131.
Milte.	337.
Der minnen geyle brand word bestraft.	174.
Misbruyck der H. Schrifture tot belesen en besweeren.	55.
Misbruyck der smake.	86.
Misbruyck van den slaep.	108.
Misbruyck der namen Zuinglij, Lutheri ende Calvini.	56.
De Moeder des Geestelijcken mensches.	8.
Moeder der geloovighen wordt de Kercke genaemt.	9.
Van den Mond.	245.
Mondes sleutel waer bewaert moet zijn.	46.

N.

Van't Nachtmael des Heeren.	398, etc.
't Nachtmael weckt op tot eenigheyd en vrede.	201. 202.
De namen des Geestelijcken mensches.	3. 4.
Naem-gevinge der kinderen hoedanigh wesen moet.	56.

Naem te veranderen is een quaet teken.	57.
Van den Neck.	254.
t Negende Gebod der thien Geboden.	324.
Van den Neus.	240.
Van de Nieren.	340.
't Nieuwe Verbond.	342.
Nijdt.	123.

O.

*O*Effeningh van Godes woordt is dienstigh.	129. 130.
Omme-gangher waer mede men Santen drinckt.	181.
Onderscheyt tusschen liegen ende onwaerheyt te spreken.	51.
d'eerste Ontfanckenisse des Gheestelijcken Mensches.	11.
Ontsich voor Gode.	48. 49.
Onvermoghen des Mensches in't onderhouden van Gods gebodt.	325. 427. 428.
Van de Oogen.	231.
Oogen-salf.	233. 234.
't Geestelijcke Oogh.	236.
Van't Oordeel.	403.
Vande Ooren.	237.
d'eerste Oorsake des Geestelijcken mensches.	5.
Opstandinghe Christi.	386.
Opstandinge des vleesches.	405.
Ouders des Geestelijcken Mensches.	5,
Overspel.	176.

P.

*P*Ambus.	70.
't Pausdom te verlaten.	218. 228.
De Paus is d'Antichrist.	219.
De Paus is't hooft der Kercke niet.	218. 219.
Phlegma.	358.
De Plicht eermen spreeckt.	45.
De Plicht in't spreken.	46.
De Plicht alsmen gesproken heeft.	67.
Pluymstrijcken.	61. 62.
Van den Pols.	119.
Pracht en Prael der kleederen.	191. 192.
Pracht der Maeltijden.	183.
Predestinatie.	11. 300. 373. 374.
Priesterlijcke ampt Christi.	383.
Prophetische ampt Christi.	382.

R.

*R*Aet Godes tegen te spreken is God-loosheydt.	195. 196.
Rechtveerdighmakinghe des Mensches.	16. 388. 389. 390. 391.
Rechtvaerdigheyd eens Christens, waerinne die bestaet.	25.
Drie Regulen der Spraecke.	45.
Van den Reuck.	87.
Den Riem des Geestelijcken Mensches.	276.
Rimpelen des Voor-hoofds	230.
Van de Roepinge.	12. 387.
Van den Rugge.	281.
Van de Geestelijcke Ruste.	114. 115.

S.

*S*Abbath-daghs recht gebruyck.	321. 322.
Sabbath-daghs misbruyck.	296. 321. 352.
Sachtmoedigheyt in't Spreken.	59.
Sachtmoedigheyt in't groeten.	59.
Sachtmoedigheyt in't antwoorden.	59.
Sachtmoedigheyt in't bestraffen.	60.
Sacramenten.	394. 395.
Saet geestelijcker wyse.	10. 280.
't Schaeck-spel.	297.
't Schalcke Oogh.	232. 233.
Schenckels.	290.
Schenen.	290.
Van de Scheppinge.	374.
't Sevende Gebod der thien geboden.	323.
't Seste gebodt der thien geboden.	322.
Schilt des Christen Ridders.	276.
Schouderen.	257.
Van de Heylige Schrift ofte Gods beschreven woordt.	367.
Van de Sinnen.	74.
't Sitten Christi ter rechter hand Godes.	387.
Van den Slaep.	107.
Slapens misbruyck	108.
Slaep der sonden.	108.
Slaep is een beeld des doods.	100.
Slaep des doods.	109.
Sleutel des monds waer men bewaren moet.	46.
Sleutelen van't Koningrijck der Hemelen.	402.
Van den Smaeck.	85.
Sonden tegen de thien geboden Godes.	295. 296. 297. 351. 352.
De Sonden moetmen niet inden mond neme*n*.	47.

't Sondighen met der sprake is seer swaer te wegen. 48.
Sorgeloosheyd. 140.
Sorge voor den goede*n* naem des naestens. 64.
Sottenklap. 72.

Spijs en drancx rechte gebruyk. 180. 181. 182.
Spyse der Zielen. 365.
Van de Sprake. 43.
Sprake ten aensien Gods. 43.
Sprake ten aensien des naestens. 44.
Sprake ten aensien van ons selven. 45.
Strijd tusschen vleesch en Geest. 348. 349. 350. 351. 356.
't Swaert des Christen Ridders. 277.
't Sweeren op mannen waerheyd. 67.
't Sweeren in den gemeenen praet. 54.

T.

*T*Anden. 247.
Tegenspoed leert op-mercken. 332. 333.
Tegenwoordigheyd Godes. 48.
Theodosius. 329.
Tick-tacken. 297.
De thien geboden in rijm vertaelt. 425.
De thien geboden worden verklaert. 319, etc.
Het thiende gebodt der thien geboden. 325.
Titulen des geestelijcken mensches. 22.
Van de tonge. 249.
Toorne. 123. 359. 361.
Troef-spel. 297.
Troost des Euangeliums. 318. 319.
Het tweede gebod der thien geboden. 320.
Twijffelinge. 136.

V.

*V*Ader des Geestelijcken Mensches.	6.
Vader ons vertaelt in Gedicht.	326.
Valens Keyser.	328.
Van den Val des Mensches.	303 375. 376.
Den Val der Heyligen waer ons dient.	52.
Veel-woordigheyd word bestraft.	68.
Veerdigheyd des Geestes.	290. 291.
Verkondinge des H. Euangeliums.	402.
Verdorventheyd der nature.	348.
Verdorventheyd der sinnen.	74.
Vereeniginghe der twee naturen in Christo.	381.
Verkeertheyd van 's menschen wille.	41.
Verkiesinge Godes.	196. 197. 198. 300. 301, etc. 373/ 374/
Verlossinge des mensches.	304. 377.
Vermaninge om op te staen uyt den doodt der sonden.	112.
Vermaninge tot verduldigheyt.	127. 128.
't Vermorselt herte.	336. 337.
Verrysenisse Christi.	386.
Verrysenisse des vleessches.	405.
't Verstand des Geestelijcken Mensches.	27. 274. 275.
't Vertrouwe*n* op menschen word bestraft.	191.
Vierderley werck der handen.	264.
Het Vier.	204.
Vier dinghen moet men ter saligheydt weten.	369.
't Vierde gebodt der thien Geboden.	321.
Vijf sinnen.	74.
't Vijfde gebod der thien geboden.	322.
Vingeren.	263.
't Vleesch.	347.
Vleyerije.	61. 62.
Vloecken.	55.

Voeten.	292.
Voedende kracht.	178, etc.
Voedende kracht geestelijcker wyse.	185, etc.
Voedsel des geestelijcken mensches.	364.
Volkomenheyd van Godes woord.	368.
Volherdinghe of volstandigheyd der geloovigen.	211. 288. 289. 392. 393. 394.
Voor-biddinge Christi.	385.
't Voor-hooft.	226.
Van de voor-sienigheyd Godes.	371.
Voor-spoed doet God vergeten.	333.
Voor-spoedts misbruyck wordt bestraft.	128. 129.
Vreckheyd word bestraft.	270.
Vredes op-weckinge.	198. 199. 200.
Vrye wille.	314.
Vreese.	137. 362.
Vreese Godes.	137. 209. 240. 337. 338. 339.
Vreese Godes is't beginsel der wijsheyd.	129. 139. 338.
Vreese der menschen.	142.

VV.

*W*Aecken.	100.
Waecken geestelijcker wyse.	100. 101.
't Waecken der werelt.	1-4. 105. 106.
Waen-geloof des Pausdoms.	136. 139.
Wapenen des geestelijcken mensches.	276. etc.
Waerheyt in't spreken	49.
Waerheyt en Vrede gaen te samen.	200.
Van't Water.	208.
Wangen.	242.
Wan-hope.	135.
Weldaden Christi wie deelachtig worden.	304. 305.

Wel-doens regel.	241, etc.
Werckinge van Godes woord.	317.
Van de wercken Godes.	370.
Van de Wet des Heeren.	421.
Wyse-man wie zy.	48.
Wijsheyd in't spreken.	47.
Wijsheyd die geestelijck is.	31.
Van't woord Godes.	367.
't Woordt Godes is het zaet des geestelijcken Mensches.	10.
't Woort Godes word genaemt een geestelijcke spyse.	367.
Van d'uyt-wendige sinnen in't gemeen.	73.

Y.

*Y*Ver.	157. 206. 207.
Yvers tegen-deel.	159.

Z.

't *Z*Aet des geestelijcken mensches.	10.
Zenuwen.	354.
Zwinglianen moghen de Christenen haer niet benamen laten.	56.

Errata.

Pag: 22.	*Lin: 2.*	heeft,	*leest*	geeft.
Idem	*6.*	bedijen,	*leest*	gedijen.
97.	*Lin: 12.*	danckhaerheyd,	*leest*	danckbaerheyd.
103.	*Lin: 24.*	en,	*leest*	het.

		listigheden,	*leest*	listigh pleghen.
107.	*Lin: 18.*	allen,	*leest*	alleen.
138.	*Lin: 3.*	ons,	*leest*	is.
158.	*Lin: 2.*	misbruyck,	*leest*	misbruyckt.
225.	*Lin: 4.*	doen,	*leest*	doet.
232.	*Lin: 17.*	Majestraet,	*leest*	Magistraet.
283.	*Lin: 1.*	God,	*leest*	Gods.
288.	*Lin: 6.*	Knyen,	*leest*	Kuyten.
305.	*Lin: 7.*	ber-erven,	*leest*	be-erven.
333.	*Lin: 23.*	vertroont,	*leest*	vertoont.
334.	*Lin: ultim:*	voor rechtveerdigh,	*leest*	dan rechtveerdigh.
356.	*Lin: 27.*	tracht,	*leest*	betracht.
367.	*Lin: 2.*	als,	*leest*	al.
370.	*in mergin:*	vande voorsienigheyd,	*leest*	van de wercken.
370.	*Lin: 22.*	alles,	*leest*	en alles.
377.	*Lin: 3.*	en,	*leest*	is.

FINIS.